Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

ନମୋ ତସ୍ସ ଭଗୱତୋ ଅରହତୋ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସ୍ସ

ଅଭିଧମ୍ମତ୍ଥସଙ୍ଗହୋ

ଗନ୍ଥାରମ୍ଭକଥା

୧। ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧମତୁଲଂ , ସସଦ୍ଧମ୍ମଗଣୁତ୍ତମଂ।

ଅଭିୱାଦିଯ ଭାସିସ୍ସଂ, ଅଭିଧମ୍ମତ୍ଥସଙ୍ଗହଂ।

ଚତୁପରମତ୍ଥଧମ୍ମୋ

୨। ତତ୍ଥ ୱୁତ୍ତାଭିଧମ୍ମତ୍ଥା, ଚତୁଧା ପରମତ୍ଥତୋ।

ଚିତ୍ତଂ ଚେତସିକଂ ରୂପଂ, ନିବ୍ବାନମିତି ସବ୍ବଥା।

୧। ଚିତ୍ତପରିଚ୍ଛେଦୋ

ଭୂମିଭେଦଚିତ୍ତଂ

୩। ତତ୍ଥ ଚିତ୍ତଂ ତାୱ ଚତୁବ୍ବିଧଂ ହୋତି କାମାୱଚରଂ ରୂପାୱଚରଂ ଅରୂପାୱଚରଂ ଲୋକୁତ୍ତରଞ୍ଚେତି।

ଅକୁସଲଚିତ୍ତଂ

୪। ତତ୍ଥ କତମଂ କାମାୱଚରଂ? ସୋମନସ୍ସସହଗତଂ ଦିଟ୍ଠିଗତସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ ଅସଙ୍ଖାରିକମେକଂ, ସସଙ୍ଖାରିକମେକଂ, ସୋମନସ୍ସସହଗତଂ ଦିଟ୍ଠିଗତୱିପ୍ପଯୁତ୍ତଂ ଅସଙ୍ଖାରିକମେକଂ, ସସଙ୍ଖାରିକମେକଂ , ଉପେକ୍ଖାସହଗତଂ ଦିଟ୍ଠିଗତସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ ଅସଙ୍ଖାରିକମେକଂ, ସସଙ୍ଖାରିକମେକଂ, ଉପେକ୍ଖାସହଗତଂ ଦିଟ୍ଠିଗତୱିପ୍ପଯୁତ୍ତଂ ଅସଙ୍ଖାରିକମେକଂ, ସସଙ୍ଖାରିକମେକନ୍ତି ଇମାନି ଅଟ୍ଠପି ଲୋଭସହଗତଚିତ୍ତାନି ନାମ।

୫। ଦୋମନସ୍ସସହଗତଂ ପଟିଘସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ ଅସଙ୍ଖାରିକମେକଂ, ସସଙ୍ଖାରିକମେକନ୍ତି ଇମାନି ଦ୍ୱେପି ପଟିଘସମ୍ପଯୁତ୍ତଚିତ୍ତାନି ନାମ।

୬। ଉପେକ୍ଖାସହଗତଂ ୱିଚିକିଚ୍ଛାସମ୍ପଯୁତ୍ତମେକଂ, ଉପେକ୍ଖାସହଗତଂ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚସମ୍ପଯୁତ୍ତମେକନ୍ତି ଇମାନି ଦ୍ୱେପି ମୋମୂହଚିତ୍ତାନି ନାମ।

୭। ଇଚ୍ଚେୱଂ ସବ୍ବଥାପି ଦ୍ୱାଦସାକୁସଲଚିତ୍ତାନି ସମତ୍ତାନି।

୮। ଅଟ୍ଠଧା ଲୋଭମୂଲାନି, ଦୋସମୂଲାନି ଚ ଦ୍ୱିଧା।

ମୋହମୂଲାନି ଚ ଦ୍ୱେତି, ଦ୍ୱାଦସାକୁସଲା ସିଯୁଂ।

ଅହେତୁକଚିତ୍ତଂ

୯। ଉପେକ୍ଖାସହଗତଂ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣଂ, ତଥା ସୋତୱିଞ୍ଞାଣଂ, ଘାନୱିଞ୍ଞାଣଂ, ଜିୱ୍ହାୱିଞ୍ଞାଣଂ , ଦୁକ୍ଖସହଗତଂ କାଯୱିଞ୍ଞାଣଂ, ଉପେକ୍ଖାସହଗତଂ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛନଚିତ୍ତଂ, ଉପେକ୍ଖାସହଗତଂ ସନ୍ତୀରଣଚିତ୍ତଞ୍ଚେତି ଇମାନି ସତ୍ତପି ଅକୁସଲୱିପାକଚିତ୍ତାନି ନାମ।

୧୦। ଉପେକ୍ଖାସହଗତଂ କୁସଲୱିପାକଂ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣଂ, ତଥା ସୋତୱିଞ୍ଞାଣଂ, ଘାନୱିଞ୍ଞାଣଂ, ଜିୱ୍ହାୱିଞ୍ଞାଣଂ, ସୁଖସହଗତଂ କାଯୱିଞ୍ଞାଣଂ,

ଉପେକ୍ଖାସହଗତଂ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛନଚିତ୍ତଂ, ସୋମନସ୍ସସହଗତଂ ସନ୍ତୀରଣଚିତ୍ତଂ, ଉପେକ୍ଖାସହଗତଂ ସନ୍ତୀରଣଚିତ୍ତଞ୍ଚେତି ଇମାନି ଅଟ୍ଠପି କୁସଲୱିପାକାହେତୁକଚିତ୍ତାନି ନାମ।

୧୧। ଉପେକ୍ଖାସହଗତଂ ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରାୱଜ୍ଜନଚିତ୍ତଂ, ତଥା ମନୋଦ୍ୱାରାୱଜ୍ଜନଚିତ୍ତଂ, ସୋମନସ୍ସସହଗତଂ ହସିତୁପ୍ପାଦଚିତ୍ତଞ୍ଚେତି ଇମାନି ତୀଣିପି ଅହେତୁକକିରିଯଚିତ୍ତାନି ନାମ।

୧୨। ଇଚ୍ଚେୱ ସବ୍ବଥାପି ଅଟ୍ଠାରସାହେତୁକଚିତ୍ତାନି ସମତ୍ତାନି।

୧୩। ସତ୍ତାକୁସଲପାକାନି, ପୁଞ୍ଞପାକାନି ଅଟ୍ଠଧା।

କ୍ରିଯଚିତ୍ତାନି ତୀଣୀତି, ଅଟ୍ଠାରସ ଅହେତୁକା।

ସୋଭନଚିତ୍ତଂ

୧୪। ପାପାହେତୁକମୁତ୍ତାନି, ସୋଭନାନୀତି ୱୁଚ୍ଚରେ।

ଏକୂନସଟ୍ଠି ଚିତ୍ତାନି, ଅଥେକନୱୁତୀପି ୱା।

କାମାୱଚରସୋଭନଚିତ୍ତଂ

୧୫। ସୋମନସ୍ସସହଗତଂ ଞାଣସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ ଅସଙ୍ଖାରିକମେକଂ, ସସଙ୍ଖାରିକମେକଂ, ସୋମନସ୍ସସହଗତଂ ଞାଣୱିପ୍ପଯୁତ୍ତଂ ଅସଙ୍ଖାରିକମେକଂ, ସସଙ୍ଖାରିକମେକଂ, ଉପେକ୍ଖାସହଗତଂ ଞାଣସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ ଅସଙ୍ଖାରିକମେକଂ, ସସଙ୍ଖାରିକମେକଂ। ଉପେକ୍ଖାସହଗତଂ ଞାଣୱିପ୍ପଯୁତ୍ତଂ ଅସଙ୍ଖାରିକମେକଂ, ସସଙ୍ଖାରିକମେକନ୍ତି ଇମାନି ଅଟ୍ଠପି କାମାୱଚରକୁସଲଚିତ୍ତାନି ନାମ।

୧୬। ସୋମନସ୍ସସହଗତଂ ଞାଣସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ ଅସଙ୍ଖାରିକମେକଂ, ସସଙ୍ଖାରିକମେକଂ, ସୋମନସ୍ସସହଗତଂ ଞାଣୱିପ୍ପଯୁତ୍ତଂ ଅସଙ୍ଖାରିକମେକଂ, ସସଙ୍ଖାରିକମେକଂ, ଉପେକ୍ଖାସହଗତଂ ଞାଣସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ ଅସଙ୍ଖାରିକମେକଂ, ସସଙ୍ଖାରିକମେକଂ, ଉପେକ୍ଖାସହଗତଂ ଞାଣୱିପ୍ପଯୁତ୍ତଂ ଅସଙ୍ଖାରିକମେକଂ, ସସଙ୍ଖାରିକମେକନ୍ତି ଇମାନି ଅଟ୍ଠପି ସହେତୁକକାମାୱଚରୱିପାକଚିତ୍ତାନି ନାମ।

୧୭। ସୋମସ୍ସସହଗତଂ ଞାଣସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ ଅସଙ୍ଖାରିକମେକଂ, ସସଙ୍ଖାରିକମେକଂ, ସୋମନସ୍ସସହଗତଂ ଞାଣୱିପ୍ପଯୁତ୍ତଂ ଅସଙ୍ଖାରିକମେକଂ , ସସଙ୍ଖାରିକମେକଂ, ଉପେକ୍ଖାସହଗତଂ ଞାଣସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ ଅସଙ୍ଖାରିକମେକଂ, ସସଙ୍ଖାରିକମେକଂ, ଉପେକ୍ଖାସହଗତଂ ଞାଣୱିପ୍ପଯୁତ୍ତଂ ଅସଙ୍ଖାରିକମେକଂ, ସସଙ୍ଖାରିକମେକନ୍ତି ଇମାନି ଅଟ୍ଠପି ସହେତୁକକାମାୱଚରକିରିଯଚିତ୍ତାନି ନାମ।

୧୮। ଇଚ୍ଚେୱଂ ସବ୍ବଥାପି ଚତୁୱୀସତି ସହେତୁକକାମାୱଚରକୁସଲୱିପାକକିରିଯଚିତ୍ତାନି ସମତ୍ତାନି।

୧୯। ୱେଦନାଞାଣସଙ୍ଖାରଭେଦେନ ଚତୁୱୀସତି।

ସହେତୁକାମାୱଚରପୁଞ୍ଞପାକକ୍ରିଯା ମତା।

୨୦। କାମେ ତେୱୀସ ପାକାନି, ପୁଞ୍ଞାପୁଞ୍ଞାନି ୱୀସତି।

ଏକାଦସ କ୍ରିଯା ଚେତି, ଚତୁପଞ୍ଞାସ ସବ୍ବଥା।

ରୂପାୱଚରଚିତ୍ତଂ

୨୧। ୱିତକ୍କୱିଚାରପୀତିସୁଖେକଗ୍ଗତାସହିତଂ ପଠମଜ୍ଝାନକୁସଲଚିତ୍ତଂ, ୱିଚାରପୀତିସୁଖେକଗ୍ଗତାସହିତଂ ଦୁତିଯଜ୍ଝାନକୁସଲଚିତ୍ତଂ,

ପୀତିସୁଖେକଗ୍ଗତାସହିତଂ ତତିଯଜ୍ଝାନକୁସଲଚିତ୍ତଂ, ସୁଖେକଗ୍ଗତାସହିତଂ ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନକୁସଲଚିତ୍ତଂ, ଉପେକ୍ଖେକଗ୍ଗତାସହିତଂ ପଞ୍ଚମଜ୍ଝାନକୁସଲଚିତ୍ତଞ୍ଚେତି ଇମାନି ପଞ୍ଚପି ରୂପାୱଚରକୁସଲଚିତ୍ତାନି ନାମ।

୨୨। ୱିତକ୍କୱିଚାରପୀତିସୁଖେକଗ୍ଗତାସହିତଂ ପଠମଜ୍ଝାନୱିପାକଚିତ୍ତଂ, ୱିଚାରପୀତିସୁଖେକଗ୍ଗତାସହିତଂ ଦୁତିଯଜ୍ଝାନୱିପାକଚିତ୍ତଂ, ପୀତିସୁଖେକଗ୍ଗତାସହିତଂ ତତିଯଜ୍ଝାନୱିପାକଚିତ୍ତଂ, ସୁଖେକଗ୍ଗତାସହିତଂ ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନୱିପାକଚିତ୍ତଂ, ଉପେକ୍ଖେକଗ୍ଗତାସହିତଂ ପଞ୍ଚମଜ୍ଝାନୱିପାକଚିତ୍ତଞ୍ଚେତି ଇମାନି ପଞ୍ଚପି ରୂପାୱଚରୱିପାକଚିତ୍ତାନି ନାମ।

୨୩। ୱିତକ୍କୱିଚାରପୀତିସୁଖେକଗ୍ଗତାସହିତଂ ପଠମଜ୍ଝାନକିରିଯଚିତ୍ତଂ, ୱିଚାରପୀତିସୁଖେକଗ୍ଗତାସହିତଂ ଦୁତିଯଜ୍ଝାନକିରିଯଚିତ୍ତଂ, ପୀତିସୁଖେକଗ୍ଗତାସହିତଂ ତତିଯଜ୍ଝାନକିରିଯଚିତ୍ତଂ , ସୁଖେକଗ୍ଗତାସହିତଂ ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନକିରିଯଚିତ୍ତଂ, ଉପେକ୍ଖେକଗ୍ଗତାସହିତଂ ପଞ୍ଚମଜ୍ଝାନକିରିଯଚିତ୍ତଞ୍ଚେତି ଇମାନି ପଞ୍ଚପି ରୂପାୱଚରକିରିଯଚିତ୍ତାନି ନାମ।

୨୪। ଇଚ୍ଚେୱଂ ସବ୍ବଥାପି ପନ୍ନରସ ରୂପାୱଚରକୁସଲୱିପାକକିରିଯଚିତ୍ତାନି ସମତ୍ତାନି।

୨୫। ପଞ୍ଚଧା ଝାନଭେଦେନ, ରୂପାୱଚରମାନସଂ।

ପୁଞ୍ଞପାକକ୍ରିଯାଭେଦା, ତଂ ପଞ୍ଚଦସଧା ଭୱେ।

ଅରୂପାୱଚରଚିତ୍ତଂ

୨୬। ଆକାସାନଞ୍ଚାଯତନକୁସଲଚିତ୍ତଂ, ୱିଞ୍ଞାଣଞ୍ଚାଯତନକୁସଲଚିତ୍ତଂ, ଆକିଞ୍ଚଞ୍ଞାଯତନକୁସଲଚିତ୍ତଂ, ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାଯତନକୁସଲଚିତ୍ତଞ୍ଚେତି ଇମାନି ଚତ୍ତାରିପି ଅରୂପାୱଚରକୁସଲଚିତ୍ତାନି ନାମ।

୨୭। ଆକାସାନଞ୍ଚାଯତନୱିପାକଚିତ୍ତଂ, ୱିଞ୍ଞାଣଞ୍ଚାଯତନୱିପାକଚିତ୍ତଂ, ଆକିଞ୍ଚଞ୍ଞାଯତନୱିପାକଚିତ୍ତଂ, ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାଯତନୱିପାକଚିତ୍ତଞ୍ଚେତି ଇମାନି ଚତ୍ତାରିପି ଅରୂପାୱଚରୱିପାକଚିତ୍ତାନି ନାମ।

୨୮। ଆକାସାନଞ୍ଚାଯତନକିରିଯଚିତ୍ତଂ, ୱିଞ୍ଞାଣଞ୍ଚାଯତନକିରିଯଚିତ୍ତଂ, ଆକିଞ୍ଚଞ୍ଞାଯତନକିରିଯଚିତ୍ତଂ, ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାଯତନକିରିଯଚିତ୍ତଞ୍ଚେତି ଇମାନି ଚତ୍ତାରିପି ଅରୂପାୱଚରକିରିଯଚିତ୍ତାନି ନାମ।

୨୯। ଇଚ୍ଚେୱଂ ସବ୍ବଥାପି ଦ୍ୱାଦସ ଅରୂପାୱଚରକୁସଲୱିପାକକିରିଯଚିତ୍ତାନି ସମତ୍ତାନି।

୩୦। ଆଲମ୍ବଣପ୍ପଭେଦେନ , ଚତୁଧାରୁପ୍ପମାନସଂ।

ପୁଞ୍ଞପାକକ୍ରିଯାଭେଦା, ପୁନ ଦ୍ୱାଦସଧା ଠିତଂ।

ଲୋକୁତ୍ତରଚିତ୍ତଂ

୩୧। ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗଚିତ୍ତଂ , ସକଦାଗାମିମଗ୍ଗଚିତ୍ତଂ, ଅନାଗାମିମଗ୍ଗଚିତ୍ତଂ, ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗଚିତ୍ତଞ୍ଚେତି ଇମାନି ଚତ୍ତାରିପି ଲୋକୁତ୍ତରକୁସଲଚିତ୍ତାନି ନାମ।

୩୨। ସୋତାପତ୍ତିଫଲଚିତ୍ତଂ, ସକଦାଗାମିଫଲଚିତ୍ତଂ, ଅନାଗାମିଫଲଚିତ୍ତଂ, ଅରହତ୍ତଫଲଚିତ୍ତଞ୍ଚେତି ଇମାନି ଚତ୍ତାରିପି ଲୋକୁତ୍ତରୱିପାକଚିତ୍ତାନି ନାମ।

୩୩। ଇଚ୍ଚେୱଂ ସବ୍ବଥାପି ଅଟ୍ଠ ଲୋକୁତ୍ତରକୁସଲୱିପାକଚିତ୍ତାନି ସମତ୍ତାନି।

୩୪। ଚତୁମଗ୍ଗପ୍ପଭେଦେନ, ଚତୁଧା କୁସଲଂ ତଥା।

ପାକଂ ତସ୍ସ ଫଲତ୍ତାତି, ଅଟ୍ଠଧାନୁତ୍ତରଂ ମତଂ।

ଚିତ୍ତଗଣନସଙ୍ଗହୋ

୩୫। ଦ୍ୱାଦସାକୁସଲାନେୱଂ, କୁସଲାନେକୱୀସତି।

ଛତ୍ତିଂସେୱ ୱିପାକାନି, କ୍ରିଯଚିତ୍ତାନି ୱୀସତି।

୩୬। ଚତୁପଞ୍ଞାସଧା କାମେ, ରୂପେ ପନ୍ନରସୀରଯେ।

ଚିତ୍ତାନି ଦ୍ୱାଦସାରୁପ୍ପେ, ଅଟ୍ଠଧାନୁତ୍ତରେ ତଥା।

୩୭। ଇତ୍ଥମେକୂନନୱୁତିପଭେଦଂ ପନ ମାନସଂ।

ଏକୱୀସସତଂ ୱାଥ, ୱିଭଜନ୍ତି ୱିଚକ୍ଖଣା।

ୱିତ୍ଥାରଗଣନା

୩୮। କଥମେକୂନନୱୁତିୱିଧଂ ଚିତ୍ତଂ ଏକୱୀସସତଂ ହୋତି? ୱିତକ୍କୱିଚାରପୀତିସୁଖେକଗ୍ଗତାସହିତଂ ପଠମଜ୍ଝାନସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗଚିତ୍ତଂ, ୱିଚାରପୀତିସୁଖେକଗ୍ଗତାସହିତଂ ଦୁତିଯଜ୍ଝାନସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗଚିତ୍ତଂ, ପୀତିସୁଖେକଗ୍ଗତାସହିତଂ ତତିଯଜ୍ଝାନସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗଚିତ୍ତଂ, ସୁଖେକଗ୍ଗତାସହିତଂ ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗଚିତ୍ତଂ, ଉପେକ୍ଖେକଗ୍ଗତାସହିତଂ ପଞ୍ଚମଜ୍ଝାନସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗଚିତ୍ତଞ୍ଚେତି ଇମାନି ପଞ୍ଚପି ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗଚିତ୍ତାନି ନାମ।

୩୯। ତଥା ସକଦାଗାମିମଗ୍ଗଅନାଗାମିମଗ୍ଗଅରହତ୍ତମଗ୍ଗଚିତ୍ତଞ୍ଚେତି ସମୱୀସତି ମଗ୍ଗଚିତ୍ତାନି।

୪୦। ତଥା ଫଲଚିତ୍ତାନି ଚେତି ସମଚତ୍ତାଲୀସ ଲୋକୁତ୍ତରଚିତ୍ତାନି ଭୱନ୍ତୀତି।

୪୧। ଝାନଙ୍ଗଯୋଗଭେଦେନ, କତ୍ୱେକେକନ୍ତୁ ପଞ୍ଚଧା।

ୱୁଚ୍ଚତାନୁତ୍ତରଂ ଚିତ୍ତଂ, ଚତ୍ତାଲୀସୱିଧନ୍ତି ଚ।

୪୨। ଯଥା ଚ ରୂପାୱଚରଂ, ଗଯ୍ହତାନୁତ୍ତରଂ ତଥା।

ପଠମାଦିଝାନଭେଦେ, ଆରୁପ୍ପଞ୍ଚାପି ପଞ୍ଚମେ।

ଏକାଦସୱିଧଂ ତସ୍ମା, ପଠମାଦିକମୀରିତଂ;

ଝାନମେକେକମନ୍ତେ ତୁ, ତେୱୀସତିୱିଧଂ ଭୱେ।

୪୩। ସତ୍ତତିଂସୱିଧଂ ପୁଞ୍ଞଂ, ଦ୍ୱିପଞ୍ଞାସୱିଧଂ ତଥା।

ପାକମିଚ୍ଚାହୁ ଚିତ୍ତାନି, ଏକୱୀସସତଂ ବୁଧା।

ଇତି ଅଭିଧମ୍ମତ୍ଥସଙ୍ଗହେ ଚିତ୍ତସଙ୍ଗହୱିଭାଗୋ ନାମ

ପଠମୋ ପରିଚ୍ଛେଦୋ।

୨। ଚେତସିକପରିଚ୍ଛେଦୋ

ସମ୍ପଯୋଗଲକ୍ଖଣଂ

୧। ଏକୁପ୍ପାଦନିରୋଧା ଚ, ଏକାଲମ୍ବଣୱତ୍ଥୁକା।

ଚେତୋଯୁତ୍ତା ଦ୍ୱିପଞ୍ଞାସ, ଧମ୍ମା ଚେତସିକା ମତା।

ଅଞ୍ଞସମାନଚେତସିକଂ

୨। କଥଂ? ଫସ୍ସୋ ୱେଦନା ସଞ୍ଞା ଚେତନା ଏକଗ୍ଗତା ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ମନସିକାରୋ ଚେତି ସତ୍ତିମେ ଚେତସିକା ସବ୍ବଚିତ୍ତସାଧାରଣା ନାମ।

୩। ୱିତକ୍କୋ ୱିଚାରୋ ଅଧିମୋକ୍ଖୋ ୱୀରିଯଂ ପୀତି ଛନ୍ଦୋ ଚାତି ଛ ଇମେ ଚେତସିକା ପକିଣ୍ଣକା ନାମ।

୪। ଏୱମେତେ ତେରସ ଚେତସିକା ଅଞ୍ଞସମାନାତି ୱେଦିତବ୍ବା।

ଅକୁସଲଚେତସିକଂ

୫। ମୋହୋ ଅହିରିକଂ ଅନୋତ୍ତପ୍ପଂ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚଂ ଲୋଭୋ ଦିଟ୍ଠି ମାନୋ ଦୋସୋ ଇସ୍ସା ମଚ୍ଛରିଯଂ କୁକ୍କୁଚ୍ଚଂ ଥିନଂ ମିଦ୍ଧଂ ୱିଚିକିଚ୍ଛା ଚେତି ଚୁଦ୍ଦସିମେ ଚେତସିକା ଅକୁସଲା ନାମ।

ସୋଭନଚେତସିକଂ

୬। ସଦ୍ଧା ସତି ହିରୀ ଓତ୍ତପ୍ପଂ ଅଲୋଭୋ ଅଦୋସୋ ତତ୍ରମଜ୍ଝତ୍ତତା କାଯପସ୍ସଦ୍ଧି ଚିତ୍ତପସ୍ସଦ୍ଧି କାଯଲହୁତା ଚିତ୍ତଲହୁତା କାଯମୁଦୁତା ଚିତ୍ତମୁଦୁତା କାଯକମ୍ମଞ୍ଞତା ଚିତ୍ତକମ୍ମଞ୍ଞତା କାଯପାଗୁଞ୍ଞତା ଚିତ୍ତପାଗୁଞ୍ଞତା କାଯୁଜୁକତା ଚିତ୍ତୁଜୁକତା ଚେତି ଏକୂନୱୀସତିମେ ଚେତସିକା ସୋଭନସାଧାରଣା ନାମ।

୭। ସମ୍ମାୱାଚା ସମ୍ମାକମ୍ମନ୍ତୋ ସମ୍ମାଆଜୀୱୋ ଚେତି ତିସ୍ସୋ ୱିରତିଯୋ ନାମ।

୮। କରୁଣା ମୁଦିତା ଅପ୍ପମଞ୍ଞାଯୋ ନାମାତି ସବ୍ବଥାପି ପଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିଯେନ ସଦ୍ଧିଂ ପଞ୍ଚୱୀସତିମେ ଚେତସିକା ସୋଭନାତି ୱେଦିତବ୍ବା।

୯। ଏତ୍ତାୱତା ଚ –

ତେରସଞ୍ଞସମାନା ଚ, ଚୁଦ୍ଦସାକୁସଲା ତଥା;

ସୋଭନା ପଞ୍ଚୱୀସାତି, ଦ୍ୱିପଞ୍ଞାସ ପୱୁଚ୍ଚରେ।

ସମ୍ପଯୋଗନଯୋ

୧୦। ତେସଂ ଚିତ୍ତାୱିଯୁତ୍ତାନଂ, ଯଥାଯୋଗମିତୋ ପରଂ।

ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦେସୁ ପଚ୍ଚେକଂ, ସମ୍ପଯୋଗୋ ପୱୁଚ୍ଚତି।

୧୧। ସତ୍ତ ସବ୍ବତ୍ଥ ଯୁଜ୍ଜନ୍ତି, ଯଥାଯୋଗଂ ପକିଣ୍ଣକା।

ଚୁଦ୍ଦସାକୁସଲେସ୍ୱେୱ, ସୋଭନେସ୍ୱେୱ ସୋଭନା।

ଅଞ୍ଞସମାନଚେତସିକସମ୍ପଯୋଗନଯୋ

୧୨। କଥଂ? ସଚ୍ଚିତ୍ତସାଧାରଣା ତାୱ ସତ୍ତିମେ ଚେତସିକା ସବ୍ବେସୁପି ଏକୂନନୱୁତିଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦେସୁ ଲବ୍ଭନ୍ତି।

୧୩।ପକିଣ୍ଣକେସୁ ପନ ୱିତକ୍କୋ ତାୱ ଦ୍ୱିପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣୱଜ୍ଜିତକାମାୱଚରଚିତ୍ତେସୁ ଚେୱ ଏକାଦସସୁ ପଠମଜ୍ଝାନଚିତ୍ତେସୁ ଚେତି ପଞ୍ଚପଞ୍ଞାସଚିତ୍ତେସୁ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି।

୧୪। ୱିଚାରୋ ପନ ତେସୁ ଚେୱ ଏକାଦସସୁ ଦୁତିଯଜ୍ଝାନଚିତ୍ତେସୁ ଚାତି ଛସଟ୍ଠିଚିତ୍ତେସୁ।

୧୫। ଅଧିମୋକ୍ଖୋ ଦ୍ୱିପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣୱିଚିକିଚ୍ଛାସହଗତୱଜ୍ଜିତଚିତ୍ତେସୁ।

୧୬। ୱୀରିଯଂ ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରାୱଜ୍ଜନଦ୍ୱିପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣସମ୍ପଟିଚ୍ଛନସନ୍ତୀରଣୱଜ୍ଜିତଚିତ୍ତେସୁ।

୧୭। ପୀତି ଦୋମନସ୍ସୁପେକ୍ଖାସହଗତକାଯୱିଞ୍ଞାଣଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନୱଜ୍ଜିତଚିତ୍ତେସୁ।

୧୮। ଛନ୍ଦୋ ଅହେତୁକମୋମୂହୱଜ୍ଜିତଚିତ୍ତେସୂତି।

୧୯। ତେ ପନ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦା ଯଥାକ୍କମଂ –

ଛସଟ୍ଠି ପଞ୍ଚପଞ୍ଞାସ, ଏକାଦସ ଚ ସୋଳସ;

ସତ୍ତତି ୱୀସତି ଚେୱ, ପକିଣ୍ଣକୱିୱଜ୍ଜିତା।

ପଞ୍ଚପଞ୍ଞାସ ଛସଟ୍ଠିଟ୍ଠସତ୍ତତି ତିସତ୍ତତି;

ଏକପଞ୍ଞାସ ଚେକୂନସତ୍ତତି ସପକିଣ୍ଣକା।

ଅକୁସଲଚେତସିକସମ୍ପଯୋଗନଯୋ

୨୦।ଅକୁସଲେସୁ ପନ ମୋହୋ ଅହିରିକଂ ଅନୋତ୍ତପ୍ପଂ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚଞ୍ଚାତି ଚତ୍ତାରୋମେ ଚେତସିକା ସବ୍ବାକୁସଲସାଧାରଣା ନାମ, ସବ୍ବେସୁପି ଦ୍ୱାଦସାକୁସଲେସୁ ଲବ୍ଭନ୍ତି।

୨୧। ଲୋଭୋ ଅଟ୍ଠସୁ ଲୋଭସହଗତଚିତ୍ତେସ୍ୱେୱ ଲବ୍ଭତି।

୨୨। ଦିଟ୍ଠି ଚତୂସୁ ଦିଟ୍ଠିଗତସମ୍ପଯୁତ୍ତେସୁ।

୨୩। ମାନୋ ଚତୂସୁ ଦିଟ୍ଠିଗତୱିପ୍ପଯୁତ୍ତେସୁ।

୨୪। ଦୋସୋ ଇସ୍ସା ମଚ୍ଛରିଯଂ କୁକ୍କୁଚ୍ଚଞ୍ଚାତି ଦ୍ୱୀସୁ ପଟିଘସମ୍ପଯୁତ୍ତଚିତ୍ତେସୁ।

୨୫। ଥିନମିଦ୍ଧଂ ପଞ୍ଚସୁ ସସଙ୍ଖାରିକଚିତ୍ତେସୁ।

୨୬। ୱିଚିକିଚ୍ଛା ୱିଚିକିଚ୍ଛାସହଗତଚିତ୍ତେଯେୱାତି।

୨୭। ସବ୍ବାପୁଞ୍ଞେସୁ ଚତ୍ତାରୋ,

ଲୋଭମୂଲେ ତଯୋ ଗତା;

ଦୋସମୂଲେସୁ ଚତ୍ତାରୋ,

ସସଙ୍ଖାରେ ଦ୍ୱଯଂ ତଥା।

ୱିଚିକିଚ୍ଛା ୱିଚିକିଚ୍ଛା-ଚିତ୍ତେ ଚାତି ଚତୁଦ୍ଦସ;

ଦ୍ୱାଦସାକୁଲେସ୍ୱେୱ, ସମ୍ପଯୁଜ୍ଜନ୍ତି ପଞ୍ଚଧା।

ସୋଭନଚେତସିକସମ୍ପଯୋଗନଯୋ

୨୮।ସୋଭନେସୁ ପନ ସୋଭନସାଧାରଣା ତାୱ ଏକୂନୱୀସତିମେ ଚେତସିକା ସବ୍ବେସୁପି ଏକୂନସଟ୍ଠିସୋଭନଚିତ୍ତେସୁ ସଂୱିଜ୍ଜନ୍ତି।

୨୯। ୱିରତିଯୋ ପନ ତିସ୍ସୋପି ଲୋକୁତ୍ତରଚିତ୍ତେସୁ ସବ୍ବଥାପି ନିଯତା ଏକତୋୱ ଲବ୍ଭନ୍ତି, ଲୋକିଯେସୁ ପନ କାମାୱଚରକୁସଲେସ୍ୱେୱ କଦାଚି ସନ୍ଦିସ୍ସନ୍ତି ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ।

୩୦। ଅପ୍ପମଞ୍ଞାଯୋ ପନ ଦ୍ୱାଦସସୁ ପଞ୍ଚମଜ୍ଝାନୱଜ୍ଜିତମହଗ୍ଗତଚିତ୍ତେସୁ ଚେୱ କାମାୱଚରକୁସଲେସୁ ଚ ସହେତୁକକାମାୱଚରକିରିଯଚିତ୍ତେସୁ ଚାତି ଅଟ୍ଠୱୀସତିଚିତ୍ତେସ୍ୱେୱ କଦାଚି ନାନା ହୁତ୍ୱା ଜାଯନ୍ତି, ଉପେକ୍ଖାସହଗତେସୁ ପନେତ୍ଥ କରୁଣାମୁଦିତା ନ ସନ୍ତୀତି କେଚି ୱଦନ୍ତି।

୩୧। ପଞ୍ଞା ପନ ଦ୍ୱାଦସସୁ ଞାଣସମ୍ପଯୁତ୍ତକାମାୱଚରଚିତ୍ତେସୁ ଚେୱ ସବ୍ବେସୁପି ପଞ୍ଚତିଂସମହଗ୍ଗତଲୋକୁତ୍ତରଚିତ୍ତେସୁ ଚାତି ସତ୍ତଚତ୍ତାଲୀସଚିତ୍ତେସୁ ସମ୍ପଯୋଗଂ ଗଚ୍ଛତୀତି।

୩୨। ଏକୂନୱୀସତି ଧମ୍ମା, ଜାଯନ୍ତେକୂନସଟ୍ଠିସୁ।

ତଯୋ ସୋଳସଚିତ୍ତେସୁ, ଅଟ୍ଠୱୀସତିଯଂ ଦ୍ୱଯଂ।

ପଞ୍ଞା ପକାସିତା, ସତ୍ତଚତ୍ତାଲୀସୱିଧେସୁପି;

ସମ୍ପଯୁତ୍ତା ଚତୁଧେୱଂ, ସୋଭନେସ୍ୱେୱ ସୋଭନା।

୩୩। ଇସ୍ସାମଚ୍ଛେରକୁକ୍କୁଚ୍ଚ-ୱିରତିକରୁଣାଦଯୋ।

ନାନା କଦାଚି ମାନୋ ଚ, ଥିନ ମିଦ୍ଧଂ ତଥା ସହ।

୩୪। ଯଥାୱୁତ୍ତାନୁସାରେନ, ସେସା ନିଯତଯୋଗିନୋ।

ସଙ୍ଗହଞ୍ଚ ପୱକ୍ଖାମି, ତେସଂ ଦାନି ଯଥାରହଂ।

ସଙ୍ଗହନଯୋ

୩୫। ଛତ୍ତିଂସାନୁତ୍ତରେ ଧମ୍ମା, ପଞ୍ଚତିଂସ ମହଗ୍ଗତେ।

ଅଟ୍ଠତିଂସାପି ଲବ୍ଭନ୍ତି, କାମାୱଚରସୋଭନେ।

ସତ୍ତୱୀସତିପୁଞ୍ଞମ୍ହି, ଦ୍ୱାଦସାହେତୁକେତି ଚ;

ଯଥାସମ୍ଭଵଯୋଗେନ, ପଞ୍ଚଧା ତତ୍ଥ ସଙ୍ଗହୋ।

ଲୋକୁତ୍ତରଚିତ୍ତସଙ୍ଗହନଯୋ

୩୬। କଥଂ ? ଲୋକୁତ୍ତରେସୁ ତାଵ ଅଟ୍ଠସୁ ପଠମଜ୍ଝାନିକଚିତ୍ତେସୁ ଅଞ୍ଞସମାନା ତେରସ ଚେତସିକା, ଅପ୍ପମଞ୍ଞାଵଜ୍ଜିତା ତେଵୀସତି ସୋଭନଚେତସିକା ଚେତି ଛତ୍ତିଂସ ଧମ୍ମା ସଙ୍ଗହଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି, ତଥା ଦୁତିଯଜ୍ଝାନିକଚିତ୍ତେସୁ ଵିତକ୍କଵଜ୍ଜା, ତତିଯଜ୍ଝାନିକଚିତ୍ତେସୁ ଵିତକ୍କଵିଚାରଵଜ୍ଜା, ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନିକଚିତ୍ତେସୁ ଵିତକ୍କଵିଚାରପୀତିଵଜ୍ଜା, ପଞ୍ଚମଜ୍ଝାନିକଚିତ୍ତେସୁପି ଉପେକ୍ଖାସହଗତା ତେ ଏଵ ସଙ୍ଗଯ୍ହନ୍ତୀତି ସଵ୍ବଥାପି ଅଟ୍ଠସୁ ଲୋକୁତ୍ତରଚିତ୍ତେସୁ ପଞ୍ଚକଜ୍ଝାନଵସେନ ପଞ୍ଚଧାଵ ସଙ୍ଗହୋ ହୋତୀତି।

୩୭। ଛତ୍ତିଂସ ପଞ୍ଚତିଂସ ଚ, ଚତୁତ୍ତିଂସ ଯଥାକ୍କମଂ।

ତେତ୍ତିଂସଦ୍ଵଯମିଚ୍ଚେଵଂ, ପଞ୍ଚଧାନୁତ୍ତରେ ଠିତା।

ମହଗ୍ଗତଚିତ୍ତସଙ୍ଗହନଯୋ

୩୮ ।ମହଗ୍ଗତେସୁ ପନ ତୀସୁ ପଠମଜ୍ଝାନିକଚିତ୍ତେସୁ ତାଵ ଅଞ୍ଞସମାନା ତେରସ ଚେତସିକା, ଵିରତିତ୍ତଯଵଜ୍ଜିତା ଦ୍ଵାଵୀସତି ସୋଭନଚେତସିକା ଚେତି ପଞ୍ଚତିଂସ ଧମ୍ମା ସଙ୍ଗହଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି, କରୁଣାମୁଦିତା ପନେତ୍ଥ ପଚ୍ଚେକମେଵ ଯୋଜେତବ୍ବା, ତଥା ଦୁତିଯଜ୍ଝାନିକଚିତ୍ତେସୁ ଵିତକ୍କଵଜ୍ଜା, ତତିଯଜ୍ଝାନିକଚିତ୍ତେସୁ ଵିତକ୍କଵିଚାରଵଜ୍ଜା, ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନିକଚିତ୍ତେସୁ ଵିତକ୍କଵିଚାରପୀତିଵଜ୍ଜା, ପଞ୍ଚମଜ୍ଝାନିକଚିତ୍ତେସୁ ପନ ପନ୍ନରସସୁ ଅପ୍ପମଞ୍ଞାଯୋ ନ ଲବ୍ଭନ୍ତୀତି ସଵ୍ବଥାପି ସତ୍ତଵୀସତିମହଗ୍ଗତଚିତ୍ତେସୁ ପଞ୍ଚକଜ୍ଝାନଵସେନ ପଞ୍ଚଧାଵ ସଙ୍ଗହୋ ହୋତୀତି।

୩୯। ପଞ୍ଚତିଂସ ଚତୁତ୍ତିଂସ, ତେତ୍ତିଂସ ଚ ଯଥାକ୍କମଂ।

ବାତ୍ତିଂସ ଚେଵ ତିଂସେତି, ପଞ୍ଚଧାଵ ମହଗ୍ଗତେ।

କାମାଵଚରସୋଭନଚିତ୍ତସଙ୍ଗହନଯୋ

୪୦ ।କାମାଵଚରସୋଭନେସୁ ପନ କୁସଲେସୁ ତାଵ ପଠମଦ୍ଵଯେ ଅଞ୍ଞସମାନା ତେରସ ଚେତସିକା, ପଞ୍ଚଵୀସତି ସୋଭନଚେତସିକା ଚେତି ଅଟ୍ଠତିଂସ ଧମ୍ମା ସଙ୍ଗହଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି, ଅପ୍ପମଞ୍ଞାଵିରତିଯୋ ପନେତ୍ଥ ପଞ୍ଚପି ପଚ୍ଚେକମେଵ ଯୋଜେତବ୍ବା, ତଥା ଦୁତିଯଦ୍ଵଯେ ଞାଣଵଜ୍ଜିତା, ତତିଯଦ୍ଵଯେ ଞାଣସମ୍ପଯୁତ୍ତା ପୀତିଵଜ୍ଜିତା, ଚତୁତ୍ଥଦ୍ଵଯେ ଞାଣପୀତିଵଜ୍ଜିତା ତେ ଏଵ ସଙ୍ଗଯ୍ହନ୍ତି। କିରିଯଚିତ୍ତେସୁପି ଵିରତିଵଜ୍ଜିତା ତଥେଵ ଚତୂସୁପି ଦୁକେସୁ ଚତୁଧାଵ ସଙ୍ଗଯ୍ହନ୍ତି। ତଥା ଵିପାକେସୁ ଚ ଅପ୍ପମଞ୍ଞାଵିରତିଵଜ୍ଜିତା ତେ ଏଵ ସଙ୍ଗଯ୍ହନ୍ତୀତି ସଵ୍ବଥାପି ଚତୁଵୀସତିକାମାଵଚରସୋଭନଚିତ୍ତେସୁ ଦୁକଵସେନ ଦ୍ଵାଦସଧାଵ ସଙ୍ଗହୋ ହୋତୀତି।

୪୧। ଅଟ୍ଠତିଂସ ସତ୍ତତିଂସ, ଦ୍ଵଯଂ ଛତ୍ତିଂସକଂ ସୁଭେ।

ପଞ୍ଚତିଂସ ଚତୁତ୍ତିଂସ, ଦ୍ଵଯଂ ତେତ୍ତିଂସକଂ କ୍ରିଯେ;

ତେତ୍ତିଂସ ପାକେ ବାତ୍ତିଂସ, ଦ୍ଵଯେକତିଂସକଂ ଭଵେ;

ସହେତୁକାମାଵଚରପୁଞ୍ଞ-ପାକକ୍ରିଯାମନେ।

୪୨। ନଵିଜ୍ଜନ୍ତେତ୍ଥ ଵିରତୀ, କ୍ରିଯେସୁ ଚ ମହଗ୍ଗତେ।

ଅନୁତ୍ତରେ ଅପ୍ପମଞ୍ଞା, କାମପାକେ ଦ୍ଵଯଂ ତଥା;

ଅନୁତ୍ତରେ ଝାନଧମ୍ମା, ଅପ୍ପମଞ୍ଞା ଚ ମଜ୍ଝିମେ;

ୱିରତୀ ଞାଣପୀତୀ ଚ, ପରିତ୍ତେସ୍ୱୁ ୱିସେସକା।

ଅକୁସଲଚିତ୍ତସଙ୍ଗହନୟୋ

୪୩।ଅକୁସଲେସୁ ପନ ଲୋଭମୂଲେସୁ ତାୱ ପଠମେ ଅସଙ୍ଖାରିକେ ଅଞ୍ଞସମାନା ତେରସ ଚେତସିକା, ଅକୁସଲସାଧାରଣା ଚତ୍ତାରୋ ଚାତି ସତ୍ତରସ ଲୋଭଦିଟ୍ଠୀହି ସଦ୍ଧିଂ ଏକୂନୱୀସତି ଧମ୍ମା ସଙ୍ଗହଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି।

୪୪। ତଥେୱ ଦୁତିୟେ ଅସଙ୍ଖାରିକେ ଲୋଭମାନେନ।

୪୫। ତତିୟେ ତଥେୱ ପୀତିୱଜ୍ଜିତା ଲୋଭଦିଟ୍ଠୀହି ସହ ଅଟ୍ଠାରସ।

୪୬। ଚତୁତ୍ଥେ ତଥେୱ ଲୋଭମାନେନ।

୪୭। ପଞ୍ଚମେ ପନ ପଟିଘସମ୍ପୟୁତ୍ତେ ଅସଙ୍ଖାରିକେ ଦୋସୋ ଇସ୍ସା ମଚ୍ଛରିୟଂ କୁକ୍କୁଚ୍ଚଞ୍ଚାତି ଚତୂହି ସଦ୍ଧିଂ ପୀତିୱଜ୍ଜିତା ତେ ଏୱ ୱୀସତି ଧମ୍ମା ସଙ୍ଗୟ୍ହନ୍ତି, ଇସ୍ସାମଚ୍ଛରିୟକୁକ୍କୁଚ୍ଚାନି ପନେତ୍ଥ ପଚ୍ଚେକମେୱ ୟୋଜେତବ୍ବାନି।

୪୮। ସସଙ୍ଖାରିକପଞ୍ଚକେପି ତଥେୱ ଥିନମିଦ୍ଧେନ ୱିସେସେତ୍ୱା ୟୋଜେତବ୍ବା।

୪୯। ଛନ୍ଦପୀତିୱଜ୍ଜିତା ପନ ଅଞ୍ଞସମାନା ଏକାଦସ, ଅକୁସଲସାଧାରଣା ଚତ୍ତାରୋ ଚାତି ପନ୍ନରସ ଧମ୍ମା ଉଦ୍ଧଚ୍ଚସହଗତେ ସମ୍ପୟୁଜ୍ଜନ୍ତି।

୫୦। ୱିଚିକିଚ୍ଛାସହଗତଚିତ୍ତେ ଚ ଅଧିମୋକ୍ଖୱିରହିତା ୱିଚିକିଚ୍ଛାସହଗତା ତଥେୱ ପନ୍ନରସ ଧମ୍ମା ସମୁପଲବ୍ଭନ୍ତୀତି ସବ୍ବଥାପି ଦ୍ୱାଦସାକୁସଲଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦେସୁ ପଚ୍ଚେକଂ ୟୋଜିୟମାନାପି ଗଣନୱସେନ ସତ୍ତଧାୱ ସଙ୍ଗହିତା ଭୱନ୍ତୀତି।

୫୧। ଏକୂନୱୀସାଟ୍ଠାରସ, ୱୀସେକୱୀସ ୱୀସତି।

ଦ୍ୱାୱୀସ ପନ୍ନରସେତି, ସତ୍ତଧା କୁସଲେଠିତା।

୫୨। ସାଧାରଣା ଚ ଚତ୍ତାରୋ, ସମାନା ଚ ଦସାପରେ।

ଚୁଦ୍ଦସେତେ ପୱୁଚ୍ଚନ୍ତି, ସବ୍ବାକୁସଲୟୋଗିନୋ।

ଅହେତୁକଚିତ୍ତସଙ୍ଗହନୟୋ

୫୩।ଅହେତୁକେସୁ ପନ ହସନଚିତ୍ତେ ତାୱ ଛନ୍ଦୱଜ୍ଜିତା ଅଞ୍ଞସମାନା ଦ୍ୱାଦସ ଧମ୍ମା ସଙ୍ଗହଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି।

୫୪। ତଥା ୱୋଟ୍ଠବ୍ବନେ ଛନ୍ଦପୀତିୱଜ୍ଜିତା।

୫୫। ସୁଖସନ୍ତୀରଣେ ଛନ୍ଦୱୀରିୟୱଜ୍ଜିତା।

୫୬। ମନୋଧାତୁତ୍ତିକାହେତୁକପଟିସନ୍ଧିୟୁଗଠଏ ଛନ୍ଦପୀତିୱୀରିୟୱଜ୍ଜିତା।

୫୭। ଦ୍ୱିପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣେ ପକିଣ୍ଣକୱଜ୍ଜିତା ତେୟେୱ ସଙ୍ଗୟ୍ହନ୍ତୀତି ସବ୍ବଥାପି ଅଟ୍ଠାରସସୁ ଅହେତୁକେସୁ ଗଣନୱସେନ ଚତୁଧାୱ ସଙ୍ଗହୋ ହୋତୀତି।

୫୮। ଦ୍ୱାଦସେକାଦସ ଦସ, ସତ୍ତ ଚାତି ଚତୁବ୍ବିଧୋ।

ଅଟ୍ଠାରସାହେତୁକେସ୍ୱୁ, ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦେସୁ ସଙ୍ଗହୋ।

୫୯। ଅହେତୁକେସୁ ସବ୍ବତ୍ଥ, ସତ୍ତ ସେସା ଯଥାରହଂ।

ଇତି ୱିତ୍ଥାରତୋ ୱୁତ୍ତୋ, ତେତ୍ତିଂସୱିଧସଙ୍ଗହୋ।

୬୦। ଇତ୍ଥଂ ଚିତ୍ତାୱିଯୁତ୍ତାନଂ, ସମ୍ପଯୋଗଞ୍ଚ ସଙ୍ଗହଂ।

ଞତ୍ୱା ଭେଦଂ ଯଥାଯୋଗଂ, ଚିତ୍ତେନ ସମମୁଦ୍ଦିସେ।

ଇତି ଅଭିଧମ୍ମତ୍ଥସଙ୍ଗହେ ଚେତସିକସଙ୍ଗହୱିଭାଗୋ ନାମ

ଦୁତିଯୋ ପରିଚ୍ଛେଦୋ।

୩। ପକିଣ୍ଣକପରିଚ୍ଛେଦୋ

୧। ସମ୍ପଯୁତ୍ତା ଯଥାଯୋଗଂ, ତେପଞ୍ଞାସ ସଭାୱତୋ।

ଚିତ୍ତଚେତସିକା ଧମ୍ମା, ତେସଂ ଦାନି ଯଥାରହଂ।

୨। ୱେଦନାହେତୁତୋ କିଚ୍ଚଦ୍ୱାରାଲମ୍ବଣୱତ୍ଥୁତୋ।

ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦୱସେନେୱ, ସଙ୍ଗହୋ ନାମ ନୀୟତେ।

ୱେଦନାସଙ୍ଗହୋ

୩। ତତ୍ଥ ୱେଦନାସଙ୍ଗହେ ତାୱ ତିୱିଧା ୱେଦନା ସୁଖଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖା ଚେତି, ସୁଖଂ ଦୁକ୍ଖଂ ସୋମନସ୍ସଂ ଦୋମନସ୍ସଂ ଉପେକ୍ଖାତି ଚ ଭେଦେନ ପନ ପଞ୍ଚଧା ହୋତି।

୪। ତତ୍ଥ ସୁଖସହଗତଂ କୁସଲୱିପାକଂ କାଯୱିଞ୍ଞାଣମେକମେୱ, ତଥା ଦୁକ୍ଖସହଗତଂ ଅକୁସଲୱିପାକଂ।

୫। ସୋମନସ୍ସସହଗତଚିତ୍ତାନି ପନ ଲୋଭମୂଲାନି ଚତ୍ତାରି, ଦ୍ୱାଦସ କାମାୱଚରସୋଭନାନି, ସୁଖସନ୍ତୀରଣହସନାନି ଚ ଦ୍ୱେତି ଅଟ୍ଠାରସ କାମାୱଚରସୋମନସ୍ସସହଗତଚିତ୍ତାନି ଚେୱ ପଠମଦୁତିଯତତିଯଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନସଙ୍ଖାତାନି ଚତୁଚତ୍ତାଲୀସ ମହଗ୍ଗତଲୋକୁତ୍ତରଚିତ୍ତାନି ଚେତି ଦ୍ୱାସଟ୍ଠିୱିଧାନି ଭୱନ୍ତି।

୬। ଦୋମନସ୍ସସହଗତଚିତ୍ତାନି ପନ ଦ୍ୱେ ପଟିଘସମ୍ପଯୁତ୍ତଚିତ୍ତାନେୱ।

୭। ସେସାନି ସବ୍ବାନିପି ପଞ୍ଚପଞ୍ଞାସ ଉପେକ୍ଖାସହଗତଚିତ୍ତାନେୱାତି।

୮। ସୁଖଂ ଦୁକ୍ଖମୁପେକ୍ଖାତି, ତିୱିଧା ତତ୍ଥ ୱେଦନା।

ସୋମନସ୍ସଂ ଦୋମନସ୍ସମିତିଭେଦେନ ପଞ୍ଚଧା।

୯। ସୁଖମେକତ୍ଥ ଦୁକ୍ଖଞ୍ଚ, ଦୋମନସ୍ସଂ ଦ୍ୱଯେ ଠିତଂ।

ଦ୍ୱାସଟ୍ଠୀସୁ ସୋମନସ୍ସଂ, ପଞ୍ଚପଞ୍ଞାସକେତରା।

ହେତୁସଙ୍ଗହୋ

୧୦।ହେତୁସଙ୍ଗହେ ହେତୂ ନାମ ଲୋଭୋ ଦୋସୋ ମୋହୋ ଅଲୋଭୋ ଅଦୋସୋ ଅମୋହୋ ଚାତି ଛବ୍ବିଧା ଭୱନ୍ତି।

୧୧। ତତ୍ଥ ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରାୱଜ୍ଜନଦ୍ୱିପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣସମ୍ପଟିଚ୍ଛନସନ୍ତୀରଣୱୋଟ୍ଠବ୍ବନହସନୱସେନ ଅହେତୁକଚିତ୍ତାନି ନାମ।

୧୨। ସେସାନି ସବ୍ବାନିପି ଏକସତ୍ତତି ଚିତ୍ତାନି ସହେତୁକାନେୱ।

୧୩। ତତ୍ଥାପି ଦ୍ୱେ ମୋମୂହଚିତ୍ତାନି ଏକହେତୁକାନି।

୧୪। ସେସାନି ଦସ ଅକୁସଲଚିତ୍ତାନି ଚେୱ ଞାଣୱିପ୍ପଯୁତ୍ତାନି ଦ୍ୱାଦସ କାମାୱଚରସୋଭନାନି ଚେତି ଦ୍ୱାୱୀସତି ଦ୍ୱିହେତୁକଚିତ୍ତାନି।

୧୫। ଦ୍ୱାଦସ ଞାଣସମ୍ପଯୁତ୍ତକାମାୱଚରସୋଭନାନି ଚେୱ ପଞ୍ଚତିଂସ ମହଗ୍ଗତଲୋକୁତ୍ତରଚିତ୍ତାନି ଚେତି ସତ୍ତଚତ୍ତାଲୀସ ତିହେତୁକଚିତ୍ତାନୀତି।

୧୬। ଲୋଭୋ ଦୋସୋ ଚ ମୋହୋ ଚ,

ହେତୂ ଅକୁସଲା ତଯୋ;

ଅଲୋଭାଦୋସାମୋହୋ ଚ,

କୁସଲାବ୍ୟାକତା ତଥା।

୧୭। ଅହେତୁକାଟ୍ଠାରସେକହେତୁକା ଦ୍ୱେ ଦ୍ୱାୱୀସତି।

ଦ୍ୱିହେତୁକା ମତା ସତ୍ତଚତ୍ତାଲୀସତିହେତୁକା।

କିଚ୍ଚସଙ୍ଗହୋ

୧୮।କିଚ୍ଚସଙ୍ଗହେ କିଚ୍ଚାନି ନାମ ପଟିସନ୍ଧିଭୱଙ୍ଗାୱଜ୍ଜନଦସ୍ସନସୱନଘାଯନସାଯନଫୁସନସମ୍ପଟିଚ୍ଛନସନ୍ତୀରଣୱୋଟ୍ଠବ୍ବନଜୱନତଦାରମ୍ମଣଚୁତିୱସେନ ଚୁଦ୍ଦସୱିଧାନି ଭୱନ୍ତି।

୧୯। ପଟିସନ୍ଧିଭୱଙ୍ଗାୱଜ୍ଜନପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣଠାନାଦିୱସେନ ପନ ତେସଂ ଦସଧା ଠାନଭେଦୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

୨୦। ତତ୍ଥ ଦ୍ୱେ ଉପେକ୍ଖାସହଗତସନ୍ତୀରଣାନି ଚେୱ ଅଟ୍ଠ ମହାୱିପାକାନି ଚ ନୱ ରୂପାରୂପୱିପାକାନି ଚେତି ଏକୂନୱୀସତି ଚିତ୍ତାନି ପଟିସନ୍ଧିଭୱଙ୍ଗଚୁତିକିଚ୍ଚାନି ନାମ।

୨୧। ଆୱଜ୍ଜନକିଚ୍ଚାନି ପନ ଦ୍ୱେ।

୨୨। ତଥା ଦସ୍ସନସୱନଘାଯନସାଯନଫୁସନସମ୍ପଟିଚ୍ଛନକିଚ୍ଚାନି ଚ।

୨୩। ତୀଣି ସନ୍ତୀରଣକିଚ୍ଚାନି।

୨୪। ମନୋଦ୍ୱାରାୱଜ୍ଜନମେୱ ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରେ ୱୋଟ୍ଠବ୍ବନକିଚ୍ଚଂ ସାଧେତି।

୨୫। ଆୱଜ୍ଜନଦ୍ୱଯୱଜ୍ଜିତାନି କୁସଲାକୁସଲଫଲକିରିଯଚିତ୍ତାନି ପଞ୍ଚପଞ୍ଞାସ ଜୱନକିଚ୍ଚାନି।

୨୬। ଅଟ୍ଠ ମହାୱିପାକାନି ଚେୱ ସନ୍ତୀରଣତ୍ତଯଞ୍ଚେତି ଏକାଦସ ତଦାରମ୍ମଣକିଚ୍ଚାନି।

୨୭। ତେସୁ ପନ ଦ୍ୱେ ଉପେକ୍ଖାସହଗତସନ୍ତୀରଣଚିତ୍ତାନି ପଟିସନ୍ଧିଭୱଙ୍ଗଚୁତିତଦାରମ୍ମଣସନ୍ତୀରଣୱସେନ ପଞ୍ଚକିଚ୍ଚାନି ନାମ।

୨୮। ମହାୱିପାକାନି ଅଟ୍ଠ ପଟିସନ୍ଧିଭୱଙ୍ଗଚୁତିତଦାରମ୍ମଣୱସେନ ଚତୁକିଚ୍ଚାନି ନାମ।

୨୯। ମହଗ୍ଗତୱିପାକାନି ନୱ ପଟିସନ୍ଧିଭୱଙ୍ଗଚୁତିୱସେନ ତିକିଚ୍ଚାନି ନାମ।

୩୦। ସୋମନସ୍ସସନ୍ତୀରଣଂ ସନ୍ତୀରଣତଦାରମ୍ମଣୱସେନ ଦୁକିଚ୍ଚଂ।

୩୧। ତଥା ୱୋଟ୍ଠବ୍ବନଂ ୱୋଟ୍ଠବ୍ବନାୱଜ୍ଜନୱସେନ।

୩୨। ସେସାନି ପନ ସବ୍ବାନିପି ଜୱନମନୋଧାତୁତ୍ତିକଦ୍ୱିପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣାନି ଯଥାସମ୍ଭୱମେକକିଚ୍ଚାନୀତି।

୩୩। ପଟିସନ୍ଧାଦୟୋ ନାମ, କିଚ୍ଚଭେଦେନ ଚୁଦ୍ଦସ।

ଦସଧା ଠାନଭେଦେନ, ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦା ପକାସିତା।

୩୪। ଅଟ୍ଠସଟ୍ଠି ତଥା ଦ୍ୱେ ଚ, ନୱାଟ୍ଠ ଦ୍ୱେ ଯଥାକ୍କମଂ।

ଏକଦ୍ୱିତିଚତୁପଞ୍ଚକିଚ୍ଚଠାନାନି ନିଦ୍ଦିସେ।

ଦ୍ୱାରସଙ୍ଗହୋ

୩୫।ଦ୍ୱାରସଙ୍ଗହେ ଦ୍ୱାରାନି ନାମ ଚକ୍ଖୁଦ୍ୱାରଂ ସୋତଦ୍ୱାରଂ ଘାନଦ୍ୱାରଂ ଜିୱ୍ହାଦ୍ୱାରଂ କାୟଦ୍ୱାରଂ ମନୋଦ୍ୱାରଞ୍ଚେତି ଛବ୍ବିଧାନି ଭୱନ୍ତି।

୩୬। ତତ୍ଥ ଚକ୍ଖୁମେୱ ଚକ୍ଖୁଦ୍ୱାରଂ।

୩୭। ତଥା ସୋତାଦୟୋ ସୋତଦ୍ୱାରାଦୀନି।

୩୮। ମନୋଦ୍ୱାରଂ ପନ ଭୱଙ୍ଗନ୍ତି ପୱୁଚ୍ଚତି।

୩୯। ତତ୍ଥ ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରାୱଜ୍ଜନଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣସମ୍ପଟିଚ୍ଛନସନ୍ତୀରଣୱୋଟ୍ଠବ୍ବନକାମାୱଚରଜୱନତଦାରମ୍ମଣୱସେନ ଛଚତ୍ତାଲୀସ ଚିତ୍ତାନି ଚକ୍ଖୁଦ୍ୱାରେ ଯଥାରହଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ତଥା ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରାୱଜ୍ଜନସୋତୱିଞ୍ଞାଣାଦିୱସେନ ସୋତଦ୍ୱାରାଦୀସୁପି ଛଚତ୍ତାଲୀସେୱ ଭୱନ୍ତୀତି ସବ୍ବଥାପି ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରେ ଚତୁପଞ୍ଞାସ ଚିତ୍ତାନି କାମାୱଚରାନେୱ।

୪୦। ମନୋଦ୍ୱାରେ ପନ ମନୋଦ୍ୱାରାୱଜ୍ଜନପଞ୍ଚପଞ୍ଞାସଜୱନତଦାରମ୍ମଣୱସେନ ସତ୍ତସଟ୍ଠି ଚିତ୍ତାନି ଭୱନ୍ତି।

୪୧। ଏକୂନୱୀସତି ପଟିସନ୍ଧିଭୱଙ୍ଗଚୁତିୱସେନ ଦ୍ୱାରୱିମୁତ୍ତାନି।

୪୨। ତେସୁ ପନ ପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣାନି ଚେୱ ମହଗ୍ଗତଲୋକୁତ୍ତରଜୱନାନି ଚେତି ଛତ୍ତିଂସ ଯଥାରହମେକଦ୍ୱାରିକଚିତ୍ତାନି ନାମ।

୪୩। ମନୋଧାତୁତ୍ତିକଂ ପନ ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରିକଂ।

୪୪। ସୁଖସନ୍ତୀରଣୱୋଟ୍ଠବ୍ବନକାମାୱଚରଜୱନାନି ଛଦ୍ୱାରିକଚିତ୍ତାନି।

୪୫। ଉପେକ୍ଖାସହଗତସନ୍ତୀରଣମହାୱିପାକାନି ଛଦ୍ୱାରିକାନି ଚେୱ ଦ୍ୱାରୱିମୁତ୍ତାନି ଚ।

୪୬। ମହଗ୍ଗତୱିପାକାନି ଦ୍ୱାରୱିମୁତ୍ତାନେୱାତି।

୪୭। ଏକଦ୍ୱାରିକଚିତ୍ତାନି, ପଞ୍ଚଛଦ୍ୱାରିକାନି ଚ।

ଛଦ୍ୱାରିକୱିମୁତ୍ତାନି, ୱିମୁତ୍ତାନି ଚ ସବ୍ବଥା।

ଛତ୍ତିଂସତି ତଥା ତୀଣି, ଏକତିଂସ ଯଥାକ୍କମଂ;

ଦସଧା ନୱଧା ଚେତି, ପଞ୍ଚଧା ପରିଦୀପୟେ।

ଆଲମ୍ବଣସଙ୍ଗହୋ

୪୮ ।ଆଲମ୍ବଣସଙ୍ଗହେ ଆରମ୍ମଣାନି ନାମ ରୂପାରମ୍ମଣଂ ସଦ୍ଦାରମ୍ମଣଂ ଗନ୍ଧାରମ୍ମଣଂ ରସାରମ୍ମଣଂ ଫୋଟ୍ଠବ୍ବାରମ୍ମଣଂ ଧମ୍ମାରମ୍ମଣଞ୍ଚେତି ଛବ୍ବିଧାନି ଭୱନ୍ତି।

୪୯। ତତ୍ଥ ରୂପମେୱ ରୂପାରମ୍ମଣଂ, ତଥା ସଦ୍ଦାଦୟୋ ସଦ୍ଦାରମ୍ମଣାଦୀନି।

୫୦। ଧମ୍ମାରମ୍ମଣଂ ପନ ପସାଦସୁଖୁମରୂପଚିତ୍ତଚେତସିକନିବ୍ବାନପଞ୍ଞତ୍ତିୱସେନ ଛଧା ସଙ୍ଗୟ୍ହତି।

୫୧। ତତ୍ଥ ଚକ୍ଖୁଦ୍ୱାରିକଚିତ୍ତାନଂ ସବ୍ବେସମ୍ପି ରୂପମେୱ ଆରମ୍ମଣଂ, ତଞ୍ଚ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ। ତଥା ସୋତଦ୍ୱାରିକଚିତ୍ତାଦୀନମ୍ପି ସଦ୍ଦାଦୀନି, ତାନି ଚ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାନିଯେୱ।

୫୨। ମନୋଦ୍ୱାରିକଚିତ୍ତାନଂ ପନ ଛବ୍ବିଧମ୍ପି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନମତୀତଂ ଅନାଗତଂ କାଲୱିମୁତ୍ତଞ୍ଚ ଯଥାରହମାରମ୍ମଣଂ ହୋତି।

୫୩। ଦ୍ୱାରୱିମୁତ୍ତାନଞ୍ଚ ପଟିସନ୍ଧିଭୱଙ୍ଗଚୁତିସଙ୍ଖାତାନଂ ଛବ୍ବିଧମ୍ପି ଯଥାସମ୍ଭୱଂ ଯେଭୁୟ୍ୟେନ ଭୱନ୍ତରେ ଛଦ୍ୱାରଗ୍ଗହିତଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନମତୀତଂ ପଞ୍ଞତ୍ତିଭୂତଂ ୱା କମ୍ମକମ୍ମନିମିତ୍ତଗତିନିମିତ୍ତସମ୍ମତଂ ଆରମ୍ମଣଂ ହୋତି।

୫୪। ତେସୁ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣାଦୀନି ଯଥାକ୍କମଂ ରୂପାଦିଏକେକାରମ୍ମଣାନେୱ।

୫୫। ମନୋଧାତୁତ୍ତିକଂ ପନ ରୂପାଦିପଞ୍ଚାରମ୍ମଣଂ।

୫୬। ସେସାନି କାମାୱଚରୱିପାକାନି ହସନଚିତ୍ତଞ୍ଚେତି ସବ୍ବଥାପି କାମାୱଚରାରମ୍ମଣାନେୱ।

୫୭। ଅକୁସଲାନି ଚେୱ ଞାଣୱିପ୍ପଯୁତ୍ତକାମାୱଚରଜୱନାନି ଚେତି ଲୋକୁତ୍ତରୱଜ୍ଜିତସବ୍ବାରମ୍ମଣାନି।

୫୮। ଞାଣସମ୍ପଯୁତ୍ତକାମାୱଚରକୁସଲାନି ଚେୱ ପଞ୍ଚମଜ୍ଝାନସଙ୍ଖାତଂ ଅଭିଞ୍ଞାକୁସଲଞ୍ଚେତି ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗଫଲୱଜ୍ଜିତସବ୍ବାରମ୍ମଣାନି।

୫୯। ଞାଣସମ୍ପଯୁତ୍ତକାମାୱଚରକିରିଯାନି ଚେୱ କିରିଯାଭିଞ୍ଞାୱୋଟ୍ଠବ୍ବନଞ୍ଚେତି ସବ୍ବଥାପି ସବ୍ବାରମ୍ମଣାନି।

୬୦। ଆରୁପ୍ପେସୁ ଦୁତିଯଚତୁତ୍ଥାନି ମହଗ୍ଗତାରମ୍ମଣାନି।

୬୧। ସେସାନି ମହଗ୍ଗତଚିତ୍ତାନି ସବ୍ବାନିପି ପଞ୍ଞତ୍ତାରମ୍ମଣାନି।

୬୨। ଲୋକୁତ୍ତରଚିତ୍ତାନି ନିବ୍ବାନାରମ୍ମଣାନୀତି।

୬୩। ପଞ୍ଚୱୀସ ପରିତ୍ତମ୍ହି, ଛ ଚିତ୍ତାନି ମହଗ୍ଗତେ।

ଏକୱୀସତି ୱୋହାରେ, ଅଟ୍ଠ ନିବ୍ବାନଗୋଚରେ।

ୱୀସାନୁତ୍ତରମୁତ୍ତମ୍ହି, ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗଫଲୁଜ୍ଝିତେ;

ପଞ୍ଚ ସବ୍ବତ୍ଥ ଛଚ୍ଚେତି, ସତ୍ତଧା ତତ୍ଥ ସଙ୍ଗହୋ।

ୱତ୍ଥୁସଙ୍ଗହୋ

୬୪।ୱତ୍ଥୁସଙ୍ଗହେ ୱତ୍ଥୂନି ନାମ ଚକ୍ଖୁସୋତଘାନଜିୱ୍ହାକାଯହଦଯୱତ୍ଥୁ ଚେତି ଛବ୍ବିଧାନି ଭୱନ୍ତି।

୬୫। ତାନି କାମଲୋକେ ସବ୍ବାନିପି ଲବ୍ଭନ୍ତି।

୬୬। ରୂପଲୋକେ ପନ ଘାନାଦିତ୍ତଯଂ ନତ୍ଥି।

୬୭। ଅରୂପଲୋକେ ପନ ସଵ୍ଵାନିପି ନ ସଂୱିଜ୍ଜନ୍ତି।

୬୮। ତତ୍ଥ ପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁଯୋ ଯଥାକ୍କମଂ ଏକନ୍ତେନ ପଞ୍ଚ ପସାଦୱତ୍ଥୂନି ନିସ୍ସାଯେୱ ପୱତ୍ତନ୍ତି।

୬୯। ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରାୱଜ୍ଜନସମ୍ପଟିଚ୍ଛନସଙ୍ଖାତା ପନ ମନୋଧାତୁ ଚ ହଦଯଂ ନିସ୍ସିତାଯେୱ ପୱତ୍ତନ୍ତି।

୭୦। ଅୱସେସା ପନ ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁସଙ୍ଖାତା ଚ ସନ୍ତୀରଣମହାୱିପାକପଟିଘଦ୍ୱଯପଠମମଗ୍ଗହସନରୂପାୱଚରୱସେନ ହଦଯଂ ନିସ୍ସାଯେୱ ପୱତ୍ତନ୍ତି।

୭୧। ଅୱସେସା କୁସଲାକୁସଲକିରିଯାନୁତ୍ତରୱସେନ ପନ ନିସ୍ସାଯ ୱା ଅନିସ୍ସାଯ ୱା।

୭୨। ଆରୁପ୍ପୱିପାକୱସେନ ହଦଯଂ ଅନିସ୍ସାଯେୱାତି।

୭୩। ଛୱତ୍ଥୁଂ ନିସ୍ସିତା କାମେ, ସତ୍ତ ରୂପେ ଚତୁବ୍ବିଧା।

ତିୱତ୍ଥୁଂ ନିସ୍ସିତାରୁପ୍ପେ, ଧାତ୍ୱେକା ନିସ୍ସିତା ମତା।

୭୪। ତେଚତ୍ତାଲୀସ ନିସ୍ସାଯ, ଦ୍ୱେଚତ୍ତାଲୀସ ଜାଯରେ।

ନିସ୍ସାଯ ଚ ଅନିସ୍ସାଯ, ପାକାରୁପ୍ପା ଅନିସ୍ସିତା।

ଇତି ଅଭିଧମ୍ମତ୍ଥସଙ୍ଗହେ ପକିଣ୍ଣକସଙ୍ଗହୱିଭାଗୋ ନାମ

ତତିଯୋ ପରିଚ୍ଛେଦୋ।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୪। ୱୀଥିପରିଚ୍ଛେଦୋ

୧। ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦାନମିଚ୍ଚେୱଂ, କତ୍ୱାସଙ୍ଗହମୁତ୍ତରଂ।

ଭୂମିପୁଗ୍ଗଲଭେଦେନ, ପୁବ୍ବାପରନିୟାମିତଂ।

ପୱତ୍ତିସଙ୍ଗହଂ ନାମ, ପଟିସନ୍ଧିପୱତ୍ତିୟଂ;

ପୱକ୍ଖାମି ସମାସେନ, ୟଥାସମ୍ଭୱତୋ କଥଂ।

୨॥ ୱୀଥିମୁତ୍ତାନଂ ପନ କମ୍ମକମ୍ମନିମିତ୍ତଗତିନିମିତ୍ତୱସେନ ତିୱିଧା ହୋତି ୱିସୟପ୍ପୱତ୍ତି।

୪। ତତ୍ଥ ୱତ୍ଥୁଦ୍ୱାରାରମ୍ମଣାନି ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତନୟାନେୱ।

ୱିଞ୍ଞାଣଛକ୍କଂ

୫। ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣଂ ସୋତୱିଞ୍ଞାଣଂ ଘାନୱିଞ୍ଞାଣଂ ଜିୱ୍ହାୱିଞ୍ଞାଣଂ କାୟୱିଞ୍ଞାଣଂ ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଞ୍ଚେତି ଛ ୱିଞ୍ଞାଣାନି।

ୱୀଥିଛକ୍କଂ

୬।ଛ ୱୀଥିୟୋ ପନ ଚକ୍ଖୁଦ୍ୱାରୱୀଥି ସୋତଦ୍ୱାରୱୀଥି ଘାନଦ୍ୱାରୱୀଥି ଜିୱ୍ହାଦ୍ୱାରୱୀଥି କାୟଦ୍ୱାରୱୀଥି ମନୋଦ୍ୱାରୱୀଥି ଚେତି ଦ୍ୱାରୱସେନ ୱା, ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣୱୀଥି ସୋତୱିଞ୍ଞାଣୱୀଥି ଘାନୱିଞ୍ଞାଣୱୀଥି ଜିୱ୍ହାୱିଞ୍ଞାଣୱୀଥି କାୟୱିଞ୍ଞାଣୱୀଥି ମନୋୱିଞ୍ଞାଣୱୀଥି ଚେତି ୱିଞ୍ଞାଣୱସେନ ୱା ଦ୍ୱାରପ୍ପୱତ୍ତା ଚିତ୍ତପ୍ପୱତ୍ତିୟୋ ୟୋଜେତବ୍ବା।

ୱୀଥିଭେଦୋ

୭। ଅତିମହନ୍ତଂ ମହନ୍ତଂ ପରିତ୍ତଂ ଅତିପରିତ୍ତଞ୍ଚେତି ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରେ ମନୋଦ୍ୱାରେ ପନ ୱିଭୂତମୱିଭୂତଞ୍ଚେତି ଛଧା ୱିସୟପ୍ପୱତ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବା।

ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରୱୀଥି

୮। କଥଂ? ଉପ୍ପାଦଠିତିଭଙ୍ଗୱସେନ ଖଣତ୍ତୟଂ ଏକଚିତ୍ତକ୍ଖଣଂ ନାମ।

୯। ତାନି ପନ ସତ୍ତରସ ଚିତ୍ତକ୍ଖଣାନି ରୂପଧମ୍ମାନମାୟୁ।

୧୦। ଏକଚିତ୍ତକ୍ଖଣାତୀତାନି ୱା ବହୁଚିତ୍ତକ୍ଖଣାତୀତାନି ୱା ଠିତିପ୍ପତ୍ତାନେୱ ପଞ୍ଚାରମ୍ମଣାନି ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରେ ଆପାଥମାଗଚ୍ଛନ୍ତି। ତସ୍ମା ୟଦି ଏକଚିତ୍ତକ୍ଖଣାତୀତକଂ ରୂପାରମ୍ମଣଂ ଚକ୍ଖୁସ୍ସ ଆପାଥମାଗଚ୍ଛତି, ତତୋ ଦ୍ୱିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ଭୱଙ୍ଗେ ଚଲିତେ ଭୱଙ୍ଗସୋତଂ ୱୋଚ୍ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା ତମେୱ ରୂପାରମ୍ମଣଂ ଆୱଜ୍ଜନ୍ତଂ ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରାୱଜ୍ଜନଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ନିରୁଜ୍ଝତି, ତତୋ ତସ୍ସାନନ୍ତରଂ ତମେୱ ରୂପଂ ପସ୍ସନ୍ତଂ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣଂ, ସମ୍ପଟିଚ୍ଛନ୍ତଂ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛନଚିତ୍ତଂ, ସନ୍ତୀରୟମାନଂ ସନ୍ତୀରଣଚିତ୍ତଂ, ୱୱତ୍ଥପେନ୍ତଂ ୱୋଟ୍ଠବ୍ବନଚିତ୍ତଞ୍ଚେତି ୟଥାକ୍କମଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ନିରୁଜ୍ଝନ୍ତି, ତତୋ ପରଂ ଏକୂନତିଂସ କାମାୱଚରଜୱନେସୁ ୟଂକିଞ୍ଚି ଲଦ୍ଧପଚ୍ଚୟଂ ୟେଭୁୟ୍ୟେନ ସତ୍ତକ୍ଖତ୍ତୁଂ ଜୱତି, ଜୱନାନୁବନ୍ଧାନି ଚ ଦ୍ୱେ ତଦାରମ୍ମଣପାକାନି ୟଥାରହଂ ପୱତ୍ତନ୍ତି, ତତୋ ପରଂ ଭୱଙ୍ଗପାତୋ।

୧୧। ଏତ୍ତାୱତା ଚୁଦ୍ଦସ ୱୀଥିଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦା, ଦ୍ୱେ ଭୱଙ୍ଗଚଲନାନି, ପୁବ୍ବେୱାତୀତକମେକଚିତ୍ତକ୍ଖଣନ୍ତି କତ୍ୱା ସତ୍ତରସ ଚିତ୍ତକ୍ଖଣାନି ପରିପୂରେନ୍ତି, ତତୋ ପରଂ ନିରୁଜ୍ଝତି, ଆରମ୍ମଣମେତଂ ଅତିମହନ୍ତଂ ନାମ ଗୋଚରଂ।

୧୨। ୟାୱ ତଦାରମ୍ମଣୁପ୍ପାଦା ପନ ଅପ୍ପହୋନ୍ତାତୀତକମାପାଥମାଗତଂ ଆରମ୍ମଣଂ ମହନ୍ତଂ ନାମ, ତତ୍ଥ ଜୱନାୱସାନେ ଭୱଙ୍ଗପାତୋୱ ହୋତି, ନତ୍ଥି

ତଦାରମ୍ମଣୁପ୍ପାଦୋ।

୧୩। ଯାଓ ଜଓନୁପ୍ପାଦାପି ଅପ୍ପହୋନ୍ତାତୀତକମାପାଥମାଗତଂ ଆରମ୍ମଣଂ ପରିତ୍ତଂ ନାମ, ତତ୍ଥ ଜଓନମ୍ପି ଅନୁପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ଦ୍ୱତ୍ତିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ୱୋଟ୍ଠବ୍ବନମେଓ ପଓତ୍ତତି, ତତୋ ପରଂ ଭଓଙ୍ଗପାତୋଓ ହୋତି।

୧୪। ଯାଓ ୱୋଟ୍ଠବ୍ବନୁପ୍ପାଦା ଚ ପନ ଅପ୍ପହୋନ୍ତାତୀତକମାପାଥମାଗତଂ ନିରୋଧାସନ୍ନମାରମ୍ମଣଂ ଅତିପରିତ୍ତଂ ନାମ, ତତ୍ଥ ଭଓଙ୍ଗଚଲନମେଓ ହୋତି, ନତ୍ଥି ୱୀଥିଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦୋ।

୧୫। ଇଚ୍ଚେଓଂ ଚକ୍ଖୁଦ୍ୱାରେ, ତଥା ସୋତଦ୍ୱାରାଦୀସୁ ଚେତି ସବ୍ବଥାପି ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରେ ତଦାରମ୍ମଣଜଓନୱୋଟ୍ଠବ୍ବନମୋଘୱାରସଙ୍ଖାତାନଂ ଚତୁନ୍ନଂ ୱାରାନଂ ଯଥାକ୍କମଂ ଆରମ୍ମଣଭୂତା ୱିସଯପ୍ପଓତ୍ତି ଚତୁଧା ୱେଦିତବ୍ବା।

୧୬। ୱୀଥିଚିତ୍ତାନି ସତ୍ତେଓ, ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦା ଚତୁଦ୍ଦସ।

ଚତୁପଞ୍ଞାସ ୱିତ୍ଥାରା, ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରେ ଯଥାରହଂ।

ଅଯମେତ୍ଥ ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରେ ୱୀଥିଚିତ୍ତପ୍ପଓତ୍ତିନଯୋ।

ମନୋଦ୍ୱାରୱୀଥି ପରିତ୍ତଜଓନୱାରୋ

୧୭।ମନୋଦ୍ୱାରେ ପନ ଯଦି ୱିଭୂତମାରମ୍ମଣଂ ଆପାଥମାଗଚ୍ଛତି, ତତୋ ପରଂ ଭଓଙ୍ଗଚଲନମନୋଦ୍ୱାରାୱଜ୍ଜନଜଓନାଓସାନେ ତଦାରମ୍ମଣପାକାନି ପଓତ୍ତନ୍ତି, ତତୋ ପରଂ ଭଓଙ୍ଗପାତୋ।

୧୮।ଅୱିଭୂତେ ପନାରମ୍ମଣେ ଜଓନାଓସାନେ ଭଓଙ୍ଗପାତୋଓ ହୋତି, ନତ୍ଥି ତଦାରମ୍ମଣୁପ୍ପାଦୋତି।

୧୯। ୱୀଥିଚିତ୍ତାନି ତୀଣେଓ, ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦା ଦସେରିତା।

ୱିତ୍ଥାରେନ ପନେତ୍ଥେକ-ଚତ୍ତାଲୀସ ୱିଭାଓଯେ;

ଅଯମେତ୍ଥ ପରିତ୍ତଜଓନୱାରୋ।

ଅପ୍ପନାଜଓନୱାରୋ

୨୦।ଅପ୍ପନାଜଓନୱାରେ ପନ ୱିଭୂତାୱିଭୂତଭେଦୋ ନତ୍ଥି, ତଥା ତଦାରମ୍ମଣୁପ୍ପାଦୋ ଚ।

୨୧। ତତ୍ଥ ହି ଞାଣସମ୍ପଯୁତ୍ତକାମାଓଚରଜଓନାନମଟ୍ଠନ୍ନଂ ଅଞ୍ଞତରସ୍ମିଂ ପରିକମ୍ମୋପଚାରାନୁଲୋମଗୋତ୍ରଭୁନାମେନ ଚତୁକ୍ଖତ୍ତୁଂ ତିକ୍ଖତ୍ତୁମେଓ ୱା ଯଥାକ୍କମଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ନିରୁଦ୍ଧାନନ୍ତରମେଓ ଯଥାରହଂ ଚତୁତ୍ଥଂ, ପଞ୍ଚମଂ ୱା ଛବ୍ବୀସତିମହଗ୍ଗତଲୋକୁତ୍ତରଜଓନେସୁ ଯଥାଭିନୀହାରଓସେନ ଯଂ କିଞ୍ଚି ଜଓନଂ ଅପ୍ପନାୱୀଥିମୋତରତି, ତତୋ ପରଂ ଅପ୍ପନାଓସାନେ ଭଓଙ୍ଗପାତୋଓ ହୋତି।

୨୨। ତତ୍ଥ ସୋମନସ୍ସସହଗତଜଓନାନନ୍ତରଂ ଅପ୍ପନାପି ସୋମନସ୍ସସହଗତାଓ ପାଟିକଙ୍ଖିତବ୍ବା, ଉପେକ୍ଖାସହଗତଜଓନାନନ୍ତରଂ ଉପେକ୍ଖାସହଗତାଓ, ତତ୍ଥାପି କୁସଲଜଓନାନନ୍ତରଂ କୁସଲଜଓନଞ୍ଚେଓ ହେଟ୍ଠିମଞ୍ଚ ଫଲତ୍ତଯମପ୍ପେତି, କିରିଯଜଓନାନନ୍ତରଂ କିରିଯଜଓନଂ ଅରହତ୍ତଫଲଞ୍ଚାତି।

୨୩। ଦ୍ୱତ୍ତିଂସ ସୁଖପୁଞ୍ଞମ୍ହା, ଦ୍ୱାଦସୋପେକ୍ଖକା ପରଂ,

ସୁଖିତକ୍ରିଯତୋ ଅଟ୍ଠ, ଛ ସମ୍ଭୋନ୍ତି ଉପେକ୍ଖକା।

୨୪। ପୁଥୁଜ୍ଜନାନ ସେକ୍ଖାନଂ, କାମପୁଞ୍ଞତିହେତୁତୋ।

ତିହେତୁକାମକ୍ରିଯତୋ, ୱୀତରାଗାନମପ୍ପନା।

ଅଯମେତ୍ଥ ମନୋଦ୍ୱାରେ ୱୀଥିଚିତ୍ତପ୍ପୱତ୍ତିନଯୋ।

ତଦାରମ୍ମଣନିଯମୋ

୨୫। ସବ୍ବତ୍ଥାପି ପନେତ୍ଥ ଅନିଟ୍ଠେ ଆରମ୍ମଣେ ଅକୁସଲୱିପାକାନେୱ ପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣସମ୍ପଟିଚ୍ଛନସନ୍ତୀରଣତଦାରମ୍ମଣାନି।

୨୬। ଇଟ୍ଠେ କୁସଲୱିପାକାନି।

୨୭। ଅତିଇଟ୍ଠେ ପନ ସୋମନସ୍ସସହଗତାନେୱ ସନ୍ତୀରଣତଦାରମ୍ମଣାନି, ତତ୍ଥାପି ସୋମନସ୍ସସହଗତକିରିଯଜୱନାୱସାନେ ସୋମନସ୍ସସହଗତାନେୱ ତଦାରମ୍ମଣାନି ଭୱନ୍ତି, ଉପେକ୍ଖାସହଗତକିରିଯଜୱନାୱସାନେ ଚ ଉପେକ୍ଖାସହଗତାନେୱ ହୋନ୍ତି।

୨୮। ଦୋମନସ୍ସସହଗତଜୱନାୱସାନେ ଚ ପନ ତଦାରମ୍ମଣାନିଚେୱ ଭୱଙ୍ଗାନି ଚ ଉପେକ୍ଖାସହଗତାନେୱ ଭୱନ୍ତି, ତସ୍ମା ଯଦି ସୋମନସ୍ସପଟିସନ୍ଧିକସ୍ସ ଦୋମନସ୍ସସହଗତଜୱନାୱସାନେ ତଦାରମ୍ମଣସମ୍ଭୱୋ ନତ୍ଥି, ତଦା ଯଂ କିଞ୍ଚି ପରିଚିତପୁବ୍ବଂ ପରିତ୍ତାରମ୍ମଣମାରବ୍ଭ ଉପେକ୍ଖାସହଗତସନ୍ତୀରଣଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତମନନ୍ତରିତ୍ୱା ଭୱଙ୍ଗପାତୋୱ ହୋତୀତି ୱଦନ୍ତି ଆଚରିଯା।

୨୯। ତଥା କାମାୱଚରଜୱନାୱସାନେ କାମାୱଚରସତ୍ତାନଂ କାମାୱଚରଧମ୍ମେସ୍ୱେୱ ଆରମ୍ମଣଭୂତେସୁ ତଦାରମ୍ମଣଂ ଇଚ୍ଛନ୍ତୀତି।

୩୦। କାମେ ଜୱନସତ୍ତାଲମ୍ବଣାନଂ ନିଯମେ ସତି।

ୱିଭୂତେତିମହନ୍ତେ ଚ, ତଦାରମ୍ମଣମୀରିତଂ।

ଅଯମେତ୍ଥ ତଦାରମ୍ମଣନିଯମୋ।

ଜୱନନିଯମୋ

୩୧।ଜୱନେସୁ ଚ ପରିତ୍ତଜୱନୱୀଥିଯଂ କାମାୱଚରଜୱନାନି ସତ୍ତକ୍ଖତ୍ତୁଂ ଛକ୍ଖତ୍ତୁମେୱ ୱା ଜୱନ୍ତି।

୩୨। ମନ୍ଦପ୍ପୱତ୍ତିଯଂ ପନ ମରଣକାଲାଦୀସୁ ପଞ୍ଚୱାରମେୱ।

୩୩। ଭଗୱତୋ ପନ ଯମକପାଟିହାରିଯକାଲାଦୀସୁ ଲହୁକପ୍ପୱତ୍ତିଯଂ ଚତ୍ତାରିପଞ୍ଚ ୱା ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଚିତ୍ତାନି ଭୱନ୍ତୀତିପି ୱଦନ୍ତି।

୩୪। ଆଦିକମ୍ମିକସ୍ସ ପନ ପଠମକପ୍ପନାଯଂ ମହଗ୍ଗତଜୱନାନିଅଭିଞ୍ଞାଜୱନାନି ଚ ସବ୍ବଦାପି ଏକୱାରମେୱ ଜୱନ୍ତି, ତତୋ ପରଂ ଭୱଙ୍ଗପାତୋ।

୩୫। ଚତ୍ତାରୋ ପନ ମଗ୍ଗୁପ୍ପାଦା ଏକଚିତ୍ତକ୍ଖଣିକା, ତତୋ ପରଂ ଦ୍ୱେ ତୀଣି ଫଲଚିତ୍ତାନି ଯଥାରହଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ତତୋ ପରଂ ଭୱଙ୍ଗପାତୋ।

୩୬। ନିରୋଧସମାପତ୍ତିକାଲେ ଦ୍ୱିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ଚତୁତ୍ଥାରୁପ୍ପଜୱନଂ ଜୱତି, ତତୋ ପରଂ ନିରୋଧଂ ଫୁସତି।

୩୭। ୱୁଟ୍ଠାନକାଲେ ଚ ଅନାଗାମିଫଲଂ ୱା ଅରହତ୍ତଫଲଂ ୱା ଯଥାରହମେକୱାରଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ନିରୁଦ୍ଧେ ଭୱଙ୍ଗପାତୋୱ ହୋତି।

୩୮। ସବ୍ବତ୍ଥାପି ସମାପତ୍ତିୱୀଥିଯଂ ଭୱଙ୍ଗସୋତୋ ୱିଯ ୱୀଥିନିଯମୋ ନତ୍ଥୀତି କତ୍ୱା ବହୂନିପି ଲବ୍ଭନ୍ତୀତି।

୩୯। ସତ୍ତକ୍ଖତ୍ତୁଂ ପରିତ୍ତାନି, ମଗ୍ଗାଭିଞ୍ଞା ସକିଂ ମତା।

ଅୱସେସାନି ଲବ୍ଭନ୍ତି, ଜୱନାନି ବହୂନିପି।

ଅଯମେତ୍ଥ ଜୱନନିଯମୋ।

ପୁଗ୍ଗଲଭେଦୋ

୪୦।ଦ୍ୱିହେତୁକାନମହେତୁକାନଞ୍ଚ ପନେତ୍ଥ କିରିଯଜୱନାନି ଚେୱ ଅପ୍ପନାଜୱନାନି ଚ ଲବ୍ଭନ୍ତି।

୪୧। ତଥା ଞାଣସମ୍ପଯୁତ୍ତୱିପାକାନି ଚ ସୁଗତିଯଂ।

୪୨। ଦୁଗ୍ଗତିଯଂ ପନ ଞାଣୱିପ୍ପଯୁତ୍ତାନି ଚ ମହାୱିପାକାନି ନ ଲବ୍ଭନ୍ତି।

୪୩।ତିହେତୁକେସୁ ଚ ଖୀଣାସୱାନଂ କୁସଲାକୁସଲଜୱନାନି ନ ଲବ୍ଭନ୍ତି।

୪୪। ତଥା ସେକ୍ଖପୁଥୁଜ୍ଜନାନଂ କିରିଯଜୱନାନି।

୪୫। ଦିଟ୍ଠିଗତସମ୍ପଯୁତ୍ତୱିଚିକିଚ୍ଛାଜୱନାନି ଚ ସେକ୍ଖାନଂ।

୪୬। ଅନାଗାମିପୁଗ୍ଗଲାନଂ ପନ ପଟିଘଜୱନାନି ଚ ନ ଲବ୍ଭନ୍ତି।

୪୭। ଲୋକୁତ୍ତରଜୱନାନି ଚ ଯଥାରହଂ ଅରିଯାନମେୱ ସମୁପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀତି।

୪୮। ଅସେକ୍ଖାନଂ ଚତୁଚତ୍ତାଲୀସ ସେକ୍ଖାନମୁଦ୍ଦିସେ।

ଛପ୍ପଞ୍ଞାସାୱସେସାନଂ, ଚତୁପଞ୍ଞାସ ସମ୍ଭୱା।

ଅଯମେତ୍ଥ ପୁଗ୍ଗଲଭେଦୋ।

ଭୂମିୱିଭାଗୋ

୪୯।କାମାୱଚରଭୂମିଯଂ ପନେତାନି ସବ୍ବାନିପି ୱୀଥିଚିତ୍ତାନି ଯଥାରହମୁପଲବ୍ଭନ୍ତି।

୫୦।ରୂପାୱଚରଭୂମିଯଂ ପଟିଘଜୱନତଦାରମ୍ମଣୱଜ୍ଜିତାନି।

୫୧।ଅରୂପାୱଚରଭୂମିଯଂ ପଠମମଗ୍ଗରୂପାୱଚରହସନହେଟ୍ଠିମାରୁପ୍ପୱଜ୍ଜିତାନି ଚ ଲବ୍ଭନ୍ତି।

୫୨। ସବ୍ବତ୍ଥାପି ଚ ତଂତଂପସାଦରହିତାନଂ ତଂତଂଦ୍ୱାରିକୱୀଥିଚିତ୍ତାନି ନ ଲବ୍ଭନ୍ତେୱ।

୫୩। ଅସଞ୍ଞସତ୍ତାନଂ ପନ ସବ୍ବଥାପି ଚିତ୍ତପ୍ପୱତ୍ତି ନତ୍ଥେୱାତି।

୫୪। ଅସୀତି ୱୀଥିଚିତ୍ତାନି, କାମେ ରୂପେ ଯଥାରହଂ।

ଚତୁସଟ୍ଠି ତଥାରୂପେ, ଦ୍ୱେଚତ୍ତାଲୀସ ଲବ୍ଭରେ।

ଅଯମେତ୍ଥ ଭୂମିୱିଭାଗୋ।

୫୫। ଇଚ୍ଚେୱଂ ଛଦ୍ୱାରିକଚିତ୍ତପ୍ପୱତ୍ତି ଯଥାସମ୍ଭୱଂ ଭୱଙ୍ଗନ୍ତରିତା ଯାୱତାଯୁକମବ୍ବୋଚ୍ଛିନ୍ନା ପୱତ୍ତତି।

ଇତି ଅଭିଧମ୍ମତ୍ଥସଙ୍ଗହେ ୱୀଥିସଙ୍ଗହୱିଭାଗୋ ନାମ

ଚତୁତ୍ଥୋ ପରିଚ୍ଛେଦୋ।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୫। ୱୀଥିମୁତ୍ତପରିଚ୍ଛେଦୋ

୧। ୱୀଥିଚିତ୍ତୱସେନେୱଂ, ପୱତ୍ତିୟମୁଦୀରିତୋ।

ପୱତ୍ତିସଙ୍ଗହୋ ନାମ, ସନ୍ଧିୟଂ ଦାନି ୱୁଚ୍ଚତି।

୨। ଚତସ୍ସୋ ଭୂମିୟୋ, ଚତୁବ୍ବିଧା ପଟିସନ୍ଧି, ଚତ୍ତାରି କମ୍ମାନି, ଚତୁଧା ମରଣୁପ୍ପତ୍ତି ଚେତି ୱୀଥିମୁତ୍ତସଙ୍ଗହେ ଚତ୍ତାରି ଚତୁକ୍କାନି ୱେଦିତବ୍ବାନି।

ଭୂମିଚତୁକ୍କଂ

୩। ତତ୍ଥ ଅପାୟଭୂମି କାମସୁଗତିଭୂମି ରୂପାୱଚରଭୂମି ଅରୂପାୱଚରଭୂମି ଚେତି ଚତସ୍ସୋ ଭୂମିୟୋ ନାମ।

୪। ତାସୁ ନିରୟୋ ତିରଚ୍ଛାନୟୋନି ପେତ୍ତିୱିସୟୋ ଅସୁରକାୟୋ ଚେତି ଅପାୟଭୂମି ଚତୁବ୍ବିଧା ହୋତି।

୫। ମନୁସ୍ସା ଚାତୁମହାରାଜିକା ତାୱତିଂସା ୟାମା ତୁସିତା ନିମ୍ମାନରତି ପରନିମ୍ମିତୱସୱତ୍ତୀ ଚେତି କାମସୁଗତିଭୂମି ସତ୍ତୱିଧା ହୋତି।

୬। ସା ପନାୟମେକାଦସୱିଧାପି କାମାୱଚରଭୂମିଚ୍ଚେୱ ସଙ୍ଖଂ ଗଚ୍ଛତି।

୭। ବ୍ରହ୍ମପାରିସଜ୍ଜା ବ୍ରହ୍ମପୁରୋହିତା ମହାବ୍ରହ୍ମା ଚେତି ପଠମଜ୍ଝାନଭୂମି।

୮। ପରିତ୍ତାଭା ଅପ୍ପମାଣାଭା ଆଭସ୍ସରା ଚେତି ଦୁତିୟଜ୍ଝାନଭୂମି।

୯। ପରିତ୍ତସୁଭା ଅପ୍ପମାଣସୁଭା ସୁଭକିଣ୍ହା ଚେତି ତତିୟଜ୍ଝାନଭୂମି।

୧୦। ୱେହପ୍ଫଲା ଅସଞ୍ଞସତ୍ତା ସୁଦ୍ଧାୱାସା ଚେତି ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନଭୂମୀତି ରୂପାୱଚରଭୂମି ସୋଳସୱିଧା ହୋତି।

୧୧। ଅୱିହା ଅତପ୍ପା ସୁଦସ୍ସା ସୁଦସ୍ସୀ ଅକନିଟ୍ଠା ଚେତି ସୁଦ୍ଧାୱାସଭୂମି ପଞ୍ଚୱିଧା ହୋତି।

୧୨। ଆକାସାନଞ୍ଚାୟତନଭୂମି ୱିଞ୍ଞାଣଞ୍ଚାୟତନଭୂମି ଆକିଞ୍ଚଞ୍ଞାୟତନଭୂମି ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାୟତନଭୂମି ଚେତି ଅରୂପଭୂମି ଚତୁବ୍ବିଧା ହୋତି।

୧୩। ପୁଥୁଜ୍ଜନା ନ ଲବ୍ଭନ୍ତି, ସୁଦ୍ଧାୱାସେସୁ ସବ୍ବଥା।

ସୋତାପନ୍ନା ଚ ସକଦାଗାମିନୋ ଚାପି ପୁଗ୍ଗଲା।

୧୪। ଅରିୟା ନୋପଲବ୍ଭନ୍ତି, ଅସଞ୍ଞାପାୟଭୂମିସୁ।

ସେସଟ୍ଠାନେସୁ ଲବ୍ଭନ୍ତି, ଅରିୟାନରିୟାପି ଚ।

ଇଦମେତ୍ଥ ଭୂମିଚତୁକ୍କଂ।

ପଟିସନ୍ଧିଚତୁକ୍କଂ

୧୫। ଅପାୟପଟିସନ୍ଧି କାମସୁଗତିପଟିସନ୍ଧି ରୂପାୱଚରପଟିସନ୍ଧି ଅରୂପାୱଚରପଟିସନ୍ଧି ଚେତି ଚତୁବ୍ବିଧା ପଟିସନ୍ଧି ନାମ।

୧୬। ତତ୍ଥ ଅକୁସଲୱିପାକୋପେକ୍ଖାସହଗତସନ୍ତୀରଣଂ ଅପାୟଭୂମିୟଂ ଓକ୍କନ୍ତିକ୍ଖଣେ ପଟିସନ୍ଧି ହୁତ୍ୱା ତତୋ ପରଂ ଭୱଙ୍ଗଂ ପରିୟୋସାନେ ଚୱନଂ

ହୁତ୍ୱା ୱୋଚ୍ଛିଜ୍ଜତି, ଅୟମେକାପାୟପଟିସନ୍ଧି ନାମ।

୧୭। କୁସଲୱିପାକୋପେକ୍ଖାସହଗତସନ୍ତୀରଣଂ ପନ କାମସୁଗତିୟଂ ମନୁସ୍ସାନଞ୍ଚେୱ ଜଚ୍ଚନ୍ଧାଦୀନଂ ଭୁମ୍ମସ୍ସିତାନଞ୍ଚ ୱିନିପାତିକାସୁରାନଂ ପଟିସନ୍ଧିଭୱଙ୍ଗଚୁତିୱସେନ ପୱତ୍ତତି।

୧୮। ମହାୱିପାକାନି ପନ ଅଟ୍ଠ ସବ୍ବତ୍ଥାପି କାମସୁଗତିୟଂ ପଟିସନ୍ଧିଭୱଙ୍ଗଚୁତିୱସେନ ପୱତ୍ତନ୍ତି।

୧୯। ଇମା ନୱ କାମସୁଗତିପଟିସନ୍ଧିୟୋ ନାମ।

୨୦। ସା ପନାୟଂ ଦସୱିଧାପି କାମାୱଚରପଟିସନ୍ଧିଚ୍ଚେୱ ସଙ୍ଖଂ ଗଚ୍ଛତି।

୨୧। ତେସୁ ଚତୁନ୍ନଂ ଅପାୟାନଂ ମନୁସ୍ସାନଂ ୱିନିପାତିକାସୁରାନଞ୍ଚ ଆୟୁପ୍ପମାଣଗଣନାୟ ନିୟମୋ ନତ୍ଥି।

୨୨। ଚାତୁମହାରାଜିକାନଂ ପନ ଦେୱାନଂ ଦିବ୍ବାନି ପଞ୍ଚୱସ୍ସସତାନି ଆୟୁପ୍ପମାଣଂ, ମନୁସ୍ସଗଣନାୟ ନୱୁତିୱସ୍ସସତସହସ୍ସପ୍ପମାଣଂ ହୋତି, ତତୋ ଚତୁଗ୍ଗୁଣଂ ତାୱତିଂସାନଂ, ତତୋ ଚତୁଗ୍ଗୁଣଂ ଯାମାନଂ, ତତୋ ଚତୁଗ୍ଗୁଣଂ ତୁସିତାନଂ, ତତୋ ଚତୁଗ୍ଗୁଣଂ ନିମ୍ମାନରତୀନଂ, ତତୋ ଚତୁଗ୍ଗୁଣଂ ପରନିମ୍ମିତୱସୱତ୍ତୀନଂ।

୨୩। ନୱସତଞ୍ଚେକୱୀସ-ୱସ୍ସାନଂ କୋଟିୟୋ ତଥା।

ୱସ୍ସସତସହସ୍ସାନି, ସଟ୍ଠି ଚ ୱସୱତ୍ତିସୁ।

୨୪। ପଠମଜ୍ଝାନୱିପାକଂ ପଠମଜ୍ଝାନଭୂମିୟଂ ପଟିସନ୍ଧିଭୱଙ୍ଗଚୁତିୱସେନ ପୱତ୍ତତି।

୨୫। ତଥା ଦୁତିୟଜ୍ଝାନୱିପାକଂ ତତିୟଜ୍ଝାନୱିପାକଞ୍ଚ ଦୁତିୟଜ୍ଝାନଭୂମିୟଂ।

୨୬। ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନୱିପାକଂ ତତିୟଜ୍ଝାନଭୂମିୟଂ।

୨୭। ପଞ୍ଚମଜ୍ଝାନୱିପାକଂ ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନଭୂମିୟଂ।

୨୮। ଅସଞ୍ଞସତ୍ତାନଂ ପନ ରୂପମେୱ ପଟିସନ୍ଧି ହୋତି। ତଥା ତତୋ ପରଂ ପୱତ୍ତିୟଂ ଚୱନକାଲେ ଚ ରୂପମେୱ ପୱତ୍ତିତ୍ୱା ନିରୁଜ୍ଝତି, ଇମା ଛ ରୂପାୱଚରପଟିସନ୍ଧିୟୋ ନାମ।

୨୯। ତେସୁ ବ୍ରହ୍ମପାରିସଜ୍ଜାନଂ ଦେୱାନଂ କପ୍ପସ୍ସ ତତିୟୋ ଭାଗୋ ଆୟୁପ୍ପମାଣଂ।

୩୦। ବ୍ରହ୍ମପୁରୋହିତାନଂ ଉପଡ୍ଢକପ୍ପୋ।

୩୧। ମହାବ୍ରହ୍ମାନଂ ଏକୋ କପ୍ପୋ।

୩୨। ପରିତ୍ତାଭାନଂ ଦ୍ୱେ କପ୍ପାନି।

୩୩। ଅପ୍ପମାଣାଭାନଂ ଚତ୍ତାରିକପ୍ପାନି।

୩୪। ଆଭସ୍ସରାନଂ ଅଟ୍ଠ କପ୍ପାନି।

୩୫। ପରିତ୍ତସୁଭାନଂ ସୋଳସ କପ୍ପାନି।

୩୬। ଅପ୍ପମାଣସୁଭାନଂ ଦ୍ୱତ୍ତିଂସ କପ୍ପାନି।

୩୭। ସୁଭକିଣ୍ହାନଂ ଚତୁସଟ୍ଠି କପ୍ପାନି।

୩୮। ୱେହପ୍ଫଲାନଂ ଅସଞ୍ଞସତ୍ତାନଞ୍ଚ ପଞ୍ଚକପ୍ପସତାନି।

୩୯। ଅୱିହାନଂ କପ୍ପସହସ୍ସାନି।

୪୦। ଅତପ୍ପାନଂ ଦ୍ୱେ କପ୍ପସହସ୍ସାନି।

୪୧। ସୁଦସ୍ସାନଂ ଚତ୍ତାରି କପ୍ପସହସ୍ସାନି।

୪୨। ସୁଦସ୍ସୀନଂ ଅଟ୍ଠ କପ୍ପସହସ୍ସାନି।

୪୩। ଅକନିଟ୍ଠାନଂ ସୋଳସ କପ୍ପସହସ୍ସାନି।

୪୪। ପଠମାରୁପ୍ପାଦିୱିପାକାନି ପଠମାରୁପ୍ପାଦିଭୂମୀସୁ ଯଥାକ୍କମଂ ପଟିସନ୍ଧିଭୱଙ୍ଗଚୁତିୱସେନ ପୱତ୍ତନ୍ତି। ଇମା ଚତସ୍ସୋ ଅରୂପପଟିସନ୍ଧିଯୋ ନାମ।

୪୫। ତେସୁ ପନ ଆକାସାନଞ୍ଚାଯତନୂପଗାନଂ ଦେୱାନଂ ୱୀସତିକପ୍ପସହସ୍ସାନି ଆଯୁପ୍ପମାଣଂ।

୪୬। ୱିଞ୍ଞାଣଞ୍ଚାଯତନୂପଗାନଂ ଦେୱାନଂ ଚତ୍ତାଲୀସକପ୍ପସହସ୍ସାନି।

୪୭। ଆକିଞ୍ଚଞ୍ଞାଯତନୂପଗାନଂ ଦେୱାନଂ ସଟ୍ଠିକପ୍ପସହସ୍ସାନି।

୪୮। ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାଯତନୂପଗାନଂ ଦେୱାନଂ ଚତୁରାସୀତିକପ୍ପସହସ୍ସାନି।

୪୯। ପଟିସନ୍ଧି ଭୱଙ୍ଗଞ୍ଚ, ତଥା ଚୱନମାନସଂ।

ଏକମେୱ ତଥେୱେକୱିସଯଞ୍ଚେକଜାତିଯଂ।

ଇଦମେତ୍ଥ ପଟିସନ୍ଧିଚତୁକ୍କଂ।

କମ୍ମଚତୁକ୍କଂ

୫୦। ଜନକଂ ଉପତ୍ଥମ୍ଭକଂ ଉପପୀଳକଂ ଉପଘାତକଞ୍ଚେତି କିଚ୍ଚୱସେନ।

୫୧। ଗରୁକଂ ଆସନ୍ନଂ ଆଚିଣ୍ଣଂ କଟତ୍ତାକମ୍ମଞ୍ଚେତି ପାକଦାନପରିଯାଯେନ।

୫୨। ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମୱେଦନୀଯଂ ଉପପଜ୍ଜୱେଦନୀଯଂ ଅପରାପରିଯୱେଦନୀଯଂ ଅହୋସିକମ୍ମଞ୍ଚେତି ପାକକାଲୱସେନ ଚତ୍ତାରି କମ୍ମାନି ନାମ।

୫୩। ତଥା ଅକୁସଲଂ କାମାୱଚରକୁସଲଂ ରୂପାୱଚରକୁସଲଂ ଅରୂପାୱଚରକୁସଲଞ୍ଚେତି ପାକଠାନୱସେନ।

୫୪। ତତ୍ଥ ଅକୁସଲଂ କାଯକମ୍ମଂ ୱଚୀକମ୍ମଂ ମନୋକମ୍ମଞ୍ଚେତି କମ୍ମଦ୍ୱାରୱସେନ ତିୱିଧଂ ହୋତି।

୫୫। କଥଂ? ପାଣାତିପାତୋ ଅଦିନ୍ନାଦାନଂ କାମେସୁମିଚ୍ଛାଚାରୋ ଚେତି କାଯୱିଞ୍ଞତ୍ତିସଙ୍ଖାତେ କାଯଦ୍ୱାରେ ବାହୁଲ୍ଲୱୁତ୍ତିତୋ କାଯକମ୍ମଂ ନାମ।

୫୬। ମୁସାୱାଦୋ ପିସୁଣୱାଚା ଫରୁସୱାଚା ସମ୍ଫପ୍ପଲାପୋ ଚେତି ୱଚୀୱିଞ୍ଞତ୍ତିସଙ୍ଖାତେ ୱଚୀଦ୍ୱାରେ ବାହୁଲ୍ଲୱୁତ୍ତିତୋ ୱଚୀକମ୍ମଂ ନାମ।

୫୭। ଅଭିଜ୍ଝା ବ୍ୟାପାଦୋ ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠି ଚେତି ଅଞ୍ଞତ୍ରାପି ୱିଞ୍ଞତ୍ତିୟା ମନସ୍ମିଂୟେୱ ବାହୁଲ୍ଲୱୁତ୍ତିତୋ ମନୋକମ୍ମଂ ନାମ।

୫୮। ତେସୁ ପାଣାତିପାତୋ ଫରୁସୱାଚା ବ୍ୟାପାଦୋ ଚ ଦୋସମୂଲେନ ଜାୟନ୍ତି।

୫୯। କାମେସୁମିଚ୍ଛାଚାରୋ ଅଭିଜ୍ଝା ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠି ଚ ଲୋଭମୂଲେନ।

୬୦। ସେସାନି ଚତ୍ତାରିପି ଦ୍ୱୀହି ମୂଲେହି ସମ୍ଭୱନ୍ତି।

୬୧। ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦୱସେନ ପନେତଂ ଅକୁସଲଂ ସବ୍ବଥାପି ଦ୍ୱାଦସୱିଧଂ ହୋତି।

୬୨। କାମାୱଚରକୁସଲମ୍ପି କାୟଦ୍ୱାରେ ପୱତ୍ତଂ କାୟକମ୍ମଂ, ୱଚୀଦ୍ୱାରେ ପୱତ୍ତଂ ୱଚୀକମ୍ମଂ, ମନୋଦ୍ୱାରେ ପୱତ୍ତଂ ମନୋକମ୍ମଞ୍ଚେତି କମ୍ମଦ୍ୱାରୱସେନ ତିୱିଧଂ ହୋତି।

୬୩। ତଥା ଦାନସୀଲଭାୱନାୱସେନ।

୬୪। ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦୱସେନ ପନେତଂ ଅଟ୍ଠୱିଧଂ ହୋତି।

୬୫। ଦାନସୀଲଭାୱନାପଚାୟନୱେୟ୍ୟାୱଚ୍ଚପତ୍ତିଦାନପତ୍ତାନୁମୋଦନଧମ୍ମସ୍ସୱନଧମ୍ମଦେସନା ଦିଟ୍ଠିଜୁକମ୍ମୱସେନ ଦସୱିଧଂ ହୋତି।

୬୬। ତଂ ପନେତଂ ୱୀସତିୱିଧମ୍ପି କାମାୱଚରକମ୍ମମିଚ୍ଚେୱ ସଙ୍ଖଂ ଗଚ୍ଛତି।

୬୭। ରୂପାୱଚରକୁସଲଂ ପନ ମନୋକମ୍ମମେୱ, ତଞ୍ଚ ଭାୱନାମୟଂ ଅପ୍ପନାପ୍ପତ୍ତଂ, ଝାନଙ୍ଗଭେଦେନ ପଞ୍ଚୱିଧଂ ହୋତି।

୬୮। ତଥା ଅରୂପାୱଚରକୁସଲଞ୍ଚ ମନୋକମ୍ମଂ, ତମ୍ପି ଭାୱନାମୟଂ ଅପ୍ପନାପ୍ପତ୍ତଂ। ଆରମ୍ମଣଭେଦେନ ଚତୁବ୍ବିଧଂ ହୋତି।

୬୯। ଏତ୍ଥାକୁସଲକମ୍ମମୁଦ୍ଧଚ୍ଚରହିତଂ ଅପାୟଭୂମିୟଂ ପଟିସନ୍ଧିଂ ଜନେତି, ପୱତ୍ତିୟଂ ପନ ସବ୍ବମ୍ପି ଦ୍ୱାଦସୱିଧଂ ସତ୍ତାକୁସଲପାକାନି ସବ୍ବତ୍ଥାପି କାମଲୋକେ ରୂପଲୋକେ ଚ ଯଥାରହଂ ୱିପଚ୍ଚତି।

୭୦। କାମାୱଚରକୁସଲମ୍ପି କାମସୁଗତିୟମେୱ ପଟିସନ୍ଧିଂ ଜନେତି, ତଥା ପୱତ୍ତିୟଞ୍ଚ ମହାୱିପାକାନି , ଅହେତୁକୱିପାକାନି ପନ ଅଟ୍ଠପି ସବ୍ବତ୍ଥାପି କାମଲୋକେ ରୂପଲୋକେ ଚ ଯଥାରହଂ ୱିପଚ୍ଚତି।

୭୧। ତତ୍ଥାପି ତିହେତୁକମୁକ୍କଟ୍ଠଂ କୁସଲଂ ତିହେତୁକଂ ପଟିସନ୍ଧିଂ ଦତ୍ୱା ପୱତ୍ତେ ସୋଳସ ୱିପାକାନି ୱିପଚ୍ଚତି।

୭୨। ତିହେତୁକମୋମକଂ ଦ୍ୱିହେତୁକମୁକ୍କଟ୍ଠଞ୍ଚ କୁସଲଂ ଦ୍ୱିହେତୁକଂ ପଟିସନ୍ଧିଂ ଦତ୍ୱା ପୱତ୍ତେ ତିହେତୁକରହିତାନି ଦ୍ୱାଦସ ୱିପାକାନି ୱିପଚ୍ଚତି।

୭୩। ଦ୍ୱିହେତୁକମୋମକଂ ପନ କୁସଲଂ ଅହେତୁକମେୱ ପଟିସନ୍ଧିଂ ଦେତି, ପୱତ୍ତେ ଚ ଅହେତୁକୱିପାକାନେୱ ୱିପଚ୍ଚତି।

୭୪। ଅସଙ୍ଖାରଂ ସସଙ୍ଖାର-ୱିପାକାନି ନ ପଚ୍ଚତି।

ସସଙ୍ଖାରମସଙ୍ଖାର-ୱିପାକାନୀତି କେଚନ।

ତେସଂ ଦ୍ୱାଦସ ପାକାନି, ଦସାଟ୍ଠ ଚ ଯଥାକ୍କମଂ;

ଯଥାୱୁତ୍ତାନୁସାରେନ ଯଥାସମ୍ଭୱମୁଦ୍ଦିସେ।

୭୫। ରୂପାୱଚରକୁସଲଂ ପନ ପଠମଜ୍ଝାନଂ ପରିତ୍ତଂ ଭାୱେତ୍ୱା ବ୍ରହ୍ମପାରିସଜ୍ଜେସୁ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି।

୭୬। ତଦେୱ ମଜ୍ଝିମଂ ଭାୱେତ୍ୱା ବ୍ରହ୍ମପୁରୋହିତେସୁ।

୭୭। ପଣୀତଂ ଭାୱେତ୍ୱା ମହାବ୍ରହ୍ମେସୁ।

୭୮। ତଥା ଦୁତିଯଜ୍ଝାନଂ ତତିଯଜ୍ଝାନଞ୍ଚ ପରିତ୍ତଂ ଭାୱେତ୍ୱା ପରିତ୍ତାଭେସୁ।

୭୯। ମଜ୍ଝିମଂ ଭାୱେତ୍ୱା ଅପ୍ପମାଣାଭେସୁ।

୮୦। ପଣୀତଂ ଭାୱେତ୍ୱା ଆଭସ୍ସରେସୁ।

୮୧। ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନଂ ପରିତ୍ତଂ ଭାୱେତ୍ୱା ପରିତ୍ତସୁଭେସୁ।

୮୨। ମଜ୍ଝିମଂ ଭାୱେତ୍ୱା ଅପ୍ପମାଣସୁଭେସୁ।

୮୩। ପଣୀତଂ ଭାୱେତ୍ୱା ସୁଭକିଣ୍ହେସୁ।

୮୪। ପଞ୍ଚମଜ୍ଝାନଂ ଭାୱେତ୍ୱା ୱେହପ୍ଫଲେସୁ।

୮୫। ତଦେୱ ସଞ୍ଞାୱିରାଗଂ ଭାୱେତ୍ୱା ଅସଞ୍ଞସତ୍ତେସୁ।

୮୬। ଅନାଗାମିନୋ ପନ ସୁଦ୍ଧାୱାସେସୁ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି।

୮୭। ଅରୂପାୱଚରକୁସଲଞ୍ଚ ଯଥାକ୍କମଂ ଭାୱେତ୍ୱା ଆରୁପ୍ପେସୁ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀତି।

୮୮। ଇତ୍ଥଂ ମହଗ୍ଗତଂ ପୁଞ୍ଞଂ, ଯଥାଭୂମିୱୱତ୍ଥିତଂ।

ଜନେତି ସଦିସଂ ପାକଂ, ପଟିସନ୍ଧିପୱତ୍ତିଯଂ।

ଇଦମେତ୍ଥ କମ୍ମଚତୁକ୍କଂ।

ଚୁତିପଟିସନ୍ଧିକ୍କମୋ

୮୯। ଆଯୁକ୍ଖଯେନ କମ୍ମକ୍ଖଯେନ ଉଭଯକ୍ଖଯେନ ଉପଚ୍ଛେଦକକମ୍ମୁନା ଚେତି ଚତୁଧା ମରଣୁପ୍ପତ୍ତି ନାମ।

୯୦। ତଥା ଚ ମରନ୍ତାନଂ ପନ ମରଣକାଲେ ଯଥାରହଂ ଅଭିମୁଖୀଭୂତଂ ଭୱନ୍ତରେ ପଟିସନ୍ଧିଜନକଂ କମ୍ମଂ ୱା, ତଂକମ୍ମକରଣକାଲେ ରୂପାଦିକମୁପଲଦ୍ଧପୁବ୍ବମୁପକରଣଭୂତଞ୍ଚ କମ୍ମନିମିତ୍ତଂ ୱା, ଅନନ୍ତରମୁପ୍ପଜ୍ଜମାନଭୱେ ଉପଲଭିତବ୍ବମୁପଭୋଗଭୂତଞ୍ଚ ଗତିନିମିତ୍ତଂ ୱା କମ୍ମବଲେନ ଛନ୍ନଂ ଦ୍ୱାରାନଂ ଅଞ୍ଞତରସ୍ମିଂ ପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାତି, ତତୋ ପରଂ ତମେୱ ତଥୋପଟ୍ଠିତଂ ଆରମ୍ମଣଂ ଆରବ୍ଭ ୱିପଚ୍ଚମାନକକମ୍ମାନୁରୂପଂ ପରିସୁଦ୍ଧଂ ଉପକ୍କିଲିଟ୍ଠଂ ୱା ଉପଲଭିତବ୍ବଭୱାନୁରୂପଂ ତତ୍ଥୋଣତଂୱ ଚିତ୍ତସନ୍ତାନଂ ଅଭିଣ୍ହଂ ପୱତ୍ତତି ବାହୁଲ୍ଲେନ, ତମେୱ ୱା ପନ ଜନକଭୂତଂ କମ୍ମଂ ଅଭିନୱକରଣୱସେନ ଦ୍ୱାରପ୍ପତ୍ତଂ ହୋତି।

୯୧। ପଚ୍ଚାସନ୍ନମରଣସ୍ସ ତସ୍ସ ୱୀଥିଚିତ୍ତାୱସାନେ ଭୱଙ୍ଗକ୍ଖଯେ ୱା ଚୱନୱସେନ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଭୱପରିଯୋସାନଭୂତଂ ଚୁତିଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ନିରୁଜ୍ଝତି, ତସ୍ମିଂ ନିରୁଦ୍ଧାୱସାନେ ତସ୍ସାନନ୍ତରମେୱ ତଥାଗହିତଂ ଆରମ୍ମଣଂ ଆରବ୍ଭ ସୱତ୍ଥୁକଂ ଅୱତ୍ଥୁକମେୱ ୱା ଯଥାରହଂ ଅୱିଜ୍ଜାନୁସଯପରିକ୍ଖିତ୍ତେନ ତଣ୍ହାନୁସଯମୂଲକେନ ସଙ୍ଖାରେନ ଜନିଯମାନଂ ସମ୍ପଯୁତ୍ତେହି ପରିଗ୍ଗଯ୍ହମାନଂ ସହଜାତାନମଧିଟ୍ଠାନଭାୱେନ ପୁବ୍ବଙ୍ଗମଭୂତଂ ଭୱନ୍ତରପଟିସନ୍ଧାନୱସେନ ପଟିସନ୍ଧିସଙ୍ଖାତଂ ମାନସଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନମେୱ ପତିଟ୍ଠାତି ଭୱନ୍ତରେ।

୯୨। ମରଣାସନ୍ନୱୀଥିଯଂ ପନେତ୍ଥ ମନ୍ଦପ୍ପୱତ୍ତାନି ପଞ୍ଚେୱ ଜୱନାନି ପାଟିକଙ୍ଖିତବ୍ବାନି, ତସ୍ମା ଯଦି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାରମ୍ମଣେସୁ ଆପାଥଗତେସୁ ଧରନ୍ତେସ୍ୱେୱ ମରଣଂ ହୋତି, ତଦା ପଟିସନ୍ଧିଭୱଙ୍ଗାନମ୍ପି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାରମ୍ମଣତା ଲବ୍ଭତୀତି କତ୍ୱା କାମାୱଚରପଟିସନ୍ଧିଯା ଛଦ୍ୱାରଗ୍ଗହିତଂ କମ୍ମନିମିତ୍ତଂ ଗତିନିମିତ୍ତଞ୍ଚ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନମତୀତାରମ୍ମଣଂ ଉପଲବ୍ଭତି, କମ୍ମଂ ପନ ଅତୀତମେୱ, ତଞ୍ଚ ମନୋଦ୍ୱାରଗ୍ଗହିତଂ, ତାନି ପନ ସବ୍ବାନିପି ପରିତ୍ତଧମ୍ମଭୂତାନେୱାରମ୍ମଣାନି।

୯୩। ରୂପାୱଚରପଟିସନ୍ଧିଯା ପନ ପଞ୍ଞତ୍ତିଭୂତଂ କମ୍ମନିମିତ୍ତମେୱାରମ୍ମଣଂ ହୋତି।

୯୪। ତଥା ଅରୂପପଟିସନ୍ଧିଯା ଚ ମହଗ୍ଗତଭୂତଂ ପଞ୍ଞତ୍ତିଭୂତଞ୍ଚ କମ୍ମନିମିତ୍ତମେୱ ଯଥାରହମାରମ୍ମଣଂ ହୋତି।

୯୫। ଅସଞ୍ଞସତ୍ତାନଂ ପନ ଜୀୱିତନୱକମେୱ ପଟିସନ୍ଧିଭାୱେନ ପତିଟ୍ଠାତି, ତସ୍ମା ତେ ରୂପପଟିସନ୍ଧିକା ନାମ।

୯୬। ଅରୂପା ଅରୂପପଟିସନ୍ଧିକା।

୯୭। ସେସା ରୂପାରୂପପଟିସନ୍ଧିକା।

୯୮। ଆରୁପ୍ପଚୁତିଯା ହୋନ୍ତି, ହେଟ୍ଠିମାରୁପ୍ପୱଜ୍ଜିତା।

ପରମାରୁପ୍ପସନ୍ଧୀ ଚ, ତଥା କାମତିହେତୁକା।

ରୂପାୱଚରଚୁତିଯା , ଅହେତୁରହିତା ସିଯୁଂ;

ସବ୍ବା କାମତିହେତୁମ୍ହା, କାମେସ୍ୱେୱ ପନେତରା।

ଅଯମେତ୍ଥ ଚୁତିପଟିସନ୍ଧିକ୍କମୋ।

୯୯। ଇଚ୍ଚେୱଂ ଗହିତପଟିସନ୍ଧିକାନଂ ପନ ପଟିସନ୍ଧିନିରୋଧାନନ୍ତରତୋ ପଭୁତି ତମେୱାରମ୍ମଣମାରବ୍ଭ ତଦେୱ ଚିତ୍ତଂ ଯାୱ ଚୁତିଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦା ଅସତି ୱୀଥିଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦେ ଭୱସ୍ସ ଅଙ୍ଗଭାୱେନ ଭୱଙ୍ଗସନ୍ତତିସଙ୍ଖାତଂ ମାନସଂ ଅବୋଚ୍ଛିନ୍ନଂ ନଦୀସୋତୋ ୱିଯ ପୱତ୍ତତି।

୧୦୦। ପରିଯୋସାନେ ଚ ଚୱନୱସେନ ଚୁତିଚିତ୍ତଂ ହୁତ୍ୱା ନିରୁଜ୍ଝତି।

୧୦୧। ତତୋ ପରଞ୍ଚ ପଟିସନ୍ଧାଦଯୋ ରଥଚକ୍କମିୱ ଯଥାକ୍କମଂ ଏୱ ପରିୱତ୍ତନ୍ତା ପୱତ୍ତନ୍ତି।

୧୦୨। ପଟିସନ୍ଧିଭୱଙ୍ଗୱୀଥିଯୋ, ଚୁତିଚେହ ତଥା ଭୱନ୍ତରେ।

ପୁନ ସନ୍ଧି ଭୱଙ୍ଗମିଚ୍ଚଯଂ, ପରିୱତ୍ତତି ଚିତ୍ତସନ୍ତତି।

ପଟିସଙ୍ଖାଯପନେତମଦ୍ଧୁୱଂ , ଅଧିଗନ୍ତ୍ୱା ପଦମଚ୍ଚୁତଂ ବୁଧା;

ସୁସମୁଚ୍ଛିନ୍ନସିନେହବନ୍ଧନା, ସମମେସ୍ସନ୍ତି ଚିରାଯ ସୁବ୍ବତା।

ଇତି ଅଭିଧମ୍ମତ୍ଥସଙ୍ଗହେ ୱୀଥିମୁତ୍ତସଙ୍ଗହୱିଭାଗୋ ନାମ

ପଞ୍ଚମୋ ପରିଚ୍ଛେଦୋ।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୬। ରୂପପରିଚ୍ଛେଦୋ

୧। ଏତ୍ତାୱତା ୱିଭତ୍ତା ହି, ସପ୍ପଭେଦପ୍ପୱତ୍ତିକା।

ଚିତ୍ତଚେତସିକା ଧମ୍ମା, ରୂପଂ ଦାନି ପୱୁଚ୍ଚତି।

୨। ସମୁଦ୍ଦେସା ୱିଭାଗା ଚ, ସମୁଟ୍ଠାନା କଲାପତୋ।

ପୱତ୍ତିକ୍କମତୋ ଚେତି, ପଞ୍ଚଧା ତତ୍ଥ ସଙ୍ଗହୋ।

ରୂପସମୁଦ୍ଦେସୋ

୩। ଚତ୍ତାରି ମହାଭୂତାନି, ଚତୁନ୍ନଞ୍ଚ ମହାଭୂତାନଂ ଉପାଦାୟରୂପନ୍ତି ଦୁୱିଧମ୍ପେତଂ ରୂପଂ ଏକାଦସୱିଧେନ ସଙ୍ଗହଂ ଗଚ୍ଛତି।

୪। କଥଂ? ପଥୱୀଧାତୁ ଆପୋଧାତୁ ତେଜୋଧାତୁ ୱାୟୋଧାତୁ ଭୂତରୂପଂ ନାମ।

୫। ଚକ୍ଖୁ ସୋତଂ ଘାନଂ ଜିୱ୍ହା କାୟୋ ପସାଦରୂପଂ ନାମ।

୬। ରୂପଂ ସଦ୍ଦୋ ଗନ୍ଧୋ ରସୋ ଆପୋଧାତୁୱିୱଜ୍ଜିତଂ ଭୂତତ୍ତୟସଙ୍ଖାତଂ ଫୋଟ୍ଠବ୍ବଂ ଗୋଚରରୂପଂ ନାମ।

୭। ଇତ୍ଥତ୍ତଂ ପୁରିସତ୍ତଂ ଭାୱରୂପଂ ନାମ।

୮। ହଦୟୱତ୍ଥୁ ହଦୟରୂପଂ ନାମ।

୯। ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିୟଂ ଜୀୱିତରୂପଂ ନାମ।

୧୦। କବଳୀକାରୋ ଆହାରୋ ଆହାରରୂପଂ ନାମ।

୧୧। ଇତି ଚ ଅଟ୍ଠାରସୱିଧମ୍ପେତଂ ରୂପଂ ସଭାୱରୂପଂ ସଲକ୍ଖଣରୂପଂ ନିପ୍ଫନ୍ନରୂପଂ ରୂପରୂପଂ ସମ୍ମସନରୂପନ୍ତି ଚ ସଙ୍ଗହଂ ଗଚ୍ଛତି।

୧୨। ଆକାସଧାତୁ ପରିଚ୍ଛେଦରୂପଂ ନାମ।

୧୩। କାୟୱିଞ୍ଞତ୍ତି ୱଚୀୱିଞ୍ଞତ୍ତି ୱିଞ୍ଞତ୍ତିରୂପଂ ନାମ।

୧୪। ରୂପସ୍ସ ଲହୁତା ମୁଦୁତା କମ୍ମଞ୍ଞତା ୱିଞ୍ଞତ୍ତିଦ୍ୱୟଂ ୱିକାରରୂପଂ ନାମ।

୧୫। ରୂପସ୍ସ ଉପଚୟୋ ସନ୍ତତି ଜରତା ଅନିଚ୍ଚତା ଲକ୍ଖଣରୂପଂ ନାମ।

୧୬। ଜାତିରୂପମେୱ ପନେତ୍ଥ ଉପଚୟସନ୍ତତିନାମେନ ପୱୁଚ୍ଚତୀତି ଏକାଦସୱିଧମ୍ପେତଂ ରୂପଂ ଅଟ୍ଠୱୀସତିୱିଧଂ ହୋତି ସରୂପୱସେନ।

୧୭। କଥଂ –

ଭୂତପ୍ପସାଦୱିସୟା, ଭାୱୋ ହଦୟମିଚ୍ଚପି;

ଜୀୱିତାହାରରୂପେହି, ଅଟ୍ଠାରସୱିଧଂ ତଥା।

ପରିଚ୍ଛେଦୋ ଚ ୱିଞ୍ଞତ୍ତି, ୱିକାରୋ ଲକ୍ଖଣନ୍ତି ଚ;

ଅନିପ୍ଫନ୍ନା ଦସ ଚେତି, ଅଟ୍ଠୱୀସୱିଧଂ ଭୱେ।

ଅଯମେତ୍ଥ ରୂପସମୁଦ୍ଦେସୋ।

ରୂପୱିଭାଗୋ

୧୮। ସବ୍ବଞ୍ଚ ପନେତଂ ରୂପଂ ଅହେତୁକଂ ସପ୍ପଚ୍ଚଯଂ ସାସୱଂ ସଙ୍ଖତଂ ଲୋକିଯଂ କାମାୱଚରଂ ଅନାରମ୍ମଣଂ ଅପ୍ପହାତବ୍ବମେୱାତି ଏକୱିଧମ୍ପି ଅଜ୍ଝତ୍ତିକବାହିରାଦିୱସେନ ବହୁଧା ଭେଦଂ ଗଚ୍ଛତି।

୧୯। କଥଂ? ପସାଦସଙ୍ଖାତଂ ପଞ୍ଚୱିଧମ୍ପି ଅଜ୍ଝତ୍ତିକରୂପଂ ନାମ, ଇତରଂ ବାହିରରୂପଂ।

୨୦। ପସାଦହଦଯସଙ୍ଖାତଂ ଛବ୍ବିଧମ୍ପି ୱତ୍ଥୁରୂପଂ ନାମ, ଇତରଂ ଅୱତ୍ଥୁରୂପଂ।

୨୧। ପସାଦୱିଞ୍ଞତ୍ତିସଙ୍ଖାତଂ ସତ୍ତୱିଧମ୍ପି ଦ୍ୱାରରୂପଂ ନାମ, ଇତରଂ ଅଦ୍ୱାରରୂପଂ।

୨୨। ପସାଦଭାୱଜୀୱିତସଙ୍ଖାତଂ ଅଟ୍ଠୱିଧମ୍ପି ଇନ୍ଦ୍ରିଯରୂପଂ ନାମ, ଇତରଂ ଅନିନ୍ଦ୍ରିଯରୂପଂ।

୨୩। ପସାଦୱିସଯସଙ୍ଖାତଂ ଦ୍ୱାଦସୱିଧମ୍ପି ଓଳାରିକରୂପଂ ସନ୍ତିକେରୂପଂ, ସପ୍ପଟିଘରୂପଞ୍ଚ, ଇତରଂ ସୁଖୁମରୂପଂ ଦୂରେରୂପଂ ଅପ୍ପଟିଘରୂପଞ୍ଚ।

୨୪। କମ୍ମଜଂ ଉପାଦିନ୍ନରୂପଂ, ଇତରଂ ଅନୁପାଦିନ୍ନରୂପଂ।

୨୫। ରୂପାଯତନଂ ସନିଦସ୍ସନରୂପଂ, ଇତରଂ ଅନିଦସ୍ସନରୂପଂ।

୨୬। ଚକ୍ଖାଦିଦ୍ୱଯଂ ଅସମ୍ପତ୍ତୱସେନ, ଘାନାଦିତ୍ତଯଂ ସମ୍ପତ୍ତୱସେନାତି ପଞ୍ଚୱିଧମ୍ପି ଗୋଚରଗ୍ଗାହିକରୂପଂ, ଇତରଂ ଅଗୋଚରଗ୍ଗାହିକରୂପଂ।

୨୭। ୱଣ୍ଣୋ ଗନ୍ଧୋ ରସୋ ଓଜା ଭୂତଚତୁକ୍କଞ୍ଚେତି ଅଟ୍ଠୱିଧମ୍ପି ଅୱିନିବ୍ଭୋଗରୂପଂ, ଇତରଂ ୱିନିବ୍ଭୋଗରୂପଂ।

୨୮। ଇଚ୍ଚେୱମଟ୍ଠୱୀସତି-ୱିଧମ୍ପି ଚ ୱିଚକ୍ଖଣା।

ଅଜ୍ଝତ୍ତିକାଦିଭେଦେନ, ୱିଭଜନ୍ତି ଯଥାରହଂ।

ଅଯମେତ୍ଥ ରୂପୱିଭାଗୋ।

ରୂପସମୁଟ୍ଠାନନଯୋ

୨୯। କମ୍ମଂ ଚିତ୍ତଂ ଉତୁ ଆହାରୋ ଚେତି ଚତ୍ତାରି ରୂପସମୁଟ୍ଠାନାନି ନାମ।

୩୦। ତତ୍ଥ କାମାୱଚରଂ ରୂପାୱଚରଞ୍ଚେତି ପଞ୍ଚୱୀସତିୱିଧମ୍ପି କୁସଲାକୁସଲକମ୍ମମଭିସଙ୍ଖତଂ ଅଜ୍ଝତ୍ତିକସନ୍ତାନେ କମ୍ମସମୁଟ୍ଠାନରୂପଂ ପଟିସନ୍ଧିମୁପାଦାଯ ଖଣେ ଖଣେ ସମୁଟ୍ଠାପେତି।

୩୧। ଅରୂପୱିପାକଦ୍ୱିପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣୱଜ୍ଜିତଂ ପଞ୍ଚସତ୍ତତିୱିଧମ୍ପି ଚିତ୍ତଂ ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନରୂପଂ ପଠମଭୱଙ୍ଗମୁପାଦାଯ ଜାଯନ୍ତମେୱ ସମୁଟ୍ଠାପେତି।

୩୨। ତତ୍ଥ ଅପ୍ପନାଜୱନଂ ଇରିଯାପଥମ୍ପି ସନ୍ନାମେତି।

୩୩। ଫୋଟ୍ଠବ୍ବନକାମାୱଚରଜୱନାଭିଞ୍ଞା ପନ ୱିଞ୍ଞତ୍ତିମ୍ପି ସମୁଟ୍ଠାପେନ୍ତି।

୩୪। ସୋମନସ୍ସଜୱନାନି ପନେତ୍ଥ ତେରସ ହସନମ୍ପି ଜନେନ୍ତି।

୩୫। ସୀତୁଣ୍ହୋତୁସମଞ୍ଞାତା ତେଜୋଧାତୁ ଠିତିପ୍ପତ୍ତାୱ ଉତୁସମୁଟ୍ଠାନରୂପଂ ଅଜ୍ଝତ୍ତଞ୍ଚ ବହିଦ୍ଧା ଚ ଯଥାରହଂ ସମୁଟ୍ଠାପେତି।

୩୬। ଓଜାସଙ୍ଖାତୋ ଆହାରୋ ଆହାରସମୁଟ୍ଠାନରୂପଂ ଅଜ୍ଝୋହରଣକାଲେ ଠାନପ୍ପତ୍ତୋୱ ସମୁଟ୍ଠାପେତି।

୩୭। ତତ୍ଥ ହଦୟିନ୍ଦ୍ରିୟରୂପାନି କମ୍ମଜାନେୱ।

୩୮। ୱିଞ୍ଞତ୍ତିଦ୍ୱୟଂ ଚିତ୍ତଜମେୱ।

୩୯। ସଦ୍ଦୋ ଚିତ୍ତୋତୁଜୋ।

୪୦। ଲହୁତାଦିତ୍ତୟଂ ଉତୁଚିତ୍ତାହାରେହି ସମ୍ଭୋତି।

୪୧। ଅୱିନିବ୍ଭୋଗରୂପାନି ଚେୱ ଆକାସଧାତୁ ଚ। ଚତୂହି ସମ୍ଭୂତାନି।

୪୨। ଲକ୍ଖଣରୂପାନି ନ କୁତୋଚି ଜାୟନ୍ତି।

୪୩। ଅଟ୍ଠାରସ ପନ୍ନରସ, ତେରସ ଦ୍ୱାଦସାତି ଚ।

କମ୍ମଚିତ୍ତୋତୁକାହାର-ଜାନି ହୋନ୍ତି ଯଥାକ୍କମଂ।

୪୪। ଜାୟମାନାଦିରୂପାନଂ, ସଭାୱତ୍ତା ହି କେୱଲଂ।

ଲକ୍ଖଣାନି ନ ଜାୟନ୍ତି, କେହିଚୀତି ପକାସିତଂ।

ଅୟମେତ୍ଥ ରୂପସମୁଟ୍ଠାନନୟୋ।

କଲାପଯୋଜନା

୪୫। ଏକୁପ୍ପାଦା ଏକନିରୋଧା ଏକନିସ୍ସୟା ସହୱୁତ୍ତିନୋ ଏକୱୀସତି ରୂପକଲାପା ନାମ।

୪୬। ତତ୍ଥ ଜୀୱିତଂ ଅୱିନିବ୍ଭୋଗରୂପଞ୍ଚ ଚକ୍ଖୁନା ସହ ଚକ୍ଖୁଦସକନ୍ତି ପୱୁଚ୍ଚତି। ତଥା ସୋତାଦୀହି ସଦ୍ଧିଂ ସୋତଦସକଂ ଘାନଦସକଂ ଜିୱ୍ହାଦସକଂ କାୟଦସକଂ ଇତ୍ଥିଭାୱଦସକଂ ପୁମ୍ଭାୱଦସକଂ ୱତ୍ଥୁଦସକଞ୍ଚେତି ଯଥାକ୍କମଂ ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ଅୱିନିବ୍ଭୋଗରୂପମେୱ ଜୀୱିତେନ ସହ ଜୀୱିତନୱକନ୍ତି ପୱୁଚ୍ଚତି। ଇମେ ନୱ କମ୍ମସମୁଟ୍ଠାନକଲାପା।

୪୭। ଅୱିନିବ୍ଭୋଗରୂପଂ ପନ ସୁଦ୍ଧଟ୍ଠକଂ, ତଦେୱ କାୟୱିଞ୍ଞତ୍ତିୟା ସହ କାୟୱିଞ୍ଞତ୍ତିନୱକଂ, ୱଚୀୱିଞ୍ଞତ୍ତିସଦ୍ଦେହି ସହ ୱଚୀୱିଞ୍ଞତ୍ତିଦସକଂ, ଲହୁତାଦୀହି ସଦ୍ଧିଂ ଲହୁତାଦେକାଦସକଂ, କାୟୱିଞ୍ଞତ୍ତିଲହୁତାଦିଦ୍ୱାଦସକଂ, ୱଚୀୱିଞ୍ଞତ୍ତିସଦ୍ଦଲହୁତାଦିତେରସକଞ୍ଚେତି ଛ ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନକଲାପା।

୪୮। ସୁଦ୍ଧଟ୍ଠକଂ ସଦ୍ଦନୱକଂ ଲହୁତାଦେକାଦସକଂ ସଦ୍ଦଲହୁତାଦିଦ୍ୱାଦସକଞ୍ଚେତି ଚତ୍ତାରୋ ଉତୁସମୁଟ୍ଠାନକଲାପା।

୪୯। ସୁଦ୍ଧଟ୍ଠକଂ ଲହୁତାଦେକାଦସକଞ୍ଚେତି ଦ୍ୱେଆହାରସମୁଟ୍ଠାନକଲାପା।

୫୦। ତତ୍ଥ ସୁଦ୍ଧଟ୍ଠକଂ ସଦ୍ଦନୱକଞ୍ଚେତି ଦ୍ୱେ ଉତୁସମୁଟ୍ଠାନକଲାପା ବହିଦ୍ଧାପି ଲବ୍ଭନ୍ତି, ଅୱସେସା ପନ ସବ୍ବେପି ଅଜ୍ଝତ୍ତିକମେୱାତି।

୫୧। କମ୍ମଚିତ୍ତୋତୁକାହାର-ସମୁଟ୍ଠାନା ଯଥାକ୍କମଂ।

ନୱ ଛ ଚତୁରୋ ଦ୍ୱେତି, କଲାପା ଏକୱୀସତି।

କଲାପାନଂ ପରିଚ୍ଛେଦ-ଲକ୍ଖଣତ୍ତା ୱିଚକ୍ଖଣା;

ନ କଲାପଙ୍ଗମିଚାହୁ, ଆକାସଂ ଲକ୍ଖଣାନି ଚ।

ଅଯମେତ୍ଥ କଲାପଯୋଜନା।

ରୂପପୱତ୍ତିକ୍କମୋ

୫୨। ସଵ୍ୱାନିପି ପନେତାନି ରୂପାନି କାମଲୋକେ ଯଥାରହଂ ଅନୂନାନି ପୱତ୍ତିଯଂ ଉପଲବ୍ଭନ୍ତି।

୫୩। ପଟିସନ୍ଧିଯଂ ପନ ସଂସେଦଜାନଞ୍ଚେୱ ଓପପାତିକାନଞ୍ଚ ଚକ୍ଖୁସୋତଘାନଜିୱ୍ହାକାଯଭାୱୱତ୍ଥୁଦସକସଙ୍ଖାତାନି ସତ୍ତ ଦସକାନି ପାତୁଭୱନ୍ତି ଉକ୍କଟ୍ଠୱସେନ, ଓମକୱସେନ ପନ ଚକ୍ଖୁସୋତଘାନଭାୱଦସକାନି କଦାଚିପି ନ ଲବ୍ଭନ୍ତି, ତସ୍ମା ତେସଂ ୱସେନ କଲାପହାନି ୱେଦିତଵ୍ୱା।

୫୪। ଗବ୍ଭସେଯ୍ୟକସତ୍ତାନଂ ପନ କାଯଭାୱୱତ୍ଥୁଦସକସଙ୍ଖାତାନି ତୀଣି ଦସକାନି ପାତୁଭୱନ୍ତି, ତତ୍ଥାପି ଭାୱଦସକଂ କଦାଚି ନ ଲବ୍ଭତି, ତତୋ ପରଂ ପୱତ୍ତିକାଲେ କମେନ ଚକ୍ଖୁଦସକାଦୀନି ଚ ପାତୁଭୱନ୍ତି।

୫୫। ଇଚ୍ଚେୱଂ ପଟିସନ୍ଧିମୁପାଦାଯ କମ୍ମସମୁଟ୍ଠାନା, ଦୁତିଯଚିତ୍ତମୁପାଦାଯ ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନା, ଠିତିକାଲମୁପାଦାଯ ଉତୁସମୁଟ୍ଠାନା, ଓଜାଫରଣମୁପାଦାଯ ଆହାରସମୁଟ୍ଠାନା ଚେତି ଚତୁସମୁଟ୍ଠାନରୂପକଲାପସନ୍ତତି କାମଲୋକେ ଦୀପଜାଲା ୱିଯ, ନଦୀସୋତୋ ୱିଯ ଚ ଯାୱତାଯୁକମଵ୍ୱୋଚ୍ଛିନ୍ନା ପୱତ୍ତତି।

୫୬। ମରଣକାଲେ ପନ ଚୁତିଚିତ୍ତୋପରିସତ୍ତରସମଚିତ୍ତସ୍ସ ଠିତିକାଲମୁପାଦାଯ କମ୍ମଜରୂପାନି ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ପୁରେତରମୁପ୍ପନ୍ନାନି ଚ କମ୍ମଜରୂପାନି ଚୁତିଚିତ୍ତସମକାଲମେୱ ପୱତ୍ତିତ୍ୱା ନିରୁଜ୍ଝନ୍ତି, ତତୋ ପରଂ ଚିତ୍ତଜାହାରଜରୂପଞ୍ଚ ୱୋଚ୍ଛିଜ୍ଜତି, ତତୋ ପରଂ ଉତୁସମୁଟ୍ଠାନରୂପପରମ୍ପରା ଯାୱ ମତକଳେୱରସଙ୍ଖାତା ପୱତ୍ତନ୍ତି।

୫୭। ଇଚ୍ଚେୱଂ ମତସତ୍ତାନଂ, ପୁନଦେୱ ଭୱନ୍ତରେ।

ପଟିସନ୍ଧିମୁପାଦାଯ, ତଥା ରୂପଂ ପୱତ୍ତତି।

୫୮। ରୂପଲୋକେ ପନ ଘାନଜିୱ୍ହାକାଯଭାୱଦସକାନି ଚ ଆହାରଜକଲାପାନି ଚ ନ ଲବ୍ଭନ୍ତି, ତସ୍ମା ତେସଂ ପଟିସନ୍ଧିକାଲେ ଚକ୍ଖୁସୋତୱତ୍ଥୁୱସେନ ତୀଣି ଦସକାନି ଜୀୱିତନୱକଞ୍ଚେତି ଚତ୍ତାରୋ କମ୍ମସମୁଟ୍ଠାନକଲାପା, ପୱତ୍ତିଯଂ ଚିତ୍ତୋତୁସମୁଟ୍ଠାନା ଚ ଲବ୍ଭନ୍ତି।

୫୯। ଅସଞ୍ଞସତ୍ତାନଂ ପନ ଚକ୍ଖୁସୋତୱତ୍ଥୁସଦ୍ଦାପି ନ ଲବ୍ଭନ୍ତି, ତଥା ସଵ୍ୱାନିପି ଚିତ୍ତଜରୂପାନି, ତସ୍ମା ତେସଂ ପଟିସନ୍ଧିକାଲେ ଜୀୱିତନୱକମେୱ, ପୱତ୍ତିଯଞ୍ଚ ସଦ୍ଦୱଜ୍ଜିତଂ ଉତୁସମୁଟ୍ଠାନରୂପଂ ଅତିରିଚ୍ଚତି।

୬୦। ଇଚ୍ଚେୱଂ କାମରୂପାସଞ୍ଞୀସଙ୍ଖାତେସୁ ତୀସୁ ଠାନେସୁ ପଟିସନ୍ଧିପୱତ୍ତିୱସେନ ଦୁୱିଧା ରୂପପ୍ପୱତ୍ତି ୱେଦିତଵ୍ୱା।

୬୧। ଅଟ୍ଠୱୀସତି କାମେସୁ, ହୋନ୍ତି ତେୱୀସ ରୂପିସୁ।

ସତ୍ତରସେୱ ସଞ୍ଞୀନଂ, ଅରୂପେ ନତ୍ଥି କିଞ୍ଚିପି।

ସଦ୍ଦୋ ୱିକାରୋ ଜରତା, ମରଣଞ୍ଚୋପପତ୍ତିଯଂ;

ନ ଲବ୍ଭନ୍ତି ପୱତ୍ତେ ତୁ, ନ କିଞ୍ଚିପି ନ ଲବ୍ଭତି।

ଅଯମେତ୍ଥ ରୂପପଓ୍ତିକ୍କମୋ।

ନିବ୍ବାନଭେଦୋ

୬୨।ନିବ୍ବାନଂ ପନ ଲୋକୁତ୍ତରସଙ୍ଖାତଂ ଚତୁମଗ୍ଗଞ୍ଞାଣେନ ସଚ୍ଛିକାତବ୍ବଂ ମଗ୍ଗଫଲାନମାରମ୍ମଣଭୂତଂ ୱାନସଙ୍ଖାତାଯ ତଣ୍ହାଯ ନିକ୍ଖନ୍ତତ୍ତା ନିବ୍ବାନନ୍ତି ପଓ୍ତୁଚ୍ଚତି।

୬୩। ତଦେତଂ ସଭାଓ୍ତୋ ଏକଓ୍ତିଧମ୍ପି ସୌପାଦିସେସନିବ୍ବାନଧାତୁ ଅନୁପାଦିସେସନିବ୍ବାନଧାତୁ ଚେତି ଦୁଓ୍ତିଧଂ ହୋତି କାରଣପରିଯାଯେନ।

୬୪। ତଥା ସୁଞ୍ଞତଂ ଅନିମିତ୍ତଂ ଅପ୍ପଣିହିତଞ୍ଚେତି ତିଓ୍ତିଧଂ ହୋତି ଆକାରଭେଦେନ।

୬୫। ପଦମଚ୍ଚୁତମଚ୍ଚନ୍ତଂ, ଅସଙ୍ଖତମନୁତ୍ତରଂ।

ନିବ୍ବାନମିତି ଭାସନ୍ତି, ୱାନମୁତ୍ତା ମହେସଯୋ।

ଇତି ଚିତ୍ତଂ ଚେତସିକଂ, ରୂପଂ ନିବ୍ବାନମିଚ୍ଚପି;

ପରମତ୍ଥଂ ପକାସେନ୍ତି, ଚତୁଧାଓ୍ତ ତଥାଗତା।

ଇତି ଅଭିଧମ୍ମତ୍ଥସଙ୍ଗହେ ରୂପସଙ୍ଗହଓ୍ତିଭାଗୋ ନାମ

ଛଟ୍ଠୋ ପରିଚ୍ଛେଦୋ।

୭। ସମୁଚ୍ଚଯପରିଚ୍ଛେଦୋ

୧। ଦ୍ୱାସତ୍ତତିୱିଧା ୱୁତ୍ତା, ୱତ୍ଥୁଧମ୍ମା ସଲକ୍ଖଣା।

ତେସଂ ଦାନି ଯଥାଯୋଗଂ, ପୱକ୍ଖାମି ସମୁଚ୍ଚଯଂ।

୨। ଅକୁସଲସଙ୍ଗହୋ ମିସ୍ସକସଙ୍ଗହୋ ବୋଧିପକ୍ଖିଯସଙ୍ଗହୋ ସବ୍ବସଙ୍ଗହୋ ଚେତି ସମୁଚ୍ଚଯସଙ୍ଗହୋ ଚତୁବ୍ବିଧୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଅକୁସଲସଙ୍ଗହୋ

୩। କଥଂ? ଅକୁସଲସଙ୍ଗହେ ତାୱ ଚତ୍ତାରୋ ଆସୱା – କାମାସୱୋ ଭୱାସୱୋ ଦିଟ୍ଠାସୱୋ ଅୱିଜ୍ଜାସୱୋ।

୪। ଚତ୍ତାରୋ ଓଘା – କାମୋଘୋ ଭୱୋଘୋ ଦିଟ୍ଠୋଘୋ ଅୱିଜ୍ଜୋଘୋ।

୫। ଚତ୍ତାରୋ ଯୋଗା – କାମଯୋଗୋ ଭୱଯୋଗୋ ଦିଟ୍ଠିଯୋଗୋ ଅୱିଜ୍ଜାଯୋଗୋ।

୬। ଚତ୍ତାରୋ ଗନ୍ଥା – ଅଭିଜ୍ଝାକାଯଗନ୍ଥୋ, ବ୍ୟାପାଦୋ କାଯଗନ୍ଥୋ, ସୀଲବ୍ବତପରାମାସୋ କାଯଗନ୍ଥୋ, ଇଦଂସଚ୍ଚାଭିନିୱେସୋ କାଯଗନ୍ଥୋ।

୭। ଚତ୍ତାରୋ ଉପାଦାନା – କାମୁପାଦାନଂ ଦିଟ୍ଠୁପାଦାନଂ ସୀଲବ୍ବତୁପାଦାନଂ ଅତ୍ତୱାଦୁପାଦାନଂ।

୮। ଛ ନୀୱରଣାନି – କାମଚ୍ଛନ୍ଦନୀୱରଣଂ ବ୍ୟାପାଦନୀୱରଣଂ ଥିନମିଦ୍ଧନୀୱରଣଂ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚକୁକ୍କୁଚ୍ଚନୀୱରଣଂ ୱିଚିକିଚ୍ଛାନୀୱରଣଂ ଅୱିଜ୍ଜାନୀୱରଣଂ।

୯। ସତ୍ତ ଅନୁସଯା – କାମରାଗାନୁସଯୋ ଭୱରାଗାନୁସଯୋ ପଟିଘାନୁସଯୋ ମାନାନୁସଯୋ ଦିଟ୍ଠାନୁସଯୋ ୱିଚିକିଚ୍ଛାନୁସଯୋ ଅୱିଜ୍ଜାନୁସଯୋ।

୧୦। ଦସ ସଂଯୋଜନାନି – କାମରାଗସଂଯୋଜନଂ ରୂପରାଗସଂଯୋଜନଂ ଅରୂପରାଗସଂଯୋଜନଂ ପଟିଘସଂଯୋଜନଂ ମାନସଂଯୋଜନଂ ଦିଟ୍ଠିସଂଯୋଜନଂ ସୀଲବ୍ବତପରାମାସସଂଯୋଜନଂ ୱିଚିକିଚ୍ଛାସଂଯୋଜନଂ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚସଂଯୋଜନଂ ଅୱିଜ୍ଜାସଂଯୋଜନଂ ସୁତ୍ତନ୍ତେ।

୧୧। ଅପରାନିପି ଦସ ସଂଯୋଜନାନି – କାମରାଗସଂଯୋଜନଂ ଭୱରାଗସଂଯୋଜନଂ ପଟିଘସଂଯୋଜନଂ ମାନସଂଯୋଜନଂ ଦିଟ୍ଠିସଂଯୋଜନଂ ସୀଲବ୍ବତପରାମାସସଂଯୋଜନଂ ୱିଚିକିଚ୍ଛାସଂଯୋଜନଂ ଇସ୍ସାସଂଯୋଜନଂ ମଚ୍ଛରିଯସଂଯୋଜନଂ ଅୱିଜ୍ଜାସଂଯୋଜନଂ ଅଭିଧମ୍ମେ (ୱିଭ। ୯୬୯)।

୧୨। ଦସ କିଲେସା – ଲୋଭୋ ଦୋସୋ ମୋହୋ ମାନୋ ଦିଟ୍ଠି ୱିଚିକିଚ୍ଛା ଥିନଂ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚଂ ଅହିରିକଂ ଅନୋତ୍ତପ୍ପଂ।

୧୩। ଆସୱାଦୀସୁ ପନେତ୍ଥ କାମଭୱନାମେନ ତବ୍ବତ୍ଥୁକା ତଣ୍ହା ଅଧିପ୍ପେତା, ସୀଲବ୍ବତପରାମାସୋ ଇଦଂସଚ୍ଚାଭିନିୱେସୋ ଅତ୍ତୱାଦୁପାଦୋ ଚ ତଥାପୱତ୍ତଂ ଦିଟ୍ଠିଗତମେୱ ପୱୁଚ୍ଚତି।

୧୪। ଆସୱୋଘା ଚ ଯୋଗା ଚ,

ତଯୋ ଗନ୍ଥା ଚ ୱତ୍ଥୁତୋ;

ଉପାଦାନା ଦୁୱେ ୱୁତ୍ତା,

ଅଟ୍ଠ ନୀୱରଣା ସିଯୁଂ।

ଛଳେୱାନୁସଯା ହୋନ୍ତି, ନୱ ସଂଯୋଜନା ମତା;

କିଲେସା ଦସ ୱୁତ୍ତୋଯଂ, ନୱଧା ପାପସଙ୍ଗହୋ।

ମିସ୍ସକସଙ୍ଗହୋ

୧୫।ମିସ୍ସକସଙ୍ଗହେ ଛ ହେତୂ – ଲୋଭୋ ଦୋସୋ ମୋହୋ ଅଲୋଭୋ ଅଦୋସୋ ଅମୋହୋ।

୧୬। ସତ୍ତ ଝାନଙ୍ଗାନି – ୱିତକ୍କୋ ୱିଚାରୋ ପୀତି ଏକଗ୍ଗତା ସୋମନସ୍ସଂ ଦୋମନସ୍ସଂ ଉପେକ୍ଖା।

୧୭। ଦ୍ୱାଦସ ମଗ୍ଗଙ୍ଗାନି – ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି ସମ୍ମାସଙ୍କପ୍ପୋ ସମ୍ମାୱାଚା ସମ୍ମାକମ୍ମନ୍ତୋ ସମ୍ମାଆଜୀୱୋ ସମ୍ମାୱାଯାମୋ ସମ୍ମାସତି ସମ୍ମାସମାଧି ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠି ମିଚ୍ଛାସଙ୍କପ୍ପୋ ମିଚ୍ଛାୱାଯାମୋ ମିଚ୍ଛାସମାଧି।

୧୮। ବାୱୀସତିନ୍ଦ୍ରିଯାନି – ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯଂ ସୋତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଘାନିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଜିୱ୍ହିନ୍ଦ୍ରିଯଂ କାଯିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଇତ୍ଥିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ପୁରିସିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ମନିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ସୁଖିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଦୁକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ସୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଦୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଉପେକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ୱୀରିଯିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ସତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ସମାଧିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ପଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଅନଞ୍ଞାତଞ୍ଞସ୍ସାମୀତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଅଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଅଞ୍ଞାତାୱିନ୍ଦ୍ରିଯଂ।

୧୯। ନୱ ବଲାନି – ସଦ୍ଧାବଲଂ ୱୀରିଯବଲଂ ସତିବଲଂ ସମାଧିବଲଂ ପଞ୍ଞାବଲଂ ହିରିବଲଂ ଓତ୍ତପ୍ପବଲଂ ଅହିରିକବଲଂ ଅନୋତ୍ତପ୍ପବଲଂ।

୨୦। ଚତ୍ତାରୋ ଅଧିପତୀ – ଛନ୍ଦାଧିପତି ୱୀରିଯାଧିପତି ଚିତ୍ତାଧିପତି ୱୀମଂସାଧିପତି।

୨୧। ଚତ୍ତାରୋ ଆହାରା – କବଳୀକାରୋ ଆହାରୋ, ଫସ୍ସୋ ଦୁତିଯୋ, ମନୋସଞ୍ଚେତନା ତତିଯା, ୱିଞ୍ଞାଣଂ ଚତୁତ୍ଥଂ।

୨୨। ଇନ୍ଦ୍ରିଯେସୁ ପନେତ୍ଥ ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗଞ୍ଞାଣଂ ଅନଞ୍ଞାତଞ୍ଞସ୍ସାମୀତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ।

୨୩। ଅରହତ୍ତଫଲଞ୍ଞାଣଂ ଅଞ୍ଞାତାୱିନ୍ଦ୍ରିଯଂ।

୨୪। ମଜ୍ଝେ ଛ ଞାଣାନି ଅଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିଯାନୀତି ପୱୁଚ୍ଚନ୍ତି।

୨୫। ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯଞ୍ଚ ରୂପାରୂପୱସେନ ଦୁୱିଧଂ ହୋତି।

୨୬। ପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣେସୁ ଝାନଙ୍ଗାନି, ଅୱୀରିଯେସୁ ବଲାନି, ଅହେତୁକେସୁ ମଗ୍ଗଙ୍ଗାନି ନ ଲବ୍ଭନ୍ତି।

୨୭। ତଥା ୱିଚିକିଚ୍ଛାଚିତ୍ତେ ଏକଗ୍ଗତା ମଗ୍ଗିନ୍ଦ୍ରିଯବଲଭାୱଂ ନ ଗଚ୍ଛତି।

୨୮। ଦ୍ୱିହେତୁକତିହେତୁକଜୱନେସ୍ୱେୱ ଯଥାସମ୍ଭୱଂ ଅଧିପତି ଏକୋୱ ଲବ୍ଭତୀତି।

୨୯। ଛ ହେତୂ ପଞ୍ଚ ଝାନଙ୍ଗା, ମଗ୍ଗଙ୍ଗା ନୱ ୱତ୍ଥୁତୋ।

ସୋଳସିନ୍ଦ୍ରିଯଧମ୍ମା ଚ, ବଲଧମ୍ମା ନୱେରିତା।

ଚତ୍ତାରୋଧିପତି ୱୁତ୍ତା, ତଥାହାରାତି ସତ୍ତଧା;

କୁସଲାଦିସମାକିଣ୍ଣୋ, ୱୁତ୍ତୋମିସ୍ସକସଙ୍ଗହୋ।

ବୋଧିପକ୍ଖିଯସଙ୍ଗହୋ

୩୦।ବୋଧିପକ୍ଖିଯସଙ୍ଗହେ ଚତ୍ତାରୋ ସତିପଟ୍ଠାନା କାଯାନୁପସ୍ସନାସତିପଟ୍ଠାନଂ ୱେଦନାନୁପସ୍ସନାସତିପଟ୍ଠାନଂ ଚିତ୍ତାନୁପସ୍ସନାସତିପଟ୍ଠାନଂ

ଧମ୍ମାନୁପସ୍ସନାସତିପଟ୍ଠାନଂ।

୩୧। ଚତ୍ତାରୋ ସମ୍ମପ୍ପଧାନା ଉପ୍ପନ୍ନାନଂ ପାପକାନଂ ପହାନାଯ ୱାଯାମୋ, ଅନୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ପାପକାନଂ ଅନୁପ୍ପାଦାଯ ୱାଯାମୋ, ଅନୁପ୍ପନ୍ନାନଂ କୁସଲାନଂ ଉପ୍ପାଦାଯ ୱାଯାମୋ, ଉପ୍ପନ୍ନାନଂ କୁସଲାନଂ ଭିୟ୍ୟୋଭାୱାଯ ୱାଯାମୋ।

୩୨। ଚତ୍ତାରୋ ଇଦ୍ଧିପାଦା – ଛନ୍ଦିଦ୍ଧିପାଦୋ ୱୀରିଯିଦ୍ଧିପାଦୋ ଚିତ୍ତିଦ୍ଧିପାଦୋ ୱୀମଂସିଦ୍ଧିପାଦୋ।

୩୩। ପଞ୍ଚିନ୍ଦ୍ରିଯାନି – ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ୱୀରିଯିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ସତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ସମାଧିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ପଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିଯଂ।

୩୪। ପଞ୍ଚ ବଲାନି – ସଦ୍ଧାବଲଂ ୱୀରିଯବଲଂ ସତିବଲଂ ସମାଧିବଲଂ ପଞ୍ଞାବଲଂ।

୩୫। ସତ୍ତ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗା – ସତିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋ ଧମ୍ମୱିଚଯସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋ ୱୀରିଯସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋ ପୀତିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋ ପସ୍ସଦ୍ଧିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋ ସମାଧିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋ ଉପେକ୍ଖାସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋ।

୩୬। ଅଟ୍ଠ ମଗ୍ଗଙ୍ଗାନି – ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି ସମ୍ମାସଙ୍କପ୍ପୋ ସମ୍ମାୱାଚା ସମ୍ମାକମ୍ମନ୍ତୋ ସମ୍ମାଆଜୀୱୋ ସମ୍ମାୱାଯାମୋ ସମ୍ମାସତି ସମ୍ମାସମାଧି।

୩୭। ଏତ୍ଥ ପନ ଚତ୍ତାରୋ ସତିପଟ୍ଠାନାତି ସମ୍ମାସତି ଏକାୱ ପୱୁଚ୍ଚତି।

୩୮। ତଥା ଚତ୍ତାରୋ ସମ୍ମପ୍ପଧାନାତି ଚ ସମ୍ମାୱାଯାମୋ।

୩୯। ଛନ୍ଦୋ ଚିତ୍ତମୁପେକ୍ଖା ଚ, ସଦ୍ଧାପସ୍ସଦ୍ଧିପୀତିଯୋ।

ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି ଚ ସଙ୍କପ୍ପୋ, ୱାଯାମୋ ୱିରତିତ୍ତଯଂ।

ସମ୍ମାସତି ସମାଧୀତି, ଚୁଦ୍ଦସେତେ ସଭାୱତୋ;

ସତ୍ତତିଂସପ୍ପଭେଦେନ, ସତ୍ତଧା ତତ୍ଥ ସଙ୍ଗହୋ।

୪୦। ସଙ୍କପ୍ପପସ୍ସଦ୍ଧି ଚ ପୀତୁପେକ୍ଖା,

ଛନ୍ଦୋ ଚ ଚିତ୍ତଂ ୱିରତିତ୍ତଯଞ୍ଚ;

ନୱେକଠାନା ୱିରିଯଂ ନୱଟ୍ଠ,

ସତୀ ସମାଧୀ ଚତୁ ପଞ୍ଚ ପଞ୍ଞା;

ସଦ୍ଧା ଦୁଠାନୁତ୍ତମସତ୍ତତିଂସ-

ଧମ୍ମାନମେସୋ ପୱରୋ ୱିଭାଗୋ।

୪୧। ସବ୍ବେ ଲୋକୁତ୍ତରେ ହୋନ୍ତି, ନ ୱା ସଙ୍କପ୍ପପୀତିଯୋ।

ଲୋକିଯେପି ଯଥାଯୋଗଂ, ଛବ୍ବିସୁଦ୍ଧିପୱତ୍ତିଯଂ।

ସବ୍ବସଙ୍ଗହୋ

୪୨।ସବ୍ବସଙ୍ଗହେ ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧା – ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧୋ ସଞ୍ଞାକ୍ଖନ୍ଧୋ ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧୋ ୱିଞ୍ଞାଣକ୍ଖନ୍ଧୋ।

୪୩। ପଞ୍ଚୁପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧା – ରୂପୁପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧୋ ୱେଦନୁପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧୋ ସଞ୍ଞୁପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧୋ ସଙ୍ଖାରୁପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧୋ ୱିଞ୍ଞାଣୁପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧୋ।

୪୪। ଦ୍ୱାଦସାଯତନାନି – ଚକ୍ଖାଯତନଂ ସୋତାଯତନଂ ଘାନାଯତନଂ ଜିୱ୍ହାଯତନଂ କାଯାଯତନଂ ମନାଯତନଂ ରୂପାଯତନଂ ସଦ୍ଦାଯତନଂ ଗନ୍ଧାଯତନଂ ରସାଯତନଂ ଫୋଟ୍ଠବ୍ବାଯତନଂ ଧମ୍ମାଯତନଂ।

୪୫। ଅଟ୍ଠାରସ ଧାତୁଯୋ – ଚକ୍ଖୁଧାତୁ ସୋତଧାତୁ ଘାନଧାତୁ ଜିୱ୍ହାଧାତୁ କାଯଧାତୁ ରୂପଧାତୁ ସଦ୍ଦଧାତୁ ଗନ୍ଧଧାତୁ ରସଧାତୁ ଫୋଟ୍ଠବ୍ବଧାତୁ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁ ସୋତୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁ ଘାନୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁ ଜିୱ୍ହାୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁ କାଯୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁ ମନୋଧାତୁ ଧମ୍ମଧାତୁ ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁ।

୪୬। ଚତ୍ତାରି ଅରିଯସଚ୍ଚାନି – ଦୁକ୍ଖଂ ଅରିଯସଚ୍ଚଂ, ଦୁକ୍ଖସମୁଦଯୋ ଅରିଯସଚ୍ଚଂ, ଦୁକ୍ଖନିରୋଧୋ ଅରିଯସଚ୍ଚଂ, ଦୁକ୍ଖନିରୋଧଗାମିନୀ ପଟିପଦା ଅରିଯସଚ୍ଚଂ।

୪୭। ଏତ୍ଥ ପନ ଚେତସିକସୁଖୁମରୂପନିବ୍ବାନୱସେନ ଏକୂନସତ୍ତତି ଧମ୍ମା ଧମ୍ମାଯତନଧମ୍ମଧାତୂତି ସଙ୍ଖଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି।

୪୮। ମନାଯତନମେୱ ସତ୍ତୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁୱସେନ ଭିଜ୍ଜତି।

୪୯। ରୂପଞ୍ଚ ୱେଦନା ସଞ୍ଞା, ସେସଚେତସିକା ତଥା।

ୱିଞ୍ଞାଣମିତି ପଞ୍ଚେତେ, ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧାତି ଭାସିତା।

୫୦। ପଞ୍ଚୁପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧାତି , ତଥା ତେଭୂମକା ମତା।

ଭେଦାଭାୱେନ ନିବ୍ବାନଂ, ଖନ୍ଧସଙ୍ଗହନିସ୍ସଟଂ।

୫୧। ଦ୍ୱାରାରମ୍ମଣଭେଦେନ, ଭୱନ୍ତାଯତନାନି ଚ।

ଦ୍ୱାରାଲମ୍ବତଦୁପ୍ପନ୍ନ-ପରିଯାଯେନ ଧାତୁଯୋ।

୫୨। ଦୁକ୍ଖଂ ତେଭୂମକଂ ୱଟ୍ଟଂ, ତଣ୍ହା ସମୁଦଯୋ ଭୱେ।

ନିରୋଧୋ ନାମ ନିବ୍ବାନଂ, ମଗ୍ଗୋ ଲୋକୁତ୍ତରୋ ମତୋ।

୫୩। ମଗ୍ଗଯୁତ୍ତା ଫଲା ଚେୱ, ଚତୁସଚ୍ଚୱିନିସ୍ସଟା।

ଇତି ପଞ୍ଚପ୍ପଭେଦେନ, ପୱୁତ୍ତୋ ସବ୍ବସଙ୍ଗହୋ।

ଇତି ଅଭିଧମ୍ମତ୍ଥସଙ୍ଗହେ ସମୁଚ୍ଚଯସଙ୍ଗହୱିଭାଗୋ ନାମ

ସତ୍ତମୋ ପରିଚ୍ଛେଦୋ।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୮। ପଚ୍ଚଯପରିଚ୍ଛେଦୋ

୧। ଯେସଂ ସଙ୍ଖତଧମ୍ମାନଂ, ଯେ ଧମ୍ମା ପଚ୍ଚଯା ଯଥା।

ତଂ ୱିଭାଗମିହେଦାନି, ପୱକ୍ଖାମି ଯଥାରହଂ।

୨। ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦନଯୋ ପଟ୍ଠାନନଯୋ ଚେତି ପଚ୍ଚଯସଙ୍ଗହୋ ଦୁୱିଧୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

୩। ତତ୍ଥ ତବ୍ଭାୱଭାୱୀଭାୱାକାରମତ୍ତୋପଲକ୍ଖିତୋ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦନଯୋ, ପଟ୍ଠାନନଯୋ ପନ ଆହଚ୍ଚପଚ୍ଚଯଟ୍ଠିତିମାରବ୍ଭ ପୱୁଚ୍ଚତି, ଉଭଯଂ ପନ ୱୋମିସ୍ସେତ୍ୱା ପପଞ୍ଚେନ୍ତି ଆଚରିଯା।

ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦନଯୋ

୪। ତତ୍ଥ ଅୱିଜ୍ଜାପଚ୍ଚଯା ସଙ୍ଖାରା, ସଙ୍ଖାରପଚ୍ଚଯା ୱିଞ୍ଞାଣଂ, ୱିଞ୍ଞାଣପଚ୍ଚଯା ନାମରୂପଂ, ନାମରୂପପଚ୍ଚଯା ସଳାଯତନଂ, ସଳାଯତନପଚ୍ଚଯା ଫସ୍ସୋ, ଫସ୍ସପଚ୍ଚଯା ୱେଦନା, ୱେଦନାପଚ୍ଚଯା ତଣ୍ହା, ତଣ୍ହାପଚ୍ଚଯା ଉପାଦାନଂ, ଉପାଦାନପଚ୍ଚଯା ଭୱୋ , ଭୱପଚ୍ଚଯା ଜାତି, ଜାତିପଚ୍ଚଯା ଜରାମରଣଂ ସୋକପରିଦେୱଦୁକ୍ଖଦୋମନସ୍ସୁପାଯାସା ସମ୍ଭୱନ୍ତି। ଏୱମେତସ୍ସ କେୱଲସ୍ସ ଦୁକ୍ଖକ୍ଖନ୍ଧସ୍ସ ସମୁଦଯୋ ହୋତୀତି ଅଯମେତ୍ଥ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦନଯୋ।

୫। ତତ୍ଥ ତଯୋ ଅଦ୍ଧା ଦ୍ୱାଦସଙ୍ଗାନି ୱୀସତାକାରା ତିସନ୍ଧି ଚତୁସଙ୍ଖେପା ତୀଣି ୱଟ୍ଟାନି ଦ୍ୱେ ମୂଲାନି ଚ ୱେଦିତବ୍ବାନି।

୬। କଥଂ? ଅୱିଜ୍ଜାସଙ୍ଖାରା ଅତୀତୋ ଅଦ୍ଧା, ଜାତିଜରାମରଣଂ ଅନାଗତୋ ଅଦ୍ଧା, ମଜ୍ଝେ ଅଟ୍ଠ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନୋ ଅଦ୍ଧାତି ତଯୋ ଅଦ୍ଧା।

୭। ଅୱିଜ୍ଜା ସଙ୍ଖାରା ୱିଞ୍ଞାଣଂ ନାମରୂପଂ ସଳାଯତନଂ ଫସ୍ସୋ ୱେଦନା ତଣ୍ହା ଉପାଦାନଂ ଭୱୋ ଜାତି ଜରାମରଣନ୍ତି ଦ୍ୱାଦସଙ୍ଗାନି।

୮। ସୋକାଦିୱଚନଂ ପନେତ୍ଥ ନିସ୍ସନ୍ଦଫଲନିଦସ୍ସନଂ।

୯। ଅୱିଜ୍ଜାସଙ୍ଖାରଗ୍ଗହଣେନ ପନେତ୍ଥ ତଣ୍ହୁପାଦାନଭୱାପି ଗହିତା ଭୱନ୍ତି, ତଥା ତଣ୍ହୁପାଦାନଭୱଗ୍ଗହଣେନ ଚ ଅୱିଜ୍ଜାସଙ୍ଖାରା, ଜାତିଜରାମରଣଗ୍ଗହଣେନ ଚ ୱିଞ୍ଞାଣାଦିଫଲପଞ୍ଚକମେୱ ଗହିତନ୍ତି କତ୍ୱା –

୧୦। ଅତୀତେ ହେତୱୋ ପଞ୍ଚ, ଇଦାନି ଫଲପଞ୍ଚକଂ।

ଇଦାନି ହେତୱୋ ପଞ୍ଚ, ଆଯତିଂ ଫଲପଞ୍ଚକନ୍ତି;

ୱୀସତାକାରା ତିସନ୍ଧି, ଚତୁସଙ୍ଖେପା ଚ ଭୱନ୍ତି।

୧୧। ଅୱିଜ୍ଜାତଣ୍ହୁପାଦାନା ଚ କିଲେସୱଟ୍ଟଂ, କମ୍ମଭୱସଙ୍ଖାତୋ ଭୱେକଦେସୋ ସଙ୍ଖାରା ଚ କମ୍ମୱଟ୍ଟଂ, ଉପପତ୍ତିଭୱସଙ୍ଖାତୋ ଭୱେକଦେସୋ ଅୱସେସା ଚ ୱିପାକୱଟ୍ଟନ୍ତି ତୀଣି ୱଟ୍ଟାନି।

୧୨। ଅୱିଜ୍ଜାତଣ୍ହାୱସେନ ଦ୍ୱେ ମୂଲାନି ଚ ୱେଦିତବ୍ବାନି।

୧୩। ତେସମେୱ ଚ ମୂଲାନଂ, ନିରୋଧେନ ନିରୁଜ୍ଝତି।

ଜରାମରଣମୁଚ୍ଛାଯ, ପୀଳିତାନମଭିଣ୍ହସୋ;

ଆସୱାନଂ ସମୁପ୍ପାଦା, ଅୱିଜ୍ଜା ଚ ପୱତ୍ତତି।

ୱଟ୍ଟମାବନ୍ଧମିଚ୍ଚେୱଂ, ତେଭୂମକମନାଦିକଂ;

ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦୋତି, ପଟ୍ଠପେସି ମହାମୁନି।

ପଟ୍ଠାନନଯୋ

୧୪। ହେତୁପଚ୍ଚଯୋ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯୋ ଅଧିପତିପଚ୍ଚଯୋ ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚଯୋ ସମନନ୍ତରପଚ୍ଚଯୋ ସହଜାତପଚ୍ଚଯୋ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚଯୋ ନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯୋ ଉପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯୋ ପୁରେଜାତପଚ୍ଚଯୋ ପଚ୍ଛାଜାତପଚ୍ଚଯୋ ଆସେୱନପଚ୍ଚଯୋ କମ୍ମପଚ୍ଚଯୋ ୱିପାକପଚ୍ଚଯୋ ଆହାରପଚ୍ଚଯୋ ଇନ୍ଦ୍ରିଯପଚ୍ଚଯୋ ଝାନପଚ୍ଚଯୋ ମଗ୍ଗପଚ୍ଚଯୋ ସମ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯୋ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯୋ ଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯୋ ନତ୍ଥିପଚ୍ଚଯୋ ୱିଗତପଚ୍ଚଯୋ ଅୱିଗତପଚ୍ଚଯୋତି ଅଯମେତ୍ଥ ପଟ୍ଠାନନଯୋ।

୧୫। ଛଧା ନାମଂ ତୁ ନାମସ୍ସ, ପଞ୍ଚଧା ନାମରୂପିନଂ।

ଏକଧା ପୁନ ରୂପସ୍ସ, ରୂପଂ ନାମସ୍ସ ଚେକଧା।

ପଞ୍ଞତ୍ତିନାମରୂପାନି, ନାମସ୍ସ ଦୁୱିଧା ଦ୍ୱଯଂ;

ଦ୍ୱଯସ୍ସ ନୱଧା ଚେତି, ଛବ୍ବିଧା ପଚ୍ଚଯା କଥଂ।

୧୬। ଅନନ୍ତରନିରୁଦ୍ଧା ଚିତ୍ତଚେତସିକା ଧମ୍ମା ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ଚିତ୍ତଚେତସିକାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ଅନନ୍ତରସମନନ୍ତରନତ୍ଥିୱିଗତୱସେନ, ପୁରିମାନି ଜୱନାନି ପଚ୍ଛିମାନଂ ଜୱନାନଂ ଆସେୱନୱସେନ, ସହଜାତା ଚିତ୍ତଚେତସିକା ଧମ୍ମା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ସମ୍ପଯୁତ୍ତୱସେନେତି ଚ ଛଧା ନାମଂ ନାମସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି।

୧୭। ହେତୁଝାନଙ୍ଗମଗ୍ଗଙ୍ଗାନି ସହଜାତାନଂ ନାମରୂପାନଂ ହେତାଦିୱସେନ, ସହଜାତା ଚେତନା ସହଜାତାନଂ ନାମରୂପାନଂ, ନାନାକ୍ଖଣିକା ଚେତନା କମ୍ମାଭିନିବ୍ବତ୍ତାନଂ ନାମରୂପାନଂ କମ୍ମୱସେନ, ୱିପାକକ୍ଖନ୍ଧା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ସହଜାତାନଂ ରୂପାନଂ ୱିପାକୱସେନେତି ଚ ପଞ୍ଚଧା ନାମଂ ନାମରୂପାନଂ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି।

୧୮। ପଚ୍ଛାଜାତା ଚିତ୍ତଚେତସିକା ଧମ୍ମା ପୁରେଜାତସ୍ସ ଇମସ୍ସ କାଯସ୍ସ ପଚ୍ଛାଜାତୱସେନେତି ଏକଧାୱ ନାମଂ ରୂପସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି।

୧୯। ଛ ୱତ୍ଥୂନି ପୱତ୍ତିଯଂ ସତ୍ତନ୍ନଂ ୱିଞ୍ଞାଣଧାତୂନଂ ପଞ୍ଚାରମ୍ମଣାନି ଚ ପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣୱୀଥିଯା ପୁରେଜାତୱସେନେତି ଏକଧାୱ ରୂପଂ ନାମସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି।

୨୦। ଆରମ୍ମଣୱସେନ ଉପନିସ୍ସଯୱସେନେତି ଚ ଦୁୱିଧା ପଞ୍ଞତ୍ତିନାମରୂପାନି ନାମସ୍ସେୱ ପଚ୍ଚଯା ହୋନ୍ତି।

୨୧। ତତ୍ଥ ରୂପାଦିୱସେନ ଛବ୍ବିଧଂ ହୋତି ଆରମ୍ମଣଂ।

୨୨। ଉପନିସ୍ସଯୋ ପନ ତିୱିଧୋ ହୋତି – ଆରମ୍ମଣୂପନିସ୍ସଯୋ ଅନନ୍ତରୂପନିସ୍ସଯୋ ପକତୂପନିସ୍ସଯୋ ଚେତି।

୨୩। ତତ୍ଥ ଆରମ୍ମଣମେୱ ଗରୁକତଂ ଆରମ୍ମଣୂପନିସ୍ସଯୋ।

୨୪। ଅନନ୍ତରନିରୁଦ୍ଧା ଚିତ୍ତଚେତସିକା ଧମ୍ମା ଅନନ୍ତରୂପନିସ୍ସଯୋ।

୨୫। ରାଗାଦଯୋ ପନ ଧମ୍ମା ସଦ୍ଧାଦଯୋ ଚ ସୁଖଂ ଦୁକ୍ଖଂ ପୁଗ୍ଗଲୋ ଭୋଜନଂ ଉତୁସେନାସନଞ୍ଚ ଯଥାରହଂ ଅଜ୍ଝତ୍ତଞ୍ଚ ବହିଦ୍ଧା ଚ କୁସଲାଦିଧମ୍ମାନଂ,

କମ୍ମଂ ୱିପାକାନନ୍ତି ଚ ବହୁଧା ହୋତି ପକତୂପନିସ୍ସୟୋ।

୨୬। ଅଧିପତିସହଜାତଅଞ୍ଞମଞ୍ଞନିସ୍ସୟଆହାରୈନ୍ଦ୍ରିୟୱିପ୍ପୟୁତ୍ତଅତ୍ଥିଅୱିଗତୱସେନେତି ଯଥାରହଂ ନୱଧା ନାମରୂପାନି ନାମରୂପାନଂ ପଚ୍ଚୟା ଭୱନ୍ତି।

୨୭। ତତ୍ଥ ଗରୁକତମାରମ୍ମଣଂ ଆରମ୍ମଣାଧିପତିୱସେନ ନାମାନଂ, ସହଜାତାଧିପତି ଚତୁବ୍ବିଧୋପି ସହଜାତୱସେନ ସହଜାତାନଂ ନାମରୂପାନନ୍ତି ଚ ଦୁୱିଧୋ ହୋତି ଅଧିପତିପଚ୍ଚୟୋ।

୨୮। ଚିତ୍ତଚେତସିକା ଧମ୍ମା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ସହଜାତରୂପାନଞ୍ଚ, ମହାଭୂତା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ଉପାଦାରୂପାନଞ୍ଚ, ପଟିସନ୍ଧିକ୍ଖଣେ ୱତ୍ଥୁୱିପାକା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞନ୍ତି ଚ ତିୱିଧୋ ହୋତି ସହଜାତପଚ୍ଚୟୋ।

୨୯। ଚିତ୍ତଚେତସିକା ଧମ୍ମା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ, ମହାଭୂତା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ, ପଟିସନ୍ଧିକ୍ଖଣେ ୱତ୍ଥୁୱିପାକା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞନ୍ତି ଚ ତିୱିଧୋ ହୋତି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚୟୋ।

୩୦। ଚିତ୍ତଚେତସିକା ଧମ୍ମା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ସହଜାତରୂପାନଞ୍ଚ, ମହାଭୂତା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ଉପାଦାରୂପାନଞ୍ଚ, ଛ ୱତ୍ଥୂନି ସତ୍ତନ୍ନଂ ୱିଞ୍ଞାଣଧାତୂନନ୍ତି ଚ ତିୱିଧୋ ହୋତି ନିସ୍ସୟପଚ୍ଚୟୋ।

୩୧। କବଳୀକାରୋ ଆହାରୋ ଇମସ୍ସ କାୟସ୍ସ, ଅରୂପିନୋ ଆହାରା ସହଜାତାନଂ ନାମରୂପାନନ୍ତି ଚ ଦୁୱିଧୋ ହୋତି ଆହାରପଚ୍ଚୟୋ।

୩୨। ପଞ୍ଚ ପସାଦା ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ୱିଞ୍ଞାଣାନଂ, ରୂପଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିୟଂ ଉପାଦିନ୍ନରୂପାନଂ, ଅରୂପିନୋ ଇନ୍ଦ୍ରିୟା ସହଜାତାନଂ ନାମରୂପାନନ୍ତି ଚ ତିୱିଧୋ ହୋତି ଇନ୍ଦ୍ରିୟପଚ୍ଚୟୋ।

୩୩। ଓକ୍କନ୍ତିକ୍ଖଣେ ୱତ୍ଥୁ ୱିପାକାନଂ, ଚିତ୍ତଚେତସିକା ଧମ୍ମା ସହଜାତରୂପାନଂ ସହଜାତୱସେନ, ପଚ୍ଛାଜାତା ଚିତ୍ତଚେତସିକା ଧମ୍ମା ପୁରେଜାତସ୍ସ ଇମସ୍ସ କାୟସ୍ସ ପଚ୍ଛାଜାତୱସେନ ଛ ୱତ୍ଥୂନି ପୱତ୍ତିୟଂ ସତ୍ତନ୍ନଂ ୱିଞ୍ଞାଣଧାତୂନଂ ପୁରେଜାତୱସେନେତି ଚ ତିୱିଧୋ ହୋତି ୱିପ୍ପୟୁତ୍ତପଚ୍ଚୟୋ।

୩୪। ସହଜାତଂ ପୁରେଜାତଂ, ପଚ୍ଛାଜାତଞ୍ଚ ସବ୍ବଥା।

କବଳୀକାରୋ ଆହାରୋ, ରୂପଜୀୱିତମିଚ୍ଚୟନ୍ତି। –

ପଞ୍ଚୱିଧୋ ହୋତି ଅତ୍ଥିପଚ୍ଚୟୋ ଅୱିଗତପଚ୍ଚୟୋ ଚ।

୩୫। ଆରମ୍ମଣୂପନିସ୍ସୟକମ୍ମତ୍ଥିପଚ୍ଚୟେସୁ ଚ ସବ୍ବେପି ପଚ୍ଚୟା ସମୋଧାନଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି।

୩୬। ସହଜାତରୂପନ୍ତି ପନେତ୍ଥ ସବ୍ବତ୍ଥାପି ପୱତ୍ତେ ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନାନଂ, ପଟିସନ୍ଧିୟଂ କଟତ୍ତାରୂପାନଞ୍ଚ ୱସେନ ଦୁୱିଧଂ ହୋତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

୩୭। ଇତି ତେକାଲିକା ଧମ୍ମା, କାଲମୁତ୍ତା ଚ ସମ୍ଭୱା।

ଅଜ୍ଝତ୍ତଞ୍ଚ ବହିଦ୍ଧା ଚ, ସଙ୍ଖତାସଙ୍ଖତା ତଥା;

ପଞ୍ଞତ୍ତିନାମରୂପାନଂ, ୱସେନ ତିୱିଧା ଠିତା;

ପଚ୍ଚୟା ନାମ ପଟ୍ଠାନେ, ଚତୁୱୀସତି ସବ୍ବଥା।

୩୮। ତତ୍ଥ ରୂପଧମ୍ମା ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋୱ, ଚିତ୍ତଚେତସିକସଙ୍ଖାତା ଚତ୍ତାରୋ ଅରୂପିନୋ ଖନ୍ଧା, ନିବ୍ବାନଞ୍ଚେତି ପଞ୍ଚୱିଧମ୍ପି ଅରୂପନ୍ତି ଚ ନାମନ୍ତି ଚ ପୱୁଚ୍ଚତି।

ପଞ୍ଞତ୍ତିଭେଦୋ

୩୯। ତତୋ ଅୱସେସା ପଞ୍ଞତ୍ତି ପନ ପଞ୍ଞାପିୟତ୍ତା ପଞ୍ଞତ୍ତି, ପଞ୍ଞାପନତୋ ପଞ୍ଞତ୍ତୀତି ଚ ଦୁୱିଧା ହୋତି।

୪୦। କଥଂ? ତଂତଂଭୂତୱିପରିଣାମାକାରମୁପାଦାୟ ତଥା ତଥା ପଞ୍ଞତ୍ତା ଭୂମିପବ୍ବତାଦିକା, ସମ୍ଭାରସନ୍ନିୱେସାକାରମୁପାଦାୟ ଗେହରଥସକଟାଦିକା, ଖନ୍ଧପଞ୍ଚକମୁପାଦାୟ ପୁରିସପୁଗ୍ଗଲାଦିକା, ଚନ୍ଦାୱଟ୍ଟନାଦିକମୁପାଦାୟ ଦିସାକାଲାଦିକା, ଅସମ୍ଫୁଟ୍ଠାକାରମୁପାଦାୟ କୂପଗୁହାଦିକା, ତଂତଂଭୂତନିମିତ୍ତଂ ଭାୱନାୱିସେସଞ୍ଚ ଉପାଦାୟ କସିଣନିମିତ୍ତାଦିକା ଚେତି ଏୱମାଦିପ୍ପଭେଦା ପନ ପରମତ୍ଥତୋ ଅୱିଜ୍ଜମାନାପି ଅତ୍ଥଚ୍ଛାୟାକାରେନ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦାନମାରମ୍ମଣଭୂତା ତଂ ତଂ ଉପାଦାୟ ଉପନିଧାୟ କାରଣଂ କତ୍ୱା ତଥା ତଥା ପରିକପ୍ପିୟମାନା ସଙ୍ଖାୟତି ସମଞ୍ଞାୟତି ୱୋହରୀୟତି ପଞ୍ଞାପୀୟତୀତି ପଞ୍ଞତ୍ତୀତି ପୱୁଚ୍ଚତି। ଅୟଂ ପଞ୍ଞତ୍ତି ପଞ୍ଞାପିୟତ୍ତା ପଞ୍ଞତ୍ତି ନାମ।

୪୧। ପଞ୍ଞାପନତୋ ପଞ୍ଞତ୍ତି ପନ ନାମନାମକମ୍ମାଦିନାମେନ ପରିଦୀପିତା, ସା ୱିଜ୍ଜମାନପଞ୍ଞତ୍ତି ଅୱିଜ୍ଜମାନପଞ୍ଞତ୍ତି, ୱିଜ୍ଜମାନେନ ଅୱିଜ୍ଜମାନପଞ୍ଞତ୍ତି, ଅୱିଜ୍ଜମାନେନ ୱିଜ୍ଜମାନପଞ୍ଞତ୍ତି , ୱିଜ୍ଜମାନେନ ୱିଜ୍ଜମାନପଞ୍ଞତ୍ତି, ଅୱିଜ୍ଜମାନେନ ଅୱିଜ୍ଜମାନପଞ୍ଞତ୍ତି ଚେତି ଛବ୍ବିଧା ହୋତି।

୪୨। ତତ୍ଥ ଯଦା ପନ ପରମତ୍ଥତୋ ୱିଜ୍ଜମାନଂ ରୂପୱେଦନାଦିଂ ଏତାୟ ପଞ୍ଞାପେନ୍ତି, ତଦାୟଂ ୱିଜ୍ଜମାନପଞ୍ଞତ୍ତି। ଯଦା ପନ ପରମତ୍ଥତୋ ଅୱିଜ୍ଜମାନଂ ଭୂମିପବ୍ବତାଦିଂ ଏତାୟ ପଞ୍ଞାପେନ୍ତି, ତଦାୟଂ ଅୱିଜ୍ଜମାନପଞ୍ଞତ୍ତୀତି ପୱୁଚ୍ଚତି। ଉଭିନ୍ନଂ ପନ ୱୋମିସ୍ସକୱସେନ ସେସା ଯଥାକ୍କମଂ ଛଳଭିଞ୍ଞୋ, ଇତ୍ଥିସଦ୍ଦୋ, ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣଂ, ରାଜପୁତ୍ତୋତି ଚ ୱେଦିତବ୍ବା।

୪୩। ୱଚୀଘୋସାନୁସାରେନ, ସୋତୱିଞ୍ଞାଣୱୀଥିୟା।

ପୱତ୍ତାନନ୍ତରୁପ୍ପନ୍ନ-ମନୋଦ୍ୱାରସ୍ସ ଗୋଚରା।

ଅତ୍ଥା ଯସ୍ସାନୁସାରେନ, ୱିଞ୍ଞାୟନ୍ତି ତତୋ ପରଂ;

ସାୟଂ ପଞ୍ଞତ୍ତି ୱିଞ୍ଞେୟ୍ୟା, ଲୋକସଙ୍କେତନିମ୍ମିତା।

ଇତି ଅଭିଧମ୍ମତ୍ଥସଙ୍ଗହେ ପଚ୍ଚୟସଙ୍ଗହୱିଭାଗୋ ନାମ

ଅଟ୍ଠମୋ ପରିଚ୍ଛେଦୋ।

୯। କମ୍ମଟ୍ଠାନପରିଚ୍ଛେଦୋ

୧। ସମଥଵିପସ୍ସନାନଂ, ଭାଵନାନମିତୋ ପରଂ।

କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ପଵକ୍ଖାମି, ଦୁଵିଧମ୍ପି ଯଥାକ୍କମଂ।

ସମଥକମ୍ମଟ୍ଠାନଂ

୨। ତତ୍ଥ ସମଥସଙ୍ଗହେ ତାଵ ଦସ କସିଣାନି, ଦସ ଅସୁଭା, ଦସ ଅନୁସ୍ସତିଯୋ, ଚତସ୍ସୋ ଅପ୍ପମଞ୍ଞାଯୋ, ଏକା ସଞ୍ଞା, ଏକଂ ଵଵତ୍ଥାନଂ, ଚତ୍ତାରୋ ଆରୁପ୍ପା ଚେତି ସତ୍ତଵିଧେନ ସମଥକମ୍ମଟ୍ଠାନସଙ୍ଗହୋ।

ଚରିତଭେଦୋ

୩। ରାଗଚରିତା ଦୋସଚରିତା ମୋହଚରିତା ସଦ୍ଧାଚରିତା ବୁଦ୍ଧିଚରିତା ଵିତକ୍କଚରିତା ଚେତି ଛବ୍ବିଧେନ ଚରିତସଙ୍ଗହୋ।

ଭାଵନାଭେଦୋ

୪। ପରିକମ୍ମଭାଵନା ଉପଚାରଭାଵନା ଅପ୍ପନାଭାଵନା ଚେତି ତିସ୍ସୋ ଭାଵନା।

ନିମିତ୍ତଭେଦୋ

୫। ପରିକମ୍ମନିମିତ୍ତଂ ଉଗ୍ଗହନିମିତ୍ତଂ ପଟିଭାଗନିମିତ୍ତଞ୍ଚେତି ତୀଣି ନିମିତ୍ତାନି ଚ ଵେଦିତବ୍ବାନି।

୬। କଥଂ? ପଥଵୀକସିଣଂ ଆପୋକସିଣଂ ତେଜୋକସିଣଂ ଵାଯୋକସିଣଂ ନୀଲକସିଣଂ ପୀତକସିଣଂ ଲୋହିତକସିଣଂ ଓଦାତକସିଣଂ ଆକାସକସିଣଂ ଆଲୋକକସିଣଞ୍ଚେତି ଇମାନି ଦସ କସିଣାନି ନାମ।

୭। ଉଦ୍ଧୁମାତକଂ ଵିନୀଲକଂ ଵିପୁବ୍ବକଂ ଵିଚ୍ଛିଦ୍ଦକଂ ଵିକ୍ଖାଯିତକଂ ଵିକ୍ଖିତ୍ତକଂ ହତଵିକ୍ଖିତ୍ତକଂ ଲୋହିତକଂ ପୁଳଵକଂ ଅଟ୍ଠିକଞ୍ଚେତି ଇମେ ଦସ ଅସୁଭା ନାମ।

୮। ବୁଦ୍ଧାନୁସ୍ସତି ଧମ୍ମାନୁସ୍ସତି ସଂଘାନୁସ୍ସତି ସୀଲାନୁସ୍ସତି ଚାଗାନୁସ୍ସତି ଦେଵତାନୁସ୍ସତି ଉପସମାନୁସ୍ସତି ମରଣାନୁସ୍ସତି କାଯଗତାସତି ଆନାପାନସ୍ସତି ଚେତି ଇମା ଦସ ଅନୁସ୍ସତିଯୋ ନାମ।

୯। ମେତ୍ତା କରୁଣା ମୁଦିତା ଉପେକ୍ଖା ଚେତି ଇମା ଚତସ୍ସୋ ଅପ୍ପମଞ୍ଞାଯୋ ନାମ, ବ୍ରହ୍ମଵିହାରୋତି ଚ ପଵୁଚ୍ଚତି।

୧୦। ଆହାରେପଟିକୂଲସଞ୍ଞା ଏକା ସଞ୍ଞା ନାମ।

୧୧। ଚତୁଧାତୁଵଵତ୍ଥାନଂ ଏକଂ ଵଵତ୍ଥାନଂ ନାମ।

୧୨। ଆକାସାନଞ୍ଚାଯତନାଦଯୋ ଚତ୍ତାରୋ ଆରୁପ୍ପା ନାମାତି ସବ୍ବଥାପି ସମଥନିଦ୍ଦେସେ ଚତ୍ତାଲୀସ କମ୍ମଟ୍ଠାନାନି ଭଵନ୍ତି।

ସପ୍ପାଯଭେଦୋ

୧୩। ଚରିତାସୁ ପନ ଦସ ଅସୁଭା କାଯଗତାସତିସଙ୍ଖାତା କୋଟ୍ଠାସଭାଵନା ଚ ରାଗଚରିତସ୍ସ ସପ୍ପାଯା।

୧୪। ଚତସ୍ସୋ ଅପ୍ପମଞ୍ଞାୟୋ ନୀଲାଦୀନି ଚ ଚତ୍ତାରି କସିଣାନି ଦୋସଚରିତସ୍ସ।

୧୫। ଆନାପାନଂ ମୋହଚରିତସ୍ସ ୱିତକ୍କଚରିତସ୍ସ ଚ,

୧୬। ବୁଦ୍ଧାନୁସ୍ସତିଆଦୟୋ ଛ ସଦ୍ଧାଚରିତସ୍ସ।

୧୭। ମରଣୌପସମସଞ୍ଞାୱୱତ୍ଥାନାନି ବୁଦ୍ଧିଚରିତସ୍ସ।

୧୮। ସେସାନି ପନ ସବ୍ବାନିପି କମ୍ମଟ୍ଠାନାନି ସବ୍ବେସମ୍ପି ସପ୍ପାୟାନି, ତତ୍ଥାପି କସିଣେସୁ ପୁଥୁଲଂ ମୋହଚରିତସ୍ସ, ଖୁଦ୍ଦକଂ ୱିତକ୍କଚରିତସ୍ସେୱାତି।

ଅୟମେତ୍ଥ ସପ୍ପାୟଭେଦୋ।

ଭାୱନାଭେଦୋ

୧୯।ଭାୱନାସୁ ସବ୍ବତ୍ଥାପି ପରିକମ୍ମଭାୱନା ଲବ୍ଭତେୱ, ବୁଦ୍ଧାନୁସ୍ସତିଆଦୀସୁ ଅଟ୍ଠସୁ ସଞ୍ଞାୱୱତ୍ଥାନେସୁ ଚାତି ଦସସୁକମ୍ମଟ୍ଠାନେସୁ ଉପଚାରଭାୱନାୱ ସମ୍ପଜ୍ଜତି, ନତ୍ଥି ଅପ୍ପନା।

୨୦। ସେସେସୁ ପନ ସମତିଂସକମ୍ମଟ୍ଠାନେସୁ ଅପ୍ପନାଭାୱନାପି ସମ୍ପଜ୍ଜତି।

୨୧। ତତ୍ଥାପି ଦସ କସିଣାନି ଆନାପାନଞ୍ଚ ପଞ୍ଚକଜ୍ଝାନିକାନି।

୨୨। ଦସ ଅସୁଭା କାୟଗତାସତି ଚ ପଠମଜ୍ଝାନିକା।

୨୩। ମେତ୍ତାଦୟୋ ତୟୋ ଚତୁକ୍କଜ୍ଝାନିକା।

୨୪। ଉପେକ୍ଖା ପଞ୍ଚମଜ୍ଝାନିକାତି ଛବ୍ବୀସତି ରୂପାୱଚରଜ୍ଝାନିକାନି କମ୍ମଟ୍ଠାନାନି।

୨୫। ଚତ୍ତାରୋ ପନ ଆରୁପ୍ପା ଆରୁପ୍ପଜ୍ଝାନିକାତି।

ଅୟମେତ୍ଥ ଭାୱନାଭେଦୋ।

ଗୋଚରଭେଦୋ

୨୬।ନିମିତ୍ତେସୁ ପନ ପରିକମ୍ମନିମିତ୍ତଂ ଉଗ୍ଗହନିମିତ୍ତଞ୍ଚ ସବ୍ବତ୍ଥାପି ଯଥାରହଂ ପରିୟାୟେନ ଲବ୍ଭନ୍ତେୱ।

୨୭। ପଟିଭାଗନିମିତ୍ତଂ ପନ କସିଣାସୁଭକୋଟ୍ଠାସଆନାପାନେସ୍ୱେୱ ଲବ୍ଭତି, ତତ୍ଥ ହି ପଟିଭାଗନିମିତ୍ତମାରବ୍ଭ ଉପଚାରସମାଧି ଅପ୍ପନାସମାଧି ଚ ପୱତ୍ତନ୍ତି।

୨୮। କଥଂ? ଆଦିକମ୍ମିକସ୍ସ ହି ପଥୱୀମଣ୍ଡଲାଦୀସୁ ନିମିତ୍ତଂ ଉଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତସ୍ସ ତମାରମ୍ମଣଂ ପରିକମ୍ମନିମିତ୍ତନ୍ତି ପୱୁଚ୍ଚତି, ସା ଚ ଭାୱନା ପରିକମ୍ମଭାୱନା ନାମ।

୨୯। ଯଦା ପନ ତଂ ନିମିତ୍ତଂ ଚିତ୍ତେନ ସମୁଗ୍ଗହିତଂ ହୋତି, ଚକ୍ଖୁନା ପସ୍ସନ୍ତସ୍ସେୱ ମନୋଦ୍ୱାରସ୍ସ ଆପାଥମାଗତଂ, ତଦା ତମେୱାରମ୍ମଣଂ ଉଗ୍ଗହନିମିତ୍ତଂ ନାମ, ସା ଚ ଭାୱନା ସମାଧିୟତି।

୩୦। ତଥା ସମାହିତସ୍ସ ପନେତସ୍ସ ତତୋ ପରଂ ତସ୍ମିଂ ଉଗ୍ଗହନିମିତ୍ତେ ପରିକମ୍ମସମାଧିନା ଭାୱନମନୁୟୁଞ୍ଜନ୍ତସ୍ସ ଯଦା ତପ୍ପଟିଭାଗଂ ୱତ୍ଥୁଧମ୍ମୱିମୁଚ୍ଚିତଂ ପଞ୍ଞତ୍ତିସଙ୍ଖାତଂ ଭାୱନାମୟମାରମ୍ମଣଂ ଚିତ୍ତେ ସନ୍ନିସନ୍ନଂ ସମପ୍ପିତଂ ହୋତି, ତଦା ତଂ ପଟିଭାଗନିମିତ୍ତଂ ସମୁପ୍ପନ୍ନନ୍ତି ପୱୁଚ୍ଚତି।

୩୧। ତତୋ ପଟ୍ଠାଯ ପରିପନ୍ଥୱିପ୍ପହୀନା କାମାୱଚରସମାଧିସଙ୍ଖାତା ଉପଚାରଭାୱନା ନିପ୍ଫନ୍ନା ନାମ ହୋତି।

୩୨। ତତୋ ପରଂ ତମେୱ ପଟିଭାଗନିମିତ୍ତଂ ଉପଚାରସମାଧିନା ସମାସେୱନ୍ତସ୍ସ ରୂପାୱଚରପଠମଜ୍ଝାନମପ୍ପେତି।

୩୩। ତତୋ ପରଂ ତମେୱ ପଠମଜ୍ଝାନଂ ଆୱଜ୍ଜନଂ ସମାପଜ୍ଜନଂ ଅଧିଟ୍ଠାନଂ ୱୁଟ୍ଠାନଂ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣା ଚେତି ଇମାହି ପଞ୍ଚହି ୱସିତାହି ୱସୀଭୂତଂ କତ୍ୱା ୱିତକ୍କାଦିକମୋଳାରିକଙ୍ଗଂ ପହାନାଯ ୱିଚାରାଦିସୁଖୁମଙ୍ଗୁପତ୍ତିଯା ପଦହତୋ ଯଥାକ୍କମଂ ଦୁତିଯଜ୍ଝାନାଦଯୋ ଯଥାରହମପ୍ପେନ୍ତି।

୩୪। ଇଚ୍ଚେୱଂ ପଥୱୀକସିଣାଦୀସୁ ଦ୍ୱାୱୀସତିକମ୍ମଟ୍ଠାନେସୁ ପଟିଭାଗନିମିତ୍ତମୁପଲବ୍ଭତି।

୩୫। ଅୱସେସେସୁ ପନ ଅପ୍ପମଞ୍ଞା ସତ୍ତପଞ୍ଞତ୍ତିଯଂ ପୱତ୍ତନ୍ତି।

୩୬। ଆକାସୱଜ୍ଜିତକସିଣେସୁ ପନ ଯଂ କିଞ୍ଚି କସିଣଂ ଉଗ୍ଘାଟେତ୍ୱା ଲଦ୍ଧମାକାସଂ ଅନନ୍ତୱସେନ ପରିକମ୍ମଂ କରୋନ୍ତସ୍ସ ପଠମାରୁପ୍ପମପ୍ପେତି।

୩୭। ତମେୱ ପଠମାରୁପ୍ପୱିଞ୍ଞାଣଂ ଅନନ୍ତୱସେନ ପରିକମ୍ମଂ କରୋନ୍ତସ୍ସ ଦୁତିଯାରୁପ୍ପମପ୍ପେତି।

୩୮। ତମେୱ ପଠମାରୁପ୍ପୱିଞ୍ଞାଣାଭାୱଂ ପନ ''ନତ୍ଥି କିଞ୍ଚୀ''ତି ପରିକମ୍ମଂ କରୋନ୍ତସ୍ସ ତତିଯାରୁପ୍ପମପ୍ପେତି।

୩୯। ତତିଯାରୁପ୍ପଂ ''ସନ୍ତମେତଂ, ପଣୀତମେତ''ନ୍ତି ପରିକମ୍ମଂ କରୋନ୍ତସ୍ସ ଚତୁତ୍ଥାରୁପ୍ପମପ୍ପେତି।

୪୦। ଅୱସେସେସୁ ଚ ଦସସୁ କମ୍ମଟ୍ଠାନେସୁ ବୁଦ୍ଧଗୁଣାଦିକମାରମ୍ମଣମାରବ୍ଭ ପରିକମ୍ମଂ କତ୍ୱା ତସ୍ମିଂ ନିମିତ୍ତେ ସାଧୁକମୁଗ୍ଗହିତେ ତତ୍ଥେୱ ପରିକମ୍ମଞ୍ଚ ସମାଧିଯତି, ଉପଚାରୋ ଚ ସମ୍ପଜ୍ଜତି।

୪୧। ଅଭିଞ୍ଞାୱସେନ ପୱତ୍ତମାନଂ ପନ ରୂପାୱଚରପଞ୍ଚମଜ୍ଝାନଂ ଅଭିଞ୍ଞାପାଦକପଞ୍ଚମଜ୍ଝାନା ୱୁଟ୍ଠହିତ୍ୱା ଅଧିଟ୍ଠେଯ୍ୟାଦିକମାୱଜ୍ଜେତ୍ୱା ପରିକମ୍ମଂ କରୋନ୍ତସ୍ସ ରୂପାଦୀସୁ ଆରମ୍ମଣେସୁ ଯଥାରହମପ୍ପେତି।

୪୨। ଅଭିଞ୍ଞା ଚ ନାମ –

ଇଦ୍ଧିୱିଧଂ ଦିବ୍ବସୋତଂ, ପରଚିତ୍ତୱିଜାନନା;

ପୁବ୍ବେନିୱାସାନୁସ୍ସତି, ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୂତି ପଞ୍ଚଧା।

ଅଯମେତ୍ଥ ଗୋଚରଭେଦୋ।

ନିଟ୍ଠିତୋ ଚ ସମଥକମ୍ମଟ୍ଠାନନଯୋ।

ୱିପସ୍ସନାକମ୍ମଟ୍ଠାନଂ

ୱିସୁଦ୍ଧିଭେଦୋ

୪୩।ୱିପସ୍ସନାକମ୍ମଟ୍ଠାନେ ପନ ସୀଲୱିସୁଦ୍ଧି ଚିତ୍ତୱିସୁଦ୍ଧି ଦିଟ୍ଠିୱିସୁଦ୍ଧି କଙ୍ଖାୱିତରଣୱିସୁଦ୍ଧି ମଗ୍ଗାମଗ୍ଗଞାଣଦସ୍ସନୱିସୁଦ୍ଧି ପଟିପଦାଞାଣଦସ୍ସନୱିସୁଦ୍ଧି ଞାଣଦସ୍ସନୱିସୁଦ୍ଧି ଚେତି ସତ୍ତୱିଧେନ ୱିସୁଦ୍ଧିସଙ୍ଗହୋ।

୪୪। ଅନିଚ୍ଚଲକ୍ଖଣଂ ଦୁକ୍ଖଲକ୍ଖଣଂ ଅନତ୍ତଲକ୍ଖଣଞ୍ଚେତି ତୀଣି ଲକ୍ଖଣାନି।

୪୫। ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନା ଦୁକ୍ଖାନୁପସ୍ସନା ଅନତ୍ତାନୁପସ୍ସନା ଚେତି ତିସ୍ସୋ ଅନୁପସ୍ସନା।

୪୬। ସମ୍ମସନଞ୍ଞାଣଂ ଉଦୟବ୍ବୟଞ୍ଞାଣଂ ଭଙ୍ଗଞ୍ଞାଣଂ ଭୟଞ୍ଞାଣଂ ଆଦୀନଵଞ୍ଞାଣଂ ନିବ୍ବିଦାଞ୍ଞାଣଂ ମୁଞ୍ଚିତୁକମ୍ୟତାଞ୍ଞାଣଂ ପଟିସଙ୍ଖାଞ୍ଞାଣଂ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାଞ୍ଞାଣଂ ଅନୁଲୋମଞ୍ଞାଣଞ୍ଚେତି ଦସ ୱିପସ୍ସନାଞ୍ଞାଣାନି।

୪୭। ସୁଞ୍ଞତୋ ୱିମୋକ୍ଖୋ, ଅନିମିତ୍ତୋ ୱିମୋକ୍ଖୋ, ଅପ୍ପଣିହିତୋ ୱିମୋକ୍ଖୋ ଚେତି ତୟୋ ୱିମୋକ୍ଖା।

୪୮। ସୁଞ୍ଞତାନୁପସ୍ସନା ଅନିମିତ୍ତାନୁପସ୍ସନା ଅପ୍ପଣିହିତାନୁପସ୍ସାନା ଚେତି ତୀଣି ୱିମୋକ୍ଖମୁଖାନି ଚ ୱେଦିତବ୍ବାନି।

୪୯। କଥଂ ? ପାତିମୋକ୍ଖସଂୱରସୀଲଂ ଇନ୍ଦ୍ରିୟସଂୱରସୀଲଂ ଆଜୀୱପାରିସୁଦ୍ଧିସୀଲଂ ପଚ୍ଚୟସନ୍ନିସ୍ସିତସୀଲଞ୍ଚେତି ଚତୁପାରିସୁଦ୍ଧିସୀଲଂ ସୀଲୱିସୁଦ୍ଧି ନାମ।

୫୦। ଉପଚାରସମାଧି ଅପ୍ପନାସମାଧି ଚେତି ଦୁୱିଧୋପି ସମାଧି ଚିତ୍ତୱିସୁଦ୍ଧି ନାମ।

୫୧। ଲକ୍ଖଣରସପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନପଦଟ୍ଠାନୱସେନ ନାମରୂପ ପରିଗ୍ଗହୋ ଦିଟ୍ଠିୱିସୁଦ୍ଧି ନାମ।

୫୨। ତେସମେୱ ଚ ନାମରୂପାନଂ ପଚ୍ଚୟପରିଗ୍ଗହୋ କଙ୍ଖାୱିତରଣୱିସୁଦ୍ଧି ନାମ।

୫୩। ତତୋ ପରଂ ପନ ତଥାପରିଗ୍ଗହିତେସୁ ସପ୍ପଚ୍ଚୟେସୁ ତେଭୂମକସଙ୍ଖାରେସୁ ଅତୀତାଦିଭେଦଭିନ୍ନେସୁ ଖନ୍ଧାଦିନୟମାରବ୍ଭ କଲାପୱସେନ ସଙ୍ଖିପିତ୍ୱା ''ଅନିଚ୍ଚଂ ଖୟଟ୍ଠେନ, ଦୁକ୍ଖଂ ଭୟଟ୍ଠେନ, ଅନତ୍ତା ଅସାରକଟ୍ଠେନା''ତି ଅଦ୍ଧାନୱସେନ ସନ୍ତତିୱସେନ ଖଣୱସେନ ୱା ସମ୍ମସନଞ୍ଞାଣେନ ଲକ୍ଖଣତ୍ତୟଂ ସମ୍ମସନ୍ତସ୍ସ ତେସ୍ୱେୱ ପଚ୍ଚୟୱସେନ ଖଣୱସେନ ଚ ଉଦୟବ୍ବୟଞ୍ଞାଣେନ ଉଦୟବ୍ବୟଂ ସମନୁପସ୍ସନ୍ତସ୍ସ ଚ –

''ଓଭାସୋ ପୀତି ପସ୍ସଦ୍ଧି, ଅଧିମୋକ୍ଖୋ ଚ ପଗ୍ଗହୋ;

ସୁଖଂ ଞାଣମୁପଟ୍ଠାନମୁପେକ୍ଖା ଚ ନିକନ୍ତି ଚେ''ତି। –

ଓଭାସାଦିୱିପସ୍ସନୁପକ୍କିଲେସପରିପନ୍ଥପରିଗ୍ଗହୱସେନ ମଗ୍ଗାମଗ୍ଗଲକ୍ଖଣୱତ୍ଥାନଂ ମଗ୍ଗାମଗ୍ଗଞ୍ଞାଣଦସ୍ସନୱିସୁଦ୍ଧି ନାମ।

୫୪। ତଥା ପରିପନ୍ଥୱିମୁତ୍ତସ୍ସ ପନ ତସ୍ସ ଉଦୟବ୍ବୟଞ୍ଞାଣତୋ ପଟ୍ଠାୟ ଯା ୱାନୁଲୋମା ତିଲକ୍ଖଣଂ ୱିପସ୍ସନାପରମ୍ପରାୟ ପଟିପଜ୍ଜନ୍ତସ୍ସ ନୱ ୱିପସ୍ସନାଞ୍ଞାଣାନି ପଟିପଦାଞ୍ଞାଣଦସ୍ସନୱିସୁଦ୍ଧି ନାମ।

୫୫। ତସ୍ସେୱଂ ପଟିପଜ୍ଜନ୍ତସ୍ସ ପନ ୱିପସ୍ସନାପରିପାକମାଗମ୍ମ ''ଇଦାନି ଅପ୍ପନା ଉପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତୀ''ତି ଭୱଙ୍ଗଂ ୱୋଚ୍ଛିଜ୍ଜିତ୍ୱା ଉପ୍ପନ୍ନମନୋଦ୍ୱାରାୱଜ୍ଜନାନନ୍ତରଂ ଦ୍ୱେ ତୀଣି ୱିପସ୍ସନାଚିତ୍ତାନି ଯଂ କିଞ୍ଚି ଅନିଚ୍ଚାଦିଲକ୍ଖଣମାରବ୍ଭ ପରିକମ୍ମୋପଚାରାନୁଲୋମନାମେନ ପୱତ୍ତନ୍ତି।

୫୬। ଯା ସିଖାପ୍ପତ୍ତା, ସା ସାନୁଲୋମା ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖା ୱୁଟ୍ଠାନଗାମିନିୱିପସ୍ସନାତି ଚ ପୱୁଚ୍ଚତି।

୫୭। ତତୋ ପରଂ ଗୋତ୍ରଭୁଚିତ୍ତଂ ନିବ୍ବାନମାଲମ୍ବିତ୍ୱା ପୁଥୁଜ୍ଜନଗୋତ୍ତମଭିଭୱନ୍ତଂ, ଅରିୟଗୋତ୍ତମଭିସମ୍ଭୋନ୍ତଞ୍ଚ ପୱତ୍ତତି।

୫୮। ତସ୍ସାନନ୍ତରମେୱ ମଗ୍ଗୋ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଂ ପରିଜାନନ୍ତୋ ସମୁଦୟସଚ୍ଚଂ ପଜହନ୍ତୋ, ନିରୋଧସଚ୍ଚଂ ସଚ୍ଛିକରୋନ୍ତୋ, ମଗ୍ଗସଚ୍ଚଂ ଭାୱନାୱସେନ ଅପ୍ପନାୱୀଥିମୋତରତି।

୫୯। ତତୋ ପରଂ ଦ୍ୱେ ତୀଣି ଫଲଚିତ୍ତାନି ପୱତ୍ତିତ୍ୱା ଭୱଙ୍ଗପାତୋୱ ହୋତି, ପୁନ ଭୱଙ୍ଗଂ ୱୋଚ୍ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଞ୍ଞାଣାନି ପୱତ୍ତନ୍ତି।

୬୦। ମଗ୍ଗଂ ଫଲଞ୍ଚ ନିବ୍ବାନଂ, ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖତି ପଣ୍ଡିତୋ।

ହୀନେ କିଲେସେ ସେସେ ଚ, ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖତି ୱାନ ୱା।

ଛବ୍ବିସୁଦ୍ଧିକମେନେୱଂ, ଭାୱେତବ୍ବୋ ଚତୁବ୍ବିଧୋ;

ଞାଣଦସ୍ସନୱିସୁଦ୍ଧି, ନାମ ମଗ୍ଗୋ ପଵୁଚ୍ଚତି।

ଅଯମେତ୍ଥ ୱିସୁଦ୍ଧିଭେଦୋ।

ୱିମୋକ୍ଖଭେଦୋ

୬୧। ତତ୍ଥ ଅନତ୍ତାନୁପସ୍ସନା ଅତ୍ତାଭିନିୱେସଂ ମୁଞ୍ଚନ୍ତୀ ସୁଞ୍ଞତାନୁପସ୍ସନା ନାମ ୱିମୋକ୍ଖମୁଖଂ ହୋତି।

୬୨। ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନା ୱିପଲ୍ଲାସନିମିତ୍ତଂ ମୁଞ୍ଚନ୍ତୀ ଅନିମିତ୍ତାନୁପସ୍ସନା ନାମ।

୬୩। ଦୁକ୍ଖାନୁପସ୍ସନା ତଣ୍ହାପଣିଧିଂ ମୁଞ୍ଚନ୍ତୀ ଅପ୍ପଣିହିତାନୁପସ୍ସନା ନାମ।

୬୪। ତସ୍ମା ଯଦି ୱୁଟ୍ଠାନଗାମିନିୱିପସ୍ସନା ଅନତ୍ତତୋ ୱିପସ୍ସତି, ସୁଞ୍ଞତୋ ୱିମୋକ୍ଖୋ ନାମ ହୋତି ମଗ୍ଗୋ।

୬୫। ଯଦି ଅନିଚ୍ଚତୋ ୱିପସ୍ସତି, ଅନିମିତ୍ତୋ ୱିମୋକ୍ଖୋ ନାମ।

୬୬। ଯଦି ଦୁକ୍ଖତୋ ୱିପସ୍ସତି, ଅପ୍ପଣିହିତୋ ୱିମୋକ୍ଖୋ ନାମାତି ଚ ମଗ୍ଗୋ ୱିପସ୍ସନାଗମନୱସେନ ତୀଣି ନାମାନି ଲଭତି, ତଥା ଫଲଞ୍ଚ ମଗ୍ଗାଗମନୱସେନ ମଗ୍ଗୱୀଥିଯଂ।

୬୭। ଫଲସମାପତ୍ତିୱୀଥିଯଂ ପନ ଯଥାୱୁତ୍ତନଯେନ ୱିପସ୍ସନ୍ତାନଂ ଯଥାସକଫଲମୁପ୍ପଜ୍ଜମାନମ୍ପି ୱିପସ୍ସନାଗମନୱସେନେୱ ସୁଞ୍ଞତାଦିୱିମୋକ୍ଖୋତି ଚ ପଵୁଚ୍ଚତି, ଆରମ୍ମଣୱସେନ ପନ ସରସୱସେନ ଚ ନାମତ୍ତଯଂ ସବ୍ବତ୍ଥ ସବ୍ବେସମ୍ପି ସମମେୱ ଚ।

ଅଯମେତ୍ଥ ୱିମୋକ୍ଖଭେଦୋ।

ପୁଗ୍ଗଲଭେଦୋ

୬୮। ଏତ୍ଥ ପନ ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗଂ ଭାୱେତ୍ୱା ଦିଟ୍ଠିୱିଚିକିଚ୍ଛାପହାନେନ ପହୀନାପାଯଗମନୋ ସତ୍ତକ୍ଖତ୍ତୁପରମୋ ସୋତାପନ୍ନୋ ନାମ ହୋତି।

୬୯। ସକଦାଗାମିମଗ୍ଗଂ ଭାୱେତ୍ୱା ରାଗଦୋସମୋହାନଂ ତନୁକରତ୍ତା ସକଦାଗାମୀ ନାମ ହୋତି ସକିଦେୱ ଇମଂ ଲୋକଂ ଆଗନ୍ତ୍ୱା।

୭୦। ଅନାଗାମିମଗ୍ଗଂ ଭାୱେତ୍ୱା କାମରାଗବ୍ୟାପାଦାନମନୱସେସପ୍ପହାନେନ ଅନାଗାମୀ ନାମ ହୋତି ଅନାଗନ୍ତ୍ୱା ଇତ୍ଥତ୍ତଂ।

୭୧। ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗଂ ଭାୱେତ୍ୱା ଅନୱସେସକିଲେସପ୍ପହାନେନ ଅରହା ନାମ ହୋତି ଖୀଣାସୱୋ ଲୋକେ ଅଗ୍ଗଦକ୍ଖିଣେଯ୍ୟୋତି।

ଅଯମେତ୍ଥ ପୁଗ୍ଗଲଭେଦୋ।

ସମାପତ୍ତିଭେଦୋ

୭୨।ଫଲସମାପତ୍ତିୱୀଥିଯଂ ପନେତ୍ଥ ସବ୍ବେସମ୍ପି ଯଥାସକଫଲୱସେନ ସାଧାରଣାୱ।

୭୩।ନିରୋଧସମାପତ୍ତିସମାପଜ୍ଜନଂ ପନ ଅନାଗାମୀନଞ୍ଚେୱ ଅରହନ୍ତାନଞ୍ଚ ଲବ୍ଭତି, ତତ୍ଥ ଯଥାକ୍କମଂ ପଠମଜ୍ଝାନାଦିମହଗ୍ଗତସମାପତ୍ତିଂ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ୱୁଟ୍ଠାଯ ତତ୍ଥ ଗତେ ସଙ୍ଖାରଧମ୍ମେ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥେୱ ୱିପସ୍ସନ୍ତୋ ଯାୱ ଆକିଞ୍ଚଞ୍ଞାଯତନଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ତତୋ ପରଂ ଅଧିଟ୍ଠେଯ୍ୟାଦିକଂ ପୁବ୍ବକିଚ୍ଚଂ କତ୍ୱା ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାଯତନଂ ସମାପଜ୍ଜତି, ତସ୍ସ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଅପ୍ପନାଜୱନାନଂ ପରତୋ ୱୋଚ୍ଛିଜ୍ଜତି ଚିତ୍ତସନ୍ତତି, ତତୋ ନିରୋଧସମାପନ୍ନୋ ନାମ ହୋତି।

୭୪। ୱୁଟ୍ଠାନକାଲେ ପନ ଅନାଗାମିନୋ ଅନାଗାମିଫଲଚିତ୍ତଂ, ଅରହତୋ ଅରହତ୍ତଫଲଚିତ୍ତଂ ଏକୱାରମେୱ ପୱତ୍ତିତ୍ୱା ଭୱଙ୍ଗପାତୋ ହୋତି,

ତତୋ ପରଂ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଞାଣଂ ପୱତ୍ତତି।

ଅଯମେତ୍ଥ ସମାପତ୍ତିଭେଦୋ।

ନିଟ୍ଠିତୋ ଚ ୱିପସ୍ସନାକମ୍ମଟ୍ଠାନନଯୋ।

ଉଯ୍ୟୋଜନଂ

୭୫। ଭାୱେତବ୍ବଂ ପନିଚ୍ଚେୱଂ, ଭାୱନାଦ୍ୱଯମୁତ୍ତମଂ।

ପଟିପତ୍ତିରସସ୍ସାଦଂ, ପତ୍ଥଯନ୍ତେନ ସାସନେତି।

ଇତି ଅଭିଧମ୍ମତ୍ଥସଙ୍ଗହେ କମ୍ମଟ୍ଠାନସଙ୍ଗହୱିଭାଗୋ ନାମ

ନୱମୋ ପରିଚ୍ଛେଦୋ।

ନିଗମନଂ

(କ) ଚାରିତ୍ତସୋଭିତୱିସାଲକୁଲୋଦଯେନ ,

ସଦ୍ଧାଭିୱୁଦ୍ଧପରିସୁଦ୍ଧଗୁଣୋଦଯେନ;

ନମ୍ବୱ୍ହଯେନ ପଣିଧାଯ ପରାନୁକମ୍ପଂ,

ଯଂ ପତ୍ଥିତଂ ପକରଣଂ ପରିନିଟ୍ଠିତଂ ତଂ।

(ଖ) ପୁଞ୍ଞେନ ତେନ ୱିପୁଲେନ ତୁ ମୂଲସୋମଂ;

ଧଞ୍ଞାଧିୱାସମୁଦିତୋଦିତମାଯୁକନ୍ତଂ;

ପଞ୍ଞାୱଦାତଗୁଣସୋଭିତଲଜ୍ଜିଭିକ୍ଖୂ,

ମଞ୍ଞନ୍ତୁ ପୁଞ୍ଞୱିଭୱୋଦଯମଙ୍ଗଲାଯ।

ଇତି ଅନୁରୁଦ୍ଧାଚରିଯେନ ରଚିତଂ

ଅଭିଧମ୍ମତ୍ଥସଙ୍ଗହଂ ନାମ ପକରଣଂ।

ନମୋ ତସ୍ସ ଭଗୱତୋ ଅରହତୋ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସ୍ସ।

ଅଭିଧମ୍ମତ୍ଥୱିଭାୱିନୀଟୀକା

ଗନ୍ଥାରମ୍ଭକଥା

(କ) ୱିସୁଦ୍ଧକରୁଣାଞାଣଂ , ବୁଦ୍ଧଂ ସମ୍ବୁଦ୍ଧପୂଜିତଂ;

ଧମ୍ମଂ ସଦ୍ଧମ୍ମସମ୍ଭୂତଂ, ନତ୍ୱା ସଂଘଂ ନିରଙ୍ଗଣଂ।

(ଖ) ସାରିପୁତ୍ତଂ ମହାଥେରଂ, ପରିଯତ୍ତିୱିସାରଦଂ;

ୱନ୍ଦିତ୍ୱା ସିରସା ଧୀରଂ, ଗରୁଂ ଗାରୱଭାଜନଂ।

(ଗ) ୱଣ୍ଣଯିସ୍ସଂ ସମାସେନ, ଅଭିଧମ୍ମତ୍ଥସଙ୍ଗହଂ;

ଆଭିଧମ୍ମିକଭିକ୍ଖୂନଂ, ପରଂ ପୀତିୱିୱଡ୍ଢନଂ।

(ଘ) ପୋରାଣେହି ଅନେକାପି, କତା ଯା ପନ ୱଣ୍ଣନା;

ନ ତାହି ସକ୍କା ସବ୍ବତ୍ଥ, ଅତ୍ଥୋ ୱିଞ୍ଞାତୱେ ଇଧ।

(ଙ) ତସ୍ମା ଲୀନପଦାନେତ୍ଥ, ସାଧିପ୍ପାଯମହାପଯଂ;

ୱିଭାୱେନ୍ତୋ ସମାସେନ, ରଚଯିସ୍ସାମି ୱଣ୍ଣନନ୍ତି।

ଗନ୍ଥାରମ୍ଭକଥାୱଣ୍ଣନା

୧। ପରମୱିଚିତ୍ତନଯସମନ୍ନାଗତଂ ସକସମଯସମଯନ୍ତରଗହନୱିଗ୍ଗାହଣସମତ୍ଥଂ ସୁୱିମଲୱିପୁଲପଞ୍ଞାୱେଯ୍ୟତ୍ତିଯଜନନଂ ପକରଣମିଦମାରଭନ୍ତୋଯମାଚରିଯୋ ପଠମଂ ତାୱ ରତନତ୍ତଯପଣାମାଭିଧେଯ୍ୟ କରଣପ୍ପକାରପକରଣାଭିଧାନପଯୋଜନାନି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧ’’ନ୍ତ୍ୟାଦିମାହ।

ଏତ୍ଥ ହି ‘‘ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧ…ପେ… ଅଭିୱାଦିଯା’’ତି ଇମିନା ରତନତ୍ତଯପଣାମୋ ୱୁତ୍ତୋ, ଅଭିଧମ୍ମତ୍ଥସଙ୍ଗହ’’ନ୍ତି ଏତେନ ଅଭିଧେଯ୍ୟକରଣପ୍ପକାରପକରଣାଭିଧାନାନି ଅଭିଧମ୍ମତ୍ଥାନଂ ଇଧ ସଙ୍ଗହେତବ୍ବଭାୱଦସ୍ସନେନ ତେସଂ ଇମିନା ସମୁଦିତେନ ପଟିପାଦେତବ୍ବଭାୱଦୀପନତୋ, ଏକତ୍ଥ ସଙ୍ଗଯ୍ହ କଥନାକାରଦୀପନତୋ, ଅତ୍ଥାନୁଗତସମଞ୍ଞାପରିଦୀପନତୋ ଚ। ପଯୋଜନଂ ପନ ସଙ୍ଗହପଦେନ ସାମତ୍ଥିଯତୋ ଦସ୍ସିତମେୱ ଅଭିଧମ୍ମତ୍ଥାନଂ ଏକତ୍ଥ ସଙ୍ଗହେ ସତି ତଦୁଗ୍ଗହପରିପୁଚ୍ଛାଦିୱସେନ ତେସଂ ସରୂପାୱବୋଧସ୍ସ, ତମ୍ମୂଲିକାଯ ଚ ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକସମ୍ପରାଯିକତ୍ଥସିଦ୍ଧିଯା ଅନାଯାସେନ ସଂସିଜ୍ଝନତୋ।

ତତ୍ଥ ରତନତ୍ତଯପଣାମପ୍ପଯୋଜନଂ ତାୱ ବହୁଧା ପପଞ୍ଚେନ୍ତି ଆଚରିଯା, ୱିସେସତୋ ପନ ଅନ୍ତରାଯନିୱାରଣଂ ପଚ୍ଚାସୀସନ୍ତି। ତଥା ହି ୱୁତ୍ତଂ ସଙ୍ଗହକାରେହି ‘‘ତସ୍ସାନୁଭାୱେନ ହତନ୍ତରାଯୋ’’ତି (ପାରା। ଅଟ୍ଠ। ୧।ଗନ୍ଥାରମ୍ଭକଥା)। ରତନତ୍ତଯପଣାମୋ ହି ଅତ୍ଥତୋ ପଣାମକିରିଯାଭିନିପ୍ଫାଦିକା କୁସଲଚେତନା, ସା ଚ ୱନ୍ଦନେଯ୍ୟୱନ୍ଦକାନଂ ଖେତ୍ତଜ୍ଝାସଯସମ୍ପଦାହି ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମୱେଦନୀଯଭୂତା ଯଥାଲଦ୍ଧସମ୍ପତ୍ତିନିମିତ୍ତକସ୍ସ କମ୍ମସ୍ସ ଅନୁବଲପ୍ପଦାନୱସେନ ତନ୍ନିବ୍ବତ୍ତିତୱିପାକସନ୍ତତିଯା ଅନ୍ତରାଯକରାନି ଉପପୀଳକଉପଚ୍ଛେଦକକମ୍ମାନି ପଟିବାହିତ୍ୱା ତନ୍ନିଦାନାନଂ ଯଥାଧିପ୍ପେତସିଦ୍ଧିୱିବନ୍ଧକାନଂ ରୋଗାଦିଅନ୍ତରାଯାନମପ୍ପୱତ୍ତିଂ ସାଧେତି। ତସ୍ମା ପକରଣାରମ୍ଭେ ରତନତ୍ତଯପଣାମକରଣଂ ଯଥାରଦ୍ଧପକରଣସ୍ସ ଅନନ୍ତରାଯେନ ପରିସମାପନତ୍ଥଞ୍ଚେୱ ସୋତୂନଞ୍ଚ ୱନ୍ଦନାପୁବ୍ବଙ୍ଗମାଯ ପଟିପତ୍ତିଯା ଅନନ୍ତରାଯେନ ଉଗ୍ଗହଣଧାରଣାଦିସଂସିଜ୍ଝନତ୍ଥଞ୍ଚ। ଅଭିଧେଯ୍ୟକଥନଂ ପନ ୱିଦିତାଭିଧେଯ୍ୟସ୍ସେୱ ଗନ୍ଥସ୍ସ ୱିଞ୍ଞୂହି ଉଗ୍ଗହଣାଦିୱସେନ ପଟିପଜ୍ଜିତବ୍ବଭାୱତୋ। କରଣପ୍ପକାରପ୍ପଯୋଜନସନ୍ଦସ୍ସନାନି ଚ ସୋତୁଜନସମୁସ୍ସାହଜନନତ୍ଥଂ। ଅଭିଧାନକଥନଂ ପନ ୱୋହାରସୁଖତ୍ଥନ୍ତି ଅଯମେତ୍ଥ ସମୁଦାଯତ୍ଥୋ। ଅଯଂ ପନ ଅୱଯୱତ୍ଥୋ – ସସଦ୍ଧମ୍ମଗଣୁତ୍ତମଂ ଅତୁଲଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧଂ ଅଭିୱାଦିଯ ଅଭିଧମ୍ମତ୍ଥସଙ୍ଗହଂ ଭାସିସ୍ସନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ତତ୍ଥ ସମ୍ମା ସାମଞ୍ଚ ସବ୍ବଧମ୍ମେ ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧୋତି ସମ୍ମା ସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ, ଭଗୱା। ସୋ ହି ସଙ୍ଖତାସଙ୍ଖତଭେଦଂ ସକଲମ୍ପି ଧମ୍ମଜାତଂ ଯାଥାୱସରସଲକ୍ଖଣପଟିୱେଧୱସେନ ସମ୍ମା ସଯଂ ୱିଚିତୋପଚିତପାରମିତାସମ୍ଭୂତେନ ସଯମ୍ଭୂଞାଣେନ ସାମଂ ବୁଜ୍ଝି ଅଞ୍ଞାସି। ଯଥାହ ‘‘ସଯଂ ଅଭିଞ୍ଞାଯ କମୁଦ୍ଦିସେଯ୍ୟ’’ନ୍ତି (ମହାୱ। ୧୧; ମ। ନି। ୧।୨୮୫; ୨।୩୪୧; ଧ। ପ। ୩୫୩), ଅଥ ୱା ବୁଧଧାତୁସ୍ସ ଜାଗରଣୱିକସନତ୍ଥେସୁପି ପୱତ୍ତନତୋ ସମ୍ମା ସାମଞ୍ଚ ପଟିବୁଦ୍ଧୋ ଅନଞ୍ଞପଟିବୋଧିତୋ ହୁତ୍ୱା ସଯମେୱ ସୱାସନସମ୍ମୋହନିଦ୍ଦାଯ ଅଚ୍ଚନ୍ତଂ ୱିଗତୋ, ଦିନକରକିରଣସମାଗମେନ ପରମରୁଚିରସିରିସୋଭଗ୍ଗପ୍ପତ୍ତିଯା ୱିକସିତମିୱ ପଦୁମଂ ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗଞାଣସମାଗମେନ

ଅପରିମିତଗୁଣଗଣାଲଙ୍କତସଵଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣପ୍ପଭିଯା ସମ୍ମା ସଯମେଵ ଵିକସିତୋ ଵିକାସମନୁପ୍ପତ୍ତୋତ୍ୱତ୍ଥୋ। ଯଥାଵୁତ୍ତଵଚନତ୍ଥଯୋଗେପି ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସଦ୍ଦସ୍ସ ଭଗଵତି ସମଞ୍ଞାଵସେନ ପଵତ୍ତତ୍ତା ‘‘ଅତୁଲ’’ନ୍ତି ଇମିନା ଵିସେସେତି। ତୁଲାଯ ସମ୍ମିତୋ ତୁଲ୍ୟୋ, ସୋଯେଵ ତୁଲୋ ଯକାରଲୋପଵସେନ। ଅଥ ଵା ସମ୍ମିତତ୍ଥେ ଅକାରପଚ୍ଚଯଵସେନ ତୁଲାଯ ସମ୍ମିତୋ ତୁଲୋ, ନ ତୁଲୋ ଅତୁଲୋ, ସୀଲାଦୀହି ଗୁଣେହି କେନଚି ଅସଦିସୋ, ନତ୍ଥି ଏତସ୍ସ ଵା ତୁଲୋ ସଦିସୋତି ଅତୁଲୋ ସଦେଵକେ ଲୋକେ ଅଗ୍ଗପୁଗ୍ଗଲଭାଵତୋ। ଯଥାହ ‘‘ଯାଵତା, ଭିକ୍ଖଵେ, ସତ୍ତା ଅପଦା ଵା ଦ୍ୱିପଦା ଵା ଚତୁପ୍ପଦା ଵା…ପେ… ତଥାଗତୋ ତେସଂ ଅଗ୍ଗମକ୍ଖାଯତୀ’’ତିଆଦି (ଅ। ନି। ୪।୩୪; ୫।୩୨; ଇତିଵୁ। ୯୦)।

ଏତ୍ତାଵତା ଚ ହେତୁଫଲସତ୍ତୂପକାରସମ୍ପଦାଵସେନ ତୀହାକାରେହି ଭଗଵତୋ ଥୋମନା କତା ହୋତି। ତତ୍ଥ ହେତୁସମ୍ପଦା ନାମ ମହାକରୁଣାସମାଯୋଗୋ ବୋଧିସମ୍ଭାରସମ୍ଭରଣଞ୍ଚ । ଫଲସମ୍ପଦା ପନ ଞାଣପହାନଆନୁଭାଵରୂପକାଯସମ୍ପଦାଵସେନ ଚତୁବ୍ବିଧା। ତତ୍ଥ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣପଦଟ୍ଠାନଂ ମଗ୍ଗଞାଣଂ, ତମ୍ମୂଲକାନି ଚ ଦସବଲାଦିଞାଣାନି ଞାଣସମ୍ପଦା। ସଵାସନସକଲସଂକିଲେସାନମଚ୍ଚନ୍ତମନୁପ୍ପାଦଧମ୍ମତାପାଦନଂ ପହାନସମ୍ପଦା। ଯଥିଚ୍ଛିତନିପ୍ଫାଦନେ ଆଧିପଚ୍ଚଂ ଆନୁଭାଵସମ୍ପଦା। ସକଲଲୋକନଯନାଭିସେକଭୂତା ପନ ଲକ୍ଖଣାନୁବ୍ୟଞ୍ଜନପ୍ପଟିମଣ୍ଡିତା ଅତ୍ତଭାଵସମ୍ପତ୍ତି ରୂପକାଯସମ୍ପଦା ନାମ। ସତ୍ତୂପକାରୋ ପନ ଆସଯପଯୋଗଵସେନ ଦୁଵିଧୋ। ତତ୍ଥ ଦେଵଦତ୍ତାଦୀସୁ ଵିରୋଧିସତ୍ତେସୁପି ନିଚ୍ଚଂ ହିତଜ୍ଝାସଯତା, ଅପରିପାକଗତିନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯପରିପାକକାଲାଗମନଞ୍ଚ ଆସଯୋ ନାମ। ତଦଞ୍ଞସତ୍ତାନଂ ପନ ଲାଭସକ୍କାରାଦିନିରପେକ୍ଖଚିତ୍ତସ୍ସ ଯାନତ୍ତଯମୁଖେନ ସବ୍ବଦୁକ୍ଖନିଯ୍ୟାନିକଧମ୍ମଦେସନା ପଯୋଗୋ ନାମ।

ତତ୍ଥ ପୁରିମା ଦ୍ୱେ ଫଲସମ୍ପଦା ‘‘ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧ’’ନ୍ତି ଇମିନା ଦସ୍ସିତା, ଇତରା ପନ ଦ୍ୱେ, ତଥା ସତ୍ତୂପକାରସମ୍ପଦା ଚ ‘‘ଅତୁଲ’’ନ୍ତି ଏତେନ, ତଦୁପାଯଭୂତା ପନ ହେତୁସମ୍ପଦା ଦ୍ୱୀହିପି ସାମତ୍ଥିଯତୋ ଦସ୍ସିତା ତଥାଵିଧହେତୁବ୍ୟତିରେକେନ ତଦୁଭଯସମ୍ପତ୍ତୀନମସମ୍ଭଵତୋ, ଅହେତୁକତ୍ତେ ଚ ସବ୍ବତ୍ଥ ତାସଂ ସମ୍ଭଵପ୍ପସଙ୍ଗତୋ।

ତଦେଵଂ ତିଵିଧାଵତ୍ଥାସଙ୍ଗହିତଥୋମନାପୁବ୍ବଙ୍ଗମଂ ବୁଦ୍ଧରତନଂ ଵନ୍ଦିତ୍ୱା ଇଦାନି ସେସରତନାନମ୍ପି ପଣାମମାରଭନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ସସଦ୍ଧମ୍ମଗଣୁତ୍ତମ’’ନ୍ତି। ଗୁଣୀଭୂତାନମ୍ପି ହି ଧମ୍ମସଂଘାନଂ ଅଭିଵାଦେତବ୍ବଭାଵୋ ସହଯୋଗେନ ଵିଞ୍ଞାଯତି ଯଥା ‘‘ସପୁତ୍ତଦାରୋ ଆଗତୋ’’ତି ପୁତ୍ତଦାରସ୍ସାପି ଆଗମନ’’ନ୍ତି।

ତତ୍ଥ ଅତ୍ତାନଂ ଧାରେନ୍ତେ ଚତୂସୁ ଅପାଯେସୁ, ଵଟ୍ଟଦୁକ୍ଖେସୁ ଚ ଅପତମାନେ କତ୍ୱା ଧାରେତୀତି ଧମ୍ମୋ, ଚତୁମଗ୍ଗଫଲନିବ୍ବାନଵସେନ ନଵଵିଧୋ, ପରିଯତ୍ତିଯା ସହ ଦସଵିଧୋ ଵା ଧମ୍ମୋ। ଧାରଣଞ୍ଚ ପନେତସ୍ସ ଅପାଯାଦିନିବ୍ବତ୍ତକକିଲେସଵିଦ୍ଧଂସନଂ, ତଂ ଅରିଯମଗ୍ଗସ୍ସ କିଲେସସମୁଚ୍ଛେଦକଭାଵତୋ, ନିବ୍ବାନସ୍ସ ଚ ଆରମ୍ମଣଭାଵେନ ତସ୍ସ ତଦତ୍ଥସିଦ୍ଧିହେତୁତାଯ ନିପ୍ପରିଯାଯତୋ ଲବ୍ଭତି, ଫଲସ୍ସ ପନ କିଲେସାନଂ ପଟିପ୍ପସ୍ସମ୍ଭନଵସେନ ମଗ୍ଗାନୁକୂଲପ୍ପଵତ୍ତିତୋ, ପରିଯତ୍ତିଯା ଚ ତଦଧିଗମହେତୁତାଯାତି ଉଭିନ୍ନମ୍ପି ପରିଯାଯତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ସତଂ ସପ୍ପୁରିସାନଂ ଅରିଯପୁଗ୍ଗଲାନଂ, ସନ୍ତୋ ଵା ସଂଵିଜ୍ଜମାନୋ ନ ତିତ୍ଥିଯପରିକପ୍ପିତୋ ଅତ୍ତା ଵିଯ ପରମତ୍ଥତୋ ଅଵିଜ୍ଜମାନୋ ସନ୍ତୋ ଵା ପସତ୍ଥୋ ସ୍ୱାକ୍ଖାତତାଦିଗୁଣଯୋଗତୋ ନ ବାହିରକଧମ୍ମୋ ଵିଯ ଏକନ୍ତନିନ୍ଦିତୋ ଧମ୍ମୋତି ସଦ୍ଧମ୍ମୋ, ଗଣୋ ଚ ସୋ ଅଟ୍ଠନ୍ନଂ ଅରିଯପୁଗ୍ଗଲାନଂ ସମୂହଭାଵତୋ ଉତ୍ତମୋ ଚ ସୁପ୍ପଟିପନ୍ନତାଦିଗୁଣଵିସେସଯୋଗତୋ, ଗଣାନଂ, ଗଣେସୁ ଵା ଦେଵମନୁସ୍ସାଦି ସମୂହେସୁ ଉତ୍ତମୋ ଯଥାଵୁତ୍ତଗୁଣଵସେନାତି ଗଣୁତ୍ତମୋ, ସହ ସଦ୍ଧମ୍ମେନ, ଗଣୁତ୍ତମେନ ଚାତି ସସଦ୍ଧମ୍ମଗଣୁତ୍ତମୋ, ତଂ ସସଦ୍ଧମ୍ମଗଣୁତ୍ତମଂ।

ଅଭିଵାଦିଯାତି ଵିସେସତୋ ଵନ୍ଦିତ୍ୱା, ଭଯଲାଭକୁଲାଚାରାଦିଵିରହେନ ସକ୍କଚ୍ଚଂ ଆଦରେନ କାଯଵଚୀମନୋଦ୍ୱାରେହି ଵନ୍ଦିତ୍ୱାତ୍ୱତ୍ଥୋ। ଭାସିସ୍ସନ୍ତି କଥେସ୍ସାମି। ନିବ୍ବତ୍ତିତପରମତ୍ଥଭାଵେନ ଅଭି ଵିସିଟ୍ଠା ଧମ୍ମା ଏତ୍ଥାତିଆଦିନା ଅଭିଧମ୍ମୋ, ଧମ୍ମସଙ୍ଗଣୀଆଦିସତ୍ତପକରଣଂ ଅଭିଧମ୍ମପିଟକଂ, ତତ୍ଥ ଵୁତ୍ତା ଅତ୍ଥା ଅଭିଧମ୍ମତ୍ଥା, ତେ ସଙ୍ଗଯ୍ହନ୍ତି ଏତ୍ଥ, ଏତେନାତି ଵା ଅଭିଧମ୍ମତ୍ଥସଙ୍ଗହଂ।

ପରମତ୍ଥଧମ୍ମଵଣ୍ଣନା

୨। ଏଵଂ ତାଵ ଯଥାଧିପ୍ପେତପ୍ପଯୋଜନନିମିତ୍ତଂ ରତନତ୍ତଯପଣାମାଦିକଂ ଵିଧାଯ ଇଦାନି ଯେସଂ ଅଭିଧମ୍ମତ୍ଥାନଂ ସଙ୍ଗହଣଵସେନ ଇଦଂ ପକରଣଂ ପଟ୍ଠପୀଯତି, ତେ ତାଵ ସଙ୍ଖେପତୋ ଉଦ୍ଦିସନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ତତ୍ଥ ଵୁତ୍ତା’’ତ୍ୟାଦି। ତତ୍ଥ ତସ୍ମିଂ ଅଭିଧମ୍ମେ ସବ୍ବଥା କୁସଲାଦିଵସେନ, ଖନ୍ଧାଦିଵସେନ ଚ ଵୁତ୍ତା ଅଭିଧମ୍ମତ୍ଥା ପରମତ୍ଥତୋ ସମ୍ମୁତିଂ ଠପେତ୍ୱା ନିବ୍ବତ୍ତିତପରମତ୍ଥଵସେନ ଚିତ୍ତଂ ଵିଞ୍ଞାଣକ୍ଖନ୍ଧୋ, ଚେତସିକଂ ଵେଦନାଦିକ୍ଖନ୍ଧତ୍ତଯଂ, ରୂପଂ ଭୂତୁପାଦାଯଭେଦଭିନ୍ନୋ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ, ନିବ୍ବାନଂ ମଗ୍ଗଫଲାନମାରମ୍ମଣଭୂତୋ ଅସଙ୍ଖତଧମ୍ମୋତି ଏଵଂ ଚତୁଧା ଚତୂହାକାରେହି ଠିତାତି ଯୋଜନା। ତତ୍ଥ ପରମୋ ଉତ୍ତମୋ ଅଵିପରୀତୋ ଅତ୍ଥୋ, ପରମସ୍ସ ଵା ଉତ୍ତମସ୍ସ ଞାଣସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ଗୋଚରୋତି ପରମତ୍ଥୋ।

ଚିନ୍ତେତୀତି ଚିତ୍ତଂ, ଆରମ୍ମଣଂ ୱିଜାନାତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଯଥାହ ‘‘ୱିସଯୱିଜାନନଲକ୍ଖଣଂ ଚିତ୍ତ’’ନ୍ତି (ଧ। ସ। ଅଟ୍ଠ। ୧ ଧମ୍ମୁଦ୍ଦେସୱାରଫସ୍ସପଞ୍ଚମକରାସିୱଣ୍ଣନା)। ସତିପି ହି ନିସ୍ସଯସମନନ୍ତରାଦିପଚ୍ଚଯେନ ୱିନା ଆରମ୍ମଣେନ ଚିତ୍ତମୁପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ତସ୍ସ ତଂଲକ୍ଖଣତା ୱୁତ୍ତା, ଏତେନ ନିରାରମ୍ମଣୱାଦିମତଂ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତଂ ହୋତି। ଚିନ୍ତେନ୍ତି ୱା ଏତେନ କରଣଭୂତେନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମାତି ଚିତ୍ତଂ। ଅଥ ୱା ଚିନ୍ତନମତ୍ତଂ ଚିତ୍ତଂ। ଯଥାପଚ୍ଚଯଂ ହି ପୱତ୍ତିମତ୍ତମେୱ ଯଦିଦଂ ସଭାୱଧମ୍ମୋ ନାମ। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ସବ୍ବେସମ୍ପି ପରମତ୍ଥଧମ୍ମାନଂ ଭାୱସାଧନମେୱ ନିପ୍ପରିଯାଯତୋ ଲବ୍ଭତି, କତ୍ତୁକରଣୱସେନ ପନ ନିବ୍ବଚନଂ ପରିଯାଯକଥାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ସକସକକିଚ୍ଚେସୁ ହି ଧମ୍ମାନଂ ଅତ୍ତପ୍ପଧାନତାସମାରୋପନେନ କତ୍ତୁଭାୱୋ ଚ, ତଦନୁକୂଲଭାୱେନ ସହଜାତଧମ୍ମସମୂହେ କତ୍ତୁଭାୱସମାରୋପନେନ ପଟିପାଦେତବ୍ବଧମ୍ମସ୍ସ କରଣତ୍ତଞ୍ଚ ପରିଯାଯତୋୱ ଲବ୍ଭତି, ତଥାନିଦସ୍ସନଂ ପନ ଧମ୍ମସଭାୱୱିନିମୁତ୍ତସ୍ସ କତ୍ତାଦିନୋ ଅଭାୱପରିଦୀପନତ୍ଥନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ୱିଚିତ୍ତକରଣାଦିତୋପି ଚିତ୍ତସଦ୍ଦତ୍ଥଂ ପପଞ୍ଚେନ୍ତି। ଅଯଂ ପନେତ୍ଥ ସଙ୍ଗହୋ –

‘‘ୱିଚିତ୍ତକରଣା ଚିତ୍ତଂ, ଅତ୍ତନୋ ଚିତ୍ତତାଯ ୱା;

ଚିତଂ କମ୍ମକିଲେସେହି, ଚିତଂ ତାଯତି ୱା ତଥା;

ଚିନୋତି ଅତ୍ତସନ୍ତାନଂ, ୱିଚିତ୍ତାରମ୍ମଣନ୍ତି ଚା’’ତି।

ଚେତସି ଭୱଂ ତଦାଯତ୍ତୱୁତ୍ତିତାଯାତି ଚେତସିକଂ। ନ ହି ତଂ ଚିତ୍ତେନ ୱିନା ଆରମ୍ମଣଗ୍ଗହଣସମତ୍ଥଂ ଅସତି ଚିତ୍ତେ ସବ୍ବେନ ସବ୍ବଂ ଅନୁପ୍ପଜ୍ଜନତୋ, ଚିତ୍ତଂ ପନ କେନଚି ଚେତସିକେନ ୱିନାପି ଆରମ୍ମଣେ ପୱତ୍ତତୀତି ତଂ ଚେତସିକମେୱ ଚିତ୍ତାଯତ୍ତୱୁତ୍ତିକଂ ନାମ। ତେନାହ ଭଗୱା ‘‘ମନୋପୁବ୍ବଙ୍ଗମା ଧମ୍ମା’’ତି (ଧ। ପ। ୧-୨), ଏତେନ ସୁଖାଦୀନଂ ଅଚେତନତ୍ତନିଚ୍ଚୱାଦଯୋ ୱିପ୍ପଟିପତ୍ତିଯୋପି ପଟିକ୍ଖିତ୍ତା ହୋନ୍ତି। ଚେତସି ନିଯୁତ୍ତଂ ୱା ଚେତସିକଂ।

ରୁପ୍ପତୀତି ରୂପଂ, ସୀତୁଣ୍ହାଦିୱିରୋଧିପଚ୍ଚଯେହି ୱିକାରମାପଜ୍ଜତି, ଆପାଦୀଯତୀତି ୱା ଅତ୍ଥୋ। ତେନାହ ଭଗୱା ‘‘ସୀତେନପି ରୁପ୍ପତି, ଉଣ୍ହେନପି ରୁପ୍ପତୀ’’ତ୍ୟାଦି (ସଂ। ନି। ୩।୭୯), ରୁପ୍ପନଞ୍ଚେତ୍ଥ ସୀତାଦିୱିରୋଧିପଚ୍ଚଯସମୱାଯେ ୱିସଦିସୁପ୍ପତ୍ତିଯେୱ। ଯଦି ଏୱଂ ଅରୂପଧମ୍ମାନମ୍ପି ରୂପୱୋହାରୋ ଆପଜ୍ଜତୀତି? ନାପଜ୍ଜତି ସୀତାଦିଗ୍ଗହଣସାମତ୍ଥିଯତୋ ୱିଭୂତତରସ୍ସେୱ ରୁପ୍ପନସ୍ସାଧିପ୍ପେତତ୍ତା। ଇତରଥା ହି ‘‘ରୁପ୍ପତୀ’’ତି ଅୱିସେସୱଚନେନେୱ ପରିଯତ୍ତନ୍ତି କିଂ ସୀତାଦିଗ୍ଗହଣେନ, ତଂ ପନ ସୀତାଦିନା ଫୁଟ୍ଠସ୍ସ ରୁପ୍ପନଂ ୱିଭୂତତରଂ, ତସ୍ମା ତଦେୱେତ୍ଥାଧିପ୍ପେତନ୍ତି ଞାପନତ୍ଥଂ ସୀତାଦିଗ୍ଗହଣଂ କତଂ। ଯଦି ଏୱଂ କଥଂ ବ୍ରହ୍ମଲୋକେ ରୂପୱୋହାରୋ, ନ ହି ତତ୍ଥ ଉପଘାତକା ସୀତାଦଯୋ ଅତ୍ଥୀତି? କିଞ୍ଚାପି ଉପଘାତକା ନତ୍ଥି, ଅନୁଗ୍ଗାହକା ପନ ଅତ୍ଥି, ତସ୍ମା ତଂୱସେନେତ୍ଥ ରୁପ୍ପନଂ ସମ୍ଭୱତୀତି, ଅଥ ୱା ତଂସଭାୱାନତିୱତ୍ତନତୋ ତତ୍ଥ ରୂପୱୋହାରୋତି ଅଲମତିପ୍ପପଞ୍ଚେନ।

ଭୱାଭୱଂ ୱିନନତୋ ସଂସିବ୍ବନତୋ ୱାନସଙ୍ଖାତାଯ ତଣ୍ହାଯ ନିକ୍ଖନ୍ତଂ, ନିବ୍ବାତି ୱା ଏତେନ ରାଗଗ୍ଗିଆଦିକୋତି ନିବ୍ବାନଂ।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୧। ଚିତ୍ତପରିଚ୍ଛେଦୱଣ୍ଣନା

ଭୂମିଭେଦଚିତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୩। ଇଦାନି ଯସ୍ମା ୱିଭାଗୱନ୍ତାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ସଭାୱୱିଭାୱନଂ ୱିଭାଗେନ ୱିନା ନ ହୋତି, ତସ୍ମା ଯଥାଉଦ୍ଦିଟ୍ଠାନଂ ଅଭିଧମ୍ମତ୍ଥାନଂ ଉଦ୍ଦେସକ୍କମେନ ୱିଭାଗଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ଚିତ୍ତଂ ତାୱ ଭୂମିଜାତିସମ୍ପଯୋଗାଦିୱସେନ ୱିଭଜିତ୍ୱା ନିଦ୍ଦିସିତୁମାରଭନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ତତ୍ଥ ଚିତ୍ତଂ ତାୱା’’ତ୍ୟାଦି। ତାୱ-ସଦ୍ଦୋ ପଠମନ୍ତି ଏତସ୍ସତ୍ଥେ। ଯଥାଉଦ୍ଦିଟ୍ଠେସୁ ଚତୂସୁ ଅଭିଧମ୍ମତ୍ଥେସୁ ପଠମଂ ଚିତ୍ତଂ ନିଦ୍ଦିସୀୟତୀତି ଅୟଞ୍ହେତ୍ଥତ୍ଥୋ। ଚତ୍ତାରୋ ୱିଧା ପକାରା ଅସ୍ସାତି ଚତୁବ୍ବିଧଂ। ଯସ୍ମା ପନେତେ ଚତୁଭୂମକା ଧମ୍ମା ଅନୁପୁବ୍ବପଣୀତା, ତସ୍ମା ହୀନୁକ୍କଟ୍ଠୁକ୍କଟ୍ଠତରତମାନୁକ୍କମେନ ତେସଂ ନିଦ୍ଦେସୋ କତୋ। ତତ୍ଥ କାମେତୀତି କାମୋ, କାମତଣ୍ହା, ସା ଏତ୍ଥ ଅୱଚରତି ଆରମ୍ମଣକରଣୱସେନାତି କାମାୱଚରଂ। କାମୀୟତୀତି ୱା କାମୋ, ଏକାଦସୱିଧୋ କାମଭୱୋ, ତସ୍ମିଂ ଯେଭୁୟ୍ୟେନ ଅୱଚରତୀତି କାମାୱଚରଂ। ଯେଭୁୟ୍ୟେନ ଚରଣସ୍ସ ହି ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା ରୂପାରୂପଭୱେସୁ ପୱତ୍ତସ୍ସାପି ଇମସ୍ସ କାମାୱଚରଭାୱୋ ଉପପନ୍ନୋ ହୋତି। କାମଭୱୋଯେୱ ୱା କାମୋ ଏତ୍ଥ ଅୱଚରତୀତି କାମାୱଚରୋ, ତତ୍ଥ ପୱତ୍ତମ୍ପି ଚିତ୍ତଂ ନିସ୍ସିତେ ନିସ୍ସୟୱୋହାରେନ କାମାୱଚରଂ ‘‘ମଞ୍ଚା ଉକ୍କୁଟ୍ଠିଂ କରୋନ୍ତୀ’’ତ୍ୟାଦୀସୁ ୱିୟାତି ଅଲମତିୱିତ୍ଥାରଣିୟା କଥାୟ। ହୋତି ଚେତ୍ଥ –

‘‘କାମୋୱଚରତୀତ୍ୟେତ୍ଥ, କାମେୱଚରତୀତି ୱା;

ଠାନୂପଚାରତୋ ୱାପି, ତଂ କାମାୱଚରଂ ଭୱେ’’ତି।

ରୂପାରୂପାୱଚରେସୁପି ଏସେୱ ନୟୋ ଯଥାରହଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଉପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧସଙ୍ଖାତଲୋକତୋ ଉତ୍ତରତି ଅନାସୱଭାୱେନାତି ଲୋକୁତ୍ତରଂ, ମଗ୍ଗଚିତ୍ତଂ। ଫଲଚିତ୍ତଂ ପନ ତତୋ ଉତ୍ତିଣ୍ଣନ୍ତି ଲୋକୁତ୍ତରଂ। ଉଭୟମ୍ପି ୱା ସହ ନିବ୍ବାନେନ ଲୋକତୋ ଉତ୍ତରଂ ଅଧିକଂ ଯଥାୱୁତ୍ତଗୁଣୱସେନେୱାତି ଲୋକୁତ୍ତରଂ।

ଭୂମିଭେଦଚିତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଅକୁସଲଚିତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୪। ଇମେସୁ ପନ ଚତୂସୁ ଚିତ୍ତେସୁ କାମାୱଚରଚିତ୍ତସ୍ସ କୁସଲାକୁସଲୱିପାକକିରିୟଭେଦେନ ଚତୁବ୍ବିଧଭାୱେପି ପାପାହେତୁକୱଜ୍ଜାନଂ ଏକୂନସଟ୍ଠିୟା, ଏକନୱୁତିୟା ୱା ଚିତ୍ତାନଂ ସୋଭନନାମେନ ୱୋହାରକରଣତ୍ଥଂ ‘‘ପାପାହେତୁକମୁତ୍ତାନି ‘ସୋଭନାନୀ’ତି ୱୁଚ୍ଚରେ’’ତି ଏୱଂ ୱକ୍ଖମାନନୟସ୍ସ ଅନୁରୂପତୋ ପାପାହେତୁକେଯେୱ ପଠମଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ, ତେସୁ ଚ ଭୱେସୁ ଗହିତପଟିସନ୍ଧିକସ୍ସ ସତ୍ତସ୍ସ ଆଦିତୋ ୱୀଥିଚିତ୍ତୱସେନ ଲୋଭସହଗତଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦାନମେୱ ସମ୍ଭୱତୋ ତେଯେୱ ପଠମଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ତଦନନ୍ତରଂ ଦ୍ୱିହେତୁକଭାୱସାମଞ୍ଞେନ ଦୋମନସ୍ସସହଗତେ, ତଦନନ୍ତରଂ ଏକହେତୁକେ ଚ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ସୋମନସ୍ସସହଗତ’’ନ୍ତ୍ୟାଦିନା ଲୋଭମୂଲଂ ତାୱ ୱେଦନାଦିଟ୍ଠିସଙ୍ଖାରଭେଦେନ ଅଟ୍ଠଧା ୱିଭଜିତ୍ୱା ଦସ୍ସେତି।

ତତ୍ଥ ସୁନ୍ଦରଂ ମନୋ, ତଂ ୱା ଏତସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ସୁମନୋ, ଚିତ୍ତଂ, ତଂସମଙ୍ଗିପୁଗ୍ଗଲୋ ୱା, ତସ୍ସ ଭାୱୋ ତସ୍ମିଂ ଅଭିଧାନବୁଦ୍ଧୀନଂ ପୱତ୍ତିହେତୁତାୟାତି ସୋମନସ୍ସଂ, ମାନସିକସୁଖୱେଦନାଯେତଂ ଅଧିୱଚନଂ, ତେନ ସହଗତଂ ଏକୁପ୍ପାଦାଦିୱସେନ ସଂସଟ୍ଠଂ, ତେନ ସହ ଏକୁପ୍ପାଦାଦିଭାୱଂ ଗତନ୍ତି ୱା ସୋମନସ୍ସସହଗତଂ। ମିଚ୍ଛା ପସ୍ସତୀତି ଦିଟ୍ଠି। ସାମଞ୍ଞୱଚନସ୍ସପି ହି ଅତ୍ଥପ୍ପକରଣାଦିନା ୱିସେସୱିସୟତା ହୋତୀତି ଇଧ ମିଚ୍ଛାଦସ୍ସନମେୱ ‘‘ଦିଟ୍ଠୀ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଦିଟ୍ଠିଯେୱ ଦିଟ୍ଠିଗତଂ ‘‘ସଙ୍ଖାରଗତଂ ଥାମଗତ’’ନ୍ତ୍ୟାଦୀସୁ ୱିୟ ଗତ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ତବ୍ଭାୱୱୁତ୍ତିତ୍ତା। ଦ୍ୱାସଟ୍ଠିୟା ୱା ଦିଟ୍ଠୀସୁ ଗତଂ ଅନ୍ତୋଗତଂ, ଦିଟ୍ଠିୟା ୱା ଗମନମତ୍ତଂ ନ ଏତ୍ଥ ଗନ୍ତବ୍ବୋ ଅତ୍ତାଦିକୋ କୋଚି ଅତ୍ଥୀତି ଦିଟ୍ଠିଗତଂ, ‘‘ଇଦମେୱ ସଚ୍ଚଂ ମୋଘମଞ୍ଞ’’ନ୍ତି ପୱତ୍ତୋ ଅତ୍ତତନିୟାଦିଅଭିନିୱେସୋ, ତେନ ସମଂ ଏକୁପ୍ପାଦାଦୀହି ପକାରେହି ଯୁତ୍ତନ୍ତି ଦିଟ୍ଠିଗତସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ। ସଙ୍ଖରୋତି ଚିତ୍ତଂ ତିକ୍ଖଭାୱସଙ୍ଖାତମଣ୍ଡନୱିସେସେନ ସଜ୍ଜେତି, ସଙ୍ଖରୀୟତି ୱା ତଂ ଏତେନ ଯଥାୱୁତ୍ତନୟେନ ସଜ୍ଜୀୟତୀତି ସଙ୍ଖାରୋ, ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ କିଚ୍ଚେ ସଂସୀଦମାନସ୍ସ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଅନୁବଲପ୍ପଦାନୱସେନ ଅତ୍ତନୋ ୱା ପରେସଂ ୱା ପୱତ୍ତପୁବ୍ବପ୍ପୟୋଗୋ, ସୋ ପନ ଅତ୍ତନୋ ପୁବ୍ବଭାଗପ୍ପୱତ୍ତେ ଚିତ୍ତସନ୍ତାନେ ଚେୱ ପରସନ୍ତାନେ ଚ ପୱତ୍ତତୀତି ତନ୍ନିବ୍ବତ୍ତିତୋ ଚିତ୍ତସ୍ସ ତିକ୍ଖଭାୱସଙ୍ଖାତୋ ୱିସେସୋୱିଧ ସଙ୍ଖାରୋ, ସୋ ଯସ୍ସ ନତ୍ଥି ତଂ ଅସଙ୍ଖାରଂ , ତଦେୱ ଅସଙ୍ଖାରିକଂ। ସଙ୍ଖାରେନ ସହିତଂ ସସଙ୍ଖାରିକଂ। ତଥା ଚ ୱଦନ୍ତି –

‘‘ପୁବ୍ବପ୍ପଯୋଗସମ୍ଭୂତୋ, ୱିସେସୋ ଚିତ୍ତସମ୍ଭୱୀ;

ସଙ୍ଖାରୋ ତଂୱସେନେତ୍ଥ, ହୋତ୍ୟାସଙ୍ଖାରିକାଦିତା’’ତି।

ଅଥ ୱା ‘‘ସସଙ୍ଖାରିକଂ ଅସଙ୍ଖାରିକ’’ନ୍ତି ଚେତଂ କେୱଲଂ ସଙ୍ଖାରସ୍ସ ଭାୱାଭାୱଂ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତଂ, ନ ତସ୍ସ ସହପ୍ପୱତ୍ତିସବ୍ଭାୱାଭାୱତୋତି ଭିନ୍ନସନ୍ତାନପ୍ପୱତ୍ତିନୋପି ସଙ୍ଖାରସ୍ସ ଇଦମତ୍ଥିତାୟ ତଂୱସେନ ନିବ୍ବତ୍ତଂ ଚିତ୍ତଂ ସଙ୍ଖାରୋ ଅସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ସସଙ୍ଖାରିକଂ ‘‘ସଲୋମକୋ ସପକ୍ଖକୋ’’ତ୍ୟାଦୀସୁ ୱିୟ ସହ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ୱିଜ୍ଜମାନତ୍ଥପରିଦୀପନତୋ। ତବ୍ବିପରୀତଂ ପନ ତଦଭାୱତୋ ୱୁତ୍ତନୟେନ ଅସଙ୍ଖାରିକଂ। ଦିଟ୍ଠିଗତେନ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତଂ ୱିସଂସଟ୍ଠନ୍ତି ଦିଟ୍ଠିଗତୱିପ୍ପଯୁତ୍ତଂ। ଉପପତ୍ତିତୋ ଯୁତ୍ତିତୋ ଇକ୍ଖତି ଅନୁଭୱତି ୱେଦୟମାନାପି ମଜ୍ଝତ୍ତାକାରସଣ୍ଠିତିଯାତି ଉପେକ୍ଖା। ସୁଖଦୁକ୍ଖାନଂ ୱା ଉପେତା ଯୁତ୍ତା ଅୱିରୁଦ୍ଧା ଇକ୍ଖା ଅନୁଭୱନନ୍ତି ଉପେକ୍ଖା। ସୁଖଦୁକ୍ଖାୱିରୋଧିତାୟ ହେସା ତେସଂ ଅନନ୍ତରମ୍ପି ପୱତ୍ତତି। ଉପେକ୍ଖାସହଗତନ୍ତି ଇଦଂ ୱୁତ୍ତନୟମେୱ।

କସ୍ମା ପନେତ୍ଥ ଅଞ୍ଞେସୁପି ଫସ୍ସାଦୀସୁ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମେସୁ ୱିଜ୍ଜମାନେସୁ ସୋମନସ୍ସସହଗତାଦିଭାୱୋୱ ୱୁତ୍ତୋତି? ସୋମନସ୍ସାଦୀନମେୱ ଅସାଧାରଣଭାୱତୋ। ଫସ୍ସାଦଯୋ ହି କେଚି ସବ୍ବଚିତ୍ତସାଧାରଣା, କେଚି କୁସଲାଦିସାଧାରଣା, ମୋହାଦଯୋ ଚ ସବ୍ବାକୁସଲସାଧାରଣାତି ନ ତେହି ସକ୍କା ଚିତ୍ତଂ ୱିସେସେତୁଂ, ସୋମନସ୍ସାଦଯୋ ପନ କତ୍ଥଚି ଚିତ୍ତେ ହୋନ୍ତି, କତ୍ଥଚି ନ ହୋନ୍ତୀତି ପାକଟୋୱ ତଂୱସେନ ଚିତ୍ତସ୍ସ ୱିସେସୋ। କସ୍ମା ପନେତେ କତ୍ଥଚି ହୋନ୍ତି, କତ୍ଥଚି ନ ହୋନ୍ତୀତି? କାରଣସ୍ସ ସନ୍ନିହିତାସନ୍ନିହିତଭାୱତୋ। କିଂ ପନ ନେସଂ କାରଣନ୍ତି? ୱୁଚ୍ଚତେସଭାୱତୋ, ପରିକପ୍ପତୋ ୱା ହି ଇଟ୍ଠାରମ୍ମଣଂ, ସୋମନସ୍ସପଟିସନ୍ଧିକତା, ଅଗମ୍ଭୀରସଭାୱତା ଚ ଇଧ ସୋମନସ୍ସସ୍ସ କାରଣଂ, ଇଟ୍ଠମଜ୍ଝତ୍ତାରମ୍ମଣଂ, ଉପେକ୍ଖାପଟିସନ୍ଧିକତା, ଗମ୍ଭୀରସଭାୱତା ଚ ଉପେକ୍ଖାୟ, ଦିଟ୍ଠିୱିପନ୍ନପୁଗ୍ଗଲସେୱନା, ସସ୍ସତୁଚ୍ଛେଦାସୟତା ଚ ଦିଟ୍ଠିଯା, ବଲୱୌତୁଭୋଜନାଦଯୋ ପନ ପଚ୍ଚଯା ଅସଙ୍ଖାରିକଭାୱସ୍ସାତି। ତସ୍ମା ଅତ୍ତନୋ ଅନୁରୂପକାରଣୱସେନ ନେସଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜନତୋ କତ୍ଥଚି ଚିତ୍ତେଯେୱ ସମ୍ଭୱୋତି ସକ୍କା ଏତେହି ଚିତ୍ତସ୍ସ ୱିସେସୋ ପଞ୍ଞାପେତୁନ୍ତି। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ନେସଂ ସତିପି ମୋହହେତୁକଭାୱେ ଲୋଭସହଗତଭାୱୋୱ ନିଗମନେ ୱୁତ୍ତୋ।

ଇମେସଂ ପନ ଅଟ୍ଠନ୍ନମ୍ପି ଅୟମୁପ୍ପତ୍ତିକ୍କମୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଯଦା ହି ‘‘ନତ୍ଥି କାମେସୁ ଆଦୀନୱୋ’’ତ୍ୟାଦିନା ନଯେନ ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିଂ ପୁରକ୍ଖତ୍ୱା ହଟ୍ଠତୁଟ୍ଠୋ କାମେ ୱା ପରିଭୁଞ୍ଜତି, ଦିଟ୍ଠମଙ୍ଗଲାଦୀନି ୱା ସାରତୋ ପଚ୍ଚେତି ସଭାୱତିକ୍ଖେନେୱ ଅନୁସ୍ସାହିତେନ ଚିତ୍ତେନ, ତଦା ପଠମଂ ଅକୁସଲଚିତ୍ତମୁପ୍ପଜ୍ଜତି। ଯଦା ପନ ମନ୍ଦେନ ସମୁସ୍ସାହିତେନ ଚିତ୍ତେନ, ତଦା ଦୁତିଯଂ। ଯଦା ପନ ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିଂ ଅପୁରକ୍ଖତ୍ୱା କେୱଲଂ ହଟ୍ଠତୁଟ୍ଠୋ ମେଥୁନଂ ୱା ସେୱତି, ପରସମ୍ପତ୍ତିଂ ୱା ଅଭିଜ୍ଝାଯତି, ପରଭଣ୍ଡଂ ୱା ହରତି ସଭାୱତିକ୍ଖେନେୱ ଅନୁସ୍ସାହିତେନ ଚିତ୍ତେନ, ତଦା ତତିଯଂ। ଯଦା ପନ ମନ୍ଦେନ ସମୁସ୍ସାହିତେନ ଚିତ୍ତେନ, ତଦା ଚତୁତ୍ଥଂ। ଯଦା ପନ କାମାନଂ ୱା ଅସମ୍ପତ୍ତିଂ ଆଗମ୍ମ, ଅଞ୍ଞେସଂ ୱା ସୋମନସ୍ସହେତୂନଂ ଅଭାୱେନ ଚତୂସୁପି ୱିକପ୍ପେସୁ ସୋମନସ୍ସରହିତା ହୋନ୍ତି, ତଦା ସେସାନି ଚତ୍ତାରି ଉପେକ୍ଖାସହଗତାନି ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀତି। ଅଟ୍ଠପୀତି ପି-ସଦ୍ଦୋ ସମ୍ପିଣ୍ଡନତ୍ଥୋ, ତେନ ୱକ୍ଖମାନନଯେନ ଅକୁସଲକମ୍ମପଥେସୁ ନେସଂ ଲବ୍ଭମାନକମ୍ମପଥାନୁରୂପତୋ ପୱତ୍ତିଭେଦଂ କାଲଦେସସନ୍ତାନାରମ୍ମଣାଦିଭେଦେନ ଅନେକୱିଧତମ୍ପି ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି।

୫। ଦୁଟ୍ଠୁ ମନୋ, ତଂ ୱା ଏତସ୍ସାତି ଦୁମ୍ମନୋ, ତସ୍ସ ଭାୱୋ ଦୋମନସ୍ସଂ, ମାନସିକଦୁକ୍ଖୱେଦନାଯେତଂ ଅଧିୱଚନଂ, ତେନ ସହଗତନ୍ତି ଦୋମନସ୍ସସହଗତଂ। ଆରମ୍ମଣେ ପଟିହଞ୍ଞତୀତି ପଟିଘୋ, ଦୋସୋ। ଚଣ୍ଡିକ୍କସଭାୱତାୟ ହେସ ଆରମ୍ମଣଂ ପଟିହନନ୍ତୋ ୱିୟ ପୱତ୍ତତି। ଦୋମନସ୍ସସହଗତସ୍ସ ୱେଦନାୱସେନ ଅଭେଦେପି ଅସାଧାରଣଧମ୍ମୱସେନ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଉପଲକ୍ଖଣତ୍ଥଂ ଦୋମନସ୍ସଗ୍ଗହଣଂ, ପଟିଘସମ୍ପଯୁତ୍ତଭାୱୋ ପନ ଉଭିନ୍ନଂ ଏକନ୍ତସହଚାରିତା ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଦୋମନସ୍ସଞ୍ଚେତ୍ଥ ଅନିଟ୍ଠାରମ୍ମଣାନୁଭୱନଲକ୍ଖଣୋ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧପରିଯାପନ୍ନୋ ଏକୋ ଧମ୍ମୋ, ପଟିଘୋ ଚଣ୍ଡିକ୍କସଭାୱୋ ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧପରିଯାପନ୍ନୋ ଏକୋ ଧମ୍ମୋତି ଅୟମେତେସଂ ୱିସେସୋ। ଏତ୍ଥ ଚ ଯଂ କିଞ୍ଚି ଅନିଟ୍ଠାରମ୍ମଣଂ, ନୱୱିଧଆଘାତୱତ୍ଥୂନି ଚ ଦୋମନସ୍ସସ୍ସ କାରଣଂ, ପଟିଘସ୍ସ କାରଣଞ୍ଚାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ପନ ନେସଂ ଚିତ୍ତାନଂ ପାଣାତିପାତାଦୀସୁ ତିକ୍ଖମନ୍ଦପ୍ପୱତ୍ତିକାଲେ ଉପ୍ପତ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବା। ଏତ୍ଥାପି ନିଗମନେ ପି-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତନଯାନୁସାରେନ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

୬। ସଭାୱଂ ୱିଚିନନ୍ତୋ ତାୟ କିଚ୍ଛତି କିଲମତୀତି ୱିଚିକିଚ୍ଛା। ଅଥ ୱା ଚିକିଚ୍ଛିତୁଂ ଦୁକ୍କରତାୟ ୱିଗତା ଚିକିଚ୍ଛା ଞାଣପ୍ପଟିକାରୋ ଇମିସ୍ସାତି ୱିଚିକିଚ୍ଛା, ତାୟ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ ୱିଚିକିଚ୍ଛାସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ। ଉଦ୍ଧତସ୍ସ ଭାୱୋ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚଂ। ଉଦ୍ଧଚ୍ଚସ୍ସ ସବ୍ବାକୁସଲସାଧାରଣଭାୱେପି ଇଧ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମେସୁ ପଧାନଂ ହୁତ୍ୱା ପୱତ୍ତତୀତି ଇଦମେୱ ତେନ ୱିସେସେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ଧମ୍ମୁଦ୍ଦେସପାଠଇଯଂ ସେସାକୁସଲେସୁ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚଂ ଯେୱାପନକୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ, ଇଧ ପନ ‘‘ଉଦ୍ଧଚ୍ଚଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ’’ତି ସରୂପେନେୱ ଦେସିତଂ। ହୋନ୍ତି ଚେତ୍ଥ –

‘‘ସଙ୍ଖାକୁସଲଯୁତ୍ତମ୍ପି, ଉଦ୍ଧଚ୍ଚଂ ଅନ୍ତମାନସେ;

ବଲୱଂ ଇତି ତଂଯେୱ, ୱୁତ୍ତମୁଦ୍ଧଚ୍ଚଯୋଗତୋ।

‘‘ତେନେୱ ହି ମୁନିନ୍ଦେନ, ଯେୱାପନକନାମତୋ;

ୱତ୍ୱା ସେସେସୁ ଏନ୍ତେୱ, ତଂ ସରୂପେନ ଦେସିତ’’ନ୍ତି।

ଇମାନି ପନ ଦ୍ୱେ ଚିତ୍ତାନି ମୂଲନ୍ତରୱିରହତୋ ଅତିସମ୍ମୂଳ୍ହତାଯ, ସଂସପ୍ପନୱିକ୍ଖିପନୱସେନ ପୱତ୍ତୱିଚିକିଚ୍ଛୁଦ୍ଧଚ୍ଚସମାଯୋଗେନ ଚଞ୍ଚଲତାଯ ଚ ସବ୍ବତ୍ଥାପି ରଜ୍ଜନଦୁସ୍ସନରହିତାନି ଉପେକ୍ଖାସହଗତାନେୱ ପୱତ୍ତନ୍ତି, ତତୋଯେୱ ଚ ସଭାୱତିକ୍ଖତାଯ ଉସ୍ସାହେତବ୍ବତାଯ ଅଭାୱତୋ ସଙ୍ଖାରଭେଦୋପି ନେସଂ ନତ୍ଥି। ହୋନ୍ତି ଚେତ୍ଥ –

‘‘ମୂଳ୍ହତ୍ତା ଚେୱ ସଂସପ୍ପ-ୱିକ୍ଖେପା ଚେକହେତୁକଂ;

ସୋପେକ୍ଖଂ ସବ୍ବଦା ନୋ ଚ, ଭିନ୍ନଂ ସଙ୍ଖାରଭେଦତୋ।

‘‘ନ ହି ତସ୍ସ ସଭାୱେନ, ତିକ୍ଖତୁସ୍ସାହନୀଯତା;

ଅତ୍ଥି ସଂସପ୍ପମାନସ୍ସ, ୱିକ୍ଖିପନ୍ତସ୍ସ ସବ୍ବଦା’’ତି।

ମୋହେନ ମୁଯ୍ହନ୍ତି ଅତିସଯେନ ମୁଯ୍ହନ୍ତି ମୂଲନ୍ତରୱିରହତୋତି ମୋମୂହାନି।

୭। ଇଚ୍ଚେୱନ୍ତ୍ୟାଦି ଯଥାୱୁତ୍ତାନଂ ଦ୍ୱାଦସାକୁସଲଚିତ୍ତାନଂ ନିଗମନଂ। ତତ୍ଥ ଇତି-ସଦ୍ଦୋ ୱଚନୱଚନୀଯସମୁଦାଯନିଦସ୍ସନତ୍ଥୋ। ଏୱଂ-ସଦ୍ଦୋ ୱଚନୱଚନୀଯପଟିପାଟିସନ୍ଦସ୍ସନତ୍ଥୋ। ନିପାତସମୁଦାଯୋ ୱା ଏସ ୱଚନୱଚନୀଯନିଗମନାରମ୍ଭେ। ଇଚ୍ଚେୱଂ ଯଥାୱୁତ୍ତନଯେନ ସବ୍ବଥାପି ସୋମନସ୍ସୁପେକ୍ଖାଦିଟ୍ଠିସମ୍ପଯୋଗାଦିନା ପଟିଘସମ୍ପଯୋଗାଦିନା ୱିଚିକିଚ୍ଛୁଦ୍ଧଚ୍ଚଯୋଗେନାତି ସବ୍ବେନାପି ସମ୍ପଯୋଗାଦିଆକାରେନ ଦ୍ୱାଦସ ଅକୁସଲଚିତ୍ତାନି ସମତ୍ତାନି ପରିନିଟ୍ଠିତାନି, ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା ୱା ଅତ୍ତାନି ଗହିତାନି, ୱୁତ୍ତାନୀତ୍ୟତ୍ଥୋ। ତତ୍ଥ କୁସଲପଟିପକ୍ଖାନି ଅକୁସଲାନି ମିତ୍ତପଟିପକ୍ଖୋ ଅମିତ୍ତୋ ୱିଯ, ପଟିପକ୍ଖଭାୱୋ ଚ କୁସଲାକୁସଲାନଂ ଯଥାକ୍କମଂ ପହାଯକପହାତବ୍ବଭାୱେନ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

୮।ଅଟ୍ଠଧାତ୍ୟାଦି ସଙ୍ଗହଗାଥା। ଲୋଭୋ ଚ ସୋ ସୁପ୍ପତିଟ୍ଠିତଭାୱସାଧନେନ ମୂଲସଦିସତ୍ତା ମୂଲଞ୍ଚ, କଂ ଏତେସନ୍ତି ଲୋଭମୂଲାନି ଚିତ୍ତାନି ୱେଦନାଦିଭେଦତୋ ଅଟ୍ଠଧା ସିଯୁଂ । ତଥା ଦୋସମୂଲାନି ସଙ୍ଖାରଭେଦତୋ ଦ୍ୱିଧା। ମୋହମୂଲାନି ସୁଦ୍ଧୋ ମୋହୋଯେୱ ମୂଲମେତେସନ୍ତି ମୋହମୂଲସଙ୍ଖାତାନି ସମ୍ପଯୋଗଭେଦତୋ ଦ୍ୱେ ଚାତି ଅକୁସଲା ଦ୍ୱାଦସ ସିଯୁନ୍ତ୍ୟତ୍ଥୋ।

ଅକୁସଲଚିତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଅହେତୁକଚିତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୯। ଏୱଂ ମୂଲଭେଦତୋ ତିୱିଧମ୍ପି ଅକୁସଲଂ ସମ୍ପଯୋଗାଦିଭେଦତୋ ଦ୍ୱାଦସଧା ୱିଭଜିତ୍ୱା ଇଦାନି ଅହେତୁକଚିତ୍ତାନି ନିଦ୍ଦିସନ୍ତୋ ତେସଂ ଅକୁସଲୱିପାକାଦିୱସେନ ତିୱିଧଭାୱେପି ଅକୁସଲାନନ୍ତରଂ ଅକୁସଲୱିପାକେଯେୱ ଚକ୍ଖାଦିନିସ୍ସଯସମ୍ପଟିଚ୍ଛନାଦିକିଚ୍ଚଭେଦେନ ସତ୍ତଧା ୱିଭଜିତୁଂ ‘‘ଉପେକ୍ଖାସହଗତଂ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣ’’ନ୍ତ୍ୟାଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଚକ୍ଖତି ୱିଞ୍ଞାଣାଧିଟ୍ଠିତଂ ହୁତ୍ୱା ସମୱିସମଂ ଆଚିକ୍ଖନ୍ତଂ ୱିଯ ହୋତୀତି ଚକ୍ଖୁ। ଅଥ ୱା ଚକ୍ଖତି ରୂପଂ ଅସ୍ସାଦେନ୍ତଂ ୱିଯ ହୋତୀତି ଚକ୍ଖୁ। ଚକ୍ଖତୀତି ହି ଅଯଂ ସଦ୍ଦୋ ‘‘ମଧୁଂ ଚକ୍ଖତି, ବ୍ୟଞ୍ଜନଂ ଚକ୍ଖତୀ’’ତ୍ୟାଦୀସୁ ୱିଯ ଅସ୍ସାଦନତ୍ଥୋ ହୋତି। ତେନାହ ଭଗୱା – ‘‘ଚକ୍ଖୁଂ ଖୋ ପନ, ମାଗଣ୍ଡିଯ, ରୂପାରାମଂ ରୂପରତଂ ରୂପସମ୍ମୁଦିତ’’ନ୍ତ୍ୟାଦି। ଯଦି ଏୱଂ ‘‘ସୋତଂ ଖୋ, ମାଗଣ୍ଡିଯ, ସଦ୍ଦାରାମଂ ସଦ୍ଦରତଂ ସଦ୍ଦସମ୍ମୁଦିତ’’ନ୍ତ୍ୟାଦିୱଚନତୋ (ମ। ନି। ୨।୨୦୯) ସୋତାଦୀନମ୍ପି ସଦ୍ଦାଦିଅସ୍ସାଦନଂ ଅତ୍ଥୀତି ତେସମ୍ପି ଚକ୍ଖୁସଦ୍ଦାଭିଧେଯ୍ୟତା ଆପଜ୍ଜେଯ୍ୟାତି? ନାପଜ୍ଜତି ନିରୁଳ୍ହତ୍ତା, ନିରୁଳ୍ହୋ ହେସ ଚକ୍ଖୁ-ସଦ୍ଦୋ ଦଟ୍ଠୁକାମତାନିଦାନକମ୍ମଜଭୂତପ୍ପସାଦଲକ୍ଖଣେ ଚକ୍ଖୁପ୍ପସାଦେଯେୱ ମଯୂରାଦିସଦ୍ଦା ୱିଯ ସକୁଣୱିସେସାଦୀସୁ, ଚକ୍ଖୁନା ସହୱୁତ୍ତିଯା ପନ ଭମୁକଟ୍ଠିପରିଚ୍ଛିନ୍ନୋ ମଂସପିଣ୍ଡୋପି ‘‘ଚକ୍ଖୂ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ପନ ଅନେକତ୍ଥତ୍ତା ଧାତୂନଂ

ଚକ୍ଖତି-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଵିଭାଵନତ୍ଥତାପି ସମ୍ଭଵତୀତି ‘‘ଚକ୍ଖତି ରୂପଂ ଵିଭାଵେତୀତି ଚକ୍ଖୁ’’ତି (ଵିସୁଦ୍ଧି। ୨।୫୧୦) ଵୁତ୍ତଂ। ଚକ୍ଖୁସ୍ମିଂ ଵିଞ୍ଞାଣଂ ତନ୍ନିସ୍ସିତତ୍ତାତି ଚକ୍ଖୁଵିଞ୍ଞାଣଂ। ତଥା ହେତଂ ‘‘ଚକ୍ଖୁସନ୍ନିସ୍ସିତରୂପଵିଜାନନଲକ୍ଖଣ’’ନ୍ତି (ଧ। ସ। ଅଟ୍ଠ। ୪୩୧; ଵିସୁଦ୍ଧି। ୨।୪୫୪) ଵୁତ୍ତଂ।

ଏଵଂ ସୋତଵିଞ୍ଞାଣାଦୀସୁପି ଯଥାରହଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ‘‘ତଥା’’ତି ଇମିନା ଉପେକ୍ଖାସହଗତଭାଵଂ ଅତିଦିସତି। ଵିଞ୍ଞାଣାଧିଟ୍ଠିତଂ ହୁତ୍ଵା ସୁଣାତୀତି ସୋତଂ। ଘାଯତି ଗନ୍ଧୋପାଦାନଂ କରୋତୀତି ଘାନଂ। ଜୀଵିତନିମିତ୍ତଂ ରସୋ ଜୀଵିତଂ, ତଂ ଅଵ୍ହାଯତି ତସ୍ମିଂ ନିନ୍ନତାଯାତି ଜିଵ୍ହା ନିରୁତ୍ତିନଯେନ। କୁଚ୍ଛିତାନଂ ପାପଧମ୍ମାନଂ ଆଯୋ ପଵତ୍ତିଟ୍ଠାନନ୍ତି କାଯୋ। କାଯିନ୍ଦ୍ରିଯଞ୍ହି ଫୋଟ୍ଠବ୍ବଗ୍ଗହଣସଭାଵତ୍ତା ତଦସ୍ସାଦଵସପ୍ପଵତ୍ତାନଂ, ତମ୍ମୂଲକାନଞ୍ଚ ପାପଧମ୍ମାନଂ ଵିସେସକାରଣନ୍ତି ତେସଂ ପଵତ୍ତିଟ୍ଠାନଂ ଵିଯ ଗଯ୍ହତି। ସସମ୍ଭାରକାଯୋ ଵା କୁଚ୍ଛିତାନଂ କେସାଦୀନଂ ଆଯୋତି କାଯୋ। ତଂସହଚରିତତ୍ତା ପନ ପସାଦକାଯୋପି ତଥା ଵୁଚ୍ଚତି। ଦୁ କୁଚ୍ଛିତଂ ହୁତ୍ଵା ଖନତି କାଯିକସୁଖଂ, ଦୁକ୍ଖମନ୍ତି ଵା ଦୁକ୍ଖଂ। ଦୁକ୍କରମୋକାସଦାନଂ ଏତସ୍ସାତି ଦୁକ୍ଖ’’ନ୍ତିପି ଅପରେ। ପଞ୍ଚଵିଞ୍ଞାଣଗ୍ଗହିତଂ ରୂପାଦିଆରମ୍ମଣଂ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛତି ତଦାକାରପ୍ପଵତ୍ତିଯାତି ସମ୍ପଟିଚ୍ଛନଂ। ସମ୍ମା ତୀରେତି ଯଥାସମ୍ପଟିଚ୍ଛିତଂ ରୂପାଦିଆରମ୍ମଣଂ ଵୀମଂସତୀତି ସନ୍ତୀରଣଂ। ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଵିରୁଦ୍ଧାନଂ କୁସଲାକୁସଲାନଂ ପାକାତି ଵିପାକା, ଵିପକ୍କଭାଵମାପନ୍ନାନଂ ଅରୂପଧମ୍ମାନମେତଂ ଅଧିଵଚନଂ। ଏଵଞ୍ଚ କତ୍ଵା କୁସଲାକୁସଲକମ୍ମସମୁଟ୍ଠାନାନମ୍ପି କଟତ୍ତାରୂପାନଂ ନତ୍ଥି ଵିପାକଵୋହାରୋ। ଅକୁସଲସ୍ସ ଵିପାକଚିତ୍ତାନି ଅକୁସଲଵିପାକଚିତ୍ତାନି।

୧୦। ସୁଖଯତି କାଯଚିତ୍ତଂ, ସୁଟ୍ଠୁ ଵା ଖନତି କାଯଚିତ୍ତାବାଧଂ, ସୁଖେନ ଖମିତବ୍ବନ୍ତି ଵା ସୁଖଂ। ‘‘ସୁକରମୋକାସଦାନଂ ଏତସ୍ସାତି ସୁଖ’’ନ୍ତି ଅପରେ। କସ୍ମା ପନ ଯଥା ଅକୁସଲଵିପାକସନ୍ତୀରଣଂ ଏକମେଵ ଵୁତ୍ତଂ, ଏଵମଵତ୍ଵା କୁସଲଵିପାକସନ୍ତୀରଣଂ ଦ୍ଵିଧା ଵୁତ୍ତନ୍ତି? ଇଟ୍ଠେଟ୍ଠମଜ୍ଝତ୍ତାରମ୍ମଣଵସେନ ଵେଦନାଭେଦସମ୍ଭଵତୋ। ଯଦି ଏଵଂ ତତ୍ଥାପି ଅନିଟ୍ଠଅନିଟ୍ଠମଜ୍ଝତ୍ତାରମ୍ମଣଵସେନ ଵେଦନାଭେଦେନ ଭଵିତବ୍ବନ୍ତି? ନଯିଦମେଵଂ ଅନିଟ୍ଠାରମ୍ମଣେ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତବ୍ବସ୍ସାପି ଦୋମନସ୍ସସ୍ସ ପଟିଘେନ ଵିନା ଅନୁପ୍ପଜ୍ଜନତୋ, ପଟିଘସ୍ସ ଚ ଏକନ୍ତାକୁସଲସଭାଵସ୍ସ ଅବ୍ଯାକତେସୁ ଅସମ୍ଭଵତୋ। ନ ହି ଭିନ୍ନଜାତିକୋ ଧମ୍ମୋ ଭିନ୍ନଜାତିକେସୁ ଉପଲବ୍ଭତି, ତସ୍ମା ଅତ୍ତନା ସମାନଯୋଗକ୍ଖମସ୍ସ ଅସମ୍ଭଵତୋ ଅକୁସଲଵିପାକେସୁ ଦୋମନସ୍ସଂ ନ ସମ୍ଭଵତୀତି ତସ୍ସ ତଂସହଗତତା ନ ଵୁତ୍ତା। ଅଥ ଵା ଯଥା କୋଚି ବଲଵତା ପୋଥିଯମାନୋ ଦୁବ୍ବଲପୁରିସୋ ତସ୍ସ ପଟିପ୍ପହରିତୁଂ ଅସକ୍କୋନ୍ତୋ ତସ୍ମିଂ ଉପେକ୍ଖକୋଵ ହୋତି, ଏଵମେଵ ଅକୁସଲଵିପାକାନଂ ପରିଦୁବ୍ବଲଭାଵତୋ ଅନିଟ୍ଠାରମ୍ମଣେପି ଦୋମନସ୍ସୁପ୍ପାଦୋ ନତ୍ଥୀତି ସନ୍ତୀରଣଂ ଉପେକ୍ଖାସହଗତମେଵ।

ଚକ୍ଖୁଵିଞ୍ଞାଣାଦୀନି ପନ ଚତ୍ତାରି ଉଭଯଵିପାକାନିପି ଵତ୍ଥାରମ୍ମଣଘଟ୍ଟନାଯ ଦୁବ୍ବଲଭାଵତୋ ଅନିଟ୍ଠେ ଇଟ୍ଠେପି ଚ ଆରମ୍ମଣେ ଉପେକ୍ଖାସହଗତାନେଵ। ତେସଞ୍ହି ଚତୁନ୍ନମ୍ପି ଵତ୍ଥୁଭୂତାନି ଚକ୍ଖାଦୀନି ଉପାଦାରୂପାନେଵ, ତଥା ଆରମ୍ମଣଭୂତାନିପି ରୂପାଦୀନି, ଉପାଦାରୂପକେନ ଚ ଉପାଦାରୂପକସ୍ସ ସଙ୍ଘଟ୍ଟନଂ ଅତିଦୁବ୍ବଲଂ ପିଚୁପିଣ୍ଡକେନ ପିଚୁପିଣ୍ଡକସ୍ସ ଫୁସନଂ ଵିଯ, ତସ୍ମା ତାନି ସବ୍ବଥାପି ଉପେକ୍ଖାସହଗତାନେଵ। କାଯଵିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ପନ ଫୋଟ୍ଠବ୍ବସଙ୍ଖାତଭୂତତ୍ତଯମେଵ ଆରମ୍ମଣନ୍ତି ତଂ କାଯପ୍ପସାଦେ ସଙ୍ଘଟ୍ଟିତମ୍ପି ତଂ ଅତିକ୍କମିତ୍ଵା ତନ୍ନିସ୍ସଯେସୁ ମହାଭୂତେସୁ ପଟିହଞ୍ଞତି। ଭୂତରୂପେହି ଚ ଭୂତରୂପାନଂ ସଙ୍ଘଟ୍ଟନଂ ବଲଵତରଂ ଅଧିକରଣିମତ୍ଥକେ ପିଚୁପିଣ୍ଡକଂ ଠପେତ୍ଵା କୂଟେନ ପହଟକାଲେ କୂଟସ୍ସ ପିଚୁପିଣ୍ଡକଂ ଅତିକ୍କମିତ୍ଵା ଅଧିକରଣିଗ୍ଗହଣଂ ଵିଯ, ତସ୍ମା ଵତ୍ଥାରମ୍ମଣଘଟ୍ଟନାଯ ବଲଵଭାଵତୋ କାଯଵିଞ୍ଞାଣଂ ଅନିଟ୍ଠେ ଦୁକ୍ଖସହଗତଂ, ଇଟ୍ଠେ ସୁଖସହଗତନ୍ତି। ସମ୍ପଟିଚ୍ଛନଯୁଗଳଂ ପନ ଅତ୍ତନା ଅସମାନନିସ୍ସଯାନଂ ଚକ୍ଖୁଵିଞ୍ଞାଣାଦୀନମନନ୍ତରଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ସମାନନିସ୍ସଯତୋ ଅଲଦ୍ଧାନନ୍ତରପଚ୍ଚଯତାଯ ସଭାଗୂପତ୍ଥମ୍ଭରହିତୋ ଵିଯ ପୁରିସୋ ନାତିବଲଵଂ ସବ୍ବଥାପି ଵିସଯରସମନୁଭଵିତୁଂ ନ ସକ୍କୋତୀତି ସବ୍ବଥାପି ଉପେକ୍ଖାସହଗତମେଵ। ଵୁତ୍ତଵିପରିଯାଯତୋ କୁସଲଵିପାକସନ୍ତୀରଣଂ ଇଟ୍ଠେଟ୍ଠମଜ୍ଝତ୍ତାରମ୍ମଣେସୁ ସୁଖୋପେକ୍ଖାସହଗତନ୍ତି। ଯଦି ଏଵଂ ଆଵଜ୍ଜନଦ୍ଵଯସ୍ସ ଉପେକ୍ଖାସମ୍ପଯୋଗଂ କସ୍ମା ଵକ୍ଖତି, ନନୁ ତମ୍ପି ସମାନନିସ୍ସଯାନନ୍ତରଂ ପଵତ୍ତତୀତି? ସଚ୍ଚଂ, ତତ୍ଥ ପନ ପୁରିମଂ ପୁବ୍ବେ କେନଚି ଅଗ୍ଗହିତେଯେଵ ଆରମ୍ମଣେ ଏକଵାରମେଵ ପଵତ୍ତତି, ପଚ୍ଛିମମ୍ପି ଵିସଦିସଚିତ୍ତସନ୍ତାନପରାଵତ୍ତନଵସେନ ବ୍ଯାପାରନ୍ତରସାପେକ୍ଖନ୍ତି ନ ସବ୍ବଥାପି ଵିସଯରସମନୁଭଵିତୁଂ ସକ୍କୋତି, ତସ୍ମା ମଜ୍ଝତ୍ତଵେଦନାସମ୍ପଯୁତ୍ତମେଵାତି। ହୋନ୍ତି ଚେତ୍ଥ –

‘‘ଵତ୍ଥାଲମ୍ବସଭାଵାନଂ, ଭୂତିକାନଞ୍ହି ଘଟ୍ଟନଂ;

ଦୁବ୍ବଲଂ ଇତି ଚକ୍ଖାଦି-ଚତୁଚିତ୍ତମୁପେକ୍ଖକଂ।

‘‘କାଯନିସ୍ସଯଫୋଟ୍ଠବ୍ବ-ଭୂତାନଂ ଘଟ୍ଟନାଯ ତୁ;

ବଲଵତ୍ତା ନ ଵିଞ୍ଞାଣଂ, କାଯିକ ମଜ୍ଝଵେଦନଂ।

‘‘ସମାନନିସ୍ସଯୋ ଯସ୍ମା, ନତ୍ଥାନନ୍ତରପଚ୍ଚଯୋ;

ତସ୍ମା ଦୁଵଲମାଲମ୍ଭେ, ସୋପେକ୍ଖଂ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛନ’’ନ୍ତି।

କୁସଲସ୍ସ ୱିପାକାନି, ସମ୍ପଯୁତ୍ତହେତୁୱିରହତୋ ଅହେତୁକଚିତ୍ତାନି ଚାତି କୁସଲୱିପାକାହେତୁକଚିତ୍ତାନି। ନିଵତ୍ତକହେତୁୱସେନ ନିପ୍ଫନ୍ନାନିପି ହେତାନି ସମ୍ପଯୁତ୍ତହେତୁୱସେନେୱ ଅହେତୁକୱୋହାରଂ ଲଭନ୍ତି, ଇତରଥା ମହାୱିପାକେହି ଇମେସଂ ନାନତ୍ତାସମ୍ଭୱତୋ। କିଂ ପନେତ୍ଥ କାରଣଂ ଯଥା ଇଧେୱଂ ଅକୁସଲୱିପାକନିଗମନେ ଅହେତୁକଗ୍ଗହଣଂ ନ କତନ୍ତି? ବ୍ଯଭିଚାରାଭାୱତୋ। ସତି ହି ସମ୍ଭୱେ, ବ୍ଯଭିଚାରେ ଚ ୱିସେସନଂ ସାତ୍ଥକଂ ସିଯା। ଅକୁସଲୱିପାକାନଂ ପନ ଲୋଭାଦିସାୱଜ୍ଜଧମ୍ମୱିପାକଭାୱେନ ତଵିଧୁରେହି, ଅଲୋଭାଦୀହି ସମ୍ପଯୋଗାଯୋଗତୋ, ସଯଂ ଅବ୍ଯାକତନିରୱଜ୍ଜସଭାୱାନଂ ଲୋଭାଦିଅକୁସଲଧମ୍ମସମ୍ପଯୋଗୱିରୋଧତୋ ଚ ନତ୍ଥି କଦାଚିପି ସହେତୁକତାଯ ସମ୍ଭୱୋତି ଅହେତୁକଭାୱାବ୍ଯଭିଚାରତୋ ନ ତାନି ଅହେତୁକସଦ୍ଦେନ ୱିସେସିତଵାନି।

୧୧। ଇଦାନି ଅହେତୁକାଧିକାରେ ଅହେତୁକକିରିଯଚିତ୍ତାନିପି କିଚ୍ଚଭେଦେନ ତିଧା ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଉପେକ୍ଖାସହଗତ’’ନ୍ତ୍ୟାଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଚକ୍ଖାଦିପଞ୍ଚଦ୍ୱାରେ ଘଟ୍ଟିତମାରମ୍ମଣଂ ଆୱଜ୍ଜେତି ତତ୍ଥ ଆଭୋଗଂ କରୋତି, ଚିତ୍ତସନ୍ତାନଂ ୱା ଭୱଙ୍ଗୱସେନ ପୱତ୍ତିତୁଂ ଅଦତ୍ୱା ୱୀଥିଚିତ୍ତଭାୱାଯ ପରିଣାମେତୀତି ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରାୱଜ୍ଜନଂ, କିରିଯାହେତୁକମନୋଧାତୁଚିତ୍ତଂ। ଆୱଜ୍ଜନସ୍ସ ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚଯଭୂତଂ ଭୱଙ୍ଗଚିତ୍ତଂ ମନୋଦ୍ୱାରଂ ୱୀଥିଚିତ୍ତାନଂ ପୱତ୍ତିମୁଖଭାୱତୋ। ତସ୍ମିଂ ଦିଟ୍ଠସୁତମୁତାଦିୱସେନ ଆପାଥମାଗତମାରମ୍ମଣଂ ଆୱଜ୍ଜେତି , ୱୁତ୍ତନଯେନ ୱା ଚିତ୍ତସନ୍ତାନଂ ପରିଣାମେତୀତି ମନୋଦ୍ୱାରାୱଜ୍ଜନଂ, କିରିଯାହେତୁକମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁଉପେକ୍ଖାସହଗତଚିତ୍ତଂ। ଇଦମେୱ ଚ ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରେ ଯଥାସନ୍ତୀରିତଂ ଆରମ୍ମଣଂ ୱୱତ୍ଥପେତୀତି ୱୋଟ୍ଠବ୍ବନନ୍ତି ଚ ୱୁଚ୍ଚତି। ହସିତଂ ଉପ୍ପାଦେତୀତି ହସିତୁପ୍ପାଦଂ, ଖୀଣାସୱାନଂ ଅନୋଳାରିକାରମ୍ମଣେସୁ ପହଟ୍ଠାକାରମତ୍ତହେତୁକଂ କିରିଯାହେତୁକମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁସୋମନସ୍ସସହଗତଚିତ୍ତଂ।

୧୨।ସଵଥାପୀତି ଅକୁସଲୱିପାକକୁସଲୱିପାକକିରିଯଭେଦେନ। ଅଟ୍ଠାରସାତି ଗଣନପରିଚ୍ଛେଦୋ। ଅହେତୁକଚିତ୍ତାନୀତି ପରିଚ୍ଛିନ୍ନଧମ୍ମନିଦସ୍ସନଂ।

ଅହେତୁକଚିତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସୋଭନଚିତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୪। ଏୱଂ ଦ୍ୱାଦସାକୁସଲଅହେତୁକାଟ୍ଠାରସୱସେନ ସମତିଂସ ଚିତ୍ତାନି ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ତଵିନିମୁତ୍ତାନଂ ସୋଭନୱୋହାରଂ ଠପେତୁଂ ‘‘ପାପାହେତୁକମୁତ୍ତାନୀ’’ତ୍ୟାଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଅତ୍ତନା ଅଧିସଯିତସ୍ସ ଅପାଯାଦିଦୁକ୍ଖସ୍ସ ପାପନତୋ ପାପେହି , ହେତୁସମ୍ପଯୋଗାଭାୱତୋ ଅହେତୁକେହି ଚ ମୁତ୍ତାନି ଚତୁୱୀସତିକାମାୱଚରପଞ୍ଚତିଂସମହଗ୍ଗତଲୋକୁତ୍ତରୱସେନ ଏକୂନସଟ୍ଠିପରିମାଣାନି, ଅଥ ୱା ଅଟ୍ଠ ଲୋକୁତ୍ତରାନି ଝାନଙ୍ଗଯୋଗଭେଦେନ ପଚ୍ଚେକଂ ପଞ୍ଚଧା କତ୍ୱା ଏକନୱୁତିପି ଚିତ୍ତାନି ସୋଭନଗୁଣାୱହନତୋ, ଅଲୋଭାଦିଅନୱଜ୍ଜହେତୁସମ୍ପଯୋଗତୋ ଚ ସୋଭନାନୀତି ୱୁଚ୍ଚରେ କଥୀଯନ୍ତି।

କାମାୱଚରସୋଭନଚିତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୫। ଇଦାନି ସୋଭନେସୁ କାମାୱଚରାନମେୱ ପଠମଂ ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠତ୍ତା ତେସୁପି ଅବ୍ଯାକତାନଂ କୁସଲପୁବକତ୍ତା ପଠମଂ କାମାୱଚରକୁସଲଂ, ତତୋ ତଵିପାକଂ, ତଦନନ୍ତରଂ ତଦେକଭୂମିପରିଯାପନ୍ନଂ କିରିଯଚିତ୍ତଞ୍ଚ ପଚ୍ଚେକଂ ୱେଦନାଞାଣସଙ୍ଖାରଭେଦେନ ଅଟ୍ଠଧା ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ସୋମନସ୍ସସହଗତ’’ନ୍ତ୍ୟାଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଜାନାତି ଯଥାସଭାୱଂ ପଟିୱିଜ୍ଝତୀତି ଞାଣଂ। ସେସଂ ୱୁତ୍ତନଯମେୱ। ଏତ୍ଥ ଚ ବଲୱସଦ୍ଧାଯ ଦସ୍ସନସମ୍ପତ୍ତିଯା ପଚ୍ଚଯପଟିଗ୍ଗାହକାଦିସମ୍ପତ୍ତିଯାତି ଏୱମାଦୀହି କାରଣେହି ସୋମନସ୍ସସହଗତତା, ପଞ୍ଞାସଂୱତ୍ତନିକକମ୍ମତୋ, ଅବ୍ଯାପଜ୍ଜଲୋକୂପପତ୍ତିତୋ, ଇନ୍ଦ୍ରିଯପରିପାକତୋ, କିଲେସଦୂରୀଭାୱତୋ ଚ ଞାଣସମ୍ପଯୁତ୍ତତା, ତଵିପରିଯାଯେନ ଉପେକ୍ଖାସହଗତତା ଚେୱ ଞାଣୱିପ୍ପଯୁତ୍ତତା ଚ, ଆୱାସସପ୍ପାଯାଦିୱସେନ କାଯଚିତ୍ତାନଂ କଲ୍ଲଭାୱତୋ, ପୁବେ ଦାନାଦୀସୁ କତପରିଚଯତାଦୀହି ଚ ଅସଙ୍ଖାରିକତା, ତଵିପରିଯାଯେନ ସସଙ୍ଖାରିକତା ଚ ୱେଦିତଵା।

ତତ୍ଥ ଯଦା ପନ ଯୋ ଦେଯ୍ଯଧମ୍ମପଟିଗ୍ଗାହକାଦିସମ୍ପତ୍ତିଂ, ଅଞ୍ଞଂ ୱା ସୋମନସ୍ସହେତୁଂ ଆଗମ୍ମ ହଟ୍ଠପହଟ୍ଠୋ ‘‘ଅତ୍ଥି ଦିନ୍ନ’’ନ୍ତ୍ୟାଦିନଯପୱତ୍ତଂ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଂ ପୁରକ୍ଖତ୍ୱା ମୁତ୍ତଚାଗତାଦିୱସେନ ଅସଂସୀଦନ୍ତୋ ଅନୁସ୍ସାହିତୋ ପରେହି ଦାନାଦୀନି ପୁଞ୍ଞାନି କରୋତି, ତଦାସ୍ସ ଚିତ୍ତଂ ସୋମନସ୍ସସହଗତଂ ଞାଣସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ ଅସଙ୍ଖାରିକଂ ହୋତି। ଯଦା ପନ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ହଟ୍ଠତୁଟ୍ଠୋ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଂ ପୁରକ୍ଖତ୍ୱାପି ଅମୁତ୍ତଚାଗତାଦିୱସେନ ସଂସୀଦମାନୋ ପରେହି ୱା ଉସ୍ସାହିତୋ କରୋତି, ତଦାସ୍ସ ତଦେୱ ଚିତ୍ତଂ ସସଙ୍ଖାରିକଂ ହୋତି। ଯଦା ପନ ଞାତିଜନସ୍ସ ପଟିପତ୍ତିଦସ୍ସନେନ ଜାତପରିଚଯା

ବାଲଦାରକା ଭିକ୍ଖୂ ଦିସ୍ୱା ସୋମନସ୍ସଜାତା ସହସା କିଞ୍ଚିଦେୱ ହତ୍ଥଗତଂ ଦଦନ୍ତି ୱା ୱନ୍ଦନ୍ତି ୱା, ତଦା ତେସଂ ତତିଯଂ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ଯଦା ପନ "ଦେଥ, ୱନ୍ଦଥା"ତି ଞାତୀହି ଉସ୍ସାହିତା ଏୱଂ ପଟିପଜ୍ଜନ୍ତି, ତଦା ଚତୁତ୍ଥଂ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ଯଦା ପନ ଦେଯ୍ୟଧମ୍ମପଟିଗ୍ଗାହକାଦୀନଂ ଅସମ୍ପତ୍ତିଂ, ଅଞ୍ଞେସଂ ୱା ସୋମନସ୍ସହେତୂନଂ ଅଭାୱଂ ଆଗମ୍ମ ଚତୂସୁପି ୱିକପ୍ପେସୁ ସୋମନସ୍ସରହିତା ହୋନ୍ତି, ତଦା ସେସାନି ଚତ୍ତାରି ଉପେକ୍ଖାସହଗତାନି ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀତି। ଅଟ୍ଠପୀତି ପି-ସଦ୍ଦେନ ଦସପୁଞ୍ଞକିରିଯାଦିୱସେନ ଅନେକୱିଧତଂ ସମ୍ପିଣ୍ଡେତି। ତଥା ହି ୱଦନ୍ତି –

"କମେନ ପୁଞ୍ଞୱତ୍ଥୂହି, ଗୋଚରାଧିପତୀହି ଚ;

କମ୍ମହୀନାଦିତୋ ଚେୱ, ଗଣେଯ୍ୟ ନଯକୋୱିଦୋ"ତି।

ଇମାନି ହି ଅଟ୍ଠ ଚିତ୍ତାନି ଦସପୁଞ୍ଞକିରିଯୱତ୍ଥୁୱସେନ ପୱତ୍ତନତୋ ପଚ୍ଚେକଂ ଦସ ଦସାତି କତ୍ୱା ଅସୀତି ଚିତ୍ତାନି ହୋନ୍ତି, ତାନି ଚ ଛସୁ ଆରମ୍ମଣେସୁ ପୱତ୍ତନତୋ ପଚ୍ଚେକଂ ଛଗ୍ଗୁଣିତାନି ସାସୀତିକାନି ଚତ୍ତାରି ସତାନି ହୋନ୍ତି, ଅଧିପତିଭେଦେନ ପନ ଞାଣୱିପ୍ପଯୁତ୍ତାନଂ ଚତ୍ତାଲୀସାଧିକଦ୍ୱିସତପରିମାଣାନଂ ୱୀମଂସାଧିପତିସମ୍ପଯୋଗାଭାୱତୋ ତାନି ତିଣ୍ଣଂ ଅଧିପତୀନଂ ୱସେନ ତିଗୁଣିତାନି ୱୀସାଧିକାନି ସତ୍ତସତାନି, ତଥା ଞାଣସମ୍ପଯୁତ୍ତାନି ଚ ଚତୁନ୍ନଂ ଅଧିପତୀନଂ ୱସେନ ଚତୁଗ୍ଗୁଣିତାନି ସସଟ୍ଠିକାନି ନୱ ସତାନୀତି ଏୱଂ ଅଧିପତିୱସେନ ସହସ୍ସଂ ସାସୀତିକାନି ଚ ଛ ସତାନି ହୋନ୍ତି, ତାନି କାଯୱଚୀମନୋକମ୍ମସଙ୍ଖାତକମ୍ମତ୍ତିକୱସେନ ତିଗୁଣିତାନି ଚତ୍ତାଲୀସାଧିକାନି ପଞ୍ଚ ସହସ୍ସାନି ହୋନ୍ତି, ତାନି ଚ ହୀନମଜ୍ଝିମପଣୀତଭେଦତୋ ତିଗୁଣିତାନି ୱୀସସତାଧିକପନ୍ନରସସହସ୍ସାନି ହୋନ୍ତି। ଯଂ ପନ ୱୁତ୍ତଂ ଆଚରିଯବୁଦ୍ଧଦତ୍ତତ୍ଥେରେନ –

"ସତ୍ତରସ ସହସ୍ସାନି, ଦ୍ୱେ ସତାନି ଅସୀତି ଚ;

କାମାୱଚରପୁଞ୍ଞାନି, ଭୱନ୍ତୀତି ୱିନିଦ୍ଦିସେ"ତି।

ତଂ ଅଧିପତିୱସେନ ଗଣନପରିହାନିଂ ଅନାଦିଯିତ୍ୱା ସୋତପତିତୱସେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ, କାଲଦେସାଦିଭେଦେନ ପନ ନେସଂ ଭେଦୋ ଅପ୍ପମେଯ୍ୟୋୱ।

କୁଚ୍ଛିତେ (ଧ। ସ। ଅଟ୍ଠ। ୧) ପାପଧମ୍ମେ ସଲଯନ୍ତି କମ୍ପେନ୍ତି ୱିଦ୍ଧଂସେନ୍ତି ଅପଗମେନ୍ତୀତି ୱା କୁସଲାନି। ଅଥ ୱା କୁଚ୍ଛିତାକାରେନ ସନ୍ତାନେ ସଯନତୋ ପୱତ୍ତନତୋ କୁସସଙ୍ଖାତେ ପାପଧମ୍ମେ ଲୁନନ୍ତି ଛିନ୍ଦନ୍ତୀତି କୁସଲାନି। ଅଥ ୱା କୁଚ୍ଛିତେ ପାପଧମ୍ମେ ସାନତୋ ତନୁକରଣତୋ ଓସାନକରଣତୋ ୱା କୁସସଙ୍ଖାତେନ ଞାଣେନ, ସଦ୍ଧାଦିଧମ୍ମଜାତେନ ୱା ଲାତବ୍ବାନି ସହଜାତୌପନିସ୍ସଯଭାୱେନ ଯଥାରହଂ ପୱତ୍ତେତବ୍ବାନୀତି କୁସଲାନି, ତାନେୱ ଯଥାୱୁତ୍ତେନ କାମାୱଚରାନି କୁସଲଚିତ୍ତାନି ଚାତି କାମାୱଚରକୁସଲଚିତ୍ତାନି।

୧୬। ଯଥା ପନେତାନି ପୁଞ୍ଞକିରିଯୱସେନ, କମ୍ମଦ୍ୱାରୱସେନ, କମ୍ମୱସେନ, ଅଧିପତିୱସେନ ଚ ପୱତ୍ତନ୍ତି, ନେୱଂ ୱିପାକାନି ଦାନାଦିୱସେନ ଅପ୍ପୱତ୍ତନତୋ, ୱିଞ୍ଞତ୍ତିସମୁଟ୍ଠାପନାଭାୱତୋ, ଅୱିପାକସଭାୱତୋ, ଛନ୍ଦାଦୀନି ପୁରକ୍ଖତ୍ୱା ଅପ୍ପୱତ୍ତିତୋ ଚ, ତସ୍ମା ତଂୱସେନ ପରିହାପେତ୍ୱା ଯଥାରହଂ ଗଣନଭେଦୋ ଯୋଜେତବ୍ବୋ। ଇମାନିପି ଇଟ୍ଠେଟ୍ଠମଜ୍ଝତ୍ତାରମ୍ମଣୱସେନ ଯଥାକ୍କମଂ ସୋମନସ୍ସୁପେକ୍ଖାସହିତାନି। ପଟିସନ୍ଧାଦିୱସପ୍ପୱତ୍ତିଯଂ କମ୍ମସ୍ସ ବଲୱାବଲଭାୱତୋ, ତଦାରମ୍ମଣପ୍ପୱତ୍ତିଯଂ ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ଜୱନାନୁରୂପତୋ, କଦାଚି ତତ୍ଥାପି କମ୍ମାନୁରୂପତୋ ଚ ଞାଣସମ୍ପଯୁତ୍ତାନି, ଞାଣୱିପ୍ପଯୁତ୍ତାନି ଚ ହୋନ୍ତି। ଯଥାପଯୋଗଂ ୱିନା ସପ୍ପଯୋଗଞ୍ଚ ଯଥାଉପଟ୍ଠିତେହି କମ୍ମାଦିପଚ୍ଚଯେହି ଉତୁଭୋଜନାଦିସପ୍ପାଯାସପ୍ପାଯୱସେନ ଅସଙ୍ଖାରିକସସଙ୍ଖାରିକାନି।

୧୭। କିରିଯଚିତ୍ତାନମ୍ପି କୁସଲେ ୱୁତ୍ତନଯେନ ଯଥାରହଂ ସୋମନସ୍ସସହଗତାଦିତା ୱେଦିତବ୍ବା।

୧୮।ସହେତୁକକାମାୱଚରକୁସଲୱିପାକକିରିଯଚିତ୍ତାନୀତି ଏତ୍ଥ ସହେତୁକଗ୍ଗହଣଂ ୱିପାକକିରିଯାପେକ୍ଖଂ ୱିସେସନଂ କୁସଲସ୍ସ ଏକନ୍ତସହେତୁକତ୍ତା। ହୋତି ହି ଯଥାଲାଭଯୋଜନା, "ସକ୍ଖରକଥଲମ୍ପି ମଚ୍ଛଗୁମ୍ବମ୍ପି ଚରନ୍ତମ୍ପି ତିଟ୍ଠନ୍ତମ୍ପୀ"ତ୍ୟାଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ୧।୨୪୯) ୱିଯ ସକ୍ଖରକଥଲସ୍ସ ଚରଣାଯୋଗତୋ ମଚ୍ଛଗୁମ୍ବାପେକ୍ଖାଯ ଚରଣକିରିଯା ଯୋଜୀଯତୀତି।

୧୯। ସହେତୁକାମାୱଚରପୁଞ୍ଞପାକକିରିଯା ୱେଦନାଞାଣସଙ୍ଖାରଭେଦେନ ପଚ୍ଚେକଂ ୱେଦନାଭେଦତୋ ଦୁୱିଧତ୍ତା, ଞାଣଭେଦତୋ ଚତୁବ୍ବିଧତ୍ତା, ସଙ୍ଖାରଭେଦତୋ ଅଟ୍ଠୱିଧତ୍ତା ଚ ସମ୍ପିଣ୍ଡେତ୍ୱା ଚତୁୱୀସତି ମତାତି ଯୋଜନା। ନନୁ ଚ ୱେଦନାଭେଦୋ ତାୱ ଯୁତ୍ତୋ ତାସଂ ଭିନ୍ନସଭାୱତ୍ତା।

ଞାଣସଙ୍ଖାରଭେଦୋ ପନ କଥନ୍ତି? ଞାଣସଙ୍ଖାରାନଂ ଭାୱାଭାୱକତୋପି ଭେଦୋ ଞାଣସଙ୍ଖାରକତୋୱ ଯଥା ୱସ୍ସକତୋ ସୁଭିକ୍ଖୋ ଦୁବ୍ଭିକ୍ଖୋତି, ତସ୍ମା ଞାଣସଙ୍ଖାରକତୋ ଭେଦୋ ଞାଣସଙ୍ଖାରଭେଦୋତି ନ ଏତ୍ଥ କୋଚି ୱିରୋଧୋତି।

୨୦। ଇଦାନି ସବ୍ବାନିପି କାମାୱଚରଚିତ୍ତାନି ସମ୍ପିଣ୍ଡେତ୍ୱା ଦସ୍ସେତୁଂ ''କାମେ ତେୱୀସା''ତ୍ୟାଦି ୱୁତ୍ତଂ। କାମେ ଭୱେ ସତ୍ତ ଅକୁସଲୱିପାକାନି, ସହେତୁକାହେତୁକାନି ସୋଳସ କୁସଲୱିପାକାନୀତି ଏୱଂ ତେୱୀସତି ୱିପାକାନି ଦ୍ୱାଦସ ଅକୁସଲାନି, ଅଟ୍ଠ କୁସଲାନୀତି ପୁଞ୍ଞାପୁଞ୍ଞାନି ୱୀସତି ଅହେତୁକା ତିସ୍ସୋ ସହେତୁକା ଅଟ୍ଠାତି ଏକାଦସ କିରିଯା ଚାତି ସବ୍ବଥାପି କୁସଲାକୁସଲୱିପାକକିରିଯାନଂ ଅନ୍ତୋଗଧଭେଦେନ ଚତୁପଞ୍ଞାସେୱ କାଲଦେସସନ୍ତାନାଦିଭେଦେନ ଅନେକୱିଧଭାୱେପୀତ୍ୟତ୍ଥୋ।

କାମାୱଚରସୋଭନଚିତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ରୂପାୱଚରଚିତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୨୧। ଇଦାନି ତଦନନ୍ତରୁଦ୍ଦିଟ୍ଠସ୍ସ ରୂପାୱଚରସ୍ସ ନିଦ୍ଦେସକ୍କମୋ ଅନୁପ୍ପତ୍ତୋତି ତସ୍ସ ଝାନଙ୍ଗଯୋଗଭେଦେନ ପଞ୍ଚଧା ୱିଭାଗଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ୱିତକ୍କ… ପେ… ସହିତ''ନ୍ତ୍ୟାଦିମାହ। ୱିତକ୍କୋ ଚ ୱିଚାରୋ ଚ ପୀତି ଚ ସୁଖଞ୍ଚ ଏକଗ୍ଗତା ଚାତି ଇମେହି ସହିତଂ ୱିତକ୍କୱିଚାରପୀତିସୁଖେକଗ୍ଗତାସହିତଂ। ତତ୍ଥ ଆରମ୍ମଣଂ ୱିତକ୍କେତି ସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମେ ଅଭିନିରୋପେତୀତି ୱିତକ୍କୋ, ସୋ ସହଜାତାନଂ ଆରମ୍ମଣାଭିନିରୋପନଲକ୍ଖଣୋ, ଯଥା ହି କୋଚି ଗାମୱାସୀ ପୁରିସୋ ରାଜୱଲ୍ଲଭଂ ସମ୍ବନ୍ଧିନଂ ମିତ୍ତଂ ୱା ନିସ୍ସାଯ ରାଜଗେହଂ ଅନୁପୱିସତି, ଏୱଂ ୱିତକ୍କଂ ନିସ୍ସାଯ ଚିତ୍ତଂ ଆରମ୍ମଣଂ ଆରୋହତି। ଯଦି ଏୱଂ କଥଂ ଅୱିତକ୍କଂ ଚିତ୍ତଂ ଆରମ୍ମଣଂ ଆରୋହତୀତି? ତମ୍ପି ୱିତକ୍କବଲେନେୱ ଅଭିନିରୋହତି। ଯଥା ହି ସୋ ପୁରିସୋ ପରିଚଯେନ ତେନ ୱିନାପି ନିରାସଙ୍କୋ ରାଜଗେହଂ ପୱିସତି, ଏୱଂ ପରିଚଯେନ ୱିତକ୍କେନ ୱିନାପି ଅୱିତକ୍କଂ ଚିତ୍ତଂ ଆରମ୍ମଣଂ ଅଭିନିରୋହତି। ପରିଚଯୋତି ଚେତ୍ଥ ସୱିତକ୍କଚିତ୍ତସ୍ସ ସନ୍ତାନେ ଅଭିଣ୍ହପ୍ପୱତ୍ତିୱସେନ ନିବ୍ବତ୍ତା ଚିତ୍ତଭାୱନା। ଅପି ଚେତ୍ଥ ପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣଂ ଅୱିତକ୍କମ୍ପି ୱତ୍ଥାରମ୍ମଣସଙ୍ଘଟ୍ଟନବଲେନ, ଦୁତିଯଜ୍ଝାନାଦୀନି ଚ ହେଟ୍ଠିମଭାୱନାବଲେନ ଅଭିରୋହନ୍ତି।

ଆରମ୍ମଣେ ତେନ ଚିତ୍ତଂ ୱିଚରତୀତି ୱିଚାରୋ। ସୋ ଆରଣାନୁମଜ୍ଜନଲକ୍ଖଣୋ। ତଥା ହେସ ''ଅନୁସନ୍ଧାନତା''ତି (ଧ। ସ। ୮) ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋ। ଏତ୍ଥ ଚ ୱିଚାରତୋ ଓଳାରିକଟ୍ଠେନ, ତସ୍ସେୱ ପୁବ୍ବଙ୍ଗମଟ୍ଠେନ ଚ ପଠମଘଣ୍ଟାଭିଘାତୋ ୱିଯ ଚେତସୋ ପଠମାଭିନିପାତୋ ୱିତକ୍କୋ, ଅନୁରୱୋ ୱିଯ ଅନୁସଞ୍ଚରଣଂ ୱିଚାରୋ। ୱିପ୍ଫାରୱାଚେତ୍ଥ ୱିତକ୍କୋ ଚିତ୍ତସ୍ସ ପରିପ୍ଫନ୍ଦନଭୂତୋ, ଆକାସେ ଉପ୍ପତିତୁକାମସ୍ସ ସକୁଣସ୍ସ ପକ୍ଖୱିକ୍ଖେପୋ ୱିଯ, ପଦୁମାଭିମୁଖପାତୋ ୱିଯ ଚ ଗନ୍ଧାନୁବନ୍ଧଚେତସୋ ଭମରସ୍ସ, ସନ୍ତୱୁତ୍ତି ୱିଚାରୋ ଚିତ୍ତସ୍ସ ନାତିପରିପ୍ଫନ୍ଦନଭୂତୋ, ଆକାସେ ଉପ୍ପତିତସ୍ସ ସକୁଣସ୍ସ ପକ୍ଖପ୍ପସାରଣଂ ୱିଯ, ପଦୁମସ୍ସ ଉପରିଭାଗେ ପରିବ୍ଭମନଂ ୱିଯ ଚ ପଦୁମାଭିମୁଖପତିତସ୍ସ ଭମରସ୍ସ।

ପିନଯତି କାଯଚିତ୍ତଂ ତପ୍ପେତି, ୱଡ୍ଢେତୀତି ୱା ପୀତି, ସା ସମ୍ପିଯାଯନଲକ୍ଖଣା, ଆରମ୍ମଣଂ କଲ୍ଲତୋ ଗହଣଲକ୍ଖଣାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି, ସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମେ ସୁଖଯତୀତି ସୁଖଂ, ତଂ ଇଟ୍ଠାନୁଭୱନଲକ୍ଖଣଂ ସୁଭୋଜନରସସ୍ସାଦକୋ ରାଜା ୱିଯ। ତତ୍ଥ ଆରମ୍ମଣପ୍ପଟିଲାଭେ ପୀତିଯା ୱିସେସୋ ପାକଟୋ କନ୍ତାରଖିନ୍ନସ୍ସ ୱନନ୍ତୋଦକଦସ୍ସନେ ୱିଯ, ଯଥାଲଦ୍ଧସ୍ସ ଅନୁଭୱନେ ସୁଖସ୍ସ ୱିସେସୋ ପାକଟୋ ଯଥାଦିଟ୍ଠୋଦକସ୍ସ ପାନାଦୀସୁ ୱିଯାତି। ନାନାରମ୍ମଣୱିକ୍ଖେପାଭାୱେନ ଏକଂ ଆରମ୍ମଣଂ ଅଗ୍ଗଂ ଇମସ୍ସାତି ଏକଗ୍ଗଂ, ଚିତ୍ତଂ, ତସ୍ସ ଭାୱୋ ଏକଗ୍ଗତା, ସମାଧି। ସୋ ଅୱିକ୍ଖେପଲକ୍ଖଣୋ। ତସ୍ସ ହି ୱସେନ ସସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ ଚିତ୍ତଂ ଅୱିକ୍ଖିତ୍ତଂ ହୋତି।

ପଠମଞ୍ଚ ଦେସନାକ୍କମତୋ ଚେୱ ଉପ୍ପତ୍ତିକ୍କମତୋ ଚ ଆଦିଭୂତତ୍ତା ତଂ ଝାନଞ୍ଚ ଆରମ୍ମଣୂପନିଜ୍ଝାନତୋ, ପଚ୍ଚନୀକଝାପନତୋ ଚାତି ପଠମଜ୍ଝାନଂ, ୱିତକ୍କାଦିପଞ୍ଚକଂ। ଝାନଙ୍ଗସମୁଦାଯେ ଯେୱ ହି ଝାନୱୋହାରୋ ନେମିଆଦିଅଙ୍ଗସମୁଦାଯେ ରଥୱୋହାରୋ ୱିଯ, ତଥା ହି ୱୁତ୍ତଂ ୱିଭଙ୍ଗେ ''ଝାନନ୍ତି ୱିତକ୍କୋ ୱିଚାରୋ ପୀତି ସୁଖଂ ଚିତ୍ତସ୍ସେକଗ୍ଗତା''ତି (ୱିଭ। ୫୬୯)। ପଠମଜ୍ଝାନେନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ କୁସଲଚିତ୍ତଂ ପଠମଜ୍ଝାନକୁସଲଚିତ୍ତଂ।

କସ୍ମା ପନ ଅଞ୍ଞେସୁ ଫସ୍ସାଦୀସୁ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମେସୁ ୱିଜ୍ଜମାନେସୁ ଇମେଯେୱ ପଞ୍ଚ ଝାନଙ୍ଗୱସେନ ୱୁତ୍ତାତି? ୱୁଚ୍ଚତେ – ଉପନିଜ୍ଝାନକିଚ୍ଚୱନ୍ତତାଯ, କାମଚ୍ଛନ୍ଦାଦୀନଂ ଉଜୁପଟିପକ୍ଖଭାୱତୋ ଚ। ୱିତକ୍କୋ ହି ଆରମ୍ମଣେ ଚିତ୍ତଂ ଅଭିନିରୋପେତି। ୱିଚାରୋ ଅନୁପ୍ପବନ୍ଧେତି, ପୀତି ଚସ୍ସ ପୀନନଂ, ସୁଖଞ୍ଚ ଉପବ୍ରୂହନଂ କରୋତି, ଅଥ ନଂ ସସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମଂ ଏତେହି ଅଭିନିରୋପନାନୁପ୍ପବନ୍ଧନପୀନନୌପବ୍ରୂହନେହି ଅନୁଗ୍ଗହିତା ଏକଗ୍ଗତା ସମାଧାନକିଚ୍ଚେନ ଅତ୍ତାନଂ ଅନୁୱତ୍ତାପେନ୍ତୀ ଏକତ୍ତାରମ୍ମଣେ ସମଂ, ସମ୍ମା ଚ ଆଧିଯତି। ଇନ୍ଦ୍ରିଯସମତାୱସେନ ସମଂ ପଟିପକ୍ଖଧମ୍ମାନଂ ଦୂରୀଭାୱେନ ଲୀନୁଦ୍ଧଚ୍ଚାଭାୱେନ ସମ୍ମା ଚ ଠପେତୀତି ଏୱମେତେ ସମେୱ ଉପନିଜ୍ଝାନକିଚ୍ଚଂ ଆୱେଣିକଂ। କାମଚ୍ଛନ୍ଦାଦିପଟିପକ୍ଖଭାୱେ ପନ ସମାଧି କାମଚ୍ଛନ୍ଦସ୍ସ ପଟିପକ୍ଖୋ

ରାଗପ୍ପଣିଧିଯା ଉଜୁପଚ୍ଚନୀକଭାୱତୋ। କାମଚ୍ଛନ୍ଦୱସେନ ହି ନାନାରମ୍ମଣେହି ପଲୋଭିତସ୍ସ ପରିବ୍ଭମନ୍ତସ୍ସ ଚିତ୍ତସ୍ସ ସମାଧାନଂ ଏକଗ୍ଗତାଯ ହୋତି। ପୀତି ବ୍ଯାପାଦସ୍ସ ପାମୋଜ୍ଜସଭାୱତ୍ତା। ୱିତକ୍କୋ ଥିନମିଦ୍ଧସ୍ସ ଯୋନିସୋ ସଙ୍କପ୍ପନୱସେନ ସୱିପ୍ଫାରପ୍ପୱତ୍ତିତୋ ସୁଖଂ ଅୱୂପସମାନୁତାପସଭାୱସ୍ସ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚକୁକ୍କୁଚ୍ଚସ୍ସ ୱୂପସନ୍ତସୀତଲସଭାୱତ୍ତା। ୱିଚାରୋ ୱିଚିକିଚ୍ଛାଯ ଆରମ୍ମଣେ ଅନୁମଜ୍ଜନୱସେନ ପଞ୍ଞାପତିରୂପସଭାୱତ୍ତା। ଏୱଂ ଉପନିଜ୍ଝାନକିଚ୍ଚୱନ୍ତତାଯ, କାମଚ୍ଛନ୍ଦାଦୀନଂ ଉଜୁପଟିପକ୍ଖଭାୱତୋ ଚ ଇମେଯେୱ ପଞ୍ଚ ଝାନଙ୍ଗଭାୱେନ ୱୱତ୍ଥିତାତି। ଯଥାହୁ –

‘‘ଉପନିଜ୍ଝାନକିଚ୍ଚତ୍ତା, କାମାଦିପଟିପକ୍ଖତୋ;

ସନ୍ତେସୁପି ଚ ଅଞ୍ଞେସୁ, ପଞ୍ଚେୱ ଝାନସଞ୍ଞିତା’’ତି।

ଉପେକ୍ଖା ପନେତ୍ଥ ସନ୍ତୱୁତ୍ତିସଭାୱତ୍ତା ସୁଖେୱ ଅନ୍ତୋଗଧାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ତେନାହୁ –

‘‘ଉପେକ୍ଖା ସନ୍ତୱୁତ୍ତିତ୍ତା, ସୁଖମିଚ୍ଚେୱ ଭାସିତା’’ତି। (ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୨୩୨; ୱିସୁଦ୍ଧି। ୨।୬୪୪);

ପହାନଙ୍ଗାଦିୱସେନ ପନସ୍ସ ୱିସେସୋ ଉପରି ଆୱି ଭୱିସ୍ସତି, ତଥା ଅରୂପାୱଚରଲୋକୁତ୍ତରେସୁପି ଲବ୍ଭମାନକୱିସେସୋ। ଅଥେତ୍ଥ କାମାୱଚରକୁସଲେସୁ ୱିଯ ସଙ୍ଖାରଭେଦୋ କସ୍ମା ନ ଗହିତୋ। ଇଦମ୍ପି ହି କେୱଲଂ ସମଥାନୁଯୋଗୱସେନ ପଟିଲଦ୍ଧଂ ସସଙ୍ଖାରିକଂ, ମଗ୍ଗାଧିଗମୱସେନ ପଟିଲଦ୍ଧଂ ଅସଙ୍ଖାରିକନ୍ତି ସକ୍କା ୱତ୍ତୁନ୍ତି? ନଯିଦମେୱଂ ମଗ୍ଗାଧିଗମୱସେନସତ୍ତିତୋ ପଟିଲଦ୍ଧସ୍ସାପି ଅପରଭାଗେ ପରିକମ୍ମୱସେନେୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜନତୋ, ତସ୍ମା ସବ୍ବସ୍ସପି ଝାନସ୍ସ ପରିକମ୍ମସଙ୍ଖାତପୁବ୍ବାଭିସଙ୍ଖାରେନ ୱିନା କେୱଲଂ ଅଧିକାରୱସେନ ଅନୁପ୍ପଜ୍ଜନତୋ ‘‘ଅସଙ୍ଖାରିକ’’ନ୍ତିପି, ଅଧିକାରେନ ଚ ୱିନା କେୱଲଂ ପରିକମ୍ମାଭିସଙ୍ଖାରେନେୱ ଅନୁପ୍ପଜ୍ଜନତୋ ‘‘ସସଙ୍ଖାରିକ’’ନ୍ତିପି ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁନ୍ତି। ଅଥ ୱା ପୁବ୍ବାଭିସଙ୍ଖାରୱସେନେୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନସ୍ସ ନ କଦାଚି ଅସଙ୍ଖାରିକଭାୱୋ ସମ୍ଭୱତୀତି ‘‘ଅସଙ୍ଖାରିକ’’ନ୍ତି ଚ ବ୍ଯଭିଚାରାଭାୱତୋ ‘‘ସସଙ୍ଖାରିକ’’ନ୍ତି ଚ ନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି।

ପି-ସଦ୍ଦେନ ଚେତ୍ଥ ଚତୁକ୍କପଞ୍ଚକନଯୱସେନ ଦ୍ୱିକନୱକୋ, ତଞ୍ଚ ଦୁକ୍ଖପ୍ପଟିପଦାଦନ୍ଧାଭିଞ୍ଞାଦୁକ୍ଖପ୍ପଟିପଦାଖିପ୍ପାଭିଞ୍ଞାସୁଖପ୍ପଟିପଦାଦନ୍ଧାଭିଞ୍ଞାସୁଖପ୍ପଟିପଦାଖିପ୍ପାଭିଞ୍ଞାୱସେନ ପଟିପଦାଚତୁକ୍କେନ ଯୋଜେତ୍ୱା ଦେସିତତ୍ତା ଚତ୍ତାରୋ ନୱକା, ପରିତ୍ତଂ ପରିତ୍ତାରମ୍ମଣଂ, ପରିତ୍ତଂ ଅପ୍ପମାଣାରମ୍ମଣଂ, ଅପ୍ପମାଣଂ ପରିତ୍ତାରମ୍ମଣଂ, ଅପ୍ପମାଣଂ ଅପ୍ପମାଣାରମ୍ମଣନ୍ତି ଆରମ୍ମଣଚତୁକ୍କେନ ଯୋଜିତତ୍ତା ଚତ୍ତାରୋ ନୱକା, ‘‘ଦୁକ୍ଖପ୍ପଟିପଦଂ ଦନ୍ଧାଭିଞ୍ଞଂ ପରିତ୍ତଂ ପରିତ୍ତାରମ୍ମଣଂ, ଦୁକ୍ଖପ୍ପଟିପଦଂ ଦନ୍ଧାଭିଞ୍ଞଂ ପରିତ୍ତଂ ଅପ୍ପମାଣାରମ୍ମଣ’’ନ୍ତ୍ୟାଦିନା ଆରମ୍ମଣପ୍ପଟିପଦାମିସ୍ସକନଯୱସେନ ସୋଳସ ନୱକାତି ପଞ୍ଚୱୀସତି ନୱକାତି ଏୱମାଦିଭେଦଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି।

୨୨। ଝାନୱିସେସେନ ନିବ୍ବତ୍ତିତୱିପାକୋ ଏକନ୍ତତୋ ତଂତଂଝାନସଦିସୋୱାତି ୱିପାକଂ ଝାନସଦିସମେୱ ୱିଭତ୍ତଂ। ଇମମେୱ ହି ଅତ୍ଥଂ ଦୀପେତୁଂ ଭଗୱତା ୱିପାକନିଦ୍ଦେସେପି କୁସଲଂ ଉଦ୍ଦିସିତ୍ୱାୱ ତଦନନ୍ତରଂ ମହଗ୍ଗତଲୋକୁତ୍ତରୱିପାକା ୱିଭତ୍ତା।

୨୫। ରୂପାୱଚରମାନସଂ ଝାନଭେଦେନ ପଞ୍ଚହି ଚତୂହି ତୀହି ଦ୍ୱୀହି ପୁନ ଦ୍ୱୀହି ଝାନଙ୍ଗେହି ସମ୍ପଯୋଗଭେଦେନ ପଞ୍ଚଧା ପଞ୍ଚଙ୍ଗିକଂ ଚତୁରଙ୍ଗିକଂ ତିୱଙ୍ଗିକଂ ଦୁୱଙ୍ଗିକଂ ପୁନ ଦୁୱଙ୍ଗିକନ୍ତି ପଞ୍ଚୱିଧଂ ହୋତି ଅୱିସେସେନ, ପୁନ ତଂ ପୁଞ୍ଞପାକକିରିଯାନଂ ପଚ୍ଚେକଂ ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ଭେଦା ପଞ୍ଚଦସଧା ଭୱେଯ୍ଯାତି।

ରୂପାୱଚରଚିତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଅରୂପାୱଚରଚିତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୨୬। ଇଦାନି ଅରୂପାୱଚରଂ ଆରମ୍ମଣଭେଦେନ ଚତୁଧା ୱିଭଜିତ୍ୱା ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଆକାସାନଞ୍ଚାଯତନା’’ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ଉପ୍ପାଦାଦିଅନ୍ତରହିତତାଯ ନାସ୍ସ ଅନ୍ତୋତି ଅନନ୍ତଂ, ଆକାସଞ୍ଚ ତଂ ଅନନ୍ତଞ୍ଚାତି ଆକାସାନନ୍ତଂ, କସିଣୁଗ୍ଘାଟିମାକାସୋ। ‘‘ଅନନ୍ତାକାସ’’ନ୍ତି ଚ ୱତ୍ତବ୍ବେ ‘‘ଅଗ୍ଯାହିତୋ’’ତ୍ୟାଦୀସୁ ୱିଯ ୱିସେସନସ୍ସ ପରନିପାତୱସେନ ‘‘ଆକାସାନନ୍ତ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଆକାସାନନ୍ତମେୱ ଆକାସାନଞ୍ଚଂ ସକତ୍ଥେ ଭାୱପଚ୍ଚଯୱସେନ। ଆକାସାନଞ୍ଚମେୱ ଆଯତନଂ ସସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମସ୍ସ ଝାନସ୍ସ ଅଧିଟ୍ଠାନଟ୍ଠେନ ଦେୱାନଂ ଦେୱାଯତନଂ ୱିଯାତି ଆକାସାନଞ୍ଚାଯତନଂ। ତସ୍ମିଂ ଅପ୍ପନାପ୍ପତ୍ତଂ ପଠମାରୁପ୍ପଜ୍ଝାନମ୍ପି ଇଧ ‘‘ଆକାସାନଞ୍ଚାଯତନ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ଯଥା ପଥୱୀକସିଣାରମ୍ମଣଂ ଝାନଂ ‘‘ପଥୱୀକସିଣ’’ନ୍ତି। ଅଥ ୱା ଆକାସାନଞ୍ଚଂ ଆଯତନଂ ଅସ୍ସାତି

ଆକାସାନଞ୍ଚାଯତନଂ, ଝାନଂ, ତେନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ କୁସଲଚିତ୍ତଂ ଆକାସାନଞ୍ଚାଯତନକୁସଲଚିତ୍ତଂ।

ୱିଞ୍ଞାଣମେୱ ଅନନ୍ତଂ ୱିଞ୍ଞାଣାନନ୍ତଂ, ପଠମାରୁପ୍ପୱିଞ୍ଞାଣଂ। ତଞ୍ହି ଉପ୍ପାଦାଦିଅନ୍ତୱନ୍ତମ୍ପି ଅନନ୍ତାକାସେ ପୱତ୍ତନତୋ ଅତ୍ତାନଂ ଆରବ୍ଭ ପୱତ୍ତାଯ ଭାୱନାଯ ଉପ୍ପାଦାଦିଅନ୍ତଂ ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା ଅନନ୍ତତୋ ଫରଣୱସେନ ପୱତ୍ତନତୋ ଚ ''ଅନନ୍ତ''ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ୱିଞ୍ଞାଣାନନ୍ତମେୱ ୱିଞ୍ଞାଣଞ୍ଚଂ ଆକାରସ୍ସ ରସ୍ସତ୍ତଂ, ନ-କାରସ୍ସ ଲୋପଞ୍ଚ କତ୍ୱା। ଦୁତିଯାରୁପ୍ପୱିଞ୍ଞାଣେନ ୱା ଅଞ୍ଚିତବ୍ବଂ ପାପୁଣିତବ୍ବନ୍ତି ୱିଞ୍ଞାଣଞ୍ଚଂ, ତଦେୱ ଆଯତନଂ ଦୁତିଯାରୁପ୍ପସ୍ସ ଅଧିଟ୍ଠାନଟ୍ଠେନାତି ୱିଞ୍ଞାଣଞ୍ଚାଯତନଂ। ସେସଂ ପୁରିମସମଂ।

ନାସ୍ସ ପଠମାରୁପ୍ପସ୍ସ କିଞ୍ଚନଂ ଅପ୍ପମତ୍ତକଂ ଅନ୍ତମସୋ ଭଙ୍ଗମତ୍ତମ୍ପି ଅୱସିଟ୍ଠଂ ଅତ୍ଥୀତି ଅକିଞ୍ଚନଂ, ତସ୍ସ ଭାୱୋ ଆକିଞ୍ଚଞ୍ଞଂ, ପଠମାରୁପ୍ପୱିଞ୍ଞାଣାଭାୱୋ। ତଦେୱ ଆଯତନନ୍ତ୍ୟାଦି ପୁରିମସଦିସଂ।

ଓଳାରିକାଯ ସଞ୍ଞାଯ ଅଭାୱତୋ, ସୁଖୁମାଯ ଚ ସଞ୍ଞାଯ ଅତ୍ଥିତାଯ ନେୱସ୍ସ ସସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମସ୍ସ ସଞ୍ଞା ଅତ୍ଥି, ନାପି ଅସଞ୍ଞଂ ଅୱିଜ୍ଜମାନସଞ୍ଞନ୍ତି ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞଂ, ଚତୁତ୍ଥାରୁପ୍ପଜ୍ଝାନଂ। ଦୀଘଂ କତ୍ୱା ପନ ''ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞମେୱ ଆଯତନଂ ମନାଯତନଧମ୍ମାଯତନପରିଯାପନ୍ନତ୍ତାତି ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାଯତନଂ। ଅଥ ୱା ସଞ୍ଞାୱ ୱିପସ୍ସନାଯ ଗୋଚରଭାୱଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ନିବ୍ବେଦଜନନସଙ୍ଖାତସ୍ସ ପଟୁସଞ୍ଞାକିଚ୍ଚସ୍ସ ଅଭାୱତୋ ନେୱସଞ୍ଞା ଚ ଉଣ୍ହୋଦକେ ତେଜୋଧାତୁ ୱିଯ ସଙ୍ଖାରାୱସେସସୁଖୁମଭାୱେନ ୱିଜ୍ଜମାନତ୍ତା ନ ଅସଞ୍ଞାତି ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞା, ସା ଏୱ ଆଯତନଂ ଇମସ୍ସ ସସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମସ୍ସ ଝାନସ୍ସ ନିସ୍ସଯାଦିଭାୱତୋତି ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାଯତନଂ। ସଞ୍ଞାୱସେନ ଚେତ୍ଥ ଝାନୂପଲକ୍ଖଣଂ ନିଦସ୍ସନମତ୍ତଂ। ୱେଦନାଦଯୋପି ହି ତସ୍ମିଂ ଝାନେ ନେୱୱେଦନାନାୱେଦନାଦିକାଯେୱାତି। ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାଯତନେନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ କୁସଲଚିତ୍ତଂ ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାଯତନକୁସଲଚିତ୍ତଂ। ପି-ସଦ୍ଦେନ ଚେତ୍ଥ ଆରମ୍ମଣପ୍ପଟିପଦାମିସ୍ସକନଯୱସେନ ସୋଳସକ୍ଖତ୍ତୁକଦେସନଂ (ଧ। ସ। ୨୬୫-୨୬୮), ଅଞ୍ଞମ୍ପି ଚ ପାଳିଆଗତନଯଭେଦଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି।

୩୦। ଆରମ୍ମଣାନଂ ଅତିକ୍କମିତବ୍ବାନଂ, କସିଣାକାସୱିଞ୍ଞାଣତଦଭାୱସଙ୍ଖାତାନଂ ଆଲମ୍ବିତବ୍ବାନଞ୍ଚ ଆକାସାଦିଚତୁନ୍ନଂ ଗୋଚରାନଂ ପଭେଦେନ ଆରୁପ୍ପମାନସଂ ଚତୁବ୍ବିଧଂ ହୋତି। ତଞ୍ହି ଯଥାକ୍କମଂ ପଞ୍ଚମଜ୍ଝାନାରମ୍ମଣଂ କସିଣନିମିତ୍ତଂ ଅତିକ୍କମ୍ମ ତଦୁଗ୍ଘାଟେନ ଲଦ୍ଧଂ ଆକାସମାଲମ୍ବିତ୍ୱା ତମ୍ପି ଅତିକ୍କମ୍ମ ତତ୍ଥ ପୱତ୍ତଂ ୱିଞ୍ଞାଣମାଲମ୍ବିତ୍ୱା ତମ୍ପି ଅତିକ୍କମ୍ମ ତଦଭାୱଭୂତଂ ଅକିଞ୍ଚନଭାୱମାଲମ୍ବିତ୍ୱା ତମ୍ପି ଅତିକ୍କମ୍ମ ତତ୍ଥ ପୱତ୍ତଂ ତତିଯାରୁପ୍ପୱିଞ୍ଞାଣମାଲମ୍ବିତ୍ୱା ପୱତ୍ତତି, ନ ପନ ରୂପାୱଚରକୁସଲଂ ୱିଯ ପୁରିମପୁରିମଅଙ୍ଗାତିକ୍କମୱସେନ ପୁରିମପୁରିମସ୍ସାପି ଆରମ୍ମଣଂ ଗହେତ୍ୱା। ତେନାହୁ ଆଚରିଯା –

''ଆରମ୍ମଣାତିକ୍କମତୋ, ଚତସ୍ସୋପି ଭୱନ୍ତିମା;

ଅଙ୍ଗାତିକ୍କମମେତାସଂ, ନ ଇଚ୍ଛନ୍ତି ୱିଭାୱିନୋ''ତି; (ଧ। ସ। ଅଟ୍ଠ। ୨୬୮);

ଅରୂପାୱଚରଚିତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସୋଭନଚିତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଲୋକୁତ୍ତରଚିତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୩୧। ଇଦାନି ଲୋକୁତ୍ତରକୁସଲଂ ଚତୁମଗ୍ଗଯୋଗତୋ, ଫଲଞ୍ଚ ତଦନୁରୂପପ୍ପୱତ୍ତିଯା ଚତୁଧା ୱିଭଜିତ୍ୱା ଦସ୍ସେତୁଂ ''ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗଚିତ୍ତ''ନ୍ତ୍ୟାଦି ୱୁତ୍ତଂ। ନିବ୍ବାନଂ ପତିସଓନତୋ ଉପଗମନତୋ, ନିବ୍ବାନମହାସମୁଦ୍ଦନିନ୍ନତାଯ ସୋତସଦିସତ୍ତା ୱା ''ସୋତୋ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି ଅରିଯୋ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକୋ ମଗ୍ଗୋ, ତସ୍ସ ଆପତ୍ତି ଆଦିତୋ ପଜ୍ଜନଂ ପାପୁଣନଂ ପଠମସମନ୍ନାଗମୋ ସୋତାପତ୍ତି ଆ-ଉପସଗ୍ଗସ୍ସ ଆଦିକମ୍ମନି ପୱତ୍ତନତୋ। ନିବ୍ବାନଂ ମଗ୍ଗେତି, ନିବ୍ବାନତ୍ଥିକେହି ୱା ମଗ୍ଗୀଯତି, କିଲେସେ ମାରେନ୍ତୋ ଗଚ୍ଛତୀତି ୱା ମଗ୍ଗୋ, ତେନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ ଚିତ୍ତଂ ମଗ୍ଗଚିତ୍ତଂ, ସୋତାପତ୍ତିଯା ଲଦ୍ଧଂ ମଗ୍ଗଚିତ୍ତଂ ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗଚିତ୍ତଂ। ଅଥ ୱା ଅରିଯମଗ୍ଗସୋତସ୍ସ ଆଦିତୋ ପଜ୍ଜନଂ ଏତସ୍ସାତି ସୋତାପତ୍ତି, ପୁଗ୍ଗଲୋ, ତସ୍ସ ମଗ୍ଗୋ ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗୋ, ତେନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ ଚିତ୍ତଂ ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗଚିତ୍ତଂ।

ସକିଂ ଏକୱାରଂ ପଟିସନ୍ଧିୱସେନ ଇମଂ ମନୁସ୍ସଲୋକଂ ଆଗଚ୍ଛତୀତି ସକଦାଗାମୀ, ଇଧ ପତ୍ୱା ଇଧ ପରିନିବ୍ବାଯୀ, ତତ୍ଥ ପତ୍ୱା ତତ୍ଥ ପରିନିବ୍ବାଯୀ, ଇଧ ପତ୍ୱା ତତ୍ଥ ପରିନିବ୍ବାଯୀ, ତତ୍ଥ ପତ୍ୱା ଇଧ ପରିନିବ୍ବାଯୀ, ଇଧ ପତ୍ୱା ତତ୍ଥ ନିବ୍ବତ୍ତିତ୍ୱା ଇଧ ପରିନିବ୍ବାଯୀତି ପଞ୍ଚସୁ ସକଦାଗାମୀସୁ ପଞ୍ଚମକୋ

ଇଧାଧିପ୍ପେତୋ। ସୋ ହି ଇତୋ ଗନ୍ତ୍ୱା ପୁନ ସକିଂ ଇଧ ଆଗଚ୍ଛତୀତି। ତସ୍ସ ମଗ୍ଗୋ ସକଦାଗାମିମଗ୍ଗୋ। କିଞ୍ଚାପି ମଗ୍ଗସମଙ୍ଗିନୋ ତଥାଗମନାସମ୍ଭଓତୋ ଫଲଟ୍ଠୋଯେଓ ସକଦାଗାମୀ ନାମ, ତସ୍ସ ପନ କାରଣଭୂତୋ ପୁରିମୁପ୍ପନ୍ନୋ ମଗ୍ଗୋ ମଗ୍ଗନ୍ତରାଓଚ୍ଛେଦନଞ୍ଚ ଫଲଟ୍ଠେନ ୱିସେସେତ୍ୱା ୱୁଚ୍ଚତି ‘‘ସକଦାଗାମିମଗ୍ଗୋ’’ତି। ଏୱଂ ଅନାଗାମିମଗ୍ଗୋତି। ସକଦାଗାମିମଗ୍ଗେନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ ଚିତ୍ତଂ ସକଦାଗାମିମଗ୍ଗଚିତ୍ତଂ।

ପଟିସନ୍ଧିୱସେନ ଇମଂ କାମଧାତୁଂ ନ ଆଗଚ୍ଛତୀତି ଅନାଗାମୀ, ତସ୍ସ ମଗ୍ଗୋ ଅନାଗାମିମଗ୍ଗୋ, ତେନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ ଚିତ୍ତଂ ଅନାଗାମିମଗ୍ଗଚିତ୍ତଂ। ଅଗ୍ଗଦକ୍ଖିଣେଯ୍ୟଭାୱେନ ପୂଜାୱିସେସଂ ଅରହତୀତି ଅରହା, ଅଥ ୱା କିଲେସସଙ୍ଖାତା ଅରଯୋ, ସଂସାରଚକ୍କସ୍ସ ୱା ଅରା କିଲେସା ହତା ଅନେନାତି ଅରହା, ପାପକରଣେ ରହାଭାୱତୋ ୱା ଅରହା, ଅଟ୍ଠମକୋ ଅରିଯପୁଗ୍ଗଲୋ, ତସ୍ସ ଭାୱୋ ଅରହତ୍ତଂ, ଚତୁତ୍ଥଫଲସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନଂ, ତସ୍ସ ଆଗମନଭୂତୋ ମଗ୍ଗୋ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗୋ, ତେନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ ଚିତ୍ତଂ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗଚିତ୍ତଂ।

ପି-ସଦ୍ଦେନ ଏକେକସ୍ସ ମଗ୍ଗସ୍ସ ନଯସହସ୍ସୱସେନ ଚତୁନ୍ନଂ ଚତୁସହସ୍ସଭେଦଂ ସଚ୍ଚୱିଭଙ୍ଗେ (ୱିଭ। ୨୦୬; ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୨୦୬-୨୧୪) ଆଗତଂ ସଟ୍ଠିସହସ୍ସଭେଦଂ ନଯଂ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତନଯେନ ଅନେକୱିଧତ୍ତମ୍ପି ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ତତ୍ଥାଯଂ ନଯସହସ୍ସମତ୍ତପରିଦୀପନା, କଥଂ? ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗୋ ତାୱ ଝାନନାମେନ ପଟିପଦାଭେଦଂ ଅନାମସିତ୍ୱା କେୱଲଂ ସୁଞ୍ଞତୋ ଅପ୍ପଣିହିତୋତି ଦ୍ୱିଧା ୱିଭତ୍ତୋ, ପୁନ ପଟିପଦାଚତୁକ୍କେନ ଯୋଜେତ୍ୱା ପଚ୍ଚେକଂ ଚତୁଧା ୱିଭତ୍ତୋତି ଏୱଂ ଝାନନାମେନ ଦସଧା ୱିଭତ୍ତୋ। ତଥା ମଗ୍ଗସତିପଟ୍ଠାନସମ୍ମପ୍ପଧାନିଦ୍ଧିପାଦିନ୍ଦ୍ରିଯବଲବୋଜ୍ଝଙ୍ଗସଚ୍ଚସମଥଧମ୍ମଖନ୍ଧଆଯତନଧାତୁଆହାରଫସ୍ସୱେଦନାସଞ୍ଞାଚେତନାଚିତ୍ତନାମେହିପି ପଚ୍ଚେକଂ ଦସଦସାକାରେହି ୱିଭତ୍ତୋ ତଥା ତଥା ବୁଜ୍ଝନକାନଂ ପୁଗ୍ଗଲାନଂ ୱସେନ। ତସ୍ମା ଝାନୱସେନ ଦସମଗ୍ଗାଦୀନଂ ଏକୂନୱୀସତିଯା ୱସେନ ଦସ ଦସାତି ୱୀସତିଯା ଠାନେସୁ ଦ୍ୱେ ନଯସତାନି ହୋନ୍ତି। ପୁନ ତାନି ଚତୂହି ଅଧିପତୀହି ଯୋଜେତ୍ୱା ପଚ୍ଚେକଂ ଚତୁଧା ୱିଭତ୍ତାନୀତି ଏୱଂ ଅଧିପତୀହି ଅମିସ୍ସେତ୍ୱା ଦ୍ୱେ ସତାନି, ମିସ୍ସେତ୍ୱା ଅଟ୍ଠ ସତାନୀତି ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗେ ନଯସହସ୍ସଂ ହୋତି, ତଥା ସକଦାଗାମିମଗ୍ଗାଦୀସୁପି।

୩୨। ସୋତାପତ୍ତିଯା ଲଦ୍ଧଂ, ସୋତାପତ୍ତିସ୍ସ ୱା ଫଲଚିତ୍ତଂ ୱିପାକଭୂତଂ ଚିତ୍ତଂ ସୋତାପତ୍ତିଫଲଚିତ୍ତଂ। ଅରହତ୍ତଞ୍ଚ ତଂ ଫଲଚିତ୍ତଞ୍ଚାତି ଅରହତ୍ତଫଲଚିତ୍ତଂ।

୩୪।ଚତୁମଗ୍ଗପ୍ପଭେଦେନାତି ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ଅପାଟୱପାଟୱତରତମଭେଦେନ ଭିନ୍ନସାମତ୍ଥିଯତାଯ ସକ୍କାଯଦିଟ୍ଠିୱିଚିକିଚ୍ଛାସୀଲବ୍ବତପରାମାସାନଂ ନିରୱସେସପ୍ପହାନଂ କାମରାଗବ୍ୟାପାଦାନଂ ତନୁଭାୱାପାଦନଂ ତେସମେୱ ନିରୱସେସପ୍ପହାନଂ ରୂପାରୂପରାଗମାନୁଦ୍ଧଚ୍ଚାୱିଜ୍ଜାନଂ ଅନୱସେସପ୍ପହାନନ୍ତି ଏୱଂ ସଂଯୋଜନପ୍ପହାନୱସେନ ଚତୁବ୍ବିଧାନଂ ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗାଦୀନଂ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକମଗ୍ଗାନଂ ସମ୍ପଯୋଗଭେଦେନ ଚତୁମଗ୍ଗସଙ୍ଖାତଂ ଲୋକୁତ୍ତରକୁସଲଂ ଚତୁଧା ହୋତି, ୱିପାକଂ ପନ ତସ୍ସେୱ କୁସଲସ୍ସ ଫଲତ୍ତା ତଦନୁରୂପତୋ ତଥା ଚତୁଧାତି ଏୱଂ ଅନୁତ୍ତରଂ ଅତ୍ତନୋ ଉତ୍ତରିତରାଭାୱେନ ଅନୁତ୍ତରସଙ୍ଖାତଂ ଲୋକୁତ୍ତରଂ ଚିତ୍ତଂ ଅଟ୍ଠଧା ମତନ୍ତି ଯୋଜନା।

କିରିଯାନୁତ୍ତରସ୍ସ ପନ ଅସମ୍ଭୱତୋ ଦ୍ୱାଦସୱିଧତା ନ ୱୁତ୍ତା। କସ୍ମା ପନ ତସ୍ସ ଅସମ୍ଭୱୋତି? ମଗ୍ଗସ୍ସ ଏକଚିତ୍ତକ୍ଖଣିକତ୍ତା। ଯଦି ହି ମଗ୍ଗଚିତ୍ତଂ ପୁନପ୍ପୁନଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜେଯ୍ୟ, ତଦୁପ୍ପତ୍ତିଯା କିରିଯଭାୱୋ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ। ତଂ ପନ କିଲେସସମୁଚ୍ଛେଦକୱସେନେୱ ଉପଲଭିତବ୍ବତୋ ଏକୱାରପ୍ପୱତ୍ତେନେୱ ଚ ତେନ ଅସନିସମ୍ପାତେନ ୱିଯ ତରୁଆଦୀନଂ ସମୂଲୱିଦ୍ଧଂସନସ୍ସ ତଂତଂକିଲେସାନଂ ଅଚ୍ଚନ୍ତଂ ଅପ୍ପୱତ୍ତିଯା ସାଧିତତ୍ତା ପୁନ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନେପି କାତବ୍ବାଭାୱତୋ ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମସୁଖୱିହାରତ୍ଥଞ୍ଚ ଫଲସମାପତ୍ତିଯା ଏୱ ନିବ୍ବାନାରମ୍ମଣୱସେନ ପୱତ୍ତନତୋ ନ କଦାଚି ସେକ୍ଖାନଂ ଅସେକ୍ଖାନଂ ୱା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ତସ୍ମା ନତ୍ଥି ସବ୍ବଥାପି ଲୋକୁତ୍ତରକିରିଯଚିତ୍ତନ୍ତି।

ଲୋକୁତ୍ତରଚିତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଚିତ୍ତଗଣନସଙ୍ଗହୱଣ୍ଣନା

୩୫।‘‘ଦ୍ୱାଦସାକୁସଲାନେୱ’’ଚ୍ଚାଦି ଯଥାୱୁତ୍ତାନଂ ଚତୁଭୂମିକଚିତ୍ତାନଂ ଗଣନସଙ୍ଗହୋ।

୩୬। ଏୱଂ ଜାତିୱସେନ ସଙ୍ଗହଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ପୁନ ଭୂମିୱସେନ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଚତୁପଞ୍ଞାସଧା କାମେ’’ତ୍ୟାଦି ୱୁତ୍ତଂ। କାମେ ଭୱେ ଚିତ୍ତାନି ଚତୁପଞ୍ଞାସଧା ଈରଯେ, ରୂପେ ଭୱେ ପନ୍ନରସ ଈରଯେ, ଆରୁପ୍ପେ ଭୱେ ଦ୍ୱାଦସ ଈରଯେ, ଅନୁତ୍ତରେ ପନ ନୱୱିଧେ ଧମ୍ମସମୁଦାଯେ ଚିତ୍ତାନି ଅଟ୍ଠଧା ଈରଯେ, କଥେଯ୍ୟାତ୍ୟତ୍ଥୋ। ଏତ୍ଥ ଚ କାମତଣ୍ହାଦିୱିସଯଭାୱେନ କାମଭୱାଦିପରିଯାପନ୍ନାନି ଚିତ୍ତାନି ସକସକଭୂମିତୋ ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ପୱତ୍ତମାନାନିପି କାମଭୱାଦୀସୁ ଚିତ୍ତାନୀତି ୱୁତ୍ତାନି, ଯଥା ମନୁସ୍ସିତ୍ଥିଯା କୁଚ୍ଛିସ୍ମିଂ ନିବ୍ବତ୍ତୋପି ତିରଚ୍ଛାନଗତୋ ତିରଚ୍ଛାନଯୋନିପରିଯାପନ୍ନତ୍ତା

ତିରଚ୍ଛାନେସ୍ୱେଵ ସଙ୍ଗୟ୍ହତି। କତ୍ଥଚି ଅପରିୟାପନ୍ନାନି ନଵଵିଧଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମସମୂହେକଦେସଭୂତାନି ‘‘ରୁକ୍ଖେ ସାଖା’’ତ୍ୟାଦୀସୁ ଵିୟ ଅନୁତ୍ତରେ ଚିତ୍ତାନୀତି ଵୁତ୍ତାନି। ଅଥ ଵା ‘‘କାମେ, ରୂପେ’’ତି ଚ ଉତ୍ତରପଦଲୋପନିଦ୍ଦେସୋ। ଅରୂପେ ଭଵାନି ଆରୁପ୍ପାନି। ନତ୍ଥି ଏତେସଂ ଉତ୍ତରଂ ଚିତ୍ତନ୍ତି ଅନୁତ୍ତରାନୀତି ଉପଯୋଗବହୁଵଚନଵସେନ କାମେ କାମାଵଚରାନି ଚିତ୍ତାନି ଚତୁପଞ୍ଞାସଧା ଈରୟେ, ରୂପେ ରୂପାଵଚରାନି ଚିତ୍ତାନି ପନ୍ନରସ ଈରୟେ, ଆରୁପ୍ପେ ଆରୁପ୍ପାନି ଚିତ୍ତାନି ଦ୍ୱାଦସ ଈରୟେ। ଅନୁତ୍ତରେ ଲୋକୁତ୍ତରାନି ଚିତ୍ତାନି ଅଟ୍ଠଧା ଈରୟେତି ଏଵମେତ୍ଥ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

୩୭।ଇଚ୍ଚଂ ୟଥାଵୁତ୍ତେନ ଜାତିଭେଦଭିନ୍ନଚତୁଭୂମିକଚିତ୍ତଭେଦଵସେନ ଏକୂନନଵୁତିପ୍ପଭେଦଂ କତ୍ୱା ମାନସଂ ଚିତ୍ତଂ ଵିଚକ୍ଖଣା ଵିସେସେନ ଅତ୍ଥଚକ୍ଖଣସଭାଵା ପଣ୍ଡିତା ଵିଭଜନ୍ତି। ଅଥ ଵା ଏକଵୀସସତଂ ଏକୁତ୍ତରଵୀସାଧିକଂ ସତଂ ଵିଭଜନ୍ତି।

ଚିତ୍ତଗଣନସଙ୍ଗହଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଵିତ୍ଥାରଗଣନଵଣ୍ଣନା

୩୮। ଝାନଙ୍ଗଵସେନ ପଠମଜ୍ଝାନସଦିସତ୍ତା ପଠମଜ୍ଝାନଞ୍ଚ ତଂ ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗଚିତ୍ତଞ୍ଚେତି ପଠମଜ୍ଝାନସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗଚିତ୍ତଂ। ପାଦକଜ୍ଝାନସମ୍ମସିତଜ୍ଝାନପୁଗ୍ଗଲଜ୍ଝାସୟେସୁପି, ହି ଅଞ୍ଞତରଵସେନ ତଂତଂଝାନସଦିସତ୍ତା ଵିତକ୍କାଦିଅଙ୍ଗପାତୁଭାଵେନ ଚତ୍ତାରୋପି ମଗ୍ଗା ପଠମଜ୍ଝାନାଦିଵୋହାରଂ ଲଭନ୍ତା ପଚ୍ଚେକଂ ପଞ୍ଚଧା ଵିଭଜନ୍ତି। ତେନାହ ‘‘ଝାନଙ୍ଗୟୋଗଭେଦେନା’’ତ୍ୟାଦି, ତତ୍ଥ ପଠମଜ୍ଝାନାଦୀସୁ ୟଂ ୟଂ ଝାନଂ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ତତୋ ତତୋ ଵୁଟ୍ଠାୟ ସଙ୍ଖାରେ ସମ୍ମସନ୍ତସ୍ସ ଵୁଟ୍ଠାନଗାମିନିଵିପସ୍ସନା ପଵତ୍ତା, ତଂ ପାଦକଜ୍ଝାନଂ ଵୁଟ୍ଠାନଗାମିନିଵିପସ୍ସନାୟ ପଦଟ୍ଠାନଭାଵତୋ। ୟଂ ୟଂ ଝାନଂ ସମ୍ମସନ୍ତସ୍ସ ସା ପଵତ୍ତା, ତଂ ସମ୍ମସିତଜ୍ଝାନଂ। ‘‘ଅହୋ ଵତ ମେ ପଠମଜ୍ଝାନସଦିସୋ ମଗ୍ଗୋ ପଞ୍ଚଙ୍ଗିକୋ, ଦୁତିୟଜ୍ଝାନାଦୀସୁ ଵା ଅଞ୍ଞତରସଦିସୋ ଚତୁରଙ୍ଗାଦିଭେଦୋ ମଗ୍ଗୋ ଭଵେୟ୍ୟା’’ତି ଏଵଂ ୟୋଗାଵଚରସ୍ସ ଉପ୍ପନ୍ନଜ୍ଝାସୟୋ ପୁଗ୍ଗଲଜ୍ଝାସୟୋ ନାମ।

ତତ୍ଥ ୟେନ ପଠମଜ୍ଝାନାଦୀସୁ ଅଞ୍ଞତରଂ ଝାନଂ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ତତୋ ଵୁଟ୍ଠାୟ ପକିଣ୍ଣକସଙ୍ଖାରେ ସମ୍ମସିତ୍ୱା ମଗ୍ଗୋ ଉପ୍ପାଦିତୋ ହୋତି, ତସ୍ସ ସୋ ମଗ୍ଗୋ ପଠମଜ୍ଝାନାଦୀସୁ ତଂତଂପାଦକଜ୍ଝାନସଦିସୋ ହୋତି। ସଚେ ପନ ଵିପସ୍ସନାପାଦକଂ କିଞ୍ଚି ଝାନଂ ନତ୍ଥି, କେଵଲଂ ପଠମଜ୍ଝାନାଦୀସୁ ଅଞ୍ଞତରଂ ଝାନଂ ସମ୍ମସିତ୍ୱା ମଗ୍ଗୋ ଉପ୍ପାଦିତୋ ହୋତି, ତସ୍ସ ସୋ ସମ୍ମସିତଜ୍ଝାନସଦିସୋ ହୋତି। ୟଦା ପନ ୟଂ କିଞ୍ଚି ଝାନଂ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ତତୋ ଵୁଟ୍ଠାୟ ଅଞ୍ଞତରଂ ସମ୍ମସିତ୍ୱା ମଗ୍ଗୋ ଉପ୍ପାଦିତୋ ହୋତି, ତଦା ପୁଗ୍ଗଲଜ୍ଝାସୟଵସେନ ଦ୍ୱୀସୁ ଅଞ୍ଞତରସଦିସୋ ହୋତି। ସଚେ ପନ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ତଥାଵିଧୋ ଅଜ୍ଝାସୟୋ ନତ୍ଥି, ହେଟ୍ଠିମହେଟ୍ଠିମଜ୍ଝାନତୋ ଵୁଟ୍ଠାୟ ଉପରୂପରିଝାନଧମ୍ମେ ସମ୍ମସିତ୍ୱା ଉପ୍ପାଦିତମଗ୍ଗୋ ପାଦକଜ୍ଝାନଂ ଅନପେକ୍ଖିତ୍ୱା ସମ୍ମସିତଜ୍ଝାନସଦିସୋ ହୋତି। ଉପରୂପରିଝାନତୋ ପନ ଵୁଟ୍ଠାୟ ହେଟ୍ଠିମହେଟ୍ଠିମଜ୍ଝାନଧମ୍ମେ ସମ୍ମସିତ୍ୱା ଉପ୍ପାଦିତମଗ୍ଗୋ ସମ୍ମସିତଜ୍ଝାନଂ ଅନପେକ୍ଖିତ୍ୱା ପାଦକଜ୍ଝାନସଦିସୋ ହୋତି। ହେଟ୍ଠିମହେଟ୍ଠିମଜ୍ଝାନତୋ ହି ଉପରୂପରିଝାନଂ ବଲଵତରନ୍ତି। ଵେଦନାନିୟମୋ ପନ ସବ୍ବତ୍ଥାପି ଵୁଟ୍ଠାନଗାମିନିଵିପସ୍ସନାନିୟମେନ ହୋତି। ତଥା ସୁକ୍ଖଵିପସ୍ସକସ୍ସ ସକଲଜ୍ଝାନଙ୍ଗନିୟମୋ। ତସ୍ସ ହି ପାଦକଜ୍ଝାନାଦୀନଂ ଅଭାଵେନ ତେସଂ ଵସେନ ନିୟମାଭାଵତୋ ଵିପସ୍ସନାନିୟମେନ ପଞ୍ଚଙ୍ଗିକୋଵ ମଗ୍ଗୋ ହୋତୀତି। ଅପିଚ ସମାପତ୍ତିଲାଭିନୋପି ଝାନଂ ପାଦକଂ ଅକତ୍ୱା ପକିଣ୍ଣକସଙ୍ଖାରେ ସମ୍ମସିତ୍ୱା ଉପ୍ପାଦିତମଗ୍ଗୋପି ଵିପସ୍ସନାନିୟମେନେଵ ପଞ୍ଚଙ୍ଗିକୋଵ ହୋତୀତି ଅୟମେତ୍ଥ ଅଟ୍ଠକଥାଦିତୋ ଉଦ୍ଧଟୋ ଵିନିଚ୍ଛୟସାରୋ। ଥେରଵାଦଦସ୍ସନାଦିଵସପ୍ପଵତ୍ତୋ ପନ ପପଞ୍ଚୋ ଅଟ୍ଠକଥାଦୀସୁ ଵୁତ୍ତନୟେନ ଵେଦିତବ୍ବୋ। ୟଥା ଚେତ୍ଥ, ଏଵଂ ସବ୍ବତ୍ଥାପି ଵିତ୍ଥାରନୟୋ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଵୁତ୍ତନୟେନ ଗହେତବ୍ବୋ। ଗନ୍ଥଭୀରୁକଜନାନୁଗ୍ଗହତ୍ଥଂ ପନେତ୍ଥ ସଙ୍ଖେପକଥା ଅଧିପ୍ପେତା।

୪୨। ୟଥା ରୂପାଵଚରଂ ଚିତ୍ତଂ ପଠମାଦିପଞ୍ଚଵିଧଝାନଭେଦେନ ଗୟ୍ହତି ‘‘ପଠମଜ୍ଝାନ’’ନ୍ତ୍ୟାଦିନା ଵୁଚ୍ଚତି , ତଥା ଅନୁତ୍ତରମ୍ପି ଚିତ୍ତଂ ‘‘ପଠମଜ୍ଝାନସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗଚିତ୍ତ’’ନ୍ତ୍ୟାଦିନା ଗୟ୍ହତି। ଆରୁପ୍ପଞ୍ଚାପି ଉପେକ୍ଖେକଗ୍ଗତାୟୋଗେନ ଅଙ୍ଗସମତାୟ ପଞ୍ଚମଜ୍ଝାନେ ଗୟ୍ହତି, ପଞ୍ଚମଜ୍ଝାନଵୋହାରଂ ଲଭତୀତ୍ୟତ୍ଥୋ। ଅଥ ଵା ରୂପାଵଚରଂ ଚିତ୍ତଂ ଅନୁତ୍ତରଞ୍ଚ ପଠମାଦିଝାନଭେଦେ ‘‘ପଠମଜ୍ଝାନକୁସଲଚିତ୍ତଂ, ପଠମଜ୍ଝାନସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗଚିତ୍ତନ୍ତ୍ୟାଦିନା ୟଥା ଗୟ୍ହତି, ତଥା ଆରୁପ୍ପଞ୍ଚାପି ପଞ୍ଚମେ ଝାନେ ଗୟ୍ହତୀତି ୟୋଜନା। ଆଚରିୟସ୍ସାପି ହି ଅୟମେଵ ୟୋଜନା ଅଧିପ୍ପେତାତି ଦିସ୍ସତି ନାମରୂପପରିଚ୍ଛେଦେ ଉଜୁକମେଵ ତଥା ଵୁତ୍ତତ୍ତା। ଵୁତ୍ତଞ୍ହି ତତ୍ଥ –

‘‘ରୂପାଵଚରଚିତ୍ତାନି, ଗୟ୍ହନ୍ତାନୁତ୍ତରାନି ଚ;

ପଠମାଦିଝାନଭେଦେ, ଆରୁପ୍ପଞ୍ଚାପି ପଞ୍ଚମେ’’ତି। (ନାମ। ପରି। ୨୪);

ତସ୍ମାତି ୟସ୍ମା ରୂପାଵଚରଂ ଵିୟ ଅନୁତ୍ତରମ୍ପି ପଠମାଦିଝାନଭେଦେ ଗୟ୍ହତି, ଆରୁପ୍ପଞ୍ଚାପି ପଞ୍ଚମେ ଗୟ୍ହତି, ୟସ୍ମା ଵା ଝାନଙ୍ଗୟୋଗଭେଦେନ ଏକେକଂ

ପଞ୍ଚଧା କତ୍ୱା ଅନୁତ୍ତରଂ ଚିତ୍ତଂ ଚତ୍ତାଲୀସୱିଧନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ରୂପାୱଚରଲୋକୁତ୍ତରାନି ୱିଯ ଚ ପଠମାଦିଝାନଭେଦେ, ତଥା ଆରୁପ୍ପଞ୍ଚାପି ପଞ୍ଚମେ ଗୟ୍ହନ୍ତି, ତସ୍ମା ପଠମାଦିକମେକେକଂ ଝାନଂ ଲୋକିଯଂ ତିୱିଧଂ, ଲୋକୁତ୍ତରଂ ଅଟ୍ଠୱିଧନ୍ତି ଏକାଦସୱିଧଂ। ଅନ୍ତେ ତୁ ଝାନଂ ତେୱୀସତିୱିଧଂ ତିୱିଧରୂପାୱଚରଦ୍ୱାଦସୱିଧଅରୂପାୱଚରଅଟ୍ଠଲୋକୁତ୍ତରୱସେନାତ୍ୱନ୍ତୋ।

୪୩। ପାଦକଜ୍ଝାନାଦିୱସେନ ଗଣନୱୁଦ୍ଧି କୁସଲୱିପାକେସ୍ୱେୱ ସମ୍ଭୱତୀତି ତେସମେୱ ଗଣନଂ ଏକୱୀସସତଗଣନାଯ ଅଙ୍ଗଭାୱେନ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ସତ୍ତତିଂସା’’ତ୍ୟାଦି।

ଇତି ଅଭିଧମ୍ମତ୍ଥୱିଭାୱିନିଯା ନାମ ଅଭିଧମ୍ମତ୍ଥସଙ୍ଗହୱଣ୍ଣନାଯ

ଚିତ୍ତପରିଚ୍ଛେଦୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଚେତସିକପରିଚ୍ଛେଦୱଣ୍ଣନା

ସମ୍ପଯୋଗଲକ୍ଖଣୱଣ୍ଣନା

୧। ଏୱଂ ତାୱ ଚିତ୍ତଂ ଭୂମିଜାତିସମ୍ପଯୋଗସଙ୍ଖାରଝାନାରମ୍ମଣମଗ୍ଗଭେଦେନ ଯଥାରହଂ ୱିଭଜିତ୍ୱା ଇଦାନି ଚେତସିକୱିଭାଗସ୍ସ ଅନୁପ୍ପତ୍ତତ୍ତା ପଠମଂ ତାୱ ଚତୁବ୍ବିଧସମ୍ପଯୋଗଲକ୍ଖଣସନ୍ଦସ୍ସନୱସେନ ଚେତସିକଲକ୍ଖଣଂ ଠପେତ୍ୱା, ତଦନନ୍ତରଂ ଅଞ୍ଞସମାନଅକୁସଲସୋଭନୱସେନ ତୀହି ରାସୀହି ଚେତସିକଧମ୍ମେ ଉଦ୍ଦିସିତ୍ୱା, ତେସଂ ସୋଳସହାକାରେହି ସମ୍ପଯୋଗଂ, ତେତ୍ତିଂସୱିଧେନ ସଙ୍ଗହଞ୍ଚ ଦସ୍ସେତୁଂ "ଏକୁପ୍ପାଦନିରୋଧା ଚା"ତ୍ୟାଦି ଆରଦ୍ଧଂ। ଚିତ୍ତେନ ସହ ଏକତୋ ଉପ୍ପାଦୋ ଚ ନିରୋଧୋ ଚ ଯେସଂ ତେ ଏକୁପ୍ପାଦନିରୋଧା। ଏକଂ ଆଲମ୍ବଣଞ୍ଚ ୱତ୍ଥୁ ଚ ଯେସଂ ତେ ଏକାଲମ୍ବଣୱତ୍ଥୁକା। ଏୱଂ ଚତୂହି ଲକ୍ଖଣେହି ଚେତୋଯୁତ୍ତା ଚିତ୍ତେନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତା ଦ୍ୱିପଞ୍ଞାସ ଲକ୍ଖଣା ଧାରଣତୋ ଧମ୍ମା ନିଯତଯୋଗିନୋ, ଅନିଯତଯୋଗିନୋ ଚ ଚେତସିକା ମତା।

ତତ୍ଥ ଯଦି ଏକୁପ୍ପାଦମତ୍ତେନେୱ ଚେତୋଯୁତ୍ତାତି ଅଧିପ୍ପେତା, ତଦା ଚିତ୍ତେନ ସହ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନାନଂ ରୂପଧମ୍ମାନମ୍ପି ଚେତୋଯୁତ୍ତତା ଆପଜ୍ଜେଯ୍ୟାତି ଏକନିରୋଧଗ୍ଗହଣଂ। ଏୱମ୍ପି ଚିତ୍ତାନୁପରିୱତ୍ତିନୋ ୱିଞ୍ଞତ୍ତିଦ୍ୱଯସ୍ସ ପସଙ୍ଗୋ ନସକ୍କା ନିୱାରେତୁଂ, ତଥା "ଏକତୋ ଉପ୍ପାଦୋ ୱା ନିରୋଧୋ ୱା ଏତେସନ୍ତି ଏକୁପ୍ପାଦନିରୋଧା"ତି ପରିକପ୍ପେନ୍ତସ୍ସ ପୁରେତରମୁପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ଚିତ୍ତସ୍ସ ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେ ନିରୁଜ୍ଝମାନାନମ୍ପି ରୂପଧମ୍ମାନନ୍ତି ଏକାଲମ୍ବଣଗ୍ଗହଣଂ। ଯେ ଏୱଂ ତିୱିଧଲକ୍ଖଣା, ତେ ନିଯମତୋ ଏକୱତ୍ଥୁକାୱାତିଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଏକୱତ୍ଥୁକଗ୍ଗହଣନ୍ତି ଅଲମତିପ୍ପପଞ୍ଚେନ।

ସମ୍ପଯୋଗଲକ୍ଖଣୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଅଞ୍ଞସମାନଚେତସିକୱଣ୍ଣନା

୨।କଥନ୍ତି ସରୂପସମ୍ପଯୋଗାକାରାନଂ କଥେତୁକମ୍ୟତାପୁଚ୍ଛା। ଫୁସତୀତି ଫସ୍ସୋ (ଧ। ସ। ଅଟ୍ଠ। ୧ ଧମ୍ମୁଦ୍ଦେସୱାରଫସ୍ସପଞ୍ଚମକରାସିୱଣ୍ଣନା), ସ୍ୱାଯଂ ଫୁସନଲକ୍ଖଣୋ। ଅଯଞ୍ହି ଅରୂପଧମ୍ମୋପି ସମାନୋ ଆରମ୍ମଣେ ଫୁସନାକାରେନେୱ ପୱତ୍ତତି, ସା ଚସ୍ସ ଫୁସନାକାରପ୍ପୱତ୍ତି ଅମ୍ବିଲଖାଦକାଦୀନଂ ପସ୍ସନ୍ତସ୍ସ ପରସ୍ସ ଖେଳଉପ୍ପାଦାଦି ୱିଯ ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ୱେଦଯତି ଆରମ୍ମଣରସଂ ଅନୁଭୱତୀତି ୱେଦନା, ସା ୱେଦଯିତଲକ୍ଖଣା। ଆରମ୍ମଣରସାନୁଭୱନଞ୍ହି ପତ୍ୱା ସେସସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମା ଏକଦେସମତ୍ତେନେୱ ରସଂ ଅନୁଭୱନ୍ତି, ଏକଂସତୋ ପନ ଇସ୍ସରୱତାଯ ୱେଦନାୱ ଅନୁଭୱତି। ତଥା ହେସା "ସୁଭୋଜନରସାନୁଭୱନକରାଜା ୱିଯା"ତି ୱୁତ୍ତା। ସୁଖାଦିୱସେନ ପନସ୍ସା ଭେଦଂ ସଯମେୱ ୱକ୍ଖତି। ନୀଲାଦିଭେଦଂ ଆରମ୍ମଣଂ ସଞ୍ଜାନାତି ସଞ୍ଞଂ କତ୍ୱା ଜାନାତୀତି ସଞ୍ଞା, ସା ସଞ୍ଜାନନଲକ୍ଖଣା। ସା ହି ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନା ଦାରୁଆଦୀସୁ ୱଡ୍ଢକିଆଦୀନଂ ସଞ୍ଞାଣକରଣଂ ୱିଯ ପଚ୍ଛା ସଞ୍ଜାନନସ୍ସ କାରଣଭୂତଂ ଆକାରଂ ଗହେତ୍ୱା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ନିମିତ୍ତକାରିକାଯ ତାୱେତଂ ଯୁଜ୍ଜତି, ନିମିତ୍ତେନ ସଞ୍ଜାନନ୍ତିଯା ପନ କଥନ୍ତି? ସାପି ପୁନ ଅପରାଯ ସଞ୍ଞାଯ ସଞ୍ଜାନନସ୍ସ ନିମିତ୍ତଂ ଆକାରଂ ଗହେତ୍ୱା ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ନ ଏତ୍ଥ କୋଚି ଅସମ୍ଭୱୋ।

ଚେତେତି ଅତ୍ତନା ସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମେ ଆରମ୍ମଣେ ଅଭିସନ୍ଦହତି, ସଙ୍ଖତାଭିସଙ୍ଖରଣେ ୱା ବ୍ୟାପାରମାପଜ୍ଜତୀତି ଚେତନା। ତଥା ହି ଅଯମେୱ ଅଭିସଙ୍ଖରଣେ ପଧାନତ୍ତା ୱିଭଙ୍ଗେ ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନିଯେ ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧଂ ୱିଭଜନ୍ତେନ "ସଙ୍ଖତମଭିସଙ୍ଖରୋନ୍ତୀତି ସଙ୍ଖାରା"ତି (ସଂ। ନି। ୩।୭୯) ୱତ୍ୱା "ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସଜା ଚେତନା"ତ୍ୟାଦିନା (ୱିଭ। ୨୧) ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠା। ସା ଚେତଯିତଲକ୍ଖଣା, ଜେଟ୍ଠସିସ୍ସମହାୱଡ୍ଢକିଆଦଯୋ ୱିଯ ସକିଚ୍ଚପରକିଚ୍ଚସାଧିକାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଏକଗ୍ଗତାୱିତକ୍କୱିଚାରପୀତୀନଂ ସରୂପୱିଭାୱନଂ ହେଟ୍ଠା ଆଗତମେୱ।

ଜୀୱନ୍ତି ତେନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମାତି ଜୀୱିତଂ, ତଦେୱ ସହଜାତାନୁପାଲନେ ଆଧିପଚ୍ଚଯୋଗେନ ଇନ୍ଦ୍ରିଯନ୍ତି ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ, ତଂ ଅନୁପାଲନଲକ୍ଖଣଂ ଉପ୍ପଲାଦିଅନୁପାଲକଂ ଉଦକଂ ୱିଯ। କରଣଂ କାରୋ, ମନସ୍ମିଂ କାରୋ ମନସିକାରୋ, ସୋ ଚେତସୋ ଆରମ୍ମଣେ ସମନ୍ନାହାରଲକ୍ଖଣୋ। ୱିତକ୍କୋ ହି ସହଜାତଧମ୍ମାନଂ ଆରମ୍ମଣେ ଅଭିନିରୋପନସଭାୱତ୍ତା ତେ ତତ୍ଥ ପକ୍ଖିପନ୍ତୋ ୱିଯ ହୋତି, ଚେତନା ଅତ୍ତନା ଆରମ୍ମଣଗ୍ଗହଣେନ ଯଥାରୁଳ୍ହେ ଧମ୍ମେପି ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ନିଯୋଜେନ୍ତୀ ବଲନାଯକୋ ୱିଯ ହୋତି, ମନସିକାରୋ ତେ ଆରମ୍ମଣାଭିମୁଖଂ ପଯୋଜନତୋ ଆଜାନୀଯାନଂ ପଯୋଜନକସାରଥି ୱିଯାତି ଅଯମେତେସଂ ୱିସେସୋ। ଧମ୍ମାନଞ୍ହି ତଂ ତଂ ଯାଥାୱସରସଲକ୍ଖଣଂ ସଭାୱତୋ ପଟିୱିଜ୍ଝିତ୍ୱା ଭଗୱତା ତେ ତେ ଧମ୍ମା ୱିଭତ୍ତାତି ଭଗୱତି ସଦ୍ଧାଯ "ଏୱଂ ୱିସେସା ଇମେ ଧମ୍ମା"ତି ଓକପ୍ପେତ୍ୱା ଉଗ୍ଗହଣପରିପୁଚ୍ଛାଦିୱସେନ ତେସଂ ସଭାୱସମଧିଗମାଯ ଯୋଗୋ କରଣୀଯୋ, ନ ପନ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ୱିପ୍ପଟିପଜ୍ଜନ୍ତେହି ସମ୍ମୋହୋ ଆପଜ୍ଜିତବ୍ବୋତି ଅଯମେତ୍ଥ ଆଚରିଯାନଂ ଅନୁସାସନୀ। ସବ୍ବେସମ୍ପି ଏକୂନନୱୁତିଚିତ୍ତାନଂ

ସାଧାରଣା ନିଯମତୋ ତେସୁ ଉପ୍ପଜ୍ଜନତୋତି ସବ୍ବଚିତ୍ତସାଧାରଣା ନାମ।

୩। ଅଧିମୁଚ୍ଚନଂ ଅଧିମୋକ୍ଖୋ, ସୋ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନଲକ୍ଖଣୋ, ଆରମ୍ମଣେ ନିଚ୍ଚଲଭାୱେନ ଇନ୍ଦଖୀଲୋ ୱିଯ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ୱୀରାନଂ ଭାୱୋ, କମ୍ମଂ, ୱିଧିନା ଈରଯିତବ୍ବଂ ପୱତ୍ତେତବ୍ବନ୍ତି ୱା ୱୀରିଯଂ, ଉସ୍ସାହୋ, ସୋ ସହଜାତାନଂ ଉପତ୍ଥମ୍ଭନଲକ୍ଖଣୋ। ୱୀରିଯୱସେନ ହି ତେସଂ ଓଲୀନୱୁତ୍ତିତା ନ ହୋତି। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ଇମସ୍ସ ୱିତକ୍କାଦୀହି ୱିସେସୋ ସୁପାକଟୋ ହୋତି। ଛନ୍ଦନଂ ଛନ୍ଦୋ, ଆରମ୍ମଣେନ ଅତ୍ଥିକତା, ସୋ କତ୍ତୁକାମତାଲକ୍ଖଣୋ। ତଥା ହେସ ‘‘ଆରମ୍ମଣଗ୍ଗହଣେ ଚେତସୋ ହତ୍ଥପ୍ପସାରଣଂ ୱିଯା’’ତି (ଧ। ସ। ଅଟ୍ଠ। ୧ ଯେୱାପନକୱଣ୍ଣନା) ୱୁଚ୍ଚତି। ଦାନୱତ୍ଥୁୱିସ୍ସଜ୍ଜନୱସେନ ପୱତ୍ତକାଲେପି ଚେସ ୱିସ୍ସଜ୍ଜିତବ୍ବେନ ତେନ ଅତ୍ଥିକୋୱ ଖିପିତବ୍ବୌସୂନଂ ଗହଣେ ଅତ୍ଥିକୋ ଇସ୍ସାସୋ ୱିଯ। ସୋଭନେସୁ ତଦିତରେସୁ ଚ ପକାରେନ କିଣ୍ଣା ୱିପ୍ପକିଣ୍ଣାତି ପକିଣ୍ଣକା।

୪। ସୋଭନାପେକ୍ଖାଯ ଇତରେ, ଇତରାପେକ୍ଖାଯ ସୋଭନା ଚ ଅଞ୍ଞେ ନାମ, ତେସଂ ସମାନା ନ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚସଦ୍ଧାଦଯୋ ୱିଯ ଅକୁସଲାଦିସଭାୱାଯେୱାତି ଅଞ୍ଞସମାନା।

ଅଞ୍ଞସମାନଚେତସିକୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଅକୁସଲଚେତସିକୱଣ୍ଣନା

୫। ଏୱଂ ତାୱ ସବ୍ବଚିତ୍ତସାଧାରଣୱସେନ, ପକିଣ୍ଣକୱସେନ ଚ ସୋଭନେତରସଭାୱେ ତେରସ ଧମ୍ମେ ଉଦ୍ଦିସିତ୍ୱା ଇଦାନି ହେଟ୍ଠା ଚିତ୍ତୱିଭାଗେ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନୁକ୍କମେନ ଅକୁସଲଧମ୍ମପରିଯାପନ୍ନେ ପଠମଂ, ତତୋ ସୋଭନଧମ୍ମପରିଯାପନ୍ନେ ଚ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ମୋହୋ’’ତ୍ୟାଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଅହେତୁକା ପନ ଆୱେଣିକଧମ୍ମା ନତ୍ଥୀତି ନ ତେ ୱିସୁଂ ୱୁତ୍ତା। ଆରମ୍ମଣେ ମୁଯ୍ହତୀତି ମୋହୋ, ଅଞ୍ଞାଣଂ, ସୋ ଆରମ୍ମଣସଭାୱଚ୍ଛାଦନଲକ୍ଖଣୋ। ଆରମ୍ମଣଗ୍ଗହଣୱସପ୍ପୱତ୍ତୋପି ହେସ ତସ୍ସ ଯଥାସଭାୱପ୍ପଟିଚ୍ଛାଦନାକାରେନେୱ ପୱତ୍ତତି। ନ ହିରୀଯତି ନ ଲଜ୍ଜତୀତି ଅହିରିକୋ, ପୁଗ୍ଗଲୋ, ଧମ୍ମସମୂହୋ ୱା। ଅହିରିକସ୍ସ ଭାୱୋ ଅହିରିକ୍କଂ, ତଦେୱ ଅହିରିକଂ। ନ ଓତ୍ତପ୍ପତୀତି ଅନୋତ୍ତପ୍ପଂ। ତତ୍ଥ ଗୂଥତୋ ଗାମସୂକରୋ ୱିଯ କାଯଦୁଚ୍ଚରିତାଦିତୋ ଅଜିଗୁଚ୍ଛନଲକ୍ଖଣଂ ଅହିରିକଂ, ଅଗ୍ଗିତୋ ସଲଭୋ ୱିଯ ତତୋ ଅନୁତ୍ତାସଲକ୍ଖଣଂ ଅନୋତ୍ତପ୍ପଂ। ତେନାହୁ ପୋରାଣା –

‘‘ଜିଗୁଚ୍ଛତି ନାହିରିକୋ, ପାପା ଗୂଥାୱ ସୂକରୋ;

ନ ଭାଯତି ଅନୋତ୍ତପ୍ପୀ, ସଲଭୋ ୱିଯ ପାୱକା’’ତି।

ଉଦ୍ଧତସ୍ସ ଭାୱୋ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚଂ, ତଂ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଅୱୂପସମଲକ୍ଖଣଂ ପାସାଣାଭିଘାତସମୁଦ୍ଧତଭସ୍ମଂ ୱିଯ। ଲୁବ୍ଭତୀତି ଲୋଭୋ, ସୋ ଆରମ୍ମଣେ ଅଭିସଙ୍ଗଲକ୍ଖଣୋ ମକ୍କଟାଲେପୋ ୱିଯ। ଚିତ୍ତସ୍ସ ଆଲମ୍ବିତୁକାମତାମତ୍ତଂ ଛନ୍ଦୋ, ଲୋଭୋ ତତ୍ଥ ଅଭିଗିଜ୍ଝନନ୍ତି ଅଯମେତେସଂ ୱିସେସୋ। ‘‘ଇଦମେୱ ସଚ୍ଚଂ, ମୋଘମଞ୍ଞ’’ନ୍ତି ମିଚ୍ଛାଭିନିୱେସଲକ୍ଖଣା ଦିଟ୍ଠି। ଞାଣଞ୍ହି ଆରମ୍ମଣଂ ଯଥାସଭାୱତୋ ଜାନାତି, ଦିଟ୍ଠି ଯଥାସଭାୱଂ ୱିଜହିତ୍ୱା ଅଯାଥାୱତୋ ଗଣ୍ହାତୀତି ଅଯମେତେସଂ ୱିସେସୋ। ‘‘ସେଯ୍ୟୋହମସ୍ମୀ’’ତ୍ୟାଦିନା ମଞ୍ଞତୀତି ମାନୋ, ସୋ ଉଣ୍ଣତିଲକ୍ଖଣୋ। ତଥା ହେସ ‘‘କେତୁକମ୍ୟତାପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନୋ’’ତି (ଧ। ସ। ଅଟ୍ଠ। ୪୦୦) ୱୁତ୍ତୋ। ଦୁସ୍ସତୀତି ଦୋସୋ, ସୋ ଚଣ୍ଡିକ୍କଲକ୍ଖଣୋ ପହଟାସୀୱିସୋ ୱିଯ, ଇସ୍ସତୀତି ଇସ୍ସା, ସା ପରସମ୍ପତ୍ତିଉସୂଯନଲକ୍ଖଣା। ମଚ୍ଛରସ୍ସ ଭାୱୋ ମଚ୍ଛରିଯଂ, ‘‘ମା ଇଦଂ ଅଚ୍ଛରିଯଂ ଅଞ୍ଞେସଂ ହୋତୁ, ମଯ୍ହମେୱ ହୋତୂ’’ତି ପୱତ୍ତଂ ୱା ମଚ୍ଛରିଯଂ, ତଂ ଅତ୍ତସମ୍ପତ୍ତିନିଗୂହନଲକ୍ଖଣଂ। କୁଚ୍ଛିତଂ କତନ୍ତି କୁକତଂ। କତାକତଦୁଚ୍ଚରିତସୁଚରିତଂ। ଅକତମ୍ପି ହି କୁକତ’’ନ୍ତି ୱୋହରନ୍ତି ‘‘ଯଂ ମଯା ଅକତଂ। ତଂ କୁକତ’’ନ୍ତି। ଇଧ ପନ କତାକତଂ ଆରବ୍ଭ ଉପ୍ପନ୍ନୋ ୱିପ୍ପଟିସାରଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦୋ କୁକତଂ, ତସ୍ସ ଭାୱୋ କୁକ୍କୁଚ୍ଚଂ, ତଂ କତାକତଦୁଚ୍ଚରିତସୁଚରିତାନୁସୋଚନଲକ୍ଖଣଂ। ଥିନନଂ ଥିନଂ, ଅନୁସ୍ସାହନାୱସଂସୀଦନୱସେନ ସଂହତଭାୱୋ। ମିଦ୍ଧନଂ ମିଦ୍ଧଂ, ୱିଗତସାମତ୍ଥିଯତା, ଅସତ୍ତିୱିଘାତୋ ୱା, ତତ୍ଥ ଥିନଂ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଅକମ୍ମଞ୍ଞତାଲକ୍ଖଣଂ, ମିଦ୍ଧଂ ୱେଦନାଦିକ୍ଖନ୍ଧତ୍ତଯସ୍ସାତି ଅଯମେତେସଂ ୱିସେସୋ। ତଥା ହି ପାଠଇଯଂ (ଧ। ସ। ୧୧୬୨-୧୧୬୩) ‘‘ତତ୍ଥ କତମଂ ଥିନଂ? ଯା ଚିତ୍ତସ୍ସ ଅକଲ୍ଲତା ଅକମ୍ମଞ୍ଞତା। ତତ୍ଥ କତମଂ ମିଦ୍ଧଂ? ଯା କାଯସ୍ସ ଅକଲ୍ଲତା ଅକମ୍ମଞ୍ଞତା’’ତ୍ୟାଦିନା ଇମେସଂ ନିଦ୍ଦେସୋ ପୱତ୍ତୋ। ନନୁ ଚ ‘‘କାଯସ୍ସା’’ତି ୱଚନତୋ ରୂପକାଯସ୍ସପି ଅକମ୍ମଞ୍ଞତା ମିଦ୍ଧନ୍ତି ତସ୍ସ ରୂପଭାୱୋପି ଆପଜ୍ଜତୀତି? ନାପଜ୍ଜତି, ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଆଚରିଯେହି ଆନୀତକାରଣୱସେନେୱସ୍ସ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତତ୍ତା। ତଥା ହି ମିଦ୍ଧୱାଦିମତପ୍ପଟିକ୍ଖେପନତ୍ଥଂ ତେସଂ ୱାଦନିକ୍ଖେପପୁବ୍ବକଂ ଅଟ୍ଠକଥାଦୀସୁ ବହୁଧା ୱିତ୍ଥାରେନ୍ତି ଆଚରିଯା। ଅଯଂ ପନେତ୍ଥ ସଙ୍ଗହୋ –

‘‘କେଚି ମିଦ୍ଧମ୍ପି ରୂପନ୍ତି, ୱଦନ୍ତେତଂ ନ ଯୁଜ୍ଜତି;

ପହାତବ୍ବେସୁ ୱୁତ୍ତା, କାମଚ୍ଛନ୍ଦାଦୟୋ ୱିୟ।

‘‘ପହାତବ୍ବେସୁ ଅକ୍ଖାତ-ମେତଂ ନୀୱରଣେସୁ ହି;

ରୂପନ୍ତୁ ନ ପହାତବ୍ବ-ମକ୍ଖାତଂ ଦସ୍ସନାଦିନା।

‘‘‘ନ ତୁମ୍ହଂ ଭିକ୍ଖୱେ ରୂପଂ, ପଜହେଥା’ତି ପାଠତୋ;

ପହେୟ୍ୟଭାୱଲେସୋପି, ଯତ୍ଥ ରୂପସ୍ସ ଦିସ୍ସତି।

‘‘ତତ୍ଥ ତବ୍ବିସୟଚ୍ଛନ୍ଦ-ରାଗହାନି ପକାସିତା;

ୱୁତ୍ତଞ୍ହି ତତ୍ଥ ଯୋ ଛନ୍ଦ-ରାଗକ୍ଖେପୋତିଆଦିକଂ।

‘‘ରୂପାରୂପେସୁ ମିଦ୍ଧେସୁ, ଅରୂପଂ ତତ୍ଥ ଦେସିତଂ;

ଇତି ଚେ ନତ୍ଥି ତଂ ତତ୍ଥ, ଅୱିସେସେନ ପାଠତୋ।

‘‘ସବ୍ବା ହି ଅନୁମାତୁଂ ଯଂ, ମିଦ୍ଧଂ ରୂପନ୍ତି ଚିନ୍ତିତଂ;

ତମ୍ପି ନୀୱରଣଂ ମିଦ୍ଧ-ଭାୱତୋ ଇତରଂ ୱିୟ।

‘‘ସମ୍ପୟୋଗାଭିଧାନା ଚ, ନ ତଂ ରୂପନ୍ତି ନିଚ୍ଛୟୋ;

ଅରୂପୀନଞ୍ହି ଖନ୍ଧାନଂ, ସମ୍ପୟୋଗୋ ପୱୁଚ୍ଚତି।

‘‘ତଥାରୁପ୍ପେ ସମୁପ୍ପତ୍ତି, ପାଠତୋ ନତ୍ଥି ରୂପତା;

ନିଦ୍ଦା ଖୀଣାସୱାନନ୍ତୁ, କାୟଗେଲଞ୍ଞତୋ ସିୟା’’ତି।

ଅକୁସଲଚେତସିକୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସୋଭନଚେତସିକୱଣ୍ଣନା

୬। ସଦ୍ଦହତୀତି ସଦ୍ଧା, ବୁଦ୍ଧାଦୀସୁ ପସାଦୋ, ସା ସମ୍ପୟୁତ୍ତଧମ୍ମାନଂ ପସାଦନଲକ୍ଖଣା ଉଦକପ୍ପସାଦକମଣି ୱିୟ। ସରଣଂ ସତି, ଅସମ୍ମୋସୋ, ସା ସମ୍ପୟୁତ୍ତଧମ୍ମାନଂ ସାରଣଲକ୍ଖଣା। ହିରୀୟତି କାୟଦୁଚ୍ଚରିତାଦୀହି ଜିଗୁଚ୍ଛତୀତି ହିରୀ, ସା ପାପତୋ ଜିଗୁଚ୍ଛନଲକ୍ଖଣା। ଓତ୍ତପ୍ପତୀତି ଓତ୍ତପ୍ପଂ, ତଂ ପାପତୋ ଉତ୍ତାସଲକ୍ଖଣଂ। ଅତ୍ତଗାରୱୱସେନ ପାପତୋ ଜିଗୁଚ୍ଛନତୋ କୁଲୱଧୂ ୱିୟ ହିରୀ, ପରଗାରୱୱସେନ ପାପତୋ ଉତ୍ତାସନତୋ ୱେସିୟା ୱିୟ ଓତ୍ତପ୍ପଂ। ଲୋଭପ୍ପଟିପକ୍ଖୋ ଅଲୋଭୋ, ସୋ ଆରମ୍ମଣେ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଅଲଗ୍ଗତାଲକ୍ଖଣୋ ମୁତ୍ତଭିକ୍ଖୁ ୱିୟ। ଦୋସପ୍ପଟିପକ୍ଖୋ ଅଦୋସୋ, ସୋ ଅଚଣ୍ଡିକ୍କଲକ୍ଖଣୋ ଅନୁକୂଲମିତ୍ତୋ ୱିୟ। ତେସୁ ଧମ୍ମେସୁ ମଜ୍ଝତ୍ତତା ତତ୍ରମଜ୍ଝତ୍ତତା, ସା ଚିତ୍ତଚେତସିକାନଂ ଅଜ୍ଝୁପେକ୍ଖନଲକ୍ଖଣା ସମପ୍ପୱତ୍ତାନଂ ଅସ୍ସାନଂ ଅଜ୍ଝୁପେକ୍ଖକୋ ସାରଥି ୱିୟ।

କାୟସ୍ସ ପସ୍ସମ୍ଭନଂ କାୟପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧି। ଚିତ୍ତସ୍ସ ପସ୍ସମ୍ଭନଂ ଚିତ୍ତପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧି। ଉଭୋପି ଚେତା କାୟଚିତ୍ତଦରଥୱୂପସମଲକ୍ଖଣା। କାୟସ୍ସ ଲହୁଭାୱୋ କାୟଲହୁତା। ତଥା ଚିତ୍ତଲହୁତା। ତା କାୟଚିତ୍ତଗରୁଭାୱୱୂପସମଲକ୍ଖଣା। କାୟସ୍ସ ମୁଦୁଭାୱୋ କାୟମୁଦୁତା। ତଥା ଚିତ୍ତମୁଦୁତା। ତା କାୟଚିତ୍ତଥଦ୍ଧଭାୱୱୂପସମଲକ୍ଖଣା। କମ୍ମନି ସାଧୁ କମ୍ମଞ୍ଞଂ, ତସ୍ସ ଭାୱୋ କମ୍ମଞ୍ଞତା, କାୟସ୍ସ କମ୍ମଞ୍ଞତା କାୟକମ୍ମଞ୍ଞତା। ତଥା ଚିତ୍ତକମ୍ମଞ୍ଞତା। ତା କାୟଚିତ୍ତଅକମ୍ମଞ୍ଞଭାୱୱୂପସମଲକ୍ଖଣା। ପଗୁଣସ୍ସ ଭାୱୋ ପାଗୁଞ୍ଞଂ, ତଦେୱ ପାଗୁଞ୍ଞତା, କାୟସ୍ସ ପାଗୁଞ୍ଞତା କାୟପାଗୁଞ୍ଞତା। ତଥା

ଚିତ୍ତପାଗୁଞ୍ଞତା। ତା କାଯଚିତ୍ତାନଂ ଗେଲଞ୍ଞତ୍ତୂପସମଲକ୍ଖଣା। କାଯସ୍ସ ଉଜୁକଭାୱୋ କାଯୁଜୁକତା। ତଥା ଚିତ୍ତୁଜୁକତା। ତା କାଯଚିତ୍ତାନଂ ଅଜ୍ଜୱଲକ୍ଖଣା। ଯଥାକ୍କମଂ ପନେତା କାଯଚିତ୍ତାନଂ ସାରମ୍ଭାଦିକରଧାତୁକ୍ଖୋଭପଟିପକ୍ଖପଚ୍ଚଯସମୁଟ୍ଠାନା, କାଯୋତି ଚେତ୍ଥ ୱେଦନାଦିକ୍ଖନ୍ଧତ୍ତଯସ୍ସ ଗହଣଂ। ଯସ୍ମା ଚେତେ ଦ୍ୱେ ଦ୍ୱେ ଧମ୍ମାୱ ଏକତୋ ହୁତ୍ୱା ଯଥାସକଂ ପଟିପକ୍ଖଧମ୍ମେ ହନନ୍ତି, ତସ୍ମା ଇଧେୱ ଦୁୱିଧତା ୱୁତ୍ତା, ନ ସମାଧିଆଦୀସୁ। ଅପିଚ ଚିତ୍ତପସ୍ସଦ୍ଧିଆଦୀହି ଚିତ୍ତସ୍ସେୱ ପସ୍ସଦ୍ଧାଦିଭାୱୋ ହୋତି, କାଯପସ୍ସଦ୍ଧିଆଦୀହି ପନ ରୂପକାଯସ୍ସପି ତଂସମୁଟ୍ଠାନପଣୀତରୂପଫରଣୱସେନାତି ତଦତ୍ଥସନ୍ଦସ୍ସନତ୍ଥଞ୍ଚେତ୍ଥ ଦୁୱିଧତା ୱୁତ୍ତା। ସୋଭନାନଂ ସବ୍ବେସମ୍ପି ସାଧାରଣା ନିଯମେନ ତେସୁ ଉପ୍ପଜ୍ଜନତୋତି ସୋଭନସାଧାରଣା।

୭। ସମ୍ମା ୱଦନ୍ତି ଏତାଯାତି ସମ୍ମାୱାଚା, ୱଚୀଦୁଚ୍ଚରିତୱିରତି। ସା ଚତୁବ୍ବିଧା ମୁସାୱାଦା ୱେରମଣି, ପିସୁଣୱାଚା ୱେରମଣି, ଫରୁସୱାଚା ୱେରମଣି, ସମ୍ଫପ୍ପଲାପା ୱେରମଣୀତି। କମ୍ମମେୱ କମ୍ମନ୍ତୋ ସୁତ୍ତନ୍ତୱନନ୍ତାଦଯୋ ୱିଯ। ସମ୍ମା ପୱତ୍ତୋ କମ୍ମନ୍ତୋ ସମ୍ମାକମ୍ମନ୍ତୋ, କାଯଦୁଚ୍ଚରିତୱିରତି। ସା ତିୱିଧା ପାଣାତିପାତା ୱେରମଣି, ଅଦିନ୍ନାଦାନା ୱେରମଣି, କାମେସୁମିଚ୍ଛାଚାରା ୱେରମଣୀତି। ସମ୍ମା ଆଜୀୱନ୍ତି ଏତେନାତି ସମ୍ମାଆଜୀୱୋ, ମିଚ୍ଛାଜୀୱୱିରତି। ସୋ ପନ ଆଜୀୱହେତୁକକାଯୱଚୀଦୁଚ୍ଚରିତତୋ ୱିରମଣୱସେନ ସତ୍ତୱିଧୋ, କୁହନଲପନାଦିମିଚ୍ଛାଜୀୱୱିରମଣୱସେନ ବହୁୱିଧୋ ୱା। ତିୱିଧାପି ପନେତା ପଚ୍ଚେକଂ ସମ୍ପତ୍ତସମାଦାନସମୁଚ୍ଛେଦୱିରତିୱସେନ ତିୱିଧା ୱିରତିଯୋ ନାମ ଯଥାୱୁତ୍ତଦୁଚ୍ଚରିତେହି ୱିରମଣତୋ।

୮। କରୋତି ପରଦୁକ୍ଖେ ସତି ସାଧୂନଂ ହଦଯଖେଦଂ ଜନେତି, କିରତି ୱା ୱିକ୍ଖିପତି ପରଦୁକ୍ଖଂ, କିଣାତି ୱା ତଂ ହିଂସତି, କିରିଯତି ୱା ଦୁକ୍ଖିତେସୁ ପସାରିଯତୀତି କରୁଣା, ସା ପରଦୁକ୍ଖାପନଯନକାମତାଲକ୍ଖଣା। ତାଯ ହି ପରଦୁକ୍ଖଂ ଅପନୀଯତୁ ୱା, ମା ୱା, ତଦାକାରେନେୱ ସା ପୱତ୍ତତି। ମୋଦନ୍ତି ଏତାଯାତି ମୁଦିତା, ସା ପରସମ୍ପତ୍ତିଅନୁମୋଦନଲକ୍ଖଣା, ଅପ୍ପମାଣସତ୍ତାରମ୍ମଣତ୍ତା ଅପ୍ପମାଣା, ତା ଏୱ ଅପ୍ପମଞ୍ଞା। ନନୁ ଚ ''ଚତସ୍ସୋ ଅପ୍ପମଞ୍ଞା''ତି ୱୁତ୍ତତି, କସ୍ମା ପନେତ୍ଥ ଦ୍ୱେଯେୱ ୱୁତ୍ତାତି? ଅଦୋସତତ୍ରମଜ୍ଝତ୍ତତାହି ମେତ୍ତୁପେକ୍ଖାନଂ ଗହିତତ୍ତା। ଅଦୋସୋଯେୱ ହି ସତ୍ତେସୁ ହିତଜ୍ଝାସଯୱସପ୍ପୱତ୍ତୋ ମେତ୍ତା ନାମ। ତତ୍ରମଜ୍ଝତ୍ତତାଯେୱ ତେସୁ ପଟିଘାନୁନଯୱୂପସମପ୍ପୱତ୍ତା ଉପେକ୍ଖା ନାମ। ତେନାହୁ ପୋରାଣା –

''ଅବ୍ୟାପାଦେନ ମେତ୍ତା ହି, ତତ୍ରମଜ୍ଝତ୍ତତାଯ ଚ;

ଉପେକ୍ଖା ଗହିତା ଯସ୍ମା, ତସ୍ମା ନ ଗହିତା ଉଭୋ''ତି। (ଅଭିଧା। ୭୦);

ପକାରେନ ଜାନାତି ଅନିଚ୍ଚାଦିୱସେନ ଅୱବୁଜ୍ଝତୀତି ପଞ୍ଞା, ସା ଏୱ ଯଥାସଭାୱାୱବୋଧନେ ଆଧିପଚ୍ଚଯୋଗତୋ ଇନ୍ଦ୍ରିଯନ୍ତି ପଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିଯଂ। ଅଥ ସଞ୍ଞାୱିଞ୍ଞାଣପଞ୍ଞାନଂ କିଂ ନାନାକରଣନ୍ତି? ସଞ୍ଞା ତାୱ ନୀଲାଦିୱସେନ ସଞ୍ଜାନନମତ୍ତଂ କରୋତି, ଲକ୍ଖଣପ୍ପଟିୱେଧଂ କାତୁଂ ନ ସକ୍କୋତି। ୱିଞ୍ଞାଣଂ ଲକ୍ଖଣପ୍ପଟିୱେଧମ୍ପି ସାଧେତି, ଉସ୍ସକ୍କିତ୍ୱା ପନ ମଗ୍ଗଂ ପାପେତୁଂ ନ ସକ୍କୋତି। ପଞ୍ଞା ପନ ତିୱିଧମ୍ପି କରୋତି, ବାଲଗାମିକହେରଞ୍ଞିକାନଂ କହାପଣାୱବୋଧନମେତ୍ଥ ନିଦସ୍ସନନ୍ତି। ଞାଣୱିପ୍ପଯୁତ୍ତସଞ୍ଞାଯ ଚେତ୍ଥ ଆକାରଗ୍ଗହଣୱସେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନକାଲେ ୱିଞ୍ଞାଣଂ ଅବ୍ବୋହାରିକଂ, ସେସକାଲେ ବଲୱଂ। ଞାଣସମ୍ପଯୁତ୍ତା ପନ ଉଭୋପି ତଦନୁଗତିକା ହୋନ୍ତି। ସବ୍ବଥାପି ପଞ୍ଚୱୀସତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

୯।''ତେରସଞ୍ଞସମାନା''ତ୍ୟାଦି ତୀହି ରାସୀହି ୱୁତ୍ତାନଂ ସଙ୍ଗହୋ।

ସୋଭନଚେତସିକୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସମ୍ପଯୋଗନଯୱଣ୍ଣନା

୧୦। ଚିତ୍ତେନ ସହ ଅୱିଯୁତ୍ତା ଚିତ୍ତାୱିଯୁତ୍ତା, ଚେତସିକାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଉପ୍ପାଦୋ, ଚିତ୍ତମେୱ ଉପ୍ପାଦୋ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦୋ। ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ପନ ସସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ ଚିତ୍ତଂ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦୋତି ୱୁଚ୍ଚତି ''ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ଚିତ୍ତଂ ଏତେନାତି ଉପ୍ପାଦୋ, ଧମ୍ମସମୂହୋ, ଚିତ୍ତଞ୍ଚ ତଂ ଉପ୍ପାଦୋ ଚାତି ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦୋ''ତି କତ୍ୱା। ସମାହାରଦ୍ୱନ୍ଦେପି ହି ପୁଲ୍ଲିଙ୍ଗଂ କତ୍ଥଚି ସଦ୍ଦୱିଦୂ ଇଚ୍ଛନ୍ତି। ତେସଂ ଚିତ୍ତାୱିଯୁତ୍ତାନଂ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦେସୁ ପଚ୍ଚେକଂ ସମ୍ପଯୋଗୋ ଇତୋ ପରଂ ଯଥାଯୋଗଂ ପୱୁଚ୍ଚତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ଅଞ୍ଞସମାନଚେତସିକସମ୍ପଯୋଗନଯୱଣ୍ଣନା

୧୧। ସଭାୱେନ ଅୱିତକ୍କତ୍ତା ଦ୍ୱିପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣାନି ୱଜ୍ଜିତାନି ଏତେହି, ତେହି ୱା ଏତାନି ୱଜ୍ଜିତାନୀତି ଦ୍ୱିପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣୱଜ୍ଜିତାନି, ଚତୁଚତ୍ତାଲୀସ କାମାୱଚରଚିତ୍ତାନି। ତେସୁ ଚେୱ ଏକାଦସସୁ ପଠମଜ୍ଝାନଚିତ୍ତେସୁ ଚ ୱିତକ୍କୋ ଜାଯତି ସେସାନଂ ଭାୱନାବଲେନ ଅୱିତକ୍କତ୍ତାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

୧୪।ତେସୁ ଚେୱ ପଞ୍ଚପଞ୍ଞାସସୱିତକ୍କଚିତ୍ତେସୁ, ଏକାଦସସୁ ଦୁତିଯଜ୍ଝାନଚିତ୍ତେସୁ ଚାତି ଛସଟ୍ଠିଚିତ୍ତେସୁ ୱିଚାରୋ ଜାଯତି।

୧୫। ଦ୍ୱିପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣେହି, ୱିଚିକିଚ୍ଛାସହଗତେନ ଚାତି ଏକାଦସହି ୱଜ୍ଜିତେସୁ ଅଟ୍ଠସତ୍ତତିଚିତ୍ତେସୁ ଅଧିମୋକ୍ଖୋ ଜାଯତି।

୧୬। ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରାୱଜ୍ଜନେନ, ଦ୍ୱିପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣେହି, ସମ୍ପଟିଚ୍ଛନଦ୍ୱଯେନ, ସନ୍ତୀରଣତ୍ତଯେନ ଚାତି ସୋଳସହି ୱଜ୍ଜିତେସୁ ତେସତ୍ତତିଯା ଚିତ୍ତେସୁ ୱୀରିଯଂ ଜାଯତି।

୧୭। ଦୋମନସ୍ସସହଗତେହିଦ୍ୱୀହି , ଉପେକ୍ଖାସହଗତେହି ପଞ୍ଚପଞ୍ଞାସଚିତ୍ତେହି, କାଯୱିଞ୍ଞାଣଦ୍ୱଯେନ, ଏକାଦସହି ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନେହି ଚାତି ସତ୍ତତିଚିତ୍ତେହି ୱଜ୍ଜିତେସୁ ଏକପଞ୍ଞାସଚିତ୍ତେସୁ ପୀତି ଜାଯତି।

୧୮। ଅହେତୁକେହି ଅଟ୍ଠାରସହି, ମୋମୂହେହି ଦ୍ୱୀହି ଚାତି ୱୀସତିଯା ଚିତ୍ତେହି ୱଜ୍ଜିତେସୁ ଏକୂନସତ୍ତତିଚିତ୍ତେସୁ ଛନ୍ଦୋ ଜାଯତି।

୧୯।ତେ ପନାତି ପକିଣ୍ଣକୱିୱଜ୍ଜିତା ତଂସହଗତା ଚ। ଯଥାକ୍କମନ୍ତି ୱିତକ୍କାଦିଛପକିଣ୍ଣକୱଜ୍ଜିତତଂସହିତକମାନୁରୂପତୋ। ''ଛସଟ୍ଠି ପଞ୍ଚପଞ୍ଞାସା''ତ୍ୟାଦି ଏକୱୀସସତଗଣନୱସେନ, ଏକୂନନୱୁତିଗଣନୱସେନ ଚ ଯଥାରହଂ ଯୋଜେତବ୍ବଂ।

ଅଞ୍ଞସମାନଚେତସିକସମ୍ପଯୋଗନଯୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଅକୁସଲଚେତସିକସମ୍ପଯୋଗନଯୱଣ୍ଣନା

୨୦। ''ସବ୍ବାକୁସଲସାଧାରଣା''ତି ୱତ୍ୱା ତଦେୱ ସମତ୍ଥେତୁଂ ''ସବ୍ବେସୁପୀ''ତ୍ୟାଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଯୋ ହି କୋଚି ପାଣାତିପାତାଦୀସୁ ପଟିପଜ୍ଜତି, ସୋ ସବ୍ବୋପି ମୋହେନ ତତ୍ଥ ଅନାଦୀନୱଦସ୍ସାୱୀ ଅହିରିକେନ ତତୋ ଅଜିଗୁଚ୍ଛନ୍ତୋ, ଅନୋତ୍ତପ୍ପେନ ଅନୋତ୍ତପ୍ପନ୍ତୋ, ଉଦ୍ଧଚ୍ଚେନ ଅୱୂପସନ୍ତୋ ଚ ହୋତି, ତସ୍ମା ତେ ସବ୍ବାକୁସଲେସୁ ଉପଲବ୍ଭନ୍ତି।

୨୧।ଲୋଭସହଗତଚିତ୍ତେସ୍ୱେୱାତି ଏୱ-କାରୋ ଅଧିକାରତ୍ଥାଯପି ହୋତୀତି ''ଦିଟ୍ଠିସହଗତଚିତ୍ତେସୂ''ତିଆଦୀସୁପି ଅୱଧାରଣଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ସକ୍କାଯାଦୀସୁ ହି ଅଭିନିୱିସନ୍ତସ୍ସ ତତ୍ଥ ମମାଯନସମ୍ଭୱତୋ ଦିଟ୍ଠି ଲୋଭସହଗତଚିତ୍ତେସ୍ୱେୱ ଲବ୍ଭତି। ମାନୋପି ଅହଂମାନୱସେନ ପୱତ୍ତନତୋ ଦିଟ୍ଠିସଦିସୋୱ ପୱତ୍ତତୀତି ଦିଟ୍ଠିଯା ସହ ଏକଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦେନ ପୱତ୍ତତି କେସରସୀହୋ ୱିଯ ଅପରେନ ତଥାୱିଧେନ ସହ ଏକଗୁହାଯଂ, ନ ଚାପି ଦୋସମୂଲାଦୀସୁ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ଅତ୍ତସିନେହସନ୍ନିସ୍ସଯଭାୱେନ ଏକନ୍ତଲୋଭପଦଟ୍ଠାନତ୍ତାତି ସୋ ଦିଟ୍ଠିୱିପ୍ପଯୁତ୍ତେସ୍ୱେୱ ଲବ୍ଭତି।

୨୪। ତଥା ପରସମ୍ପତ୍ତିଂ ଉସୂଯନ୍ତସ୍ସ, ଅତ୍ତସମ୍ପତ୍ତିଯା ଚ ପରେହି ସାଧାରଣଭାୱଂ ଅନିଚ୍ଛନ୍ତସ୍ସ, କତାକତଦୁଚ୍ଚରିତସୁଚରିତେ ଅନୁସୋଚନ୍ତସ୍ସ ଚ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ପଟିହନନୱସେନେୱ ପୱତ୍ତନତୋ ଇସ୍ସାମଚ୍ଛରିଯକୁକ୍କୁଚ୍ଚାନି ପଟିଘଚିତ୍ତେସ୍ୱେୱ।

୨୫। ଅକମ୍ମଞ୍ଞତାପକତିକସ୍ସ ତଥା ସଭାୱତିକ୍ଖେସୁ ଅସଙ୍ଖାରିକେସୁ ପୱତ୍ତନାଯୋଗତୋ ଥିନମିଦ୍ଧଂ ସସଙ୍ଖାରିକେସ୍ୱେୱ ଲବ୍ଭତି।

୨୭। ସବ୍ବାପୁଞ୍ଞେସ୍ୱେୱ ଚତ୍ତାରୋ ଚେତସିକା ଗତା, ଲୋଭମୂଲେଯେୱ ଯଥାସମ୍ଭୱଂ ତଯୋ ଗତା, ଦୋସମୂଲେସ୍ୱେୱ ଦ୍ୱୀସୁ ଚତ୍ତାରୋ ଗତା, ତଥା ସସଙ୍ଖାରେଯେୱ ଦ୍ୱଯନ୍ତି ଯୋଜନା। ୱିଚିକିଚ୍ଛା ୱିଚିକିଚ୍ଛାଚିତ୍ତେ ଚାତି ଚ-ସଦ୍ଦୋ ଅୱଧାରଣେ। ୱିଚିକିଚ୍ଛା ୱିଚିକିଚ୍ଛାଚିତ୍ତେଯେୱାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ଅକୁସଲଚେତସିକସମ୍ପଯୋଗନଯୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସୋଭନଚେତସିକସମ୍ପଯୋଗନଯୱଣ୍ଣନା

୨୯। ଲୋକୁତ୍ତରଚିତ୍ତେସୁ ପାଦକଜ୍ଝାନାଦିୱସେନ କଦାଚି ସମ୍ମାସଙ୍କପ୍ପୱିରହୋ ସିଯା, ନ ପନ ୱିରତୀନଂ ଅଭାୱୋ ମଗ୍ଗସ୍ସ କାଯଦୁଚ୍ଚରିତାଦୀନଂ ସମୁଚ୍ଛେଦୱସେନ, ଫଲସ୍ସ ଚ ତଦନୁକୂଲୱସେନ ପୱତ୍ତନତୋତି ୱୁତ୍ତଂ ''ୱିରତିଯୋ ପନା''ତ୍ୟାଦି। ସବ୍ବଥାପୀତି ସବ୍ବେହିପି ତଂତଂଦୁଚ୍ଚରିତଦୁରାଜୀୱାନଂ ୱିଧମନୱସପ୍ପୱତ୍ତେହି ଆକାରେହି। ନ ହି ଏତାସଂ ଲୋକିଯେସୁ ୱିଯ ଲୋକୁତ୍ତରେସୁପି ମୁସାୱାଦାଦୀନଂ ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ ପହାନୱସେନ ପୱତ୍ତି ହୋତି ସବ୍ବେସମେୱ ଦୁଚ୍ଚରିତଦୁରାଜୀୱାନଂ ତେନ ତେନ ମଗ୍ଗେନ କେସଞ୍ଚି ସବ୍ବସୋ, କେସଞ୍ଚି ଅପାଯଗମନୀଯାଦିଅୱତ୍ଥାଯ

ପହାନୱସେନ ଏକକ୍ଖଣେ ସମୁଚ୍ଛିନ୍ଦନତୋ। ନନୁ ଚାଯମତ୍ଥୋ “ଏକତୋୱା”ତି ଇମିନାୱ ସିଦ୍ଧୋତି? ତଂ ନ, ତିସ୍ସନ୍ନଂ ଏକତୋୱୁତ୍ତିପରିଦୀପନମତ୍ତେନ ଚତୁବ୍ବିଧୱଚୀଦୁଚ୍ଚରିତାଦୀନଂ ପଟିପକ୍ଖାକାରସ୍ସୱତ୍ତିଯା ଅଦୀପିତତ୍ତା। କେଚି ପନ ଇମମତ୍ଥଂ ଅସଲ୍ଲକ୍ଖେତ୍ୱାୱ “‘ସଙ୍ଖ୍ୟାପୀ’ତି ଇଦଂ ଅତିରିତ୍ତ”ନ୍ତି ୱଦନ୍ତି, ତତ୍ଥ ତେସଂ ଅଞ୍ଞାଣମେୱ କାରଣଂ। “ନିଯତା”ତି ଇମିନାପି ଲୋକିଯେସୁ ୱିଯ କଦାଚି ସମ୍ଭୱଂ ନିୱାରେତି। ତଥା ହେତା ଲୋକିଯେସୁ ଯେୱାପନକୱସେନ ଦେସିତା, ଇଧ ପନ ସରୂପେନେୱ। କାମାୱଚରକୁସଲେସ୍ୱେୱାତି ଅୱଧାରଣେନ କାମାୱଚରୱିପାକକିରିଯେସୁ ମହଗ୍ଗତେସୁ ଚ ସମ୍ଭୱଂ ନିୱାରେତି। ତଥା ଚେୱ ଉପରି ୱକ୍ଖତି। କଦାଚୀତି ମୁସାୱାଦାଦିଏକେକଦୁଚ୍ଚରିତେହି ପଟିୱିରମଣକାଲେ। କଦାଚି ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତାପି ନ ଏକତୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି ୱୀତିକ୍କମିତବ୍ବୱତ୍ଥୁସଙ୍ଖାତାନଂ ଅତ୍ତନୋ ଆରମ୍ମଣାନଂ ସମ୍ଭୱାପେକ୍ଖତ୍ତାତି ୱୁତ୍ତଂ “ୱିସୁଂ ୱିସୁ”ନ୍ତି।

୩୦। ଅପ୍ପନାପ୍ପତ୍ତାନଂ ଅପ୍ପମଞ୍ଞାନଂ ନ କଦାଚି ସୋମନସ୍ସରହିତା ପୱତ୍ତି ଅତ୍ଥୀତି “ପଞ୍ଚମ…ପେ… ଚିତ୍ତେସୁ ଚା”ତି ୱୁତ୍ତଂ। ୱିନୀୱରଣାଦିତାଯ ମହତ୍ତଂ ଗତାନି, ମହନ୍ତେହି ୱା ଝାଯୀହି ଗତାନି ପତ୍ତାନୀତି ମହଗ୍ଗତାନି। ନାନା ହୁତ୍ୱାତି ଭିନ୍ନାରମ୍ମଣତ୍ତା ଅତ୍ତନୋ ଆରମ୍ମଣଭୂତାନଂ ଦୁକ୍ଖିତସୁଖିତସତ୍ତାନଂ ଆପାଥଗମନାପେକ୍ଖତାଯ ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ ହୁତ୍ୱା। ଏତ୍ଥାତି ଇମେସୁ କାମାୱଚରକୁସଲଚିତ୍ତେସୁ, କରୁଣାମୁଦିତାଭାୱନାକାଲେ ଅପ୍ପନାୱୀଥିତୋ ପୁବ୍ବେ ପରିଚଯୱସେନ ଉପେକ୍ଖାସହଗତଚିତ୍ତେହିପି ପରିକମ୍ମଂ ହୋତି, ଯଥା ତଂ ପଗୁଣଗନ୍ଥଂ ସଜ୍ଝାଯନ୍ତସ୍ସ କଦାଚି ଅଞ୍ଞୱିହିତସ୍ସାପି ସଜ୍ଝାଯନଂ, ଯଥା ଚ ପଗୁଣୱିପସ୍ସନାଯ ସଙ୍ଖାରେ ସମ୍ମସନ୍ତସ୍ସ କଦାଚି ପରିଚଯବଲେନ ଞାଣୱିପ୍ପଯୁତ୍ତଚିତ୍ତେହିପି ସମ୍ମସନନ୍ତି ଉପେକ୍ଖାସହଗତକାମାୱଚରେସୁ କରୁଣାମୁଦିତାନଂ ଅସମ୍ଭୱୱାଦୋ କେଚିୱାଦୋ କତୋ। ଅପ୍ପନାୱୀଥିଯଂ ପନ ତାସଂ ଏକନ୍ତତୋ ସୋମନସ୍ସସହଗତେସ୍ୱେୱ ସମ୍ଭୱୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ ଭିନ୍ନଜାତିକସ୍ସ ୱିଯ ଭିନ୍ନୱେଦନସ୍ସାପି ଆସେୱନପଚ୍ଚଯାଭାୱତୋ।

୩୨।ତଯୋ ସୋଳସଚିତ୍ତେସ୍ୱେତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ପୁନ ତଯୋ ଧମ୍ମା ଅଟ୍ଠଲୋକୁତ୍ତରକାମାୱଚରକୁସଲୱସେନ ସୋଳସଚିତ୍ତେସୁ ଜାଯନ୍ତି।

୩୩। ଏୱଂ ନିଯତାନିଯତସମ୍ପଯୋଗୱସେନ ୱୁତ୍ତେସୁ ଅନିଯତଧମ୍ମେ ଏକତୋ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ସେସାନଂ ନିଯତଭାୱଂ ଦୀପେତୁଂ “ଇସ୍ସାମଚ୍ଛେରା”ତ୍ୟାଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଇସ୍ସାମଚ୍ଛେରକୁକ୍କୁଚ୍ଚୱିରତିକରୁଣାଦଯୋ ନାନା କଦାଚି ଜାଯନ୍ତି, ମାନୋ ଚ କଦାଚି “ସେଯ୍ୟୋହମସ୍ମୀ”ତ୍ୟାଦିୱସପ୍ପୱତ୍ତିଯଂ ଜାଯତି। ଥିନମିଦ୍ଧଂ ତଥା କଦାଚି ଅକମ୍ମଞ୍ଞତାୱସପ୍ପୱତ୍ତିଯଂ ସହ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ଅୱିପ୍ପଯୋଗିୱସେନ ଜାଯତୀତି ଯୋଜନା। ଅଥ ୱା ମାନୋ ଚାତି ଏତ୍ଥ ଚ-ସଦ୍ଦଂ “ସହା”ତି ଏତ୍ଥାପି ଯୋଜେତ୍ୱା ଥିନମିଦ୍ଧଂ ତଥା କଦାଚି ସହ ଚ ସସଙ୍ଖାରିକପଟିଘେ, ଦିଟ୍ଠିଗତୱିପ୍ପଯୁତ୍ତସସଙ୍ଖାରିକେସୁ ଚ ଇସ୍ସାମଚ୍ଛରିଯକୁକ୍କୁଚ୍ଚେହି, ମାନେନ ଚ ସଦ୍ଧିଂ, କଦାଚି ତଦିତରସସଙ୍ଖାରିକଚିତ୍ତସମ୍ପଯୋଗକାଲେ, ତଂସମ୍ପଯୋଗକାଲେପି ୱା ନାନା ଚ ଜାଯତୀତି ଯୋଜନା ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ଅପରେ ପନ ଆଚରିଯା “ମାନୋ ଚ ଥିନମିଦ୍ଧଞ୍ଚ ତଥା କଦାଚି ନାନା କଦାଚି ସହ ଚ ଜାଯତୀ”ତି ଏତ୍ତକମେୱ ଯୋଜେସୁଂ।

୩୪।ସେସାତି ଯଥାୱୁତ୍ତେହି ଏକାଦସହି ଅନିଯତେହି ଇତରେ ଏକଚତ୍ତାଲୀସ। କେଚି ପନ “ଯଥାୱୁତ୍ତେହି ଅନିଯତଯେୱାପନକେହି ସେସା ନିଯତଯେୱାପନକା”ତି ୱଣ୍ଣେନ୍ତି, ତଂ ତେସଂ ମତିମତ୍ତଂ, ଇଧ ଯେୱାପନକନାମେନ କେସଞ୍ଚି ଅନୁଦ୍ଧଟତ୍ତା। କେୱଲଞ୍ହେତ୍ଥ ନିଯତାନିଯତୱସେନ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦେସୁ ଯଥାରହଂ ଲବ୍ଭମାନଚେତସିକମତ୍ତସନ୍ଦସ୍ସନଂ ଆଚରିଯେନ କତଂ, ନ ଯେୱାପନକନାମେନ କେଚି ଉଦ୍ଧଟାତି।

ଏୱଂ ତାୱ “ଫସ୍ସାଦୀସୁ ଅଯଂ ଧମ୍ମୋ ଏତ୍ତକେସୁ ଚିତ୍ତେସୁ ଉପଲବ୍ଭତୀ”ତି ଚିତ୍ତପରିଚ୍ଛେଦୱସେନ ସମ୍ପଯୋଗଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି “ଇମସ୍ମିଂ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦେ ଏତ୍ତକା ଚେତସିକା”ତି ଚେତସିକରାସିପରିଚ୍ଛେଦୱସେନ ସଙ୍ଗହଂ ଦସ୍ସେତୁଂ “ସଙ୍ଗହଞ୍ଚା”ତ୍ୟାଦି ୱୁତ୍ତଂ।

ସୋଭନଚେତସିକସମ୍ପଯୋଗନଯୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସମ୍ପଯୋଗନଯୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସଙ୍ଗହନଯୱଣ୍ଣନା

୩୫।“ଛତ୍ତିଂସା”ତ୍ୟାଦି ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଯଥାରହଂ ଲବ୍ଭମାନକଧମ୍ମୱସେନ ଗଣନସଙ୍ଗହୋ।

୩୬। ପଠମଜ୍ଝାନେ ନିଯୁତ୍ତାନି ଚିତ୍ତାନି, ତଂ ୱା ଏତେସଂ ଅତ୍ଥୀତି ପଠମଜ୍ଝାନିକଚିତ୍ତାନି। ଅପ୍ପମଞ୍ଞାନଂ ସତ୍ତାରମ୍ମଣତ୍ତା, ଲୋକୁତ୍ତରାନଞ୍ଚ ନିବ୍ବାନାରମ୍ମଣତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ “ଅପ୍ପମଞ୍ଞାୱଜ୍ଜିତା”ତି। “ତଥା”ତି ଇମିନା ଅଞ୍ଞସମାନା, ଅପ୍ପମଞ୍ଞାୱଜ୍ଜିତା ସୋଭନଚେତସିକା ଚ ସଙ୍ଗହଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୀତି ଆକଡ୍ଢତି। ଉପେକ୍ଖାସହଗତାତି ୱିତକ୍କୱିଚାରପୀତିସୁଖୱଜ୍ଜା ସୁଖଟ୍ଠାନଂ ପୱିଟ୍ଠୋପେକ୍ଖାଯ ସହଗତା। ପଞ୍ଚକଜ୍ଝାନୱସେନାତି ୱିତକ୍କୱିଚାରେ ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ ଅତିକ୍କମିତ୍ୱା ଭାୱେନ୍ତସ୍ସ ନାତିତିକ୍ଖଞାଣସ୍ସ ୱସେନ ଦେସିତସ୍ସ ଝାନପଞ୍ଚକସ୍ସ ୱସେନ। ତେ ପନ ଏକତୋ ଅତିକ୍କମିତ୍ୱା ଭାୱେନ୍ତସ୍ସ ତିକ୍ଖଞାଣସ୍ସ

ୱସେନ ଦେସିତଚତୁକ୍କଜ୍ଝାନୱସେନ ଦୁତିୟଜ୍ଝାନିକେସୁ ୱିତକ୍କୱିଚାରୱଜ୍ଜିତାନଂ ସମ୍ଭୱତୋ ଚତୁଧା ଏୱ ସଙ୍ଗହୋ ହୋତୀତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ।

୩୭।ତେତ୍ତିଂସଦ୍ୱୟଂ ଚତୁତ୍ଥପଞ୍ଚମଜ୍ଝାନଚିତ୍ତେସୁ।

ମହଗ୍ଗତଚିତ୍ତସଙ୍ଗହନୟୱଣ୍ଣନା

୩୮।ତୀସୁପି କୁସଲୱିପାକକିରିୟୱସେନ ତିୱିଧେସୁ ସୀଲୱିସୁଦ୍ଧିୱସେନ ସୁୱିସୋଧିତକାୟୱଚୀପୟୋଗସ୍ସ କେୱଲଂ ଚିତ୍ତସମାଧାନମତ୍ତେନ ମହଗ୍ଗତଜ୍ଝାନାନି ପୱତ୍ତନ୍ତି, ନ ପନ କାୟୱଚୀକମ୍ମାନଂ ୱିସୋଧନୱସେନ, ନାପି ଦୁଚ୍ଚରିତଦୁରାଜୀୱାନଂ ସମୁଚ୍ଛିନ୍ଦନପଟିପ୍ପସ୍ସମ୍ଭନୱସେନାତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ୱିରତିୱଜ୍ଜିତା’’ତି। ପଚ୍ଚେକମେୱାତି ୱିସୁଂ ୱିସୁଂୟେୱ। ପନ୍ନରସସୁପି ରୂପାୱଚରୱସେନ ତୀସୁ, ଆରୁପ୍ପୱସେନ ଦ୍ୱାଦସସୁପି ପନ୍ନରସସୁ। ଅପ୍ପମଞ୍ଞାୟୋ ନ ଲବ୍ଭନ୍ତୀତି ଏତ୍ଥ କାରଣଂ ୱୁତ୍ତମେୱ।

ମହଗ୍ଗତଚିତ୍ତସଙ୍ଗହନୟୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

କାମାୱଚରସୋଭନଚିତ୍ତସଙ୍ଗହନୟୱଣ୍ଣନା

୪୦।ପଚ୍ଚେକମେୱାତି ଏକେକାୟେୱ। ଅପ୍ପମଞ୍ଞାନଂ ହି ସତ୍ତାରମ୍ମଣତ୍ତା, ୱିରତୀନଞ୍ଚ ୱୀତକ୍କମିତବ୍ବୱତ୍ଥୁୱିସୟତ୍ତା ନତ୍ଥି ତାସଂ ଏକଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦେ ସମ୍ଭୱୋତି ଲୋକିୟୱିରତୀନଂ ଏକନ୍ତକୁସଲସଭାୱତ୍ତା ନତ୍ଥି ଅବ୍ୟାକତେସୁ ସମ୍ଭୱୋତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ୱିରତିୱଜ୍ଜିତା’’ତି। ତେନାହ ‘‘ପଞ୍ଚ ସିକ୍ଖାପଦା କୁସଲାୟେୱା’’ତି (ୱିଭ। ୭୧୫)। ଇତରଥା ସଦ୍ଧାସତିଆଦୟୋ ୱିୟ ‘‘ସିୟା କୁସଲା, ସିୟା ଅବ୍ୟାକତା’’ତି ୱଦେୟ୍ୟ। ଫଲସ୍ସ ପନ ମଗ୍ଗପଟିବିମ୍ବଭୂତତ୍ତା, ଦୁଚ୍ଚରିତଦୁରାଜୀୱାନଂ ପଟିପ୍ପସ୍ସମ୍ଭନତୋ ଚ ନ ଲୋକୁତ୍ତରୱିରତୀନଂ ଏକନ୍ତକୁସଲତା ୟୁତ୍ତାତି ତାସଂ ତତ୍ଥ ଅଗ୍ଗହଣଂ। କାମାୱଚରୱିପାକାନମ୍ପି ଏକନ୍ତପରିତ୍ତାରମ୍ମଣତ୍ତା, ଅପ୍ପମଞ୍ଞାନଞ୍ଚ ସତ୍ତାରମ୍ମଣତ୍ତା, ୱିରତୀନମ୍ପି ଏକନ୍ତକୁସଲତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଅପ୍ପମଞ୍ଞାୱିରତିୱଜ୍ଜିତା’’ତି।

ନନୁ ଚ ପଞ୍ଞତ୍ତାଦିଆରମ୍ମଣମ୍ପି କାମାୱଚରକୁସଲଂ ହୋତୀତି ତସ୍ସ ୱିପାକେନପି କୁସଲସଦିସାରମ୍ମଣେନ ଭୱିତବ୍ବଂ ୟଥା ତଂ ମହଗ୍ଗତଲୋକୁତ୍ତରୱିପାକେହୀତି? ନୟିଦମେୱଂ, କାମତଣ୍ହାଧୀନସ୍ସ ଫଲଭୂତତ୍ତା। ୟଥା ହି ଦାସିୟା ପୁତ୍ତୋ ମାତରା ଇଚ୍ଛିତଂ କାତୁଂ ଅସକ୍କୋନ୍ତୋ ସାମିକେନେୱ ଇଚ୍ଛିତିଚ୍ଛିତଂ କରୋତି, ଏୱଂ କାମତଣ୍ହାୟତ୍ତତାୟ ଦାସିସଦିସସ୍ସ କାମାୱଚରକମ୍ମସ୍ସ ୱିପାକଭୂତଂ ଚିତ୍ତଂ ତେନ ଗହିତାରମ୍ମଣଂ ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା କାମତଣ୍ହାରମ୍ମଣମେୱ ଗଣ୍ହାତୀତି। ଦ୍ୱାଦସଧାତି କୁସଲୱିପାକକିରିୟଭେଦେସୁ ପଚ୍ଚେକଂ ଚତ୍ତାରୋ ଚତ୍ତାରୋ ଦୁକାତି କତ୍ୱା ତୀସୁ ଦ୍ୱାଦସଧା।

୪୨। ଇଦାନି ଇମେସୁ ପଠମଜ୍ଝାନିକାଦୀହି ଦୁତିୟଜ୍ଝାନିକାଦୀନଂ ଭେଦକରଧମ୍ମେ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଅନୁତ୍ତରେ ଝାନଧମ୍ମା’’ତ୍ୟାଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଅନୁତ୍ତରେ ଚିତ୍ତେ ୱିତକ୍କୱିଚାରପୀତିସୁଖୱସେନ ଝାନଧମ୍ମା ୱିସେସକା ଭେଦକା। ମଜ୍ଝିମେ ମହଗ୍ଗତେ ଅପ୍ପମଞ୍ଞା, ଝାନଧମ୍ମା ଚ। ପରିତ୍ତେସୁ କାମାୱଚରେସୁ ୱିରତୀ, ଞାଣପୀତୀ ଚ ଅପ୍ପମଞ୍ଞା ଚ ୱିସେସକା, ତତ୍ଥ ୱିରତୀ କୁସଲେହି ୱିପାକକିରିୟାନଂ ୱିସେସକା, ଅପ୍ପମଞ୍ଞା କୁସଲକିରିୟେହି ୱିପାକାନଂ, ଞାଣପୀତୀ ପନ ତୀସୁ ପଠମୟୁଗଢଆଦୀହି ଦୁତିୟୟୁଗଢଆଦୀନନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

କାମାୱଚରସୋଭନଚିତ୍ତସଙ୍ଗହନୟୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଅକୁସଲଚିତ୍ତସଙ୍ଗହନୟୱଣ୍ଣନା

୪୪।ଦୁତିୟେ ଅସଙ୍ଖାରିକେତି ଦିଟ୍ଠିୱିପ୍ପୟୁତ୍ତେ ଅସଙ୍ଖାରିକେ ଲୋଭମାନେନ ତଥେୱ ଅଞ୍ଞସମାନା, ଅକୁସଲସାଧାରଣା ଚ ଏକୂନୱୀସତି ଧମ୍ମାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

୪୫।ତତିୟେତି ଉପେକ୍ଖାସହଗତଦିଟ୍ଠିସମ୍ପୟୁତ୍ତେ ଅସଙ୍ଖାରିକେ।

୪୬।ଚତୁତ୍ଥେତି ଦିଟ୍ଠିୱିପ୍ପୟୁତ୍ତେ ଅସଙ୍ଖାରିକେ।

୪୭।ଇସ୍ସାମଚ୍ଛରିୟକୁକ୍କୁଚ୍ଚାନି ପନେତ୍ଥ ପଚ୍ଚେକମେୱ ୟୋଜେତବ୍ବାନି ଭିନ୍ନାରମ୍ମଣତ୍ତାୟେୱାତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ।

୫୦। ଅଧିମୋକ୍ଖସ୍ସ ନିଚ୍ଛଯାକାରପ୍ପୱତ୍ତିତୋ ୱେଚିକିଚ୍ଛାଚିତ୍ତେ ସମ୍ଭୱୋ ନତ୍ଥୀତି ''ଅଧିମୋକ୍ଖୱିରହିତା''ତି ୱୁତ୍ତଂ।

୫୧। ଏକୂନୱୀସତି ପଠମଦୁତିଯଅସଙ୍ଖାରିକେସୁ, ଅଟ୍ଠାରସ ତତିଯଚତୁତ୍ଥଅସଙ୍ଖାରିକେସୁ, ୱୀସ ପଞ୍ଚମେ ଅସଙ୍ଖାରିକେ, ଏକୱୀସ ପଠମଦୁତିଯସସଙ୍ଖାରିକେସୁ, ୱୀସତି ତତିଯଚତୁତ୍ଥସସଙ୍ଖାରିକେସୁ, ଦ୍ୱାୱୀସ ପଞ୍ଚମେ ସସଙ୍ଖାରିକେ, ପନ୍ନରସ ମୋମୂହଦ୍ୱଯେତି ଏୱଂ ଅକୁସଲେ ସତ୍ତଧା ଠିତାତି ଯୋଜନା।

୫୨।ସାଧାରଣାତି ଅକୁସଲାନଂ ସବ୍ବେସମେୱ ସାଧାରଣଭୂତା ଚତ୍ତାରୋ ସମାନା ଚ ଛନ୍ଦପୀତିଅଧିମୋକ୍ଖୱଜ୍ଜିତା ଅଞ୍ଞସମାନା ଅପରେ ଦସାତି ଏତେ ଚୁଦ୍ଦସ ଧମ୍ମା ସବ୍ବାକୁସଲଯୋଗିନୋତି ପୱୁଚ୍ଚନ୍ତୀତି ଯୋଜନା।

ଅକୁସଲଚିତ୍ତସଙ୍ଗହନଯୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଅହେତୁକଚିତ୍ତସଙ୍ଗହନଯୱଣ୍ଣନା

୫୪।''ତଥା''ତି ଇମିନା ଅଞ୍ଞସମାନେ ପଚ୍ଚାମସତି।

୫୬। ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁଯା ୱିଯ ୱିସିଟ୍ଠମନନକିଚ୍ଚାଯୋଗତୋ ମନନମତ୍ତା ଧାତୂତି ମନୋଧାତୁ। ଅହେତୁକପଟିସନ୍ଧିଯୁଗଳଏତି ଉପେକ୍ଖାସନ୍ତୀରଣଦ୍ୱଯେ।

୫୮। ଦ୍ୱାଦସ ହସନଚିତ୍ତେ, ଏକାଦସ ୱୋଟ୍ଠବ୍ବନସୁଖସନ୍ତୀରଣେସୁ, ଦସ ମନୋଧାତୁତ୍ତିକାହେତୁକପଟିସନ୍ଧିଯୁଗଳୱସେନ ପଞ୍ଚସୁ, ସତ୍ତ ଦ୍ୱିପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣେସୂତି ଅଟ୍ଠାରସାହେତୁକେସୁ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦେସୁ ସଙ୍ଗହୋ ଚତୁବ୍ବିଧୋ ହୋତୀତି ଯୋଜନା।

୫୯।ତେତ୍ତିଂସୱିଧସଙ୍ଗହୋତି ଅନୁତ୍ତରେ ପଞ୍ଚ, ତଥା ମହଗ୍ଗତେ, କାମାୱଚରସୋଭନେ ଦ୍ୱାଦସ, ଅକୁସଲେ ସତ୍ତ, ଅହେତୁକେ ଚତ୍ତାରୋତି ତେତ୍ତିଂସୱିଧସଙ୍ଗହୋ।

୬୦।ଇଚ୍ଚଂ ଯଥାୱୁତ୍ତନଯେନ ଚିତ୍ତାୱିଯୁତ୍ତାନଂ ଚେତସିକାନଂ ଚିତ୍ତପରିଚ୍ଛେଦୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ ସମ୍ପଯୋଗଞ୍ଚ ଚେତସିକରାସିପରିଚ୍ଛେଦୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ ସଙ୍ଗହଞ୍ଚ ଞତ୍ୱା ଯଥାଯୋଗଂ ଚିତ୍ତେନ ସମଂ ଭେଦଂ ଉଦ୍ଦିସେ ''ସବ୍ବଚିତ୍ତସାଧାରଣା ତାୱ ସତ୍ତ ଏକୂନନୱୁତିଚିତ୍ତେସୁ ଉପ୍ପଜ୍ଜନତୋ ପଚ୍ଚେକଂ ଏକୂନନୱୁତିୱିଧା , ପକିଣ୍ଣକେସୁ ୱିତକ୍କୋ ପଞ୍ଚପଞ୍ଞାସଚିତ୍ତେସୁ ଉପ୍ପଜ୍ଜନତୋ ପଞ୍ଚପଞ୍ଞାସୱିଧୋ''ତ୍ୟାଦିନା କଥେଯ୍ୟାତି ଅତ୍ଥୋ।

ଅହେତୁକଚିତ୍ତସଙ୍ଗହନଯୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଇତି ଅଭିଧମ୍ମତ୍ଥୱିଭାୱିନିଯା ନାମ ଅଭିଧମ୍ମତ୍ଥସଙ୍ଗହୱଣ୍ଣନାଯ

ଚେତସିକପରିଚ୍ଛେଦୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ପକିଣ୍ଣକପରିଚ୍ଛେଦୱଣ୍ଣନା

୧। ଇଦାନି ଯଥାୱୁତ୍ତାନଂ ଚିତ୍ତଚେତସିକାନଂ ୱେଦନାଦିୱିଭାଗତୋ, ତଂତଂୱେଦନାଦିଭେଦଭିନ୍ନଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦୱିଭାଗତୋ ଚ ପକିଣ୍ଣକସଙ୍ଗହଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ସମ୍ପଯୁତ୍ତା ଯଥାଯୋଗ’’ନ୍ତ୍ୟାଦି ଆରଦ୍ଧଂ। ଯଥାଯୋଗଂ ସମ୍ପଯୁତ୍ତା ଚିତ୍ତଚେତସିକା ଧମ୍ମା ସଭାୱତୋ ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ତନୋ ସଭାୱୱସେନ ଏକୂନନୱୁତିୱିଧମ୍ପି ଚିତ୍ତଂ ଆରମ୍ମଣୱିଜାନନସଭାୱସାମଞ୍ଞେନ ଏକୱିଧଂ, ସବ୍ବଚିତ୍ତସାଧାରଣୋ ଫସ୍ସୋ ଫୁସନସଭାୱେନ ଏକୱିଧୋତ୍ୟାଦିନା ତେପଞ୍ଞାସ ହୋନ୍ତି।

୨। ଇଦାନି ତେସଂ ଧମ୍ମାନଂ ଯଥାରହଂ ୱେଦନା…ପେ… ୱତ୍ଥୁତୋ ସଙ୍ଗହୋ ନାମ ୱେଦନାସଙ୍ଗହାଦିନାମକୋ ପକିଣ୍ଣକସଙ୍ଗହୋ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦୱସେନେୱ ତଂତଂୱେଦନାଦିଭେଦଭିନ୍ନଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦାନଂ ୱସେନେୱ ନ କଥ୍ଚି ତଂୱିରହେନ ନୀଯତେ ଉପନୀଯତେ, ଆହରୀଯତୀତ୍ୟତ୍ଥୋ।

ୱେଦନାସଙ୍ଗହୱଣ୍ଣନା

୩।ତତ୍ଥାତି ତେସୁ ଛସୁ ସଙ୍ଗହେସୁ। ସୁଖାଦିୱେଦନାନଂ, ତଂସହଗତଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦାନଞ୍ଚ ୱିଭାଗୱସେନ ସଙ୍ଗହୋ ୱେଦନାସଙ୍ଗହୋ। ଦୁକ୍ଖତୋ, ସୁଖତୋ ଚ ଅଞ୍ଞା ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖାମ-କାରାଗମୱସେନ। ନନୁ ଚ ‘‘ଦ୍ୱେମା, ଭିକ୍ଖୱେ, ୱେଦନା ସୁଖା ଦୁକ୍ଖା’’ତି (ସଂ। ନି। ୪।୨୬୭) ୱଚନତୋ ଦ୍ୱେ ଏୱ ୱେଦନାତି? ସଚ୍ଚଂ, ତଂ ପନ ଅନୱଜ୍ଜପକ୍ଖିକଂ ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖଂ ସୁଖୱେଦନାଯଂ , ସାୱଜ୍ଜପକ୍ଖିକଞ୍ଚ ଦୁକ୍ଖୱେଦନାଯଂ ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ଯମ୍ପି କଥ୍ଚି ସୁତ୍ତେ ‘‘ଯଂ କିଞ୍ଚି ୱେଦଯିତମିଦମେତ୍ଥ ଦୁକ୍ଖସ୍ମି’’ନ୍ତି (ସଂ। ନି। ୪।୨୫୯) ୱଚନଂ, ତଂ ସଙ୍ଖାରଦୁକ୍ଖତାଯ ସବ୍ବୱେଦନାନଂ ଦୁକ୍ଖସଭାୱତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ। ଯଥାହ – ‘‘ସଙ୍ଖାରାନିଚ୍ଚତଂ, ଆନନ୍ଦ, ମଯା ସନ୍ଧାଯ ଭାସିତଂ ସଙ୍ଖାରୱିପରିଣାମତଞ୍ଚ ଯଂ କିଞ୍ଚିୱେଦଯିତମିଦମେତ୍ଥ ଦୁକ୍ଖସ୍ମି’’ନ୍ତି (ସଂ। ନି। ୪।୨୫୯; ଇତିୱୁ। ଅଟ୍ଠ। ୫୨)। ତସ୍ମା ତିସ୍ସୋୟେୱ ୱେଦନାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ତେନାହ ଭଗୱା – ‘‘ତିସ୍ସୋ ଇମା, ଭିକ୍ଖୱେ, ୱେଦନା ସୁଖା ଦୁକ୍ଖା ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖା ଚା’’ତି (ଇତିୱୁ। ୫୨-୫୩; ସଂ। ନି। ୪।୨୪୯-୨୫୧)। ଏୱଂ ତିୱିଧାପି ପନେତା ଇନ୍ଦ୍ରିଯଦେସନାଯଂ ‘‘ସୁଖିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଦୁକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ସୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଦୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଉପେକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିଯ’’ନ୍ତି (ୱିଭ। ୨୧୯) ପଞ୍ଚଧା ଦେସିତାତି ତଂୱସେନପେତ୍ଥ ୱିଭାଗଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ସୁଖଂ ଦୁକ୍ଖ’’ନ୍ତ୍ୟାଦି ୱୁତ୍ତଂ। କାଯିକମାନସିକସାତାସାତଭେଦତୋ ହି ସୁଖଂ ଦୁକ୍ଖଞ୍ଚ ପଚ୍ଚେକଂ ଦ୍ୱିଧା ୱିଭଜିତ୍ୱା ‘‘ସୁଖିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ସୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଦୁକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଦୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯ’’ନ୍ତି (ୱିଭ। ୨୧୯) ଦେସିତା, ଉପେକ୍ଖା ପନ ଭେଦାଭାୱତୋ ଉପେକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିଯନ୍ତି ଏକଧାୱ। ଯଥା ହି ସୁଖଦୁକ୍ଖାନି ଅଞ୍ଞଥା କାଯସ୍ସ ଅନୁଗ୍ଗହମୁପଘାତଞ୍ଚ କରୋନ୍ତି, ଅଞ୍ଞଥା ମନସୋ, ନେୱଂ ଉପେକ୍ଖା, ତସ୍ମା ସା ଏକଧାୱ ଦେସିତା, ତେନାହୁ ପୋରାଣା –

‘‘କାଯିକଂ ମାନସଂ ଦୁକ୍ଖଂ, ସୁଖଞ୍ଚୋପେକ୍ଖୱେଦନା;

ଏକଂ ମାନସମେୱେତି, ପଞ୍ଚଧିନ୍ଦ୍ରିଯଭେଦତୋ’’ତି। (ସା। ସା। ୭୪);

ତତ୍ଥ ଇଟ୍ଠଫୋଟ୍ଠବ୍ବାନୁଭୱନଲକ୍ଖଣଂ ସୁଖଂ। ଅନିଟ୍ଠଫୋଟ୍ଠବ୍ବାନୁଭୱନଲକ୍ଖଣଂ ଦୁକ୍ଖଂ। ସଭାୱତୋ, ପରିକପ୍ପତୋ ୱା ଇଟ୍ଠାନୁଭୱନଲକ୍ଖଣଂ ସୋମନସ୍ସଂ। ତଥା ଅନିଟ୍ଠାନୁଭୱନଲକ୍ଖଣଂ ଦୋମନସ୍ସଂ। ମଜ୍ଝତ୍ତାନୁଭୱନଲକ୍ଖଣା ଉପେକ୍ଖା।

୫।ଚତୁଚତ୍ତାଲୀସ ପଚ୍ଚେକଂ ଲୋକିଯଲୋକୁତ୍ତରଭେଦେନ ଏକାଦସୱିଧତ୍ତା।

୭।ସେସାନୀତି ସୁଖଦୁକ୍ଖସୋମନସ୍ସଦୋମନସ୍ସସହଗତେହି ଅୱସେସାନି ଅକୁସଲତୋ ଛ, ଅହେତୁକତୋ ଚୁଦ୍ଦସ, କାମାୱଚରସୋଭନତୋ ଦ୍ୱାଦସ, ପଞ୍ଚମଜ୍ଝାନିକାନି ତେୱୀସାତି ସବ୍ବାନିପି ପଞ୍ଚପଞ୍ଞାସ।

ୱେଦନାସଙ୍ଗହୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ହେତୁସଙ୍ଗହୱଣ୍ଣନା

୧୦। ଲୋଭାଦିହେତୂନଂ ୱିଭାଗୱସେନ, ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତୱସେନ ଚ ସଙ୍ଗହୋ ହେତୁସଙ୍ଗହୋ। ହେତୱୋ ନାମ ଛବ୍ବିଧା ଭୱନ୍ତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ହେତୁଭାୱୋ ପନ ନେସଂ ସମ୍ପଯୁତ୍ତାନଂ ସୁପ୍ପତିଟ୍ଠିତଭାୱସାଧନସଙ୍ଖାତୋ ମୂଲଭାୱୋ। ଲଦ୍ଧହେତୁପଚ୍ଚଯା ହି ଧମ୍ମା ୱିରୁଳ୍ହମୂଲା ୱିଯ ପାଦପା ଥିରା

ହୋନ୍ତି, ନ ଅହେତୁକା ୱିଯ ଜଲତଲେ ସେୱାଲସଦିସା। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ଏତେ ମୂଲସଦିସତାଯ ‘‘ମୂଲାନୀ’’ତି ଚ ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ଅପରେ ପନ ‘‘କୁସଲାଦୀନଂ କୁସଲାଦିଭାୱସାଧନଂ ହେତୁଭାୱୋ’’ତି ୱଦନ୍ତି, ଏୱଂ ସତି ହେତୂନଂ ଅତ୍ତନୋ କୁସଲାଦିଭାୱସାଧନୋ ଅଞ୍ଞୋ ହେତୁ ମଗ୍ଗିତବ୍ବୋ ସିଯା। ଅଥ ସେସସମ୍ପଯୁତ୍ତହେତୁପଟିବଦ୍ଧୋ ତେସଂ କୁସଲାଦିଭାୱୋ, ଏୱମ୍ପି ମୋମୂହଚିତ୍ତସମ୍ପଯୁତ୍ତସ୍ସ ହେତୁନୋ ଅକୁସଲଭାୱୋ ଅପ୍ପଟିବଦ୍ଧୋ ସିଯା। ଅଥ ତସ୍ସ ସଭାୱତୋ ଅକୁସଲଭାୱୋପି ସିଯା, ଏୱଂ ସତି ସେସହେତୂନମ୍ପି ସଭାୱତୋୱ କୁସଲାଦିଭାୱୋତି ତେସଂ ୱିଯ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମାନମ୍ପି ସୋ ହେତୁପଟିବଦ୍ଧୋ ନ ସିଯା। ଯଦି ଚ ହେତୁପଟିବଦ୍ଧୋ କୁସଲାଦିଭାୱୋ, ତଦା ଅହେତୁକାନଂ ଅବ୍ୟାକତଭାୱୋ ନ ସିଯାତି ଅଲମତିନିପ୍ପୀଳଅନେନ। କୁସଲାଦିଭାୱୋ ପନ କୁସଲାକୁସଲାନଂ ଯୋନିସୋଅଯୋନିସୋମନସିକାରପ୍ପଟିବଦ୍ଧୋ। ଯଥାହ – ‘‘ଯୋନିସୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ମନସିକରୋତୋ ଅନୁପ୍ପନ୍ନା ଚେୱ କୁସଲା ଧମ୍ମା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ଉପ୍ପନ୍ନା ଚ କୁସଲା ଧମ୍ମା ଅଭିୱଡ୍ଢନ୍ତୀ’’ତ୍ୟାଦି (ଅ॰ ନି॰ ୧।୬୭), ଅବ୍ୟାକତାନଂ ପନ ଅବ୍ୟାକତଭାୱୋ ନିରନୁସଯସନ୍ତାନପ୍ପଟିବଦ୍ଧୋ କମ୍ମପ୍ପଟିବଦ୍ଧୋ ଅୱିପାକଭାୱପ୍ପଟିବଦ୍ଧୋ ଚାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

୧୬। ଇଦାନି ହେତୂନଂ ଜାତିଭେଦଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଲୋଭୋ ଦୋସୋ ଚା’’ତ୍ୟାଦି ୱୁତ୍ତଂ।

ହେତୁସଙ୍ଗହୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

କିଚ୍ଚସଙ୍ଗହୱଣ୍ଣନା

୧୮। ପଟିସନ୍ଧାଦୀନଂ କିଚ୍ଚାନଂ ୱିଭାଗୱସେନ, ତଂକିଚ୍ଚୱନ୍ତାନଞ୍ଚ ପରିଚ୍ଛେଦୱସେନ ସଙ୍ଗହୋ କିଚ୍ଚସଙ୍ଗହୋ। ଭୱତୋ ଭୱସ୍ସ ପଟିସନ୍ଧାନଂ ପଟିସନ୍ଧିକିଚ୍ଚଂ। ଅୱିଚ୍ଛେଦପ୍ପୱତ୍ତିହେତୁଭାୱେନ ଭୱସ୍ସ ଅଙ୍ଗଭାୱୋ ଭୱଙ୍ଗକିଚ୍ଚଂ। ଆୱଜ୍ଜନକିଚ୍ଚାଦୀନି ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତୱଚନତ୍ଥାନୁସାରେନ ଯଥାରହଂ ଯୋଜେତବ୍ବାନି। ଆରମ୍ମଣେ ତଂତଂକିଚ୍ଚସାଧନୱସେନ ଅନେକକ୍ଖତ୍ତୁଂ, ଏକକ୍ଖତ୍ତୁଂ ୱା ଜୱମାନସ୍ସ ୱିଯ ପୱତ୍ତି ଜୱନକିଚ୍ଚଂ। ତଂତଂଜୱନଗ୍ଗହିତାରମ୍ମଣସ୍ସ ଆରମ୍ମଣକରଣଂ ତଦାରମ୍ମଣକିଚ୍ଚଂ। ନିବ୍ବତ୍ତଭୱତୋ ପରିଗଳହନଂ ଚୁତିକିଚ୍ଚଂ।

୧୯। ଇମାନି ପନ କିଚ୍ଚାନି ଠାନୱସେନ ପାକଟାନି ହୋନ୍ତୀତି ତଂ ଦାନି ପଭେଦତୋ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ପଟିସନ୍ଧୀ’’ତ୍ୟାଦି ୱୁତ୍ତଂ, ତତ୍ଥ ପଟିସନ୍ଧିଯା ଠାନଂ ପଟିସନ୍ଧିଠାନଂ। କାମଂ ପଟିସନ୍ଧିୱିନିମୁତ୍ତଂ ଠାନଂ ନାମ ନତ୍ଥି, ସୁଖଗ୍ଗହଣତ୍ଥଂ ପନ ‘‘ସିଲାପୁତ୍ତକସ୍ସ ସରୀର’’ନ୍ତ୍ୟାଦୀସୁ ୱିଯ ଅଭେଦେପି ଭେଦପରିକପ୍ପନାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଏୱଂ ସେସେସୁପି। ଦସ୍ସନାଦୀନଂ ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ୱିଞ୍ଞାଣାନଂ ଠାନଂ ପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣଠାନଂ। ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛନଠାନାଦୀନଂ ସଙ୍ଗହୋ।

ତତ୍ଥ ଚୁତିଭୱଙ୍ଗାନଂ ଅନ୍ତରା ପଟିସନ୍ଧିଠାନଂ। ପଟିସନ୍ଧିଆୱଜ୍ଜନାନଂ, ଜୱନାୱଜ୍ଜନାନଂ, ତଦାରମ୍ମଣାୱଜ୍ଜନାନଂ, ୱୋଟ୍ଠବ୍ବନାୱଜ୍ଜନାନଂ, କଦାଚି ଜୱନଚୁତୀନଂ, ତଦାରମ୍ମଣଚୁତୀନଞ୍ଚ ଅନ୍ତରା ଭୱଙ୍ଗଠାନଂ। ଭୱଙ୍ଗପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣାନଂ, ଭୱଙ୍ଗଜୱନାନଞ୍ଚ ଅନ୍ତରା ଆୱଜ୍ଜନଠାନଂ। ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରାୱଜ୍ଜନସମ୍ପଟିଚ୍ଛନାନମନ୍ତରା ପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣଠାନଂ। ପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣସନ୍ତୀରଣାନମନ୍ତରା ସମ୍ପଟିଚ୍ଛନଠାନଂ। ସମ୍ପଟିଚ୍ଛନୱୋଟ୍ଠବ୍ବନାନମନ୍ତରା ସନ୍ତୀରଣଠାନଂ। ସନ୍ତୀରଣଜୱନାନଂ, ସନ୍ତୀରଣଭୱଙ୍ଗାନଞ୍ଚ ଅନ୍ତରା ୱୋଟ୍ଠବ୍ବନଠାନଂ। ୱୋଟ୍ଠବ୍ବନତଦାରମ୍ମଣାନଂ, ୱୋଟ୍ଠବ୍ବନଭୱଙ୍ଗାନଂ, ୱୋଟ୍ଠବ୍ବନଚୁତୀନଂ, ମନୋଦ୍ୱାରାୱଜ୍ଜନତଦାରମ୍ମଣାନଂ, ମନୋଦ୍ୱାରାୱଜ୍ଜନଭୱଙ୍ଗାନଂ, ମନୋଦ୍ୱାରାୱଜ୍ଜନଚୁତୀନଞ୍ଚ ଅନ୍ତରା ଜୱନଠାନଂ। ଜୱନଭୱଙ୍ଗାନଂ, ଜୱନଚୁତୀନଞ୍ଚ ଅନ୍ତରା ତଦାରମ୍ମଣଠାନଂ। ଜୱନପଟିସନ୍ଧୀନଂ, ତଦାରମ୍ମଣପଟିସନ୍ଧୀନଂ, ଭୱଙ୍ଗପଟିସନ୍ଧୀନଂ ୱା ଅନ୍ତରା ଚୁତିଠାନଂ ନାମ।

୨୦।ଦ୍ୱେ ଉପେକ୍ଖାସହଗତସନ୍ତୀରଣାନି ସୁଖସନ୍ତୀରଣସ୍ସ ପଟିସନ୍ଧିୱସପ୍ପୱତ୍ତିଭାୱାଭାୱତୋତିଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ପଟ୍ଠାନେ ‘‘ଉପେକ୍ଖାସହଗତଂ ଧମ୍ମଂ ପଟିଚ୍ଚ ଉପେକ୍ଖାସହଗତୋ ଧମ୍ମୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ନ ହେତୁପଚ୍ଚଯା’’ତି (ପଟ୍ଠା॰ ୪।୧୩।୧୭୯) ଏୱମାଗତସ୍ସ ଉପେକ୍ଖାସହଗତପଦସ୍ସ ୱିଭଙ୍ଗେ ‘‘ଅହେତୁକଂ ଉପେକ୍ଖାସହଗତଂ ଏକଂ ଖନ୍ଧଂ ପଟିଚ୍ଚ ଦ୍ୱେ ଖନ୍ଧା, ଦ୍ୱେ ଖନ୍ଧେ ପଟିଚ୍ଚ ଏକୋ ଖନ୍ଧୋ, ଅହେତୁକପଟିସନ୍ଧିକ୍ଖଣେ ଉପେକ୍ଖାସହଗତଂ ଏକଂ ଖନ୍ଧଂ ପଟିଚ୍ଚ ଦ୍ୱେ ଖନ୍ଧା, ଦ୍ୱେ ଖନ୍ଧେ ପଟିଚ୍ଚ ଏକୋ ଖନ୍ଧୋ’’ତି (ପଟ୍ଠା॰ ୪।୧୩।୧୭୯) ଏୱଂ ପୱତ୍ତିପଟିସନ୍ଧିୱସେନ ପଟିଚ୍ଚନଯୋ ଉଦ୍ଧଟୋ, ପୀତିସହଗତସୁଖସହଗତପଦୱିଭଙ୍ଗେ ପନ ‘‘ଅହେତୁକଂ ପୀତିସହଗତଂ ଏକଂ ଖନ୍ଧଂ ପଟିଚ୍ଚତଯୋ ଖନ୍ଧା…ପେ… ଦ୍ୱେ ଖନ୍ଧା। ଅହେତୁକଂ ସୁଖସହଗତଂ ଏକଂ ଖନ୍ଧଂ ପଟିଚ୍ଚ ଦ୍ୱେ ଖନ୍ଧା …ପେ… ଏକୋ ଖନ୍ଧୋ’’ତି (ପଟ୍ଠା॰ ୪।୧୩।୧୪୪, ୧୬୭) ପୱତ୍ତିୱସେନେୱ ଉଦ୍ଧଟୋ, ନ ପନ ‘‘ଅହେତୁକପଟିସନ୍ଧିକ୍ଖଣେ’’ତ୍ୟାଦିନା ପଟିସନ୍ଧିୱସେନ, ତସ୍ମା ଯଥାଧମ୍ମସାସନେ ଅୱଚନମ୍ପି ଅଭାୱମେୱ ଦୀପେତୀତି ନ ତସ୍ସ ପଟିସନ୍ଧିୱସେନ ପୱତ୍ତି ଅତ୍ଥି। ଯତ୍ଥ ପନ ଲବ୍ଭମାନସ୍ସପି କସ୍ସଚି ଅୱଚନଂ, ତତ୍ଥ କାରଣଂ ଉପରି ଆୱି ଭୱିସ୍ସତି।

୨୫। ମନୋଦ୍ୱାରାୱଜ୍ଜନସ୍ସ ପରିତ୍ତାରମ୍ମଣେ ଦ୍ୱତ୍ତିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ପୱତ୍ତମାନସ୍ସପି ନତ୍ଥି ଜୱନକିଚ୍ଚଂ ତସ୍ସ ଆରମ୍ମଣରସାନୁଭୱନାଭାୱତୋତି ୱୁତ୍ତଂ ''ଆୱଜ୍ଜନଦ୍ୱୟୱଜ୍ଜିତାନୀ''ତି। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ''ଜୱନଟ୍ଠାନେ ଠତ୍ୱା''ତି (ଧ। ସ। ଅଟ୍ଠ। ୪୯୮ ୱିପାକୁଦ୍ଧାରକଥା)। ଇତରଥା ''ଜୱନଂ ହୁତ୍ୱା''ତି ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିୟାତି। କୁସଲାକୁସଲଫଲକିରିୟଚିତ୍ତାନୀତି ଏକୱୀସତି ଲୋକିୟଲୋକୁତ୍ତରକୁସଲାନି, ଦ୍ୱାଦସ ଅକୁସଲାନି, ଚତ୍ତାରି ଲୋକୁତ୍ତରଫଲଚିତ୍ତାନି, ଅଟ୍ଠାରସ ତେଭୂମକକିରିୟଚିତ୍ତାନି। ଏକଚିତ୍ତକ୍ଖଣିକମ୍ପି ହି ଲୋକୁତ୍ତରମଗ୍ଗାଦିକଂ ତଂସଭାୱତ୍ତତାୟ ଜୱନକିଚ୍ଚଂ ନାମ, ଯଥା ଏକେକଗୋଚରୱିସୟମ୍ପି ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଂ ସକଲୱିସୟାୱବୋଧନସାମତ୍ଥିୟଯୋଗତୋ ନ କଦାଚି ତଂନାମଂ ୱିଜହତୀତି।

୨୭। ଏୱଂ କିଚ୍ଚଭେଦେନ ୱୁତ୍ତାନେୱ ଯଥାସକଂ ଲବ୍ଭମାନକିଚ୍ଚଗଣନୱସେନ ସମ୍ପିଣ୍ଡେତ୍ୱା ଦସ୍ସେତୁଂ ''ତେସୁ ପନା''ତ୍ୟାଦି ୱୁତ୍ତଂ।

୩୩। ପଟିସନ୍ଧାଦୟୋ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦା ନାମକିଚ୍ଚଭେଦେନ ପଟିସନ୍ଧାଦୀନଂ ନାମାନଂ, କିଚ୍ଚାନଞ୍ଚ ଭେଦେନ, ଅଥ ୱା ପଟିସନ୍ଧାଦୟୋ ନାମ ତନ୍ନାମକା ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦା ପଟିସନ୍ଧାଦୀନଂ କିଚ୍ଚାନଂ ଭେଦେନ ଚୁଦ୍ଦସ, ଠାନଭେଦେନ ପଟିସନ୍ଧାଦୀନଂୟେୱ ଠାନାନଂ ଭେଦେନ ଦସଧା ପକାସିତାତି ଯୋଜନା। ଏକକିଚ୍ଚଠାନଦ୍ୱିକିଚ୍ଚଠାନତିକିଚ୍ଚଠାନଚତୁକିଚ୍ଚଠାନପଞ୍ଚକିଚ୍ଚଠାନାନି ଚିତ୍ତାନି ଯଥାକ୍କମଂ ଅଟ୍ଠସଟ୍ଠି, ତଥା ଦ୍ୱେ ଚ ନୱ ଚ ଅଟ୍ଠ ଚ ଦ୍ୱେ ଚାତି ନିଦ୍ଦିସେତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

କିଚ୍ଚସଙ୍ଗହୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଦ୍ୱାରସଙ୍ଗହୱଣ୍ଣନା

୩୫। ଦ୍ୱାରାନଂ , ଦ୍ୱାରପ୍ପୱତ୍ତଚିତ୍ତାନଞ୍ଚ ପରିଚ୍ଛେଦୱସେନ ସଙ୍ଗହୋ ଦ୍ୱାରସଙ୍ଗହୋ। ଆୱଜ୍ଜନାଦୀନଂ ଅରୂପଧମ୍ମାନଂ ପୱତ୍ତିମୁଖଭାୱତୋ ଦ୍ୱାରାନି ୱିୟାତି ଦ୍ୱାରାନି।

୩୬।ଚକ୍ଖୁମେୱାତି ପସାଦଚକ୍ଖୁମେୱ।

୩୭। ଆୱଜ୍ଜନାଦୀନଂ ମନାନଂ, ମନୋୟେୱ ୱା ଦ୍ୱାରନ୍ତି ମନୋଦ୍ୱାରଂ। ଭୱଙ୍ଗନ୍ତି ଆୱଜ୍ଜନାନନ୍ତରଂ ଭୱଙ୍ଗଂ। ତେନାହୁ ପୋରାଣା –

''ସାୱଜ୍ଜନଂ ଭୱଙ୍ଗନ୍ତୁ, ମନୋଦ୍ୱାରନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତୀ''ତି;

୩୯ ।ତତ୍ଥାତି ତେସୁ ଚକ୍ଖାଦିଦ୍ୱାରେସୁ ଚକ୍ଖୁଦ୍ୱାରେ ଛଚତ୍ତାଲୀସ ଚିତ୍ତାନି ଯଥାରହମୁପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରାୱଜ୍ଜନମେକଂ, ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣାଦୀନି ଉଭୟୱିପାକୱସେନ ସତ୍ତ, ୱୋଟ୍ଠବ୍ବନମେକଂ, କାମାୱଚରଜୱନାନି ଚ କୁସଲାକୁସଲନିରାୱଜ୍ଜନକିରିୟୱସେନ ଏକୂନତିଂସ, ତଦାରମ୍ମଣାନି ଚ ଅଗ୍ଗହିତଗ୍ଗହଣେନ ଅଟ୍ଠେୱାତି ଛଚତ୍ତାଲୀସ। ଯଥାରହନ୍ତି ଇଟ୍ଠାଦିଆରମ୍ମଣେ ଯୋନିସୋଅୟୋନିସୋମନସିକାରନିରନୁସୟସନ୍ତାନାଦୀନଂ ଅନୁରୂପୱସେନ। ସବ୍ବଥାପୀତି ଆୱଜ୍ଜନାଦିତଦାରମ୍ମଣପରିୟୋସାନେନ ସବ୍ବେନପି ପକାରେନ କାମାୱଚରାନେୱାତି ଯୋଜନା। ସବ୍ବଥାପି ଚତୁପଞ୍ଞାସ ଚିତ୍ତାନୀତି ୱା ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ସବ୍ବଥାପି ତଂତଂଦ୍ୱାରିକୱସେନ ଠିତାନି ଅଗ୍ଗହିତଗ୍ଗହଣେନ ଚକ୍ଖୁଦ୍ୱାରିକେସୁ ଛଚତ୍ତାଲୀସଚିତ୍ତେସୁ ସୋତୱିଞ୍ଞାଣାଦୀନଂ ଚତୁନ୍ନଂ ଯୁଗଳାନଂ ପକ୍ଖେପେନ ଚତୁପଞ୍ଞାସପୀତ୍ୟଧିପ୍ପାୟୋ।

୪୧। ଚକ୍ଖାଦିଦ୍ୱାରେସୁ ଅପ୍ପୱତ୍ତନତୋ, ମନୋଦ୍ୱାରସଙ୍ଖାତଭୱଙ୍ଗତୋ ଆରମ୍ମଣନ୍ତରଗ୍ଗହଣୱସେନ ଅପ୍ପୱତ୍ତିତୋ ଚ ପଟିସନ୍ଧାଦିୱସେନ ପୱତ୍ତାନି ଏକୂନୱୀସତି ଦ୍ୱାରୱିମୁତ୍ତାନି।

୪୨। ଦ୍ୱିପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣାନି ସକସକଦ୍ୱାରେ, ଛବ୍ବୀସତି ମହଗ୍ଗତଲୋକୁତ୍ତରଜୱନାନି ମନୋଦ୍ୱାରେୟେୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜନତୋ ଛତ୍ତିଂସ ଚିତ୍ତାନି ଯଥାରହଂ ସକସକଦ୍ୱାରାନୁରୂପଂ ଏକଦ୍ୱାରିକଚିତ୍ତାନି।

୪୫। ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରେସୁ ସନ୍ତୀରଣତଦାରମ୍ମଣୱସେନ, ମନୋଦ୍ୱାରେ ଚ ତଦାରମ୍ମଣୱସେନ ପୱତ୍ତନତୋ ଛଦ୍ୱାରିକାନି ଚେୱ ପଟିସନ୍ଧାଦିୱସପ୍ପୱତ୍ତିୟା ଦ୍ୱାରୱିମୁତ୍ତାନି ଚ।

୪୭। ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରିକାନି ଚ ଛଦ୍ୱାରିକାନି ଚ ପଞ୍ଚଛଦ୍ୱାରିକାନି। ଛଦ୍ୱାରିକାନି ଚ ତାନି କଦାଚି ଦ୍ୱାରୱିମୁତ୍ତାନି ଚାତି ଛଦ୍ୱାରିକୱିମୁତ୍ତାନି। ଅଥ ୱା ଛଦ୍ୱାରିକାନି ଚ ଛଦ୍ୱାରିକୱିମୁତ୍ତାନି ଚାତି ଛଦ୍ୱାରିକୱିମୁତ୍ତାନୀତି ଏକଦେସସରୂପେକସେସୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ଦ୍ୱାରସଙ୍ଗହୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଆଲମ୍ବଣସଙ୍ଗହୱଣ୍ଣନା

୪୮। ଆରମ୍ମଣାନଂ ସରୂପତୋ, ୱିଭାଗତୋ, ତଂୱିସଯଚିତ୍ତତୋ ଚ ସଙ୍ଗହୋ ଆଲମ୍ବଣସଙ୍ଗହୋ। ୱଣ୍ଣୱିକାରଂ ଆପଜ୍ଜମାନଂ ରୂପଯତି ହଦଯଙ୍ଗତଭାୱଂ ପକାସେତୀତି ରୂପଂ, ତଦେୱ ଦୁଦ୍ଦଲପୁରିସେନ ଦଣ୍ଡାଦି ୱିଯ ଚିତ୍ତଚେତସିକେହି ଆଲମ୍ବୀଯତି, ତାନି ୱା ଆଗନ୍ତ୍ୱା ଏତ୍ଥ ରମନ୍ତୀତି ଆରମ୍ମଣନ୍ତି ରୂପାରମ୍ମଣଂ। ସଦ୍ଦୀଯତୀତି ସଦ୍ଦୋ, ସୋଯେୱ ଆରମ୍ମଣନ୍ତି ସଦ୍ଦାରମ୍ମଣଂ। ଗନ୍ଧଯତି ଅତ୍ତନୋ ୱତ୍ଥୁଂ ସୂଚେତି ''ଇଦମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୀ''ତି ପେସୁଞ୍ଞଂ କରୋନ୍ତଂ ୱିଯ ହୋତୀତି ଗନ୍ଧୋ, ସୋଯେୱ ଆରମ୍ମଣଂ ଗନ୍ଧାରମ୍ମଣଂ। ରସନ୍ତି ତଂ ସତ୍ତା ଅସ୍ସାଦେନ୍ତୀତି ରସୋ, ସୋଯେୱ ଆରମ୍ମଣଂ ରସାରମ୍ମଣଂ। ଫୁସୀଯତୀତି ଫୋଟ୍ଠବ୍ବଂ, ତଦେୱ ଆରମ୍ମଣଂ ଫୋଟ୍ଠବ୍ବାରମ୍ମଣଂ। ଧମ୍ମୋଯେୱ ଆରମ୍ମଣଂ ଧମ୍ମାରମ୍ମଣଂ।

୪୯।ତତ୍ଥାତି ତେସୁ ରୂପାଦିଆରମ୍ମଣେସୁ, ରୂପମେୱାତି ୱଣ୍ଣାଯତନସଙ୍ଖାତଂ ରୂପମେୱ। ସଦ୍ଦାଦଯୋତି ସଦ୍ଦାଯତନାଦିସଙ୍ଖାତା ସଦ୍ଦାଦଯୋ, ଆପୋଧାତୁୱଜ୍ଜିତଭୂତତ୍ତଯସଙ୍ଖାତଂ ଫୋଟ୍ଠବ୍ବାଯତନଞ୍ଚ।

୫୦। ପଞ୍ଚାରମ୍ମଣପସାଦାନି ଠପେତ୍ୱା ସେସାନି ସୋଳସ ସୁଖୁମରୂପାନି।

୫୧।ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନନ୍ତି ୱତ୍ତମାନଂ।

୫୨।ଛବ୍ବିଧମ୍ପୀତି ରୂପାଦିୱସେନ ଛବ୍ବିଧମ୍ପି। ୱିନାସାଭାୱତୋ ଅତୀତାଦିକାଲୱସେନ ନୱତ୍ତବ୍ବତ୍ତା ନିବ୍ବାନଂ, ପଞ୍ଞତ୍ତି ଚ କାଲୱିମୁତ୍ତଂ ନାମ। ଯଥାରହନ୍ତି କାମାୱଚରଜୱନଅଭିଞ୍ଞାସେସମହଗ୍ଗତାଦିଜୱନାନଂ ଅନୁରୂପତୋ। କାମାୱଚରଜୱନାନଞ୍ହି ହସିତୁପ୍ପାଦୱଜ୍ଜାନଂ ଛବ୍ବିଧମ୍ପି ତିକାଲିକଂ, କାଲୱିମୁତ୍ତଞ୍ଚ ଆରମ୍ମଣଂ ହୋତି। ହସିତୁପ୍ପାଦସ୍ସ ତିକାଲିକମେୱ। ତଥା ହିସ୍ସ ଏକନ୍ତପରିତ୍ତାରମ୍ମଣତଂ ୱକ୍ଖତି। ଦିବ୍ବଚକ୍ଖାଦିୱସପ୍ପୱତ୍ତସ୍ସ ପନ ଅଭିଞ୍ଞାଜୱନସ୍ସ ଯଥାରହଂ ଛବ୍ବିଧମ୍ପି ତିକାଲିକଂ, କାଲୱିମୁତ୍ତଞ୍ଚ ଆରମ୍ମଣଂ ହୋତି। ୱିଭାଗୋ ପନେତ୍ଥ ନୱମପରିଚ୍ଛେଦେ ଆୱି ଭୱିସ୍ସତି। ସେସାନଂ ପନ କାଲୱିମୁତ୍ତଂ, ଅତୀତଞ୍ଚ ଯଥାରହମାରମ୍ମଣଂ ହୋତି।

୫୩। ଦ୍ୱାର…ପେ… ସଙ୍ଖାତାନଂ ଛବ୍ବିଧମ୍ପି ଆରମ୍ମଣଂ ହୋତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ତଂ ପନ ନେସଂ ଆରମ୍ମଣଂ ନ ଆୱଜ୍ଜନସ୍ସ ୱିଯ କେନଚି ଅଗ୍ଗହିତମେୱ ଗୋଚରଭାୱଂ ଗଚ୍ଛତି, ନ ଚ ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରିକଜୱନାନଂ ୱିଯ ଏକନ୍ତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ, ନାପି ମନୋଦ୍ୱାରିକଜୱନାନଂ ୱିଯ ତିକାଲିକମେୱ, ଅୱିସେସେନ କାଲୱିମୁତ୍ତଂ ୱା, ନାପି ମରଣାସନ୍ନତୋ ପୁରିମଭାଗଜୱନାନଂ ୱିଯ କମ୍ମକମ୍ମନିମିତ୍ତାଦିୱସେନ ଆଗମସିଦ୍ଧିୱୋହାରୱିନିମୁତ୍ତନ୍ତି ଆହ ''ଯଥାସମ୍ଭୱଂ…ପେ… ସମ୍ମତ''ନ୍ତି। ତତ୍ଥ ଯଥାସମ୍ଭୱନ୍ତି ତଂତଂଭୂମିକପଟିସନ୍ଧିଭୱଙ୍ଗଚୁତୀନଂ ତଂତଂଦ୍ୱାରଗ୍ଗହିତାଦିୱସେନ ସମ୍ଭୱାନୁରୂପତୋ। କାମାୱଚରାନଞ୍ହି ପଟିସନ୍ଧିଭୱଙ୍ଗାନଂ ତାୱ ରୂପାଦିପଞ୍ଚାରମ୍ମଣଂ ଛଦ୍ୱାରଗ୍ଗହିତଂ ଯଥାରହଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନମତୀତଞ୍ଚ କମ୍ମନିମିତ୍ତସମ୍ମତମାରମ୍ମଣଂ ହୋତି, ତଥା ଚୁତିଚିତ୍ତସ୍ସ ଅତୀତମେୱ। ଧମ୍ମାରମ୍ମଣଂ ପନ ତେସଂ ତିଣ୍ଣନ୍ନମ୍ପି ମନୋଦ୍ୱାରଗ୍ଗହିତମେୱ ଅତୀତଂ କମ୍ମକମ୍ମନିମିତ୍ତସମ୍ମତଂ, ତଥା ରୂପାରମ୍ମଣଂ ଏକମେୱ ମନୋଦ୍ୱାରଗ୍ଗହିତଂ ଏକନ୍ତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ ଗତିନିମିତ୍ତସମ୍ମତନ୍ତି ଏୱଂ କାମାୱଚରପଟିସନ୍ଧାଦୀନଂ ଯଥାସମ୍ଭୱଂ ଛଦ୍ୱାରଗ୍ଗହିତଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନମତୀତଞ୍ଚ କମ୍ମକମ୍ମନିମିତ୍ତଗତିନିମିତ୍ତସମ୍ମତମାରମ୍ମଣଂ ହୋତି।

ମହଗ୍ଗତପଟିସନ୍ଧାଦୀସୁ ପନ ରୂପାୱଚରାନଂ, ପଠମତତିଯାରୁପ୍ପାନଞ୍ଚ ଧମ୍ମାରମ୍ମଣମେୱ ମନୋଦ୍ୱାରଗ୍ଗହିତଂ ପଞ୍ଞତ୍ତିଭୂତଂ କମ୍ମନିମିତ୍ତସମ୍ମତଂ, ତଥା ଦୁତିଯଚତୁତ୍ଥାରୁପ୍ପାନଂ ଅତୀତମେୱାତି ଏୱଂ ମହଗ୍ଗତପଟିସନ୍ଧିଭୱଙ୍ଗଚୁତୀନଂ ମନୋଦ୍ୱାରଗ୍ଗହିତଂ ପଞ୍ଞତ୍ତିଭୂତଂ, ଅତୀତଂ ୱା କମ୍ମନିମିତ୍ତସମ୍ମତମେୱ ଆରମ୍ମଣଂ ହୋତି।

ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ଭୱନ୍ତରେ ଛଦ୍ୱାରଗ୍ଗହିତନ୍ତି ବାହୁଲ୍ଲେନ ଅତୀତାନନ୍ତରଭୱେ ମରଣାସନ୍ନପ୍ପୱତ୍ତଛଦ୍ୱାରିକଜୱନେହି ଗହିତଂ। ଅସଞ୍ଞୀଭୱତୋ ଚୁତାନଞ୍ହି ପଟିସନ୍ଧିୱିସଯସ୍ସ ଅନନ୍ତରାତୀତଭୱେ ନ କେନଚି ଦ୍ୱାରେନ ଗହଣଂ ଅତ୍ଥୀତି ତଦେୱେତ୍ଥ ଯେଭୁଯ୍ୟଗ୍ଗହଣେନ ବ୍ୟଭିଚାରିତଂ। କେୱଲଞ୍ହି କମ୍ମବଲେନେୱ ତେସଂ ପଟିସନ୍ଧିଯା କମ୍ମନିମିତ୍ତାଦିକମାରମ୍ମଣଂ ଉପଟ୍ଠାତି। ତଥା ହି ସଚ୍ଚସଙ୍ଖେପେ ଅସଞ୍ଞୀଭୱତୋ ଚୁତସ୍ସ ପଟିସନ୍ଧିନିମିତ୍ତଂ ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା –

''ଭୱନ୍ତରକତଂ କମ୍ମଂ, ଯମୋକାସଂ ଲଭେ ତତୋ;

ହୋତି ସା ସନ୍ଧି ତେନେୱ, ଉପଟ୍ଠାପିତଗୋଚରେ’’ତି। (ସା। ସା। ୧୭୧) –

କେୱଲଂ କମ୍ମବଲେନେୱ ପଟିସନ୍ଧିଗୋଚରସ୍ସ ଉପଟ୍ଠାନଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଇତରଥା ହି ଜୱନଗ୍ଗହିତସ୍ସପି ଆରମ୍ମଣସ୍ସ କମ୍ମବଲେନେୱ ଉପଟ୍ଠାପିଯମାନତ୍ତା ‘‘ତେନେୱା’’ତି ସାୱଧାରଣୱଚନସ୍ସ ଅଧିପ୍ପାଯସୁଞ୍ଞତା ଆପଜ୍ଜେଯ୍ଯାତି। ନନୁ ଚ ତେସମ୍ପି ପଟିସନ୍ଧିଗୋଚରୋ କମ୍ମଭୱେ କେନଚି ଦ୍ୱାରେନ ଜୱନଗ୍ଗହିତୋ ସମ୍ଭୱତୀତି? ସଚ୍ଚଂ ସମ୍ଭୱତି କମ୍ମକମ୍ମନିମିତ୍ତସମ୍ମତୋ, ଗତିନିମିତ୍ତସମ୍ମତୋ ପନ ସବ୍ବେସମ୍ପି ମରଣକାଲେଯେୱ ଉପଟ୍ଠାତୀତି କୁତୋ ତସ୍ସ କମ୍ମଭୱେ ଗହଣସମ୍ଭୱୋ। ଅପିଚେତ୍ଥ ମରଣାସନ୍ନପୱତ୍ତଜୱନେହି ଗହିତମେୱ ସନ୍ଧାଯ ‘‘ଛଦ୍ୱାରଗ୍ଗହିତ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ଆଚରିଯେନ ଇମସ୍ମିଂଯେୱ ଅଧିକାରେ ପରମତ୍ଥୱିନିଚ୍ଛଯେ ୱୁତ୍ତଂ –

‘‘ମରଣାସନ୍ନସତ୍ତସ୍ସ, ଯଥୋପଟ୍ଠିତଗୋଚରଂ;

ଛଦ୍ୱାରେସୁ ତମାରବ୍ଭ, ପଟିସନ୍ଧି ଭୱନ୍ତରେ’’ତି। (ପରମ। ୱି। ୮୯);

‘‘ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନ’’ନ୍ତ୍ୱାଦିନା ଅନାଗତସ୍ସ ପଟିସନ୍ଧିଗୋଚରଭାୱଂ ନିୱାରେତି। ନ ହି ତଂ ଅତୀତକମ୍ମକମ୍ମନିମିତ୍ତାନି ୱିଯ ଅନୁଭୂତଂ, ନାପି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନକମ୍ମନିମିତ୍ତଗତିନିମିତ୍ତାନି ୱିଯ ଆପାଥଗତଞ୍ଚ ହୋତୀତି, କମ୍ମକମ୍ମନିମିତ୍ତାଦୀନଞ୍ଚ ସରୂପଂ ସଯମେୱ ୱକ୍ଖତି।

୫୪।ତେସୁତି ରୂପାଦିପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାଦିକମ୍ମାଦିଆରମ୍ମଣେସୁ ୱିଞ୍ଞାଣେସୁ। ରୂପାଦୀସୁ ଏକେକଂ ଆରମ୍ମଣଂ ଏତେସନ୍ତି ରୂପାଦିଏକେକାରମ୍ମଣାନି।

୫୫। ରୂପାଦିକଂ ପଞ୍ଚୱିଧମ୍ପି ଆରମ୍ମଣମେତସ୍ସାତି ରୂପାଦିପଞ୍ଚାରମ୍ମଣଂ।

୫୬।ସେସାନୀତି ଦ୍ୱିପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣସମ୍ପଟିଚ୍ଛନେହି ଅୱସେସାନି ଏକାଦସ କାମାୱଚରୱିପାକାନି । ସବ୍ବଥାପି କାମାୱଚରାରମ୍ମଣାନୀତି ସବ୍ବେନପି ଛଦ୍ୱାରିକଦ୍ୱାରୱିମୁତ୍ତଛଠଆରମ୍ମଣୱସପ୍ପୱତ୍ତାକାରେନ ନିବ୍ବତ୍ତାନିପି ଏକନ୍ତକାମାୱଚରସଭାୱଛଠଆରମ୍ମଣଗୋଚରାନି। ଏତ୍ଥ ହି ୱିପାକାନି ତାୱ ସନ୍ତୀରଣାଦିୱସେନ ରୂପାଦିପଞ୍ଚାରମ୍ମଣେ, ପଟିସନ୍ଧାଦିୱସେନ ଛଠଆରମ୍ମଣସଙ୍ଖାତେ କାମାୱଚରାରମ୍ମଣେଯେୱ ପୱତ୍ତନ୍ତି।

ହସନଚିତ୍ତମ୍ପି ପଧାନସାରୁପ୍ପଟ୍ଠାନଂ ଦିସ୍ୱା ତୁସ୍ସନ୍ତସ୍ସ ରୂପାରମ୍ମଣେ, ଭଣ୍ଡଭାଜନଟ୍ଠାନେ ମହାସଦ୍ଦଂ ସୁତ୍ୱା ‘‘ଏୱରୂପା ଲୋଲୁପ୍ପତଣ୍ହା ମେ ପହୀନା’’ତି ତୁସ୍ସନ୍ତସ୍ସ ସଦ୍ଦାରମ୍ମଣେ, ଗନ୍ଧାଦୀହି ଚେତିଯପୂଜନକାଲେ ତୁସ୍ସନ୍ତସ୍ସ ଗନ୍ଧାରମ୍ମଣେ, ରସସମ୍ପନ୍ନଂ ପିଣ୍ଡପାତଂ ସବ୍ରହ୍ମଚାରୀହି ଭାଜେତ୍ୱା ପରିଭୁଞ୍ଜନକାଲେ ତୁସ୍ସନ୍ତସ୍ସ ରସାରମ୍ମଣେ, ଆଭିସମାଚାରିକୱତ୍ତପରିପୂରଣକାଲେ ତୁସ୍ସନ୍ତସ୍ସ ଫୋଟ୍ଠବ୍ବାରମ୍ମଣେ, ପୁବ୍ବେନିୱାସଞ୍ଞାଣାଦୀହି ଗହିତକାମାୱଚରଧମ୍ମଂ ଆରବ୍ଭ ତୁସ୍ସନ୍ତସ୍ସ ଧମ୍ମାରମ୍ମଣେତି ଏୱଂ ପରିତ୍ତଧମ୍ମପରିଯାପନ୍ନେସ୍ୱେୱ ଛସୁ ଆରମ୍ମଣେସୁ ପୱତ୍ତତି।

୫୭। ଦ୍ୱାଦସାକୁସଲଅଟ୍ଠଞାଣୱିପ୍ପଯୁତ୍ତଜୱନୱସେନ ୱୀସତି ଚିତ୍ତାନି ଅତ୍ତନୋ ଜଠଅଭାୱତୋ ଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମେ ଆରବ୍ଭ ପୱତ୍ତିତୁଂ ନ ସକ୍କୋନ୍ତୀତି ନୱୱିଧଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମେ ୱଜ୍ଜେତ୍ୱା ତେଭୂମକାନି, ପଞ୍ଞତ୍ତିଞ୍ଚ ଆରବ୍ଭ ପୱତ୍ତନ୍ତୀତି ଆହ ‘‘ଅକୁସଲାନି ଚେୱା’’ତ୍ୟାଦି। ଇମେସୁ ହି ଅକୁସଲତୋ ଚତ୍ତାରୋ ଦିଟ୍ଠିଗତସମ୍ପଯୁତ୍ତଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦା ପରିତ୍ତଧମ୍ମେ ଆରବ୍ଭ ପରାମସନଅସ୍ସାଦନାଭିନନ୍ଦନକାଲେ କାମାୱଚରାରମ୍ମଣା, ତେନେୱାକାରେନ ସତ୍ତୱୀସତି ମହଗ୍ଗତଧମ୍ମେ ଆରବ୍ଭ ପୱତ୍ତିଯଂ ମହଗ୍ଗତାରମ୍ମଣା, ସମ୍ମୁତିଧମ୍ମେ ଆରବ୍ଭ ପୱତ୍ତିଯଂ ପଞ୍ଞତ୍ତାରମ୍ମଣା। ଦିଟ୍ଠିୱିପ୍ପଯୁତ୍ତଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦାପି ତେଯେୱ ଧମ୍ମେ ଆରବ୍ଭ କେୱଲଂ ଅସ୍ସାଦନାଭିନନ୍ଦନୱସେନ ପୱତ୍ତିଯଂ, ପଟିଘସମ୍ପଯୁତ୍ତା ଚ ଦୁସ୍ସନୱିପ୍ପଟିସାରୱସେନ, ୱିଚିକିଚ୍ଛାସହଗତୋ ଅନିଟ୍ଠଙ୍ଗମନୱସେନ, ଉଦ୍ଧଚ୍ଚସହଗତୋ ୱିକ୍ଖିପନୱସେନ, ଅୱୂପସମୱସେନ ଚ ପୱତ୍ତିଯଂ ପରିତ୍ତମହଗ୍ଗତପଞ୍ଞତ୍ତାରମ୍ମଣୋ, କୁସଲତୋ ଚତ୍ତାରୋ, କିରିଯତୋ ଚତ୍ତାରୋତି ଅଟ୍ଠ ଞାଣୱିପ୍ପଯୁତ୍ତଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦା ସେକ୍ଖପୁଥୁଜ୍ଜନଖୀଣାସୱାନଂ ଅସକ୍କଚ୍ଚଦାନପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଧମ୍ମସ୍ସୱନାଦୀସୁ ପରିତ୍ତଧମ୍ମେ ଆରବ୍ଭ ପୱତ୍ତିକାଲେ କାମାୱଚରାରମ୍ମଣା, ଅତିପଗୁଣଜ୍ଝାନପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣକାଲେ ମହଗ୍ଗତାରମ୍ମଣା, କସିଣନିମିତ୍ତାଦୀସୁ ପରିକମ୍ମାଦିକାଲେ ପଞ୍ଞତ୍ତାରମ୍ମଣାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

୫୮।ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗଫଲୱଜ୍ଜିତସଙ୍ଖାରମ୍ମଣାନି ସେକ୍ଖପୁଥୁଜ୍ଜନସନ୍ତାନେସ୍ୱେୱ ପୱତ୍ତନତୋ। ସେକ୍ଖାପି ହି ଠପେତ୍ୱା ଲୋକିଯଚିତ୍ତଂ ଅରହତୋ ମଗ୍ଗଫଲସଙ୍ଖାତଂ ପାଟିପୁଗ୍ଗଲିକଚିତ୍ତଂ ଜାନିତୁଂ ନ ସକ୍କୋନ୍ତି ଅନଧିଗତତ୍ତା, ତଥା ପୁଥୁଜ୍ଜନାଦଯୋପି ସୋତାପନ୍ନାଦୀନଂ, ସେକ୍ଖାନଂ ପନ ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ତନୋ ମଗ୍ଗଫଲପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣେସୁ ପରସନ୍ତାନଗତମଗ୍ଗଫଲାରମ୍ମଣାଯ ଅଭିଞ୍ଞାଯ ପରିକମ୍ମକାଲେ, ଅଭିଞ୍ଞାଚିତ୍ତେନେୱ ମଗ୍ଗଫଲାନଂ ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦନକାଲେ ଚ ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ତନୋ ସମାନାନଂ, ହେଟ୍ଠିମାନଞ୍ଚ ମଗ୍ଗଫଲଧମ୍ମେ ଆରବ୍ଭ କୁସଲଜୱନାନଂ ପୱତ୍ତି ଅତ୍ଥୀତି ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗଫଲସ୍ସେୱ ପଟିକ୍ଖେପୋ କତୋ। କାମାୱଚରମହଗ୍ଗତପଞ୍ଞତ୍ତିନିଦ୍ଦାନାନି ପନ ସେକ୍ଖପୁଥୁଜ୍ଜନାନଂ

ସକ୍କଚ୍ଚଦାନପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଧମ୍ମସ୍ସୱନସଙ୍ଖାରସମ୍ମସନକସିଣପରିକମ୍ମାଦୀସୁ ତଂତଦାରମ୍ମଣିକାଭିଞ୍ଞାନଂ ପରିକମ୍ମକାଲେ, ଗୋତ୍ରଭୁୱୋଦାନକାଲେ, ଦିବ୍ବଚକ୍ଖାଦୀହି ରୂପୱିଜାନନାଦିକାଲେ ଚ କୁସଲଜୱନାନଂ ଗୋଚରଭାୱଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି।

୫୯।ସବ୍ବଥାପି ସବ୍ବାରମ୍ମଣାନୀତି କାମାୱଚରମହଗ୍ଗତସବ୍ବଲୋକୁତ୍ତରପଞ୍ଞତ୍ତିୱସେନ ସବ୍ବଥାପି ସବ୍ବାରମ୍ମଣାନି, ନ ପନ ଅକୁସଲାଦୟୋ ୱିୟ ସପ୍ପଦେସସବ୍ବାରମ୍ମଣାନୀତ୍ୟଧୋ। କିରିୟଜୱନାନଞ୍ହି ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣାଦିୱସପ୍ପୱତ୍ତିୟଂ, ୱୋଟ୍ଠବ୍ବନସ୍ସ ଚ ତଂତଂପୁରେଚାରିକୱସପ୍ପୱତ୍ତିୟଂ ନ ଚ କିଞ୍ଚି ଅଗୋଚରଂ ନାମ ଅତ୍ଥି।

୬୦। ପଠମତତିୟାରୁପ୍ପାରମ୍ମଣତ୍ତା ଆରୁପ୍ପେସୁ ଦୁତିୟଚତୁତ୍ଥାନି ମହଗ୍ଗତାରମ୍ମଣାନି।

୬୧।ସେସାନି…ପେ… ପଞ୍ଞତ୍ତାରମ୍ମଣାନୀତି ପନ୍ନରସ ରୂପାୱଚରାନି, ପଠମତତିୟାରୁପ୍ପାନି ଚାତି ଏକୱୀସତି କସିଣାଦିପଞ୍ଞତ୍ତୀସୁ ପୱତ୍ତନତୋ ପଞ୍ଞତ୍ତାରମ୍ମଣାନି।

୬୩। ତେୱୀସତିକାମାୱଚରୱିପାକପଞ୍ଚଦ୍ୱାରାୱଜ୍ଜନହସନୱସେନ ପଞ୍ଚୱୀସତି ଚିତ୍ତାନି ପରିତ୍ତମ୍ହି କାମାୱଚରାରମ୍ମଣେ ଯେୱ ଭୱନ୍ତି। କାମାୱଚରଞ୍ହି ମହଗ୍ଗତାଦୟୋ ଉପାଦାୟ ମନ୍ଦାନୁଭାୱତାୟ ପରିସମନ୍ତତୋ ଅତ୍ତଂ ଖଣ୍ଡିତଂ ୱିୟାତି ପରିତ୍ତଂ। ‘‘ଛ ଚିତ୍ତାନି ମହଗ୍ଗତେଯେୱା’’ତ୍ୟାଦିନା ସବ୍ବତ୍ଥ ସାୱଧାରଣଯୋଜନା ଦଟ୍ଠବ୍ବା।

ଆଲମ୍ବଣସଙ୍ଗହୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ୱତ୍ଥୁସଙ୍ଗହୱଣ୍ଣନା

୬୪। ୱତ୍ଥୁୱିଭାଗତୋ , ତବ୍ବତ୍ଥୁକଚିତ୍ତପରିଚ୍ଛେଦୱସେନ ଚ ସଙ୍ଗହୋ ୱତ୍ଥୁସଙ୍ଗହୋ। ୱସନ୍ତି ଏତେସୁ ଚିତ୍ତଚେତସିକା ତନ୍ନିସ୍ସୟତ୍ତାତି ୱତ୍ଥୂନି।

୬୫।ତାନି କାମଲୋକେ ସବ୍ବାନିପି ଲବ୍ଭନ୍ତି ପରିପୁଣ୍ଣିନ୍ଦ୍ରିୟସ୍ସ ତତ୍ଥେୱ ଉପଲବ୍ଭନତୋ। ପି-ସଦ୍ଦେନ ପନ ଅନ୍ଧବଧିରାଦିୱସେନ କେସଞ୍ଚି ଅସମ୍ଭୱଂ ଦୀପେତି।

୬୬।ଘାନାଦିତ୍ତୟଂ ନତ୍ଥି ବ୍ରହ୍ମାନଂ କାମୱିରାଗଭାୱନାୱସେନ ଗନ୍ଧରସଫୋଟ୍ଠବ୍ବେସୁ ୱିରତ୍ତତାୟ ତବ୍ବିସୟପ୍ପସାଦେସୁପି ୱିରାଗସଭାୱତୋ। ବୁଦ୍ଧଦସ୍ସନଧମ୍ମସ୍ସୱନାଦିଅତ୍ଥଂ ପନ ଚକ୍ଖୁସୋତେସୁ ଅୱିରତ୍ତଭାୱତୋ ଚକ୍ଖାଦିଦ୍ୱୟଂ ତତ୍ଥ ଉପଲବ୍ଭତି।

୬୭।ଅରୂପଲୋକେ ସବ୍ବାନିପି ଛ ୱତ୍ଥୂନି ନ ସଂୱିଜ୍ଜନ୍ତି ଅରୂପୀନଂ ରୂପୱିରାଗଭାୱନାବଲେନ ତତ୍ଥ ସବ୍ବେନ ସବ୍ବଂ ରୂପପ୍ପୱତ୍ତିୟା ଅଭାୱତୋ।

୬୮। ପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣାନେୱ ନିସ୍ସତ୍ତନିଜ୍ଜୀୱଟ୍ଠେନ ଧାତୁଯୋତି ପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁଯୋ।

୬୯। ମନନମତ୍ତା ଧାତୁ ମନୋଧାତୁ।

୭୦। ମନୋଯେୱ ୱିସିଟ୍ଠୱିଜାନନକିଚ୍ଚଯୋଗତୋ ୱିଞ୍ଞାଣଂ ନିସ୍ସତ୍ତନିଜ୍ଜୀୱଟ୍ଠେନ ଧାତୁ ଚାତି ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁ। ମନସୋ ୱିଞ୍ଞାଣଧାତୂତି ୱା ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁ। ସା ହି ମନତୋୟେୱ ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚୟତୋ ସମ୍ଭୂୟମନସୋୟେୱ ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚୟଭୂତାତି ମନସୋ ସମ୍ବନ୍ଧିନୀ ହୋତି। ସନ୍ତୀରଣତ୍ତୟସ୍ସ, ଅଟ୍ଠମହାୱିପାକାନଂ, ପଟିଘଦ୍ୱୟସ୍ସ, ପଠମମଗ୍ଗସ୍ସ, ହସିତୁପ୍ପାଦସ୍ସ, ପନ୍ନରସରୂପାୱଚରାନଞ୍ଚ ୱସେନ ପୱତ୍ତା ୟଥାୱୁତ୍ତମନୋଧାତୁପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣଧାତୂହି ଅୱସେସା ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁ ସଙ୍ଖାତା ଚ ତିଂସ ଧମ୍ମା ନ କେୱଲଂ ମନୋଧାତୁୟେୱ, ତଥା ହଦୟଂ ନିସ୍ସାୟେୱ ପୱତ୍ତନ୍ତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ସନ୍ତୀରଣମହାୱିପାକାନି ହି ଏକାଦସ ଦ୍ୱାରାଭାୱତୋ, କିଚ୍ଚାଭାୱତୋ ଚ ଆରୁପ୍ପେ ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି । ପଟିଘସ୍ସ ଅନୀୱରଣାୱତ୍ଥସ୍ସ ଅଭାୱତୋ ତଂସହଗତଂ ଚିତ୍ତଦ୍ୱୟଂ ରୂପଲୋକେପି ନତ୍ଥି, ପଗେୱ ଆରୁପ୍ପେ। ପଠମମଗ୍ଗୋପି ପରତୋଘୋସପଚ୍ଚୟାଭାୱେ ସାୱକାନଂ ଅନୁପ୍ପଜ୍ଜନତୋ, ବୁଦ୍ଧପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧାନଞ୍ଚ ମନୁସ୍ସଲୋକତୋ ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ଅନିବ୍ବତ୍ତନତୋ, ହସନଚିତ୍ତଞ୍ଚ କାୟାଭାୱତୋ, ରୂପାୱଚରାନି ଅରୂପୀନଂ ରୂପୱିରାଗଭାୱନାୱସେନ ତଦାରମ୍ମଣେସୁ ଝାନେସୁପି ୱିରତ୍ତଭାୱତୋ ଅରୂପଭୱେ ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀତି ସବ୍ବାନିପି ଏତାନି ତେତ୍ତିଂସ ଚିତ୍ତାନି ହଦୟଂ

ନିସ୍ସାଯେଵ ପଵତ୍ତନ୍ତି।

୭୧। ପଞ୍ଚରୂପାଵଚରକୁସଲତୋ ଅଵସେସାନି ଦ୍ୱାଦସ ଲୋକିଯକୁସଲାନି, ପଟିଘଦ୍ୱଯତୋ ଅଵସେସାନି ଦସ ଅକୁସଲାନି, ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରାଵଜ୍ଜନହସନରୂପାଵଚରକିରିଯେହି ଅଵସେସାନି ତେରସ କିରିଯଚିତ୍ତାନି, ପଠମମଗ୍ଗତୋ ଅଵସେସାନି ସତ୍ତ ଅନୁତ୍ତରାନି ଚାତି ଇମେସଂ ଵସେନ ଦ୍ୱେଚତ୍ତାଲୀସଵିଧା ମନୋଵିଞ୍ଞାଣଧାତୁସଙ୍ଖାତା ଧମ୍ମା ପଞ୍ଚଵୋକାରଭଵଵସେନ ହଦଯଂ ନିସ୍ସାଯ ଵା, ଚତୁଵୋକାରଭଵଵସେନ ଅନିସ୍ସାଯଵା ପଵତ୍ତନ୍ତି।

୭୩।କାମେ ଭଵେ ଛଵତ୍ଥୁଂ ନିସ୍ସିତା ସତ୍ତ ଵିଞ୍ଞାଣଧାତୁଯୋ, ରୂପେ ଭଵେ ତିଵତ୍ଥୁଂ ନିସ୍ସିତା ଘାନଵିଞ୍ଞାଣାଦିତ୍ତଯଵଜ୍ଜିତା ଚତୁବ୍ବିଧା ଵିଞ୍ଞାଣଧାତୁଯୋ, ଆରୁପ୍ପେ ଭଵେ ଅନିସ୍ସିତା ଏକା ମନୋଵିଞ୍ଞାଣଧାତୁ ମତାତି ଯୋଜନା।

୭୪। କାମାଵଚରଵିପାକପଞ୍ଚଦ୍ୱାରାଵଜ୍ଜନପଟିଘଦ୍ୱଯହସନଵସେନ ସତ୍ତଵୀସତି କାମାଵଚରାନି, ପନ୍ନରସ ରୂପାଵଚରାନି, ପଠମମଗ୍ଗୋତି ତେଚତ୍ତାଲୀସ ନିସ୍ସାଯେଵ ଜାଯରେ, ତତୋଯେଵ ଅଵସେସା ଆରୁପ୍ପଵିପାକଵଜ୍ଜିତା ଦ୍ୱେଚତ୍ତାଲୀସ ନିସ୍ସାଯ ଚ ଅନିସ୍ସାଯ ଚ ଜାଯରେ, ପାକାରୁପ୍ପା ଚତ୍ତାରୋ ଅନିସ୍ସିତାଯେଵାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ଵତ୍ଥୁସଙ୍ଗହଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଇତି ଅଭିଧମ୍ମତ୍ଥଵିଭାଵିନିଯା ନାମ ଅଭିଧମ୍ମତ୍ଥସଙ୍ଗହଵଣ୍ଣନାଯ

ପକିଣ୍ଣକପରିଚ୍ଛେଦଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୪। ୱୀଥିପରିଚ୍ଛେଦୱଣ୍ଣନା

୧।ଇଚ୍ଚେୱଂ ଯଥାୱୁତ୍ତନଯେନ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦାନଂ ଚତୁନ୍ନଂ ଖନ୍ଧାନଂ ଉତ୍ତରଂ ୱେଦନାସଙ୍ଗହାଦିୱିଭାଗତୋ ଉତ୍ତମଂ ପଭେଦସଙ୍ଗହଂ କତ୍ୱା ପୁନ କାମାୱଚରାଦୀନଂ ତିଣ୍ଣଂ ଭୂମୀନଂ, ଦ୍ୱିହେତୁକାଦିପୁଗ୍ଗଲାନଞ୍ଚ ଭେଦେନ ଲକ୍ଖିତଂ ‘‘ଇଦଂ ଏତ୍ତକେହି ପରଂ, ଇମସ୍ସ ଅନନ୍ତରଂ ଏତ୍ତକାନି ଚିତ୍ତାନୀ’’ତି ଏୱଂ ପୁବ୍ବାପରଚିତ୍ତେହି ନିଯାମିତଂ ପଟିସନ୍ଧିପୱତ୍ତୀସୁ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦାନଂ ପୱତ୍ତିସଙ୍ଗହଂ ନାମ ତନ୍ନାମକଂ ସଙ୍ଗହଂ ଯଥାସମ୍ଭୱତୋ ସମାସେନ ପୱକ୍ଖାମୀତି ଯୋଜନା।

୨। ୱତ୍ଥୁଦ୍ୱାରାରମ୍ମଣସଙ୍ଗହା ହେଟ୍ଠା କଥିତାପି ପରିପୁଣ୍ଣଂ କତ୍ୱା ପୱତ୍ତିସଙ୍ଗହଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ପୁନ ନିକ୍ଖିତ୍ତା।

୩। ୱିସଯାନଂ ଦ୍ୱାରେସୁ, ୱିସଯେସୁ ଚ ଚିତ୍ତାନଂ ପୱତ୍ତି ୱିସଯପ୍ପୱତ୍ତି।

୪।ତଞ୍ଚାତି ତେସୁ ଛସୁ ଛକ୍କେସୁ।

ୱୀଥିଛକ୍କୱଣ୍ଣନା

୬। ‘‘ଚକ୍ଖୁଦ୍ୱାରେ ପୱତ୍ତା ୱୀଥି ଚିତ୍ତପରମ୍ପରା ଚକ୍ଖୁଦ୍ୱାରୱୀଥୀ’’ତ୍ୟାଦିନା ଦ୍ୱାରୱସେନ, ‘‘ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣସମ୍ବନ୍ଧିନୀ ୱୀଥି ତେନ ସହ ଏକାରମ୍ମଣଏକଦ୍ୱାରିକତାଯ ସହଚରଣଭାୱତୋ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣୱୀଥୀ’’ତ୍ୟାଦିନା ୱିଞ୍ଞାଣୱସେନ ୱା ୱୀଥୀନଂ ନାମ ଯୋଜନା କାତବ୍ବାତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଚକ୍ଖୁଦ୍ୱାରୱୀଥୀ’’ତ୍ୟାଦି ୱୁତ୍ତଂ।

ୱୀଥିଛକ୍କୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ୱୀଥିଭେଦୱଣ୍ଣନା

୭।‘‘ଅତିମହନ୍ତ’’ନ୍ତ୍ୟାଦୀସୁ ଏକଚିତ୍ତକ୍ଖଣାତୀତଂ ହୁତ୍ୱା ଆପାଥାଗତଂ ସୋଳସଚିତ୍ତକ୍ଖଣାଯୁକଂ ଅତିମହନ୍ତଂ ନାମ। ଦ୍ୱିତିଚିତ୍ତକ୍ଖଣାତୀତଂ ହୁତ୍ୱା ପନ୍ନରସଚୁଦ୍ଦସଚିତ୍ତକ୍ଖଣାଯୁକଂ ମହନ୍ତଂ ନାମ। ଚତୁଚିତ୍ତକ୍ଖଣତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଯାୱ ନୱଚିତ୍ତକ୍ଖଣାତୀତଂ ହୁତ୍ୱା ତେରସଚିତ୍ତକ୍ଖଣତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଯାୱ ଅଟ୍ଠଚିତ୍ତକ୍ଖଣାଯୁତଂ ପରିତ୍ତଂ ନାମ। ଦସଚିତ୍ତକ୍ଖଣତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଯାୱ ପନ୍ନରସଚିତ୍ତକ୍ଖଣାତୀତଂ ହୁତ୍ୱା ସତ୍ତଚିତ୍ତକ୍ଖଣତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଯାୱ ଦ୍ୱିଚିତ୍ତକ୍ଖଣାଯୁକଂ ଅତିପରିତ୍ତଂ ନାମ। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ୱକ୍ଖତି ‘‘ଏକଚିତ୍ତକ୍ଖଣାତୀତାନୀ’’ତ୍ୟାଦି। ୱିଭୂତଂ ପାକଟଂ। ଅୱିଭୂତଂ ଅପାକଟଂ।

ୱୀଥିଭେଦୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରୱୀଥିୱଣ୍ଣନା

୮।କଥନ୍ତି କେନ ପକାରେନ ଅତିମହନ୍ତାଦିୱସେନ ୱିସଯୱୱତ୍ଥାନନ୍ତି ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ଚିତ୍ତକ୍ଖଣୱସେନ ତଂ ପକାସେତୁଂ ‘‘ଉପ୍ପାଦଠିତୀ’’ତ୍ୟାଦି ଆରଦ୍ଧଂ। ଉପ୍ପଜ୍ଜନଂ ଉପ୍ପାଦୋ, ଅତ୍ତପଟିଲାଭୋ। ଭଞ୍ଜନଂ ଭଙ୍ଗୋ, ସରୂପୱିନାସୋ। ଉଭିନ୍ନଂ ୱେମଜ୍ଝେ ଭଙ୍ଗାଭିମୁଖପ୍ପୱତ୍ତି ଠିତି ନାମ। କେଚି ପନ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଠିତିକ୍ଖଣଂ ପଟିସେଧେନ୍ତି। ଅଯଞ୍ହି ନେସଂ ଅଧିପ୍ପାଯୋ – ଚିତ୍ତଯମକେ (ୱିଭ। ମୂଲଟୀ। ୨୦ ପକିଣ୍ଣକକଥାୱଣ୍ଣନା; ଯମ। ୨।ଚିତ୍ତଯମକ।୮୧, ୧୦୨) ‘‘ଉପ୍ପନ୍ନଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନ’’ନ୍ତି ଏୱମାଦିପଦାନଂ ୱିଭଙ୍ଗେ ‘‘ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପନ୍ନଂ , ନୋ ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନଂ, ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପନ୍ନଞ୍ଚେୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନଞ୍ଚା’’ତ୍ୟାଦିନା (ଯମ। ୨।ଚିତ୍ତଯମକ।୮୧, ୧୦୨) ଭଙ୍ଗୁପ୍ପାଦାୱ କଥିତା, ନ ଠିତିକ୍ଖଣୋ। ଯଦି ଚ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଠିତିକ୍ଖଣୋପି ଅତ୍ଥି, ‘‘ଠିତିକ୍ଖଣେ ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେ ଚା’’ତି ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯା। ଅଥ ମତଂ ‘‘ଉପ୍ପାଦୋ ପଞ୍ଞାଯତି, ୱଯୋ ପଞ୍ଞାଯତି, ଠିତସ୍ସ ଅଞ୍ଞଥତ୍ତଂ ପଞ୍ଞାଯତୀତି (ଅ। ନି। ୩।୪୭) ସୁତ୍ତନ୍ତପାଠତୋ ଠିତିକ୍ଖଣୋ ଅତ୍ଥୀ’’ତି, ତମ୍ପି ଏକସ୍ମିଂ ଧମ୍ମେ ଅଞ୍ଞଥତ୍ତସ୍ସ ଅନୁପ୍ପଜ୍ଜନତୋ, ପଞ୍ଞାଣୱଚନତୋ ଚ ପବନ୍ଧଠିତିଯେୱ ଅଧିପ୍ପେତା, ନ ଚ ଖଣଠିତି, ନ ଚ ଅଭିଧମ୍ମେ ଲବ୍ଭମାନସ୍ସ ଅୱଚନେ କାରଣଂ ଅତ୍ଥି, ତସ୍ମା ଯଥାଧମ୍ମସାସନେ ଅୱଚନମ୍ପି ଅଭାୱମେୱ ଦୀପେତୀତି। ତତ୍ଥ ୱୁଚ୍ଚତେ ଯଥେୱ ହି ଏକଧମ୍ମାଧାରଭାୱେପି ଉପ୍ପାଦଭଙ୍ଗାନଂ ଅଞ୍ଞୋ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣୋ, ଅଞ୍ଞୋ ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣୋତି ଉପ୍ପାଦାୱତ୍ଥାଯ ଭିନ୍ନା ଭଙ୍ଗାୱତ୍ଥା ଇଚ୍ଛିତା। ଇତରଥା ହି ‘‘ଅଞ୍ଞୋଯେୱ ଧମ୍ମୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ଅଞ୍ଞୋ ନିରୁଜ୍ଝତୀ’’ତି ଆପଜ୍ଜେଯ୍ୟ, ଏୱମେୱ ଉପ୍ପାଦଭଙ୍ଗାୱତ୍ଥାହି ଭିନ୍ନା ଭଙ୍ଗାଭିମୁଖାୱତ୍ଥାପି

ଇଚ୍ଛିତବ୍ବା, ସା ଠିତି ନାମ। ପାଠଇଯଂ ପନ ୱେନେଯ୍ୟଞ୍ଛାସଯାନୁରୋଧତୋ ନଯଦସ୍ସନୱସେନ ସା ନ ୱୁତ୍ତା। ଅଭିଧମ୍ମଦେସନାପି ହି କଦାଚି ୱେନେଯ୍ୟଞ୍ଛାସଯାନୁରୋଧେନ ପୱତ୍ତତି, ଯଥା ରୂପସ୍ସ ଉପ୍ପାଦୋ ଉପଚଯୋ ସନ୍ତତୀତି ଦ୍ୱିଧା ଭିନ୍ଦିତ୍ୱା ଦେସିତୋ, ସୁତ୍ତେ ଚ ''ତୀଣିମାନି, ଭିକ୍ଖୱେ, ସଙ୍ଖତସ୍ସ ସଙ୍ଖତଲକ୍ଖଣାନି। କତମାନି ତୀଣି? ଉପ୍ପାଦୋ ପଞ୍ଞାଯତି, ୱଯୋ ପଞ୍ଞାଯତି, ଠିତସ୍ସ ଅଞ୍ଞଥତ୍ତଂ ପଞ୍ଞାଯତୀ''ତି ଏୱଂ ସଙ୍ଖତଧମ୍ମସ୍ସେୱ ଲକ୍ଖଣଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଉପ୍ପାଦାଦୀନଂ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ନ ସକ୍କା ପବନ୍ଧସ୍ସ ପଞ୍ଞତ୍ତିସଭାୱସ୍ସ ଅସଙ୍ଖତସ୍ସ ଠିତି ତତ୍ଥ ୱୁତ୍ତାତି ୱିଞ୍ଞାତୁଂ। ଉପସଗ୍ଗସ୍ସ ଚ ଧାତ୍ୱତ୍ଥେଯେୱ ପୱତ୍ତନତୋ ''ପଞ୍ଞାଯତୀ''ତି ଏତସ୍ସ ୱିଞ୍ଞାଯତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତସ୍ମା ନ ଏତ୍ତାୱତା ଚିତ୍ତସ୍ସ ଠିତିକ୍ଖଣୋ ପଟିବାହିତୁଂ ଯୁତ୍ତୋତି ସୁୱୁତ୍ତମେତଂ ''ଉପ୍ପାଦଠିତିଭଙ୍ଗୱସେନା''ତି। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ ଅଟ୍ଠକଥାଯମ୍ପି ''ଏକେକସ୍ସ ଉପ୍ପାଦଠିତିଭଙ୍ଗୱସେନ ତଯୋ ତଯୋ ଖଣା''ତି (ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୨୬ ପକିଣ୍ଣକକଥା)।

୯। ଅରୂପଂ ଲହୁପରିଣାମଂ, ରୂପଂ ଗରୁପରିଣାମଂ ଗାହକଗାହେତବ୍ବଭାୱସ୍ସ ତଂତଂଖଣୱସେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନତୋତି ଆହ ''ତାନୀ''ତ୍ୟାଦି। ତାନୀତି ତାଦିସାନି। ସତ୍ତରସନ୍ନଂ ଚିତ୍ତାନଂ ଖଣାନି ୱିଯ ଖଣାନି ସତ୍ତରସଚିତ୍ତକ୍ଖଣାନି, ତାନି ଚିତ୍ତକ୍ଖଣାନି ସତ୍ତରସାତି ୱା ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ ପନ ଏକପଞ୍ଞାସ ଚିତ୍ତକ୍ଖଣାନି ହୋନ୍ତି। ରୂପଧମ୍ମାନନ୍ତି ୱିଞ୍ଞତ୍ତିଲକ୍ଖଣରୂପୱଜ୍ଜାନଂ ରୂପଧମ୍ମାନଂ। ୱିଞ୍ଞତ୍ତିଦ୍ୱଯଞ୍ହି ଏକଚିତ୍ତକ୍ଖଣାଯୁକଂ। ତଥା ହି ତଂ ଚିତ୍ତାନୁପରିୱତ୍ତିଧମ୍ମେସୁ ୱୁତ୍ତଂ। ଲକ୍ଖଣରୂପେସୁ ଚ ଜାତି ଚେୱ ଅନିଚ୍ଚତା ଚ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେହି ସମାନାଯୁକା, ଜରତା ପନ ଏକୂନପଞ୍ଞାସଚିତ୍ତକ୍ଖଣାଯୁକା। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ୱଦନ୍ତି –

''ତଂ ସତ୍ତରସଚିତ୍ତାଯୁ, ୱିନା ୱିଞ୍ଞତ୍ତିଲକ୍ଖଣ''ନ୍ତି (ସ। ସ। ୬୦);

କେଚି (ୱିଭ। ମୂଲଟୀ। ୨୦) ପନ ''ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦଟ୍ଠକଥାଯଂ 'ଏତ୍ତାୱତା ଏକାଦସ ଚିତ୍ତକ୍ଖଣା ଅତୀତା ହୋନ୍ତି, ଅଥାୱସେସପଞ୍ଚଚିତ୍ତକ୍ଖଣାଯୁକେ'ତି (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୨।୬୨୩; ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୨୨୭) ୱଚନତୋ ସୋଳସଚିତ୍ତକ୍ଖଣାନି ରୂପଧମ୍ମାନମାଯୁ। ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନମେୱ ହି ରୂପଂ ଭୱଙ୍ଗଚଲନସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତୀ''ତି ୱଦନ୍ତି, ତଯିଦମସାରଂ ''ପଟିସନ୍ଧିଚିତ୍ତେନ ସହୁପ୍ପନ୍ନଂ କମ୍ମଜରୂପଂ ତତୋ ପଟ୍ଠାଯ ସତ୍ତରସମେନ ସଦ୍ଧିଂ ନିରୁଜ୍ଝତି, ପଟିସନ୍ଧିଚିତ୍ତସ୍ସ ଠିତିକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ଅଟ୍ଠାରସମସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ ନିରୁଜ୍ଝତୀ''ତ୍ୟାଦିନା (ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୨୬ ପକିଣ୍ଣକକଥା) ଅଟ୍ଠକଥାଯମେୱ ସତ୍ତରସଚିତ୍ତକ୍ଖଣସ୍ସ ଆଗତତ୍ତା। ଯତ୍ଥ ପନ ସୋଳସଚିତ୍ତକ୍ଖଣାନେୱ ପଞ୍ଞାଯନ୍ତି, ତତ୍ଥ ଚିତ୍ତପ୍ପୱତ୍ତିଯା ପଚ୍ଚଯଭାୱଯୋଗ୍ଯକ୍ଖଣୱସେନ ନଯୋ ନୀତୋ। ହେଟ୍ଠିମକୋଟିଯା ହି ଏକଚିତ୍ତକ୍ଖଣମ୍ପି ଅତିକ୍କନ୍ତସ୍ସେୱ ରୂପସ୍ସ ଆପାଥାଗମନସାମତ୍ଥିଯନ୍ତି ଅଲମତିୱିତ୍ଥାରେନ।

୧୦। ଏକଚିତ୍ତସ୍ସ ଖଣଂ ୱିଯ ଖଣଂ ଏକଚିତ୍ତକ୍ଖଣଂ, ତଂ ଅତୀତଂ ଏତେସଂ, ଏତାନି ୱା ତଂ ଅତୀତାନୀତି ଏକଚିତ୍ତକ୍ଖଣାତୀତାନି। ଆପାଥମାଗଚ୍ଛନ୍ତୀତି ରୂପସଦ୍ଦାରମ୍ମଣାନି ସକସକଟ୍ଠାନେ ଠତ୍ୱାୱ ଗୋଚରଭାୱଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୀତି ଆଭୋଗାନୁରୂପଂ ଅନେକକଲାପଗତାନି ଆପାଥଂ ଆଗଚ୍ଛନ୍ତି, ସେସାନି ପନ ଘାନାଦିନିସ୍ସଯେସୁ ଅଲ୍ଲୀନାନେୱ ୱିଞ୍ଞାଣୁପ୍ପତ୍ତିକାରଣାନୀତି ଏକେକକଲାପଗତାନିପି। ଏକେକକଲାପଗତାପି ହି ପସାଦା ୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଆଧାରଭାୱଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି, ତେ ପନ ଭୱଙ୍ଗଚଲନସ୍ସ ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚଯଭୂତେନ ଭୱଙ୍ଗେନ ସଦ୍ଧିଂ ଉପ୍ପନ୍ନା। ''ଆୱଜ୍ଜନେନ ସଦ୍ଧିଂ ଉପ୍ପନ୍ନା''ତି ଅପରେ।

ଦ୍ୱିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ଭୱଙ୍ଗେ ଚଲିତେତି ୱିସଦିସୱିଞ୍ଞାଣୁପ୍ପତ୍ତିହେତୁଭାୱସଙ୍ଖାତଭୱଙ୍ଗଚଲନୱସେନ ପୁରିମଗ୍ଗହିତାରମ୍ମଣସ୍ମିଂଯେୱ ଦ୍ୱିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ଭୱଙ୍ଗେ ପୱତ୍ତେ। ପଞ୍ଚସୁ ହି ପସାଦେସୁ ଯୋଗ୍ଯଦେସାୱଟ୍ଠାନୱସେନ ଆରମ୍ମଣେ ଘଟ୍ଟିତେ ପସାଦଘଟ୍ଟନାନୁଭାୱେନ ଭୱଙ୍ଗସନ୍ତତି ୱୋଚ୍ଛିଜ୍ଜମାନା ସହସା ଅନୋଚ୍ଛିଜ୍ଜିତ୍ୱା ଯଥା ୱେଗେନ ଧାୱନ୍ତୋ ଠାତୁକାମୋପି ପୁରିସୋ ଏକଦ୍ୱିପଦୱାରେ ଅତିକ୍କମିତ୍ୱାୱ ତିଟ୍ଠତି, ଏୱଂ ଦ୍ୱିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱାୱ ଓଚ୍ଛିଜ୍ଜତି। ତତ୍ଥ ପଠମଚିତ୍ତଂ ଭୱଙ୍ଗସନ୍ତତିଂ ଚାଲେନ୍ତଂ ୱିଯ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଭୱଙ୍ଗଚଲନଂ, ଦୁତିଯଂ ତସ୍ସ ୱଚ୍ଛିଜ୍ଜନାକାରେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନତୋ ଭୱଙ୍ଗୁପଚ୍ଛେଦୋତି ୱୋହରନ୍ତି। ଇଧ ପନ ଅୱିସେସେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ଦ୍ୱିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ଭୱଙ୍ଗେ ଚଲିତେ''ତି।

ନନୁ ଚ ରୂପାଦିନା ପସାଦେ ଘଟ୍ଟିତେ ତନ୍ନିସ୍ସିତସ୍ସେୱ ଚଲନଂ ଯୁତ୍ତଂ, କଥଂ ପନ ହଦଯୱତ୍ଥୁନିସ୍ସିତସ୍ସ ଭୱଙ୍ଗସ୍ସାତି? ସନ୍ତତିୱସେନ ଏକାବଦ୍ଧତ୍ତା। ଯଥା ହି ଭେରିଯା ଏକସ୍ମିଂ ତଲେ ଠିତସକ୍ଖରାଯ ମକ୍ଖିକାଯ ନିସିନ୍ନାଯ ଅପରସ୍ମିଂ ତଲେ ଦଣ୍ଡାଦିନା ପହଟେ ଅନୁକ୍କମେନ ଭେରିଚମ୍ମୱରତ୍ତାଦୀନଂ ଚଲନେନ ସକ୍ଖରାଯ ଚଲିତାଯ ମକ୍ଖିକାଯ ଉପ୍ପତିତ୍ୱା ଗମନଂ ହୋତି, ଏୱମେୱ ରୂପାଦିନା ପସାଦେ ଘଟ୍ଟିତେ ତନ୍ନିସ୍ସଯେସୁ ମହାଭୂତେସୁ ଚଲିତେସୁ ଅନୁକ୍କମେନ ତଂସମ୍ବନ୍ଧାନଂ ସେସରୂପାନମ୍ପି ଚଲନେନ ହଦଯୱତ୍ଥୁମ୍ହି ଚଲିତେ ତନ୍ନିସ୍ସିତସ୍ସ ଭୱଙ୍ଗସ୍ସ ଚଲନାକାରେନ ପୱତ୍ତି ହୋତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ଚ –

''ଘଟ୍ଟିତେ ଅଞ୍ଞୱତ୍ଥୁମ୍ହି, ଅଞ୍ଞନିସ୍ସିତକମ୍ପନଂ;

ଏକାବଦ୍ଧେନ ହୋତୀତି, ସକ୍ଖରୋପମଯା ୱଦେ''ତି। (ସ। ସ। ୧୭୬);

ଭଙ୍ଗସୋତନ୍ତି ଭଙ୍ଗପ୍ପୱାହଂ। ଆୱଜ୍ଜନ୍ତନ୍ତି ‘‘କିଂ ନାମେତ’’ନ୍ତି ୱଦନ୍ତଂ ୱିଯ ଆଭୋଗଂ କୁରୁମାନଂ। ପସ୍ସନ୍ତନ୍ତି ପଚ୍ଚକ୍ଖତୋ ପେକ୍ଖନ୍ତଂ। ନନୁ ଚ ‘‘ଚକ୍ଖୁନା ରୂପଂ ଦିସ୍ୱା’’ତି (ଦୀ। ନି। ୧।୨୧୩; ଅ। ନି। ୩।୬୨; ୱିଭ। ୫୧୭) ୱଚନତୋ ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯମେୱ ଦସ୍ସନକିଚ୍ଚଂ ସାଦେତି, ନ ୱିଞ୍ଞାଣନ୍ତି? ନଯିଦମେୱଂ, ରୂପସ୍ସ ଅନ୍ଧଭାୱେନ ରୂପଦସ୍ସନେ ଅସମତ୍ଥଭାୱତୋ। ଯଦି ଚ ତଂ ରୂପଂ ପସ୍ସତି, ତଥା ସତି ଅଞ୍ଞୱିଞ୍ଞାଣସମଙ୍ଗିନୋପି ରୂପଦସ୍ସନପ୍ପସଙ୍ଗୋ ସିଯା। ଯଦି ଏୱଂ ୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ତଂ କିଚ୍ଚଂ ସାଧେତି, ୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଅପ୍ପଟିବନ୍ଧତ୍ତା ଅନ୍ତରିତରୂପସ୍ସପି ଦସ୍ସନଂ ସିଯା। ହୋତୁ ଅନ୍ତରିତସ୍ସପି ଦସ୍ସନଂ, ଯସ୍ସ ଫଲିକାଦିତିରୋହିତସ୍ସ ଆଲୋକପଟିବନ୍ଧୋ ନତ୍ଥି, ଯସ୍ସ ପନ କୁଟ୍ଟାଦିଅନ୍ତରିତସ୍ସ ଅଲୋକପଟିବନ୍ଧୋ ଅତ୍ଥି। ତତ୍ଥ ପଚ୍ଚଯାଭାୱତୋ ୱିଞ୍ଞାଣଂ ନୁପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ନ ତସ୍ସ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣେନ ଗହଣଂ ହୋତି। ‘‘ଚକ୍ଖୁନା’’ତି ପନେତ୍ଥ ତେନ ଦ୍ୱାରେନ କରଣଭୂତେନାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଅଥ ୱା ନିସ୍ସିତକିରିଯା ନିସ୍ସଯପ୍ପଟିବଦ୍ଧା ୱୁତ୍ତା ଯଥା ‘‘ମଞ୍ଚା ଉକ୍କୁଟ୍ଠିଂ କରୋନ୍ତୀ’’ତି।

ସମ୍ପଟିଚ୍ଛନ୍ତନ୍ତି ତମେୱ ରୂପଂ ପଟିଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତଂ ୱିଯ। ସନ୍ତୀରଯମାନନ୍ତି ତମେୱ ରୂପଂ ୱୀମଂସନ୍ତଂ ୱିଯ। ୱୱତ୍ଥପେନ୍ତନ୍ତି ତମେୱ ରୂପଂ ସୁଟ୍ଠୁ ସଲ୍ଲକ୍ଖେନ୍ତଂ ୱିଯ। ଯୋନିସୋମନସିକାରାଦିୱସେନ ଲଦ୍ଧୋ ପଚ୍ଚଯୋ ଏତେନାତି ଲଦ୍ଧପଚ୍ଚଯଂ। ଯଂ କିଞ୍ଚି ଜୱନନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ମୁଚ୍ଛାମରଣାସନ୍ନକାଲେସୁ ଚ ଛପ୍ପଞ୍ଚପି ଜୱନାନି ପୱତ୍ତନ୍ତୀତି ଆହ ‘‘ଯେଭୁଯ୍ୟେନା’’ତି। ଜୱନାନୁବନ୍ଧାନୀତି ପଟିସୋତଗାମିନାୱଂ ନଦୀସୋତୋ ୱିଯ କିଞ୍ଚି କାଲଂ ଜୱନଂ ଅନୁଗତାନି। ତସ୍ସ ଜୱନସ୍ସ ଆରମ୍ମଣଂ ଆରମ୍ମଣମେତେସନ୍ତି ତଦାରମ୍ମଣାନି ‘‘ବ୍ରହ୍ମସ୍ସରୋ’’ତ୍ୟାଦୀସୁ ୱିଯ ମଜ୍ଝେପଦଲୋପୱସେନ, ତଦାରମ୍ମଣାନି ଚ ତାନି ପାକାନି ଚାତି ତଦାରମ୍ମଣପାକାନି। ଯଥାରହନ୍ତି ଆରମ୍ମଣଜୱନସତ୍ତାନୁରୂପଂ। ତଥା ପୱତ୍ତିଂ ପନ ସଯମେୱ ପକାସଯିସ୍ସତି, ଭୱଙ୍ଗପାତୋତି ୱୀଥିଚିତ୍ତୱସେନ ଅପ୍ପୱତ୍ତିତ୍ୱା ଚିତ୍ତସ୍ସ ଭୱଙ୍ଗପାତୋ ୱିଯ, ଭୱଙ୍ଗୱସେନ ଉପ୍ପତ୍ତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଏତ୍ଥ ଚ ୱୀଥିଚିତ୍ତପ୍ପୱତ୍ତିଯା ସୁଖଗ୍ଗହଣତ୍ଥଂ ଅମ୍ବୋପମାଦିକଂ ଆହରନ୍ତି, ତତ୍ରିଦଂ ଅମ୍ବୋପମାମତ୍ତଂ (ଧ। ସ। ଅଟ୍ଠ। ୪୯୮ ୱିପାକୁଦ୍ଧାରକଥା) – ଏକୋ କିର ପୁରିସୋ ଫଲିତମ୍ବରୁକ୍ଖମୂଲେ ସସୀସଂ ପାରୁପିତ୍ୱା ନିଦ୍ଦାଯନ୍ତୋ ଆସନ୍ନେ ପତିତସ୍ସ ଏକସ୍ସ ଅମ୍ବଫଲସ୍ସ ସଦ୍ଦେନ ପବୁଜ୍ଝିତ୍ୱା ସୀସତୋ ୱତ୍ଥଂ ଅପନେତ୍ୱା ଚକ୍ଖୁଂ ଉମ୍ମୀଲେତ୍ୱା ଦିସ୍ୱା ଚ ତଂ ଗହେତ୍ୱା ମଦ୍ଦିତ୍ୱା ଉପସିଙ୍ଘିତ୍ୱା ପକ୍କଭାୱଂ ଞତ୍ୱା ପରିଭୁଞ୍ଜିତ୍ୱା ମୁଖଗତଂ ସହ ସେମ୍ହେନ ଅଜ୍ଝୋହରିତ୍ୱା ପୁନ ତତ୍ଥେୱ ନିଦ୍ଦାଯତି। ତତ୍ଥ ପୁରିସସ୍ସ ନିଦ୍ଦାଯନକାଲୋ ୱିଯ ଭୱଙ୍ଗକାଲୋ, ଫଲସ୍ସ ପତିତକାଲୋ ୱିଯ ଆରମ୍ମଣସ୍ସ ପସାଦଘଟ୍ଟନକାଲୋ, ତସ୍ସ ସଦ୍ଦେନ ପବୁଦ୍ଧକାଲୋ ୱିଯ ଆୱଜ୍ଜନକାଲୋ, ଉମ୍ମୀଲେତ୍ୱା ଓଲୋକିତକାଲୋ ୱିଯ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣପ୍ପୱତ୍ତିକାଲୋ, ଗହିତକାଲୋ ୱିଯ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛନକାଲୋ, ମଦ୍ଦନକାଲୋ ୱିଯ ସନ୍ତୀରଣକାଲୋ, ଉପସିଙ୍ଘନକାଲୋ ୱିଯ ୱୋଟ୍ଠବ୍ବନକାଲୋ, ପରିଭୋଗକାଲୋ ୱିଯ ଜୱନକାଲୋ, ମୁଖଗତଂ ସହ ସେମ୍ହେନ ଅଜ୍ଝୋହରଣକାଲୋ ୱିଯ ତଦାରମ୍ମଣକାଲୋ, ପୁନ ନିଦ୍ଦାଯନକାଲୋ ୱିଯ ପୁନ ଭୱଙ୍ଗକାଲୋ।

ଇମାଯ ଚ ଉପମାଯ କିଂ ଦୀପିତଂ ହୋତି? ଆରମ୍ମଣସ୍ସ ପସାଦଘଟ୍ଟନମେୱ କିଚ୍ଚଂ, ଆୱଜ୍ଜନସ୍ସ ୱିସଯାଭୁଜନମେୱ, ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଦସ୍ସନମତ୍ତମେୱ, ସମ୍ପଟିଚ୍ଛନାଦୀନଞ୍ଚ ପଟିଗ୍ଗଣ୍ହନାଦିମତ୍ତମେୱ , ଜୱନସ୍ସେୱ ପନ ଆରମ୍ମଣରସାନୁଭୱନଂ, ତଦାରମ୍ମଣସ୍ସ ଚ ତେନ ଅନୁଭୂତସ୍ସେୱ ଅନୁଭୱନନ୍ତି ଏୱଂ କିଚ୍ଚୱସେନ ଧମ୍ମାନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ଅସଂକିଣ୍ଣତା ଦୀପିତା ହୋତି। ଏୱଂ ପୱତ୍ତମାନଂ ପନ ଚିତ୍ତଂ ‘‘ଆୱଜ୍ଜନଂ ନାମ ହୁତ୍ୱା ଭୱଙ୍ଗାନନ୍ତରଂ ହୋତି, ତ୍ୱଂ ଦସ୍ସନାଦୀସୁ ଅଞ୍ଞତରଂ ହୁତ୍ୱା ଆୱଜ୍ଜନାନନ୍ତର’’ନ୍ତ୍ୟାଦିନା ନିଯୁଞ୍ଜକେ କାରକେ ଅସତିପି ଉତୁବୀଜନିଯାମାଦି (ଧ। ସ। ଅଟ୍ଠ। ୪୯୮ ୱିପାକୁଦ୍ଧାରକଥା) ୱିଯ ଚିତ୍ତନିଯାମୱସେନେୱ ପୱତ୍ତତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

୧୧। ଏତ୍ତାୱତା ସତ୍ତରସ ଚିତ୍ତକ୍ଖଣାନି ପରିପୂରେନ୍ତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

୧୨।ଅପ୍ପହୋନ୍ତାତୀତକନ୍ତି ଅପ୍ପହୋନ୍ତଂ ହୁତ୍ୱା ଅତୀତଂ। ନତ୍ଥି ତଦାରମ୍ମଣୁପ୍ପାଦୋତି ଚୁଦ୍ଦସଚିତ୍ତକ୍ଖଣାଯୁକେ ତାୱ ଆରମ୍ମଣସ୍ସ ନିରୁଦ୍ଧତ୍ତାୱ ତଦାରମ୍ମଣଂ ନୁପ୍ପଜ୍ଜତି। ନ ହି ଏକୱୀଥିଯଂ କେସୁଚି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାରମ୍ମଣେସୁ କାନିଚି ଅତୀତାରମ୍ମଣାନି ହୋନ୍ତି। ପନ୍ନରସଚିତ୍ତକ୍ଖଣାଯୁକେସୁପି ଜୱନୁପ୍ପତ୍ତିତୋ ପରଂ ଏକମେୱ ଚିତ୍ତକ୍ଖଣଂ ଅୱସିଟ୍ଠନ୍ତି ଦ୍ୱିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ତଦାରମ୍ମଣୁପ୍ପତ୍ତିଯା ଅପ୍ପହୋନକଭାୱତୋ ନତ୍ଥି ଦୁତିଯତଦାରମ୍ମଣସ୍ସ ଉପ୍ପତ୍ତୀତି ପଠମମ୍ପି ନୁପ୍ପଜ୍ଜତି। ଦ୍ୱିକ୍ଖତ୍ତୁମେୱ ହି ତଦାରମ୍ମଣୁପ୍ପତ୍ତି ପାଳିଯଂ ନିଯମିତା ଚିତ୍ତପ୍ପୱତ୍ତିଗଣନାଯଂ ସବ୍ବୱାରେସୁ ‘‘ତଦାରମ୍ମଣାନି ଦ୍ୱେ’’ତି (ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୨୨୭) ଦ୍ୱିନ୍ନମେୱ ଚିତ୍ତୱାରାନଂ ଆଗତତ୍ତା। ଯଂ ପନ ପରମତ୍ଥୱିନିଚ୍ଛଯେ ୱୁତ୍ତଂ –

‘‘ସକିଂ ଦ୍ୱେ ୱା ତଦାଲମ୍ବଂ, ସକିମାୱଜ୍ଜନାଦଯୋ’’ତି (ପରମ। ୱି। ୧୧୬), ତଂ ମଜ୍ଝିମଭାଣକମତାନୁସାରେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଯସ୍ମା ପନ ମଜ୍ଝିମଭାଣକାନଂ ୱାଦୋ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତପାଳିଯା ଅସଂସନ୍ଦନତୋ ସମ୍ମୋହୱିନୋଦନୀଯଂ (ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୨୨୭) ପଟିକ୍ଖିତ୍ତୋୱ, ତସ୍ମା ଆଚରିଯେନପି ଅତ୍ତନା ଅନଧିପ୍ପେତତ୍ତାଯେୱ ଇଧ ଚେୱ ନାମରୂପପରିଚ୍ଛେଦେ ଚ ସକିଂ ତଦାରମ୍ମଣୁପ୍ପତ୍ତି ନ ୱୁତ୍ତା।

୧୩। ୱୋଟ୍ଠବ୍ବନୁପ୍ପାଦତୋ ପରଂ ଛଚିତ୍ତକ୍ଖଣାୱସିଟ୍ଠାଯୁକମ୍ପି ଆରମ୍ମଣଂ ଅପ୍ପାଯୁକଭାୱେନ ପରିଦୁବ୍ବଲତ୍ତା ଜୱନୁପ୍ପତ୍ତିଯା ପଚ୍ଚଯୋ ନ ହୋତି। ଜୱନଞ୍ହି ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନଂ ନିଯମେନ ସତ୍ତଚିତ୍ତକ୍ଖଣାଯୁକେଯେୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯେନାହ ‘‘ଜୱନମ୍ପି ଅନୁପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା’’ତି। ହେତୁମ୍ହି ଚାଯଂ ତ୍ୱାପଚ୍ଚଯୋ, ଜୱନସ୍ସପି

ଅନୁପ୍ପତ୍ତିଯାତି ଅନ୍ତୋ। ଇତରଥା ହି ଅପରକାଲକିରିଯାଯ ସମାନକତ୍ତୁକତା ନ ଲବ୍ଭତୀତି। ଦ୍ୱତ୍ତିକ୍ଖତ୍ତୁନ୍ତି ଦ୍ୱିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ୱା ତିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ୱା। କେଚି ପନ ''ତିକ୍ଖତ୍ତୁ'ନ୍ତି ଇଦଂ ୱଚନସିଲିଟ୍ଠତାମତ୍ତପ୍ପଯୋଜନ''ନ୍ତି ୱଦନ୍ତି, ତଂ ପନ ତେସଂ ଅଭିନିୱେସମତ୍ତଂ। ନ ହି ''ଦ୍ୱିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ୱୋଟ୍ଠବ୍ବନମେୱ ପରିୱତ୍ତତୀ''ତି ୱୁତ୍ତେପି ୱଚନସ୍ସ ଅସିଲିଟ୍ଠଭାୱୋ ଅତ୍ଥି, ନ ଚ ତିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ପୱତ୍ତିଯା ବାଧକଂ କିଞ୍ଚି ୱଚନଂ ଅଟ୍ଠକଥାଦୀସୁ ଅତ୍ଥି। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ସୀହଳଅସଂୱଣ୍ଣନାକାରାପି ''ଦ୍ୱିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ୱା ତିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ୱା''ଇଚ୍ଚେୱ ୱଣ୍ଣେନ୍ତି। ୱୋଟ୍ଠବ୍ବନମେୱ ପରିୱତ୍ତତୀତି ୱୋଟ୍ଠବ୍ବନମେୱ ପୁନପ୍ପୁନଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ତଂ ପନ ଅପ୍ପତ୍ୱା ଅନ୍ତରା ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣାଦୀସୁ ଠତ୍ୱା ଚିତ୍ତପ୍ପୱତ୍ତିଯା ନିୱତ୍ତନଂ ନତ୍ଥି।

ଆନନ୍ଦାଚରିଯୋ ପନେତ୍ଥ (ଧ। ସ। ମୂଲଟୀ। ୪୯୮ ୱିପାକୁଦ୍ଧାରକଥାୱଣ୍ଣନା) ''ଆୱଜ୍ଜନା କୁସଲାକୁସଲାନଂ ଖନ୍ଧାନଂ ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ''ତି (ପଟ୍ଠା। ୧।୧।୪୧୭) ଆୱଜ୍ଜନାଯ କୁସଲାକୁସଲାନଂ ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚଯଭାୱସ୍ସ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ୱୋଟ୍ଠବ୍ବନାୱଜ୍ଜନାନଞ୍ଚ ଅତ୍ଥନ୍ତରାଭାୱତୋ ସତି ଉପ୍ପତ୍ତିଯଂ ୱୋଟ୍ଠବ୍ବନଂ କାମାୱଚରକୁସଲାକୁସଲକିରିଯଜୱନାନଂ ଏକନ୍ତତୋ ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚଯଭାୱେନେୱ ପୱତ୍ତେୟ୍ଯ, ନୋ ଅଞ୍ଞଥାତି ମୁଚ୍ଛାକାଲାଦୀସୁ ମନ୍ଦୀଭୂତୱେଗତାଯ ଜୱନପାରିପୂରିଯା ପରିତ୍ତାରମ୍ମଣଂ ନିଯମିତଙ୍କଂ, ନ ୱୋଟ୍ଠବ୍ବନସ୍ସ ଦ୍ୱତ୍ତିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ପୱତ୍ତିଯାତି ଦୀପେତି। କିଞ୍ଚାପି ଏୱଂ ଦୀପେତି, ତିହେତୁକୱିପାକାନି ପନ ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚଯଭାୱେନ ୱୁତ୍ତାନେୱ। ଖୀଣାସୱାନଂ ଚୁତିୱସେନ ପୱତ୍ତାନି ନ କସ୍ସଚି ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚଯଭାୱଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୀତି ତାନି ୱିଯ ୱୋଟ୍ଠବ୍ବନମ୍ପି ପଚ୍ଚଯୱେକଲ୍ଲତୋ କୁସଲାକୁସଲାଦୀନଂ ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚଯୋ ନ ହୋତୀତି ନ ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ, ତସ୍ମା ଅଟ୍ଠକଥାସୁ ଆଗତନଯେନେୱେତ୍ଥ ପରିତ୍ତାରମ୍ମଣଂ ନିଯମିତନ୍ତି।

୧୪।ନତ୍ଥିୱୀଥିଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦୋ ଉପରିମକୋଟିଯା ସତ୍ତଚିତ୍ତକ୍ଖଣାଯୁକସ୍ସପି ଦ୍ୱତ୍ତିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ୱୋଟ୍ଠବ୍ବନୁପ୍ପତ୍ତିଯା ଅପ୍ପହୋନକଭାୱତୋ ୱୀଥିଚିତ୍ତାନଂ ଉପ୍ପାଦୋ ନତ୍ଥି, ଭୱଙ୍ଗପାତୋୱ ହୋତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଭୱଙ୍ଗଚଲନମେୱାତି ଅୱଧାରଣଫଲଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ନତ୍ଥି ୱୀଥିଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦୋ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅପରେ ପନ ''ନତ୍ଥି ଭୱଙ୍ଗୁପଚ୍ଛେଦୋ''ତି ଅୱଧାରଣଫଲଂ ଦସ୍ସେନ୍ତି, ତଂ ପନ ୱୀଥିଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦାଭାୱୱଚନେନେୱ ସିଦ୍ଧଂ। ସତି ହି ୱୀଥିଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦେ ଭୱଙ୍ଗଂ ଉପଚ୍ଛିଜ୍ଜତି। ଭୱଙ୍ଗୁପଚ୍ଛେଦନାମେନ ପନ ହେଟ୍ଠାପି ୱିସୁଂ ଅୱୁତ୍ତତ୍ତା ଇଧ ଅୱିସେସେନ ୱୁତ୍ତଂ।

୧୫। ସବ୍ବସୋ ୱୀଥିଚିତ୍ତପ୍ପତ୍ତିଯା ଅଭାୱତୋ ପଚ୍ଛିମୱାରୋୱିଧମୋଘୱାରୱସେନ ୱୁତ୍ତୋ, ଅଞ୍ଞତ୍ଥ (ଧ। ସ। ଅଟ୍ଠ। ୪୯୮ ୱିପାକୁଦ୍ଧାରକଥା) ପନ ଦୁତିଯତତିଯୱାରାପି ତଦାରମ୍ମଣଜୱନେହି ସୁଞ୍ଞତ୍ତା ''ମୋଘୱାରା''ତି ୱୁତ୍ତା। ଆରମ୍ମଣଭୂତାତି ୱିସଯଭୂତା, ପଚ୍ଚଯଭୂତା ଚ। ପଚ୍ଚଯୋପି ହି ''ଆରମ୍ମଣ''ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି ''ନ ଲଚ୍ଛତି ମାରୋ ଓତାରଂ, ନ ଲଚ୍ଛତି ମାରୋ ଆରମ୍ମଣ''ନ୍ତ୍ୟାଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ୩।୮୦) ୱିଯ। ତେନେୱେତ୍ଥ ମୋଘୱାରସ୍ସପି ଆରମ୍ମଣଭୂତା ୱିସଯପ୍ପୱତ୍ତୀତି ସିଦ୍ଧଂ। ଅତିପରିତ୍ତାରମ୍ମଣଞ୍ହି ମୋଘୱାରପଞ୍ଞାପନସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି। ଇତରଥା ହି ଭୱଙ୍ଗଚଲନସ୍ସ ସକସକଗୋଚରେଯେୱ ପୱତ୍ତନତୋ ପଚ୍ଛିମୱାରସ୍ସ ଅତିପରିତ୍ତାରମ୍ମଣେ ପୱତ୍ତି ନତ୍ଥୀତି ''ଚତୁନ୍ନଂ ୱାରାନଂ ଆରମ୍ମଣଭୂତା''ତି ୱଚନଂ ଦୁରୁପପାଦନଂ ସିଯାତି।

୧୬। ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରେ ଯଥାରହଂ ତଂତଂଦ୍ୱାରାନୁରୂପଂ, ତଂତଂପଚ୍ଚଯାନୁରୂପଂ, ତଂତଂଆରମ୍ମଣାଦିଅନୁରୂପଞ୍ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନାନି ୱୀଥିଚିତ୍ତାନି ଆୱଜ୍ଜନଦସ୍ସନାଦିସମ୍ପଟିଚ୍ଛନସନ୍ତୀରଣୱୋଟ୍ଠବ୍ବନଜୱନତଦାରମ୍ମଣୱସେନ ଅୱିସେସତୋ ସତ୍ତେୱ ହୋନ୍ତି। ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦା ଚିତ୍ତାନଂ ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ ଉପ୍ପତ୍ତିୱସେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନଚିତ୍ତାନିଯେୱ ୱା ଚତୁଦ୍ଦସ ଆୱଜ୍ଜନାଦିପଞ୍ଚକସତ୍ତଜୱନତଦାରମ୍ମଣଦ୍ୱଯୱସେନ। ୱିତ୍ଥାରା ପନ ଚତୁପଞ୍ଞାସ ସବ୍ବେସମେୱ କାମାୱଚରାନଂ ଯଥାସମ୍ଭୱଂ ତତ୍ଥ ଉପ୍ପଜ୍ଜନତୋ,

ଏତ୍ତାତି ୱିସଯପ୍ପୱତ୍ତିସଙ୍ଗହୋ।

ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରୱୀଥିୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ମନୋଦ୍ୱାରୱୀଥି

ପରିତ୍ତଜୱନୱାରୱଣ୍ଣନା

୧୭। ମନୋଦ୍ୱାରିକଚିତ୍ତାନଂ ଅତୀତାନାଗତମ୍ପି ଆରମ୍ମଣଂ ହୋତୀତି ତେସଂ ଅତିମହନ୍ତାଦିୱସେନ ୱିସଯୱୱତ୍ଥାନଂ କାତୁଂ ନ ସକ୍କାତି ୱିଭୂତାୱିଭୂତୱସେନେୱେତଂ ନିଯମେତୁଂ ''ଯଦି ୱିଭୂତମାରମ୍ମଣ''ନ୍ତ୍ୟାଦି ୱୁତ୍ତଂ।

୧୯।ଏତ୍ତାତି ମନୋଦ୍ୱାରେ। ଏକଚତ୍ତାଲୀସ ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରାୱେଣିକାନଂ ଦ୍ୱିପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣମନୋଧାତୁତ୍ତଯୱସେନ ତେରସଚିତ୍ତାନଂ ତତ୍ଥ ଅପ୍ପୱତ୍ତନତୋ।

ପରିତ୍ତଜଵନୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଅପ୍ପନାଜଵନୱାରୱଣ୍ଣନା

୨୦।ୱିଭୂତାୱିଭୂତଭେଦୋ ନତ୍ଥି ଆରମ୍ମଣସ୍ସ ୱିଭୂତକାଲେୟେୱ ଅପ୍ପନାସମ୍ଭୱତୋ।

୨୧। ତତ୍ଥ ହି ଛବ୍ବୀସତିମହଗ୍ଗତଲୋକୁତ୍ତରଜଵନେସୁ ଯଂ କିଞ୍ଚି ଜଵନଂ ଅପ୍ପନାୱୀଥିମୋତରତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ପରିକମ୍ମୋପଚାରାନୁଲୋମଗୋତ୍ରଭୁନାମେନ ଯଥାକ୍କମଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ନିରୁଦ୍ଧେତି ଯୋଜନା। ପଠମଚିତ୍ତଞ୍ହି ଅପ୍ପନାଯ ପରିକମ୍ମତ୍ତା ପଟିସଙ୍ଖାରକଭୂତତ୍ତା ପରିକମ୍ମଂ। ଦୁତିଯଂ ସମୀପଚାରିତ୍ତା ଉପଚାରଂ। ନାଚ୍ଚାସନ୍ନୋପି ହି ନାତିଦୂରପ୍ପୱତ୍ତି ସମୀପଚାରୀ ନାମ ହୋତି, ଅପ୍ପନଂ ଉପେଚ୍ଚ ଚରତୀତି ୱା ଉପଚାରଂ। ତତିଯଂ ପୁବ୍ବଭାଗେ ପରିକମ୍ମାନଂ, ଉପରିଅପ୍ପନାଯ ଚ ଅନୁକୂଲତ୍ତା ଅନୁଲୋମଂ। ଚତୁତ୍ଥଂ ପରିତ୍ତଗୋତ୍ତସ୍ସ, ପୁଥୁଜ୍ଜନଗୋତ୍ତସ୍ସ ଚ ଅଭିଭଵନତୋ, ମହଗ୍ଗତଗୋତ୍ତସ୍ସ, ଲୋକୁତ୍ତରଗୋତ୍ତସ୍ସ ଚ ଭାୱନତୋ ୱଡ୍ଢନତୋ ଗୋତ୍ରଭୁ, ଇମାନି ଚତ୍ତାରି ନାମାନି ଚତୁକ୍ଖତ୍ତୁଂ ପୱତ୍ତିଯଂ ଅନୱସେସତୋ ଲବ୍ଭନ୍ତି, ତିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ପୱତ୍ତିଯଂ ପନ ଉପଚାରାନୁଲୋମଗୋତ୍ରଭୁନାମେନେୱ ଲବ୍ଭନ୍ତି। ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୨।୮୦୪) ପନ ପୁରିମାନଂ ତିଣ୍ଣଂ , ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ୱା ଅୱିସେସେନପି ପରିକମ୍ମାଦିନାମଂ ୱୁତ୍ତଂ, ଚତୁକ୍ଖତ୍ତୁଂ, ତିକ୍ଖତ୍ତୁମେୱ ୱା ପଞ୍ଚମଂ, ଚତୁତ୍ଥଂ ୱା ଉପ୍ପଜ୍ଜିତବ୍ବଅପ୍ପନାନୁରୂପତୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ପରିକମ୍ମାଦିନାମାନଂ ଅନୱସେସତୋ ଲବ୍ଭମାନୱାରଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ''ଚତୁକ୍ଖତ୍ତୁ''ନ୍ତି ଆଦିତୋ ୱୁତ୍ତଂ, ଗଣନପଟିପାଟିୱସେନ ପନ ''ପଞ୍ଚମଂ ୱା''ତି ଓସାନେ ୱୁତ୍ତଂ।

ଯଥାରହନ୍ତି ଖିପ୍ପାଭିଞ୍ଞଦନ୍ଧାଭିଞ୍ଞାନୁରୂପଂ। ଖିପ୍ପାଭିଞ୍ଞସ୍ସ ହି ତିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ପୱତ୍ତକାମାୱଚରଜଵନାନନ୍ତରଂ ଚତୁତ୍ଥଂ ଅପ୍ପନାଚିତ୍ତମୁପ୍ପଜ୍ଜତି। ଦନ୍ଧାଭିଞ୍ଞସ୍ସ ଚତୁକ୍ଖତ୍ତୁଂ ପୱତ୍ତଜଵନାନନ୍ତରଂ ପଞ୍ଚମଂ ଅପ୍ପନା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ଯସ୍ମା ପନ ଅଲଦ୍ଧାସେୱନଂ ଅନୁଲୋମଂ ଗୋତ୍ରଭୁଂ ଉପ୍ପାଦେତୁଂ ନ ସକ୍କୋତି, ଲଦ୍ଧାସେୱନମ୍ପି ଚ ଛଟ୍ଠଂ ସତ୍ତମଂ ଭୱଙ୍ଗସ୍ସ ଆସନ୍ନଭାୱେନ ପପାତାସନ୍ନପୁରିସୋ ୱିଯ ଅପ୍ପନାୱସେନ ପତିଟ୍ଠାତୁଂ ନ ସକ୍କୋତି, ତସ୍ମା ଚତୁତ୍ଥତୋ ଓରଂ, ପଞ୍ଚମତୋ ପରଂ ୱା ଅପ୍ପନା ନ ହୋତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଯଥାଭିନୀହାରୱସେନାତି ରୂପାରୂପଲୋକୁତ୍ତରମଗ୍ଗଫଲାନୁରୂପସମଥୱିପସ୍ସନାଭାୱନାଚିତ୍ତାଭିନୀହରଣାନୁରୂପତୋ, ଅପ୍ପନାଯ ୱୀଥି ଅପ୍ପନାୱୀଥି। ''ତତୋ ପରଂ ଭୱଙ୍ଗପାତୋୱ ହୋତୀ''ତି ଏତ୍ତକେୟେୱ ୱୁତ୍ତେ ଚତୁତ୍ଥଂ, ପଞ୍ଚମଂ ୱା ଓତିଣ୍ଣଅପ୍ପନାତୋ ପରଂ ଭୱଙ୍ଗପାତୋୱ ହୋତି, ନ ମଗ୍ଗାନନ୍ତରଂ ଫଲଚିତ୍ତଂ, ସମାପତ୍ତିୱୀଥିଯଞ୍ଚ ଝାନଫଲଚିତ୍ତାନି ପୁନପ୍ପୁନନ୍ତି ଗଣ୍ହେଯ୍ୟୁନ୍ତି ପୁନ ''ଅପ୍ପନାୱସାନେ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ନିକାଯନ୍ତରିଯା କିର ଲୋକିଯପ୍ପନାସୁ ପଠମକପ୍ପନାତୋ ପରଂ ସତ୍ତମଜଵନପୂରଣତ୍ଥଂ ଦ୍ୱତ୍ତିକ୍ଖତ୍ତୁଂ କାମାୱଚରଜଵନାନମ୍ପି ପୱତ୍ତିଂ ୱଣ୍ଣେନ୍ତୀତି ତେସଂ ମତିନିସେଧନତ୍ଥଂ ''ଭୱଙ୍ଗପାତୋୱା''ତି ସାୱଧାରଣଂ ୱୁତ୍ତଂ।

୨୨।ତତ୍ଥାତି ତେସୁ ଅଟ୍ଠଞାଣସମ୍ପଯୁତ୍ତକାମାୱଚରଜଵନେସୁ, ତେସୁ ଚ ଛବ୍ବୀସତିମହଗ୍ଗତଲୋକୁତ୍ତରଜଵନେସୁ। ତତ୍ଥାତି ୱା ତସ୍ମିଂ ଅପ୍ପନାୱାରେ। ସୋମନସ୍ସସହଗତଜଵନାନନ୍ତରନ୍ତି ସୋମନସ୍ସସହଗତାନଂ ଚତୁନ୍ନଂ କୁସଲକିରିଯଜଵନାନଂ ଅନନ୍ତରଂ। ସୋମନସ୍ସସହଗତାୱାତି ଚତୁକ୍କଜ୍ଝାନସ୍ସ, ସୁକ୍ଖୱିପସ୍ସକାଦୀନଂ ମଗ୍ଗଫଲସ୍ସ ଚ ୱସେନ ସୋମନସ୍ସସହଗତାୱ, ନ ପନ ଉପେକ୍ଖାସହଗତା ଭିନ୍ନୱେଦନାନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ଆସେୱନପଚ୍ଚଯଭାୱସ୍ସ ଅନୁଦ୍ଧଟତ୍ତା। ପାଟିକଙ୍ଖିତବ୍ବାତି ପସଂସିତବ୍ବା, ଇଚ୍ଛିତବ୍ବାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ତତ୍ଥାପୀତି ତସ୍ମିଂ ଏକୱେଦନଜଵନୱାରେପି। କୁସଲଜଵନାନନ୍ତରନ୍ତି ଚତୁବିଧଞାଣସମ୍ପଯୁତ୍ତକୁସଲଜଵନାନନ୍ତରଂ କୁସଲଜଵନମପ୍ପେତି, ନ କିରିଯଜଵନଂ ଭିନ୍ନସନ୍ତାନେ ନିବ୍ବତ୍ତନତୋ। ହେଟ୍ଠିମଞ୍ଚ ଫଲତ୍ତଯମପ୍ପେତି ସମାପତ୍ତିୱୀଥିଯନ୍ତ୍ୟଧିପ୍ପାଯୋ।

୨୩।ସୁଖପୁଞ୍ଞମ୍ହା ସୋମନସ୍ସସହଗତତିହେତୁକକୁସଲଦ୍ୱଯତୋ ପରଂ ଅଗ୍ଗଫଲୱିପାକକିରିଯୱଜ୍ଜିତଲୋକିଯଲୋକୁତ୍ତରଚତୁକ୍କଜ୍ଝାନଜଵନୱସେନ ଦ୍ୱତ୍ତିଂସ, ଉପେକ୍ଖକା ତିହେତୁକକୁସଲଦ୍ୱଯତୋ ପରଂ ତଥେୱ ପଞ୍ଚମଜ୍ଝାନାନି ଦ୍ୱାଦସ, ସୁଖିତକ୍ରିଯତୋ ତିହେତୁକଦ୍ୱଯତୋ ପରଂ କିରିଯଜ୍ଝାନଚତୁକ୍କସ୍ସ, ଅଗ୍ଗଫଲଚତୁକ୍କସ୍ସ ଚ ୱସେନ ଅଟ୍ଠ, ଉପେକ୍ଖକା ତିହେତୁକଦ୍ୱଯତୋ ପରଂ ଉପେକ୍ଖାସହଗତରୂପାରୂପକିରିଯପଞ୍ଚକସ୍ସ, ଅଗ୍ଗଫଲସ୍ସ ଚ ୱସେନ ଛ ଅପ୍ପନା ସମ୍ଭୋନ୍ତି।

୨୪।ଏତ୍ଥାତି ୱୀଥିସଙ୍ଗହାଧିକାରେ।

ଅପ୍ପନାଜଵନୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ମନୋଦ୍ୱାରଓ୍ୱୀଥିଓ୍ୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଅପ୍ପନାଜଓ୍ୱନଓ୍ୱାରଓ୍ୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ତଦାରମ୍ମଣନିଯମଓ୍ୱଣ୍ଣନା

୨୫।ସଵ୍ୱତ୍ଥାପୀତି ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରମନୋଦ୍ୱାରେପି।

୨୬।ଇଟ୍ଠେତି ଇଟ୍ଠମଜ୍ଝତ୍ତେ। ଅତିଇଟ୍ଠାରମ୍ମଣଞ୍ହି ଓ୍ୱିସୁଂ ଓ୍ୱକ୍ଖତି। କୁସଲଓ୍ୱିପାକାନି ପଞ୍ଚଓ୍ୱିଞ୍ଞାଣସମ୍ପଟିଚ୍ଛନସନ୍ତୀରଣତଦାରମ୍ମଣାନୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଇଟ୍ଠମଜ୍ଝତ୍ତେ ସନ୍ତୀରଣତଦାରମ୍ମଣାନି ଉପେକ୍ଖାସହଗତାନେଓ୍ୱାତି ଆହ ''ଅତିଇଟ୍ଠେ ପନ ସୋମନସ୍ସସହଗତାନେଓ୍ୱା''ତି। ଓ୍ୱିପାକସ୍ସ ହି କମ୍ମାନୁଭାଓ୍ୱତୋ ପଓ୍ୱତ୍ତମାନସ୍ସ ଆଦାସେ ମୁଖନିମିତ୍ତଂ ଓ୍ୱିଯ ନିଵ୍ୱିକପ୍ପତାଯ ପକପ୍ପେତ୍ୱା ଗହଣାଭାଓ୍ୱତୋ ଯଥାରମ୍ମଣମେଓ୍ୱ ଓ୍ୱେଦନାଯୋଗୋ ହୋତି, କୁସଲାକୁସଲାନଂ ପନ ଅପ୍ପହୀନଓ୍ୱିପଲ୍ଲାସେସୁ ସନ୍ତାନେସୁ ପଓ୍ୱତ୍ତିଯା ଅତିଇଟ୍ଠେପି ଇଟ୍ଠମଜ୍ଝତ୍ତଅନିଟ୍ଠାକାରତୋ, ଅନିଟ୍ଠେପି ଇଟ୍ଠେଟ୍ଠମଜ୍ଝତ୍ତାକାରତୋ ଗହଣଂ ହୋତି। ତଥା ହି ଅସ୍ସଦ୍ଧାଦୀନଂ ବୁଦ୍ଧାଦୀସୁ ଅତିଇଟ୍ଠାରମ୍ମଣେସୁପି ଉପେକ୍ଖାଜଓ୍ୱନଂ ହୋତି, ତିତ୍ଥିଯାଦୀନଞ୍ଚ ଦୋମନସ୍ସଜଓ୍ୱନଂ, ଗମ୍ଭୀରପକତିକାଦୀନଞ୍ଚ ପଟିକ୍କୂଲାରମ୍ମଣେ ଉପେକ୍ଖାଜଓ୍ୱନଂ, ସୁନଖାଦୀନଞ୍ଚ ତତ୍ଥ ସୋମନସ୍ସଜଓ୍ୱନଂ, ପୁରିମପଚ୍ଛାଭାଗପ୍ପଓ୍ୱତ୍ତାନି ପନ ଓ୍ୱିପାକାନି ଯଥାଓ୍ୱୁତ୍ତକାନେଓ୍ୱ । ଅପିଚ ଅସୁଚିଦସ୍ସନେ ସୁମନାଯମାନାନଂ ସୁନଖାଦୀନନ୍ତି। ଚକ୍ଖୁଓ୍ୱିଞ୍ଞାଣାଦୀନଂ ପନ ଅତିଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠେସୁ ପଓ୍ୱତ୍ତମାନାନମ୍ପି ଉପେକ୍ଖାସହଗତଭାଓ୍ୱେ କାରଣଂ ହେଟ୍ଠା କଥିତମେଓ୍ୱ।

୨୭।ତତ୍ଥାପୀତି ତଦାରମ୍ମଣେସୁପି। ସୋମନସ୍ସସହଗତକିରିଯଜଓ୍ୱନାଓ୍ୱସାନେତି ସହେତୁକାହେତୁକସୁଖସହଗତକିରିଯପଞ୍ଚକାଓ୍ୱସାନେ। ଖୀଣାସଓ୍ୱାନଂ ଚିତ୍ତଓ୍ୱିପଲ୍ଲାସାଭାଓ୍ୱେନ କିରିଯଜଓ୍ୱନାନିପି ଯଥାରମ୍ମଣମେଓ୍ୱ ପଓ୍ୱତ୍ତନ୍ତୀତି ଓ୍ୱୁତ୍ତଂ ''ସୋମନସ୍ସସହଗତକିରିଯଜଓ୍ୱନାଓ୍ୱସାନେ''ତ୍ୟାଦି। କେଚି ପନ ଆଚରିଯା ''ପଟ୍ଠାନେ (ଧ। ସ। ମୂଲଟୀ। ୪୯୮ ଓ୍ୱିପାକୁଦ୍ଧାରକଥାଓ୍ୱଣ୍ଣନା) 'କୁସଲାକୁସଲେ ନିରୁଦ୍ଧେ ଓ୍ୱିପାକୋ ତଦାରମ୍ମଣତା ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ'ତି (ପଟ୍ଠା। ୩।୧।୯୮) କୁସଲାକୁସଲାନମେଓ୍ୱାନନ୍ତରଂ ତଦାରମ୍ମଣଂ ଓ୍ୱୁତ୍ତନ୍ତି ନତ୍ଥି କିରିଯଜଓ୍ୱନାନନ୍ତରଂ ତଦାରମ୍ମଣୁପ୍ପାଦୋ''ତି ଓ୍ୱଦନ୍ତି। ତତ୍ଥ ଓ୍ୱୁଚ୍ଚତେ – ଯଦି ଅଵ୍ୟାକତାନନ୍ତରମ୍ପି ତଦାରମ୍ମଣଂ ଓ୍ୱୁଚ୍ଚେଯ୍ୟ। ପରିତ୍ତାରମ୍ମଣେ ଓ୍ୱୋଟ୍ଠବ୍ବନାନନ୍ତରମ୍ପି ତସ୍ସ ପଓ୍ୱତ୍ତିଂ ମଞ୍ଞେଯ୍ୟୁନ୍ତି କିରିଯଜଓ୍ୱନାନନ୍ତରଂ ତଦାରମ୍ମଣଂ ନ ଓ୍ୱୁତ୍ତଂ, ନ ପନ ଅଲବ୍ଭନତୋ। ଲବ୍ଭମାନସ୍ସପି ହି କେନଚି ଅଧିପ୍ପାଯେନ କତ୍ଥଚି ଅଓ୍ୱଚନଂ ଦିସ୍ସତି, ଯଥା ତଂ ଧମ୍ମସଙ୍ଗହେ ଲବ୍ଭମାନମ୍ପି ହଦଯଓ୍ୱତ୍ଥୁ ଦେସନାଭେଦପରିହାରତ୍ଥଂ ନ ଓ୍ୱୁତ୍ତନ୍ତି।

୨୮।ଦୋମନସ୍ସ…ପେ… ଉପେକ୍ଖାସହଗତାନେଓ୍ୱ ଭଓ୍ୱନ୍ତି, ନ ସୋମନସ୍ସସହଗତାନି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ଓ୍ୱିରୁଦ୍ଧସଭାଓ୍ୱତ୍ତା। ତେନେଓ୍ୱ ହି ପଟ୍ଠାନେ ଦୋମନସ୍ସାନନ୍ତରଂ ସୋମନସ୍ସଂ, ତଦନନ୍ତରଞ୍ଚ ଦୋମନସ୍ସଂ ଅନୁଦ୍ଧଟଂ। ତଥା ହି ''ସୁଖାଯ ଓ୍ୱେଦନାଯ ସମ୍ପଯୁତ୍ତୋ ଧମ୍ମୋ ସୁଖାଯ ଓ୍ୱେଦନାଯ ସମ୍ପଯୁତ୍ତସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ''ତ୍ୟାଦିନା (ପଟ୍ଠା। ୧।୨।୪୫) ସୁଖଦୁକ୍ଖଓ୍ୱେଦନାଯ ସମ୍ପଯୁତ୍ତା ଧମ୍ମା ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ତନୋ ସମାନଓ୍ୱେଦନାସମ୍ପଯୁତ୍ତାନଂ ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖଓ୍ୱେଦନାଯ ସମ୍ପଯୁତ୍ତକାନଞ୍ଚ ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚଯଭାଓ୍ୱେନ ଦ୍ୱୀସୁ ଦ୍ୱୀସୁ ଓ୍ୱାରେସୁ ଓ୍ୱୁତ୍ତା, ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖଓ୍ୱେଦନାଯ ସମ୍ପଯୁତ୍ତକା ପନ ସମାନଓ୍ୱେଦନାସମ୍ପଯୁତ୍ତାନଂ, ଇତରଓ୍ୱେଦନାଦ୍ୱଯସମ୍ପଯୁତ୍ତାନଞ୍ଚ ଧମ୍ମାନଂ ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚଯଭାଓ୍ୱେନ ତୀସୁ ଓ୍ୱାରେସୂତି ଏଓ୍ୱଂ ଓ୍ୱେଦନାତ୍ତିକେ ସତ୍ତେଓ୍ୱ ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚଯଓ୍ୱାରା ଓ୍ୱୁତ୍ତା। ଯଦି ଚ ଦୋମନସ୍ସାନନ୍ତରଂ ସୋମନସ୍ସଂ, ସୋମନସ୍ସାନନ୍ତରଂ ଓ୍ୱା ଦୋମନସ୍ସଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜେଯ୍ୟ, ସୁଖଦୁକ୍ଖଓ୍ୱେଦନାସମ୍ପଯୁତ୍ତାନମ୍ପି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚଯଓ୍ୱସେନ ଦ୍ୱେ ଓ୍ୱାରେ ଓ୍ୱଡ୍ଢେତ୍ୱା ନଓ୍ୱ ଓ୍ୱାରା ଓ୍ୱତ୍ତବ୍ବା ସିଯୁଂ, ନ ପନେଓ୍ୱଂ ଓ୍ୱୁତ୍ତା। ତସ୍ମା ନ ତେସଂ ତଦନନ୍ତରଂ ଉପ୍ପତ୍ତି ଅତ୍ଥି। ଏତ୍ଥ ଚ ''ସୋମନସ୍ସସହଗତକିରିଯଜଓ୍ୱନାଓ୍ୱସାନେ''ତ୍ୟାଦିନା ଅଯମ୍ପି ନିଯମୋ ଅନୁଞ୍ଞାତୋ –

''ପରିତ୍ତକୁସଲାଦୋସ-ପାପସାତକ୍ରିଯାଜଓ୍ୱା ;

ପଞ୍ଚସ୍ୱେକଂ ତଦାଲମ୍ବଂ, ସୁଖିତେସୁ ଯଥାରହଂ।

''ପାପାକାମସୁଭା ଚେଓ୍ୱ, ସୋପେକ୍ଖା ଚ କ୍ରିଯାଜଓ୍ୱା;

ସୋପେକ୍ଖେସୁ ତଦାଲମ୍ବଂ, ଛସ୍ୱେକମନୁରୂପତୋ''ତି।

ଅଯଞ୍ହି ଜଓ୍ୱନେନ ତଦାରମ୍ମଣନିଯମୋ ଅଵ୍ୟଭିଚାରୀ। ''ଞାଣସମ୍ପଯୁତ୍ତଜଓ୍ୱନତୋ ଞାଣସମ୍ପଯୁତ୍ତତଦାରମ୍ମଣ''ନ୍ତ୍ୟାଦିନଯପ୍ପଓ୍ୱତ୍ତୋ ପନ ଅନେକନ୍ତିକୋ।

ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ହି ଅକୁସଲଜଓନେସୁ ପରିଚିତସ୍ସ କଦାଚି କୁସଲଜଓନେସୁ ଜଓିତେସୁ, କୁସଲଜଓନେସୁ ୱା ପରିଚିତସ୍ସ କଦାଚି ଅକୁସଲଜଓନେସୁ ଜଓିତେସୁ ଅକୁସଲାନନ୍ତରଂ ପଓତ୍ତପରିଚଯେନ ତିହେତୁକଜଓନତୋପି ପରଂ ଅହେତୁକତଦାରମ୍ମଣଂ ହୋତି, ତଥା କୁସଲାନନ୍ତରଂ ପଓତ୍ତପରିଚଯେନ ଅକୁସଲଜଓନତୋ ପରଂ ତିହେତୁକତଦାରମ୍ମଣମ୍ପି, ପଟିସନ୍ଧିନିଵତ୍ତକକମ୍ମତୋ ପନ ଅଞ୍ଞକମ୍ମେନ ତଦାରମ୍ମଣପ୍ପଓତ୍ତିଯଂ ୱତ୍ତବ୍ବମେୱ ନତ୍ଥି। ତଥା ଚ ୱୁତ୍ତଂ ପଟ୍ଠାନେ ''ଅହେତୁକେ ଖନ୍ଧେ ଅନିଚ୍ଚତୋ ଦୁକ୍ଖତୋ ଅନତ୍ତତୋ ୱିପସ୍ସନ୍ତି, କୁସଲାକୁସଲେ ନିରୁଦ୍ଧେ ଅହେତୁକୋ ୱିପାକୋ ତଦାରମ୍ମଣତା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, କୁସଲାକୁସଲେ ନିରୁଦ୍ଧେ ସହେତୁକୋ ୱିପାକୋ ତଦାରମ୍ମଣତା ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ''ତି (ପଟ୍ଠା। ୩।୧।୯୮)।

ତସ୍ମାତି ଯସ୍ମା ଦୋମନସ୍ସଜଓନାଓସାନେ ଉପେକ୍ଖାସହଗତାନେୱ ହୋନ୍ତି। ତସ୍ମା ଦୋମନସ୍ସସହଗତଜଓନାଓସାନେ ଉପେକ୍ଖାସହଗତସନ୍ତୀରଣଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। 'ସୋମନସ୍ସପଟିସନ୍ଧିକସ୍ସା'ତି ଇମିନାୱ ଭଓଙ୍ଗପାତାଭାୱୋ ଦୀପିତୋୱ ହୋତି ଦୋମନସ୍ସାନନ୍ତରଂ ସୋମନସ୍ସାଭାୱତୋତି ତଂ ଅୱତ୍ୱା ତଦାରମ୍ମଣାଭାୱମେୱ ପରିକପ୍ପେନ୍ତୋ ଆହ ''ଯଦି ତଦାରମ୍ମଣସମ୍ଭୱୋ ନତ୍ଥୀ''ତି। ସୋମନସ୍ସପଟିସନ୍ଧିକସ୍ସ ତିଷ୍ଠିଯାଦିନୋ ବୁଦ୍ଧାଦିଅତିଇଟ୍ଠାରମ୍ମଣେ ପି ପଟିହତଚିତ୍ତସ୍ସ ଦୋମନସ୍ସଜଓନେ ଜଓିତେ ୱୁତ୍ତନଯେନ ସୋମନସ୍ସତଦାରମ୍ମଣସ୍ସ ଅତିଇଟ୍ଠାରମ୍ମଣେ ଚ ଉପେକ୍ଖାସହଗତତଦାରମ୍ମଣସ୍ସ ଅନୁପ୍ପଜ୍ଜନତୋ, କେନଚି ୱା ଅସପ୍ପାଯେନ ପରିହୀନଲୋକିଯଜ୍ଝାନଂ ଆରବ୍ଭ ''ପଣୀତଧମ୍ମୋ ମେ ନଟ୍ଠୋ''ତି ୱିପ୍ପଟିସାରଂ ଜନେନ୍ତସ୍ସ ଦୋମନସ୍ସଜଓନେ ସତି ଅକାମାୱଚରାରମ୍ମଣେ ତଦାରମ୍ମଣାଭାୱତୋ ଯଦି ତଦାରମ୍ମଣସ୍ସ ଉପ୍ପତ୍ତିସମ୍ଭୱୋ ନତ୍ଥୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ପରିଚିତପୁବ୍ବନ୍ତି ପୁବ୍ବେ ପରିଚିତଂ, ତସ୍ମିଂ ଭୱେ ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ଗହିତପୁବ୍ବଂ। ଉପେକ୍ଖାସହଗତସନ୍ତୀରଣଂଉପ୍ପଜ୍ଜତି ନିରାୱଜ୍ଜନମ୍ପି। ଯଥା ତଂ ନିରୋଧା ୱୁଟ୍ଠହନ୍ତସ୍ସ ଫଲଚିତ୍ତନ୍ତ୍ୟଧିପ୍ପାଯୋ। ଯଥାହୁ –

''ନିରାୱଜ୍ଜଂ କଥଂ ଚିତ୍ତଂ, ହୋତି ନେତଞ୍ହି ସମ୍ମତଂ;

ନିଯମୋ ନ ୱିନାୱଜ୍ଜଂ, ନିରୋଧା ଫଲଦସ୍ସନା''ତି।

କେନ ପନ କିଚ୍ଚେନ ଇଦଂ ଚିତ୍ତଂ ପଓତ୍ତତୀତି? ତଦାରମ୍ମଣକିଚ୍ଚେନ ତାୱ ନ ପଓତ୍ତତି ଜଓନାରମ୍ମଣସ୍ସ ଅଗ୍ଗହଣତୋ, ନାପି ସନ୍ତୀରଣକିଚ୍ଚେନ ଯଥାସମ୍ପଟିଚ୍ଛିତସ୍ସ ସନ୍ତୀରଣୱସେନ ଅପ୍ପୱତ୍ତନତୋ, ପଟିସନ୍ଧିଚୁତୀସୁ ୱତ୍ତବ୍ବମେୱ ନତ୍ଥି, ପାରିସେସତୋ ପନ ଭୱସ୍ସ ଅଙ୍ଗଭାୱତୋ ଭୱଙ୍ଗକିଚ୍ଚେନାତି ଯୁତ୍ତଂ ସିଯା। ଆଚରିଯଧମ୍ମପାଲତ୍ଥେରେନପି (ଧ। ସ। ଅନୁଟୀ। ୪୯୮ ୱିପାକୁଦ୍ଧାରକଥାୱଣ୍ଣନା) ହି ଅଯମତ୍ଥୋ ଦସ୍ସିତୋୱ। ଯଂ ପନ ପଟିସନ୍ଧିଭୱଙ୍ଗାନଂ ଧମ୍ମତୋ, ଆରମ୍ମଣତୋ ଚ ସମାନତଂ ୱକ୍ଖତି, ତଂ ଯେଭୁଯ୍ୟତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ନ ହି ଇଦମେକଂ ଠାନଂ ୱଜ୍ଜେତ୍ୱା ପଟିସନ୍ଧିଭୱଙ୍ଗାନଂ ୱିସଦିସତା ଅତ୍ଥି। ତମନନ୍ତରିତ୍ୱାତି ତଂ ଅତ୍ତନୋ ଅନନ୍ତରଂ ଅବ୍ୟୱହିତଂ କତ୍ୱା, ତଦନନ୍ତରନ୍ତ୍ୟତ୍ଥୋ।

୨୯।କାମାୱଚର…ପେ… ଇଚ୍ଛନ୍ତୀତି ଏତ୍ଥ କାମାୱଚରଜଓନାୱସାନେଯେୱ ତଦାରମ୍ମଣଂ ଇଚ୍ଛନ୍ତି କାମତଣ୍ହାନିଦାନକମ୍ମନିଵତ୍ତତ୍ତା। ନ ହି ତଂ କାମତଣ୍ହାହେତୁକେନ କମ୍ମୁନା ଜନିତଂ ଅତଂସଭାୱସ୍ସ ରୂପାରୂପାୱଚରଲୋକୁତ୍ତରଜଓନସ୍ସ ଅନନ୍ତରଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। କିଂକାରଣା? ଅଜନକତ୍ତା, ଜନକସମାନତ୍ତାଭାୱତୋ ଚ। ଯଥା ହି ଗେହତୋ ବହି ନିକ୍ଖମିତୁକାମୋ ବାଲକୋ ଜନକଂ, ତଂସଦିସଂ ୱା ଅଙ୍ଗୁଲିଯଂ ଗହେତ୍ୱା ନିକ୍ଖମତି, ନାଞ୍ଞଂ ରାଜପୁରିସାଦିଂ, ଏୱଂ ଭୱଙ୍ଗୱିସଯତୋ ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ପଓତ୍ତମାନଂ ତଦାରମ୍ମଣଂ ଜନକଂ କାମାୱଚରକୁସଲାକୁସଲଂ, ତଂସଦିସଂ ୱା କାମାୱଚରକିରିଯଜଓନଂ ଅନୁବନ୍ଧତି, ନ ପନ ତସ୍ସ ୱିସଦିସାନି ମହଗ୍ଗତଲୋକୁତ୍ତରଜଓନାନି। ତଥା କାମାୱଚରସତ୍ତାନମେୱ ତଦାରମ୍ମଣଂ ଇଚ୍ଛନ୍ତି, ନ ବ୍ରହ୍ମାନଂ ତଦାରମ୍ମଣୂପନିସ୍ସଯସ୍ସ କାମାୱଚରପଟିସନ୍ଧିବୀଜସ୍ସାଭାୱତୋ। ତଥା କାମାୱଚରଧମ୍ମେସ୍ୱେୱ ଆରମ୍ମଣଭୂତେସୁ ଇଚ୍ଛନ୍ତି। ନ ଇତରେସୁ ଅପରିଚିତତ୍ତା। ଯଥା ହି ସୋ ବାଲକୋ ଜନକଂ, ତଂସଦିସଂ ୱା ଅନୁଗଚ୍ଛନ୍ତୋପି ଅରଞ୍ଞାଦିଅପରିଚିତଟ୍ଠାନଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତଂ ଅନନୁବନ୍ଧିତ୍ୱା ପମୁଖଙ୍ଗଣାଦିମ୍ହି ପରିଚିତଟ୍ଠାନେଯେୱ ଅନୁବନ୍ଧତି, ଏୱମିଦମ୍ପି ରୂପାୱଚରାଦିଅପରିଚିତାରମ୍ମଣଂ ଆରବ୍ଭ ପଓତ୍ତନ୍ତଂ ନାନୁବନ୍ଧତି। ଅପିଚ କାମତଣ୍ହାଯତ୍ତକମ୍ମଜନିତତ୍ତାପି ଏତଂ କାମତଣ୍ହାରମ୍ମଣେସୁ ପରିତ୍ତଧମ୍ମେସ୍ୱେୱ ପଓତ୍ତତୀତି ୱୁତ୍ତୋୱାଯମତ୍ଥୋ। ହୋନ୍ତି ଚେତ୍ଥ –

''ଜନକଂ ତଂସମାନଂ ୱା, ଜଓନଂ ଅନୁବନ୍ଧତି;

ନ ତୁ ଅଞ୍ଞଂ ତଦାଲମ୍ବଂ, ବାଲଦାରକଲୀଲଯା।

''ବୀଜସ୍ସାଭାୱତୋ ନତ୍ଥି, ବ୍ରହ୍ମାନମ୍ପି ଇମସ୍ସ ହି;

ପଟିସନ୍ଧିମନୋ ବୀଜଂ, କାମାଓ୍ୱଚରସଞ୍ଞିତଂ।

‘‘ଠାନେ ପରିଚିତେଯେଓ୍ୱ, ତଂ ଇଦଂ ବାଲକୋ ଓ୍ୱିଯ;

ଅନୁଯାତୀତି ନାଞ୍ଞନ୍ତ, ହୋତି ତଣ୍ହାଓ୍ୱସେନ ଓ୍ୱା’’ତି।

ନନୁ ଚ ‘‘କାମାଓ୍ୱଚରପଟିସନ୍ଧିବୀଜାଭାଓ୍ୱତୋ’’ତି ଓ୍ୱୁତ୍ତଂ, ତଥା ଚ ଚକ୍ଖୁଓ୍ୱିଞ୍ଞାଣାଦୀନମ୍ପି ଅଭାଓ୍ୱୋ ଆପଜ୍ଜତୀତି? ନାପଜ୍ଜତି ଇନ୍ଦ୍ରିଯପ୍ପଓ୍ୱତ୍ତିଆନୁଭାଓ୍ୱତୋ, ଦ୍ୱାରଓ୍ୱୀଥିଭେଦେ ଚିତ୍ତନିଯମତୋ ଚ।

ତଦାରମ୍ମଣନିଯମଓ୍ୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଜଓ୍ୱନନିଯମଓ୍ୱଣ୍ଣନା

୩୨।ମନ୍ଦପ୍ପଓ୍ୱତ୍ତିଯନ୍ତି ମରଣାସନ୍ନକାଲେ ଓ୍ୱତ୍ଥୁଦୁବ୍ବଲତାଯ ମନ୍ଦୀଭୂତଓ୍ୱେଗତ୍ତା ମନ୍ଦଂ ହୁତ୍ୱା ପଓ୍ୱତ୍ତିଯଂ। ମରଣକାଲାଦୀସୂତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ମୁଚ୍ଛାକାଲଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି।

୩୩।ଭଗଓ୍ୱତୋ…ପେ… ଓ୍ୱଦନ୍ତୀତି ଭଗଓ୍ୱତୋ ଯମକପାଟିହାରିଯକାଲାଦୀସୁ ଉଦକକ୍ଖନ୍ଧଅଗ୍ଗିକ୍ଖନ୍ଧପ୍ପଓ୍ୱତ୍ତନାଦିଅତ୍ଥଂ ଓ୍ୱିସୁଂ ଓ୍ୱିସୁଂ ପାଦକଜ୍ଝାନଂ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ତତୋ ଓ୍ୱୁଟ୍ଠାଯ ଝାନଧମ୍ମେ ଓ୍ୱିସୁଂ ଓ୍ୱିସୁଂ ଆଓ୍ୱଜ୍ଜେନ୍ତସ୍ସ ଆଓ୍ୱଜ୍ଜନଓ୍ୱସିତାଯ ମତ୍ଥକପ୍ପତ୍ତିଯା ଆଓ୍ୱଜ୍ଜନତପ୍ପରୋଓ୍ୱ ଚିତ୍ତାଭିନୀହାରୋ ହୋତୀତି ଯଥାଓ୍ୱଜ୍ଜିତଝାନଙ୍ଗାରମ୍ମଣାନି ଚତ୍ତାରି, ପଞ୍ଚଓ୍ୱା ପଚ୍ଚଓ୍ୱେକ୍ଖଣଜଓ୍ୱନଚିତ୍ତାନି ପଓ୍ୱତ୍ତନ୍ତୀତି ଓ୍ୱଦନ୍ତି (ଓ୍ୱିସୁଦ୍ଧି। ୧।୭୮) ଅଟ୍ଠକଥାଚରିଯା। ‘‘ଭଗଓ୍ୱତୋ’’ତି ଚ ଇଦଂ ନିଦସ୍ସନମତ୍ତଂ ଅଞ୍ଞେସମ୍ପି ଧମ୍ମସେନାପତିଆଦୀନଂ ଏଓ୍ୱରୂପେ ଅଚ୍ଚାଯିକକାଲେ ଅପରିପୁଣ୍ଣଜଓ୍ୱନାନଂ ପଓ୍ୱତ୍ତନତୋ। ତଥା ଚ ଓ୍ୱୁତ୍ତଂ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ‘‘ଅଯଞ୍ଚ ମତ୍ଥକପ୍ପତ୍ତା ଓ୍ୱସିତା ଭଗଓ୍ୱତୋ ଯମକପାଟିହାରିଯକାଲେ ଅଞ୍ଞେସଂ ଓ୍ୱା ଏଓ୍ୱରୂପେ କାଲେ’’ତି (ଓ୍ୱିସୁଦ୍ଧି। ୧।୭୮)। ‘‘ଚତ୍ତାରି ପଞ୍ଚ ଓ୍ୱା’’ତି ଚ ପନେତଂ ତିକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିଯମୁଦିନ୍ଦ୍ରିଯଓ୍ୱସେନ ଗହେତବ୍ବନ୍ତି ଆଚରିଯଧମ୍ମପାଲତ୍ଥେରେନ (ଓ୍ୱିସୁଦ୍ଧି। ମହା। ୧।୭୮) ଓ୍ୱୁତ୍ତଂ, ତସ୍ମା ଭଗଓ୍ୱତୋ ଚତ୍ତାରି, ଅଞ୍ଞେସଂ ପଞ୍ଚପୀତି ଯୁତ୍ତଂ ଓ୍ୱିଯ ଦିସ୍ସତି।

୩୪।ଆଦିକମ୍ମିକସ୍ସାତି ଆଦିତୋ କତଯୋଗକମ୍ମସ୍ସ। ପଠମଂ ନିବ୍ବତ୍ତା ଅପ୍ପନା ପଠମକପ୍ପନା। ଅଭିଞ୍ଞାଜଓ୍ୱନାନମ୍ପି ‘‘ପଠମକପ୍ପନାଯା’’ତି ଅଧିକାରୋ ସିଯାତି ଆହ ‘‘ସବ୍ବଦାପୀ’’ତି, ପଠମୁପ୍ପତ୍ତିକାଲେ, ଚିଣ୍ଣଓ୍ୱସୀକାଲେ ଚ ପଞ୍ଚାଭିଞ୍ଞାଜଓ୍ୱନାନି ଏକଓ୍ୱାରମେଓ୍ୱ ଜଓ୍ୱନ୍ତୀତ୍ୟତ୍ଥୋ।

୩୫। ମଗ୍ଗାଯେଓ୍ୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜନତୋ ମଗ୍ଗୁପ୍ପାଦା। ଯଥାରହନ୍ତି ପଞ୍ଚମଂ ଓ୍ୱା ଚତୁତ୍ଥଂ ଓ୍ୱା ଉପ୍ପନ୍ନମଗ୍ଗାନୁରୂପଂ। ସତ୍ତଜଓ୍ୱନପରମତ୍ତା ହି ଏକାଓ୍ୱଜ୍ଜନଓ୍ୱୀଥିଯା ଚତୁତ୍ଥଂ ଉପ୍ପନ୍ନମଗ୍ଗତୋ ପରଂ ତୀଣି ଫଲଚିତ୍ତାନି, ପଞ୍ଚମଂ ଉପ୍ପନ୍ନମଗ୍ଗତୋ ପରଂ ଦ୍ୱେ ଓ୍ୱା ହୋନ୍ତି।

୩୬।ନିରୋଧସମାପତ୍ତିକାଲେତି ନିରୋଧସ୍ସ ପୁବ୍ବଭାଗେ। ଚତୁତ୍ଥାରୁପ୍ପଜଓ୍ୱନନ୍ତି କୁସଲକିରିଯାନଂ ଅଞ୍ଞତରଂ ନେଓ୍ୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାଯତନଜଓ୍ୱନଂ। ଅନାଗାମିଖୀଣାସଓ୍ୱାଯେଓ୍ୱ ନିରୋଧସମାପତ୍ତିଂ ସମାପଜ୍ଜନ୍ତି, ନ ସୋତାପନ୍ନସକଦାମିନୋତି ଓ୍ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଅନାଗାମିଫଲଂ ଓ୍ୱା ଅରହତ୍ତଫଲଂ ଓ୍ୱା’’ତି। ଓ୍ୱିଭତ୍ତିଓ୍ୱିପଲ୍ଲାସୋ ଚେତ୍ଥ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ ‘‘ଅନାଗାମିଫଲେ ଓ୍ୱା ଅରହତ୍ତଫଲେ ଓ୍ୱା’’ତି। ତେନାହ ‘‘ନିରୁଦ୍ଧେ’’ତି। ଯଥାରହନ୍ତି ତଂତଂପୁଗ୍ଗଲାନୁରୂପଂ।

୩୮।ସବ୍ବତ୍ଥାପି ସମାପତ୍ତିଓ୍ୱୀଥିଯନ୍ତି ସକଲାଯପି ଝାନସମାପତ୍ତିଓ୍ୱୀଥିଯଂ, ଫଲସମାପତ୍ତିଓ୍ୱୀଥିଯଞ୍ଚ।

୩୯।ପରିତ୍ତାନି ଜଓ୍ୱନାନି ସତ୍ତକ୍ଖତ୍ତୁଂ ମତାନି ଉକ୍କଂସକୋଟିଯା। ମଗ୍ଗାଭିଞ୍ଞା ପନ ସକିଂ ଏକଓ୍ୱାରମେଓ୍ୱ ମତା। ଅଓ୍ୱସେସାନି ଅଭିଞ୍ଞାମଗ୍ଗଓ୍ୱଜ୍ଜିତାନି ମହଗ୍ଗତଲୋକୁତ୍ତରଜଓ୍ୱନାନି ବହୂନିପି ଲବ୍ଭନ୍ତି ସମାପତ୍ତିଓ୍ୱୀଥିଯଂ ଅହୋରତ୍ତମ୍ପି ପଓ୍ୱତ୍ତନତୋ। ଅପି-ସଦ୍ଦେନ ଲୋକିଯଜ୍ଝାନାନି ପଠମକପ୍ପନାଯଂ, ଅନ୍ତିମଫଲଦ୍ୱଯଞ୍ଚ ନିରୋଧାନନ୍ତରଂ ଏକଓ୍ୱାରଂ, ଫଲଚିତ୍ତାନି ମଗ୍ଗାନନ୍ତରଂ ଦ୍ୱତ୍ତିକ୍ଖତ୍ତୁମ୍ପୀତି ସମ୍ପିଣ୍ଡେତି।

ଜଓ୍ୱନନିଯମଓ୍ୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପୁଗ୍ଗଲଭେଦଓ୍ୱଣ୍ଣନା

୪୦। ଇଦାନି ଦୁହେତୁକାହେତୁକାପାୟିକାହେତୁକତିହେତୁକୱସେନ ଚତୁବ୍ବିଧାନଂ ପୁଥୁଜ୍ଜନାନଂ, ମଗ୍ଗଟ୍ଠଫଲଟ୍ଠୱସେନ ଅଟ୍ଠୱିଧାନଂ ଅରିୟାନନ୍ତି ଦ୍ୱାଦସନ୍ନଂ ପୁଗ୍ଗଲାନଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜନକୱୀଥିଚିତ୍ତପରିଚ୍ଛେଦଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ପଠମଂ ତାୱ ତେସଂ ୱଜ୍ଜିତଦ୍ଦଚିତ୍ତାନି ଦସ୍ସେତୁମାହ "ଦୁହେତୁକାନମହେତୁକାନଞ୍ଚା"ତ୍ୟାଦି। ପଟିସନ୍ଧିୱିଞ୍ଞାଣସହଗତାଲୋଭାଦୋସୱସେନ ଦ୍ୱେ ହେତୂ ଇମେସନ୍ତି ଦ୍ୱିହେତୁକା। ତାଦିସାନଂ ହେତୂନଂ ଅଭାୱତୋ ଅହେତୁକା। ମ-କାରୋ ପଦସନ୍ଧିକରୋ। ଅପ୍ପନାଜୱନାନି ନ ଲବ୍ଭନ୍ତି ୱିପାକାୱରଣସବ୍ଭାୱତୋ। ଦ୍ୱିହେତୁକାହେତୁକପଟିସନ୍ଧି ହି "ୱିପାକାୱରଣ"ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଅପ୍ପନାଜୱନାଭାୱତୋୟେୱ ଅରହତ୍ତଂ ନତ୍ଥୀତି କିରିୟଜୱନାନି ନ ଲବ୍ଭନ୍ତି।

୪୧। "ସହେତୁକଂ (ପଟ୍ଠା। ୩।୧।୧୦୨) ଭୱଙ୍ଗଂ ଅହେତୁକସ୍ସ ଭୱଙ୍ଗସ୍ସ ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚୟେନ ପଚ୍ଚୟୋ"ତି ପାଠତୋ ଅହେତୁକାନମ୍ପି ନାନାକମ୍ମେନ ଦ୍ୱିହେତୁକତଦାରମ୍ମଣଂ ସମ୍ଭୱତି, ଦ୍ୱିହେତୁକାନଂ ୱତ୍ତବ୍ବମେୱ ନତ୍ଥି। ମୂଲସନ୍ଧିୟା ପନ ଜଳଅଭାୱତୋ ଉଭିନ୍ନମ୍ପି ନତ୍ଥି ତିହେତୁକତଦାରମ୍ମଣନ୍ତି ଆହ "ତଥା ଞାଣସମ୍ପୟୁତ୍ତୱିପାକାନି ଚା"ତି। ଆଚରିୟଜୋତିପାଲତ୍ଥେରେନ ପନ "ସହେତୁକଂ ଭୱଙ୍ଗ"ନ୍ତି ଅୱିସେସେନ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଅହେତୁକାନମ୍ପି ତିହେତୁକତଦାରମ୍ମଣଂ ୱତ୍ୱା ଇଧ ଞାଣସମ୍ପୟୁତ୍ତୱିପାକାଭାୱୱଚନସ୍ସ ପରିହାସୱସେନ "ସୋ ଏୱ ପୁଚ୍ଛିତବ୍ବୋ, ଯୋ ତସ୍ସ କତ୍ତା"ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ପନ ପରିହାସୱସେନ ୱୁତ୍ତମ୍ପି ଆଚରିୟଂ ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱାୱ ୱିଜାନନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତୱଚନଂ ୱିୟ ଠିତଂ। ତଥା ହି ଆଚରିୟେନେୱେତ୍ଥ କାରଣଂ ପରମତ୍ଥୱିନିଚ୍ଛୟେ ୱୁତ୍ତଂ –

"ଞାଣପାକା ନ ୱତ୍ତନ୍ତି, ଜଳଅତ୍ତା ମୂଲସନ୍ଧିୟା"ତି; (ପରମ। ୱି। ୨୭୧);

ଅପରେ ପନ "ୟଥା ଅହେତୁକାନଂ ସହେତୁକତଦାରମ୍ମଣଂ ହୋତି, ଏୱଂ ଦ୍ୱିହେତୁକାନଂ ତିହେତୁକତଦାରମ୍ମଣମ୍ପୀ"ତି ୱଣ୍ଣେନ୍ତି, ତେସଂ ମତାନୁରୋଧେନ ଚ ଇଧାପି ଞାଣସମ୍ପୟୁତ୍ତୱିପାକପଟିକ୍ଖେପୋ ଅହେତୁକେୟେୱ ସନ୍ଧାୟାତି ୱଦନ୍ତି। ତତ୍ଥ ପନ ପମାଣପାଠାଭାୱତୋ ଆଚରିୟେନ ଉଭିନ୍ନମ୍ପି ସାଧାରଣୱସେନ ଞାଣସମ୍ପୟୁତ୍ତୱିପାକାଭାୱେ କାରଣଂ ୱତ୍ୱା ସମକମେୱ ଚିତ୍ତପରିଚ୍ଛେଦସ୍ସ ଦସ୍ସିତତ୍ତା ତେସଂ ୱଚନଂ ୱୀମଂସିତ୍ୱା ସମ୍ପଟିଚ୍ଛିତବ୍ବଂ। ଅହେତୁକାପେକ୍ଖାୟ ଚେତ୍ଥ "ସୁଗତିୟ"ନ୍ତି ୱଚନଂ, ତଂ ପନ ଅତ୍ଥତୋ ଅନୁଞ୍ଞାତଦ୍ୱିହେତୁକୱିପାକାନଂ ତତ୍ଥେୱ ସମ୍ଭୱଦସ୍ସନପରଂ। ତେନାହ "ଦୁଗ୍ଗତିୟଂ ପନା"ତ୍ୟାଦି।

୪୩।ତିହେତୁକେସୂତି ପଟିସନ୍ଧିୱିଞ୍ଞାଣସହଗତାଲୋଭାଦୋସାମୋହୱସେନ ତିହେତୁକେସୁ ପୁଥୁଜ୍ଜାଦୀସୁ ନୱୱିଧପୁଗ୍ଗଲେସୁ।

୪୫।ଦିଟ୍ଠୀ...ପେ... ସେକ୍ଖାନନ୍ତି ସିକ୍ଖାୟ ଅପରିପୂରକାରିତାୟ ସିକ୍ଖନସୀଲତାୟ "ସେକ୍ଖା"ତି ଲଦ୍ଧନାମାନଂ ସୋତାପନ୍ନସକଦାଗାମୀନଂ ପୁଗ୍ଗଲାନଂ ପଠମମଗ୍ଗେନେୱ ସକ୍କାୟଦିଟ୍ଠିୱିଚିକିଚ୍ଛାନଂ ପହୀନତ୍ତା ତଂସହଗତଜୱନାନି ଚେୱ ଚ-ସଦ୍ଦେନ ଆକଡ୍ଢିତାନି ଖୀଣାସୱାୱେଣିକାନି କିରିୟଜୱନାନି ଚ ନ ଲବ୍ଭନ୍ତି।

୪୬।ପଟିଘଜୱନାନି ଚାତି ଦୋମନସ୍ସଜୱନାନି ଚେୱ ଦିଟ୍ଠିସମ୍ପୟୁତ୍ତୱିଚିକିଚ୍ଛାସହଗତକିରିୟଜୱନାନି ଚ।

୪୭।ଲୋକୁତ୍ତର...ପେ... ସମୁପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀତି ଚତୁନ୍ନଂ ମଗ୍ଗାନଂ ଏକଚିତ୍ତକ୍ଖଣିକଭାୱେନ ପୁଗ୍ଗଲନ୍ତରେସୁ ଅସମ୍ଭୱତୋ, ହେଟ୍ଠିମହେଟ୍ଠିମାନଞ୍ଚ ଉପରୂପରିସମାପତ୍ତିୟା ଅନଧିଗତତ୍ତା, ଉପରୂପରିପୁଗ୍ଗଲାନଞ୍ଚ ଅସମୁଗ୍ଘାଟିତକମ୍ମକିଲେସନିରୋଧେନ ପୁଥୁଜ୍ଜନେହି ୱିୟ ସୋତାପନ୍ନାନଂ ସୋତାପନ୍ନାଦୀହି ପୁଗ୍ଗଲନ୍ତରଭାୱୂପଗମନେନ ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧତ୍ତା ଚ ଅଟ୍ଠପି ଲୋକୁତ୍ତରଜୱନାନି ୟଥାସକଂ ମଗ୍ଗଫଲଟ୍ଠାନଂ ଅରିୟାନମେୱ ସମୁପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି।

୪୮। ଇଦାନି ତେସଂ ତେସଂ ପୁଗ୍ଗଲାନଂ ୟଥାପଟିକ୍ଖିତ୍ତଜୱନାନି ୱଜ୍ଜେତ୍ୱା ପାରିସେସତୋ ଲବ୍ଭମାନଜୱନାନି ସମ୍ପିଣ୍ଡେତ୍ୱା ଦସ୍ସେତୁଂ "ଅସେକ୍ଖାନ"ନ୍ତ୍ୟାଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତିୱିଧସିକ୍ଖାୟ ପରିପୂରକାରିଭାୱତୋ ଅସେକ୍ଖାନଂ ଖୀଣାସୱାନଂ ତେତ୍ତିଂସୱିଧକୁସଲାକୁସଲସ୍ସ, ହେଟ୍ଠିମଫଲତ୍ତୟସ୍ସ, ୱୀଥିମୁତ୍ତାନଞ୍ଚ ନୱମହଗ୍ଗତୱିପାକାନଂ ୱସେନ ପଞ୍ଚଚତ୍ତାଲୀସୱଜ୍ଜିତାନି ସେସାନି ତେୱୀସତିକଆମାୱଚରୱିପାକୱୀସତିକିରିୟଅରହତ୍ତଫଲୱସେନ ଚତୁଚତ୍ତାଲୀସ ୱୀଥିଚିତ୍ତାନି ସମ୍ଭୱା ୟଥାଲାଭଂ କାମଭୱେ ଠିତାନଂ ୱସେନ ଉଦ୍ଦିସେ।

ସେକ୍ଖାନଂ ଅଟ୍ଠାରସକିରିୟଜୱନଦିଟ୍ଠିୱିଚିକିଚ୍ଛାସହଗତପଞ୍ଚକଅଗ୍ଗଫଲମହଗ୍ଗତୱିପାକୱସେନ ତେତ୍ତିଂସ ୱଜ୍ଜେତ୍ୱା ତେୱୀସତିକାମାୱଚରୱିପାକଆୱଜ୍ଜନଦ୍ୱୟଏକୱୀସତିକୁସଲସତ୍ତାକୁସଲହେଟ୍ଠିମଫଲତ୍ତୟୱସେନ ଛପ୍ପଞ୍ଞାସ ୱୀଥିଚିତ୍ତାନି ୟଥାସମ୍ଭୱଂ ଉଦ୍ଦିସେ ଅୱିସେସତୋ। ୱିସେସତୋ ପନ ସୋତାପନ୍ନସକଦାଗାମୀନଂ ଏକପଞ୍ଞାସ, ଅନାଗାମୀନଂ ଏକୂନପଞ୍ଞାସ, ଅୱସେସାନଂ ଚତୁନ୍ନଂ ପୁଥୁଜ୍ଜନାନଂ ଅଟ୍ଠାରସକିରିୟଜୱନସବ୍ବଲୋକୁତ୍ତରମହଗ୍ଗତୱିପାକୱସେନ ପଞ୍ଚତିଂସ ୱଜ୍ଜେତ୍ୱା ଅୱସେସାନି କାମାୱଚରୱିପାକଆୱଜ୍ଜନଦ୍ୱୟଲୋକିୟକୁସଲାକୁସଲୱସେନ ଚତୁପଞ୍ଞାସ ୱୀଥିଚିତ୍ତାନି ୟଥାସମ୍ଭୱତୋ ଉଦ୍ଦିସେ ଅୱିସେସତୋ। ୱିସେସତୋ ପନ ତିହେତୁକାନଂ ଚତୁପଞ୍ଞାସେୱ ଲବ୍ଭନ୍ତି, ଦ୍ୱିହେତୁକାହେତୁକାନଂ ଞାଣସମ୍ପୟୁତ୍ତୱିପାକଅପ୍ପନାଜୱନୱଜ୍ଜିତାନି ଏକଚତ୍ତାଲୀସ, ଆପାୟିକାନଂ

ତାନେଓ ଦ୍ୱିହେତୁକୱିପାକୱଜ୍ଜିତାନି ସତ୍ତତିଂସ ୱୀଥିଚିତ୍ତାନୀତି ଦଟ୍ଠଵ୍ୱଂ।

ପୁଗ୍ଗଲାନଂ ୱସେନ ଚିତ୍ତପ୍ପୱତ୍ତିଭେଦୋ ପୁଗ୍ଗଲଭେଦୋ।

ପୁଗ୍ଗଲଭେଦୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଭୂମିୱିଭାଗୱଣ୍ଣନା

୪୯।ସଵ୍ୱାନିପି ୱୀଥିଚିତ୍ତାନି ଉପଲବ୍ଭନ୍ତି ଛନ୍ନଂ ଦ୍ୱାରାନଂ, ସଵ୍ୱେସଞ୍ଚ ପୁଗ୍ଗଲାନଂ ତତ୍ଥ ସମ୍ଭୱତୋ। ଯଥାରହନ୍ତି ତଂତଂଭୱାନୁରୂପଂ, ତଂତଂପୁଗ୍ଗଲାନୁରୂପଞ୍ଚ।

୫୨। ଘ୍ରାଦିନା ଘାନୱିଞ୍ଞାଣାଦୀନମ୍ପି ପଟିକ୍ଖେପୋ ହେସ୍ସତୀତି ରୂପାୱଚରଭୂମିଯଂ ପଟିଘଜୱନତଦାରମ୍ମଣାନେଓ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତାନି। ସଵ୍ୱତ୍ଥାପୀତି କାମଭୱେ, ରୂପଭୱେ, ଅରୂପଭୱେ ଚ।

୫୪।କାମଭୱେ ଯଥାରହଂ ୱୀଥିମୁତ୍ତୱଜ୍ଜାନି ଅସୀତି ୱୀଥିଚିତ୍ତାନି, ରୂପଭୱେ ପଟିଘଦ୍ୱଯଅଟ୍ଠତଦାରମ୍ମଣଘାନାଦିୱିଞ୍ଞାଣଛକ୍କୱୀଥିମୁତ୍ତକୱସେନ ପଞ୍ଚୱୀସତି ୱଜ୍ଜେତ୍ୱା ସେସାନି ଆୱଜ୍ଜନଦ୍ୱଯନୱଅହେତୁକୱିପାକତେପଞ୍ଞାସଜୱନୱସେନ ଚତୁସଟ୍ଠି, ଅରୂପେ ଭୱେ ତେୱୀସତିକାମାୱଚରୱିପାକପଠମମଗ୍ଗପଞ୍ଚଦସରୂପାୱଚରପଟିଘଦ୍ୱଯଆରୁପ୍ପୱିପାକକିରିଯମନୋଧାତୁହସନୱସେନ ସତ୍ତଚତ୍ତାଲୀସ ୱଜ୍ଜେତ୍ୱା ସେସାନି ଛଵ୍ୱୀସତି ପରିତ୍ତଜୱନଅଟ୍ଠଆରୁପ୍ପଜୱନସତ୍ତଲୋକୁତ୍ତରଜୱନମନୋଦ୍ୱାରାୱଜ୍ଜନୱସେନ ଦ୍ୱେଚତ୍ତାଲୀସ ଚିତ୍ତାନି ଲବ୍ଭରେ ଉପଲବ୍ଭନ୍ତି।

କେଚି ପନ ''ରୂପଭୱେ ଅନିଟ୍ଠାରମ୍ମଣାଭାୱତୋ ଇଧାଗତାନଂଯେୱ ବ୍ରହ୍ମାନଂ ଅକୁସଲୱିପାକସମ୍ଭୱୋତି ତାନି ପରିହାପେତ୍ୱା ପଞ୍ଚପରିତ୍ତୱିପାକେହି ସଦ୍ଧିଂ ରୂପଭୱେ ସଟ୍ଠିଯେୱ ୱୀଥିଚିତ୍ତାନୀ''ତି ୱଦନ୍ତି। ଇଧ ପନ ତତ୍ଥ ଠତ୍ୱାପି ଇମଂ ଲୋକଂ ପସ୍ସନ୍ତାନଂ ଅନିଟ୍ଠାରମ୍ମଣସ୍ସ ଅସମ୍ଭୱୋ ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁନ୍ତି ତେହି ସଦ୍ଧିଂଯେୱ ତତ୍ଥ ଚତୁସଟ୍ଠି ୱୁତ୍ତାନି। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ ଧମ୍ମାନୁସାରଣିଯଂ ''ଯଦା ବ୍ରହ୍ମାନୋ କାମାୱଚରଂ ଅନିଟ୍ଠାରମ୍ମଣଂ ଆଲମ୍ବନ୍ତି, ତଦା ତଂ ସୁଗତିଯମ୍ପି ଅକୁସଲୱିପାକଚକ୍ଖୁସୋତୱିଞ୍ଞାଣମନୋଧାତୁସନ୍ତୀରଣାନଂ ଉପ୍ପତ୍ତି ସମ୍ଭୱତୀ''ତି।

ଭୂମିୱସେନ ୱିଭାଗୋ ଭୂମିୱିଭାଗୋ।

ଭୂମିୱିଭାଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫୫।ଯଥାସମ୍ଭୱନ୍ତି ତଂତଂଦ୍ୱାରେସୁ, ତଂତଂଭୱେସୁ ୱା ସମ୍ଭୱାନୁରୂପତୋ। ଯାୱତାଯୁକନ୍ତି ପଟିସନ୍ଧିତୋ ପରଂ ଭୱନିକନ୍ତିୱସେନ ପୱତ୍ତମନୋଦ୍ୱାରିକଚିତ୍ତୱୀଥିତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଚୁତିଚିତ୍ତାୱସାନଂ , ତତୋ ପୁଵ୍ୱେ ପୱତ୍ତଭୱଙ୍ଗାୱସାନଂ ୱା ଅଵ୍ୱୋଚ୍ଛିନ୍ନା ଅସତି ନିରୋଧସମାପତ୍ତିଯନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ଇତି ଅଭିଧମ୍ମତ୍ଥୱିଭାୱିନିଯା ନାମ ଅଭିଧମ୍ମତ୍ଥସଙ୍ଗହୱଣ୍ଣନାଯ

ୱୀଥିପରିଚ୍ଛେଦୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ୱୀଥିମୁତ୍ତପରିଚ୍ଛେଦୱଣ୍ଣନା

୧। ଏତ୍ତାୱତା ୱୀଥିସଙ୍ଗହଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ୱୀଥିମୁତ୍ତସଙ୍ଗହଂ ଦସ୍ସେତୁମାରଭନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ୱୀଥିଚିତ୍ତୱସେନେୱ’’ନ୍ତ୍ୟାଦି। ଏୱଂ ଯଥାୱୁତ୍ତନଯେନ ୱୀଥିଚିତ୍ତୱସେନ ପୱତ୍ତିଯଂ ପଟିସନ୍ଧିତୋ ଅପରଭାଗେ ଚୁତିପରିଯୋସାନଂ ପୱତ୍ତିସଙ୍ଗହୋ ନାମ ସଙ୍ଗହୋ ଉଦୀରିତୋ, ଇଦାନି ତଦନନ୍ତରଂ ସନ୍ଧିଯଂ ପଟିସନ୍ଧିକାଲେ, ତଦାସନ୍ନତାଯ ତଂଗହଣେନେୱ ଗହିତଚୁତିକାଲେ ଚ ପୱତ୍ତିସଙ୍ଗହୋ ୱୁଚ୍ଚତୀତି ଯୋଜନା।

ଭୂମିଚତୁକ୍କୱଣ୍ଣନା

୩। ପୁଞ୍ଞସମ୍ମତା ଅଯା ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ଅପଗତୋତି ଅପାଯୋ, ସୋଯେୱ ଭୂମି ଭୱନ୍ତି ଏତ୍ଥ ସତ୍ତାତି ଅପାଯଭୂମି। ଅନେକୱିଧସମ୍ପତ୍ତିଅଧିଟ୍ଠାନତାଯ ସୋଭନା ଗନ୍ତବ୍ବତୋ ଉପପଜ୍ଜିତବ୍ବତୋ ଗତୀତି ସୁଗତି, କାମତଣ୍ହାସହଚରିତା ସୁଗତି କାମସୁଗତି, ସାଯେୱ ଭୂମୀତି କାମସୁଗତିଭୂମି। ଏୱଂ ସେସେସୁପି।

୪। ଅଯତୋ ସୁଖତୋ ନିଗ୍ଗତୋତି ନିରଯୋ। ତିରୋ ଅଞ୍ଚିତାତି ତିରଚ୍ଛାନା, ତେସଂ ଯୋନି ତିରଚ୍ଛାନଯୋନି। ଯୱନ୍ତି ତାଯ ସତ୍ତା ଅମିସ୍ସିତାପି ସମାନଜାତିତାଯ ମିସ୍ସିତା ୱିଯ ହୋନ୍ତୀତି ଯୋନି। ସା ପନ ଅତ୍ଥତୋ ଖନ୍ଧାନଂ ପୱତ୍ତିୱିସେସୋ। ପକଟ୍ଠେନ ସୁଖତୋ ଇତା ଗତାତି ପେତା, ନିଜ୍ଝାମତଣ୍ହିକାଦିଭେଦାନଂ ପେତାନଂ ୱିସଯୋ ପେତ୍ତିୱିସଯୋ। ଏତ୍ଥ ପନ ତିରଚ୍ଛାନଯୋନିପେତ୍ତିୱିସଯଗ୍ଗହଣେନ ଖନ୍ଧାନଂଯେୱ ଗହଣଂ ତେସଂ ତାଦିସସ୍ସ ପରିଚ୍ଛିନ୍ନୋକାସସ୍ସ ଅଭାୱତୋ। ଯତ୍ଥ ୱା ତେ ଅରଞ୍ଞପବ୍ବତପାଦାଦିକେ ନିବଦ୍ଧୱାସଂ ୱସନ୍ତି, ତାଦିସସ୍ସ ଠାନସ୍ସ ୱସେନ ଓକାସୋପି ଗହେତବ୍ବୋ। ନ ସୁରନ୍ତି ଇସ୍ସରିଯକୀଳାଦୀହି ନ ଦିବ୍ବନ୍ତୀତି ଅସୁରା, ପେତାସୁରା। ଇତରେ ପନ ନ ସୁରା ସୁରପ୍ପଟିପକ୍ଖାତି ଅସୁରା, ଇଧ ଚ ପେତାସୁରାନମେୱ ଗହଣଂ ଇତରେସଂ ତାୱତିଂସେସୁ ଗହଣସ୍ସ ଇଚ୍ଛିତତ୍ତା। ତଥା ହି ୱୁତ୍ତଂ ଆଚରିଯେନ –

‘‘ତାୱତିଂସେସୁ ଦେୱେସୁ, ୱେପଚିତ୍ତାସୁରା ଗତା’’ତି; (ନାମ। ପରି। ୪୩୮);

୫। ସତିସୂରଭାୱବ୍ରହ୍ମଚରିଯଯୋଗ୍ୟତାଦିଗୁଣେହି ଉକ୍କଟ୍ଠମନତାଯ ମନୋ ଉସ୍ସନ୍ନଂ ଏତେସନ୍ତି ମନୁସ୍ସା। ତଥା ହି ପରମସତିନେପକ୍କାଦିପ୍ପତ୍ତା ବୁଦ୍ଧାଦଯୋପି ମନୁସ୍ସଭୂତାଯେୱ। ଜମ୍ବୁଦୀପୱାସିନୋ ଚେତ୍ଥ ନିପ୍ପରିଯାଯତୋ ମନୁସ୍ସା। ତେହି ପନ ସମାନରୂପାଦିତାଯ ସଦ୍ଧିଂ ପରିତ୍ତଦୀପୱାସୀହି ଇତରମହାଦୀପୱାସିନୋପି ‘‘ମନୁସ୍ସା’’ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ଲୋକିଯା ପନ ‘‘ମନୁନୋ ଆଦିଖତ୍ତିଯସ୍ସ ଅପଚ୍ଚଂ ପୁତ୍ତାତି ମନୁସ୍ସା’’ତି ୱଦନ୍ତି। ମନୁସ୍ସାନଂ ନିୱାସଭୂତା ଭୂମି ଇଧ ମନୁସ୍ସା। ଏୱଂ ସେସେସୁପି।

ଚତୂସୁ ମହାରାଜେସୁ ଭତ୍ତି ଏତେସଂ, ଚତୁନ୍ନଂ ୱା ମହାରାଜାନଂ ନିୱାସଟ୍ଠାନଭୂତେ ଚାତୁମହାରାଜେ ଭୱାତି ଚାତୁମହାରାଜିକା। ମାଘେନ ମାଣୱେନ ସଦ୍ଧିଂ ତେତ୍ତିଂସ ସହପୁଞ୍ଞକାରିନୋ ଏତ୍ଥ ନିବ୍ବତ୍ତାତି ତଂସହଚରିତଟ୍ଠାନଂ ତେତ୍ତିଂସଂ, ତଦେୱ ତାୱତିଂସଂ, ତଂନିୱାସୋ ଏତେସନ୍ତି ତାୱତିଂସାତି ୱଦନ୍ତି। ଯସ୍ମା ପନ ‘‘ସହସ୍ସଂ ଚାତୁମହାରାଜିକାନଂ ସହସ୍ସଂ ତାୱତିଂସାନ’’ନ୍ତି (ଅ। ନି। ୩।୮୧) ୱଚନତୋ ସେସଚକ୍କୱାଳେସୁପି ଛକାମାୱଚରଦେୱଲୋକା ଅତ୍ଥି, ତସ୍ମା ନାମମତ୍ତମେୱ ଏତଂ ତସ୍ସ ଦେୱଲୋକସ୍ସାତି ଗହେତବ୍ବଂ। ଦୁକ୍ଖତୋ ଯାତା ଅପଯାତାତି ଯାମା। ଅତ୍ତନୋ ସିରିସମ୍ପତ୍ତିଯା ତୁସଂ ପୀତିଂ ଇତା ଗତାତି ତୁସିତା। ନିମ୍ମାନେ ରତି ଏତେସନ୍ତି ନିମ୍ମାନରତିନୋ। ପରନିମ୍ମିତେସୁ ଭୋଗେସୁ ଅତ୍ତନୋ ୱସଂ ୱତ୍ତେନ୍ତୀତି ପରନିମ୍ମିତୱସୱତ୍ତିନୋ।

୭। ମହାବ୍ରହ୍ମାନଂ ପରିଚାରିକତ୍ତା ତେସଂ ପରିସତି ଭୱାତି ବ୍ରହ୍ମପାରିସଜ୍ଜା। ତେସଂ ପୁରୋହିତଟ୍ଠାନେ ଠିତତ୍ତା ବ୍ରହ୍ମପୁରୋହିତା। ତେହି ତେହି ଝାନାଦୀହି ଗୁଣୱିସେସେହି ବୂହିତା ପରିୱୁଦ୍ଧାତି ବ୍ରହ୍ମାନୋ, ୱଣ୍ଣୱନ୍ତତାଯ ଚେୱ ଦୀଘାଯୁକତାଦୀହି ଚ ବ୍ରହ୍ମପାରିସଜ୍ଜାଦୀହି ମହନ୍ତା ବ୍ରହ୍ମାନୋତି ମହାବ୍ରହ୍ମାନୋ। ତଯୋପେତେ ପଣୀତରତନପଭାୱଭାସିତସମାନତଲୱାସିନୋ।

୮। ଉପରିମେହି ପରିତ୍ତା ଆଭା ଏତେସନ୍ତି ପରିତ୍ତାଭା। ଅପ୍ପମାଣା ଆଭା ଏତେସନ୍ତି ଅପ୍ପମାଣାଭା। ୱଲାହକତୋ ୱିଜ୍ଜୁ ୱିଯ ଇତୋ ଚିତୋ ଚ ଆଭା ସରତି ନିସ୍ସରତି ଏତେସଂ ସପ୍ପୀତିକଜ୍ଝାନନିବ୍ବତ୍ତକ୍ଖନ୍ଧସନ୍ତାନତ୍ତାତି ଆଭସ୍ସରା। ଦଣ୍ଡଦୀପିକାଯ ୱା ଅଚ୍ଚି ୱିଯ ଏତେସଂ ସରୀରତୋ ଆଭା ଛିଜ୍ଜିତ୍ୱା ଛିଜ୍ଜିତ୍ୱା ପତନ୍ତୀ ୱିଯ ସରତି ନିସ୍ସରତୀତି ଆଭସ୍ସରା। ଯଥାୱୁତ୍ତାଯ ୱା ପଭାଯ ଆଭାସନସୀଲାତି ଆଭସ୍ସରା। ଏତେପି ତଯୋ ପଣୀତରତନପଭାୱଭାସିତେକତଲୱାସିନୋ।

୯। ସୁଭାତି ଏକଗ୍ଘନା ଅଚଲା ସରୀରାଭା ୱୁଚ୍ଚତି, ସା ଉପରିବ୍ରହ୍ମେହି ପରିତ୍ତା ଏତେସନ୍ତି ପରିତ୍ତସୁଭା। ଅପ୍ପମାଣା ସୁଭା ଏତେସନ୍ତି ଅପ୍ପମାଣସୁଭା। ପଭାସମୁଦଯସଙ୍ଖାତେହି ସୁଭେହି କିଣ୍ଣା ଆକିଣ୍ଣାତି ସୁଭକିଣ୍ହା। ''ସୁଭାକିଣ୍ଣା''ତି ଚ ୱତ୍ତବ୍ବେ ଆ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ରସ୍ସତ୍ତଂ, ଅନ୍ତିମଣ-କାରସ୍ସ ଚ ହ-କାରଂ କତ୍ୱା ''ସୁଭକିଣ୍ହା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଏତେପି ପଣୀତରତନପଭାୱଭାସିତେକତଲୱାସିନୋ।

୧୦। ଝାନପ୍ପଭାୱନିବ୍ବତ୍ତଂ ୱିପୁଲଂ ଫଲମେତେସନ୍ତି ୱେହପ୍ଫଲା। ସଞ୍ଞାୱିରାଗଭାୱନାନିବ୍ବତ୍ତରୂପସନ୍ତତିମତ୍ତତ୍ତା ନତ୍ଥି ସଞ୍ଞା, ତଂମୁଖେନ ୱୁତ୍ତାୱସେସା ଅରୂପକ୍ଖନ୍ଧା ଚ ଏତେସନ୍ତି ଅସଞ୍ଞା। ତେଯେୱ ସତ୍ତାତି ଅସଞ୍ଞସତ୍ତା। ଏତେପି ପଣୀତରତନପଭାୱଭାସିତେକତଲୱାସିନୋ। ସୁଦ୍ଧାନଂ ଅନାଗାମିଅରହନ୍ତାନମେୱ ଆୱାସାତି ସୁଦ୍ଧାୱାସା। ଅନୁନଯପଟିଘାଭାୱତୋ ୱା ସୁଦ୍ଧୋ ଆୱାସୋ ଏତେସନ୍ତି ସୁଦ୍ଧାୱାସା, ତେସଂ ନିୱାସଭୂମିପି ସୁଦ୍ଧାୱାସା।

୧୧। ଇମେସୁ ପନ ପଠମତଲୱାସିନୋ ଅପ୍ପକେନ କାଲେନ ଅତ୍ତନୋ ଠାନଂ ନ ୱିଜହନ୍ତୀତି ଅୱିହା। ଦୁତିଯତଲୱାସିନୋ ନ କେନଚି ତପ୍ପନ୍ତୀତି ଅତପ୍ପା। ତତିଯତଲୱାସିନୋ ପରମସୁନ୍ଦରରୂପତ୍ତା ସୁଖେନ ଦିସ୍ସନ୍ତୀତି ସୁଦସ୍ସା। ଚତୁତ୍ଥତଲୱାସିନୋ ସୁପରିସୁଦ୍ଧଦସ୍ସନତ୍ତା ସୁଖେନ ପସ୍ସନ୍ତୀତି ସୁଦସ୍ସିନୋ। ପଞ୍ଚମତଲୱାସିନୋ ପନ ଉକ୍କଟ୍ଠସମ୍ପତ୍ତିକତ୍ତା ନତ୍ଥି ଏତେସଂ କନିଟ୍ଠଭାୱୋତି ଅକନିଟ୍ଠା।

୧୨। ଆକାସାନଞ୍ଚାଯତନେ ପୱତ୍ତା ପଠମାରୁପ୍ପୱିପାକଭୂତଚତୁକ୍ଖନ୍ଧା ଏୱ, ତେହି ପରିଚ୍ଛିନ୍ନଓକାସୋ ୱା ଆକାସାନଞ୍ଚାଯତନଭୂମି। ଏୱଂ ସେସେସୁପି।

୧୩। ପୁଥୁଜ୍ଜନା, ସୋତାପନ୍ନା ଚ ସକଦାଗାମିନୋ ଚାପି ପୁଗ୍ଗଲା ସୁଦ୍ଧାୱାସେସୁ ସବ୍ବଥା ନ ଲବ୍ଭନ୍ତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ପୁଥୁଜ୍ଜନାଦୀନଞ୍ଚ ପଟିକ୍ଖେପେନ ଅନାଗାମିଅରହନ୍ତାନମେୱ ତତ୍ଥ ଲାଭୋ ୱୁତ୍ତୋ ହୋତି।

୧୪।ସେସଟ୍ଠାନେସୂତି ସୁଦ୍ଧାୱାସଅପାଯଅସଞ୍ଞିୱଜ୍ଜିତେସୁ ସେସଟ୍ଠାନେସୁ ଅରିଯା, ଅନରିଯାପି ଚ ଲବ୍ଭନ୍ତି।

ଭୂମିଚତୁକ୍କୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପଟିସନ୍ଧିଚତୁକ୍କୱଣ୍ଣନା

୧୬।ଓକ୍କନ୍ତିକ୍ଖଣେତି ପଟିସନ୍ଧିକ୍ଖଣେ।

୧୭। ଜାତିଯା ଅନ୍ଧୋ ଜଚ୍ଚନ୍ଧୋ। କିଞ୍ଚାପି ଜାତିକ୍ଖଣେ ଅଣ୍ଡଜଜଲାବୁଜା ସବ୍ବେପି ଅଚକ୍ଖୁକାୱ । ତଥାପି ଚକ୍ଖାଦିଉପ୍ପଜ୍ଜନାରହକାଲେପି ଚକ୍ଖୁପ୍ପତ୍ତିୱିବନ୍ଧକକମ୍ମପ୍ପଟିବାହିତସାମତ୍ଥିଯେନ ଦିନ୍ନପଟିସନ୍ଧିନା, ଇତରେନପି ୱା କମ୍ମେନ ଅନୁପ୍ପାଦେତବ୍ବଚକ୍ଖୁକୋ ସତ୍ତୋ ଜଚ୍ଚନ୍ଧୋ ନାମ। ଅପରେ ପନ ''ଜଚ୍ଚନ୍ଧୋତି ପସୂତିଯଂଯେୱ ଅନ୍ଧୋ, ମାତୁକୁଚ୍ଛିଯଂ ଅନ୍ଧୋ ହୁତ୍ୱା ନିକ୍ଖନ୍ତୋତି ଅତ୍ଥୋ, ତେନ ଦୁହେତୁକତିହେତୁକାନଂ ମାତୁକୁଚ୍ଛିଯଂ ଚକ୍ଖୁସ୍ସ ଅୱିପଜ୍ଜନଂ ସିଦ୍ଧ''ନ୍ତି ୱଦନ୍ତି। ଜଚ୍ଚନ୍ଧାଦୀନନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଆଦିଗ୍ଗହଣେନ ଜଚ୍ଚବଧିରଜଚ୍ଚମୂଗଜଚ୍ଚଜଳଅଜଚ୍ଚୁମ୍ମତ୍ତକପଣ୍ଡକୌଭତୋବ୍ୟଞ୍ଜନକନପୁଂସକମମ୍ମାଦୀନଂ ସଙ୍ଗହୋ। ଅପରେ ପନ ''ଏକଚ୍ଚେ ଅହେତୁକପଟିସନ୍ଧିକା ଅୱିକଲିନ୍ଦ୍ରିଯା ହୁତ୍ୱା ଥୋକଂ ୱିଚାରଣପକତିକା ହୋନ୍ତି, ତାଦିସାନମ୍ପି ଆଦିସଦ୍ଦେନ ସଙ୍ଗହୋ''ତି ୱଦନ୍ତି। ଭୁମ୍ମଦେୱେ ସିତା ନିସ୍ସିତା ତଗ୍ଗତିକତ୍ତାତି ଭୁମ୍ମସ୍ସିତା। ସୁଖସମୁସ୍ସଯତୋ ୱିନିପାତାତି ୱିନିପାତିକା।

୧୮।ସବ୍ବତ୍ଥାପି କାମସୁଗତିଯନ୍ତି ଦେୱମନୁସ୍ସୱସେନ ସତ୍ତୱିଧାଯପି କାମସୁଗତିଯଂ।

୨୧।ତେସୂତି ଯଥାୱୁତ୍ତପଟିସନ୍ଧିଯୁତ୍ତେସୁ ପୁଗ୍ଗଲେସୁ, ଅପାଯାଦୀସୁ ୱା। ଆଯୁପ୍ପମାଣଗଣନାଯ ନିଯମୋ ନତ୍ଥି କେସଞ୍ଚି ଚିରାଯୁକତ୍ତା, କେସଞ୍ଚି ଚିରତରାଯୁକତ୍ତା ଚ। ତଥାଚାହୁ –

''ଆପାଯିକମନୁସ୍ସାଯୁ-

ପରିଚ୍ଛେଦୋ ନ ୱିଜ୍ଜତି;

ତଥା ହି କାଲୋ ମନ୍ଧାତା,

ଯକ୍ଖା କେଚି ଚିରାୟୁନୋ’’ତି। –

ଅପାୟେସୁ ହି କମ୍ମମେୱ ପମାଣଂ, ତତ୍ଥ ନିବ୍ବତ୍ତାନଂ ଯାୱ କମ୍ମଂ ନଖୀୟତି। ତାୱ ଚୱନାଭାୱତୋ, ତଥା ଭୁମ୍ମଦେୱାନଂ। ତେସୁପି ହି ନିବ୍ବତ୍ତା କେଚି ସତ୍ତାହାଦିକାଲଂ ତିଟ୍ଠନ୍ତି, କେଚି କପ୍ପମତ୍ତମ୍ପି, ତଥା ମନୁସ୍ସାନମ୍ପି କଦାଚି ତେସମ୍ପି ଅସଙ୍ଖ୍ୟେୟ୍ୟାୟୁକତ୍ତା କଦାଚି ଦସୱସ୍ସାୟୁକତ୍ତା। ‘‘ଯୋ ଚିରଂ ଜୀୱତି, ସୋ ୱସ୍ସସତଂ ଜୀୱତି, ଅପ୍ପଂ ୱା ଭିୟ୍ୟୋ (ଦୀ। ନି। ୨।୭; ସଂ। ନି। ୧।୧୪୫; ଅ। ନି। ୭।୭୪), ଦୁତିୟଂ ୱସ୍ସସତଂ ନ ପାପୁଣାତୀ’’ତି ଇଦଂ ପନ ଅଜ୍ଜତନକାଲିକେ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତଂ।

୨୨।ଦିବ୍ବାନି ପଞ୍ଚୱସ୍ସସତାନୀତି ମନୁସ୍ସାନଂ ପଞ୍ଞାସ ୱସ୍ସାନି ଏକଦିନଂ, ତଦନୁରୂପତୋ ମାସସଂୱଚ୍ଛରେ ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା ଦିବ୍ବପ୍ପମାଣାନି ପଞ୍ଚୱସ୍ସସତାନି ଆୟୁପ୍ପମାଣଂ ହୋତି। ୱୁତ୍ତମ୍ପି ଚେତଂ –

‘‘ଯାନି ପଞ୍ଞାସ ୱସ୍ସାନି, ମନୁସ୍ସାନଂ ଦିନୋ ତହିଂ;

ତିଂସରତ୍ତିଦିୱୋ ମାସୋ, ମାସା ଦ୍ୱାଦସ ସଂୱଚ୍ଛରଂ;

ତେନ ସଂୱଚ୍ଛରେନାୟୁ, ଦିବ୍ବଂ ପଞ୍ଚସତଂ ମତ’’ନ୍ତି।

ମନୁସ୍ସଗଣନାୟାତି ମନୁସ୍ସାନଂ ସଂୱଚ୍ଛରଗଣନାୟ। ତତୋ ଚତୁଗ୍ଗୁଣନ୍ତି ଚାତୁମହାରାଜିକାନଂ ପଞ୍ଞାସମାନୁସ୍ସକୱସ୍ସପରିମିତଂ ଦିୱସଂ, ଦିବ୍ବାନି ଚ ପଞ୍ଚୱସ୍ସସତାନି ଦିଗୁଣଂ କତ୍ୱା ଦିବ୍ବୱସ୍ସସହସ୍ସାନି ତାୱତିଂସାନଂ ସମ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଏୱଂ ଦିୱସସଂୱଚ୍ଛରଦିଗୁଣୱସେନ ଚତୁଗ୍ଗୁଣଂ, ତଂ ପନ ଦିବ୍ବଗଣନାୟ ୱସ୍ସସହସ୍ସଂ, ମନୁସ୍ସଗଣନାୟ ସଟ୍ଠିୱସ୍ସସତସହସ୍ସାଧିକତିକୋଟିପ୍ପମାଣଂ ହୋତି। ତତୋ ଚତୁଗ୍ଗୁଣଂ ଯାମାନନ୍ତି ତାୱତିଂସାନମାୟୁପ୍ପମାଣତୋ ୱୁତ୍ତନୟେନ ଚତୁଗ୍ଗୁଣଂ, ଦିବ୍ବଗଣନାୟ ଦ୍ୱିସହସ୍ସଂ, ମନୁସ୍ସଗଣନାୟ ଚତ୍ତାଲୀସୱସ୍ସସତସହସ୍ସାଧିକା ଚୁଦ୍ଦସ ୱସ୍ସକୋଟିୟୋ ହୋନ୍ତି। ତତୋ ଚତୁଗ୍ଗୁଣଂ ତୁସିତାନନ୍ତି ଦିବ୍ବାନି ଚତ୍ତାରି ୱସ୍ସସହସ୍ସାନି, ମନୁସ୍ସଗଣନାୟ ସଟ୍ଠିୱସ୍ସସତସହସ୍ସାଧିକା ସତ୍ତପଞ୍ଞାସ ୱସ୍ସକୋଟିୟୋ। ତତୋ ଚତୁଗ୍ଗୁଣଂ ନିମ୍ମାନରତୀନନ୍ତି ଦିବ୍ବାନି ଅଟ୍ଠୱସ୍ସସହସ୍ସାନି, ମନୁସ୍ସଗଣନାୟ ଦ୍ୱେ ୱସ୍ସକୋଟିସତାନି ଚତ୍ତାଲୀସୱସ୍ସସତସହସ୍ସାଧିକା ତିଂସ ୱସ୍ସକୋଟିୟୋ ଚ। ତତୋ ଚତୁଗ୍ଗୁଣଂ ପରନିମ୍ମିତୱସୱତ୍ତୀନନ୍ତି ଦିବ୍ବାନି ସୋଳସୱସ୍ସସହସ୍ସାନି।

୨୩। ମନୁସ୍ସଗଣନଂ ପନ ସୟମେୱ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ନୱସତଞ୍ଚା’’ତ୍ୟାଦି। ୱସ୍ସାନଂ ସମ୍ବନ୍ଧି ନୱସତଂ ଏକୱୀସ କୋଟିୟୋ, ତଥା ସଟ୍ଠି ଚ ୱସ୍ସସତସହସ୍ସାନି ୱସୱତ୍ତୀସୁ ଆୟୁପ୍ପମାଣନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

୨୫।ଦୁତିୟଜ୍ଝାନଭୂମିୟନ୍ତି ଚତୁକ୍କନୟୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ। ତତୋ ପରଂ ପୱତ୍ତିୟଂ, ଚୱନକାଲେ ଚ ତଥାରୂପମେୱ ଭୱଙ୍ଗଂଚୁତିୱସେନ ପୱତ୍ତିତ୍ୱା ନିରୁଜ୍ଝତୀତି ଯୋଜନା।

୨୯।ତେସୁତି ତାହି ଗହିତପଟିସନ୍ଧିକେସୁ ବ୍ରହ୍ମେସୁ। କପ୍ପସ୍ସାତି ଅସଙ୍ଖ୍ୟେୟ୍ୟକପ୍ପସ୍ସ। ନ ହି ବ୍ରହ୍ମପାରିସଜ୍ଜାଦୀନଂ ତିଣ୍ଣଂ ମହାକପ୍ପୱସେନ ଆୟୁପରିଚ୍ଛେଦୋ ସମ୍ଭୱତି ଏକକପ୍ପେପି ତେସଂ ଅୱିନାସାଭାୱେନ ପରିପୁଣ୍ଣକପ୍ପେ ଅସମ୍ଭୱତୋ। ତଥା ହେସ (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୨।୪୦୯) ଲୋକୋ ସତ୍ତୱାରେସୁ ଅଗ୍ଗିନା ୱିନସ୍ସତି, ଅଟ୍ଠମେ ୱାରେ ଉଦକେନ, ପୁନ ସତ୍ତୱାରେସୁ ଅଗ୍ଗିନା, ଅଟ୍ଠମେ ୱାରେ ଉଦକେନାତି ଏୱଂ ଅଟ୍ଠସୁ ଅଟ୍ଠକେସୁ ପରିପୁଣ୍ଣେସୁ ପଚ୍ଛିମେ ୱାରେ ୱାତେନ ୱିନସ୍ସତି। ତତ୍ଥ ପଠମଜ୍ଝାନତଲଂ ଉପାଦାୟ ଅଗ୍ଗିନା, ଦୁତିୟତତିୟଜ୍ଝାନତଲଂ ଉପାଦାୟ ଉଦକେନ, ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନତଲଂ ଉପାଦାୟ ୱାତେନ ୱିନସ୍ସତି। ୱୁତ୍ତମ୍ପି ଚେତଂ –

‘‘ସତ୍ତ ସତ୍ତଗ୍ଗିନା ୱାରା, ଅଟ୍ଠମେ ଅଟ୍ଠମେ ଦକା;

ଚତୁସଟ୍ଠି ଯଦା ପୁଣ୍ଣା, ଏକୋ ୱାୟୁୱରୋ ସିୟା।

‘‘ଅଗ୍ଗିନାଭସ୍ସରା ହେଟ୍ଠା, ଆପେନ ସୁଭକିଣ୍ହତୋ;

ୱେହପ୍ଫଲତୋ ୱାତେନ, ଏୱଂ ଲୋକୋ ୱିନସ୍ସତୀ’’ତି। –

ତସ୍ମା ତିଣ୍ଣମ୍ପି ପଠମଜ୍ଝାନତଲାନଂ ଏକକପ୍ପେପି ଅୱିନାସାଭାୱତୋ ସକଲକପ୍ପେ ତେସଂ ସମ୍ଭୱୋ ନତ୍ଥୀତି ଅସଙ୍ଖ୍ୟେୟ୍ୟକପ୍ପୱସେନ ତେସଂ ଆୟୁପରିଚ୍ଛେଦୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଦୁତିୟଜ୍ଝାନାଦିତଲତୋ ପଟ୍ଠାୟ ପନ ପରିପୁଣ୍ଣସ୍ସ ମହାକପ୍ପସ୍ସ ୱସେନ, ନ ଅସଙ୍ଖ୍ୟେୟ୍ୟକପ୍ପୱସେନ। ଅସଙ୍ଖ୍ୟେୟ୍ୟକପ୍ପୋତି ଚ ଯୋଜନାୟାମୱିତ୍ଥାରତୋ ସେତସାସପରାସିତୋ ୱସ୍ସସତୱସ୍ସସତଚ୍ଚୟେନ ଏକେକବୀଜସ୍ସ ହରଣେନ ସାସପରାସିନୋ ପରିକ୍ଖୟେପି ଅକ୍ଖୟସଭାୱସ୍ସ ମହାକପ୍ପସ୍ସ ଚତୁତ୍ଥଭାଗୋ। ସୋ ପନ ସବ୍ବରୋଗଦୁବ୍ଭିକ୍ଖାନଂ ଅଞ୍ଞତରସଂୱଟ୍ଟେନ ବହୂସୁ ୱିନାସମୁପଗତେସୁ ଅୱସିଟ୍ଠସତ୍ତସନ୍ତାନପ୍ପୱତ୍ତକୁସଲକମ୍ମାନୁଭାୱେନ ଦସୱସ୍ସତୋ ପଟ୍ଠାୟ ଅନୁକ୍କମେନ ଅସଙ୍ଖ୍ୟେୟ୍ୟାୟୁକପ୍ପମାଣେସୁ ସତ୍ତେସୁ ପୁନ ଅସଦ୍ଧମ୍ମସମାଦାନୱସେନ କମେନ ପରିହାୟିତ୍ୱା ଦସୱସ୍ସାୟୁକେସୁ ଜାତେସୁ ରୋଗାଦୀନଂ ଅଞ୍ଞତରସଂୱଟ୍ଟେନ ସତ୍ତାନଂ ୱିନାସପ୍ପତ୍ତିୟାୱ ‘‘ଅୟମେକୋ ଅନ୍ତରକପ୍ପୋ’’ତି ଏୱଂ ପରିଚ୍ଛିନ୍ନସ୍ସ ଅନ୍ତରକପ୍ପସ୍ସ ୱସେନ ଚତୁସଟ୍ଠିଅନ୍ତରକପ୍ପପ୍ପମାଣୋ ହୋତି, ‘‘ୱୀସତିଅନ୍ତରକପ୍ପପ୍ପମାଣୋ’’ତି ଚ ୱଦନ୍ତି।

୪୫। ଆକାସାନଞ୍ଚାୟତନଂ ଉପଗଚ୍ଛନ୍ତୀତି ଆକାସାନଞ୍ଚାୟତନୂପଗା।

୪୯।ଏକମେୱାତି ଭୂମିତୋ, ଜାତିତୋ, ସମ୍ପୟୁତ୍ତଧମ୍ମତୋ, ସଙ୍ଖାରତୋ ଚ ସମାନମେୱ। ଏକଜାତିୟନ୍ତି ଏକସ୍ମିଂ ଭୱେ।

ପଟିସନ୍ଧିଚତୁକ୍କୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

କମ୍ମଚତୁକ୍କୱଣ୍ଣନା

୫୦। ଇଦାନି କମ୍ମଚତୁକ୍କଂ ଚତୁଧାକାରେହି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଜନକ’’ନ୍ତ୍ୟାଦି ଆରଦ୍ଧଂ, ଜନୟତୀତି ଜନକଂ। ଉପତ୍ଥମ୍ଭେତୀତି ଉପତ୍ଥମ୍ଭକଂ। ଉପଗନ୍ତ୍ୱା ପୀଳେତୀତି ଉପପୀଳକଂ। ଉପଗନ୍ତ୍ୱା ଘାତେତୀତି ଉପଘାତକଂ।

ତତ୍ଥ ପଟିସନ୍ଧିପୱତ୍ତୀସୁ ୱିପାକକଟତ୍ତାରୂପାନଂ ନିବ୍ବତ୍ତିକା କୁସଲାକୁସଲଚେତନା ଜନକଂ ନାମ। ସୟଂ ୱିପାକଂ ନିବ୍ବତ୍ତେତୁଂ ଅସକ୍କୋନ୍ତମ୍ପି କମ୍ମନ୍ତରସ୍ସ ଚିରତରୱିପାକନିବ୍ବତ୍ତନେ ପଚ୍ଚୟଭୂତଂ, ୱିପାକସ୍ସେୱ ୱା ସୁଖଦୁକ୍ଖଭୂତସ୍ସ ୱିଚ୍ଛେଦପଚ୍ଚୟାନୁପ୍ପତ୍ତିୟା, ଉପବ୍ରୂହନପଚ୍ଚୟୁପ୍ପତ୍ତିୟା ଚ ଜନକସାମତ୍ଥିୟାନୁରୂପଂ ଚିରତରପ୍ପୱତ୍ତିପଚ୍ଚୟଭୂତଂ କୁସଲାକୁସଲକମ୍ମଂ ଉପତ୍ଥମ୍ଭକଂ ନାମ। କମ୍ମନ୍ତରଜନିତୱିପାକସ୍ସ ବ୍ୟାଧିଧାତୁସମତାଦିନିମିତ୍ତୱିବାଧନେନ ଚିରତରପ୍ପୱତ୍ତିୱିନିବନ୍ଧକଂ ୟଂ କିଞ୍ଚି କମ୍ମଂ ଉପପୀଳକଂ ନାମ। ଦୁବ୍ବଲସ୍ସ ପନ କମ୍ମସ୍ସ ଜନକସାମତ୍ଥିୟଂ ଉପହଚ୍ଚ ୱିଚ୍ଛେଦକପଚ୍ଚୟୁପ୍ପାଦନେନ ତସ୍ସ ୱିପାକଂ ପଟିବାହିତ୍ୱା ସୟଂ ୱିପାକନିବ୍ବତ୍ତକକମ୍ମଂ ଉପଘାତକଂ ନାମ।

ଜନକୋପଘାତକାନଞ୍ହି ଅୟଂ ୱିସେସୋ – ଜନକଂ କମ୍ମନ୍ତରସ୍ସ ୱିପାକଂ ଅନୁପଚ୍ଛିନ୍ଦିତ୍ୱାୱ ୱିପାକଂ ଜନେତି, ଉପଘାତକଂ ଉପଚ୍ଛେଦନପୁବ୍ବକନ୍ତି ଇଦଂ ତାୱ ଅଟ୍ଠକଥାସୁ (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୨।୬୮୭; ଅ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୨।୩।୩୪) ସନ୍ନିଟ୍ଠାନଂ। ଅପରେ ପନ ଆଚରିୟା ‘‘ଉପପୀଳକକମ୍ମଂ ବହ୍ୱାବାଧତାଦିପଚ୍ଚୟୋପସଂହାରେନ କମ୍ମନ୍ତରସ୍ସ ୱିପାକଂ ଅନ୍ତରନ୍ତରା ୱିବାଧତି। ଉପଘାତକଂ ପନ ତଂ ସବ୍ବସୋ ଉପଚ୍ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଓକାସଂ ଦେତି, ନ ପନ ସୟଂ ୱିପାକନିବ୍ବତ୍ତକଂ। ଏୱଞ୍ହି ଜନକତୋ ଇମସ୍ସ ୱିସେସୋ ସୁପାକଟୋ’’ତି ୱଦନ୍ତି। କିଚ୍ଚୱସେନାତି ଜନନୌପତ୍ଥମ୍ଭନୌପପୀଳନୌପଚ୍ଛେଦନକିଚ୍ଚୱସେନ।

୫୧।ଗରୁକନ୍ତି ମହାସାୱଜ୍ଜଂ, ମହାନୁଭାୱଞ୍ଚ ଅଞ୍ଞେନ କମ୍ମେନ ପଟିବାହିତୁଂ ଅସକ୍କୁଣେୟ୍ୟକମ୍ମଂ। ଆସନ୍ନନ୍ତି ମରଣକାଲେ ଅନୁସ୍ସରିତଂ, ତଦା କତଞ୍ଚ। ଆଚିଣ୍ଣନ୍ତି ଅଭିଣ୍ହସୋ କତଂ , ଏକୱାରଂ କତ୍ୱାପି ୱା ଅଭିଣ୍ହସୋ ସମାସେୱିତଂ। କଟତ୍ତାକମ୍ମନ୍ତି ଗରୁକାଦିଭାୱଂ ଅସମ୍ପତ୍ତଂ କତମତ୍ତତୋଯେୱ କମ୍ମନ୍ତି ୱତ୍ତବ୍ବକମ୍ମଂ।

ତତ୍ଥ କୁସଲଂ ୱା ହୋତୁ ଅକୁସଲଂ ୱା, ଗରୁକାଗରୁକେସୁ ୟଂ ଗରୁକଂ ଅକୁସଲପକ୍ଖେ ମାତୁଘାତକାଦିକମ୍ମଂ , କୁସଲପକ୍ଖେ ମହଗ୍ଗତକମ୍ମଂ ୱା, ତଦେୱ ପଠମଂ ୱିପଚ୍ଚତି ସତିପି ଆସନ୍ନାଦିକମ୍ମେ ପରିତ୍ତଂ ଉଦକଂ ଓତ୍ଥରିତ୍ୱା ଗଚ୍ଛନ୍ତୋ ମହୋଘୋ ୱିୟ। ତଥା ହି ତଂ ‘‘ଗରୁକ’’ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ତସ୍ମିଂ ଅସତି ଦୂରାସନ୍ନେସୁ ୟଂ ଆସନ୍ନଂ ମରଣକାଲେ ଅନୁସ୍ସରିତଂ, ତଦେୱ ପଠମଂ ୱିପଚ୍ଚତି, ଆସନ୍ନକାଲେ କତେ ୱତ୍ତବ୍ବମେୱ ନତ୍ଥି। ତସ୍ମିମ୍ପି ଅସତି ଆଚିଣ୍ଣାନାଚିଣ୍ଣେସୁ ଚ ୟଂ ଆଚିଣ୍ଣଂ ସୁସୀଲ୍ୟଂ ୱା, ଦୁସ୍ସୀଲ୍ୟଂ ୱା, ତଦେୱ ପଠମଂ ୱିପଚ୍ଚତି। କଟତ୍ତାକମ୍ମଂ ପନ ଲଦ୍ଧାସେୱନଂ ପୁରିମାନଂ ଅଭାୱେନ ପଟିସନ୍ଧିଂ ଆକଡ୍ଢତୀତି ଗରୁକଂ ସବ୍ବପଠମଂ ୱିପଚ୍ଚତି। ଗରୁକେ ଅସତି ଆସନ୍ନଂ, ତସ୍ମିମ୍ପି ଅସତି ଆଚିଣ୍ଣଂ, ତସ୍ମିମ୍ପି ଅସତି କଟତ୍ତାକମ୍ମଂ। ତେନାହ

‘‘ପାକଦାନପରିଯାଯେନା’’ତି, ୱିପାକଦାନାନୁକ୍କମେନାତ୍ଥୋ। ଅଭିଧମ୍ମାୱତାରାଦୀସୁ ପନ ଆସନ୍ନତୋ ଆଚିଣ୍ଣଂ ପଠମଂ ୱିପଚ୍ଚନ୍ତଂ କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ଯଥା ପନ ଗୋଗଣପରିପୁଣ୍ଣସ୍ସ ୱଜସ୍ସ ଦ୍ୱାରେ ୱିୱଟେ ଅପରଭାଗେ ଦମ୍ମଗୱବଲୱଗ୍ଗୱେସୁ ସନ୍ତେସୁପି ଯୋ ୱଜଦ୍ୱାରସ୍ସ ଆସନ୍ନୋ ହୋତି, ଅନ୍ତମସୋ ଦୁବ୍ବଲଜରଗ୍ଗୱୋପି, ସୋୟେୱ ପଠମତରଂ ନିକ୍ଖମତି, ଏୱଂ ଗରୁକତୋ ଅଞ୍ଞେସୁ କୁସଲାକୁସଲେସୁ ସନ୍ତେସୁପି ମରଣକାଲସ୍ସ ଆସନ୍ନତ୍ତା ଆସନ୍ନମେୱ ପଠମଂ ୱିପାକଂ ଦେତୀତି ଇଧ ତଂ ପଠମଂ ୱୁତ୍ତଂ।

୫୨। ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମୋ ପଚ୍ଚକ୍ଖଭୂତୋ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନୋ ଅତ୍ତଭାୱୋ, ତତ୍ଥ ୱେଦିତବ୍ବଂ ୱିପାକାନୁଭୱନୱସେନାତି ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମୱେଦନୀଯଂ। ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମତୋ ଅନନ୍ତରଂ ଉପପଜ୍ଜିତ୍ୱା ୱେଦିତବ୍ବଂ ଉପପଜ୍ଜୱେଦନୀଯଂ। ଅପରେ ଅପରେ ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମତୋ ଅଞ୍ଞସ୍ମିଂ ଯତ୍ଥ କତ୍ଥଚି ଅତ୍ତଭାୱେ ୱେଦିତବ୍ବଂ କମ୍ମଂ ଅପରାପରିଯୱେଦନୀଯଂ। ଅହୋସି ଏୱ କମ୍ମଂ , ନ ତସ୍ସ ୱିପାକୋ ଅହୋସି, ଅତ୍ଥି, ଭୱିସ୍ସତି ଚାତି ଏୱଂ ୱତ୍ତବ୍ବକମ୍ମଂ ଅହୋସିକମ୍ମଂ।

ତତ୍ଥ ପଟିପକ୍ଖେହି ଅନଭିଭୂତତାଯ, ପଚ୍ଚଯୱିସେସେନ ପଟିଲଦ୍ଧୱିସେସତାଯ ଚ ବଲୱଭାୱପ୍ପତ୍ତା ତାଦିସସ୍ସ ପୁବ୍ବାଭିସଙ୍ଖାରସ୍ସ ୱସେନ ସାତିସଯା ହୁତ୍ୱା ତସ୍ମିଂୟେୱ ଅତ୍ତଭାୱେ ଫଲଦାଯିନୀ ପଠମଜୱନଚେତନା ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମୱେଦନୀଯଂ ନାମ। ସା ହି ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରେନ ବଲୱଜନସନ୍ତାନେ ଗୁଣୱିସେସଯୁତ୍ତେସୁ ଉପକାରାନୁପକାରୱସପ୍ପୱତ୍ତିଯା, ଆସେୱନାଲାଭେନ ଅପ୍ପୱିପାକତାଯ ଚ ଇତରଦ୍ୱଯଂ ୱିଯ ପୱତ୍ତସନ୍ତାନୁପରମାପେକ୍ଖଂ, ଓକାସଲାଭାପେକ୍ଖଞ୍ଚ କମ୍ମଂ ନ ହୋତୀତି ଇଧେୱ ପୁପ୍ଫମତ୍ତଂ ୱିଯ ପୱତ୍ତିୱିପାକମତ୍ତଂ ଅହେତୁକଫଲଂ ଦେତି। ଅତ୍ଥସାଧିକା ପନ ସତ୍ତମଜୱନଚେତନା ସନ୍ନିଟ୍ଠାପକଚେତନାଭୂତା ୱୁତ୍ତନଯେନ ପଟିଲଦ୍ଧୱିସେସା ଅନନ୍ତରତ୍ତଭାୱେ ୱିପାକଦାଯିନୀ ଉପପଜ୍ଜୱେଦନୀଯଂ ନାମ। ସା ଚ ପଟିସନ୍ଧିଂ ଦତ୍ୱାୱ ପୱତ୍ତିୱିପାକଂ ଦେତି। ପଟିସନ୍ଧିଯା ପନ ଅଦିନ୍ନାଯ ପୱତ୍ତିୱିପାକଂ ଦେତୀତି ନତ୍ଥି। ଚୁତି ଅନନ୍ତରଞ୍ହି ଉପପଜ୍ଜୱେଦନୀଯସ୍ସ ଓକାସୋ। ପଟିସନ୍ଧିଯା ପନ ଦିନ୍ନାଯ ଜାତିସତେପି ପୱତ୍ତିୱିପାକଂ ଦେତୀତି ଆଚରିଯା। ଯଥାୱୁତ୍ତକାରଣୱିରହତୋ ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମୱେଦନୀଯାଦିଭାୱଂ ଅସମ୍ପତ୍ତା ଆଦିପରିଯୋସାନଚେତନାନଂ ମଜ୍ଝେ ପୱତ୍ତା ପଞ୍ଚ ଚେତନା ୱିପାକଦାନସଭାୱସ୍ସ ଅନୁପଚ୍ଛିନ୍ନତ୍ତା ଯଦା କଦାଚି ଓକାସଲାଭେ ସତି ପଟିସନ୍ଧିପୱତ୍ତୀସୁ ୱିପାକଂ ଅଭିନିପ୍ଫାଦେନ୍ତୀ ଅପରାପରିଯୱେଦନିଯଂ ନାମ। ସକସକକାଲାତୀତଂ ପନ ପୁରିମକମ୍ମଦ୍ୱଯଂ, ତତିଯମ୍ପି ଚ ସଂସାରପ୍ପୱତ୍ତିଯା ୱୋଚ୍ଛିନ୍ନାଯ ଅହୋସିକମ୍ମଂ ନାମ।

ପାକକାଲୱସେନାତି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନେ, ତଦନନ୍ତରେ, ଯଦା କଦାଚୀତି ଏୱଂ ପୁରିମାନଂ ତିଣ୍ଣଂ ଯଥାପରିଚ୍ଛିନ୍ନକାଲୱସେନ, ଇତରସ୍ସ ତଂକାଲାଭାୱୱସେନ ଚ। ଅହୋସିକମ୍ମସ୍ସ ହି କାଲାତିକ୍କମତୋୱ ତଂ ୱୋହାରୋ।

୫୩।ପାକଠାନୱସେନାତି ପଟିସନ୍ଧିଯା ୱିପଚ୍ଚନଭୂମିୱସେନ।

୫୪। ଇଦାନି ଅକୁସଲାଦିକମ୍ମାନଂ କାଯକମ୍ମଦ୍ୱାରାଦିୱସେନ ପୱତ୍ତିଂ, ତଂନିଦ୍ଦେସମୁଖେନ ଚ ତେସଂ ପାଣାତିପାତାଦିୱସେନ ଦସୱିଧାଦିଭେଦଞ୍ଚ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ତତ୍ଥ ଅକୁସଲ’’ନ୍ତ୍ୟାଦି ଆରଦ୍ଧଂ। କାଯଦ୍ୱାରେ ପୱତ୍ତଂ କମ୍ମଂ କାଯକମ୍ମଂ। ଏୱଂ ୱଚୀକମ୍ମାଦୀନି।

୫୫। ପାଣସ୍ସ ସଣିକଂ ପତିତୁଂ ଅଦତ୍ୱା ଅତୀୱ ପାତନଂ ପାଣାତିପାତୋ। କାଯୱାଚାହି ଅଦିନ୍ନସ୍ସ ଆଦାନଂ ଅଦିନ୍ନାଦାନଂ। ମେଥୁନୱୀତିକ୍କମସଙ୍ଖାତେସୁ କାମେସୁ ମିଚ୍ଛା ଚରଣଂ କାମେସୁ ମିଚ୍ଛାଚାରୋ।

ତତ୍ଥ ପାଣୋତି ୱୋହାରତୋ ସତ୍ତୋ, ପରମତ୍ଥତୋ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ। ତସ୍ମିଂ ପାଣେ ପାଣସଞ୍ଞିନୋ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯୁପଚ୍ଛେଦକପ୍ପଯୋଗସମୁଟ୍ଠାପିକା ୱଧକଚେତନା ପାଣାତିପାତୋ। ପରଭଣ୍ଡେ ତଥାସଞ୍ଞିନୋ ତଦାଦାଯକପ୍ପଯୋଗସମୁଟ୍ଠାପିକା ଥେଯ୍ୟଚେତନା ଅଦିନ୍ନାଦାନଂ। ଅସଦ୍ଧମ୍ମସେୱନୱସେନ କାଯଦ୍ୱାରପ୍ପୱତ୍ତା ଅଗନ୍ତବ୍ବଟ୍ଠାନୱୀତିକ୍କମଚେତନା କାମେସୁମିଚ୍ଛାଚାରୋ ନାମ। ସୁରାପାନମ୍ପି ଏତ୍ଥେୱ ସଙ୍ଗଯ୍ହତୀତି ୱଦନ୍ତି ରସସଙ୍ଖାତେସୁ କାମେସୁ ମିଚ୍ଛାଚାରଭାୱତୋ। କାଯୱିଞ୍ଞତ୍ତିସଙ୍ଖାତେ କାଯଦ୍ୱାରେତି କାୟେନ ଅଧିପ୍ପାଯୱିଞ୍ଞାପନତୋ, ସଯଞ୍ଚ କାୟେନ ୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟତ୍ତା କାଯୱିଞ୍ଞତ୍ତିସଙ୍ଖାତେ ଅଭିକ୍କମାଦିଜନକଚିତ୍ତଜୱାଯୋଧାତ୍ୱାଧିକକଲାପସ୍ସ ୱିକାରଭୂତେ ସନ୍ଥମ୍ଭନାଦୀନଂ ସହକାରୀକାରଣଭୂତେ ଚୋପନକାଯଭାୱତୋ, କମ୍ମାନଂ ପୱତ୍ତିମୁଖଭାୱତୋ ଚ କାଯଦ୍ୱାରସଙ୍ଖାତେ କମ୍ମଦ୍ୱାରେ।

କିଞ୍ଚାପି ହି ତଂତଂକମ୍ମସହଗତଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦେନେୱ ସା ୱିଞ୍ଞତ୍ତି ଜନୀଯତି। ତଥାପି ତସ୍ସା ତଥା ପୱତ୍ତମାନାଯ ତଂସମୁଟ୍ଠାପକକମ୍ମସ୍ସ କାଯକମ୍ମାଦିୱୋହାରୋ ହୋତୀତି ସା ତସ୍ସେୱ ପୱତ୍ତିମୁଖଭାୱେନ ୱତ୍ତୁଂ ଲବ୍ଭତି। ‘‘କାଯଦ୍ୱାରେ ୱୁତ୍ତିତୋ’’ତି ଏତ୍ତକେନେୱ ୱୁତ୍ତେ ‘‘ଯଦି ଏୱଂ କମ୍ମଦ୍ୱାରୱୱତ୍ଥାନଂ ନ ସିଯା। କାଯଦ୍ୱାରେ ହି ପୱତ୍ତଂ ‘କାଯକମ୍ମ’ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି, କାଯକମ୍ମସ୍ସ ଚ ପୱତ୍ତିମୁଖଭୂତଂ ‘କାଯଦ୍ୱାର’ନ୍ତି। ପାଣାତିପାତାଦିକଂ ପନ ୱାଚାଯ ଆଣାପେନ୍ତସ୍ସ କାଯକମ୍ମଂ ୱଚୀଦ୍ୱାରେପି ପୱତ୍ତତୀତି ଦ୍ୱାରେନ କମ୍ମୱୱତ୍ଥାନଂ ନ ସିଯା, ତଥା ମୁସାୱାଦାଦିଂ କାଯୱିକାରେନ କରୋନ୍ତସ୍ସ

ୱଚୀକମ୍ମଂ କାଯଦ୍ୱାରେପି ପୱତ୍ତତୀତି କମ୍ମେନ ଦ୍ୱାରୱୱତ୍ଥାନମ୍ପି ନ ସିଯା''ତି ଅଯଂ ଚୋଦନା ପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠେଯ୍ୟାତି ବାହୁଲ୍ଲୱୁତ୍ତିଯା ୱୱତ୍ଥାନଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ବାହୁଲ୍ଲୱୁତ୍ତିତୋ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। କାଯକମ୍ମଞ୍ହି କାଯଦ୍ୱାରେଯେୱ ବହୁଲଂ ପୱତ୍ତତି, ଅପ୍ପଂ ୱଚୀଦ୍ୱାରେ, ତସ୍ମା କାଯଦ୍ୱାରେଯେୱ ବହୁଲଂ ପୱତ୍ତନତୋ କାଯକମ୍ମଭାୱୋ ସିଦ୍ଧୋ ୱନଚରକାଦୀନଂ ୱନଚରକାଦିଭାୱୋ ୱିଯ। ତଥା କାଯକମ୍ମମେୱ ଯେଭୁଯ୍ୟେନ କାଯଦ୍ୱାରେ ପୱତ୍ତତି, ନ ଇତରାନି, ତସ୍ମା କାଯକମ୍ମସ୍ସ ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ଏତ୍ଥେୱ ପୱତ୍ତନତୋ କାଯକମ୍ମଦ୍ୱାରଭାୱୋ ସିଦ୍ଧୋ ବ୍ରାହ୍ମଣଗାମାଦୀନଂ ବ୍ରାହ୍ମଣଗାମାଦିଭାୱୋ ୱିଯାତି ନତ୍ଥି କମ୍ମଦ୍ୱାରୱୱତ୍ଥାନେ କୋଚି ୱିବନ୍ଧୋତି ଅଯମେତ୍ଥାଧିପ୍ପାଯୋ।

୫୬। ମୁସାତି ଅଭୂତଂ ୱତ୍ଥୁ, ତଂ ତଚ୍ଛତୋ ୱଦନ୍ତି ଏତେନାତି ମୁସାୱାଦୋ। ପିସତି ସାମଗ୍ଗିଂ ସଞ୍ଚୁଣ୍ଣେତି ୱିକ୍ଖିପତି, ପିଯଭାୱଂ ସୁଞ୍ଞଂ କରୋତୀତି ୱା ପିସୁଣା। ଅତ୍ତାନମ୍ପି ପରମ୍ପି ଫରୁସଂ କରୋତି, କକଚୋ ୱିଯ ଖରସମ୍ଫସ୍ସାତି ୱା ଫରୁସା। ସଂ ସୁଖଂ, ହିତଞ୍ଚ ଫଲତି ୱିସରତି ୱିନାସେତୀତି ସମ୍ଫଂ, ଅତ୍ତନୋ, ପରେସଞ୍ଚ ଅନୁପକାରଂ ଯଂ କିଞ୍ଚି, ତଂ ପଲପତି ଏତେନାତି ସମ୍ଫପ୍ପଲାପୋ।

ତତ୍ଥ ଅଭୂତଂ ୱତ୍ଥୁଂ ଭୂତତୋ ପରଂ ୱିଞ୍ଞାପେତୁକାମସ୍ସ ତଥା ୱିଞ୍ଞାପନପ୍ପଯୋଗସମୁଟ୍ଠାପିକା ଚେତନା ମୁସାୱାଦୋ। ସୋ ପରସ୍ସ ଅତ୍ଥଭେଦକରୋୱ କମ୍ମପଥୋ ହୋତି, ଇତରୋ କମ୍ମମେୱ। ପରେସଂ ଭେଦକାମତାଯ, ଅତ୍ତପ୍ପିଯକାମତାଯ ୱା ପରଭେଦକରୱଚୀପଯୋଗସମୁଟ୍ଠାପିକା ସଂକିଲିଟ୍ଠଚେତନା ପିସୁଣୱାଚା, ସାପି ଦ୍ୱୀସୁ ଭିନ୍ନେସ୍ୱେୱ କମ୍ମପଥୋ। ପରସ୍ସ ମମ୍ମଚ୍ଛେଦକରୱଚୀପଯୋଗସମୁଟ୍ଠାପିକା ଏକନ୍ତଫରୁସଚେତନା ଫରୁସୱାଚା। ନ ହି ଚିତ୍ତସଣ୍ହତାଯ ସତି ଫରୁସୱାଚା ନାମ ହୋତି। ସୀତାହରଣାଦିଅନତ୍ଥୱିଞ୍ଞାପନପ୍ପଯୋଗସମୁଟ୍ଠାପିକା ସଂକିଲିଟ୍ଠଚେତନା ସମ୍ଫପ୍ପଲାପୋ, ସୋ ପନ ପରେହି ତସ୍ମିଂ ଅନତ୍ଥେ ଗହିତେଯେୱ କମ୍ମପଥୋ। ୱଚୀୱିଞ୍ଞତ୍ତିସଙ୍ଖାତେ ୱଚୀଦ୍ୱାରେତି ୱାଚାଯ ଅଧିପ୍ପାଯଂ ୱିଞ୍ଞାପେତି, ସଯଞ୍ଚ ୱାଚାଯ ୱିଞ୍ଞାଯତୀତି ୱଚୀୱିଞ୍ଞତ୍ତିସଙ୍ଖାତେ ୱଚୀଭେଦକରପ୍ପଯୋଗସମୁଟ୍ଠାପକଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନପଥୱୀଧାତ୍ୱାଧିକକଲାପସ୍ସ ୱିକାରଭୂତେ ଚୋପନୱାଚାଭାୱତୋ, କମ୍ମାନଂ ପୱତ୍ତିମୁଖଭାୱତୋ ଚ ୱଚୀଦ୍ୱାରସଙ୍ଖାତେ କମ୍ମଦ୍ୱାରେ। ବାହୁଲ୍ଲୱୁତ୍ତିତୋତି ଇଦଂ ୱୁତ୍ତନଯମେୱ।

୫୭। ପରସମ୍ପତ୍ତିଂ ଅଭିମୁଖଂ ଝାଯତି ଲୋଭୱସେନ ଚିନ୍ତେତୀତି ଅଭିଜ୍ଝା। ବ୍ୟାପଜ୍ଜତି ହିତସୁଖଂ ଏତେନାତି ବ୍ୟାପାଦୋ। ମିଚ୍ଛା ୱିପରୀତତୋ ପସ୍ସତୀତି ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠି।

ତତ୍ଥ ''ଅହୋ ୱତ ଇଦଂ ମମ ସିଯା''ତି ଏୱଂ ପରଭଣ୍ଡାଭିଜ୍ଝାଯନଂ ଅଭିଜ୍ଝା, ସା ପରଭଣ୍ଡସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ ନାମନେନେୱ କମ୍ମପଥୋ ହୋତି। ''ଅହୋ ୱତାଯଂ ସତ୍ତୋ ୱିନସ୍ସେଯ୍ୟା''ତି ଏୱଂ ମନୋପଦୋସୋ ବ୍ୟାପାଦୋ। ''ନତ୍ଥି ଦିନ୍ନ''ନ୍ତ୍ୟାଦିନା ନଯେନ ୱିପରୀତଦସ୍ସନଂ ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠି। ଏତ୍ଥ ପନ ନତ୍ଥିକଅହେତୁକଅକିରିଯଦିଟ୍ଠୀହିଯେୱ କମ୍ମପଥଭେଦୋ। ଇମେସଂ ପନ ଅଙ୍ଗାଦିୱୱତ୍ଥାନୱସେନ ପପଞ୍ଚୋ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୮; ଧ। ସ। ଅଟ୍ଠ। ୧ ଅକୁସଲକମ୍ମପଥକଥା; ପାରା। ଅଟ୍ଠ। ୨।୧୭୨) ଆଗତନଯେନ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଅଞ୍ଞତ୍ରାପି ୱିଞ୍ଞତ୍ତିଯାତି କାଯୱଚୀୱିଞ୍ଞତ୍ତିଂ ୱିନାପି, ତଂ ଅସମୁଟ୍ଠାପେତ୍ୱାପୀତ୍ୟତ୍ଥୋ। ୱିଞ୍ଞତ୍ତିସମୁଟ୍ଠାପକଚିତ୍ତସମ୍ପଯୁତ୍ତା ଚେତ୍ଥ ଅଭିଜ୍ଝାଦଯୋ ଚେତନାପକ୍ଖିକାୱ ହୋନ୍ତି।

୫୮।ଦୋସମୂଲେନଜାଯନ୍ତୀତି ସହଜାତାଦିପଚ୍ଚଯେନ ଦୋସସଙ୍ଖାତମୂଲେନ, ଦୋସମୂଲକଚିତ୍ତେନ ୱା ଜାଯନ୍ତି, ନ ଲୋଭମୂଲାଦୀହି। ହସମାନାପି ହି ରାଜାନୋ ଦୋସଚିତ୍ତେନେୱ ପାଣୱଧଂ ଆଣାପେନ୍ତି, ତଥା ଫରୁସୱାଚାବ୍ୟାପାଦେସୁପି ଯଥାରହଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ମିଚ୍ଛାଦସ୍ସନସ୍ସ ଅଭିନିୱିସିତବ୍ବୱତ୍ଥୂସୁ ଲୋଭପୁବ୍ବଙ୍ଗମମେୱ ଅଭିନିୱିସନତୋ ଆହ ''ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠି ଚ ଲୋଭମୂଲେନା''ତି। ସେସାନି ଚତ୍ତାରିପି ଦ୍ୱୀହି ମୂଲେହି ସମ୍ଭୱନ୍ତୀତି ଯୋ ତାୱ ଅଭିମତଂ ୱତ୍ଥୁଂ, ଅନଭିମତଂ ୱା ଅତ୍ତବନ୍ଧୁପରିତ୍ତାଣାଦିପ୍ପଯୋଜନଂ ସନ୍ଧାଯ ହରତି, ତସ୍ସ ଅଦିନ୍ନାଦାନଂ ଲୋଭମୂଲେନ ହୋତି। ୱେରନିଯ୍ୟାତନତ୍ଥଂ ହରନ୍ତସ୍ସ ଦୋସମୂଲେନ। ନୀତିପାଠକପ୍ପମାଣତୋ ଦୁଟ୍ଠନିଗ୍ଗହଣତ୍ଥଂ ପରସନ୍ତକଂ ହରନ୍ତାନଂ ରାଜୂନଂ, ବ୍ରାହ୍ମଣାନଞ୍ଚ ''ସବ୍ବମିଦଂ ବ୍ରାହ୍ମଣାନଂ ରାଜୂହି ଦିନ୍ନଂ, ତେସଂ ପନ ସବ୍ବଦୁବ୍ବଲଭାୱେନ ଅଞ୍ଞେ ପରିଭୁଞ୍ଜନ୍ତି, ଅତ୍ତସନ୍ତକମେୱ ବ୍ରାହ୍ମଣା ପରିଭୁଞ୍ଜନ୍ତୀ''ତ୍ୟାଦୀନି ୱତ୍ୱା ସକସଞ୍ଞାଯ ଏୱଂ ଯଂ କିଞ୍ଚି ହରନ୍ତାନଂ, କମ୍ମଫଲସମ୍ବନ୍ଧାପୱାଦୀନଞ୍ଚ ମୋହମୂଲେନ। ଏୱଂ ମୁସାୱାଦାଦୀସୁପି ଯଥାରହଂ ଯୋଜେତବ୍ବଂ।

୬୩। ଛସୁ ଆରମ୍ମଣେସୁ ତିୱିଧକମ୍ମୱସେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନମ୍ପେତଂ ତିୱିଧନିଯମେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଆହ ''ତଥା ଦାନସୀଲଭାୱନାୱସେନା''ତି। ଦସଧା ନିଦ୍ଦିସିଯମାନାନଂ ହି ଦ୍ୱିନ୍ନଂ, ପୁନ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ, ତିଣ୍ଣଞ୍ଚ ଯଥାକ୍କମଂ ଦାନାଦୀସୁ ତୀସ୍ୱେୱ ସଙ୍ଗହୋ। କାରଣଂ ପନେତ୍ଥ ପରତୋ ୱକ୍ଖାମ। ଛଆରମ୍ମଣେସୁ ପନ ତିୱିଧକମ୍ମଦ୍ୱାରେସୁ ଚ ନେସଂ ପୱତ୍ତିଯୋଜନା ଅଟ୍ଠକଥାଦୀସୁ (ଧ। ସ। ଅଟ୍ଠ। ୧୫୬-୧୫୯) ଆଗତନଯେନ ଗହେତବ୍ବା।

୬୫। ଦୀଯତି ଏତେନାତି ଦାନଂ, ପରିଚ୍ଚାଗଚେତନା। ଏୱଂ ସେସେସୁପି। ସୀଲତୀତି ସୀଲଂ, କାଯୱଚୀକମ୍ମାନି ସମାଦହତି, ସମ୍ମା ଠପେତୀତ୍ୟତ୍ଥୋ, ସୀଲଯତି ୱା ଉପଧାରେତୀତି ସୀଲଂ, ଉପଧାରଣଂ ପନେତ୍ଥ କୁସଲାନଂ ଅଧିଟ୍ଠାନଭାୱୋ। ତଥା ହି ୱୁତ୍ତଂ ''ସୀଲେ ପତିଟ୍ଠାଯା''ତ୍ୟାଦି (ସଂ। ନି। ୧।

୨୩, ୧୯୨)। ଭାୱେତି କୁସଲେ ଧମ୍ମେ ଆସେୱତି ୱଡ୍ଢେତି ଏତାଯାତି ଭାୱନା। ଅପଚାଯତି ପୂଜାୱସେନ ସାମୀଚିଂ କରୋତି ଏତେନାତି ଅପଚାଯନଂ। ତଂତଂକିଚ୍ଚକରଣେ ବ୍ଯାୱଟସ୍ସ ଭାୱୋ ୱେଯ୍ଯାୱଚ୍ଚଂ। ଅତ୍ତନୋ ସନ୍ତାନେ ନିବ୍ବତ୍ତା ପତ୍ତି ଦୀଯତି ଏତେନାତି ପତ୍ତିଦାନଂ। ପତ୍ତିଂ ଅନୁମୋଦତି ଏତାଯାତି ପତ୍ତାନୁମୋଦନା। ଧମ୍ମଂ ସୁଣନ୍ତି ଏତେନାତି ଧମ୍ମସ୍ସୱନଂ। ଧମ୍ମଂ ଦେସେନ୍ତି ଏତାଯାତି ଧମ୍ମଦେସନା। ଦିଟ୍ଠିଯା ଉଜୁକରଣଂ ଦିଟ୍ଠିଜୁକମ୍ମଂ।

ତତ୍ଥ ସାନୁସଯସନ୍ତାନୱତୋ ପରେସଂ ପୂଜାନୁଗ୍ଗହକାମତାଯ ଅତ୍ତନୋ ୱିଜ୍ଜମାନୱତ୍ଥୁପରିଚ୍ଚଜନୱସପ୍ପୱତ୍ତଚେତନା ଦାନଂ ନାମ, ଦାନୱତ୍ଥୁପରିଯେସନୱସେନ, ଦିନ୍ନସ୍ସ ସୋମନସ୍ସଚିତ୍ତେନ ଅନୁସ୍ସରଣୱସେନ ଚ ପୱତ୍ତା ପୁବ୍ବପଚ୍ଛାଭାଗଚେତନା ଏତ୍ଥେୱ ସମୋଧାନଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି। ଏୱଂ ସେସେସୁପି ଯଥାରହଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ନିଚ୍ଚସୀଲାଦିୱସେନ ପଞ୍ଚ, ଅଟ୍ଠ, ଦସ ୱା ସୀଲାନି ସମାଦିଯନ୍ତସ୍ସ, ପରିପୂରେନ୍ତସ୍ସ, ଅସମାଦିଯିତ୍ୱାପି ସମ୍ପତ୍ତକାଯୱଚୀଦୁଚ୍ଚରିତତୋ ୱିରମନ୍ତସ୍ସ, ପବ୍ବଜନ୍ତସ୍ସ, ଉପସମ୍ପଦମାଳଅକେ ସଂୱରଂ ସମାଦିଯନ୍ତସ୍ସ, ଚତୁପାରିସୁଦ୍ଧିସୀଲଂ ପରିପୂରେନ୍ତସ୍ସ ଚ ପୱତ୍ତଚେତନା ସୀଲଂ ନାମ। ଚତ୍ତାଲୀସାଯ କମ୍ମଟ୍ଠାନେସୁ, ଖନ୍ଧାଦୀସୁ ଚ ଭୂମୀସୁ ପରିକମ୍ମସମ୍ମସନୱସପ୍ପୱତ୍ତା ଅପ୍ପନଂ ଅପ୍ପତ୍ତା ଗୋତ୍ରଭୁପରିଯୋସାନଚେତନା ଭାୱନା ନାମ, ନିରୱଜ୍ଜୱିଜ୍ଜାଦିପରିଯାପୁଣନଚେତନାପି ଏତ୍ଥେୱ ସମୋଧାନଂ ଗଚ୍ଛତି।

ୱଯସା, ଗୁଣେହି ଚ ଜେଟ୍ଠାନଂ ଚୀୱରାଦୀସୁ ପଚ୍ଚାସାରହିତେନ ଅସଂକିଲିଟ୍ଠଜ୍ଝାସଯେନ ପଚ୍ଚୁଟ୍ଠାନଆସନାଭିନୀହାରାଦିୱିଧିନା ବହୁମାନକରଣଚେତନା ଅପଚାଯନଂ ନାମ। ତେସମେୱ, ଗିଲାନାନଞ୍ଚ ଯଥାୱୁତ୍ତଜ୍ଝାସଯେନ ତଂତଂକିଚ୍ଚକରଣଚେତନା ୱେଯ୍ଯାୱଚ୍ଚଂ ନାମ। ଅତ୍ତନୋ ସନ୍ତାନେ ନିବ୍ବତ୍ତସ୍ସ ପୁଞ୍ଞସ୍ସ ପରେହି ସାଧାରଣଭାୱଂ ପଚ୍ଚାସୀସନଚେତନା ପତ୍ତିଦାନଂ ନାମ। ପରେହି ଦିନ୍ନସ୍ସ, ଅଦିନ୍ନସ୍ସପି ୱା ପୁଞ୍ଞସ୍ସ ମଚ୍ଛେରମଲୱିନିସ୍ସଟେନ ଚିତ୍ତେନ ଅବ୍ଭାନୁମୋଦନଚେତନା ପତ୍ତାନୁମୋଦନା ନାମ । ଏୱମିମଂ ଧମ୍ମଂ ସୁତ୍ୱା ତତ୍ଥ ୱୁତ୍ତନଯେନ ପଟିପଜ୍ଜନ୍ତୋ ''ଲୋକିଯଲୋକୁତ୍ତରଗୁଣୱିସେସସ୍ସ ଭାଗୀ ଭୱିସ୍ସାମି, ବହୁସ୍ସୁତୋ ୱା ହୁତ୍ୱା ପରେସଂ ଧମ୍ମଦେସନାଦୀହି ଅନୁଗ୍ଗଣ୍ହିସ୍ସାମୀ''ତି ଏୱଂ ଅତ୍ତନୋ, ପରେସଂ ୱା ହିତଫରଣୱସପ୍ପୱତ୍ତେନ ଅସଂକିଲିଟ୍ଠଜ୍ଝାସଯେନ ହିତୂପଦେସସୱନଚେତନା ଧମ୍ମସ୍ସୱନଂ ନାମ, ନିରୱଜ୍ଜୱିଜ୍ଜାଦିସୱନଚେତନାପି ଏତ୍ଥେୱ ସଙ୍ଗଯ୍ହତି। ଲାଭସକ୍କାରାଦିନିରପେକ୍ଖତାଯ ଯୋନିସୋ ମନସି କରୋତୋ ହିତୂପଦେସଚେତନା ଧମ୍ମଦେସନା ନାମ, ନିରୱଜ୍ଜୱିଜ୍ଜାଦିଉପଦିସନଚେତନାପି ଏତ୍ଥେୱ ସଙ୍ଗହଂ ଗଚ୍ଛତି। ''ଅତ୍ଥି ଦିନ୍ନ''ନ୍ତ୍ୟାଦିନଯପ୍ପୱତ୍ତସମ୍ମାଦସ୍ସନୱସେନ ଦିଟ୍ଠିଯା ଉଜୁକରଣଂ ଦିଟ୍ଠିଜୁକମ୍ମଂ ନାମ।

ଯଦି ଏୱଂ ଞାଣୱିପ୍ପଯୁତ୍ତଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦସ୍ସ ଦିଟ୍ଠିଜୁକମ୍ମପୁଞ୍ଞକିରିଯଭାୱୋ ନ ଲବ୍ଭତୀତି? ନୋ ନ ଲବ୍ଭତି ପୁରିମପଚ୍ଛିମଚେତନାନମ୍ପି ତଂତଂପୁଞ୍ଞକିରିଯାସ୍ୱେୱ ସଙ୍ଗଣ୍ହନତୋ। କିଞ୍ଚାପି ହି ଉଜୁକରଣୱେଲାଯଂ ଞାଣସମ୍ପଯୁତ୍ତମେୱ ଚିତ୍ତଂ ହୋତି, ପୁରିମପଚ୍ଛାଭାଗେ ପନ ଞାଣୱିପ୍ପଯୁତ୍ତମ୍ପି ସମ୍ଭୱତୀତି ତସ୍ସପି ଦିଟ୍ଠିଜୁକମ୍ମଭାୱୋ ଉପପଜ୍ଜତୀତି ଅଲମତିପ୍ପପଞ୍ଚେନ।

ଇମେସୁ ପନ ଦସସୁ ପତ୍ତିଦାନାନୁମୋଦନା ଦାନେ ସଙ୍ଗହଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି ତଂସଭାୱତ୍ତା। ଦାନମ୍ପି ହି ଇସ୍ସାମଚ୍ଛେରାନଂ ପଟିପକ୍ଖଂ, ଏତେପି। ତସ୍ମା ସମାନପ୍ପଟିପକ୍ଖତାଯ ଏକଲକ୍ଖଣତ୍ତା ତେ ଦାନମଯପୁଞ୍ଞକିରିଯୱତ୍ଥୁମ୍ହି ସଙ୍ଗଯ୍ହନ୍ତି। ଅପଚାଯନୱେଯ୍ଯାୱଚ୍ଚାସୀଲମଯପୁଞ୍ଞେୱ ସଙ୍ଗଯ୍ହନ୍ତି ଚାରିତ୍ତସୀଲଭାୱତୋ। ଦେସନାସୱନଦିଟ୍ଠିଜୁକା ପନ କୁସଲଧମ୍ମାସେୱନଭାୱତୋ ଭାୱନାମଯେ ସଙ୍ଗହଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୀତି (ଦୀ। ନି। ଟୀ। ୩।୩୦୫) ଆଚରିଯଧମ୍ମପାଲତ୍ଥେରେନ ୱୁତ୍ତଂ। ଅପରେ ପନ ''ଦେସେନ୍ତୋ, ସୁଣନ୍ତୋ ଚ ଦେସନାନୁସାରେନ ଞାଣଂ ପେସେତ୍ୱା ଲକ୍ଖଣାନି ପଟିୱିଜ୍ଝ ପଟିୱିଜ୍ଝ ଦେସେତି, ସୁଣାତି ଚ, ତାନି ଚ ଦେସନାସୱନାନି ପଟିୱେଧମେୱାହରନ୍ତୀତି ଦେସନାସୱନାଭାୱନାମଯେ ସଙ୍ଗହଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୀ''ତି ୱଦନ୍ତି। ଧମ୍ମଦାନସଭାୱତୋ ଦେସନା ଦାନମଯେ ସଙ୍ଗହଂ ଗଚ୍ଛତୀତିପି ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ। ତଥା ହି ୱୁତ୍ତଂ ''ସବ୍ବଦାନଂ ଧମ୍ମଦାନଂ ଜିନାତୀ''ତି (ଧ। ପ। ୩୫୪)। ତଥା ଦିଟ୍ଠିଜୁକମ୍ମଂ ସବ୍ବତ୍ଥାପି ସବ୍ବେସଂ ନିଯମନଲକ୍ଖଣତ୍ତା। ଦାନାଦୀସୁ ହି ଯଂ କିଞ୍ଚି ''ଅତ୍ଥି ଦିନ୍ନ''ନ୍ତ୍ୟାଦିନଯପ୍ପୱତ୍ତାଯ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଯା ୱିସୋଧିତଂ ମହପ୍ଫଲଂ ହୋତି ମହାନିସଂସଂ, ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ଦୀଘନିକାଯଟ୍ଠକଥାଯଂ (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୩।୩୦୫; ଧ। ସ। ଅଟ୍ଠ। ୧୫୬-୧୫୯ ପୁଞ୍ଞାକିରିଯୱତ୍ଥାଦିକଥା) ''ଦିଟ୍ଠିଜୁକମ୍ମଂ ସବ୍ବେସଂ ନିଯମଲକ୍ଖଣ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଏୱଂ ଦାନସୀଲଭାୱନାୱସେନ ତୀସୁ ଇତରେସଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହନତୋ ସଙ୍ଖେପତୋ ତିୱିଧମେୱ ପୁଞ୍ଞକିରିଯୱତ୍ଥୁ ହୋତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ, ତଥା ଚେୱ ଆଚରିଯେନ ହେଟ୍ଠା ଦସ୍ସିତଂ।

୬୭।ମନୋକମ୍ମମେୱ ୱିଞ୍ଞତ୍ତିସମୁଟ୍ଠାପକତ୍ତାଭାୱେନ କାଯଦ୍ୱାରାଦୀସୁ ଅପ୍ପୱତ୍ତନତୋ। ତଞ୍ଚ ରୂପାୱଚରକୁସଲଂ ଭାୱନାମଯଂ ଦାନାଦିୱସେନ ଅପ୍ପୱତ୍ତନତୋ। ଅପ୍ପନାପ୍ପତ୍ତଂ ପୁବ୍ବଭାଗପ୍ପୱତ୍ତାନଂ କାମାୱଚରଭାୱତୋ। ଝାନଙ୍ଗଭେଦେନାତି ପଟିପଦାଦିଭେଦତୋ ଅନେକୱିଧତ୍ତେପି ଅଙ୍ଗାତିକ୍କମୱସେନ ନିବ୍ବତ୍ତଜ୍ଝାନଙ୍ଗଭେଦତୋ ପଞ୍ଚୱିଧଂ ହୋତି।

୬୮ ।ଆରମ୍ମଣଭେଦେନାତି କସିଣୁଗ୍ଘାଟିମାକାସଂ, ଆକାସୱିସଯଂ ମନୋ, ତଦଭାୱୋ, ତଦାଲମ୍ବଂ ୱିଞ୍ଞାଣନ୍ତି ଚତୁବ୍ବିଧନ୍ତି ଇମେସଂ ଚତୁନ୍ନଂ ଆରମ୍ମଣାନଂ ଭେଦେନ।

୬୯।ଏତ୍ଥାତି ଇମେସୁ ପାକଟ୍ଠାନୱସେନ ଚତୁବ୍ବିଧେସୁ କମ୍ମେସୁ। ଉଦ୍ଧଚ୍ଚରହିତନ୍ତି ଉଦ୍ଧଚ୍ଚସହଗତଚେତନାରହିତଂ ଏକାଦସୱିଧଂ ଅକୁସଲକମ୍ମଂ। କିଂ ପନେତ୍ଥ କାରଣଂ ଅଧିମୋକ୍ଖୱିରହେନ ସବ୍ବଦୁବ୍ବଲମ୍ପି ୱିଚିକିଚ୍ଛାସହଗତଂ ପଟିସନ୍ଧିଂ ଆକଡ୍ଢତି, ଅଧିମୋକ୍ଖସମ୍ପୟୋଗେନ ତତୋ ବଲୱନ୍ତମ୍ପି ଉଦ୍ଧଚ୍ଚସହଗତଂ ନାକଡ୍ଢତୀତି ? ପଟିସନ୍ଧିଦାନସଭାୱାଭାୱତୋ। ବଲୱଂ ଆକଡ୍ଢତି, ଦୁବ୍ବଲଂ ନାକଡ୍ଢତୀତି ହି ଅୟଂ ୱିଚାରଣା ପଟିସନ୍ଧିଦାନସଭାୱେସୁୟେୱ। ୟସ୍ସ ପନ ପଟିସନ୍ଧିଦାନସଭାୱୋୟେୱ ନତ୍ଥି, ନ ତସ୍ସ ବଲୱଭାୱୋ ପଟିସନ୍ଧିଆକଡ୍ଢନେ କାରଣଂ।

କଥଂ ପନେତଂ ୱିଞ୍ଞାତବ୍ବଂ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚସହଗତସ୍ସ ପଟିସନ୍ଧିଦାନସଭାୱୋ ନତ୍ଥୀତି? ଦସ୍ସନେନପହାତବ୍ବେସୁ ଅନାଗତତ୍ତା। ତିୱିଧା ହି ଅକୁସଲା ଦସ୍ସନେନ ପହାତବ୍ବା, ଭାୱନାୟ ପହାତବ୍ବା, ସିୟା ଦସ୍ସନେନ ପହାତବ୍ବା, ସିୟା ଭାୱନାୟ ପହାତବ୍ବାତି। ତତ୍ଥ ଦିଟ୍ଠିସହଗତୱିଚିକିଚ୍ଛାସହଗତଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦା ଦସ୍ସନେନ ପହାତବ୍ବା ନାମ ପଠମଂ ନିବ୍ବାନଦସ୍ସନୱସେନ ‘‘ଦସ୍ସନ’’ନ୍ତି ଲଦ୍ଧନାମେନ ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗେନ ପହାତବ୍ବତ୍ତା। ଉଦ୍ଧଚ୍ଚସହଗତଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦୋ ଭାୱନାୟ ପହାତବ୍ବୋ ନାମ ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗେନ ପହାତବ୍ବତ୍ତା। ଉପରିମଗ୍ଗତ୍ତୟଞ୍ହି ପଠମମଗ୍ଗେନ ଦିଟ୍ଠନିବ୍ବାନେ ଭାୱନାୱସେନ ପୱତ୍ତନତୋ ‘‘ଭାୱନା’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଦିଟ୍ଠିୱିପ୍ପୟୁତ୍ତଦୋମନସ୍ସସହଗତଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦା ପନ ସିୟା ଦସ୍ସନେନ ପହାତବ୍ବା, ସିୟା ଭାୱନାୟ ପହାତବ୍ବା ତେସଂ ଅପାୟନିବ୍ବତ୍ତକାୱତ୍ଥାୟ ପଠମମଗ୍ଗେନ, ସେସବହଲାବହଲାୱତ୍ଥାୟ ଉପରିମଗ୍ଗେହି ପହୀୟମାନତ୍ତା। ତତ୍ଥ ସିୟା ଦସ୍ସନେନ ପହାତବ୍ବମ୍ପି ଦସ୍ସନେନ ପହାତବ୍ବସାମଞ୍ଞେନ ଇଧ ‘‘ଦସ୍ସନେନ ପହାତବ୍ବ’’ନ୍ତି ୱୋହରନ୍ତି।

ୟଦି ଚ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚସହଗତଂ ପଟିସନ୍ଧିଂ ଦଦେୟ୍ୟ, ତଦା ଅକୁସଲପଟିସନ୍ଧିୟା ସୁଗତିୟଂ ଅସମ୍ଭୱତୋ ଅପାୟେସ୍ୱେୱ ଦଦେୟ୍ୟ। ଅପାୟଗମନୀୟଞ୍ଚ ଅୱସ୍ସଂ ଦସ୍ସନେନ ପହାତବ୍ବଂ ସିୟା। ଇତରଥା ଅପାୟଗମନୀୟସ୍ସ ଅପ୍ପହୀନତ୍ତା ସେକ୍ଖାନଂ ଅପାୟୁପ୍ପତ୍ତି ଆପଜ୍ଜତି, ନ ଚ ପନେତଂ ୟୁତ୍ତଂ ‘‘ଚତୂହପାୟେହି ଚ ୱିପ୍ପମୁତ୍ତୋ (ଖୁ। ପା। ୬।୧୧; ସୁ। ନି। ୨୩୪), ଅୱିନିପାତଧମ୍ମୋ’’ତି (ପାରା। ୨୧; ସଂ। ନି। ୫।୯୯୮) ଆଦିୱଚନେହି ସହ ୱିରୁଜ୍ଝନତୋ। ସତି ଚ ପନେତସ୍ସ ଦସ୍ସନେନ ପହାତବ୍ବଭାୱେ ‘‘ସିୟା ଦସ୍ସନେନ ପହାତବ୍ବା’’ତି ଇମସ୍ସ ୱିଭଙ୍ଗେ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିୟା, ନ ଚ ପନେତଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି । ଅଥ ସିୟା ‘‘ଅପାୟଗାମିନିୟୋ ରାଗୋ ଦୋସୋ ମୋହୋ ତଦେକଟ୍ଠା ଚ କିଲେସା’’ତି ଏୱଂ ଦସ୍ସନେନ ପହାତବ୍ବେସୁ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଉଦ୍ଧଚ୍ଚସହଗତଚେତନାୟ ତତ୍ଥ ସଙ୍ଗହୋ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁନ୍ତି। ତଂ ନ, ତସ୍ସ ଏକନ୍ତତୋ ଭାୱନାୟ ପହାତବ୍ବଭାୱେନ ୱୁତ୍ତତ୍ତା। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ – ‘‘କତମେ ଧମ୍ମା ଭାୱନାୟ ପହାତବ୍ବା? ଉଦ୍ଧଚ୍ଚସହଗତୋ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦୋ’’ତି (ଧ। ସ। ୧୪୦୬), ତସ୍ମା ଦସ୍ସନେନ ପହାତବ୍ବେସୁ ଅୱଚନଂ ଇମସ୍ସ ପଟିସନ୍ଧିଦାନାଭାୱଂ ସାଧେତି। ନନୁ ଚ ପଟିସମ୍ଭିଦାୱିଭଙ୍ଗେ –

‘‘ୟସ୍ମିଂ ସମୟେ ଅକୁସଲଂ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ହୋତି ଉପେକ୍ଖାସହଗତଂ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚସମ୍ପୟୁତ୍ତଂ ରୂପାରମ୍ମଣଂ ୱା…ପେ… ଧମ୍ମାରମ୍ମଣଂ ୱା, ୟଂ ୟଂ ୱା ପନାରବ୍ଭ ତସ୍ମିଂ ସମୟେ ଫସ୍ସୋ ହୋତି…ପେ… ଅୱିକ୍ଖେପୋ ହୋତି, ଇମେ ଧମ୍ମା ଅକୁସଲା। ଇମେସୁ ଧମ୍ମେସୁ ଞାଣଂ ଧମ୍ମପଟିସମ୍ଭିଦା, ତେସଂ ୱିପାକେ ଞାଣଂ ଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦା’’ତି (ୱିଭ। ୭୩୦-୭୩୧) –

ଏୱଂ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚସହଗତଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦଂ ଉଦ୍ଧରିତ୍ୱା ତସ୍ସ ୱିପାକୋପି ଉଦ୍ଧଟୋତି କଥମସ୍ସ ପଟିସନ୍ଧିଦାନାଭାୱୋ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛିତବ୍ବୋତି? ନାୟଂ ପଟିସନ୍ଧିଦାନଂ ସନ୍ଧାୟ ଉଦ୍ଧଟୋ। ଅଥ ଖୋ ପୱତ୍ତିୱିପାକଂ ସନ୍ଧାୟ। ପଟ୍ଠାନେ ପନ –

‘‘ସହଜାତା ଦସ୍ସନେନ ପହାତବ୍ବା ଚେତନା ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନାନଂ ରୂପାନଂ କମ୍ମପଚ୍ଚୟେନ ପଚ୍ଚୟୋ, ନାନାକ୍ଖଣିକା ଦସ୍ସନେନ ପହାତବ୍ବା ଚେତନା ୱିପାକାନଂ ଖନ୍ଧାନଂ, କଟତ୍ତା ଚ ରୂପାନଂ କମ୍ମପଚ୍ଚୟେନ ପଚ୍ଚୟୋ’’ତି (ପଟ୍ଠା। ୨।୮।୮୯) –

ଦସ୍ସନେନ ପହାତବ୍ବଚେତନାୟ ଏୱ ସହଜାତନାନାକ୍ଖଣିକକମ୍ମପଚ୍ଚୟଭାୱଂ ଉଦ୍ଧରିତ୍ୱା ‘‘ସହଜାତା ଭାୱନାୟ ପହାତବ୍ବା ଚେତନା ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନାନଂ ରୂପାନଂ କମ୍ମପଚ୍ଚୟେନ ପଚ୍ଚୟୋ’’ତି (ପଟ୍ଠା। ୨।୮।୮୯) ଭାୱନାୟ ପହାତବ୍ବଚେତନାୟ ସହଜାତକମ୍ମପଚ୍ଚୟଭାୱୋୱ ଉଦ୍ଧଟୋ, ନ ପନ ନାନାକ୍ଖଣିକକମ୍ମପଚ୍ଚୟଭାୱୋ, ନ ଚ ନାନାକ୍ଖଣିକକମ୍ମପଚ୍ଚୟଂ ୱିନା ପଟିସନ୍ଧିଆକଡ୍ଢନଂ ଅତ୍ଥି , ତସ୍ମା ନତ୍ଥି ତସ୍ସ ସବ୍ବଥାପି ପଟିସନ୍ଧିଦାନନ୍ତି। ୟଂ ପନେକେ ୱଦନ୍ତି ‘‘ଉଦ୍ଧଚ୍ଚଚେତନା ଉଭୟୱିପାକମ୍ପି ନ ଦେତି ପଟ୍ଠାନେ ନାନାକ୍ଖଣିକକମ୍ମପଚ୍ଚୟଭାୱସ୍ସ ଅନୁଦ୍ଧଟତ୍ତା’’ତି, ତଂ ତେସଂ ମତିମତ୍ତଂ ପଟିସମ୍ଭିଦାୱିଭଙ୍ଗେ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚସହଗତାନମ୍ପି ପୱତ୍ତିୱିପାକସ୍ସ ଉଦ୍ଧଟତ୍ତା, ପଟ୍ଠାନେ ଚ ପଟିସନ୍ଧିୱିପାକଭାୱମେୱ ସନ୍ଧାୟ ନାନାକ୍ଖଣିକକମ୍ମପଚ୍ଚୟଭାୱସ୍ସ ଅନୁଦ୍ଧଟତ୍ତା। ୟଦି ହି ପୱତ୍ତିୱିପାକଂ ସନ୍ଧାୟ ନାନାକ୍ଖଣିକକମ୍ମପଚ୍ଚୟଭାୱୋ ୱୁଚ୍ଚେୟ୍ୟ, ତଦା ପଟିସନ୍ଧିୱିପାକମ୍ପିସ୍ସ ମଞ୍ଞେୟ୍ୟୁନ୍ତି ଲବ୍ଭମାନସ୍ସପି ପୱତ୍ତିୱିପାକସ୍ସ ୱସେନ ନାନାକ୍ଖଣିକକମ୍ମପଚ୍ଚୟଭାୱୋ ନ ୱୁତ୍ତୋ, ତସ୍ମା ନ ସକ୍କା ତସ୍ସ ପୱତ୍ତିୱିପାକଂ ନିୱାରେତୁଂ। ତେନାହ ‘‘ପୱତ୍ତିୟଂ ପନା’’ତ୍ୟାଦି। ଆଚରିୟବୁଦ୍ଧମିତ୍ତାଦୟୋ ପନ ଅତ୍ଥି ଉଦ୍ଧଚ୍ଚସହଗତଂ ଭାୱନାୟ ପହାତବ୍ବମ୍ପି। ଅତ୍ଥି ନ ଭାୱନାୟ ପହାତବ୍ବମ୍ପି, ତେସୁ ଭାୱନାୟ ପହାତବ୍ବଂ ସେକ୍ଖସନ୍ତାନପ୍ପୱତ୍ତଂ, ଇତରଂ ପୁଥୁଜ୍ଜନସନ୍ତାନପ୍ପୱତ୍ତଂ, ଫଲଦାନଞ୍ଚ ପୁଥୁଜ୍ଜନସନ୍ତାନପ୍ପୱତ୍ତସ୍ସେୱ ନ ଇତରସ୍ସାତି ଏୱଂ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚସହଗତଂ

ଦ୍ୱିଧା ୱିଭଜିତ୍ୱା ଏକସ୍ସ ଉଭଯୱିପାକଦାନଂ, ଏକସ୍ସ ସବ୍ବଥାପି ୱିପାକାଭାୱଂ ୱଣ୍ଣେନ୍ତି। ଯୋ ପନେତ୍ଥ ତେସଂ ୱିନିଚ୍ଛଯୋ, ଯଞ୍ଚ ତସ୍ସ ନିରାକରଣଂ, ଯଞ୍ଚ ସବ୍ବଥାପି ୱିପାକାଭାୱୱାଦୀନଂ ମତପଟିକ୍ଖେପନଂ ଇଧ ଅୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ସବ୍ବଂ ପରମତ୍ଥମଞ୍ଜୂସାଦୀସୁ, ୱିସେସତୋ ଚ ଅଭିଧମ୍ମତ୍ଥୱିକାସିନିଯା ନାମ ଅଭିଧମ୍ମାୱତାରସଂୱଣ୍ଣନାଯଂ ୱୁତ୍ତନଯେନ ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ସବ୍ବତ୍ଥାପି କାମଲୋକେତି ସୁଗତିଦୁଗ୍ଗତିୱସେନ ସବ୍ବସ୍ମିମ୍ପି କାମଲୋକେ। ଯଥାରହନ୍ତି ଦ୍ୱାରାରମ୍ମଣାନୁରୂପଂ। ଅପାଯେସୁପି ଯଂ ନାଗସୁପଣ୍ଣାଦୀନଂ ମହାସମ୍ପତ୍ତିୱିସଯଂ ୱିପାକୱିଞ୍ଞାଣଂ, ଯଞ୍ଚ ନିରଯୱାସୀନଂ ମହାମୋଗ୍ଗଲ୍ଲାନତ୍ଥେରଦସ୍ସନାଦୀସୁ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ୱିପାକୱିଞ୍ଞାଣଂ , ତଂ କୁସଲକମ୍ମସ୍ସେୱ ଫଲଂ। ନ ହି ଅକୁସଲସ୍ସ ଇଟ୍ଠୱିପାକୋ ସମ୍ଭୱତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ''ଅଟ୍ଠାନମେତଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅନୱକାସୋ, ଯଂ ଅକୁସଲସ୍ସ କମ୍ମସ୍ସ ଇଟ୍ଠୋ କନ୍ତୋ ୱିପାକୋ ସଂୱିଜ୍ଜତୀ''ତି (ମ। ନି। ୩।୧୩୧; ଅ। ନି। ୧।୨୮୪-୨୮୬; ୱିଭ। ୮୦୯), ତସ୍ମା କୁସଲକମ୍ମଂ ଅପାଯେସୁପି ଅହେତୁକୱିପାକାନି ଜନେତି। ଅଜ୍ଝତ୍ତଭୂମିକସ୍ସ ଚ କମ୍ମସ୍ସ ଅଜ୍ଝତ୍ତଭୂମିକୱିପାକାଭାୱତୋ କାମୱିରାଗଭାୱନାଯ କାମତଣ୍ହାୱିସଯୱିଞ୍ଞାଣୁପ୍ପାଦନାଯୋଗତୋ ଏକନ୍ତସଦିସୱିପାକତ୍ତା ଚ ମହଗ୍ଗତାନୁତ୍ତରକୁସଲାନଂ ରୂପାୱଚରକମ୍ମେନ ଅହେତୁକୱିପାକୁପ୍ପତ୍ତିଯା ଅଭାୱତୋ ରୂପଲୋକେପି ଯଥାରହଂ ରୂପାଦିୱିସଯାନି ତାନି ଅଭିନିପ୍ଫାଦେତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ''ସବ୍ବତ୍ଥାପି କାମଲୋକେ''ତ୍ୟାଦି।

୭୧। ଏୱଂ ପନ ୱିପଚ୍ଚନ୍ତଂ କମ୍ମଂ ସୋଳସକଦ୍ୱାଦସକଅଟ୍ଠକୱସେନ ତିଧା ୱିପଚ୍ଚତୀତି ଦସ୍ସେତୁଂ ''ତତ୍ଥାପି''ତ୍ୟାଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥାପୀତି ଏୱଂ ୱିପଚ୍ଚମାନେପି କୁସଲକମ୍ମେ। ଉକ୍କଟ୍ଠନ୍ତି କୁସଲପରିୱାରଲାଭତୋ , ପଚ୍ଛା ଆସେୱନପ୍ପୱତ୍ତିଯା ୱା ୱିସିଟ୍ଠଂ। ଯଞ୍ହି କମ୍ମଂ ଅତ୍ତନୋ ପୱତ୍ତିକାଲେ ପୁରିମପଚ୍ଛାଭାଗପ୍ପୱତ୍ତେହି କୁସଲକମ୍ମେହି ପରିୱାରିତଂ, ପଚ୍ଛା ୱା ଆସେୱନଲାଭେନ ସମୁଦାଚିଣ୍ଣଂ। ତଂ ଉକ୍କଟ୍ଠଂ। ଯଂ ପନ କରଣକାଲେ ଅକୁସଲକମ୍ମେହି ପରିୱାରିତଂ, ପଚ୍ଛା ୱା ''ଦୁକ୍କଟମେତଂ ମଯା''ତି ୱିପ୍ପଟିସାରୁପ୍ପାଦନେନ ପରିଭାୱିତଂ, ତଂ ଓମକନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ପଟିସନ୍ଧିନ୍ତି ଏକମେୱ ପଟିସନ୍ଧିଂ। ନ ହି ଏକେନ କମ୍ମେନ ଅନେକାସୁ ଜାତୀସୁ ପଟିସନ୍ଧି ହୋତି, ପୱତ୍ତିୱିପାକୋ ପନ ଜାତିସତେପି ଜାତିସହସ୍ସେପି ହୋତି। ଯଥାହ ''ତିରଚ୍ଛାନଗତେ ଦାନଂ ଦତ୍ୱା ସତଗୁଣା ଦକ୍ଖିଣା ପାଟିକଙ୍ଖିତବ୍ବା''ତି (ମ। ନି। ୩।୩୭୯)। ଯସ୍ମା ପନେତ୍ଥ ଞାଣଂ ଜଚ୍ଚନ୍ଧାଦିୱିପତ୍ତିନିମିତ୍ତସ୍ସ ମୋହସ୍ସ, ସବ୍ବାକୁସଲସ୍ସେୱ ୱା ପଟିପକ୍ଖଂ, ତସ୍ମା ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ କମ୍ମଂ ଜଚ୍ଚନ୍ଧାଦିୱିପତ୍ତିପଚ୍ଚଯଂ ନ ହୋତୀତି ତିହେତୁକଂ ଅତିଦୁବ୍ବଲମ୍ପି ସମାନଂ ଦୁହେତୁକପଟିସନ୍ଧିମେୱ ଆକଡ୍ଢତି, ନାହେତୁକଂ। ଦୁହେତୁକଞ୍ଚ କମ୍ମଂ ଞାଣସମ୍ପଯୋଗାଭାୱତୋ ଞାଣଫଲୁପ୍ପାଦନେ ଅସମତ୍ଥଂ, ଯଥା ତଂ ଅଲୋଭସମ୍ପଯୋଗାଭାୱତୋ ଅଲୋଭଫଲୁପ୍ପାଦନେ ଅସମତ୍ଥଂ ଅକୁସଲକମ୍ମନ୍ତି ତଂ ଅତିଉକ୍କଟ୍ଠମ୍ପି ସମାନଂ ଦୁହେତୁକମେୱ ପଟିସନ୍ଧିଂ ଆକଡ୍ଢତି, ନ ତିହେତୁକନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ''ତିହେତୁକମୋମକଂ ଦୁହେତୁକମୁକ୍କଟ୍ଠଞ୍ଚା''ତ୍ୟାଦି।

ଏତ୍ଥ ସିଯା – ଯଥା ପଟିସମ୍ଭିଦାମଗ୍ଗେ ''ଗତିସମ୍ପତ୍ତିଯା ଞାଣସମ୍ପଯୁତ୍ତେ ଅଟ୍ଠନ୍ନଂ ହେତୂନଂ ପଚ୍ଚଯା ଉପପତ୍ତି ହୋତୀ''ତି (ପଟି। ମ। ୧।୨୩୧) କୁସଲସ୍ସ କମ୍ମସ୍ସ ଜୱନକ୍ଖଣେ ତିଣ୍ଣଂ, ନିକନ୍ତିକ୍ଖଣେ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ, ପଟିସନ୍ଧିକ୍ଖଣେ ତିଣ୍ଣଞ୍ଚ ହେତୂନଂ ୱସେନ ଅଟ୍ଠନ୍ନଂ ହେତୂନଂ ପଚ୍ଚଯା ଞାଣସମ୍ପଯୁତ୍ତୁପପତ୍ତି, ତଥା ''ଗତିସମ୍ପତ୍ତିଯା ଞାଣୱିପ୍ପଯୁତ୍ତେ ଛନ୍ନଂ ହେତୂନଂ ପଚ୍ଚଯା ଉପପତ୍ତି ହୋତୀ''ତି (ପଟି। ମ। ୧।୨୩୩) ଜୱନକ୍ଖଣେ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ, ନିକନ୍ତିକ୍ଖଣେ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ, ପଟିସନ୍ଧିକ୍ଖଣେ ଦ୍ୱିନ୍ନଞ୍ଚ ହେତୂନଂ ୱସେନ ଛନ୍ନଂ ହେତୂନଂ ପଚ୍ଚଯା ଞାଣୱିପ୍ପଯୁତ୍ତୁପପତ୍ତି ୱୁତ୍ତା, ଏୱଂ ''ଗତିସମ୍ପତ୍ତିଯା ଞାଣୱିପ୍ପଯୁତ୍ତେ ସତ୍ତନ୍ନଂ ହେତୂନଂ ପଚ୍ଚଯା ଉପପତ୍ତି ହୋତୀ''ତି ତିହେତୁକକମ୍ମେନ ଦୁହେତୁକପଟିସନ୍ଧିଯା ଅୱୁତ୍ତତ୍ତା ନନ୍ୱି ତିହେତୁକସ୍ସ ଦୁହେତୁକପଟିସନ୍ଧିଆକଡ୍ଢନନ୍ତି? ନଯିଦମେୱଂ ଦୁହେତୁକୋମକକମ୍ମେନ ଅହେତୁକପଟିସନ୍ଧିଯା ୱିଯ ତିହେତୁକୋମକକମ୍ମେନ ସାମତ୍ଥିଯାନୁରୂପତୋ ଦୁହେତୁକପଟିସନ୍ଧିଯାୱ ଦାତବ୍ବତ୍ତା, କମ୍ମସରିକ୍ଖକୱିପାକଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ପନ ମହାଥେରେନ ସାୱସେସୋ ପାଠୋ କତୋ। ଇତରଥା ''ଚତୁନ୍ନଂ ହେତୂନଂ ପଚ୍ଚଯା''ତି ୱଚନାଭାୱତୋ ଦୁହେତୁକକମ୍ମେନ ଅହେତୁକୁପପତ୍ତିଯାପିଅଭାୱୋ ଆପଜ୍ଜତି, ତସ୍ମା ଯଥା ସୁଗତିଯଂ ଜଚ୍ଚନ୍ଧବଧିରାଦିୱିପତ୍ତିଯା ଅହେତୁକୁପପତ୍ତିଂ ୱଜ୍ଜେତ୍ୱା ଗତିସମ୍ପତ୍ତିଯା ସହେତୁକୁପପତ୍ତିଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଦୁହେତୁକୁପପତ୍ତି ଏୱ ଉଦ୍ଧଟା, ନ ଅହେତୁକୁପପତ୍ତି, ଏୱଂ କମ୍ମସରିକ୍ଖକୱିପାକଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ତିହେତୁକକମ୍ମେନ ତିହେତୁକୁପପତ୍ତି ଏୱ ଉଦ୍ଧଟା, ନ ଦୁହେତୁକୁପପତ୍ତି, ନ ପନ ଅଲବ୍ଭନତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

୭୪। ଏୱଂ ଏକାଯ ଚେତନାଯ ସୋଳସ ୱିପାକାନି ଏତ୍ଥେୱ ଦ୍ୱାଦସକମଗ୍ଗୋ ଅହେତୁକଟ୍ଠକମ୍ପୀତି ପୱତ୍ତସ୍ସ ତିପିଟକଚୂଳନାଗତ୍ଥେରୱାଦସ୍ସ ୱସେନ ୱିପାକପ୍ପୱତ୍ତିଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ଏକାଯ ଚେତନାଯ ଦ୍ୱାଦସ ୱିପାକାନି ଏତ୍ଥେୱ ଦସକମଗ୍ଗୋ ଅହେତୁକଟ୍ଠକମ୍ପୀତି ଆଗତସ୍ସ ମୋରୱାପୀୱାସୀମହାଧମ୍ମରକ୍ଖିତତ୍ଥେରୱାଦସ୍ସପି ୱସେନ ଦସ୍ସେତୁଂ ଅସଙ୍ଖାରଂ ସସଙ୍ଖାରୱିପାକାନୀ''ତ୍ୟାଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଯଥା ମୁଖେ ଚଲିତେ ଆଦାସତଲେ ମୁଖନିମିତ୍ତଂ ଚଲତି, ଏୱଂ ଅସଙ୍ଖାରକୁସଲସ୍ସ ଅସଙ୍ଖାରୱିପାକୋୱ ହୋତି, ନ ସସଙ୍ଖାରୋତି ଏୱଂ ଆଗମନତୋୱ ସଙ୍ଖାରଭେଦୋତି ଅଯମେତ୍ଥାଧିପ୍ପାଯୋ। ଯସ୍ମା ପନ ୱିପାକସ୍ସ ସଙ୍ଖାରଭେଦୋ ପଚ୍ଚଯୱସେନ ଇଚ୍ଛିତୋ, ନ କମ୍ମୱସେନ, ତସ୍ମା ଏସ କେଚିୱାଦୋ କତୋ।

ତେସନ୍ତି ତେସଂ ଏୱଂୱାଦୀନଂ। ଯଥାକ୍କମନ୍ତି ତିହେତୁକୁକ୍କଟ୍ଠାଦୀନଂ ଅନୁକ୍କମେନ। ଦ୍ୱାଦସ ୱିପାକାନୀତି ତିହେତୁକୁକ୍କଟ୍ଠଅସଙ୍ଖାରିକସସଙ୍ଖାରିକକମ୍ମସ୍ସ

ଓସେନ ଯଥାକ୍କମଂ ସସଙ୍ଖାରିକଚତୁକ୍କଓଜ୍ଜିତାନି, ଅସଙ୍ଖାରିକଚତୁକ୍କଓଜ୍ଜିତାନି ଚ ଦ୍ୱାଦସ ୱିପାକାନି, ତଥା ତିହେତୁକୋମକସ୍ସ, ଦୁହେତୁକ୍କଟ୍ଟସ୍ସ ଚ କମ୍ମସ୍ସ ଓସେନ ଦୁହେତୁକସସଙ୍ଖାରଦ୍ୱଯଓଜ୍ଜିତାନି, ଦୁହେତୁକାସଙ୍ଖାରଦ୍ୱଯଓଜ୍ଜିତାନି ଚ ଦସ ୱିପାକାନି, ଦୁହେତୁକୋମକସ୍ସ ଓସେନ ଦୁହେତୁକଦ୍ୱଯଓଜ୍ଜିତାନି ଚ ଅଟ୍ଠ ୱିପାକାନି ଯଥାୱୁତ୍ତସ୍ସ ''ତିହେତୁକମୁକ୍କଟ୍ଟ''ନ୍ତ୍ୟାଦିନା ୱୁତ୍ତନଯସ୍ସ ଅନୁସାରେନ ଅନୁସ୍ସରଣେନ ଯଥାସମ୍ଭୱଂ ତସ୍ସ ତସ୍ସ ସମ୍ଭୱାନୁରୂପତୋ ଉଦିସେ।

୭୫। ପରିତ୍ତୋ ଅତ୍ତଂ ଖଣ୍ଡିତଂ ୱିଯ ଅପ୍ପାନୁଭାୱନ୍ତି ପରିତ୍ତଂ। ପକଟ୍ଠଭାୱଂ ନୀତନ୍ତି ପଣୀତଂ, ଉଭିନ୍ନଂ ମଜ୍ଝେ ଭୱଂ ମଜ୍ଝିମଂ। ତତ୍ଥ ''ପଟିଲଦ୍ଧମତ୍ତଂ ଅନାସେୱିତଂ ପରିତ୍ତ''ନ୍ତି ଅୱିସେସତୋୱ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ୱୁତ୍ତଂ, ତଥା ''ନାତିସୁଭାୱିତଂ ଅପରିପୁଣ୍ଣୱସୀଭାୱଂ ମଜ୍ଝିମଂ। ଅତିୱିଯ ସୁଭାୱିତଂ ପନ ସବ୍ବସୋ ପରିପୁଣ୍ଣୱସୀଭାୱଂ ପଣୀତ''ନ୍ତି। ଆଚରିଯେନ ପନେତ୍ଥ ପରିତ୍ତମ୍ପି ଇସକଂ ଲଦ୍ଧାସେୱନମେୱାଧିପ୍ପେତନ୍ତି ଦିସ୍ସତି। ତଥା ହାନେନ ନାମରୂପପରିଚ୍ଛେଦେ –

''ସମାନାସେୱନେ ଲଦ୍ଧେ, ୱିଜ୍ଜମାନେ ମହବ୍ବଲେ;

ଅଲଦ୍ଧା ତାଦିସଂ ହେତୁଂ, ଅଭିଞ୍ଞା ନ ୱିପଚ୍ଚତୀ''ତି। (ନାମ। ପରି। ୪୭୪);

ସମାନଭୂମିକତୋୱ ଆସେୱନଲାଭେନ ବଲୱଭାୱତୋ ମହଗ୍ଗତଧମ୍ମାନଂ ୱିପାକଦାନଂ ୱତ୍ୱା ତଦଭାୱତୋ ଅଭିଞ୍ଞାଯ ଅୱିପଚ୍ଚନଂ ୱୁତ୍ତଂ। ହୀନେହି ଛନ୍ଦଚିତ୍ତୱୀରିଯୱୀମଂସାହି ନିବ୍ବତ୍ତିତଂ ୱା ପରିତ୍ତଂ। ମଜ୍ଝିମେହି ଛନ୍ଦାଦୀହି ମଜ୍ଝିମଂ। ପଣୀତେହି ପଣୀତନ୍ତି ଅଲମତିପ୍ପପଞ୍ଚେନ।

୮୪।ପଞ୍ଚମଜ୍ଝାନଂ ଭାୱେତ୍ୱାତି ଅଭିଞ୍ଞାଭାୱଂ ଅସମ୍ପତ୍ତଂ ପଞ୍ଚମଜ୍ଝାନଂ ତିୱିଧମ୍ପି ଭାୱେତ୍ୱା। ଅଭିଞ୍ଞାଭାୱପ୍ପତ୍ତସ୍ସ ପନ ଅୱିପାକଭାୱୋ ''ଅଲଦ୍ଧା ତାଦିସ''ନ୍ତ୍ୟାଦିନା (ନାମ। ପରି। ୪୭୪) ଆଚରିଯେନ ସାଧିତୋ। ମୂଲଟୀକାକାରାଦଯୋ ପନ ଅଞ୍ଞଥାପି ତଂ ସାଧେନ୍ତି। ତଂ ପନ ସଙ୍ଖେପତୋ, ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ୱିତ୍ଥାରତୋ ଚ ଅଭିଧମ୍ମତ୍ଥୱିକାସିନିଯଂ ୱୁତ୍ତନଯେନ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ସଞ୍ଞାୱିରାଗଂ ଭାୱେତ୍ୱାତି ''ସଞ୍ଞା ରୋଗୋ, ସଞ୍ଞା ଗଣ୍ଡୋ''ତ୍ୟାଦିନା, ''ଧୀ ଚିତ୍ତଂ ଧିବ୍ବତଂ ଚିତ୍ତ''ନ୍ତ୍ୟାଦିନା ୱା ନଯେନ ଅରୂପସ୍ସୱତ୍ତିଯା ଆଦୀନୱଦସ୍ସନେନ ତଦଭାୱେ ଚ ପଣୀତଭାୱସନ୍ନିଟ୍ଠାନେନ ୱାଯୋକସିଣେ କେସଞ୍ଚି ମତେନ ପରିଚ୍ଛିନ୍ନାକାସକସିଣେ ୱା ଭାୱନାବଲେନ ତେନ ପଟିଲଭିତବ୍ବଭାୱେ ଅରୂପସ୍ସ ଅନିବ୍ବତ୍ତିସଭାୱାପାଦନୱସେନ ଅରୂପୱିରାଗଭାୱନଂ ଭାୱେତ୍ୱା ଅଞ୍ଞସତ୍ତେସୁ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି କମ୍ମକିରିଯୱାଦିନୋ ତିତ୍ଥିଯା ଏୱାତ୍ୟଧିପ୍ପାଯୋ । ତେ ପନ ଯେନ ଇରିଯାପଥେନ ଇଧ ମରନ୍ତି। ତେନେୱ ତତ୍ଥ ନିବ୍ବତ୍ତନ୍ତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

୮୬।ଅନାଗାମିନୋ ପନ ସୁଦ୍ଧାୱାସେସୁ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀତି ଅନାଗାମିନୋଯେୱ ଅରିଯା ପୁଥୁଜ୍ଜନାଦିକାଲେ, ପଚ୍ଛାପି ୱା ପଞ୍ଚମଜ୍ଝାନଂ ତିୱିଧମ୍ପି ଭାୱେତ୍ୱା ସଦ୍ଧାଦିଇନ୍ଦ୍ରିଯୱେମତ୍ତତାନୁକ୍କମେନ ପଞ୍ଚସୁ ସୁଦ୍ଧାୱାସେସୁ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି।

୮୭। ଯଥାକ୍କମଂ ଭାୱେତ୍ୱା ଯଥାକ୍କମଂ ଆରୁପ୍ପେସୁ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀତି ଯୋଜନା ଯଥାକ୍କମନ୍ତି ଚ ପଠମାରୁପ୍ପାଦିଅନୁକ୍କମେନ। ସବ୍ବମ୍ପି ଚେତଂ ତସ୍ସ ତସ୍ସେୱ ଝାନସ୍ସ ଆୱେଣିକଭୂମିୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ। ନିକନ୍ତିଯା ପନ ସତି ପୁଥୁଜ୍ଜନାଦଯୋ ଯଥାଲଦ୍ଧଜ୍ଝାନସ୍ସ ଭୂମିଭୂତେସୁ ସୁଦ୍ଧାୱାସୱଜ୍ଜିତେସୁ ଯତ୍ଥ କତ୍ଥଚି ନିବ୍ବତ୍ତନ୍ତି, ତଥା କାମଭୱେପି କାମାୱଚରକମ୍ମବଲେନ। 'ଇଜ୍ଝତି, ଭିକ୍ଖୱେ, ସୀଲୱତୋ ଚେତୋପଣିଧି ୱିସୁଦ୍ଧତ୍ତା'ତି (ଅ। ନି। ୮।୩୫) ହି ୱୁତ୍ତଂ। ଅନାଗାମିନୋ ପନ କାମରାଗସ୍ସ ସବ୍ବସୋ ପହୀନତ୍ତା କାମଭୱେସୁ ନିକନ୍ତିଂ ନ ଉପ୍ପାଦେନ୍ତୀତି କାମଲୋକୱଜ୍ଜିତେ ଯଥାଲଦ୍ଧଜ୍ଝାନଭୂମିଭୂତେ ଯତ୍ଥ କତ୍ଥଚି ନିବ୍ବତ୍ତନ୍ତି। ସୁଦ୍ଧାୱାସେସୁ ହି ଅନାଗାମିନୋଯେୱ ନିବ୍ବତ୍ତନ୍ତୀତି ନିଯମୋ ଅତ୍ଥି। ତେ ପନ ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ନ ନିବ୍ବତ୍ତନ୍ତୀତି ନିଯମୋ ନତ୍ଥି। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ ଆଚରିଯେନ –

''ସୁଦ୍ଧାୱାସେସ୍ୱନାଗାମି-ପୁଗ୍ଗଲାୱୋପପଜ୍ଜରେ;

କାମଧାତୁମ୍ହି ଜାଯନ୍ତି, ଅନାଗାମିୱିୱଜ୍ଜିତା''ତି। (ପରମ। ୱି। ୨୦୫);

ସୁକ୍ଖୱିପସ୍ସକାପି ପନେତେ ମରଣକାଲେ ଏକନ୍ତେନେୱ ସମାପତ୍ତିଂ ନିବ୍ବତ୍ତେନ୍ତି ସମାଧିମ୍ହି ପରିପୂରକାରୀଭାୱତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ''ଇତ୍ଥିଯୋପି ପନ ଅରିଯା ୱା ଅନରିଯା ୱା ଅଟ୍ଠସମାପତ୍ତିଲାଭିନିଯୋ ବ୍ରହ୍ମପାରିସଜ୍ଜେସୁଯେୱ ନିବ୍ବତ୍ତନ୍ତୀ''ତି ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ (ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୮୦୯; ଅ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୧। ୨୭୯ ଆଦଯୋ; ମ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୩।୧୩୦) ୱୁତ୍ତଂ। ଅପିଚେତ୍ଥ ୱେହପ୍ଫଲଅକନିଟ୍ଠଚତୁତ୍ଥାରୁପ୍ପଭୱାନଂ ସେଟ୍ଠଭୱଭାୱତୋ ତତ୍ଥ ନିବ୍ବତ୍ତା ଅରିଯା ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ନୁପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ତଥା ଅୱସେସେସୁ ଉପରୂପରି ବ୍ରହ୍ମଲୋକେସୁ ନିବ୍ବତ୍ତା ହେଟ୍ଠିମହେଟ୍ଠିମେସୁ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ଆଚରିଯେନ –

‘‘ୱେହପ୍ଫଲେ ଅକନିଟ୍ଠେ, ଭୱଗ୍ଗେ ଚ ପତିଟ୍ଠିତା;

ନ ପୁନାଞ୍ଞତ୍ଥ ଜାଯନ୍ତି, ସବ୍ବେ ଅରିଯପୁଗ୍ଗଲା;

ବ୍ରହ୍ମଲୋକଗତା ହେଟ୍ଠା, ଅରିଯା ନୋପପଜ୍ଜରେ’’ତି। (ନାମ। ପରି। ୪୫୨-୪୫୩);

କମ୍ମଚତୁକ୍କୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଚୁତିପଟିସନ୍ଧିକ୍କମୱଣ୍ଣନା

୮୯।‘‘ଆଯୁକ୍ଖଯେନା’’ତ୍ୟାଦୀସୁ ସତିପି କମ୍ମାନୁଭାୱେ ତଂତଂଗତୀସୁ ଯଥାପରିଚ୍ଛିନ୍ନସ୍ସ ଆଯୁନୋ ପରିକ୍ଖଯେନ ମରଣଂ ଆଯୁକ୍ଖଯମରଣଂ। ସତିପି ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ପରିଚ୍ଛିନ୍ନାଯୁସେସେ ଗତିକାଲାଦିପଚ୍ଚଯସାମଗ୍ଗିଯଞ୍ଚ ତଂତଂଭୱସାଧକସ୍ସ କମ୍ମୁନୋ ପରିନିଟ୍ଠିତୱିପାକତ୍ତା ମରଣଂ କମ୍ମକ୍ଖଯମରଣଂ। ଆଯୁକମ୍ମାନଂ ସମକମେୱ ପରିକ୍ଖୀଣତ୍ତା ମରଣଂ ଉଭଯକ୍ଖଯମରଣଂ। ସତିପି ତସ୍ମିଂ ଦୁୱିମେ ପୁରିମଭୱସିଦ୍ଧସ୍ସ କସ୍ସଚି ଉପଚ୍ଛେଦକକମ୍ମୁନୋ ବଲେନ ସତ୍ଥହରଣାଦୀହି ଉପକ୍କମେହି ଉପଚ୍ଛିଜ୍ଜମାନସନ୍ତାନାନଂ, ଗୁଣମହନ୍ତେସୁ ୱା କତେନ କେନଚି ଉପକ୍କମେନ ଆଯୂହିତୌପଚ୍ଛେଦକକମ୍ମୁନା ପଟିବାହିତସାମତ୍ଥିଯସ୍ସ କମ୍ମସ୍ସ ତଂତଂଅତ୍ତଭାୱପ୍ପୱତ୍ତନେ ଅସମତ୍ଥଭାୱତୋ ଦୁସିମାରକଲାବୁରାଜାଦୀନଂ ୱିଯ ତଙ୍ଖଣେଯେୱ ଠାନାଚାୱନୱସେନ ପୱତ୍ତମରଣଂ ଉପଚ୍ଛେଦକମରଣଂ ନାମ। ଇଦଂ ପନ ନେରଯିକାନଂ ଉତ୍ତରକୁରୁୱାସୀନଂ କେସଞ୍ଚି ଦେୱାନଞ୍ଚ ନ ହୋତି। ତେନାହୁ –

‘‘ଉପକ୍କମେନ ୱା କେସଞ୍ଚୁପଚ୍ଛେଦକକମ୍ମୁନା’’ତି। (ସ। ସ। ୬୨);

ମରଣସ୍ସ ଉପ୍ପତ୍ତି ପୱତ୍ତି ମରଣୁପ୍ପତ୍ତି।

୯୦।ମରଣକାଲେତି ମରଣାସନ୍ନକାଲେ। ଯଥାରହନ୍ତି ତଂତଂଗତୀସୁ ଉପ୍ପଜ୍ଜନକସତ୍ତାନୁରୂପଂ, କତ୍ଥଚି ପନ ଅନୁପ୍ପଜ୍ଜମାନସ୍ସ ଖୀଣାସୱସ୍ସ ଯଥୋପଟ୍ଠିତଂ ନାମରୂପଧମ୍ମାଦିକମେୱ ଚୁତିପରିଯୋସାନାନଂ ଗୋଚରଭାୱଂ ଗଚ୍ଛତି, ନ କମ୍ମକମ୍ମନିମିତ୍ତାଦଯୋ। ଉପଲଦ୍ଧପୁବ୍ବନ୍ତି ଚେତିଯଦସ୍ସନାଦିୱସେନ ପୁବ୍ବେ ଉପଲଦ୍ଧଂ। ଉପକରଣଭୂତନ୍ତି ପୁପ୍ଫାଦିୱସେନ ଉପକରଣଭୂତଂ। ଉପଲଭିତବ୍ବନ୍ତି ଅନୁଭୱିତବ୍ବଂ। ଉପଭୋଗଭୂତନ୍ତି ଅଚ୍ଛରାୱିମାନକପ୍ପରୁକ୍ଖନିରଯଗ୍ଗିଆଦିକଂ ଉପଭୁଞ୍ଜିତବ୍ବଂ। ଅଚ୍ଛରାୱିମାନକପ୍ପରୁକ୍ଖମାତୁକୁଚ୍ଛିଆଦିଗତଂ ହି ରୂପାଯତନଂ ସୁଗତିନିମିତ୍ତଂ। ନିରଯଗ୍ଗିନିରଯପାଲାଦିଗତଂ ଦୁଗ୍ଗତିନିମିତ୍ତଂ। ଗତିଯା ନିମିତ୍ତଂ ଗତିନିମିତ୍ତଂ।

କମ୍ମବଲେନାତି ପଟିସନ୍ଧିନିବ୍ବତ୍ତକସ୍ସ କୁସଲାକୁସଲକମ୍ମସ୍ସ ଆନୁଭାୱେନ। ଛନ୍ନଂ ଦ୍ୱାରାନନ୍ତି ୱୁତ୍ତମାନନଯେନ ଯଥାସମ୍ଭୱଂ ଛନ୍ନଂ ଉପପତ୍ତିଦ୍ୱାରାନଂ, ଯଦି କୁସଲକମ୍ମଂ ୱିପଚ୍ଚତି, ତଦା ପରିସୁଦ୍ଧଂ କୁସଲଚିତ୍ତଂ ପୱତ୍ତତି, ଅଥ ଅକୁସଲକମ୍ମଂ, ତଦା ଉପକ୍କିଲିଟ୍ଠଂ ଅକୁସଲଚିତ୍ତନ୍ତି ଆହ ‘‘ୱିପଚ୍ଚମାନକ… ପେ… କିଲିଟ୍ଠଂ ୱା’’ତି। ତେନାହ ଭଗୱା ‘‘ନିମିତ୍ତସ୍ସାଦଗଧିତଂ ୱା, ଭିକ୍ଖୱେ, ୱିଞ୍ଞାଣଂ ତିଟ୍ଠମାନଂ ତିଟ୍ଠତି, ଅନୁବ୍ୟଞ୍ଜନସ୍ସାଦଗଧିତଂ ୱା, ତସ୍ମିଂ ଚେ ସମଯେ କାଲଂ କରୋତି, ଠାନମେତଂ ୱିଜ୍ଜତି, ଯଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଗତୀନଂ ଅଞ୍ଞତରଂ ଗତିଂ ଉପପଜ୍ଜେଯ୍ୟ ନିରଯଂ ୱା ତିରଚ୍ଛାନଯୋନିଂ ୱା’’ତି (ସଂ। ନି। ୪। ୨୩୫)। ତନ୍ନୋଣତଂ ୱାତି ତସ୍ମିଂ ଉପପଜ୍ଜିତବ୍ବଭୱେ ଓଣତଂ ୱିଯ, ତନ୍ନୋଣତଂ ଏୱାତି ୱା ପଦଚ୍ଛେଦୋ। ‘‘ବାହୁଲ୍ଲେନା’’ତି ଏତ୍ଥ ଅଧିପ୍ପାଯୋ ‘‘ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ଭୱନ୍ତରେ’’ତି ଏତ୍ଥ ୱୁତ୍ତନଯେନ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଅଥ ୱା ‘‘ଯଥାରହ’’ନ୍ତି ଇମିନାୱ ସୋ ସକ୍କା ସଙ୍ଗହେତୁନ୍ତି ‘‘ବାହୁଲ୍ଲେନା’’ତି ଇମିନା ସହସା ଓଚ୍ଛିଜ୍ଜମାନଜୀୱିତାନଂ ସଣିକଂ ମରନ୍ତାନଂ ୱିଯ ନ ଅଭିକ୍ଖଣମେୱାତି ଦୀପିତନ୍ତି ୱିଞ୍ଞାଯତି। ଅଭିନୱକରଣୱସେନାତି ତଙ୍ଖଣେ କରିଯମାନଂ ୱିଯ ଅତ୍ତାନଂ ଅଭିନୱକରଣୱସେନ।

୯୧।ପଚ୍ଚାସନ୍ନମରଣସ୍ସାତି ଏକୱୀଥିପ୍ପମାଣାଯୁକୱସେନ, ତତୋ ୱା କିଞ୍ଚି ଅଧିକାଯୁକୱସେନ ସମାସନ୍ନମରଣସ୍ସ। ୱୀଥିଚିତ୍ତାୱସାନେତି ତଦାରମ୍ମଣପରିଯୋସାନାନଂ, ଜୱନପରିଯୋସାନାନଂ ୱା ୱୀଥିଚିତ୍ତାନଂ ଅୱସାନେ। ତତ୍ଥ ‘‘କାମଭୱତୋ ଚୱିତ୍ୱା ତତ୍ଥେୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନାନଂ ତଦାରମ୍ମଣପରିଯୋସାନାନି, ସେସାନଂ ଜୱନପରିଯୋସାନାନୀ’’ତି ଧମ୍ମାନୁସାରଣିଯଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଭୱଙ୍ଗକ୍ଖଯେୱାତି ଯଦି ଏକଜୱନୱୀଥିତୋ ଅଧିକତରାଯୁସେସୋ ସିଯା, ତଦା ଭୱଙ୍ଗାୱସାନେ ୱା ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ନିରୁଜ୍ଝତି। ଅଥ ଏକଚିତ୍ତକ୍ଖଣାଯୁସେସୋ ସିଯା, ତଦା ୱୀଥିଚିତ୍ତାୱସାନେ, ତଞ୍ଚ ଅତୀତକମ୍ମାଦିୱିସଯମେୱ। ‘‘ତସ୍ସାନନ୍ତରମେୱା’’ତି ଇମିନା ଅନ୍ତରାଭୱୱାଦିମତଂ ପଟିକ୍ଖିପତି।

ଯଥାରହନ୍ତି କମ୍ମକରଣକାଲସ୍ସ, ୱିପାକଦାନକାଲସ୍ସ ଚ ଅନୁରୂପଓସେନ। ଅଥ ୱା ୱିପଚ୍ଚମାନକକମ୍ମାନୁରୂପଂ ଅନୁସଯଓସେନ, ଜୱନସହଜାତଓସେନ ୱା ପଓତ୍ତିଅନୁରୂପତୋତ୍ଥେତ୍ଥୋ। ନନୁ ଚ ''ଅୱିଜ୍ଜାନୁସଯପରିକ୍ଖିତ୍ତେନା''ତ୍ୟାଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଜୱନସହଜାତାନଞ୍ଚ କଥଂ ଅନୁସଯଭାୱୋତି? ନାଯଂ ଦୋସୋ ଅନୁସଯସଦିସତାଯ ତାସମ୍ପି ଅନୁସଯୱୋହାରଭାଓତୋ। ଇତରଥା ଅକୁସଲକମ୍ମସହଜାତାନଂ ଭଓତଣ୍ହାସହଜାତାନଂ ୱା ଚୁତିଆସନ୍ନଜୱନସହଜାତାନଞ୍ଚ ସଙ୍ଗହୋ ନ ସିଯା। ଅୱିଜ୍ଜାୱ ଅପ୍ପହୀନଟ୍ଠେନ ଅନୁସଯନତୋ ପଓତ୍ତନତୋ ଅନୁସଯୋ, ତେନ ପରିକ୍ଖିତ୍ତେନ ପରିୱାରିତେନ। ତଣ୍ହାନୁସଯୋୱ ମୂଲଂ ପଧାନଂ ସହକାରୀକାରଣଭୂତଂ ଇମସ୍ସାତି ତଣ୍ହାନୁସଯମୂଲକୋ। ସଙ୍ଖାରେନାତି କୁସଲାକୁସଲକମ୍ମେନ କମ୍ମସହଜାତଫସ୍ସାଦିଧମ୍ମସମୁଦାଯେନ ଚୁତିଆସନ୍ନଜୱନସହଜାତେନ ୱା, ତେନ ଜନିଯମାନଂ। ଅୱିଜ୍ଜାଯ ହି ପଟିଚ୍ଛନ୍ନାଦୀନୱୱିସଯେ ତଣ୍ହା ନାମେତି, ଖିପନକସଙ୍ଖାରସମ୍ମତା ଯଥାୱୁତ୍ତସଙ୍ଖାରା ଖିପନ୍ତି, ଯଥାହୁ –

''ଅୱିଜ୍ଜାତଣ୍ହାସଙ୍ଖାର-ସହଜେହି ଅପାଯିନଂ;

ୱିସଯାଦୀନୱଚ୍ଛାଦିନମନକ୍ଖିପକେହି ତୁ।

''ଅପ୍ପହୀନେହି ସେସାନଂ, ଛାଦନଂ ନମନମ୍ପି ଚ;

ଖିପକା ପନ ସଙ୍ଖାରା, କୁସଲାୱ ଭଓନ୍ତିହା''ତି। (ସା। ସା। ୧୬୪-୧୬୫);

ସମ୍ପଯୁତ୍ତେହି ପରିଗ୍ଗଯ୍ହମାନନ୍ତି ଅତ୍ତନା ସମ୍ପଯୁତ୍ତେହି ଫସ୍ସାଦୀହି ଧମ୍ମେହି ସମ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯାଦିନା ପରିୱାରେତ୍ୱା ଗଯ୍ହମାନଂ, ସହଜାତାନମଧିଟ୍ଠାନଭାୱେନ ପୁବଙ୍ଗମଭୂତନ୍ତି ଅତ୍ତନା ସହଜାତାନଂ ପତିଟ୍ଠାନଭାୱେନ ପଧାନଭୂତଂ। ''ମନୋପୁବଙ୍ଗମା ଧମ୍ମା''ତି (ଧ। ପ। ୧-୨) ହି ୱୁତ୍ତଂ। ଭଓନ୍ତରପଟିସନ୍ଧାନଓସେନାତି ପୁରିମଭଓନ୍ତରସ୍ସ, ପଚ୍ଛିମଭଓନ୍ତରସ୍ସ ଚ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ଏକାବଦ୍ଧଂ ୱିଯ ପଟିସନ୍ଦହନଓସେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନମେୱ ପତିଟ୍ଠାତି, ନ ଇତୋ ଗନ୍ତ୍ୱାତ୍ୟଧିପ୍ପାଯୋ। ନ ହି ପୁରିମଭଓପରିଯାପନ୍ନୋ କୋଚି ଧମ୍ମୋ ଭଓନ୍ତରଂ ସଙ୍କମତି, ନାପି ପୁରିମଭଓପରିଯାପନ୍ନହେତୁହି ୱିନା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ପଟିଘୋସପଦୀପମୁଦ୍ଦା ୱିଯାତି ଅଲମତିପ୍ପପଞ୍ଚେନ।

୯୨। ମନ୍ଦଂ ହୁତ୍ୱା ପଓତ୍ତାନି ମନ୍ଦପ୍ପଓତ୍ତାନି। ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାରମ୍ମଣେସୁ ଆପାଥଗତେସୁ ମନୋଦ୍ୱାରେ ଗତିନିମିତ୍ତଓସେନ, ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରେ କମ୍ମନିମିତ୍ତଓସେନାତ୍ୟଧିପ୍ପାଯୋ। ପଟିସନ୍ଧିଭଓଙ୍ଗାନମ୍ପି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାରମ୍ମଣତା ଲବ୍ଭତୀତି ମନୋଦ୍ୱାରେ ତାୱ ପଟିସନ୍ଧିଯା ଚତୁନ୍ନଂ ଭଓଙ୍ଗାନଞ୍ଚ, ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରେ ପନ ପଟିସନ୍ଧିଯାୱ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାରମ୍ମଣଭାୱୋ ଲବ୍ଭତି। ତଥା ହି କସ୍ସଚି ମନୋଦ୍ୱାରେ ଆପାଥମାଗତଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ ଗତିନିମିତ୍ତଂ ଆରବ୍ଭ ଉପ୍ପନ୍ନାଯ ତଦାରମ୍ମଣପରିଯୋସାନାଯ ଚିତ୍ତୱୀଥିଯା ଅନନ୍ତରଂ ଚୁତିଚିତ୍ତେ ଉପ୍ପନ୍ନେ ତଦନନ୍ତରଂ ପଞ୍ଚଚିତ୍ତକ୍ଖଣାଯୁକେ ଆରମ୍ମଣେ ପଓତ୍ତାଯ ପଟିସନ୍ଧିଯା ଚତୁନ୍ନଂ ଭଓଙ୍ଗାନଂ, ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରେ ଚ ଞାତକାଦୀହି ଉପଟ୍ଠାପିତେସୁ ଦେଯ୍ୟଧମ୍ମେସୁ ୱଣ୍ଣାଦିକେ ଆରବ୍ଭ ଯଥାରହଂ ପଓତ୍ତାଯ ଚିତ୍ତୱୀଥିଯା ଚୁତିଚିତ୍ତସ୍ସ ଚ ଅନନ୍ତରଂ ଏକଚିତ୍ତକ୍ଖଣାଯୁକେ ଆରମ୍ମଣେ ପଓତ୍ତାଯ ପଟିସନ୍ଧିଯା ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାରମ୍ମଣେ ପଓତ୍ତି ଉପଲବ୍ଭତୀତି ଅଯମେତ୍ଥ ସଙ୍ଖେପୋ, ୱିତ୍ଥାରୋ ପନ ୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗେ(ୱିସୁଦ୍ଧି। ୨।୬୨୦ ଆଦଯୋ) ୱିଭଙ୍ଗଟ୍ଠକଥାଯଂ (ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୨୨୭) ୱା ସଙ୍ଖାରପଚ୍ଚଯାୱିଞ୍ଞାଣପଦୱଣ୍ଣନାଯଂ ୱୁତ୍ତନଯେନ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଛଦ୍ୱାରଗ୍ଗହିତନ୍ତି କମ୍ମନିମିତ୍ତଂ ଛଦ୍ୱାରଗ୍ଗହିତଂ, ଗତିନିମିତ୍ତଂ ଛଟ୍ଠଦ୍ୱାରଗ୍ଗହିତନ୍ତି ଯଥାସମ୍ଭଓଂ ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ଅପରେ ପନ ଅୱିସେସତୋ ୱଣ୍ଣେନ୍ତି। ସଚ୍ଚସଙ୍ଖେପେପି ତେନେୱାଧିପ୍ପାଯେନ ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ –

''ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରେ ସିଯା ସନ୍ଧି, ୱିନା କମ୍ମଂ ଦ୍ୱିଗୋଚରେ''ତି; (ସା। ସା। ୧୭୩);

ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୨।୬୨୪-୬୨୫; ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୨୨୭) ପନ ''ଗତିନିମିତ୍ତଂ ମନୋଦ୍ୱାରେ ଆପାଥମାଗଚ୍ଛତୀ''ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା, ତଦାରମ୍ମଣାଯ ଚ ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରିକପଟିସନ୍ଧିଯା ଅଦସ୍ସିତତ୍ତା, ମୂଲଟୀକାଦୀସୁ ଚ ''କମ୍ମବଲେନ ଉପଟ୍ଠାପିତଂ ୱଣ୍ଣାଯତନଂ ସୁପିନଂ ପସ୍ସନ୍ତସ୍ସ ୱିଯ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁସ୍ସ ୱିଯ ଚ ମନୋଦ୍ୱାରେଯେୱ ଗୋଚରଭାୱଂ ଗଚ୍ଛତୀ''ତି (ୱିସୁଦ୍ଧି। ମହା। ୨।୬୨୩) ନିଯମେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତତ୍ତା ତେସଂ ୱଚନଂ ନ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛନ୍ତି ଆଚରିଯା। ''ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଞ୍ଚା''ତି ଏତ୍ଥ ଗତିନିମିତ୍ତଂ ତାୱ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାରମ୍ମଣଂ ଯୁଜ୍ଜତି, କମ୍ମନିମିତ୍ତଂ ପନ ପଟିସନ୍ଧିଜନକକମ୍ମସ୍ସେୱ ନିମିତ୍ତଭୂତଂ ଅଧିପ୍ପେତନ୍ତି କଥଂ ତସ୍ସ ଚୁତିଆସନ୍ନଜୱନେହି ଗହିତସ୍ସ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଭାୱୋ ସମ୍ଭଓତି। ନ ହି ତଦେୱ ଆରମ୍ମଣୁପଟ୍ଠାପକଂ, ତଦେୱ ପଟିସନ୍ଧିଜନକଂ ଭଓେଯ୍ୟ ଉପଚିତଭାୱାଭାଓତୋ ଅନସ୍ସାଦିତତ୍ତା ଚ। ''କତତ୍ତା ଉପଚିତତ୍ତା''ତି (ଧ। ସ। ୪୩୧) ହି ୱଚନତୋ ପୁନପ୍ପୁନଂ ଲଦ୍ଧାସେୱନମେୱ କମ୍ମଂ ପଟିସନ୍ଧିଂ ଆକଡ୍ଢତି। ପଟିସମ୍ଭିଦାମଗ୍ଗେ (ପଟି। ମ। ୧।୨୩୨) ଚ ନିକନ୍ତିକ୍ଖଣେ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ହେତୂନଂ ପଚ୍ଚଯାପି ସହେତୁକପଟିସନ୍ଧିଯା ୱୁତ୍ତତ୍ତାକତୂପଚିତମ୍ପି କମ୍ମଂ ତଣ୍ହାଯ ଅସ୍ସାଦିତମେୱ ୱିପାକଂ ଅଭିନିପ୍ଫାଦେତି, ତଦା ଚ ପଟିସନ୍ଧିଯା ସମାନୱୀଥିଯଂ ୱିଯ ପଓତ୍ତମାନାନି ଚୁତିଆସନ୍ନଜୱନାନି କଥଂ ପୁନପ୍ପୁନଂ

ଲଦ୍ଧାସେୱନାନି ସିୟୁଂ, କଥଞ୍ଚ ତାନି ତଦା କଣ୍ଣ୍ଠାଯ ପରାମଟ୍ଠାନି। ଅପିଚ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ କମ୍ମନିମିତ୍ତଂ ଚୁତିଆସନ୍ନପ୍ପୱତ୍ତାନଂ ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରିକଜୱନାନଂ ଆରମ୍ମଣଂ ହୋତି। ‘‘ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରିକକମ୍ମଞ୍ଚ ପଟିସନ୍ଧିନିମିତ୍ତକଂ ନ ହୋତି ପରିଦୁବ୍ବଲଭାୱତୋ’’ତି ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୨।୬୨୦; ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୨୨୭) ୱୁତ୍ତନ୍ତି ସଚ୍ଚମେତଂ। ଞାତକାଦୀହି ଉପଟ୍ଠାପିତେସୁ ପନ ପୁପ୍ଫାଦୀସୁ ସନ୍ନିହିତେସ୍ୱେୱ ମରଣସମ୍ଭୱତୋ ତତ୍ଥ ୱଣ୍ଣାଦିକଂ ଆରବ୍ଭ ଚୁତିଆସନ୍ନୱୀଥିତୋ ପୁରିମଭାଗପ୍ପୱତ୍ତାନଂ ପଟିସନ୍ଧିଜନନସମତ୍ଥାନଂ ମନୋଦ୍ୱାରିକଜୱନାନଂ ଆରମ୍ମଣଭୂତେନ ସହ ସମାନତ୍ତା ତଦେକସନ୍ତତିପତିତଂ ଚୁତିଆସନ୍ନଜୱନଗ୍ଗହିତମ୍ପି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ ୱଣ୍ଣାଦିକଂ କମ୍ମନିମିତ୍ତଭାୱେନ ୱୁତ୍ତଂ। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ ଆନନ୍ଦାଚରିଯେନ ‘‘ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରେ ଚ ଆପାଥମାଗଚ୍ଛନ୍ତଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ କମ୍ମନିମିତ୍ତଂ ଆସନ୍ନକତକମ୍ମାରମ୍ମଣସନ୍ତତିଯଂ ଉପ୍ପନ୍ନଂ, ତଂସଦିସଞ୍ଚ ଦଟ୍ଠବ୍ବ’’ନ୍ତି (ୱିଭ। ମୂଲଟୀ। ୨୨୭; ୱିସୁଦ୍ଧି। ମହା। ୨।୬୨୩)।

୯୪।ଯଥାରହନ୍ତି ଦୁତିଯଚତୁତ୍ଥପଠମତତିଯାନଂ ପଟିସନ୍ଧୀନଂ ଅନୁରୂପତୋ।

୯୮। ଆରୁପ୍ପଚୁତିଯା ପରଂ ହେଟ୍ଠିମାରୁପ୍ପୱଜ୍ଜିତା ଆରୁପ୍ପପଟିସନ୍ଧିଯୋ ହୋନ୍ତି ଉପରୂପରିଅରୂପୀନଂ ହେଟ୍ଠିମହେଟ୍ଠିମକମ୍ମସ୍ସ ଅନାଯୂହନତୋ, ଉପଚାରଜ୍ଝାନସ୍ସ ପନ ବଲୱଭାୱତୋ ତସ୍ସ ୱିପାକଭୂତା କାମତିହେତୁକା ପଟିସନ୍ଧିଯୋ ହୋନ୍ତି। ରୂପାୱଚରଚୁତିଯା ପରଂ ଅହେତୁକରହିତା ଉପଚାରଜ୍ଝାନାନୁଭାୱେନେୱ ଦୁହେତୁକତିହେତୁକପଟିସନ୍ଧିଯୋ ସିୟୁଂ, କାମତିହେତୁମ୍ହା ଚୁତିତୋ ପରଂ ସବ୍ବା ଏୱ କାମରୂପାରୂପଭୱପରିଯାପନ୍ନା ଯଥାରହଂ ଅହେତୁକାଦିପଟିସନ୍ଧିଯୋ ସିୟୁଂ। ଇତରୋ ଦୁହେତୁକାହେତୁକଚୁତିତୋ ପରଂ କାମେସ୍ୱେୱ ଭୱେସୁ ତିହେତୁକାଦିପଟିସନ୍ଧିଯୋ ସିୟୁଂ।

ଚୁତିପଟିସନ୍ଧିକ୍କମୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯୯। ପଟିସନ୍ଧିଯା ନିରୋଧସ୍ସ ଅନନ୍ତରତୋ ପଟିସନ୍ଧିନିରୋଧାନନ୍ତରତୋ। ତଦେୱ ଚିତ୍ତନ୍ତି ତଂସଦିସତାଯ ତବ୍ୱୋହାରପ୍ପୱତ୍ତତ୍ତା ତଦେୱ ଚିତ୍ତଂ ଯଥା ‘‘ତାନିଯେୱ ଓସଧାନୀ’’ତି। ଅସତି ୱୀଥିଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦେତି ଅନ୍ତରନ୍ତରା ୱୀଥିଚିତ୍ତାନଂ ଉପ୍ପାଦେ ଅସତି, ଚୁତିଚିତ୍ତଂ ହୁତ୍ୱା ନିରୁଜ୍ଝତି ତଦେୱ ଚିତ୍ତନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

୧୦୧।ପରିୱତ୍ତନ୍ତା ପୱତ୍ତନ୍ତି ଯାୱ ୱଟ୍ଟମୂଲସମୁଚ୍ଛେଦାତ୍ଥଧିପ୍ପାଯୋ।

୧୦୨। ଯଥା ଇହ ଭୱେପଟିସନ୍ଧି ଚେୱ ଭୱଙ୍ଗଞ୍ଚ ୱୀଥିଯୋ ଚ ଚୁତି ଚ, ତଥା ପୁନ ଭୱନ୍ତରେ ପଟିସନ୍ଧିଭୱଙ୍ଗନ୍ତି ଏୱମାଦିକା ଅଯଂ ଚିତ୍ତସନ୍ତତି ପରିୱତ୍ତତୀତି ଯୋଜନା। କେଚି ପନ ଇମସ୍ମିଂ ପରିଚ୍ଛେଦେ ୱୀଥିମୁତ୍ତସଙ୍ଗହସ୍ସେୱ ଦସ୍ସିତତ୍ତା ପଟିସନ୍ଧିଭୱଙ୍ଗଚୁତୀନମେୱ ଇଧ ଗହଣଂ ଯୁତ୍ତନ୍ତ୍ୱାଧିପ୍ପାଯେନ ‘‘ପଟିସନ୍ଧିଭୱଙ୍ଗୱୀଥିଯୋ’’ତି ଇମସ୍ସ ପଟିସନ୍ଧିଭୱଙ୍ଗପ୍ପୱାହାତି ଅତ୍ଥଂ ୱଦନ୍ତି, ତଂ ତେସଂ ମତିମତ୍ତଂ ପୱତ୍ତିସଙ୍ଗହଦସ୍ସନାୱସାନେ ତତ୍ଥ ସଙ୍ଗହିତାନଂ ସବ୍ବେସମେୱ ନିଗମନସ୍ସ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା। ଏୱଞ୍ହି ସତି ‘‘ପଟିସଙ୍ଖାଯ ପନେତମଦ୍ଧୁୱ’’ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ସବ୍ବେସମେୱ ଏତ-ସଦ୍ଦେନ ପରାମସନଂ ସୁଟ୍ଠୁ ଉପପନ୍ନଂ ହୋତି। ଏତଂ ଯଥାୱୁତ୍ତଂ ୱଟ୍ଟପୱତ୍ତଂ ଅଦ୍ଧୁୱଂ ଅନିଚ୍ଚଂ ପଲୋକଧମ୍ମଂ ପଟିସଙ୍ଖାଯ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖିତ୍ୱା ବୁଧା ପଣ୍ଡିତା ଚିରାଯ ଚିରକାଲଂ ସୁବ୍ବତା ହୁତ୍ୱା ଅଚ୍ଚୁତଂ ଧୁୱଂ ଅଚୱନଧମ୍ମଂ ପଦଂ ନିବ୍ବାନଂ ଅଧିଗନ୍ତ୍ୱା ମଗ୍ଗଫଲଞାଣେନ ସଚ୍ଛିକତ୍ୱା ତତୋଯେୱ ସୁଟ୍ଠୁ ସମୁଚ୍ଛିନ୍ନସିନେହବନ୍ଧନା ସମଂ ନିରୁପଧିସେସନିବ୍ବାନଧାତୁଂ ଏସ୍ସନ୍ତି ପାପୁଣିସ୍ସନ୍ତି।

ଇତି ଅଭିଧମ୍ମତ୍ଥୱିଭାୱିନିଯା ନାମ ଅଭିଧମ୍ମତ୍ଥସଙ୍ଗହୱଣ୍ଣନାଯ

ୱୀଥିମୁତ୍ତପରିଚ୍ଛେଦୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ରୂପପରିଚ୍ଛେଦୱଣ୍ଣନା

୧। ଏୱଂ ତାୱ ଚିତ୍ତଚେତସିକୱସେନ ଦୁୱିଧଂ ଅଭିଧମ୍ମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ରୂପଂ, ତଦନନ୍ତରଞ୍ଚ ନିବ୍ବାନଂ ଦସ୍ସେତୁମାରଭନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଏତ୍ତାୱତା’’ତ୍ୟାଦି। ସପ୍ପଭେଦପ୍ପୱତ୍ତିକା ଉଦ୍ଦେସନିଦ୍ଦେସପଟିନିଦ୍ଦେସୱସେନ ତୀହି ପରିଚ୍ଛେଦେହି ୱୁତ୍ତପ୍ପଭେଦୱନ୍ତୋ, ପୱତ୍ତିପଟିସନ୍ଧିୱସେନ ଦ୍ୱୀହି ପରିଚ୍ଛେଦେହି ୱୁତ୍ତପ୍ପୱତ୍ତିୱନ୍ତୋ ଚ ଚିତ୍ତଚେତସିକା ଧମ୍ମା ଏତ୍ତାୱତା ପଞ୍ଚହି ପରିଚ୍ଛେଦେହି ୱିଭତ୍ତା ହି ଯସ୍ମା, ଇଦାନି ଯଥାନୁପ୍ପତ୍ତଂ ରୂପଂ ପୱୁଚ୍ଚତୀତି ଯୋଜନା।

୨। ଇଦାନି ଯଥାପଟିଞ୍ଞାତରୂପୱିଭାଗତ୍ଥଂ ମାତିକଂ ଠପେତୁଂ ‘‘ସମୁଦ୍ଦେସା’’ତ୍ୟାଦି ୱୁତ୍ତଂ। ସଙ୍ଖେପତୋ ଉଦ୍ଦିସନଂ ସମୁଦ୍ଦେସୋ। ଏକୱିଧାଦିୱସେନ ୱିଭଜନଂ ୱିଭାଗୋ, ସମୁଟ୍ଠାତି ଏତସ୍ମା ଫଲନ୍ତି ସମୁଟ୍ଠାନଂ, କମ୍ମାଦଯୋ ରୂପଜନକପଚ୍ଚଯା। ଚକ୍ଖୁଦସକାଦଯୋ କଲାପା। ପୱତ୍ତିକ୍କମତୋ ଚେତି ଭୱକାଲସତ୍ତଭେଦେନ ରୂପାନଂ ଉପ୍ପତ୍ତିକ୍କମତୋ।

ରୂପସମୁଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୩। ଉପାଦିନ୍ନାନୁପାଦିନ୍ନସନ୍ତାନେସୁ ସସମ୍ଭାରଧାତୁୱସେନ ମହନ୍ତା ହୁତ୍ୱା ଭୂତା ପାତୁଭୂତାତି ମହାଭୂତା (ଧ। ସ। ଅଟ୍ଠ। ୫୮୪)। ଅଥୱା ଅନେକୱିଧଅବ୍ଭୁତୱିସେସଦସ୍ସନେନ, ଅନେକାଭୂତଦସ୍ସନେନ ୱା ମହନ୍ତାନି ଅବ୍ଭୁତାନି, ଅଭୂତାନି ୱା ଏତେସୂତି ମହାଭୂତା, ମାଯାକାରାଦଯୋ। ତେହି ସମାନା ସଯଂ ଅନୀଲାଦିସଭାୱାନେୱ ନୀଲାଦିଉପାଦାଯରୂପଦସ୍ସନାଦିତୋତି ମହାଭୂତା। ମନାପୱଣ୍ଣସଣ୍ଠାନାଦୀହି ୱା ସତ୍ତାନଂ ୱଞ୍ଚିକା ଯକ୍ଖିନିଆଦଯୋ ୱିଯ ମନାପୌତ୍ଥିପୁରିସରୂପଦସ୍ସନାଦିନା ସତ୍ତାନଂ ୱଞ୍ଚକତ୍ତା ମହନ୍ତାନି ଅଭୂତାନି ଏତେସୂତି ମହାଭୂତା। ୱୁତ୍ତମ୍ପି ହେତଂ –

‘‘ମହନ୍ତା ପାତୁଭୂତାତି, ମହାଭୂତସମାତି ୱା;

ୱଞ୍ଚକତ୍ତା ଅଭୂତେନ, ‘ମହାଭୂତା’ତି ସମ୍ମତା’’ତି। (ଅଭିଧ। ୬୨୬);

ଅଥ ୱା ମହନ୍ତପାତୁଭାୱତୋ ମହନ୍ତାନି ଭୱନ୍ତି ଏତେସୁ ଉପାଦାରୂପାନି, ଭୂତାନି ଚାତି ମହାଭୂତାନି। ମହାଭୂତେ ଉପାଦାଯ ପୱତ୍ତଂ ରୂପଂ ଉପାଦାଯରୂପଂ। ଯଦି ଏୱଂ ‘‘ଏକଂ ମହାଭୂତଂ ପଟିଚ୍ଚ ତତୋ ମହାଭୂତା’’ତ୍ୟାଦିୱଚନତୋ (ପଟ୍ଠା। ୧।୧।୫୩) ଏକେକମହାଭୂତା ସେସମହାଭୂତାନଂ ନିସ୍ସଯା ହୋନ୍ତୀତି ତେସମ୍ପି ଉପାଦାଯରୂପତାପସଙ୍ଗୋତି? ନଯିଦମେୱଂ ଉପାଦାଯେୱ ପୱତ୍ତରୂପାନଂ ତଂସମଞ୍ଞାସିଦ୍ଧିତୋ। ଯଞ୍ହି ମହାଭୂତେ ଉପାଦିଯତି, ସଯଞ୍ଚ ଅଞ୍ଞେହି ଉପାଦୀଯତି। ନ ତଂ ଉପାଦାଯରୂପଂ। ଯଂ ପନ ଉପାଦୀଯତେୱ, ନ କେନଚି ଉପାଦୀଯତି, ତଦେୱ ଉପାଦାଯରୂପନ୍ତି ନତ୍ଥି ଭୂତାନଂ ତବ୍ବୋହାରପ୍ପସଙ୍ଗୋ। ଅପିଚ ଚତୁନ୍ନଂ ମହାଭୂତାନଂ ଉପାଦାଯରୂପନ୍ତି ଉପାଦାଯରୂପଲକ୍ଖଣନ୍ତି ନତ୍ଥି ତଯୋ ଉପାଦାଯ ପୱତ୍ତାନଂ ଉପାଦାଯରୂପତାତି।

୪। ପଥନଟ୍ଠେନ ପଥୱୀ, ତରୁପବ୍ବତାଦୀନଂ ପକତିପଥୱୀ ୱିଯ ସହଜାତରୂପାନଂ ପତିଟ୍ଠାନଭାୱେନ ପକ୍ଖାଯତି, ଉପଟ୍ଠାତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି, ପଥୱୀ ଏୱ ଧାତୁ ସଲକ୍ଖଣଧାରଣାଦିତୋ ନିସ୍ସତ୍ତନିଜ୍ଜୀୱଟ୍ଠେନ ସରୀରସେଲାୱଯୱଧାତୁସଦିସତ୍ତା ଚାତି ପଥୱୀଧାତୁ। ଆପେତି ସହଜାତରୂପାନି ପତ୍ଥରତି, ଆପାଯତି ୱା ବ୍ରୂହେତି ୱଡ୍ଢେତୀତି ଆପୋ। ତେଜେତି ପରିପାଚେତି, ନିସେତି ୱା ତିକ୍ଖଭାୱେନ ସେସଭୂତତ୍ତଯଂ ଉସ୍ମାପେତୀତି ତେଜୋ। ୱାଯତି ଦେସନ୍ତରୁପ୍ପତ୍ତିହେତୁଭାୱେନ ଭୂତସଙ୍ଘାତଂ ପାପେତୀତି ୱାଯୋ। ଚତସ୍ସୋପି ପନେତା ଯଥାକ୍କମଂ କଥିନତ୍ତଦ୍ରୱତ୍ତଉଣ୍ହତ୍ତୱିତ୍ଥମ୍ଭନଲକ୍ଖଣାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

୫। ଚକ୍ଖାଦୀନଂ ୱଚନତ୍ଥୋ ହେଟ୍ଠା କଥିତୋୱ। ପସାଦରୂପଂ ନାମ ଚତୁନ୍ନଂ ମହାଭୂତାନଂ ପସନ୍ନଭାୱହେତୁକତ୍ତା। ତଂ ପନ ଯଥାକ୍କମଂ ଦଟ୍ଠୁକାମତାସୋତୁକାମତାଘାଯିତୁକାମତାସାଯିତୁକାମତାଫୁସିତୁକାମତାନିଦାନକମ୍ମସମୁଟ୍ଠାନଭୂତପ୍ପସାଦଲକ୍ଖଣଂ। ତତ୍ଥ ଚକ୍ଖୁ ତାୱ ମଜ୍ଝେ କଣ୍ହମଣ୍ଡଲସ୍ସ ଊକାସିରପ୍ପମାଣେ ଅଭିମୁଖେ ଠିତାନଂ ସରୀରସଣ୍ଠାନୁପ୍ପତ୍ତିପଦେସେ ତେଲମିୱ ପିଚୁପଟଲାନି ସତ୍ତକ୍ଖିପଟଲାନି ବ୍ଯାପେତ୍ୱା ଧାରଣନହାପନମଣ୍ଡନବୀଜନକିଚ୍ଚାହି ଚତୂହି ଧାତୀହି ୱିଯ ଖତ୍ତିଯକୁମାରୋ ସନ୍ଧାରଣବନ୍ଧନପରିପାଚନସମୁଦୀରଣକିଚ୍ଚାହି ଚତୂହି ଧାତୂହି କତୂପକାରଂ ଉତୁଚିତ୍ତାହାରେହି ଉପତ୍ଥମ୍ଭିଯମାନଂ ଆଯୁନା ପରିପାଲିଯମାନଂ ୱଣ୍ଣାଦୀହି ପରିୱାରିତଂ ଯଥାଯୋଗଂ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣାଦୀନଂ ୱତ୍ଥୁଦ୍ୱାରଭାୱଂ ସଧେନ୍ତଂ ପୱତ୍ତତି, ଇତରଂ ‘‘ସସମ୍ଭାରଚକ୍ଖୂ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଏୱଂ ସୋତାଦଯୋପି ଯଥାକ୍କମଂ ସୋତବିଲବ୍ଭନ୍ତରେ ଅଙ୍ଗୁଲିୱେଧନାକାରଂ ଉପଚିତତନୁତମ୍ବଲୋମଂ, ନାସିକବ୍ଭନ୍ତରେ ଅଜପଦସଣ୍ଠାନଂ, ଜିୱ୍ହାମଜ୍ଝେ ଉପ୍ପଲଦଲଗ୍ଗସଣ୍ଠାନଂ ପଦେସଂ ଅଭିବ୍ଯାପେତ୍ୱା ପୱତ୍ତନ୍ତି, ଇତରଂ ପନ

ଠପେତ୍ୱା କମ୍ମଜତେଜସ୍ସ ପତିଟ୍ଠାନଟ୍ଠାନଂ କେସଗ୍ଗଲୋମଗ୍ଗନଖଗ୍ଗସୁକ୍ଖଚମ୍ମାନି ଚ ଅୱସେସଂ ସକଲସରୀରଂ ଫରିତ୍ୱା ପୱତ୍ତତି। ଏୱଂ ସନ୍ତେପି ଇତରେହି ତସ୍ସ ସଙ୍କରୋ ନ ହୋତି ଭିନ୍ନନିସ୍ସୟଲକ୍ଖଣତ୍ତା। ଏକନିସ୍ସୟାନିପି ହି ରୂପରସାଦୀନି ଲକ୍ଖଣଭେଦତୋ ଅସଂକିଣ୍ଣାନି କିଂ ପନ ଭିନ୍ନନିସ୍ସୟା ପସାଦା।

୬। ଆପୋଧାତୁୟା ସୁଖୁମଭାୱେନ ଫୁସିତୁଂ ଅସକ୍କୁଣେୟ୍ୟତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ ''ଆପୋଧାତୁ ୱିୱଜ୍ଜିତଂ ଭୂତତ୍ତୟସଙ୍ଖାତ''ନ୍ତି। କିଞ୍ଚାପି ହି ସୀତତା ଫୁସିତ୍ୱା ଗୟ୍ହତି, ସା ପନ ତେଜୋୟେୱ। ମନ୍ଦେ ହି ଉଣ୍ହତ୍ତେ ସୀତବୁଦ୍ଧି ସୀତତାସଙ୍ଖାତସ୍ସ କସ୍ସଚି ଗୁଣସ୍ସ ଅଭାୱତୋ। ତୟିଦଂ ସୀତବୁଦ୍ଧିୟା ଅନୱଟ୍ଠିତଭାୱତୋ ୱିଞ୍ଞାୟତି ପାରାପାରେ ୱିୟ। ତଥା ହି ଘମ୍ମକାଲେ ଆତପେ ଠତ୍ୱା ଛାୟଂ ପୱିଟ୍ଠାନଂ ସୀତବୁଦ୍ଧି ହୋତି, ତତ୍ଥେୱ ଚିରକାଲଂ ଠିତାନଂ ଉଣ୍ହବୁଦ୍ଧି। ୟଦି ଚ ଆପୋଧାତୁ ସୀତତା ସିୟା, ଉଣ୍ହଭାୱେନ ସହ ଏକସ୍ମିଂ କଲାପେ ଉପଲବ୍ଭେୟ୍ୟ, ନ ଚେୱଂ ଉପଲବ୍ଭତି, ତସ୍ମା ୱିଞ୍ଞାୟତି ''ନ ଆପୋଧାତୁ ସୀତତା''ତି। ୟେ ପନ ''ଦୱତା ଆପୋଧାତୁ, ସା ଚ ଫୁସିତ୍ୱା ଗୟ୍ହତୀ''ତି ୱଦନ୍ତି, ତେ ୱତ୍ତବ୍ବା ''ଦୱତା ନାମ ଫୁସିତ୍ୱା ଗୟ୍ହତୀତି ଇଦଂ ଆୟସ୍ମନ୍ତାନଂ ଅଭିମାନମତ୍ତଂ ସଣ୍ଠାନେ ୱିୟା''ତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ପୋରାଣେହି –

''ଦୱତାସହୱୁତ୍ତୀନି, ତୀଣି ଭୂତାନି ସମ୍ଫୁସଂ;

ଦୱତଂ ସମ୍ଫୁସାମୀତି, ଲୋକୋୟମଭିମଞ୍ଞତି।

''ଭୂତେ ଫୁସିତ୍ୱା ସଣ୍ଠାନଂ, ମନସା ଗଣ୍ହତୋ ୟଥା;

ପଚ୍ଚକ୍ଖତୋ ଫୁସାମୀତି, ୱିଞ୍ଞେୟ୍ୟା ଦୱତା ତଥା''ତି।

ଗୋଚରରୂପଂ ନାମ ପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣୱିସୟଭାୱତୋ। ଗାୱୋ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାନି ଚରନ୍ତି ଏତ୍ଥାତି ଗୋଚରନ୍ତି ହି ଆରମ୍ମଣସ୍ସେତଂ ନାମଂ। ତଂ ପନେତଂ ପଞ୍ଚୱିଧମ୍ପି ୟଥାକ୍କମଂ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣାଦୀନଂ ଗୋଚରଭାୱଲକ୍ଖଣଂ, ଚକ୍ଖାଦିପଟିହନନଲକ୍ଖଣଂ ୱା।

୭। ଇତ୍ଥିୟା ଭାୱୋ ଇତ୍ଥତ୍ତଂ (ଧ। ସ। ଅଟ୍ଠ। ୬୩୨)। ପୁରିସସ୍ସ ଭାୱୋ ପୁରିସତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଇତ୍ଥିଲିଙ୍ଗନିମିତ୍ତକୁତ୍ତାକପ୍ପହେତୁଭାୱଲକ୍ଖଣଂ ଇତ୍ଥତ୍ତଂ, ପୁରିସଲିଙ୍ଗାଦିହେତୁଭାୱଲକ୍ଖଣଂ ପୁରିସତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଇତ୍ଥୀନଂ ଅଙ୍ଗଜାତଂ ଇତ୍ଥିଲିଙ୍ଗଂ। ସରାଧିପ୍ପାୟା ଇତ୍ଥିନିମିତ୍ତଂ ''ଇତ୍ଥୀ''ତି ସଞ୍ଜାନନସ୍ସ ପଚ୍ଚୟଭାୱତୋ। ଅୱିସଦଠାନଗମନନିସଜ୍ଜାଦି ଇତ୍ଥିକୁତ୍ତଂ। ଇତ୍ଥିସଣ୍ଠାନଂ ଇତ୍ଥାକପ୍ପୋ। ପୁରିସଲିଙ୍ଗାଦୀନିପି ୱୁତ୍ତନୟେନ ଦଟ୍ଠବ୍ବାନି। ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ପନ ଅଞ୍ଞଥା ଇତ୍ଥିଲିଙ୍ଗାଦୀନି ୱଣ୍ଣିତାନି। ତଂ ପନ ଏୱଂ ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା ୱଦନ୍ତି –

''ଲିଙ୍ଗଂ ହତ୍ଥାଦିସଣ୍ଠାନଂ, ନିମିତ୍ତଂ ମିହିତାଦିକଂ;

କୁତ୍ତଂ ସୁପ୍ପାଦିନା କୀଠଆ, ଆକପ୍ପୋ ଗମନାଦିକ''ନ୍ତି।

ଭାୱରୂପଂ ନାମ ଭୱତି ଏତେନ ଇତ୍ଥାଦିଅଭିଧାନଂ, ବୁଦ୍ଧି ଚାତି କତ୍ୱା। ତଂ ପନେତଂ କାୟିନ୍ଦ୍ରିୟଂ ୱିୟ ସକଲସରୀରଂ ଫରିତ୍ୱା ତିଟ୍ଠତି।

୮। ହଦୟମେୱ ମନୋଧାତୁମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୂନଂ ନିସ୍ସୟତ୍ତା ୱତ୍ଥୁ ଚାତି ହଦୟୱତ୍ଥୁ। ତଥା ହି ତଂ ଧାତୁଦ୍ୱୟନିସ୍ସୟଭାୱଲକ୍ଖଣଂ, ତଞ୍ଚ ହଦୟକୋସବ୍ଭନ୍ତରେ ଅଡ୍ଢପସତମତ୍ତଂ ଲୋହିତଂ ନିସ୍ସାୟ ପୱତ୍ତତି। ରୂପକଣ୍ଡେ ଅୱୁତ୍ତସ୍ସପି ପନେତସ୍ସ ଆଗମତୋ, ୟୁତ୍ତିତୋ ଚ ଅତ୍ଥିଭାୱୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ତତ୍ଥ, ତଂ ରୂପଂ ନିସ୍ସାୟ ମନୋଧାତୁ ଚ ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁ ଚ ୱତ୍ତନ୍ତି ''ୟଂ ରୂପଂ ମନୋଧାତୁୟା ଚ ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁୟା ଚ ତଂସମ୍ପୟୁତ୍ତକାନଞ୍ଚ ଧମ୍ମାନଂ ନିସ୍ସୟପଚ୍ଚୟେନ ପଚ୍ଚୟୋ''ତି (ପଟ୍ଠା। ୧।୧।୮) ଏୱମାଗତଂ ପଟ୍ଠାନୱଚନଂ ଆଗମୋ। ୟୁତ୍ତି ପନେୱଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବା –

''ନିପ୍ଫନ୍ନଭୂତିକାଧାରା, ଦ୍ୱେ ଧାତୂ କାମରୂପିନଂ;

ରୂପାନୁବନ୍ଧୱୁତ୍ତିତ୍ତା, ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣାଦୟୋ ୱିୟ।

''ଚକ୍ଖାଦିନିସ୍ସିତାନେତା, ତସ୍ସଞ୍ଞାଧାରଭାୱତୋ;

ନାପି ରୂପାଦିକେ ତେସଂ, ବହିଦ୍ଧାପି ପଵତ୍ତିତୋ।

''ନ ଚାପି ଜୀଵିତଂ ତସ୍ସ, କିଚ୍ଚନ୍ତରନିଯୁତ୍ତିତୋ;

ନ ଚ ଭାଵଦ୍ଵଯଂ ତସ୍ମିଂ, ଅସନ୍ତେପି ପଵତ୍ତିତୋ।

''ତସ୍ମା ତଦଞ୍ଞଂ ଵତ୍ଥୁ ତଂ, ଭୂତିକନ୍ତି ଵିଜାନିଯଂ;

ଵତ୍ଥାଲମ୍ବଦୁକାନନ୍ତୁ, ଦେସନାଭେଦତୋ ଇଦଂ;

ଧମ୍ମସଙ୍ଗଣିପାଠସ୍ମିଂ, ନ ଅକ୍ଖାତଂ ମହେସିନା''ତି।

୯। ଜୀଵନ୍ତି ତେନାତି ଜୀଵିତଂ, ତଦେଵ କମ୍ମଜରୂପପରିପାଲନେ ଆଧିପଚ୍ଚଯୋଗତୋ ଇନ୍ଦ୍ରିଯନ୍ତି ଜୀଵିତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ। ତଥା ହେତଂ କମ୍ମଜରୂପପରିପାଲନଲକ୍ଖଣଂ। ଯଥାସକଂ ଖଣମତ୍ତଟ୍ଠାଯୀନମ୍ପି ହି ସହଜାତାନଂ ପଵତ୍ତିହେତୁଭାଵେନେଵ ଅନୁପାଲକଂ। ନ ହି ତେସଂ କମ୍ମଂଯେଵ ଠିତିକାରଣଂ ହୋତି ଆହାରଜାଦୀନଂ ଆହାରାଦି ଵିଯ କମ୍ମସ୍ସ ତଙ୍ଖଣାଭାଵତୋ। ଇଦଂ ପନ ସହ ପାଚନଗ୍ଗିନା ଅନଵସେସୌପାଦିନ୍ନକାଯଂ ବ୍ୟାପେତ୍ଵା ପଵତ୍ତତି।

୧୦। କବଳଂ କତ୍ଵା ଅଜ୍ଝୋହରୀଯତୀତି କବଳୀକାରୋ ଆହାରୋ, ଇଦଞ୍ଚ ସଵତ୍ଥୁକଂ କତ୍ଵା ଆହାରଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ଵୁତ୍ତଂ। ସେନ୍ଦ୍ରିଯକାଯୋପତ୍ଥମ୍ଭନହେତୁଭୂତା ପନ ଅଙ୍ଗମଙ୍ଗାନୁସାରୀ ରସହରସଙ୍ଖାତା ଅଜ୍ଝୋହରିତଵ୍ବାହାରସିନେହଭୂତା ଓଜା ଇଧ ଆହାରରୂପଂ ନାମ। ତଥା ହେତଂ ସେନ୍ଦ୍ରିଯକାଯୋପତ୍ଥମ୍ଭନହେତୁଭାଵଲକ୍ଖଣଂ, ଓଜଟ୍ଠମକରୂପାହରଣଲକ୍ଖଣଂ ଵା।

୧୧। କକ୍ଖଳତ୍ତାଦିନା ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ତନୋ ସଭାଵେନ ଉପଲକ୍ଖିତତୋ ସଭାଵରୂପଂ ନାମ। ଉପ୍ପାଦାଦୀହି, ଅନିଚ୍ଚତାଦୀହି ଵା ଲକ୍ଖଣେହି ସହିତନ୍ତି ସଲକ୍ଖଣଂ। ପରିଚ୍ଛେଦାଦିଭାଵଂ ଵିନା ଅତ୍ତନୋ ସଭାଵେନେଵ କମ୍ମାଦୀହି ପଚ୍ଚଯେହି ନିପ୍ଫନ୍ନତ୍ତା ନିପ୍ଫନ୍ନରୂପଂ ନାମ। ରୁପ୍ପନସଭାଵୋ ରୂପଂ, ତେନ ଯୁତ୍ତମ୍ପି ରୂପଂ, ଯଥା ''ଅରିସସୋ, ନୀଲୁପ୍ପଲ''ନ୍ତି, ସ୍ଵାଯଂ ରୂପ-ସଦ୍ଦୋ ରୁଳ୍ହିଯା ଅତଂସଭାଵେପି ପଵତ୍ତତୀତି ଅପରେନ ରୂପ-ସଦ୍ଦେନ ଵିସେସେତ୍ଵା ''ରୂପରୂପ''ନ୍ତି ଵୁତ୍ତଂ ଯଥା ''ଦୁକ୍ଖଦୁକ୍ଖ''ନ୍ତି। ପରିଚ୍ଛେଦାଦିଭାଵଂ ଅତିକ୍କମିତ୍ଵା ସଭାଵେନେଵ ଉପଲକ୍ଖିତତୋ ଲକ୍ଖଣତ୍ତଯାରୋପନେନ ସମ୍ମସିତୁଂ ଅରହତ୍ତା ସମ୍ମସନରୂପଂ।

୧୨। ନ କସ୍ସତୀତି ଅକାସୋ। ଅକାସୋଯେଵ ଆକାସୋ, ନିଜ୍ଜୀଵଟ୍ଠେନ ଧାତୁ ଚାତି ଆକାସଧାତୁ। ଚକ୍ଖୁଦସକାଦିଏକେକକଲାପଗତରୂପାନଂ କଲାପନ୍ତରେହି ଅସଂକିଣ୍ଣଭାଵାପାଦନଵସେନ ପରିଚ୍ଛେଦକଂ, ତେହି ଵା ପରିଚ୍ଛିଜ୍ଜମାନଂ, ତେସଂ ପରିଚ୍ଛେଦମତ୍ତଂ ଵା ରୂପଂ ପରିଚ୍ଛେଦରୂପଂ। ତଞ୍ହି ତଂ ତଂ ରୂପକଲାପଂ ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦନ୍ତଂ ଵିଯ ହୋତି। ଵିଜ୍ଜମାନେପି ଚ କଲାପନ୍ତରଭୂତେହି କଲାପନ୍ତରଭୂତାନଂ ସମ୍ଫୁଟ୍ଠଭାଵେ ତଂତଂରୂପଵିଵିତ୍ତତା ରୂପପରିଯନ୍ତୋ ଆକାସୋ। ଯେସଞ୍ଚ ସୋ ପରିଚ୍ଛେଦୋ, ତେହି ସଯଂ ଅସମ୍ଫୁଟ୍ଠୋଯେଵ। ଅଞ୍ଞଥା ପରିଚ୍ଛିନ୍ନତା ନ ସିଯା ତେସଂ ରୂପାନଂ ବ୍ୟାପୀଭାଵାପତ୍ତିତୋ। ଅବ୍ୟାପିତା ହି ଅସମ୍ଫୁଟ୍ଠତା। ତେନାହ ଭଗଵା ''ଅସମ୍ଫୁଟ୍ଠଂ ଚତୂହି ମହାଭୂତେହୀ''ତି (ଧ। ସ। ୬୩୭)।

୧୩। ଚଲମାନକାଯେନ ଅଧିପ୍ପାଯଂ ଵିଞ୍ଞାପେତି, ସଯଞ୍ଚ ତେନ ଵିଞ୍ଞାଯତୀତି କାଯଵିଞ୍ଞତ୍ତି। ସଵିଞ୍ଞାଣକସଦ୍ଦସଙ୍ଖାତଵାଚାଯ ଅଧିପ୍ପାଯଂ ଵିଞ୍ଞାପେତି, ସଯଞ୍ଚ ତାଯ ଵିଞ୍ଞାଯତୀତି ଵଚୀଵିଞ୍ଞତ୍ତି। ତତ୍ଥ ଅଭିକ୍କମାଦିଜନକଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନଵାଯୋଧାତୁଯା ସହଜାତରୂପସନ୍ଥମ୍ଭନସନ୍ଧାରଣଚଲିତେସୁ ସହକାରୀକାରଣଭୂତୋ ଫନ୍ଦମାନକାଯଫନ୍ଦନତଂହେତୁକଵାଯୋଧାତୁଵିନିମୁତ୍ତୋ ମହନ୍ତଂ ପାସାଣଂ ଉକ୍ଖିପନ୍ତସ୍ସ ସବ୍ବଥାମେନ ଗହଣକାଲେ ଉସ୍ସାହନଵିକାରୋ ଵିଯ ରୂପକାଯସ୍ସ ପରିଫନ୍ଦନପଚ୍ଚଯଭାଵେନ ଉପଲବ୍ଭମାନୋ ଵିକାରୋ କାଯଵିଞ୍ଞତ୍ତି। ସା ହି ଫନ୍ଦମାନକାଯେନ ଅଧିପ୍ପାଯଂ ଵିଞ୍ଞାପେତି। ନ ହି ଵିଞ୍ଞତ୍ତିଵିକାରରହିତେସୁ ରୁକ୍ଖଚଲନାଦୀସୁ ''ଇଦମେସ କାରେତୀ''ତି ଅଧିପ୍ପାଯଗ୍ଗହଣଂ ଦିଟ୍ଠନ୍ତି। ହତ୍ଥଚଲନାଦୀସୁ ଚ ଫନ୍ଦମାନକାଯଗ୍ଗହଣାନନ୍ତରଂ ଅଵିଞ୍ଞାଯମାନନ୍ତରେହି ମନୋଦ୍ଵାରଜଵନେହି ଗଯ୍ହମାନତ୍ତା ସଯଞ୍ଚ କାଯେନ ଵିଞ୍ଞାଯତି।

କଥଂ ପନ ଵିଞ୍ଞତ୍ତିଵସେନ ହତ୍ଥଚଲନାଦଯୋ ହୋନ୍ତୀତି? ଵୁଚ୍ଚତେ – ଏକାଵଜ୍ଜନଵୀଥିଯଂ ସତ୍ତସୁ ଜଵନେସୁ ସତ୍ତମଜଵନସମୁଟ୍ଠାନଵାଯୋଧାତୁ ଵିଞ୍ଞତ୍ତିଵିକାରସହିତାଵ ପଠମଜଵନାଦିସମୁଟ୍ଠାନାହି ଵାଯୋଧାତୂହି ଲଦ୍ଧୋପତ୍ଥମ୍ଭା ଦେସନ୍ତରୁପ୍ପତ୍ତିହେତୁଭାଵେନ ଚଲଯତି ଚିତ୍ତଜଂ, ପୁରିମଜଵନାଦିସମ୍ଭୂତା ପନ ସନ୍ଥମ୍ଭନସନ୍ଧାରଣମତ୍ତକରା ତସ୍ସ ଉପକାରାଯ ହୋନ୍ତୀତି। ଯଥା ହି ସତ୍ତହି ଯୁଗେହି ଆକଡ୍ଢିତବ୍ବସକଟେ

ସତ୍ତମଯୁଗଯୁତ୍ତାଯେୱ ଗୋଣା ହେଟ୍ଠା ଛସୁ ଯୁଗେସୁ ଯୁତ୍ତଗୋଣେହି ଲଦ୍ଧୂପତ୍ଥମ୍ଭା ସକଟଂ ଚାଲେନ୍ତି, ପଠମଯୁଗାଦିଯୁତ୍ତା ପନ ଉପତ୍ଥମ୍ଭନସନ୍ଧାରଣମତ୍ତମେୱ ସାଧେନ୍ତା ତେସଂ ଉପକାରାଯ ହୋନ୍ତି, ଏୱଂସମ୍ପଦମିଦଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ଦେସନ୍ତରୁପ୍ପତ୍ତିଯେୱ ଚେତ୍ଥ ଚଲନଂ ଉପ୍ପନ୍ନଦେସତୋ କେସଗ୍ଗମତ୍ତମ୍ପି ଧମ୍ମାନଂ ସଙ୍କମନାଭାୱତୋ। ଇତରଥା ନେସଂ ଅଦ୍ଧାପାରକତା, ଖଣିକତା ଚ ନ ସିଯା। ଦେସନ୍ତରୁପ୍ପତ୍ତିହେତୁଭାୱୋତି ଚ ଯଥା ଅଭ୍ଭନା ସହଜରୂପାନି ହେଟ୍ଠିମଜୱନସମୁଟ୍ଠିତରୂପେହି ପତିଟ୍ଠିତଟ୍ଠାନତୋ ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ଏୱଂ ତେହି ସହ ତତ୍ଥ ଉପ୍ପତ୍ତିଯେୱାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ, ଏତ୍ଥ ପନ ଚିତ୍ତଜେ ଚଲିତେ ତଂସମ୍ବନ୍ଧେନ ଇତରମ୍ପି ଚଲତି ନଦୀସୋତେ ପକ୍ଖିତ୍ତସୁକ୍ଖଗୋମଯପିଣ୍ଡଂ ୱିଯ। ତଥା ଚଲଯିତୁଂ ଅସକ୍କୋନ୍ତି ଯୋପି ପଠମଜୱନାଦିସମୁଟ୍ଠାନୱାଯୋଧାତୁଯୋ ୱିଞ୍ଞତ୍ତିୱିକାରସହିତାଯେୱ ଯେନ ଦିସାଭାଗେନ ଅଯଂ ଅଭିକ୍କମାଦୀନି ପୱତ୍ତେତୁକାମୋ, ତଦଭିମୁଖଭାୱୱିକାରସମ୍ଭୱତୋ। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ମନୋଦ୍ୱାରାୱଜ୍ଜନସ୍ସପି ୱିଞ୍ଞତ୍ତିସମୁଟ୍ଠାପକତ୍ତଂ ୱଦନ୍ତି। ୱଚୀଭେଦକରଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନପଥୱୀଧାତୁଯା ଅକ୍ଖରୁପ୍ପତ୍ତିଟ୍ଠାନଗତୌପାଦିନ୍ନରୂପେହି ସହ ଘଟ୍ଟନପଚ୍ଚଯଭୂତୋ ଏକୋ ୱିକାରୋ ୱଚୀୱିଞ୍ଞତ୍ତି। ଯଂ ପନେତ୍ଥ ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ତଂ କାଯୱିଞ୍ଞତ୍ତିଯଂ ୱୁତ୍ତନଯେନ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ଅଯଂ ପନ ୱିସେସୋ – ଯଥା ତତ୍ଥ ‘‘ଫନ୍ଦମାନକାଯଗ୍ଗହଣାନନ୍ତର’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ଏୱମିଧ ‘‘ସୁଯ୍ୟମାନସଦ୍ଦସୱନାନନ୍ତର’’ନ୍ତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ଇଧ ଚ ସଙ୍ଘଟ୍ଟନାଦୀନଂ ଅଭାୱତୋ ସତ୍ତମଜୱନସମୁଟ୍ଠିତାଦ୍ଧାଦିନଯୋ ନ ଲବ୍ଭତି। ଘଟ୍ଟନେନ ହି ସଦ୍ଦିଂଯେୱ ସଦ୍ଦୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ଘଟ୍ଟନଞ୍ଚ ପଠମଜୱନାଦୀସୁପି ଲବ୍ଭତେୱ। ଏତ୍ଥ ଚ ଯଥା ଉସ୍ସାପେତ୍ୱା ବଦ୍ଧଗୋସୀସତାଲପଣ୍ଣାଦିରୂପାନି ଦିସ୍ୱା ତଦନନ୍ତରପ୍ପୱତ୍ତାଯ ଅୱିଞ୍ଞାଯମାନନ୍ତରାଯ ମନୋଦ୍ୱାରୱୀଥିଯା ଗୋସୀସାଦୀନଂ ଉଦକସହଚାରିତପ୍ପକାରଂ ସଞ୍ଞାଣଂ ଗହେତ୍ୱା ଉଦକଗ୍ଗହଣଂ ହୋତି, ଏୱଂ ୱିପ୍ଫନ୍ଦମାନସମୁଚ୍ଚାରିଯମାନକାଯସଦ୍ଦେ ଗହେତ୍ୱା ତଦନନ୍ତରପ୍ପୱତ୍ତାଯ ଅୱିଞ୍ଞାଯମାନନ୍ତରାଯ ମନୋଦ୍ୱାରୱୀଥିଯା ପୁରିମସିଦ୍ଧସମ୍ବନ୍ଧୂପନିସ୍ସଯାଯ ସାଧିପ୍ପାଯୱିକାରଗ୍ଗହଣଂ ହୋତୀତି ଅଯଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ସାଧାରଣା ଉପମା।

୧୪। ଲହୁଭାୱୋ ଲହୁତା। ମୁଦୁଭାୱୋ ମୁଦୁତା। କମ୍ମଞ୍ଞଭାୱୋ କମ୍ମଞ୍ଞତା। ଯଥାକ୍କମଞ୍ଚେତା ଅରୋଗିନୋ ୱିଯ ରୂପାନଂ ଅଗରୁତା ସୁପରିମଦ୍ଦିତଚମ୍ମସ୍ସ ୱିଯ ଅକଥିନତା ସୁଧନ୍ତସୁୱଣ୍ଣସ୍ସ ୱିଯ ସରୀରକିରିଯାନଂ ଅନୁକୂଲଭାୱୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ଅୱିଜହନ୍ତସ୍ସପି ହି ଲହୁତାଦିତ୍ତଯସ୍ସ ତଂତଂୱିକାରାଧିକରୂପେହି ନାନତ୍ତଂ ୱୁଚ୍ଚତି, ଦନ୍ଧତ୍ତକରଧାତୁକ୍ଖୋଭପ୍ପଟିପକ୍ଖପଚ୍ଚଯସମୁଟ୍ଠାନୋ ହି ରୂପୱିକାରୋ ଲହୁତା। ଥଦ୍ଧତ୍ତକରଧାତୁକ୍ଖୋଭପ୍ପଟିପକ୍ଖପଚ୍ଚଯସମୁଟ୍ଠାନୋ ମୁଦୁତା। ସରୀରକିରିଯାନଂ ଅନନୁକୂଲଭାୱକରଧାତୁକ୍ଖୋଭପ୍ପଟିପକ୍ଖପଚ୍ଚଯସମୁଟ୍ଠାନୋ କମ୍ମଞ୍ଞତାତି।

୧୫। ଉପଚଯନଂ ଉପଚଯୋ, ପଠମଚଯୋତ୍ୱତ୍ଥୋ ‘‘ଉପଞ୍ଞତ୍ତ’’ନ୍ତ୍ୱାଦୀସୁ ୱିଯ ଉପ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ପଠମତ୍ଥଜୋତନତୋ। ସନ୍ତାନୋ ସନ୍ତତି, ପବନ୍ଧୋତ୍ୱତ୍ଥୋ। ତତ୍ଥ ପଟିସନ୍ଧିତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଯାୱ ଚକ୍ଖାଦିଦସକାନଂ ଉପ୍ପତ୍ତି, ଏତ୍ଥନ୍ତରେ ରୂପୁପ୍ପାଦୋ ଉପଚଯୋ ନାମ। ତତୋ ପରଂ ସନ୍ତତି ନାମ। ଯଥାସକଂ ଖଣମତ୍ତଟ୍ଠାଯୀନଂ ରୂପାନଂ ନିରୋଧାଭିମୁଖଭାୱୱସେନ ଜୀରଣଂ ଜରା, ସାଯେୱ ଜରତା, ନିଚ୍ଚଧୁୱଭାୱେନ ନ ଇଚ୍ଚଂ ଅନୁପଗନ୍ତବ୍ବନ୍ତି ଅନିଚ୍ଚଂ, ତସ୍ସ ଭାୱୋ ଅନିଚ୍ଚତା, ରୂପପରିଭେଦୋ। ଲକ୍ଖଣରୂପଂ ନାମ ଧମ୍ମାନଂ ତଂତଂଅୱତ୍ଥାୱସେନ ଲକ୍ଖଣହେତୁତ୍ତା।

୧୬।ଜାତିରୂପମେୱାତି ପଟିସନ୍ଧିତୋ ପଟ୍ଠାଯ ରୂପାନଂ ଖଣେ ଖଣେ ଉପ୍ପତ୍ତିଭାୱତୋ ଜାତିସଙ୍ଖାତଂ ରୂପୁପ୍ପତ୍ତିଭାୱେନ ଚତୁସନ୍ତତିରୂପପ୍ପଟିବଦ୍ଧୱୁତ୍ତିତ୍ତା ରୂପସମ୍ମତଞ୍ଚ ଜାତିରୂପମେୱ ଉପଚଯସନ୍ତତିଭାୱେନ ପୱୁଚ୍ଚତି ପଠମୁପ୍ପରିନିବ୍ବତ୍ତସଙ୍ଖାତପ୍ପୱତ୍ତିଆକାରଭେଦତୋ ୱେନେଯ୍ୟୱସେନ ‘‘ଉପଚଯୋ ସନ୍ତତୀ’’ତି (ଧ। ସ। ୬୪୨) ୱିଭଜିତ୍ୱା ୱୁତ୍ତତ୍ତା। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ତାସଂ ନିଦ୍ଦେସେ ଅତ୍ଥତୋ ଅଭେଦଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଯୋ ଆଯତନାନଂ ଆଚଯୋ, ସୋ ରୂପସ୍ସ ଉପଚଯୋ। ଯୋ ରୂପସ୍ସ ଉପଚଯୋ, ସା ରୂପସ୍ସ ସନ୍ତତୀ’’ତି (ଧ। ସ। ୬୪୧-୬୪୨) ୱୁତ୍ତଂ। ଏକାଦସୱିଧମ୍ପୀତି ସଭାଗସଙ୍ଗହୱସେନ ଏକାଦସପ୍ପକାରମ୍ପି।

୧୭। ଚତ୍ତାରୋ ଭୂତା, ପଞ୍ଚ ପସାଦା, ଚତ୍ତାରୋ ୱିସଯା, ଦୁୱିଧୋ ଭାୱୋ, ହଦଯରୂପମିଚ୍ଚପି ଇଦଂ ଜୀୱିତାହାରରୂପେହି ଦ୍ୱୀହି ସହ ଅଟ୍ଠାରସୱିଧଂ, ତଥା ପରିଚ୍ଛେଦୋ ଚ ଦୁୱିଧା ୱିଞ୍ଞତ୍ତି, ତିୱିଧୋ ୱିକାରୋ, ଚତୁବ୍ବିଧଂ ଲକ୍ଖଣନ୍ତି ରୂପାନଂ ପରିଚ୍ଛେଦୱିକାରାଦିଭାୱଂ ୱିନା ୱିସୁଂ ପଚ୍ଚଯେହି ଅନିବ୍ବତ୍ତତ୍ତା ଇମେ ଅନିପ୍ଫନ୍ନା ଦସ ଚେତି ଅଟ୍ଠୱୀସତିୱିଧଂ ଭୱେ।

ରୂପସମୁଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ରୂପୱିଭାଗୱଣ୍ଣନା

୧୮। ଇଦାନି ଯଥାଉଦ୍ଦିଟ୍ଠରୂପାନଂ ଏକୱିଧାଦିନଯଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ''ସବ୍ବଞ୍ଚ ପନେତ''ନ୍ତ୍ୟାଦି ୱୁତ୍ତଂ। ସମ୍ପଯୁତ୍ତସ୍ସ ଅଲୋଭାଦିହେତୁନୋ ଅଭାୱା ଅହେତୁକଂ। ଯଥାସକଂ ପଚ୍ଚଯୱନ୍ତତାଯ ସପ୍ପଚ୍ଚଯଂ। ଅତ୍ତାନଂ ଆରବ୍ଭ ପୱତ୍ତେହି କାମାସୱାଦୀହି ସହିତତ୍ତା ସାସୱଂ। ପଚ୍ଚଯେହି ଅଭିସଙ୍ଖତତ୍ତା ସଙ୍ଖତଂ। ଉପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧସଙ୍ଖାତେ ଲୋକେ ନିଯୁତ୍ତତାଯ ଲୋକିଯଂ। କାମତଣ୍ହାଯ ଅୱଚରିତତ୍ତା କାମାୱଚରଂ। ଅରୂପଧମ୍ମାନଂ ୱିଯ କସ୍ସଚି ଆରମ୍ମଣସ୍ସ ଅଗ୍ଗହଣତୋ ନାସ୍ସ ଆରମ୍ମଣନ୍ତି ଅନାରମ୍ମଣଂ। ତଦଙ୍ଗାଦିୱସେନ ପହାତବ୍ବତାଭାୱତୋ ଅପ୍ପହାତବ୍ବଂ। ଇତି-ସଦ୍ଦୋ ପକାରତ୍ଥୋ, ତେନ ''ଅବ୍ଯାକତ''ନ୍ତ୍ୟାଦିକଂ ସବ୍ବଂ ଏକୱିଧନଯଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି।

୧୯।ଅଜ୍ଝତ୍ତିକରୂପଂ ଅତ୍ତଭାୱସଙ୍ଖାତଂ ଅତ୍ତାନଂ ଅଧିକିଚ୍ଚ ଉଦ୍ଦିସ୍ସ ପୱତ୍ତତ୍ତା। କାମଂ ଅଞ୍ଞେପି ହି ଅଜ୍ଝତ୍ତସମ୍ଭୂତା ଅତ୍ଥି, ରୁଳ୍ହୀୱସେନ ପନ ଚକ୍ଖାଦିକଂଯେୱ ଅଜ୍ଝତ୍ତିକଂ। ଅଥ ୱା ''ଯଦି ମଯଂ ନ ହୋମ, ତ୍ୱଂ କଟ୍ଠକଲିଙ୍ଗରୂପମୋ ଭୱିସ୍ସସୀ''ତି ୱଦନ୍ତା ୱିଯ ଅତ୍ତଭାୱସ୍ସ ସାତିସଯଂ ଉପକାରତ୍ତା ଚକ୍ଖାଦୀନେୱ ୱିସେସତୋ ଅଜ୍ଝତ୍ତିକାନି ନାମ। ଅତ୍ତସଙ୍ଖାତଂ ୱା ଚିତ୍ତଂ ଅଧିକିଚ୍ଚ ତସ୍ସ ଦ୍ୱାରଭାୱେନ ପୱତ୍ତତୀତି ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ, ତଦେୱ ଅଜ୍ଝତ୍ତିକଂ। ତତୋ ବହିଭୂତତ୍ତା ଇତରଂ ତେୱୀସତିୱିଧଂ ବାହିରରୂପଂ।

୨୦। ଇତରଂ ବାୱୀସତିୱିଧଂ ଅୱତ୍ଥୁରୂପଂ।

୨୨।ଅଟ୍ଠୱିଧମ୍ପିଇନ୍ଦ୍ରିଯରୂପଂ ପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣେସୁ ଲିଙ୍ଗାଦୀସୁ ସହଜରୂପପରିପାଲନେ ଚ ଆଧିପଚ୍ଚଯୋଗତୋ। ପସାଦରୂପସ୍ସ ହି ପଞ୍ଚୱିଧସ୍ସ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣାଦୀସୁ ଆଧିପଚ୍ଚଂ ଅତ୍ତନୋ ପଟୁମନ୍ଦାଦିଭାୱେନ ତେସମ୍ପି ପଟୁମନ୍ଦାଦିଭାୱାପାଦନତୋ। ଭାୱଦ୍ୱଯସ୍ସାପି ଇତ୍ଥିଲିଙ୍ଗାଦୀସୁ ଆଧିପଚ୍ଚଂ ଯଥାସକଂ ପଚ୍ଚଯେହି ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନାନମ୍ପି ତେସଂ ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ସଭାୱକସନ୍ତାନେଯେୱ ତଂତଦାକାରେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନତୋ, ନ ପନ ଇନ୍ଦ୍ରିଯପଚ୍ଚଯଭାୱତୋ। ଜୀୱିତସ୍ସ ଚ କମ୍ମଜପରିପାଲନେ ଆଧିପଚ୍ଚଂ ତେସଂ ଯଥାସକଂ ଖଣଟ୍ଠାନସ୍ସ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯପ୍ପଟିବଦ୍ଧତ୍ତା। ସଯଞ୍ଚ ଅତ୍ତନା ଠପିତଧମ୍ମସମ୍ବନ୍ଧେନେୱ ପୱତ୍ତତି ନାୱିକୋ ୱିଯ।

୨୩। ୱିସଯୱିସଯିଭାୱପ୍ପତ୍ତିୱସେନ ଥୂଲତ୍ତା ଓଳାରିକରୂପଂ। ତତୋଯେୱ ଗହଣସ୍ସ ସୁକରତ୍ତା ସନ୍ତିକେରୂପଂ ଆସନ୍ନରୂପଂ ନାମ। ଯୋ ସଯଂ, ନିସ୍ସଯୱସେନ ଚ ସମ୍ପତ୍ତାନଂ, ଅସମ୍ପତ୍ତାନଞ୍ଚ ପଟିମୁଖଭାୱୋ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପତନଂ, ସୋ ପଟିଘୋ ୱିଯାତି ପଟିଘୋ। ଯଥା ହି ପଟିଘାତେ ସତି ଦୁବ୍ବଲସ୍ସ ଚଲନଂ ହୋତି, ଏୱଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ପଟିମୁଖଭାୱେ ସତି ଅରୂପସଭାୱତ୍ତା ଦୁବ୍ବଲସ୍ସ ଭୱଙ୍ଗସ୍ସ ଚଲନଂ ହୋତି। ପଟିଘୋ ଯସ୍ସ ଅତ୍ଥି ତଂ ସପ୍ପଟିଘଂ। ତତ୍ଥ ସଯଂ ସମ୍ପତ୍ତି ଫୋଟ୍ଠବ୍ବସ୍ସ, ନିସ୍ସଯୱସେନ ସମ୍ପତ୍ତି ଘାନଜିୱ୍ହାକାଯଗନ୍ଧରସାନଂ, ଉଭଯଥାପି ଅସମ୍ପତ୍ତି ଚକ୍ଖୁସୋତରୂପସଦ୍ଦାନନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଇତରଂ ସୋଳସୱିଧଂ ଓଳାରିକତାଦିସଭାୱାଭାୱତୋ ସୁଖୁମରୂପାଦିକଂ।

୨୪। କମ୍ମତୋ ଜାତଂ ଅଟ୍ଠାରସୱିଧଂ ଉପାଦିନ୍ନରୂପଂ ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠୀହି ଉପେତେନ କମ୍ମୁନା ଅତ୍ତନୋ ଫଲଭାୱେନ ଆଦିନ୍ନତ୍ତା ଗହିତତ୍ତା। ଇତରଂ ଅଗ୍ଗହିତଗ୍ଗହଣେନଦସୱିଧଂ ଅନୁପାଦିନ୍ନରୂପଂ।

୨୫। ଦଟ୍ଠବ୍ବଭାୱସଙ୍ଖାତେନ ନିଦସ୍ସନେନ ସହ ୱତ୍ତତୀତି ସନିଦସ୍ସନଂ। ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣଗୋଚରଭାୱୋ ହି ନିଦସ୍ସନନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି ତସ୍ସ ଚ ରୂପାଯତନତୋ ଅନଞ୍ଞତ୍ତେପି ଅଞ୍ଞେହି ଧମ୍ମେହି ତଂ ୱିସେସେତୁଂ ଅଞ୍ଞଂ ୱିଯ କତ୍ୱା ୱତ୍ତୁଂ ୱଟ୍ଟତୀତି ସହ ନିଦସ୍ସନେନ ସନିଦସ୍ସନନ୍ତି। ଧମ୍ମଭାୱସାମଞ୍ଞେନ ହି ଏକୀଭୂତେସୁ ଧମ୍ମେସୁ ଯୋ ନାନତ୍ତକରୋ ୱିସେସୋ, ସୋ ଅଞ୍ଞୋ ୱିଯ କତ୍ୱା ଉପଚରିତୁଂ ଯୁତ୍ତୋ। ଏୱଞ୍ହି ଅତ୍ଥୱିସେସାୱବୋଧୋ ହୋତି।

୨୬।ଅସମ୍ପତ୍ତୱସେନାତି ଅତ୍ତାନଂ ଅସମ୍ପତ୍ତସ୍ସ ଗୋଚରସ୍ସ ୱସେନ, ଅତ୍ତନା ୱିସଯପ୍ପଦେସଂ ୱା ଅସମ୍ପତ୍ତୱସେନ। ଚକ୍ଖୁସୋତାନି ହି ରୂପସଦ୍ଦେହି ଅସମ୍ପତ୍ତାନି, ସଯଂ ୱା ତାନି ଅସମ୍ପତ୍ତାନେୱ ଆରମ୍ମଣଂ ଗଣ୍ହନ୍ତି। ତେନେତଂ ୱୁଚ୍ଚତି –

''ଚକ୍ଖୁସୋତଂ ପନେତେସୁ, ହୋତାସମ୍ପତ୍ତଗାହକଂ;

ୱିଞ୍ଞାଣୁପ୍ପତ୍ତିହେତୁତ୍ତା, ସନ୍ତରାଧିକଗୋଚରେ।

''ତଥା ହି ଦୂରଦେସଟ୍ଠଂ, ଫଲିକାଦିତିରୋହିତଂ;

ମହନ୍ତଞ୍ଚ ନଗାଦୀନଂ, ୱଣ୍ଣଂ ଚକ୍ଖୁ ଉଦିକ୍ଖତି।

‘‘ଆକାସାଦିଗତୋ କୁଚ୍ଛି-ଚମ୍ମାନନ୍ତରିକୋପି ଚ;

ମହନ୍ତୋ ଚ ଘଣ୍ଟାଦୀନଂ, ସଦ୍ଦୋ ସୋତସ୍ସ ଗୋଚରୋ।

‘‘ଗନ୍ତ୍ୱା ୱିସଯଦେସଂ ତଂ, ଫରିତ୍ୱା ଗଣ୍ହତୀତି ଚେ;

ଅଧିଟ୍ଠାନୱିଧାନେପି, ତସ୍ସ ସୋ ଗୋଚରୋ ସିଯା।

‘‘ଭୂତପ୍ପବନ୍ଧତୋ ସୋ ଚେ, ଯାତି ଇନ୍ଦ୍ରିଯସନ୍ନିଧିଂ;

କମ୍ମଚିତ୍ତୋଜସମ୍ଭୂତୋ, ୱଣ୍ଣୋ ସଦ୍ଦୋ ଚ ଚିତ୍ତଜୋ।

‘‘ନ ତେସଂ ଗୋଚରା ହୋନ୍ତି, ନ ହି ସଦ୍ଦୋନ୍ତି ତେ ବହି;

ୱୁତ୍ତା ଚ ଅୱିସେସେନ, ପାଠେ ତଂୱିସଯାୱ ତେ।

‘‘ଯଦି ଚେତଂ ଦ୍ୱଯଂ ଅତ୍ତସମୀପଂଯେୱ ଗଣ୍ହତି;

ଅକ୍ଖିୱଣ୍ଣଂ ତଥା ମୂଲଂ, ପସ୍ସେଯ୍ୟ ଭମୁକସ୍ସ ଚ।

‘‘ଦିସାଦେସୱୱତ୍ଥାନଂ, ସଦ୍ଦସ୍ସ ନ ଭୱେଯ୍ୟ ଚ;

ସିଯା ଚ ସରୱେଧିସ୍ସ, ସକଣ୍ଣେ ସରପାତନ’’ନ୍ତି।

ଗୋଚରଗ୍ଗାହିକରୂପଂ ୱିଞ୍ଞାଣାଧିଟ୍ଠିତଂ ହୁତ୍ୱା ତଂତଂଗୋଚରଗ୍ଗହଣସଭାୱତ୍ତା। ଇତରଂ ତେୱୀସତିୱିଧଂ ଅଗୋଚରଗ୍ଗାହିକରୂପଂ ଗୋଚରଗ୍ଗହଣାଭାୱତୋ।

୨୭। ୱଣ୍ଣିତକ୍କୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋତି ୱଣ୍ଣୋ। ଅତ୍ତନୋ ଉଦଯାନନ୍ତରଂ ରୂପଂ ଜନେତୀତି ଓଜା। ଅୱିନିବ୍ଭୋଗରୂପଂ କତ୍ଥଚିପି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ୱିନିଭୁଞ୍ଜନସ୍ସ ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ ପୱତ୍ତିଯା ଅଭାୱତୋ। ରୂପଲୋକେ ଗନ୍ଧାଦୀନଂ ଅଭାୱୱାଦିମତମ୍ପି ହି ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ (ୱିଭ। ମୂଲଟୀ। ୨୨୭; ୱିଭ। ଅନୁଟୀ। ୨୨୭) ଆଚରିଯେହି ପଟିକ୍ଖିତ୍ତମେୱ।

୨୮।ଇଚ୍ଚେୱନ୍ତି ଏତ୍ଥପି ଇତି-ସଦ୍ଦୋ ପକାରତ୍ଥୋ, ତେନ ଇଧ ଅନାଗତମ୍ପି ସଙ୍ଖଂ ଦୁକତିକାଦିଭେଦଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି।

ରୂପୱିଭାଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ରୂପସମୁଟ୍ଠାନନଯୱଣ୍ଣନା

୨୯। କାନି ପନ ତାନି କମ୍ମାଦୀନି, କଥଂ, କତ୍ଥ, କଦା ଚ ରୂପସମୁଟ୍ଠାନାନୀତି ଆହ ‘‘ତତ୍ଥା’’ତ୍ୟାଦି। ପଟିସନ୍ଧିମୁପାଦାଯାତି ପଟିସନ୍ଧିଚିତ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣଂ ଉପାଦାଯ। ଖଣେ ଖଣେତି ଏକେକସ୍ସ ଚିତ୍ତସ୍ସ ତୀସୁ ତୀସୁ ଖଣେସୁ, ନିରନ୍ତରମେୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଅପରେ ପନ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଠିତିକ୍ଖଣଂ (ୱିଭ। ମୂଲଟୀ। ୨୦ ପକିଣ୍ଣକକଥାୱଣ୍ଣନା), ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେ ଚ ରୂପୁପ୍ପାଦଂ (ୱିଭ। ମୂଲଟୀ। ୨୦ ପକିଣ୍ଣକକଥାୱଣ୍ଣନା) ପଟିସେଧେନ୍ତି। ତତ୍ଥ କିଞ୍ଚାପି ଠିତିକ୍ଖଣାଭାୱେ ତେସଂ ଉପପତ୍ତି ଚେୱ ତତ୍ଥ ୱତ୍ତଞ୍ଚ ହେଟ୍ଠା କଥିତମେୱ, ଇଧାପି ପନ ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେ ରୂପୁପ୍ପାଦାଭାୱେ ଉପପତ୍ତିଯା ତତ୍ଥ ୱତ୍ତେନ ଚ ସହ ସୁଖଗ୍ଗହଣତ୍ଥଂ ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା ୱୁଚ୍ଚତି –

‘‘ଉପ୍ପନ୍ନୁପ୍ପଜ୍ଜମାନନ୍ତି, ୱିଭଙ୍ଗେ ଏୱମାଦିନଂ;

ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣସ୍ମିଂ ଉପ୍ପନ୍ନଂ, ନୋ ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନକଂ।

‘‘ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନମୁପ୍ପାଦେ, ଉପ୍ପନ୍ନଞ୍ଚାତିଆଦିନା;

ଭଙ୍ଗୁପ୍ପାଦାୱ ଅକ୍ଖାତା, ନ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଠିତିକ୍ଖଣୋ।

‘‘‘ଉପ୍ପାଦୋ ଚ ୱୟୋ ଚେୱ, ଅଞ୍ଞଥତ୍ତଂ ଠିତସ୍ସ ଚ;

ପଞ୍ଞାୟତୀ’ତି (ଅ। ନି। ୩।୪୭) ୱୁତ୍ତତ୍ତା, ଠିତି ଅତ୍ଥୀତି ଚେ ମତଂ।

‘‘ଅଞ୍ଞଥତ୍ତସ୍ସ ଏକସ୍ମିଂ, ଧମ୍ମେ ଅନୁପଲଦ୍ଧିତୋ;

ପଞ୍ଞାଣୱଚନା ଚେୱ, ପବନ୍ଧଟ୍ଠିତି ତତ୍ଥପି।

‘‘ୱୁତ୍ତା ତସ୍ମା ନ ଚିତ୍ତସ୍ସ, ଠିତି ଦିସ୍ସତି ପାଠଇଯଂ;

ଅଭିଧମ୍ମେ ଅଭାୱୋପି, ନିସେଧୋୟେୱ ସବ୍ବଥା।

‘‘ଯଦା ସମୁଦୟୋ ଯସ୍ସ, ନିରୁଜ୍ଝତି ତଦାସ୍ସ କିଂ;

ଦୁକ୍ଖମୁପ୍ପଜ୍ଜତୀତ୍ୱେତ୍ଥ, ପଞ୍ହେ ନୋତି ନିସେଧତୋ।

‘‘ରୂପୁପ୍ପାଦୋ ନ ଭଙ୍ଗସ୍ମିଂ, ତସ୍ମା ସବ୍ବେପି ପଚ୍ଚୟା;

ଉପ୍ପାଦେୟେୱ ଚିତ୍ତସ୍ସ, ରୂପହେତୂତି କେଚନ।

‘‘ୱୁଚ୍ଚତେ ତତ୍ଥ ଏକସ୍ମିଂ, ଧମ୍ମେୟେୱ ଯଥା ମତା;

ଉପ୍ପାଦାୱତ୍ଥତୋ ଭିନ୍ନା, ଭଙ୍ଗାୱତ୍ଥା ତଥେୱ ତୁ।

‘‘ଭଙ୍ଗସ୍ସାଭିମୁଖାୱତ୍ଥା, ଇଚ୍ଛିତବ୍ବା ଅୟଂ ଠିତି;

ନୟଦସ୍ସନତୋ ଏସା, ୱିଭଙ୍ଗେ ନ ତୁ ଦେସିତା।

‘‘ଲକ୍ଖଣଂ ସଙ୍ଖତସ୍ସେୱ, ୱୁତ୍ତମୁପ୍ପାଦଆଦିନଂ;

ଦେସିତତ୍ତା ନ ତତ୍ଥାପି, ପବନ୍ଧସ୍ସ ଠିତୀରିତା।

‘‘ଉପସଗ୍ଗସ୍ସ ଧାତୂନମତ୍ଥେୟେୱ ପୱତ୍ତିତୋ;

ପଞ୍ଞାୟତୀତି ଚେତସ୍ସ, ଅତ୍ଥୋ ୱିଞ୍ଞାୟତେ ଇତି।

‘‘ଭଙ୍ଗେ ରୂପସ୍ସ ନୁପ୍ପାଦୋ, ଚିତ୍ତଜାନଂ ୱସେନ ୱା;

ଆରୁପ୍ପଂୱାଭିସନ୍ଧାୟ, ଭାସିତୋ ଯମକସ୍ସ ହି।

‘‘ସଭାୱୋୟଂ ଯଥାଲାଭ-ଯୋଜନାତି ତତୋ ନହି;

ନ ଚିତ୍ତଟ୍ଠିତି ଭଙ୍ଗେ ଚ, ନ ରୂପସ୍ସ ଅସମ୍ଭଵୋ’’ତି।

୩୧। ରୂପଵିରାଗଭାଵନାନିବ୍ବତ୍ତତ୍ତା ହେତୁନୋ ତବ୍ବିଧୁରତାୟ, ଅନୋକାସତାୟ ଚ ଅରୂପଵିପାକା, ରୂପଜନନେ ଵିସେସପଚ୍ଚୟେହି ଝାନଙ୍ଗେହି ସମ୍ପୟୋଗାଭାଵତୋ ଦ୍ୱିପଞ୍ଚଵିଞ୍ଞାଣାନି ଚାତି ଚୁଦ୍ଦସ ଚିତ୍ତାନି ରୂପଂ ନ ସମୁଟ୍ଠାପେନ୍ତୀତି ଵୁତ୍ତଂ ‘‘ଆରୁପ୍ପଵିପାକଦ୍ୱିପଞ୍ଚଵିଞ୍ଞାଣଵଜ୍ଜିତ’’ନ୍ତି। ପଟିସନ୍ଧିଚିତ୍ତଂ, ପନ ଚୁତିଚିତ୍ତଞ୍ଚ ଏକୂନଵୀସତି ଭଵଙ୍ଗସ୍ସେଵ ଅନ୍ତୋଗଧତ୍ତା ଚିତ୍ତନ୍ତରଂ ନ ହୋତୀତି ନ ତସ୍ସ ଵଜ୍ଜନଂ କତଂ। କିଞ୍ଚାପି ନ କତଂ, ପଚ୍ଛାଜାତପଚ୍ଚୟରହିତଂ, ପନ ଆହାରାଦୀହି ଚ ଅନୁପତ୍ଥଦ୍ଧଂ ଦୁବ୍ବଲଵତ୍ଥୁଂ ନିସ୍ସାୟ ପଵତ୍ତତ୍ତା, ଅତ୍ତନୋ ଚ ଆଗନ୍ତୁକତାୟ କମ୍ମଜରୂପେହି ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନରୂପାନଂ ଠାନଂ ଗହେତ୍ୱା ଠିତତ୍ତା ଚ ପଟିସନ୍ଧିଚିତ୍ତଂ ରୂପସମୁଟ୍ଠାପକଂ ନ ହୋତି। ଚୁତିଚିତ୍ତେ ପନ ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ (ଧ। ସ। ଅଟ୍ଠ। ୬୩୬; ଵିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୨୬ ପକିଣ୍ଣକକଥା) ତାଵ ‘‘ଵୁପସନ୍ତଵଟ୍ଟମୂଲସ୍ମିଂ ସନ୍ତାନେ ସାତିସୟଂ ସନ୍ତଵୁତ୍ତିତାୟ ଖୀଣାସଵସ୍ସେଵ ଚୁତିଚିତ୍ତଂ ରୂପଂ ନ ସମୁଟ୍ଠାପେତୀ’’ତି (ଧ। ସ। ମୂଲଟୀ। ୬୩୬) ଵୁତ୍ତଂ। ଆନନ୍ଦାଚରିୟାଦୟୋ ପନ ‘‘ସବ୍ବେସମ୍ପି ଚୁତିଚିତ୍ତଂ ରୂପଂ ନ ସମୁଟ୍ଠାପେତୀ’’ତି ଵଦନ୍ତି। ଵିନିଚ୍ଛୟୋ ପନ ନେସଂ ସଙ୍ଖେପତୋ ମୂଲଟୀକାଦୀସୁ, ଵିତ୍ଥାରତୋ ଚ ଅଭିଧମ୍ମତ୍ଥଵିକାସିନିୟଂ ଵୁତ୍ତନୟେନ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ପଠମଭଵଙ୍ଗମୁପାଦାୟାତି ପଟିସନ୍ଧିୟା ଅନନ୍ତରନିବ୍ବତ୍ତପଠମଭଵଙ୍ଗତୋ ପଟ୍ଠାୟ। ଜାୟନ୍ତମେଵ ସମୁଟ୍ଠାପେତି, ନ ପନ ଠିତଂ, ଭିଜ୍ଜମାନଂ ଵା ଅନନ୍ତରାଦିପଚ୍ଚୟଲାଭେନ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେୟେଵ ଜନକସାମତ୍ଥିୟୟୋଗତୋ।

୩୨। ଇରିୟାୟ କାୟିକକିରିୟାୟ ପଵତ୍ତିପଥଭାଵତୋ ଇରିୟାପଥୋ, ଗମନାଦି, ଅତ୍ଥତୋ ତଦଵତ୍ଥା ରୂପପ୍ପଵତ୍ତି। ତମ୍ପି ସନ୍ଧାରେତି ଯଥାପଵତ୍ତଂ ଉପତ୍ଥମ୍ଭେତି। ଯଥା ହି ଵୀଥିଚିତ୍ତେହି ଅବୋକିଣ୍ଣେ ଭଵଙ୍ଗେ ପଵତ୍ତମାନେ ଅଙ୍ଗାନି ଓସୀଦନ୍ତି, ନ ଏଵମେତେସୁ ଦ୍ୱତିଂସଵିଧେସୁ, ଵଳ୍ଳମାନେସୁ ଚ ଛବ୍ବୀସତିୟା ଜାଗରଣଚିତ୍ତେସୁ ପଵତ୍ତମାନେସୁ। ତଦା ପନ ଅଙ୍ଗାନି ଉପତ୍ଥଦ୍ଧାନି ଯଥାପଵତ୍ତିରିୟାପଥଭାଵେନେଵ ପଵତ୍ତନ୍ତି।

୩୩।ଵିଞ୍ଞତ୍ତିମ୍ପି ସମୁଟ୍ଠାପେନ୍ତି, ନ କେଵଲଂ ରୂପିରିୟାପଥାନେଵ। ଅଵିସେସଵଚନେପି ପନେତ୍ଥ ମନୋଦ୍ୱାରପ୍ପଵତ୍ତାନେଵ ଵୋଟ୍ଠବ୍ବନଜଵନାନି ଵିଞ୍ଞତ୍ତିସମୁଟ୍ଠାପକାନି, ତଥା ହାସଜନକାନି ଚ ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରପ୍ପଵତ୍ତାନଂ ପରିଦୁବ୍ବଲଭାଵତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। କାମଞ୍ଚେତ୍ଥ ରୂପଵିନିମୁତ୍ତୋ ଇରିୟାପଥୋ, ଵିଞ୍ଞତ୍ତି ଵା ନତ୍ଥି, ତଥାପି ନ ସବ୍ବଂ ରୂପସମୁଟ୍ଠାପକଂ ଚିତ୍ତଂ ଇରିୟାପଥୂପତ୍ଥମ୍ଭକଂ, ଵିଞ୍ଞତ୍ତିଵିକାରଜନକଞ୍ଚ ହୋତି। ଯଂ ପନ ଚିତ୍ତଂ ଵିଞ୍ଞତ୍ତିଜନକଂ, ତଂ ଏକଂସତୋ ଇରିୟାପଥୂପତ୍ଥମ୍ଭକଂ ଇରିୟାପଥସ୍ସ ଵିଞ୍ଞତ୍ତିୟା ସହ ଅଵିନାଭାଵତୋ। ଇରିୟାପଥୂପତ୍ଥମ୍ଭକଞ୍ଚ ରୂପଜନକନ୍ତି ଇମସ୍ସ ଵିସେସଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ରୂପତୋ ଇରିୟାପଥଵିଞ୍ଞତ୍ତୀନଂ ଵିସୁଂ ଗହଣଂ।

୩୪।ତେରସାତି କୁସଲତୋ ଚତ୍ତାରି, ଅକୁସଲତୋ ଚତ୍ତାରି, କିରିୟତୋ ପଞ୍ଚାତି ତେରସ। ତେସୁ ହି ପୁଥୁଜ୍ଜନା ଅଟ୍ଠହି କୁସଲାକୁସଲେହି ହସନ୍ତି, ସେକ୍ଖା ଦିଟ୍ଠିସହଗତଵଜ୍ଜିତେହି, ଅସେକ୍ଖା ପନ ପଞ୍ଚହି କିରିୟଚିତ୍ତେହି, ତତ୍ଥାପି ବୁଦ୍ଧା ଚତୂହି ସହେତୁକକିରିୟଚିତ୍ତେହେଵ ହସନ୍ତି, ନ ଅହେତୁକେନ ‘‘ଅତୀତଂସାଦୀସୁ ଅପ୍ପଟିହତଞ୍ଞାଣଂ ପତ୍ୱା ଇମେହି ତୀହି ଧମ୍ମେହି ସମନ୍ନାଗତସ୍ସ ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ଭଗଵତୋ ସବ୍ବଂ କାୟକମ୍ମଂ ଞାଣପୁବ୍ବଙ୍ଗମଂ ଞାଣାନୁପରିଵତ୍ତୀ’’ତି ଵଚନତୋ (ମହାନି। ୬୯; ଚୂଳନି। ମୋଘରାଜମାଣଵପୁଚ୍ଛାନିଦ୍ଦେସ ୮୫; ପଟି। ମ। ୩।୫)। ନ ହି ଵିଚାରଣପଞ୍ଞାରହିତସ୍ସ ହସିତୁପ୍ପାଦସ୍ସ ବୁଦ୍ଧାନଂ ପଵତ୍ତି ଯୁତ୍ତାତି ଵଦନ୍ତି। ହସିତୁପ୍ପାଦଚିତ୍ତେନ ପନ ପଵତ୍ତିୟମାନମ୍ପି ତେସଂ ସିତକରଣଂ ପୁବ୍ବେନିଵାସଅନାଗତଂସସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣାନଂ ଅନୁଵତ୍ତକତ୍ତା ଞାଣାନୁପରିଵତ୍ତିୟେଵାତି। ଏଵଞ୍ଚ କତ୍ୱା ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ (ଧ। ସ। ଅଟ୍ଠ। ୫୬୮) ‘‘ତେସଂ ଞାଣାନଂ ଚିଣ୍ଣପରିୟନ୍ତେ ଇଦଂ ଚିତ୍ତଂ ହାସୟମାନଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ’’ତି ଵୁତ୍ତଂ, ତସ୍ମା ନ ତସ୍ସ ବୁଦ୍ଧାନଂ ପଵତ୍ତି ସକ୍କା ନିଵାରେତୁଂ।

୩୫। ପଚ୍ଛାଜାତାଦିପଚ୍ଚୟୂପତ୍ଥମ୍ଭଲାଭେନ ଠିତିକ୍ଖଣେୟେଵ ଉତୁଓଜାନଂ ବଲଵଭାଵୋତି ଵୁତ୍ତଂ ‘‘ତେଜୋଧାତୁ ଠିତିପ୍ପତ୍ତା’’ତ୍ୟାଦି।

୩୭। ତତ୍ଥ ହଦୟିନ୍ଦ୍ରିୟରୂପାନି ନଵ କମ୍ମତୋଯେଵ ଜାତତ୍ତା କମ୍ମଜାନେଵ। ଯଞ୍ହି ଜାତଂ, ଜାୟତି, ଜାୟିସ୍ସତି ଚ, ତଂ ‘‘କମ୍ମଜ’’ନ୍ତି ଵୁଚ୍ଚତି ଯଥା ଦୁଦ୍ଧନ୍ତି।

୪୦। ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନପଚ୍ଚୟାପେକ୍ଖତ୍ତା ଲହୁତାଦିତ୍ତୟଂ କମ୍ମଜଂ ନ ହୋତି, ଇତରଥା ସବ୍ବଦାଭାଵୀହି ଭଵିତବ୍ବନ୍ତି ଵୁତ୍ତଂ ‘‘ଲହୁତାଦିତ୍ତୟଂ ଉତୁଚିତ୍ତାହାରେହି ସମ୍ଭୋତୀ’’ତି।

୪୩। ଏକନ୍ତକମ୍ମଜାନି ନଵ, ଚତୁଜେସୁ କମ୍ମଜାନି ନଵାତି ଅଟ୍ଠାରସ କମ୍ମଜାନି, ପଞ୍ଚଵିକାରରୂପସଦ୍ଦଅଵିନିବ୍ଭୋଗରୂପଆକାସଵସେନ ପନ୍ନରସ ଚିତ୍ତଜାନି, ସଦ୍ଦୋ, ଲହୁତାଦିତ୍ତୟଂ, ଅଵିନିବ୍ଭୋଗାକାସରୂପାନି ନଵାତି ତେରସ ଉତୁଜାନି, ଲହୁତାଦିତ୍ତୟଅଵିନିବ୍ଭୋଗାକାସଵସେନ ଦ୍ୱାଦସ ଆହାରଜାନି।

୪୪। କେଵଲଂ ଜାୟମାନାଦିରୂପାନଂ ଜାୟମାନପରିପଚ୍ଚମାନଭିଜ୍ଜମାନରୂପାନଂ ସଭାଵତ୍ତା ସଭାଵମତ୍ତଂ ଵିନା ଅତ୍ତନୋ ଜାତିଆଦିଲକ୍ଖଣାଭାଵତୋ

ଲକ୍ଖଣାନି କେହିଚି ପଚ୍ଚଯେହି ନ ଜାଯନ୍ତୀତି ପକାସିତଂ। ଉପ୍ପାଦାଦିଯୁତ୍ତାନଞ୍ହି ଚକ୍ଖାଦୀନଂ ଜାତିଆଦୀନି ଲକ୍ଖଣାନି ୱିଜ୍ଜନ୍ତି, ନ ଏୱଂ ଜାତିଆଦୀନଂ। ଯଦି ତେସମ୍ପି ଜାତିଆଦୀନି ସିଯୁଂ, ଏୱଂ ଅନୱତ୍ଥାନମେୱ ଆପଜ୍ଜେଯ୍ଯ। ଯଂ ପନ “ରୂପାଯତନଂ…ପେ… କବଳୀକାରୋ ଆହାରୋ। ଇମେ ଧମ୍ମା ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନା”ତ୍ୟାଦୀସୁ (ଧ। ସ। ୧୨୦୧) ଜାତିଯା କୁତୋଚିଜାତତ୍ତଂ ଅନୁଞ୍ଞାତଂ , ତମ୍ପି ରୂପଜନକପଚ୍ଚଯାନଂ ରୂପୁପ୍ପାଦନଂ ପତି ଅନୁପରତବ୍ୟାପାରାନଂ ପଚ୍ଚଯଭାୱୂପଗମନକ୍ଖଣେ ଜାଯମାନଧମ୍ମୱିକାରଭାୱେନ ଉପଲବ୍ଭମାନତଂ ସନ୍ଧାଯାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଯମ୍ପି “ଜାତି, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅନିଚ୍ଚା ସଙ୍ଖତା ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନା। ଜରାମରଣଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅନିଚ୍ଚଂ ସଙ୍ଖତଂ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନ”ନ୍ତି ୱଚନଂ (ସଂ। ନି। ୨।୨୦), ତତ୍ଥାପି ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ଲକ୍ଖଣଭାୱତୋତି ଅଯମେତ୍ଥାଭିସନ୍ଧି। ତେନାହୁ ପୋରାଣା –

“ପାଠେ କୁତୋଚି ଜାତତ୍ତଂ, ଜାତିଯା ପରିଯାଯତୋ;

ସଙ୍ଖତାନଂ ସଭାୱତ୍ତା, ତୀସୁ ସଙ୍ଖତତୋଦିତା”ତି।

ରୂପସମୁଟ୍ଠାନନଯୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

କଲାପଯୋଜନାୱଣ୍ଣନା

୪୫। ଯସ୍ମା ପନେତାନି ରୂପାନି କମ୍ମାଦିତୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନାନିପି ନ ଏକେକଂ ସମୁଟ୍ଠହନ୍ତି, ଅଥ ଖୋ ପିଣ୍ଡତୋୱ। ତସ୍ମା ପିଣ୍ଡାନଂ ଗଣନପରିଚ୍ଛେଦଂ, ସରୂପଞ୍ଚ ଦସ୍ସେତୁଂ “ଏକୁପ୍ପାଦା”ତ୍ୟାଦି ୱୁତ୍ତଂ । ସହୱୁତ୍ତିନୋତି ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ କଲାପଗତରୂପୱସେନ ସହୱୁତ୍ତିନୋ, ନ ସବ୍ବକଲାପାନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ସହୁପ୍ପତ୍ତିୱସେନ।

୪୬। ଦସ ପରିମାଣା ଅସ୍ସାତି ଦସକଂ, ସମୁଦାଯସ୍ସେତଂ ନାମଂ, ଚକ୍ଖୁନା ଉପଲକ୍ଖିତଂ, ତପ୍ପଧାନଂ ୱା ଦସକଂ ଚକ୍ଖୁଦସକଂ। ଏୱଂ ସେସେସୁପି।

୪୭। ୱଚୀୱିଞ୍ଞତ୍ତିଗ୍ଗହଣେନ ସଦ୍ଦୋପି ସଙ୍ଗହିତୋ ହୋତି ତସ୍ସା ତଦୱିନାଭାୱତୋତି ୱୁତ୍ତଂ “ୱଚୀୱିଞ୍ଞତ୍ତିଦସକ”ନ୍ତି।

୫୦। କିଂ ପନେତେ ଏକୱୀସତି କଲାପା ସବ୍ବେପି ସବ୍ବତ୍ଥ ହୋନ୍ତି, ଉଦାହୁ କେଚି କତ୍ଥଚୀତି ଆହ “ତତ୍ଥା”ତ୍ୟାଦି।

କଲାପଯୋଜନାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ରୂପପୱତ୍ତିକ୍କମୱଣ୍ଣନା

୫୨। ଇଦାନି ନେସଂ ସମ୍ଭୱୱସେନ, ପୱତ୍ତିପଟିସନ୍ଧିୱସେନ, ଯୋନିୱସେନ ଚ ପୱତ୍ତିଂ ଦସ୍ସେତୁଂ “ସବ୍ବାନିପି ପନେତାନୀ”ତ୍ୟାଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଯଥାରହନ୍ତି ସଭାୱକପରିପୁଣ୍ଣାଯତନାନଂ ଅନୁରୂପତୋ।

୫୩। କମଲକୁହରଗବ୍ଭମଲାଦିସଂସେଦଟ୍ଠାନେସୁ ଜାତା ସଂସେଦଜା। ଉପପାତୋ ନେସଂ ଅତ୍ଥୀତି ଓପପାତିକା, ଉକ୍କଂସଗତିପରିଚ୍ଛେଦୱସେନ ଚେତ୍ଥ ୱିସିଟ୍ଠୋପପାତୋ ଗହିତୋ ଯଥା “ଅଭିରୂପସ୍ସ କଞ୍ଞା ଦାତବ୍ବା”ତି। ସତ୍ତ ଦସକାନି ପାତୁଭୱନ୍ତି ପରିପୁଣ୍ଣାଯତନଭାୱେନ ଉପଲବ୍ଭନତୋ। କଦାଚି ନ ଲବ୍ଭନ୍ତି ଜଚ୍ଚନ୍ଧଜଚ୍ଚବଧିରଜଚ୍ଚଘାନନପୁଂସକଆଦିକପ୍ପିକାନଂ ୱସେନ। ତତ୍ଥ ସୁଗତିଯଂ ମହାନୁଭାୱେନ କମ୍ମୁନା ନିବ୍ବତ୍ତମାନାନଂ ଓପପାତିକାନଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯୱେକଲ୍ଲାଯୋଗତୋ ଚକ୍ଖୁସୋତଘାନାଲାଭୋ ସଂସେଦଜାନଂ, ଭାୱାଲାଭୋ ପଠମକପ୍ପିକଓପପାତିକାନଂ ୱସେନପି। ଦୁଗ୍ଗତିଯଂ ପନ ଚକ୍ଖୁସୋତଭାୱାଲାଭୋ ଦ୍ୱିନ୍ନମ୍ପି ୱସେନ, ଘାନାଲାଭୋ ସଂସେଦଜାନମେୱ ୱସେନ, ନ ଓପପାତିକାନଂ ୱସେନାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ତଥା ହି ଧମ୍ମହଦଯୱିଭଙ୍ଗେ “କାମଧାତୁଯା ଉପପତ୍ତିକ୍ଖଣେ କସ୍ସଚି ଏକାଦସାଯତନାନି ପାତୁଭୱନ୍ତି, କସ୍ସଚି ଦସ, କସ୍ସଚି ଅପରାନିପି ଦସ, କସ୍ସଚି ନୱ, କସ୍ସଚି ସତ୍ତା”ତି (ୱିଭ। ୧୦୦୭) ୱଚନତୋ ପରିପୁଣ୍ଣିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ଓପପାତିକସ୍ସ ସଦ୍ଦାଯତନୱଜ୍ଜିତାନି ଏକାଦସାଯତନାନି ୱୁତ୍ତାନି। ଅନ୍ଧସ୍ସ ଚକ୍ଖାଯତନୱଜ୍ଜିତାନି ଦସ, ତଥା ବଧିରସ୍ସ ସୋତାଯତନୱଜ୍ଜିତାନି, ଅନ୍ଧବଧିରସ୍ସ ତଦୁଭଯୱଜ୍ଜିତାନି ନୱ, ଗବ୍ଭସେଯ୍ଯକସ୍ସ ଚକ୍ଖୁସୋତଘାନଜିୱ୍ହାସଦ୍ଦାଯତନୱଜ୍ଜିତାନିସତ୍ତାଯତନାନି ୱୁତ୍ତାନି। ଯଦି ପନ ଅଘାନକୋପି ଓପପାତିକୋ ସିଯା, ଅନ୍ଧବଧିରାଘାନକାନଂ ୱସେନ ତିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ଦସ, ଅନ୍ଧବଧିରଅନ୍ଧାଘାନକବଧିରାଘାନକାନଂ ୱସେନ ତିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ନୱ, ଅନ୍ଧବଧିରାଘାନକସ୍ସ ୱସେନ ଚ ଅଟ୍ଠ ଆଯତନାନି ୱତ୍ତବ୍ବାନି ସିଯୁଂ, ନ ପନେୱଂ ୱୁତ୍ତାନି। ତସ୍ମା ନତ୍ଥି ଓପପାତିକସ୍ସ ଘାନୱେକଲ୍ଲନ୍ତି। ତଥା ଚ ୱୁତ୍ତଂ ଯମକଟ୍ଠକଥାଯଂ “ଅଘାନକୋ ଓପପାତିକୋ ନତ୍ଥି। ଯଦି ଭୱେଯ୍ଯ, କସ୍ସଚି

ଅଟ୍ଠାଯତନାନୀତି ୱଦେଯ୍ୟା’’ତି (ଯମ। ଅଟ୍ଠ। ଆଯତନଯମକ। ୧୮-୨୧)।

ସଂସେଦଜାନଂ ପନ ଘାନାଭାୱୋ ନ ସକ୍କା ନିୱାରେତୁଂ ‘‘କାମଧାତୁଯା ଉପପତ୍ତିକ୍ଖଣେ’’ତ୍ୟାଦିପାଠଇଯା (ୱିଭ। ୧୦୦୭) ଓପପାତିକଯୋନିମେୱ ସନ୍ଧାଯ, ସତ୍ତାଯତନଗ୍ଗହଣସ୍ସ ଚ ଅଞ୍ଞେସଂ ଅସମ୍ଭୱତୋ ଗବ୍ଭସେଯ୍ୟକମେୱ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତତ୍ତା। ଯଂ ପନ ‘‘ସଂସେଦଜଯୋନିକା ପରିପୁଣ୍ଣାଯତନଭାୱେନ ଓପପାତିକସଙ୍ଗହଂ କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତା’’ତି ଅଟ୍ଠକଥାୱଚନଂ, ତମ୍ପି ପରିପୁଣ୍ଣାଯତନଂଯେୱ ସଂସେଦଜାନଂ ଓପପାତିକେସୁ ସଙ୍ଗହୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ। ଅପରେ ପନ ଯମକେ ଘାନଜିୱ୍ହାନଂ ସହଚାରିତା ୱୁତ୍ତାତି ଅଜିୱ୍ହସ୍ସ ଅସମ୍ଭୱତୋ ଅଘାନକସ୍ସପି ଅଭାୱମେୱ ୱଣ୍ଣେନ୍ତି, ତଥାପି ଯଥା ଚକ୍ଖୁସୋତାନି ରୂପଭୱେ ଘାନଜିୱ୍ହାହି ୱିନା ପୱତ୍ତନ୍ତି, ନ ଏୱଂ ଘାନଜିୱ୍ହା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ୱିନା ପୱତ୍ତନ୍ତି ଦ୍ୱିନ୍ନମ୍ପି ରୂପଭୱେ ଅନୁପ୍ପଜ୍ଜନତୋତି ଏୱଂ ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ କାମଭୱେ ଅପ୍ପୱତ୍ତିୱସେନ ତେସଂ ସହଚାରିତା ୱୁତ୍ତାତି ନ ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁନ୍ତି।

୫୪। ଗବ୍ଭେ ମାତୁକୁଚ୍ଛିଯଂ ସେନ୍ତୀତି ଗବ୍ଭସେଯ୍ୟକା, ତେଯେୱ ରୂପାଦୀସୁ ସତ୍ତତାଯ ସତ୍ତାତି ଗବ୍ଭସେଯ୍ୟକସତ୍ତା। ଏତେ ଅଣ୍ଡଜଜଲାବୁଜା। ତୀଣି ଦସକାନି ପାତୁଭୱନ୍ତି, ଯାନି ‘‘କଲଲରୂପ’’ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି, ପରିପିଣ୍ଡିତାନି ଚ ତାନି ଜାତିଉଣ୍ଣାଯ ଏକସ୍ସ ଅଂସୁନୋ ପସନ୍ନତିଲତେଲେ ପକ୍ଖିପିତ୍ୱା ଉଦ୍ଧଟସ୍ସ ପଗ୍ଘରିତ୍ୱା ଅଗ୍ଗେ ଠିତବିନ୍ଦୁମତ୍ତାନି ଅଚ୍ଛାନି ୱିପ୍ପସନ୍ନାନି। କଦାଚି ନ ଲବ୍ଭନ୍ତି ଅଭାୱକସତ୍ତାନଂ ୱସେନ। ତତୋ ପରନ୍ତି ପଟିସନ୍ଧିତୋ ପରଂ। ପୱତ୍ତିକାଲେତି ସତ୍ତମେ ସତ୍ତାହେ, ଟୀକାକାରମତେନ ଏକାଦସମେ ସତ୍ତାହେ ୱା। କମେନାତି ଚକ୍ଖୁଦସକପାତୁଭାୱତୋ ସତ୍ତାହାତିକ୍କମେନ ସୋତଦସକଂ , ତତୋ ସତ୍ତାହାତିକ୍କମେନ ଘାନଦସକଂ, ତତୋ ସତ୍ତାହାତିକ୍କମେନ ଜିୱ୍ହାଦସକନ୍ତି ଏୱଂ ଅନୁକ୍କମେନ। ଅଟ୍ଠକଥାଯମ୍ପି ହି ଅଯମତ୍ଥୋ ଦସ୍ସିତୋୱ।

୫୫।ଠିତିକାଲନ୍ତି ପଟିସନ୍ଧିଚିତ୍ତସ୍ସ ଠିତିକାଲଂ। ପଟିସନ୍ଧିଚିତ୍ତସହଜାତା ହି ଉତୁ ଠାନପ୍ପତ୍ତା ତସ୍ସ ଠିତିକ୍ଖଣେ ସୁଦ୍ଧଟ୍ଠକଂ ସମୁଟ୍ଠାପେତି, ତଦା ଉପ୍ପନ୍ନା ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେତ୍ୟାଦିନା ଅନୁକ୍କମେନ ଉତୁ ରୂପଂ ଜନେତି। ଓଜାଫରଣମୁପାଦାଯାତି ଗବ୍ଭସେଯ୍ୟକସ୍ସ ମାତୁ ଅଜ୍ଝୋହଟାହାରତୋ ସଂସେଦଜୋପପାତିକାନଞ୍ଚ ମୁଖଗତସେମ୍ହାଦିତୋ ଓଜାଯ ରସହରଣୀଅନୁସାରେନ ସରୀରେ ଫରଣକାଲତୋ ପଟ୍ଠାଯ।

୫୬। ଚୁତିଚିତ୍ତଂ ଉପରିମଂ ଏତସ୍ସାତି ଚୁତିଚିତ୍ତୋପରି। କମ୍ମଜରୂପାନି ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି ତଦୁପ୍ପତ୍ତିଯଂ ମରଣାଭାୱତୋ। କମ୍ମଜରୂପୱିଚ୍ଛେଦେ ହି ‘‘ମତୋ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଯଥାହ –

‘‘ଆଯୁ ଉସ୍ମା ଚ ୱିଞ୍ଞାଣଂ, ଯଦା କାଯଂ ଜହନ୍ତିମଂ;

ଅପୱିଦ୍ଧୋ ତଦା ସେତି, ନିରତ୍ଥଂୱ କଲିଙ୍ଗର’’ନ୍ତି। (ସଂ। ନି। ୩।୯୫ ଥୋକଂ ୱିସଦିସଂ);

ପୁରେତରନ୍ତି ସତ୍ତରସମସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ। ତତୋପରଂ ଚିତ୍ତଜାହାରଜରୂପଞ୍ଚ ୱୋଚ୍ଛିଜ୍ଜତୀତି ଅଜୀୱକସନ୍ତାନେ ତେସଂ ଉପ୍ପତ୍ତିଯା ଅଭାୱତୋ ଯଥାନିବ୍ବତ୍ତଂ ଚିତ୍ତଜଂ, ଆହାରଜଞ୍ଚ ତତୋ ପରଂ କିଞ୍ଚି କାଲଂ ପୱତ୍ତିତ୍ୱା ନିରୁଜ୍ଝତି। ଅପରେ ପନ ଆଚରିଯା ‘‘ଚିତ୍ତଜରୂପଂ ଚୁତିଚିତ୍ତତୋ ପୁରେତରମେୱ ୱୋଚ୍ଛିଜ୍ଜତୀ’’ତି ୱଣ୍ଣେନ୍ତି।

୫୮। ରୂପଲୋକେ ଘାନଜିୱ୍ହାକାଯାନଂ ଅଭାୱେ କାରଣଂ ୱୁତ୍ତମେୱ। ଭାୱଦ୍ୱଯଂ ପନ ବହଲକାମରାଗୂପନିସ୍ସଯତ୍ତା ବ୍ରହ୍ମାନଞ୍ଚ ତଦଭାୱତୋ ତତ୍ଥ ନ ପୱତ୍ତତି। ଆହାରଜକଲାପାନି ଚ ନ ଲବ୍ଭନ୍ତି ଅଜ୍ଝୋହଟାହାରାଭାୱେନ ସରୀରଗତସ୍ସପି ଆହାରସ୍ସ ରୂପସମୁଟ୍ଠାପନାଭାୱତୋ। ବାହିରଞ୍ହି ଉତୁଂ, ଆହାରଞ୍ଚ ଉପନିସ୍ସଯଂ ଲଭିତ୍ୱା ଉତୁଆହାରା ରୂପଂ ସମୁଟ୍ଠାପେନ୍ତି। ଜୀୱିତନୱକନ୍ତି କାଯାଭାୱତୋ କାଯଦସକଟ୍ଠାନିଯଂ ଜୀୱିତନୱକଂ।

୫୯।ଅତିରିଚ୍ଚତି ସେସବ୍ରହ୍ମାନଂ ପଟିସନ୍ଧିଯଂ, ପୱତ୍ତେ ଚ ଉପଲଭିତବ୍ବରୂପତୋ ଅୱସିଟ୍ଠଂ ହୋତି , ମରଣକାଲେ ପନ ବ୍ରହ୍ମାନଂ ସରୀରନିକ୍ଖେପାଭାୱତୋ ସବ୍ବେସମ୍ପି ତିସମୁଟ୍ଠାନାନି, ଦ୍ୱିସମୁଟ୍ଠାନାନି ଚ ସହେୱ ନିରୁଜ୍ଝନ୍ତି।

୬୧।ରୂପେସୁ ତେୱୀସତି ଘାନଜିୱ୍ହାକାଯଭାୱଦ୍ୱଯୱସେନ ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ଅଭାୱତୋ। କେଚି ପନ ‘‘ଲହୁତାଦିତ୍ତଯମ୍ପି ତେସୁ ନତ୍ଥି ଦନ୍ଧତ୍ତକରାଦିଧାତୁକ୍ଖୋଭାଭାୱତୋ’’ତି ୱଦନ୍ତି, ତଂ ଅକାରଣଂ। ନ ହି ୱୂପସମେତବ୍ବାପେକ୍ଖା ତବ୍ବିରୋଧିଧମ୍ମପ୍ପୱତ୍ତି ତଥା ସତି ସହେତୁକକିରିଯଚିତ୍ତେସୁ ଲହୁତାଦୀନଂ ଅଭାୱପ୍ପସଙ୍ଗତୋ। ‘‘ସଦ୍ଦୋ ୱିକାରୋ’’ତ୍ୟାଦି ସବ୍ବେସମ୍ପି ସାଧାରଣୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ।

ରୂପପୱତ୍ତିକ୍କମୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ନିବ୍ବାନଭେଦୱଣ୍ଣନା

୬୨। ଏତ୍ତାୱତା ଚିତ୍ତଚେତସିକରୂପାନି ୱିଭାଗତୋ ନିଦ୍ଦିସିତ୍ୱା ଇଦାନି ନିବ୍ବାନଂ ନିଦ୍ଦିସନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ନିବ୍ବାନଂ ପନା’’ତ୍ୟାଦି। ‘‘ଚତୁମଗ୍ଗଞାଣେନ ସଚ୍ଛିକାତବ୍ବ’’ନ୍ତି ଇମିନା ନିବ୍ବାନସ୍ସ ତଂତଂଅରିଯପୁଗ୍ଗଲାନଂ ପଚ୍ଚକ୍ଖସିଦ୍ଧତଂ ଦସ୍ସେତି। ‘‘ମଗ୍ଗଫଲାନମାରମ୍ମଣଭୂତ’’ନ୍ତି ଇମିନା କଲ୍ୟାଣପୁଥୁଜ୍ଜନାନଂ ଅନୁମାନସିଦ୍ଧତଂ। ସଙ୍ଖତଧମ୍ମାରମ୍ମଣଞ୍ହି, ପଞ୍ଞତ୍ତାରମ୍ମଣଂ ୱା ଞାଣଂ କିଲେସାନଂ ସମୁଚ୍ଛେଦପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧନେ ଅସମତ୍ଥଂ, ଅତ୍ଥି ଚ ଲୋକେ କିଲେସସମୁଚ୍ଛେଦାଦି। ତସ୍ମା ଅତ୍ଥି ସଙ୍ଖତସମ୍ମୁତିଧମ୍ମୱିପରୀତୋ କିଲେସାନଂ ସମୁଚ୍ଛେଦପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିକରାନଂ ମଗ୍ଗଫଲାନଂ ଆରମ୍ମଣଭୂତୋ ନିବ୍ବାନଂ ନାମ ଏକୋ ଧମ୍ମୋତି ସିଦ୍ଧଂ। ପଚ୍ଚକ୍ଖାନୁମାନସିଦ୍ଧତାସନ୍ଦସ୍ସନେନ ଚ ଅଭାୱମତ୍ତଂ ନିବ୍ବାନନ୍ତି ୱିପ୍ପଟିପନ୍ନାନଂ ୱାଦଂ ନିସେଧେତୀତି ଅଲମତିପ୍ପପଞ୍ଚେନ। ଖନ୍ଧାଦିଭେଦେ ତେଭୂମକଧମ୍ମେ ହେଟ୍ଠୁପରିଯୱସେନ ୱିନନତୋ ସଂସିବ୍ବନତୋ ୱାନସଙ୍ଖାତାଯ ତଣ୍ହାଯ ନିକ୍ଖନ୍ତତ୍ତା ୱିସଯାତିକ୍କମୱସେନ ଅତୀତତ୍ତା।

୬୩।ସଭାୱତୋତି ଅତ୍ତନୋ ସନ୍ତିଲକ୍ଖଣେନ। ଉପାଦୀଯତି କାମୁପାଦାଦୀହୀତି ଉପାଦି, ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନଂ, ଉପାଦିୟେୱ ସେସୋ କିଲେସେହୀତି ଉପାଦିସେସୋ, ତେନ ସହ ୱତ୍ତତୀତି ସୌପାଦିସେସା , ସା ଏୱ ନିବ୍ବାନଧାତୂତି ସୌପାଦିସେସନିବ୍ବାନଧାତୁ। କାରଣପରିଯାଯେନାତି ସୌପାଦିସେସାଦିୱସେନ ପଞ୍ଞାପନେ କାରଣଭୂତସ୍ସ ଉପାଦିସେସ ଭାୱାଭାୱସ୍ସ ଲେସେନ।

୬୪। ଆରମ୍ମଣତୋ, ସମ୍ପଯୋଗତୋ ଚ ରାଗଦୋସମୋହେହି ସୁଞ୍ଞତ୍ତା ସୁଞ୍ଞଂ, ସୁଞ୍ଞମେୱ ସୁଞ୍ଞତଂ, ତଥା ରାଗାଦିନିମିତ୍ତରହିତତ୍ତା ଅନିମିତ୍ତଂ। ରାଗାଦିପଣିଧିରହିତତ୍ତା ଅପ୍ପଣିହିତଂ। ସବ୍ବସଙ୍ଖାରେହି ୱା ସୁଞ୍ଞତ୍ତା ସୁଞ୍ଞତଂ। ସବ୍ବସଙ୍ଖାରନିମିତ୍ତାଭାୱତୋ ଅନିମିତ୍ତଂ। ତଣ୍ହାପଣିଧିଯା ଅଭାୱତୋ ଅପ୍ପଣିହିତଂ।

୬୫। ଚୱନାଭାୱତୋ ଅଚ୍ଚୁତଂ। ଅନ୍ତସ୍ସ ପରିଯୋସାନସ୍ସ ଅତିକ୍କନ୍ତତ୍ତା ଅଚ୍ଚନ୍ତଂ। ପଚ୍ଚଯେହି ଅସଙ୍ଖତତ୍ତା ଅସଙ୍ଖତଂ। ଅତ୍ତନୋ ଉତ୍ତରିତରସ୍ସ ଅଭାୱତୋ, ସହଧମ୍ମେନ ୱତ୍ତବ୍ବସ୍ସ ଉତ୍ତରସ୍ସ ୱା ଅଭାୱତୋ ଅନୁତ୍ତରଂ। ୱାନତୋ ତଣ୍ହାତୋ ମୁତ୍ତତ୍ତା ସବ୍ବସୋ ଅପଗତତ୍ତା ୱାନମୁତ୍ତା। ମହନ୍ତେ ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧାଦିକେ ଏସନ୍ତି ଗୱେସନ୍ତୀତି ମହେସଯୋ। ‘‘ଇତି ଚିତ୍ତ’’ନ୍ତ୍ୟାଦି ଛହି ପରିଚ୍ଛେଦେହି ୱିଭତ୍ତାନଂ ଚିତ୍ତାଦୀନଂ ନିଗମନଂ।

ନିବ୍ବାନଭେଦୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଇତି ଅଭିଧମ୍ମତ୍ଥୱିଭାୱିନିଯା ନାମ ଅଭିଧମ୍ମତ୍ଥସଙ୍ଗହୱଣ୍ଣନାଯ

ରୂପପରିଚ୍ଛେଦୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ସମୁଚ୍ଚଯପରିଚ୍ଛେଦୱଣ୍ଣନା

୧।ସଲକ୍ଖଣା ଚିନ୍ତନାଦିସଲକ୍ଖଣା ଚିତ୍ତଚେତସିକନିପ୍ଫନ୍ନରୂପନିବ୍ବାନୱସେନ ଦ୍ୱାସତ୍ତତିପଭେଦା ୱତ୍ଥୁଧମ୍ମା ସଭାୱଧମ୍ମା ୱୁତ୍ତା, ଇଦାନି ତେସଂ ଯଥାଯୋଗଂ ସଭାୱଧମ୍ମାନଂ ଏକେକସମୁଚ୍ଚଯୱସେନ ଯୋଗାନୁରୂପତୋ ଅକୁସଲସଙ୍ଗହାଦିଭେଦଂ ସମୁଚ୍ଚଯଂ ରାସିଂ ପୱକ୍ଖାମୀତି ଯୋଜନା।

୨। ଅକୁସଲାନମେୱ ସଭାଗଧମ୍ମୱସେନ ସଙ୍ଗହୋ ଅକୁସଲସଙ୍ଗହୋ। କୁସଲାଦିୱସେନ ମିସ୍ସକାନଂ ସଙ୍ଗହୋ ମିସ୍ସକସଙ୍ଗହୋ, ସଚ୍ଚାଭିସମ୍ବୋଧିସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଅରିଯମଗ୍ଗସ୍ସ ପକ୍ଖେ ଭୱାନଂ ବୋଧିପକ୍ଖିଯାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ସତିପଟ୍ଠାନାଦିଭେଦାନଂ ସଭାଗୱତ୍ଥୁୱସେନ ସଙ୍ଗହୋ ବୋଧିପକ୍ଖିଯସଙ୍ଗହୋ। ଖନ୍ଧାଦିୱସେନ ସବ୍ବେସଂ ସଙ୍ଗହୋ ସବ୍ବସଙ୍ଗହୋ।

ଅକୁସଲସଙ୍ଗହୱଣ୍ଣନା

୩। ପୁବ୍ବକୋଟିଯା ଅପଞ୍ଞାଯନତୋ ଚିରପାରିୱାସିଯଟ୍ଠେନ, ୱଣତୋ ୱା ୱିସ୍ସନ୍ଦମାନଯୂସା ୱିଯ ଚକ୍ଖାଦିତୋ ୱିସଯେସୁ ୱିସ୍ସନ୍ଦନତୋ ଆସୱା। ଅଥ ୱା ଭୱତୋ ଆଭୱଗ୍ଗଂ ଧମ୍ମତୋ ଆଗୋତ୍ରଭୁଂ ସୱନ୍ତି ପୱତ୍ତନ୍ତୀତି ଆସୱା। ଅୱଧିଅତ୍ଥୋ ଚେତ୍ଥ ଆ-କାରୋ, ଅୱଧି ଚ ମରିଯାଦାଭିୱିଧିୱସେନ ଦୁୱିଧୋ। ତତ୍ଥ ''ଆପାଟଲିପୁତ୍ତଂ ୱୁଟ୍ଠୋ ଦେୱୋ''ତ୍ୟାଦୀସୁ ୱିଯ କିରିଯଂ ବହି କତ୍ୱା ପୱତ୍ତୋ ମରିଯାଦୋ। ''ଆଭୱଗ୍ଗଂ ସଦ୍ଦୋ ଅବ୍ଭୁଗ୍ଗତୋ''ତ୍ୟାଦୀସୁ ୱିଯ କିରିଯଂ ବ୍ୟାପେତ୍ୱା ପୱତ୍ତୋ ଅଭିୱିଧି। ଇଧ ପନ ଅଭିୱିଧିମ୍ହି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ତଥା ହେତେ ନିବ୍ବତ୍ତିଟ୍ଠାନଭୂତେ ଚ ଭୱଗ୍ଗେ, ଗୋତ୍ରଭୁମ୍ହି ଚ ଆରମ୍ମଣଭୂତେ ପୱତ୍ତନ୍ତି। ୱିଜ୍ଜମାନେସୁ ଚ ଅଞ୍ଞେସୁ ଆଭୱଗ୍ଗଂ, ଆଗୋତ୍ରଭୁଞ୍ଚ ସୱନ୍ତେସୁ ମାନାଦୀସୁ ଅତ୍ତତ୍ତନିଯଗ୍ଗହଣୱସେନ ଅଭିବ୍ୟାପନତୋ ମଦକରଣଟ୍ଠେନ ଆସୱସଦିସତାଯ ଚ ଏତେଯେୱ ଆସୱଭାୱେନ ନିରୁଳ୍ହାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। କାମୋଯେୱ ଆସୱୋ କାମାସୱୋ, କାମରାଗୋ। ରୂପାରୂପଭୱେସୁ ଛନ୍ଦରାଗୋ ଭୱାସୱୋ। ଝାନନିକନ୍ତିସସ୍ସତଦିଟ୍ଠିସହଗତୋ ଚ ରାଗୋ ଏତ୍ଥେୱ ସଙ୍ଗଯ୍ହତି। ତତ୍ଥ ପଠମୋ ଉପପତ୍ତିଭୱେସୁ ରାଗୋ, ଦୁତିଯୋ କମ୍ମଭୱେ, ତତିଯୋ ଭୱଦିଟ୍ଠିସହଗତୋ। ଦ୍ୱାସଟ୍ଠିୱିଧା ଦିଟ୍ଠି ଦିଟ୍ଠାସୱୋ। ଦୁକ୍ଖାଦୀସୁ ଚତୂସୁ ସଚ୍ଚେସୁ, ପୁବ୍ବନ୍ତେ, ଅପରନ୍ତେ, ପୁବ୍ବାପରନ୍ତେ, ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦେସୁ ଚାତି ଅଟ୍ଠସୁ ଠାନେସୁ ଅଞ୍ଞାଣଂ ଅୱିଜ୍ଜାସୱୋ।

୪। ଓହରିତ୍ୱା ହରଣତୋ, ଓହନନତୋ ୱା ହେଟ୍ଠା କତ୍ୱା ହନନତୋ ଓସୀଦାପନତୋ ''ଓଘୋ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି ଜଲପ୍ପୱାହୋ, ଏତେ ଚ ସତ୍ତେ ଓହରିତ୍ୱା ହନନ୍ତା ୱଟ୍ଟସ୍ମିଂ ସତ୍ତେ ଓସୀଦାପେନ୍ତା ୱିଯ ହୋନ୍ତୀତି ଓଘସଦିସତାଯ ଓଘା, ଆସୱାଯେୱ ପନେତ୍ଥ ଯଥାୱୁତ୍ତଟ୍ଠେନ ''ଓଘା''ତି ଚ ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି।

୫। ୱଟ୍ଟସ୍ମିଂ, ଭୱଯନ୍ତକେ ୱା ସତ୍ତେ କମ୍ମୱିପାକେନ ଭୱନ୍ତରାଦୀହି, ଦୁକ୍ଖେନ ୱା ସତ୍ତେ ଯୋଜେନ୍ତୀତି ଯୋଗା, ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତଧମ୍ମାୱ।

୬। ନାମକାଯେନ ରୂପକାଯଂ, ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନକାଯେନ ୱା ଅନାଗତକାଯଂ ଗନ୍ଥେନ୍ତି ଦୁପ୍ପମୁଞ୍ଚଂ ୱେଠେନ୍ତୀତି କାଯଗନ୍ଥା। ଗୋସୀଲାଦିନା ସୀଲେନ, ୱତେନ, ତଦୁଭଯେନ ଚ ସୁଦ୍ଧୀତି ଏୱଂ ପରତୋ ଅସଭାୱତୋ ଆମସନଂ ପରାମାସୋ। ''ଇଦମେୱ ସଚ୍ଚଂ, ମୋଘମଞ୍ଞ''ନ୍ତି ଅଭିନିୱିସନଂ ଦଳ୍ହଗ୍ଗାହୋ ଇଦଂ ସଚ୍ଚାଭିନିୱେସୋ।

୭। ମଣ୍ଡୂକଂ ପନ୍ନଗୋ ୱିଯ ଭୁସଂ ଦଳ୍ହଂ ଆରମ୍ମଣଂ ଆଦିଯନ୍ତୀତି ଉପାଦାନାନି। କାମୋଯେୱ ଉପାଦାନଂ, କାମେ ଉପାଦିଯତୀତି ୱା କାମୁପାଦାନଂ। ''ଇମିନା ମେ ସୀଲୱତାଦିନା ସଂସାରସୁଦ୍ଧୀ''ତି ଏୱଂ ସୀଲୱତାଦୀନଂ ଗହଣଂ ସୀଲବ୍ବତୁପାଦାନଂ। ୱଦନ୍ତି ଏତେନାତି ୱାଦୋ, ଖନ୍ଧେହି ବ୍ୟତିରିତ୍ତାବ୍ୟତିରିତ୍ତୱସେନ ୱୀସତି ପରିକପ୍ପିତସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ ୱାଦୋ ଅତ୍ତୱାଦୋ। ସୋଯେୱ ଉପାଦାନନ୍ତି ଅତ୍ତୱାଦୁପାଦାନଂ।

୮। ଝାନାଦିୱସେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନକକୁସଲଚିତ୍ତଂ ନିସେଧେନ୍ତି ତଥା ତସ୍ସ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତୁଂ ନ ଦେନ୍ତୀତି ନୀୱରଣାନି, ପଞ୍ଞାଚକ୍ଖୁନୋ ୱା ଆୱରଣଟ୍ଠେନ ନୀୱରଣା। ପଞ୍ଚସୁ କାମଗୁଣେସୁ ଅଧିମତ୍ତରାଗସଙ୍ଖାତୋ କାମୋଯେୱ ଛନ୍ଦନଟ୍ଠେନ ଛନ୍ଦୋ ଚାତି କାମଚ୍ଛନ୍ଦୋ। ସୋଯେୱ ନୀୱରଣନ୍ତି କାମଚ୍ଛନ୍ଦନୀୱରଣଂ। ବ୍ୟାପଜ୍ଜତି ୱିନସ୍ସତି ଏତେନ ଚିତ୍ତନ୍ତି ବ୍ୟାପାଦୋ, ''ଅନତ୍ଥଂ ମେ ଅଚରୀ''ତ୍ୟାଦିନଯପ୍ପୱତ୍ତନୱୱିଧଆଘାତୱତ୍ଥୁପଦଟ୍ଠାନତାଯ ନୱୱିଧୋ, ଅଟ୍ଠାନକୋପେନ ସହ ଦସୱିଧୋ ୱା ଦୋସୋ, ସୋଯେୱ ନୀୱରଣନ୍ତି ବ୍ୟାପାଦନୀୱରଣଂ। ଥିନମିଦ୍ଧମେୱ ନୀୱରଣଂ ଥିନମିଦ୍ଧନୀୱରଣଂ। ତଥା ଉଦ୍ଧଚ୍ଚକୁକ୍କୁଚ୍ଚନୀୱରଣଂ। କସ୍ମା ପନେତେ ଭିନ୍ନଧମ୍ମା ଦ୍ୱେ ଦ୍ୱେ ଏକନୀୱରଣଭାୱେନ ୱୁତ୍ତାତି? କିଚ୍ଚାହାରପଟିପକ୍ଖାନଂ ସମାନଭାୱତୋ। ଥିନମିଦ୍ଧାନଞ୍ହି ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦସ୍ସ ଲଯାପାଦନକିଚ୍ଚଂ ସମାନଂ, ଉଦ୍ଧଚ୍ଚକୁକ୍କୁଚ୍ଚାନଂ ଅୱୂପସନ୍ତଭାୱକାରଣଂ। ତଥା ପୁରିମାନଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ତନ୍ଦୀୱିଜମ୍ଭିତା ଆହାରୋ, ହେତୁତ୍ଥୋ, ପଚ୍ଛିମାନଂ ଞାତିବ୍ୟସନାଦିୱିତକ୍କନଂ। ପୁରିମାନଞ୍ଚ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ୱୀରିଯଂ ପଟିପକ୍ଖଭୂତଂ, ପଚ୍ଛିମାନଂ ସମଥୋତି,

ତେନାହୁ ପୋରାଣା –

''କିଚ୍ଚାହାରୱିପକ୍ଖାନଂ, ଏକତ୍ତା ଏକମେତ୍ଥ ହି;

କତମୁଦ୍ଧଚ୍ଚକୁକ୍କୁଚ୍ଚଂ, ଥିନମିଦ୍ଧଞ୍ଚ ତାଦିନା।

''ଲୀନତାସନ୍ତତା କିଚ୍ଚଂ, ତନ୍ଦୀ ଞାତିପ୍ପିତକ୍କନଂ;

ହେତୁ ୱୀରିୟସମଥା, ଇମେ ତେସଂ ୱିରୋଧିନୋ''ତି।

୯। ଅପ୍ପହୀନଟ୍ଠେନ ଅନୁ ଅନୁ ସନ୍ତାନେ ସେନ୍ତୀତି ଅନୁସୟା, ଅନୁରୂପଂ କାରଣଂ ଲଭିତ୍ୱା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀତ୍ୟତ୍ଥୋ। ଅପ୍ପହୀନା ହି କିଲେସା କାରଣଲାଭେ ସତି ଉପଜ୍ଜନାରହା ସନ୍ତାନେ ଅନୁ ଅନୁ ସୟିତା ୱିୟ ହୋନ୍ତୀତି ତଦୱତ୍ଥା ''ଅନୁସୟା''ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ତେ ପନ ନିପ୍ପରିୟାୟତୋ ଅନାଗତା କିଲେସା, ଅତୀତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାପି ତଂସଭାୱତ୍ତା ତଥା ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ନ ହି କାଲଭେଦେନ ଧମ୍ମାନଂ ସଭାୱଭେଦୋ ଅତ୍ଥି, ଯଦି ଅପ୍ପହୀନଟ୍ଠେନ ଅନୁସୟା, ନନୁ ସବ୍ବେପି କିଲେସା ଅପ୍ପହୀନା ଅନୁସୟା ଭୱେୟ୍ୟୁନ୍ତି? ନ ମୟଂ ଅପ୍ପହୀନତାମତ୍ତେନ ''ଅନୁସୟା''ତି ୱଦାମ, ଅଥ ଖୋ ଅପ୍ପହୀନଟ୍ଠେନ ଥାମଗତା କିଲେସା ଅନୁସୟାତି। ଥାମଗମନଞ୍ଚ ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣୋ କାମରାଗାଦୀନମେୱ ଆୱେଣିକୋ ସଭାୱୋତି ଅଲଂ ୱିୱାଦେନ। କାମରାଗୋୟେୱ ଅନୁସୟୋ କାମରାଗାନୁସୟୋ।

୧୦। ସଂୟୋଜେନ୍ତି ବନ୍ଧନ୍ତୀତି ସଂୟୋଜନାନି।

୧୨। ଚିତ୍ତଂ କିଲିସ୍ସତି ଉପତପ୍ପତି, ବାଧୀୟତି ୱା ଏତେହୀତି କିଲେସା।

୧୩।କାମଭୱନାମେନାତି କାମଭୱସଙ୍ଖାତାନଂ ଆରମ୍ମଣାନଂ ନାମେନ। ତଥାପୱତ୍ତନ୍ତି ସୀଲବ୍ବତାଦୀନଂ ପରତୋ ଆମସନାଦିୱସେନ ପୱତ୍ତଂ।

୧୪। ଆସୱା ଚ ଓଘା ଚ ଯୋଗା ଚ ଗନ୍ଥା ଚ ୱତ୍ଥୁତୋ ଧମ୍ମତୋ ୱୁତ୍ତନୟେନ ତୟୋ। ତଥା ଉପାଦାନା ଦୁୱେ ୱୁତ୍ତା ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠିୱସେନ। ନୀୱରଣା ଅଟ୍ଠ ସିୟୁଂ ଥିନମିଦ୍ଧୋଦ୍ଧଚ୍ଚକୁକ୍କୁଚ୍ଚାନଂ ୱିସୁଂ ଗହଣତୋ। ଅନୁସୟା ଛଏୱ ହୋନ୍ତି କାମରାଗଭୱରାଗାନୁସୟାନଂ ତଣ୍ହାସଭାୱେନ ଏକତୋ ଗହିତତ୍ତା। ନୱ ସଂୟୋଜନା ମତା ଉଭୟତ୍ଥ ୱୁତ୍ତାନଂ ତଣ୍ହାସଭାୱାନଂ, ଦିଟ୍ଠିସଭାୱାନଞ୍ଚ ଏକେକଂ ସଙ୍ଗହିତତ୍ତା। କିଲେସା ପନ ସୁତ୍ତନ୍ତୱସେନ, ଅଭିଧମ୍ମୱସେନପି ଦସା। ଇତି ଏୱଂ ପାପାନଂ ଅକୁସଲାନଂ ସଙ୍ଗହୋ ନୱଧା ୱୁତ୍ତୋ। ଏତ୍ଥ ଚ –

ନୱାଟ୍ଠସଙ୍ଗହା ଲୋଭ-ଦିଟ୍ଠିୟୋ ସତ୍ତସଙ୍ଗହା;

ଅୱିଜ୍ଜା ପଟିଘୋ ପଞ୍ଚ-ସଙ୍ଗହୋ ଚତୁସଙ୍ଗହା;

କଙ୍ଖା ତିସଙ୍ଗହା ମାନୁଦ୍ଧଚ୍ଚା ଥିନଂ ଦ୍ୱିସଙ୍ଗହଂ।

କୁକ୍କୁଚ୍ଚମିଦ୍ଧାହିରିକା-ନୋତ୍ତପ୍ପିସ୍ସା ନିଗୂହନା;

ଏକସଙ୍ଗହିତା ପାପା, ଇଚ୍ଚେୱଂ ନୱସଙ୍ଗହା।

ଅକୁସଲସଙ୍ଗହୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ମିସ୍ସକସଙ୍ଗହୱଣ୍ଣନା

୧୫। ହେତୂସୁ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତମେୱ।

୧୬। ଆରମ୍ମଣଂ ଉପଗନ୍ତ୍ୱା ଚିନ୍ତନସଙ୍ଖାତେନ ଉପନିଜ୍ଝାୟନଟ୍ଠେନ ଯଥାରହଂ ପଚ୍ଚନୀକଧମ୍ମଝାପନଟ୍ଠେନ ଚ ଝାନାନି ଚ ତାନି ଅଙ୍ଗାନି ଚ

ସମୁଦିତାନଂ ଅୱଯୱଭାୱେନ ଅଙ୍ଗୀଯନ୍ତି ଞାଯନ୍ତୀତି ଝାନଙ୍ଗାନି। ଅୱଯୱୱିନିମୁତ୍ତସ୍ସ ଚ ସମୁଦାଯସ୍ସ ଅଭାୱେପି ସେନଙ୍ଗରଥଙ୍ଗାଦଯୋ ୱିଯ ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ ଅଙ୍ଗଭାୱେନ ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି ଏକତୋ ହୁତ୍ୱା ଝାନଭାୱେନ। ଦୋମନସ୍ସଞ୍ଚେତ୍ଥ ଅକୁସଲଝାନଙ୍ଗଂ, ସେସାନି କୁସଲାକୁସଲାବ୍ୟାକତଝାନଙ୍ଗାନି।

୧୭। ସୁଗତିଦୁଗ୍ଗତୀନଂ, ନିବ୍ବାନସ୍ସ ଚ ଅଭିମୁଖଂ ପାପନତୋ ମଗ୍ଗା, ତେସଂ ପଥଭୂତାନି ଅଙ୍ଗାନି, ମଗ୍ଗସ୍ସ ୱା ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକସ୍ସ ଅଙ୍ଗାନି ମଗ୍ଗଙ୍ଗାନି। ସମ୍ମା ଅୱିପରୀତତୋ ପସ୍ସତୀତି ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି। ସା ପନ "ଅତ୍ଥି ଦିନ୍ନ"ନ୍ତ୍ୟାଦିୱସେନ ଦସୱିଧା, ପରିଞ୍ଞାଦିକିଚ୍ଚୱସେନ ଚତୁବ୍ବିଧା ୱା। ସମ୍ମା ସଙ୍କପ୍ପେନ୍ତି ଏତେନାତି ସମ୍ମାସଙ୍କପ୍ପୋ। ସୋ ନେକ୍ଖମ୍ମସଙ୍କପ୍ପଅବ୍ୟାପାଦସଙ୍କପ୍ପଅୱିହିଂସାସଙ୍କପ୍ପୱସେନ ତିୱିଧୋ। ସମ୍ମାୱାଚାଦଯୋ ହେଟ୍ଠା ୱିଭାୱିତାୱ। ସମ୍ମା ୱାଯମନ୍ତି ଏତେନାତି ସମ୍ମାୱାଯାମୋ। ସମ୍ମା ସରନ୍ତି ଏତାଯାତି ସମ୍ମାସତି। ଇମେସଂ ପନ ଭେଦଂ ଉପରି ୱକ୍ଖତି। ସମ୍ମା ସାମଞ୍ଚ ଆଧୀଯତି ଏତେନ ଚିତ୍ତନ୍ତି ସମ୍ମାସମାଧି, ପଠମଜ୍ଝାନାଦିୱସେନ ପଞ୍ଚୱିଧା ଏକଗ୍ଗତା। ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିଆଦଯୋ ଦୁଗ୍ଗତିମଗ୍ଗତ୍ତା ମଗ୍ଗଙ୍ଗାନି।

୧୮। ଦସ୍ସନାଦୀସୁ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣାଦୀହି, ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ତଂସହିତସନ୍ତାନପ୍ପୱତ୍ତିଯଂ ଲିଙ୍ଗାଦୀହି, ଜୀୱନେ ଜୀୱନ୍ତେହି କମ୍ମଜରୂପସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମେହି, ମନନେ ଜାନନେ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମେହି, ସୁଖିତାଦିଭାୱେ ସୁଖିତାଦୀହି ସହଜାତେହି, ସଦ୍ଦହନାଦୀସୁ ସଦ୍ଦହନାଦିୱସପ୍ପୱତ୍ତେହି ତେହେୱ, "ଅନଞ୍ଞାତଞ୍ଞସ୍ସାମୀ"ତି ପୱତ୍ତିଯଂ ତଥାପୱତ୍ତେହି ସହଜାତେହି, ଆଜାନନେ ଅଞ୍ଞଭାୱିଭାୱେ ଚ ଆଜାନନାଦିୱସପ୍ପୱତ୍ତେହି ସହଜାତେହି ଅତ୍ତାନଂ ଅନୁୱତ୍ତାପେନ୍ତା ଧମ୍ମା ଇସ୍ସରଟ୍ଠେନ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନି ନାମାତି ଆହ "ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯ"ନ୍ତ୍ୟାଦି। ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ (ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୨୧୯; ୱିସୁଦ୍ଧି। ୨।୫୨୫) ପନ ଅପରେପି ଇନ୍ଦଲିଙ୍ଗଟ୍ଠାଦଯୋ ଇନ୍ଦ୍ରିଯଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତା। ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯନ୍ତି ରୂପାରୂପୱସେନ ଦୁୱିଧଂ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ। "ଅନମତଗ୍ଗେ ସଂସାରେ ଅନଞ୍ଞାତଂ ଅମତଂ ପଦଂ, ଚତୁସଚ୍ଚଧମ୍ମମେୱ ୱା ଞସ୍ସାମୀ"ତି ଏୱମଜ୍ଝାସଯେନ ପଟିପନ୍ନସ୍ସ ଇନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଅନଞ୍ଞାତଞ୍ଞସ୍ସାମୀତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ। ଆଜାନାତି ପଠମମଗ୍ଗେନ ଦିଟ୍ଠମରିଯାଦଂ ଅନତିକ୍କମିତ୍ୱା ଜାନାତି ଇନ୍ଦ୍ରିଯଞ୍ଚାତି ଅଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିଯଂ। ଅଞ୍ଞାତାୱିନୋ ଚତ୍ତାରି ସଚ୍ଚାନି ପଟିୱିଜ୍ଝିତ୍ୱା ଠିତସ୍ସ ଅରହତୋ ଇନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଅଞ୍ଞାତାୱିନ୍ଦ୍ରିଯଂ। ଧମ୍ମସରୂପୱିଭାୱନତ୍ଥଞ୍ଚେତ୍ଥ ପଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିଯଗ୍ଗହଣଂ, ପୁଗ୍ଗଲଜ୍ଝାସଯକିଚ୍ଚୱିସେସୱିଭାୱନତ୍ଥଂ ଅନଞ୍ଞାତଞ୍ଞସ୍ସାମୀତିନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀନଂ ଗହଣଂ।

ଏତ୍ଥ ଚ ସତ୍ତପଞ୍ଞତ୍ତିଯା ୱିସେସନିସ୍ସଯତ୍ତା ଅଜ୍ଝତ୍ତିକାଯତନାନି ଆଦିତୋ ୱୁତ୍ତାନି, ମନିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ପନ ଅଜ୍ଝତ୍ତିକାଯତନଭାୱସାମଞ୍ଞେନ ଏତ୍ଥେୱ ୱତ୍ତବ୍ବମ୍ପି ଅରୂପିନ୍ଦ୍ରିଯେହି ସହ ଏକତୋ ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯାନନ୍ତରଂ ୱୁତ୍ତଂ, ସାଯଂ ପଞ୍ଞତ୍ତି ଇମେସଂ ୱସେନ "ଇତ୍ଥୀ ପୁରିସୋ"ତି ୱିଭାଗଂ ଗଚ୍ଛତୀତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ତଦନନ୍ତରଂ ଭାୱଦ୍ୱଯଂ, ତଯିମେ ଉପାଦିନ୍ନଧମ୍ମା ଇମସ୍ସ ୱସେନ ତିଟ୍ଠନ୍ତୀତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ତତୋ ପରଂ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ, ସତ୍ତସଞ୍ଞିତୋ ଧମ୍ମପୁଞ୍ଜୋ ପବନ୍ଧୱସେନ ପୱତ୍ତମାନୋ ଇମାହି ୱେଦନାହି ସଂକିଲିସ୍ସତୀତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ତତୋ ୱେଦନାପଞ୍ଚକଂ, ତାହି ପନ ୱିସୁଦ୍ଧିକାମାନଂ ୱୋଦାନସମ୍ଭାରଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ତତୋ ସଦ୍ଧାଦିପଞ୍ଚକଂ, ସମ୍ଭୂତୱୋଦାନସମ୍ଭାରା ଚ ଇମେହି ୱିସୁଜ୍ଝନ୍ତୀତି ୱିସୁଦ୍ଧିପ୍ପତ୍ତା, ନିଟ୍ଠିତକିଚ୍ଚା ଚ ହୋନ୍ତୀତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଅନ୍ତେ ତୀଣି ୱୁତ୍ତାନି। ଏତ୍ତାୱତା ଅଧିପ୍ପେତତ୍ଥସିଦ୍ଧୀତି ଅଞ୍ଞେସଂ ଅଗ୍ଗହଣନ୍ତି ଇଦମେତେସଂ ଅନୁକ୍କମେନ ଦେସନାଯ କାରଣନ୍ତି ଅଲମତିପ୍ପପଞ୍ଚେନ।

୧୯। ଅସଦ୍ଧିଯକୋସଜ୍ଜପମାଦୋଦ୍ଧଚ୍ଚଅୱିଜ୍ଜାଅହିରିକଅନୋତ୍ତପ୍ପସଙ୍ଖାତେହି ପଟିପକ୍ଖଧମ୍ମେହି ଅକମ୍ପିଯଟ୍ଠେନ, ସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମେସୁ ଥିରଭାୱେନ ଚ ସଦ୍ଧାଦୀନି ସତ୍ତ ବଲାନି, ଅହିରିକାନୋତ୍ତପ୍ପଦ୍ୱଯଂ ପନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମେସୁ ଥିରଭାୱେନେୱ।

୨୦। ଅତ୍ତାଧୀନପ୍ପୱତ୍ତୀନଂ ପତିଭୂତା ଧମ୍ମା ଅଧିପତୀ। "ଛନ୍ଦୱତୋ କିଂନାମ ନ ସିଜ୍ଝତୀ"ତ୍ୟାଦିକଂ ହି ପୁବ୍ବାଭିସଙ୍ଖାରୂପନିସ୍ସଯଂ ଲଭିତ୍ୱା ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନେ ଚିତ୍ତେ ଛନ୍ଦାଦଯୋ ଧୁରଭୂତା ସଯଂ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମେ ସାଧଯମାନା ହୁତ୍ୱା ପୱତ୍ତନ୍ତି, ତେ ଚ ତେସଂ ୱସେନ ପୱତ୍ତନ୍ତି, ତେନ ତେ ଅତ୍ତାଧୀନାନଂ ପତିଭାୱେନ ପୱତ୍ତନ୍ତି। ଅଞ୍ଞେସଂ ଅଧିପତିଧମ୍ମାନଂ ଅଧିପତିଭାୱନିୱାରଣୱସେନ ଇସ୍ସରିଯଂ ଅଧିପତିତା। ସନ୍ତେସୁପି ଇନ୍ଦ୍ରିଯନ୍ତରେସୁ କେୱଲଂ ଦସ୍ସନାଦୀସୁ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣାଦୀହି ଅନୁୱତ୍ତାପନମତ୍ତଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯତାତି ଅଯଂ ଅଧିପତିଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ୱିସେସୋ।

୨୧। ଓଜଟ୍ଠମକରୂପାଦଯୋ ଆହରନ୍ତୀତି ଆହାରା। କବଳୀକାରାହାରୋ ହି ଓଜଟ୍ଠମକରୂପଂ ଆହରତି, ଫସ୍ସାହାରୋ ତିସ୍ସୋ ୱେଦନା, ମନୋସଞ୍ଚେତନାହାରସଙ୍ଖାତଂ କୁସଲାକୁସଲକମ୍ମଂ ତୀସୁ ଭୱେସୁ ପଟିସନ୍ଧିଂ। ୱିଞ୍ଞାଣାହାରସଙ୍ଖାତଂ ପଟିସନ୍ଧିୱିଞ୍ଞାଣଂ ସହଜାତନାମରୂପେଆହରତି, କିଞ୍ଚାପି ସକସକପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନେ ଆହରନ୍ତା ଅଞ୍ଞେପି ଅତ୍ଥି। ଅଜ୍ଝତ୍ତିକସନ୍ତତିଯା ପନ ୱିସେସପଚ୍ଚଯତ୍ତା ଇମେଯେୱ ଚତ୍ତାରୋ "ଆହାରା"ତି ୱୁତ୍ତା।

କବଳୀକାରାହାରଭକ୍ଖାନଞ୍ହି ସତ୍ତାନଂ ରୂପକାଯସ୍ସ କବଳୀକାରାହାରୋ ୱିସେସପଚ୍ଚଯୋ କମ୍ମାଦିଜନିତସ୍ସପି ତସ୍ସ କବଳୀକାରାହାରୂପତ୍ଥମ୍ଭବଲେନେୱ ଦସୱସ୍ସାଦିପ୍ପୱତ୍ତିସମ୍ଭୱତୋ। ତଥା ହେସ "ଧାତି ୱିଯ କୁମାରସ୍ସ, ଉପତ୍ଥମ୍ଭକଯନ୍ତଂ ୱିଯ ଗେହସ୍ସା"ତି ୱୁତ୍ତୋ। ଫସ୍ସୋପି ସୁଖାଦିୱତ୍ଥୁଭୂତଂ ଆରମ୍ମଣଂ ଫୁସନ୍ତୋଯେୱ ସୁଖାଦିୱେଦନାପୱତ୍ତନେନ ସତ୍ତାନଂ ଠିତିଯା ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି। ମନୋସଞ୍ଚେତନା

କୁସଲାକୁସଲକମ୍ମୱସେନ ଆୟୂହମାନାଯେୱ ଭୱମୂଲନିପ୍ଫାଦନତୋ ସତ୍ତାନଂ ଠିତିଯା ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି। ୱିଞ୍ଞାଣଂ ୱିଜାନନ୍ତମେୱ ନାମରୂପପ୍ପୱତ୍ତନେନ ସତ୍ତାନଂ ଠିତିଯା ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତୀତି ଏୱମେତେସୁେୱ ଅଜ୍ଝତ୍ତସନ୍ତାନସ୍ସ ୱିସେସପଚ୍ଚଯତ୍ତା "ଆହାରା"ତି ୱୁତ୍ତା, ଫସ୍ସାଦୀନଂ ଦୁତିଯାଦିଭାୱୋ ଦେସନାକ୍କମତୋ, ନ ଉପ୍ପତ୍ତିକ୍କମତୋ।

୨୬। ପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣାନଂ ୱିତକ୍କୱିରହେନ ଆରମ୍ମଣେସୁ ଅଭିନିପାତମତ୍ତତ୍ତା ତେସୁ ୱିଜ୍ଜମାନାନିପି ଉପେକ୍ଖାସୁଖଦୁକ୍ଖାନି ଉପନିଜ୍ଝାନାକାରସ୍ସ ଅଭାୱତୋ ଝାନଙ୍ଗଭାୱେନ ନ ଉଦ୍ଧଟାନି। "ୱିତକ୍କପଚ୍ଛିମକଂ ହି ଝାନଙ୍ଗ"ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଦ୍ୱିପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣମନୋଧାତୁତ୍ତିକସନ୍ତୀରଣତ୍ତିକୱସେନ ସୋଳସସଚିତ୍ତେସୁ ୱୀରିଯାଭାୱତୋ ତତ୍ଥ ୱିଜ୍ଜମାନୋପି ସମାଧି ବଲଭାୱଂ ନ ଗଚ୍ଛତି। "ୱୀରିଯପଚ୍ଛିମକଂ ବଲ"ନ୍ତି ହି ୱୁତ୍ତଂ। ତଥା ଅଟ୍ଠାରସାହେତୁକେସୁ ହେତୁୱିରହତୋ ମଗ୍ଗଙ୍ଗାନି ନ ଲବ୍ଭନ୍ତି। "ହେତୁପଚ୍ଛିମକଂ ମଗ୍ଗଙ୍ଗ"ନ୍ତି (ଧ। ସ। ଅଟ୍ଠ। ୪୩୮) ହି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଇମମତ୍ଥଂ ମନସି ନିଧାଯାହ "ଦ୍ୱିପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣେସୂ"ତ୍ୟାଦି। ଝାନଙ୍ଗାନି ନ ଲବ୍ଭନ୍ତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

୨୭। ଅଧିମୋକ୍ଖୱିରହତୋ ୱିଚିକିଚ୍ଛାଚିତ୍ତେ ଏକଗ୍ଗତା ଚିତ୍ତଟ୍ଠିତିମତ୍ତଂ, ନ ପନ ମିଚ୍ଛାସମାଧିସମାଧିନ୍ଦ୍ରିଯସମାଧିବଲୱୋହାରଂ ଗଚ୍ଛତୀତି ଆହ "ତଥା ୱିଚିକିଚ୍ଛାଚିତ୍ତେ"ତ୍ୟାଦି।

୨୮।ଦ୍ୱିହେତୁକତିହେତୁକଗ୍ଗହଣେନ ଏକହେତୁକେସୁ ଅଧିପତୀନଂ ଅଭାୱଂ ଦସ୍ସେତି। ଜୱନେସ୍ୱେୱାତି ଅୱଧାରଣଂ ଲୋକିଯୱିପାକେସୁ ଅଧିପତୀନଂ ଅସମ୍ଭୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ। ନ ହି ତେ ଛନ୍ଦାଦୀନି ପୁରକ୍ଖତ୍ୱା ପୱତ୍ତନ୍ତି। ୱୀମଂସାଧିପତିନୋ ଦ୍ୱିହେତୁକଜୱନେସୁ ଅସମ୍ଭୱତୋ ଚିତ୍ତାଭିସଙ୍ଖାରୂପନିସ୍ସଯସ୍ସ ଚ ସମ୍ଭୱାନୁରୂପତୋ ଲବ୍ଭମାନତଂ ସନ୍ଧାଯାହ "ଯଥାସମ୍ଭୱ"ନ୍ତି। ଏକୋୱ ଲବ୍ଭତି, ଇତରଥା ଅଧିପତିଭାୱାଯୋଗତୋ, ତେନେୱ ହି ଭଗୱତା "ହେତୂ ହେତୁସମ୍ପଯୁତ୍ତକାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ହେତୁପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ"ତ୍ୟାଦିନା (ପଟ୍ଠା। ୧।୧।୧) ହେତୁପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସେ ୱିଯ "ଅଧିପତୀ ଅଧିପତିସମ୍ପଯୁତ୍ତକାନ"ନ୍ତ୍ୟାଦିନା ଅୱତ୍ୱା "ଛନ୍ଦାଧିପତି ଛନ୍ଦସମ୍ପଯୁତ୍ତକାନ"ନ୍ତ୍ୟାଦିନା (ପଟ୍ଠା। ୧।୧।୩) ଏକେକାଧିପତିୱସେନେୱ ଅଧିପତିପଚ୍ଚଯୋ ଉଦ୍ଧଟୋ।

୨୯।ୱତ୍ଥୁତୋ ଧମ୍ମୱସେନ ହେତୁଧମ୍ମା ଛ, ଝାନଙ୍ଗାନି ପଞ୍ଚ ସୋମନସ୍ସଦୋମନସ୍ସୁପେକ୍ଖାନଂ ୱେଦନାୱସେନ ଏକତୋ ଗହିତତ୍ତା, ମଗ୍ଗଙ୍ଗା ନୱ ମିଚ୍ଛାସଙ୍କପ୍ପୱାଯାମସମାଧୀନଂ ୱିତକ୍କୱୀରିଯଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତାସଭାୱେନ ସମ୍ମାସଙ୍କପ୍ପାଦୀହି ଏକତୋ ଗହିତତ୍ତା। ଇନ୍ଦ୍ରିଯଧମ୍ମା ସୋଳସ ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ୱେଦନିନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ୱେଦନାସାମଞ୍ଞେନ, ତିଣ୍ଣଂ ଲୋକୁତ୍ତରିନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ପଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ଚ ଞାଣସାମଞ୍ଞେନ ଏକତୋ ଗହିତତ୍ତା, ରୂପାରୂପଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯାନଞ୍ଚ ୱିସୁଂ ଗହିତତ୍ତା, ବଲଧମ୍ମା ପନ ଯଥାୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ନୱ ଇରିତା, ଅଧିପତିଧମ୍ମା ଚତ୍ତାରୋ ୱୁତ୍ତା, ଆହାରା ତଥା ଚତ୍ତାରୋ ୱୁତ୍ତାତି କୁସଲାଦୀହି ତୀହି ସମାକିଣ୍ଣୋ ତତୋଯେୱ ମିସ୍ସକସଙ୍ଗହୋ ଏୱଂନାମକୋ ସଙ୍ଗହୋ ସତ୍ତଧା ୱୁତ୍ତୋ। ଏତ୍ଥ ଚ –

ପଞ୍ଚସଙ୍ଗହିତା ପଞ୍ଞା, ୱାଯାମେକଗ୍ଗତା ପନ;

ଚତୁସଙ୍ଗହିତା ଚିତ୍ତଂ, ସତି ଚେୱ ତିସଙ୍ଗହା।

ସଙ୍କପ୍ପୋ ୱେଦନା ସଦ୍ଧା, ଦ୍ୱିକସଙ୍ଗହିତା ମତା;

ଏକେକସଙ୍ଗହା ସେସା, ଅଟ୍ଠୱୀସତି ଭାସିତା।

ମିସ୍ସକସଙ୍ଗହୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ବୋଧିପକ୍ଖିଯସଙ୍ଗହୱଣ୍ଣନା

୩୦। ପଟ୍ଠାତୀତି ପଟ୍ଠାନଂ, ଅସୁଭଗ୍ଗହଣାଦିୱସେନ ଅନୁପୱିସିତ୍ୱା କାଯାଦିଆରମ୍ମଣେ ପୱତ୍ତତୀତ୍ୟତ୍ଥୋ, ସତିଯେୱ ପଟ୍ଠାନଂ ସତିପଟ୍ଠାନଂ। ତଂ ପନ କାଯୱେଦନାଚିତ୍ତଧମ୍ମେସୁ ଅସୁଭଦୁକ୍ଖାନିଚ୍ଚାନତ୍ତାକାରଗ୍ଗହଣୱସେନ, ସୁଭସୁଖନିଚ୍ଚଅତ୍ତସଞ୍ଞାୱିପଲ୍ଲାସପ୍ପହାନୱସେନ ଚ ଚତୁବ୍ବିଧନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ "ଚତ୍ତାରୋ ସତିପଟ୍ଠାନା"ତି। କୁଚ୍ଛିତାନଂ କେସାଦୀନଂ ଆଯୋତି କାଯୋ, ସରୀରଂ, ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସାନଂ ୱା ସମୂହୋ କାଯୋ , ତସ୍ସ ଅନୁପସ୍ସନା ପରିକମ୍ମୱସେନ, ୱିପସ୍ସନାୱସେନ ଚ ସରଣଂ କାଯାନୁପସ୍ସନା। ଦୁକ୍ଖଦୁକ୍ଖୱିପରିଣାମଦୁକ୍ଖସଙ୍ଖାରଦୁକ୍ଖଭୂତାନଂ ୱେଦନାନଂ ୱସେନ ଅନୁପସ୍ସନା ୱେଦନାନୁପସ୍ସନା। ତଥା ସରାଗମହଗ୍ଗତାଦିୱସେନ ସମ୍ପଯୋଗଭୂମିଭେଦେନ ଭିନ୍ନସ୍ସେୱ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଅନୁପସ୍ସନା ଚିତ୍ତାନୁପସ୍ସନା। ସଞ୍ଞାସଙ୍ଖାରାନଂ

ଧମ୍ମାନଂ ଭିନ୍ନଲକ୍ଖଣାନମେୱ ଅନୁପସ୍ସନା ଧମ୍ମାନୁପସ୍ସନା।

୩୧। ସମ୍ମା ପଦହନ୍ତି ଏତେନାତି ସମ୍ମପ୍ପଧାନଂ, ୱୀରିୟଂ। ସୋ ଚ କିଚ୍ଚଭେଦେନ ଚତୁବ୍ବିଧୋତି ଆହ ‘‘ଚତ୍ତାରୋ ସମ୍ମପ୍ପଧାନା’’ତ୍ୟାଦି। ଅସୁଭମନସିକାରକମ୍ମଟ୍ଠାନାନୁଯୁଞ୍ଜନାଦିୱସେନ ୱାୟମନଂ ୱାୟାମୋ। ଭିୟ୍ୟୋଭାୱାୟାତି ଅଭିୱୁଦ୍ଧିୟା।

୩୨। ଇଜ୍ଝତି ଅଧିଟ୍ଠାନାଦିକଂ ଏତାୟାହି ଇଦ୍ଧି, ଇଦ୍ଧିୱିଧଞାଣଂ ଇଦ୍ଧିୟା ପାଦୋ ଇଦ୍ଧିପାଦୋ, ଛନ୍ଦୋୟେୱ ଇଦ୍ଧିପାଦୋ ଛନ୍ଦିଦ୍ଧିପାଦୋ।

୩୫। ବୁଜ୍ଝତୀତି ବୋଧି, ଆରଦ୍ଧୱିପସ୍ସକତୋ ପଟ୍ଠାୟ ଯୋଗାୱଚରୋ। ଯାୟ ୱା ସୋ ସତିଆଦିକାୟ ଧମ୍ମସାମଗ୍ଗିୟା ବୁଜ୍ଝତି ସଚ୍ଚାନି ପଟିୱିଜ୍ଝତି, କିଲେସନିଦ୍ଦାତୋ ୱା ୱୁଟ୍ଠାତି, କିଲେସସଙ୍କୋଚାଭାୱତୋ ୱା ମଗ୍ଗଫଲପ୍ପତ୍ତିୟା ୱିକସତି, ସା ଧମ୍ମସାମଗ୍ଗୀ ବୋଧି, ତସ୍ସ ବୋଧିସ୍ସ, ତସ୍ସା ୱା ବୋଧିୟା ଅଙ୍ଗଭୂତା କାରଣଭୂତାତି ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗା, ତେ ପନ ଧମ୍ମୱସେନ ସତ୍ତୱିଧାତି ଆହ ‘‘ସତିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋ’’ତ୍ୟାଦି। ସତିୟେୱ ସୁନ୍ଦରୋ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋ, ସୁନ୍ଦରସ୍ସ ୱା ବୋଧିସ୍ସ, ସୁନ୍ଦରାୟ ୱା ବୋଧିୟା ଅଙ୍ଗୋତି ସତିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋ। ଧମ୍ମେ ୱିଚିନାତି ଉପପରିକ୍ଖତୀତି ଧମ୍ମୱିଚୟୋ, ୱିପସ୍ସନାପଞ୍ଞା। ଉପେକ୍ଖାତି ଇଧ ତତ୍ରମଜ୍ଝତ୍ତୁପେକ୍ଖା।

୪୦। ‘‘ସତ୍ତଧା ତତ୍ଥ ସଙ୍ଗହୋ’’ତି ୱତ୍ୱାନ ପୁନ ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ସଙ୍କପ୍ପପସ୍ସଦ୍ଧି ଚା’’ତ୍ୟାଦି ୱୁତ୍ତଂ । ତତ୍ଥ ୱୀରିୟଂ ନୱଟ୍ଠାନଂ ସମ୍ମପ୍ପଧାନଚତୁକ୍କୱୀରିୟିଦ୍ଧିପାଦୱୀରିୟିନ୍ଦ୍ରିୟୱୀରିୟବଲସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗସମ୍ମାୱାୟାମୱସେନ ନୱକିଚ୍ଚତ୍ତା, ସତି ଅଟ୍ଠଟ୍ଠାନା ସତିପଟ୍ଠାନଚତୁକ୍କସତିନ୍ଦ୍ରିୟସତିବଲସତିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗସମ୍ମାସତିୱସେନ ଅଟ୍ଠକିଚ୍ଚତ୍ତା। ସମାଧି ଚତୁଟ୍ଠାନୋ ସମାଧିନ୍ଦ୍ରିୟସମାଧିବଲସମାଧିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗସମ୍ମାସମାଧିୱସେନ ଚତୁକିଚ୍ଚତ୍ତା, ପଞ୍ଞା ପଞ୍ଚଟ୍ଠାନା ୱୀମଂସିଦ୍ଧିପାଦପଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିୟପଞ୍ଞାବଲଧମ୍ମୱିଚୟସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିୱସେନ ପଞ୍ଚକିଚ୍ଚତ୍ତା, ସଦ୍ଧା ଦ୍ୱିଟ୍ଠାନା ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିୟସଦ୍ଧାବଲୱସେନ ଦ୍ୱିକିଚ୍ଚତ୍ତା। ଏସୋ ଉତ୍ତମାନଂ ବୋଧିପକ୍ଖିୟଭାୱେନ ୱିସିଟ୍ଠାନଂ ସତ୍ତତିଂସ ଧମ୍ମାନଂ ପୱରୋ ଉତ୍ତମୋ ୱିଭାଗୋ।

୪୧। ଲୋକୁତ୍ତରେ ଅଟ୍ଠୱିଧେପି ସବ୍ବେ ସତ୍ତତିଂସ ଧମ୍ମା ହୋନ୍ତି, ସଙ୍କପ୍ପପୀତିୟୋ ନ ୱା ହୋନ୍ତି, ଦୁତିୟଜ୍ଝାନିକେ ସଙ୍କପ୍ପସ୍ସ, ଚତୁତ୍ଥପଞ୍ଚମଜ୍ଝାନିକେ ପୀତିୟା ଚ ଅସମ୍ଭୱତୋ ନ ହୋନ୍ତି ୱା, ଲୋକିୟେପି ଚିତ୍ତେ ସୀଲୱିସୁଦ୍ଧାଦି ଛବ୍ବିସୁଦ୍ଧିପୱତ୍ତିୟଂ ଯଥାଯୋଗଂ ତଂତଂକିଚ୍ଚସ୍ସ ଅନୁରୂପୱସେନ କେଚି କଥଚି ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ ହୋନ୍ତି, କଥଚି ନ ୱା ହୋନ୍ତି।

ବୋଧିପକ୍ଖିୟସଙ୍ଗହୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସବ୍ବସଙ୍ଗହୱଣ୍ଣନା

୪୨। ଅତୀତାନାଗତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାଦିଭେଦଭିନ୍ନା ତେ ତେ ସଭାଗଧମ୍ମା ଏକଜ୍ଝଂ ରାସଟ୍ଠେନ ଖନ୍ଧା। ତେନାହ ଭଗୱା – ‘‘ତଦେକଜ୍ଝଂ ଅଭିସଂଯୂହିତ୍ୱା ଅଭିସଙ୍ଖିପିତ୍ୱା ଅୟଂ ୱୁଚ୍ଚତି ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ’’ତ୍ୟାଦି (ୱିଭ। ୨), ତେ ପନେତେ ଖନ୍ଧା ଭାଜନଭୋଜନବ୍ୟଞ୍ଜନଭତ୍ତକାରକଭୁଞ୍ଜକୱିକପ୍ପୱସେନ ପଞ୍ଚେୱ ୱୁତ୍ତାତି ଆହ ‘‘ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ’’ତ୍ୟାଦି । ରୂପଞ୍ହି ୱେଦନାନିସ୍ସୟତ୍ତା ଭାଜନଟ୍ଠାନିୟଂ, ୱେଦନା ଭୁଞ୍ଜିତବ୍ବତ୍ତା ଭୋଜନଟ୍ଠାନିୟା, ସଞ୍ଞା ୱେଦନାସ୍ସାଦଲାଭହେତୁତ୍ତା ବ୍ୟଞ୍ଜନଟ୍ଠାନିୟା, ସଙ୍ଖାରା ଅଭିସଙ୍ଖରଣତୋ ଭତ୍ତକାରକଟ୍ଠାନିୟା, ୱିଞ୍ଞାଣଂ ଉପଭୁଞ୍ଜକତ୍ତା ଭୁଞ୍ଜକଟ୍ଠାନିୟଂ। ଏତ୍ତାୱତା ଚ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ଥସିଦ୍ଧୀତି ପଞ୍ଚେୱ ୱୁତ୍ତା। ଦେସନାକ୍କମେପି ଇଦମେୱ କାରଣଂ ଯତ୍ଥ ଭୁଞ୍ଜତି, ଯଞ୍ଚ ଭୁଞ୍ଜତି, ଯେନ ଚ ଭୁଞ୍ଜତି, ଯୋ ଚ ଭୋଜକୋ, ଯୋ ଚ ଭୁଞ୍ଜିତା, ତେସଂ ଅନୁକ୍କମେନ ଦସ୍ସେତୁକାମତ୍ତା।

୪୩। ଉପାଦାନାନଂ ଗୋଚରା ଖନ୍ଧା ଉପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧା, ତେ ପନ ଉପାଦାନୱିସୟଭାୱେନ ଗହିତା ରୂପାଦୟୋ ପଞ୍ଚେୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ରୂପୁପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧୋ’’ତ୍ୟାଦି। ସବ୍ବସଭାଗଧମ୍ମସଙ୍ଗହତ୍ଥଂ ହି ସାସୱା, ଅନାସୱାପି ଧମ୍ମା ଅୱିସେସତୋ ‘‘ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧା’’ତି ଦେସିତା। ୱିପସ୍ସନାଭୂମିସନ୍ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ପନ ସାସୱାୱ ‘‘ଉପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧା’’ତି। ଯଥା ପନେତ୍ଥ ୱେଦନାଦୟୋ ସାସୱା, ଅନାସୱା ଚ, ନ ଏୱଂ ରୂପଂ, ଏକନ୍ତକାମାୱଚରତ୍ତା। ସଭାଗରାସିୱସେନ ପନ ତଂ ଖନ୍ଧେସୁ ଦେସିତଂ, ଉପାଦାନିୟଭାୱେନ, ପନ ରାସିୱସେନ ଚ ଉପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧେସୂତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

୪୪। ଆୟତନ୍ତି ଏତ୍ଥ ତଂତଂଦ୍ୱାରାରମ୍ମଣା ଚିତ୍ତଚେତସିକା ତେନ ତେନ କିଚ୍ଚେନ ଘଟେନ୍ତି ୱାୟମନ୍ତି, ଆୟଭୂତେ ୱା ତେ ଧମ୍ମେ ଏତାନି ତନୋନ୍ତି ୱିତ୍ଥାରେନ୍ତି, ଆୟତଂ ୱା ସଂସାରଦୁକ୍ଖଂ ନୟନ୍ତି ପୱତ୍ତେନ୍ତି, ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣାଦୀନଂ କାରଣଭୂତାନୀତି ୱା ଆୟତନାନି। ଅପିଚ ଲୋକେ ନିୱାସଆକରସମୋସରଣସଞ୍ଜାତିଟ୍ଠାନଂ ‘‘ଆୟତନ’’ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ତସ୍ମା ଏତେପି ତଂତଂଦ୍ୱାରିକାନଂ, ତଂତଦାରମ୍ମଣାନଞ୍ଚ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣାଦୀନଂ

ନିୱାସଟ୍ଠାନତାଯ, ତେସମେୱ ଆକିଣ୍ଣଭାୱେନ ପଓ୍ତାନଂ ଆକରଟ୍ଠାନତାଯ, ଦ୍ୱାରାରମ୍ମଣତୋ ସମୋସରନ୍ତାନଂ ସମୋସରଣଟ୍ଠାନତାଯ, ତନ୍ନେୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତାନଂ ସଞ୍ଜାତିଟ୍ଠାନତାଯ ଚ ଆଯତନାନି। ତାନି ପନ ଦ୍ୱାରଭୂତାନି ଅଜ୍ଝତ୍ତିକାଯତନାନି ଛ, ଆରମ୍ମଣଭୂତାନି ଚ ବାହିରାଯତନାନି ଛାତି ଦ୍ୱାଦସୱିଧାନୀତି ଆହ ''ଚକ୍ଖାଯତନ''ନ୍ତ୍ୟାଦି। ଚକ୍ଖୁ ଚ ତଂ ଆଯତନଞ୍ଚାତି ଚକ୍ଖାଯତନଂ। ଏୱଂ ସେସେସୁପି।

ଏତ୍ଥ ଅଜ୍ଝତ୍ତିକାଯତନେସୁ ସନିଦସ୍ସନସପ୍ପଟିଘାରମ୍ମଣତ୍ତା ଚକ୍ଖାଯତନଂ ୱିଭୂତନ୍ତି ତଂ ପଠମଂ ୱୁତ୍ତଂ, ତଦନନ୍ତରଂ ଅନିଦସ୍ସନସପ୍ପଟିଘାରମ୍ମଣାନି ଇତରାନି, ତତ୍ଥାପି ଅସମ୍ପତ୍ତଗ୍ଗାହକସାମଞ୍ଞେନ ଚକ୍ଖାଯତନାନନ୍ତରଂ ସୋତାଯତନଂ ୱୁତ୍ତଂ, ଇତରେସୁ ସୀଘତରଂ ଆରମ୍ମଣଗ୍ଗହଣସମତ୍ଥତ୍ତା ଘାନାଯତନଂ ପଠମଂ ୱୁତ୍ତଂ। ପୁରତୋ ଠପିତମତ୍ତସ୍ସ ହି ଭୋଜନାଦିକସ୍ସ ଗନ୍ଧୋ ୱାତାନୁସାରେନ ଘାନେ ପଟିହଞ୍ଞତି, ତଦନନ୍ତରଂ ପନ ପଦେସୱୁତ୍ତିସାମଞ୍ଞେନ ଜିୱ୍ହାଯତନଂ ୱୁତ୍ତଂ, ତତୋ ସବ୍ବଟ୍ଠାନିକଂ କାଯାଯତନଂ, ତତୋ ପଞ୍ଚନ୍ନମ୍ପି ଗୋଚରଗ୍ଗହଣସମତ୍ଥଂ ମନାଯତନଂ, ଯଥାୱୁତ୍ତାନଂ ପନ ଅନୁକ୍କମେନ ତେସଂ ତେସଂ ଆରମ୍ମଣାନି ରୂପାଯତନାଦୀନି ୱୁତ୍ତାନି।

୪୫। ଅତ୍ତନୋ ସଭାୱଂ ଧାରେନ୍ତୀତି ଧାତୁଯୋ। ଅଥ ୱା ଯଥାସମ୍ଭୱଂ ଅନେକପ୍ପକାରଂ ସଂସାରଦୁକ୍ଖଂ ୱିଦହନ୍ତି, ଭାରହାରେହି ୱିଯ ଚ ଭାରୋ ସତ୍ତେହି ଧୀଯନ୍ତି ଧାରିଯନ୍ତି, ଅୱସୱତ୍ତନତୋ ଦୁକ୍ଖୱିଧାନମତ୍ତମେୱ ଚେତା, ସତ୍ତେହି ଚ ସଂସାରଦୁକ୍ଖଂ ଅନୁୱିଧୀଯତି ଏତାହି, ତଥାୱିହିତଞ୍ଚ ଏତାସ୍ୱେୱ ମୀଯତି ଠପିଯତି, ରସସୋଣିତାଦିସରୀରାୱଯୱଧାତୁଯୋ ୱିଯ, ହରିତାଲମନୋସିଲାଦିସେଲାୱଯୱଧାତୁଯୋ ୱିଯ ଚ ଞେଯ୍ୟାୱଯୱଭୂତା ଚାତି ଧାତୁଯୋ। ଯଥାହୁ –

''ୱିଦହତି ୱିଧାନଞ୍ଚ, ଧୀଯତେ ଚ ୱିଧୀଯତେ;

ଏତାଯ ଧୀଯତେ ଏତ୍ଥ, ଇତି ୱା ଧାତୁସମ୍ମତା;

ସରୀରସେଲାୱଯୱ-ଧାତୁଯୋ ୱିଯ ଧାତୁଯୋ''ତି।

ତା ପନ ମନାଯତନଂ ସତ୍ତୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁୱସେନ ସତ୍ତଧା ଭିନ୍ଦିତ୍ୱା ଅୱସେସେହି ଏକାଦସାଯତନେହି ସହ ଅଟ୍ଠାରସଧାତୂ ୱୁତ୍ତାତି ଆହ ''ଚକ୍ଖୁଧାତୂ''ତ୍ୟାଦି। କମକାରଣଂ ୱୁତ୍ତନଯେନ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

୪୬। ଅରିଯକରତ୍ତା ଅରିଯାନି, ତଚ୍ଛଭାୱତୋ ସଚ୍ଚାନୀତି ଅରିଯସଚ୍ଚାନି। ଇମାନି ହି ଚତ୍ତାରୋ ପଟିପନ୍ନକେ, ଚତ୍ତାରୋ ଫଲଟ୍ଠେତି ଅଟ୍ଠଅରିଯପୁଗ୍ଗଲେ ସାଧେନ୍ତି ଅସତି ସଚ୍ଚପ୍ପଟିୱେଧେ ତେସଂ ଅରିଯଭାୱାନୁପଗମନତୋ, ସତି ଚ ତସ୍ମିଂ ଏକନ୍ତେନ ତବ୍ଭାୱୂପଗମନତୋ ଚ। ଦୁକ୍ଖସମୁଦଯନିରୋଧମଗ୍ଗାନମେୱ ପନ ଯଥାକ୍କମଂ ବାଧକତ୍ତଂ ପଭୱତ୍ତଂ ନିସ୍ସରଣତ୍ତଂ ନିଯ୍ୟାନିକତ୍ତଂ, ନାଞ୍ଞେସଂ, ବାଧକାଦିଭାୱୋଯେୱ ଚ ଦୁକ୍ଖାଦୀନଂ, ନ ଅବାଧକାଦିଭାୱୋ, ତସ୍ମା ଅଞ୍ଞତ୍ଥାଭାୱତଥତ୍ଥାପିତାସଙ୍ଖାତେନ ଲକ୍ଖଣେନ ଏତାନି ତଚ୍ଛାନି। ତେନାହୁ ପୋରାଣା –

''ବୋଧାନୁରୂପଂ ଚତ୍ତାରୋ, ଛିନ୍ଦନ୍ତେ ଚତୁରୋ ମଲେ;

ଖୀଣଦୋସେ ଚ ଚତ୍ତାରୋ, ସାଧେନ୍ତାରିଯପୁଗ୍ଗଲେ।

''ଅଞ୍ଞତ୍ର ବାଧକତ୍ତାଦି, ନ ହି ଏତେହି ଲବ୍ଭତି;

ନାବାଧକତ୍ତମେତେସଂ, ତଚ୍ଛାନେତାନିୱେତତୋ''ତି।

ଅରିଯାନଂ ୱା ସଚ୍ଚାନି ତେହି ପଟିୱିଜ୍ଝିତବ୍ବତ୍ତା, ଅରିଯସ୍ସ ୱା ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ସଚ୍ଚାନି ତେନ ଦେସିତତ୍ତାତି ଅରିଯସଚ୍ଚାନି। ତାନି ପନ ସଂକିଲିଟ୍ଠାସଂକିଲିଟ୍ଠଫଲହେତୁୱସେନ ଚତୁବ୍ବିଧାନୀତି ଆହ ''ଚତ୍ତାରି ଅରିଯସଚ୍ଚାନୀ''ତ୍ୟାଦି। ତତ୍ଥ କୁଚ୍ଛିତତ୍ତା, ତୁଚ୍ଛତ୍ତା ଚ ଦୁକ୍ଖଂ। କମ୍ମାଦିପଚ୍ଚଯସନ୍ନିଟ୍ଠାନେ ଦୁକ୍ଖୁପ୍ପତ୍ତିନିମିତ୍ତତାଯ ସମୁଦଯୋ ସମୁଦେତି ଏତସ୍ମା ଦୁକ୍ଖନ୍ତି କତ୍ୱା, ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ସମୁଦଯୋ ଦୁକ୍ଖସମୁଦଯୋ। ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଅନୁପ୍ପାଦନିରୋଧୋ ଏତ୍ଥ, ଏତେନାତି ୱା ଦୁକ୍ଖନିରୋଧୋ। ଦୁକ୍ଖନିରୋଧଂ ଗଚ୍ଛତି, ପଟିପଜ୍ଜନ୍ତି ଚ ତଂ ଏତାଯାତି ଦୁକ୍ଖନିରୋଧଗାମିନିପଟିପଦା।

୪୭। ଚେତସିକାନଂ, ସୋଳସସୁଖୁମରୂପାନଂ, ନିବ୍ବାନସ୍ସ ଚ ୱସେନ ଏକୂନସତ୍ତତି ଧମ୍ମା ଆଯତନେସୁ ଧମ୍ମାଯତନଂ, ଧାତୂସୁ ଧମ୍ମଧାତୂତି ଚ ସଙ୍ଖଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି।

୪୯।ସେସାଚେତସିକାତି ୱେଦନାସଞ୍ଞାହି ସେସା ପଞ୍ଞାସ ଚେତସିକା। କସ୍ମା ପନ ୱେଦନାସଞ୍ଞା ୱିସୁଂ କତାତି? ୱଟ୍ଟଧମ୍ମେସୁ ଅସ୍ସାଦତଦୁପକରଣଭାୱତୋ। ତେଭୂମକଧମ୍ମେସୁ ହି ଅସ୍ସାଦୱସପ୍ପୱତ୍ତା ୱେଦନା, ଅସୁଭେ ସୁଭାଦିସଞ୍ଞାୱିପଲ୍ଲାସୱସେନ ଚ ତସ୍ସା ତଦାକାରପ୍ପୱତ୍ତୀତି ତଦୁପକରଣଭୂତା ସଞ୍ଞା, ତସ୍ମା ସଂସାରସ୍ସ ପଧାନହେତୁତାଯ ଏତା ୱିନିଭୁଜିତ୍ୱା ଦେସିତାତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ଆଚରିଯେନ –

‘‘ୱଟ୍ଟଧମ୍ମେସୁ ଅସ୍ସାଦଂ, ତଦସ୍ସାଦୁପସେୱନଂ;

ୱିନିଭୁଜ୍ଜ ନିଦସ୍ସେତୁଂ, ଖନ୍ଧଦ୍ୱଯମୁଦାହଟ’’ନ୍ତି। (ନାମ। ପରି। ୬୪୯);

୫୦। ନନୁ ଚ ଆଯତନଧାତୂସୁ ନିବ୍ବାନଂ ସଙ୍ଗହିତଂ, ଖନ୍ଧେସୁ କସ୍ମା ନ ସଙ୍ଗହିତନ୍ତି ଆହ ‘‘ଭେଦାଭାୱେନା’’ତ୍ୟାଦି। ଅତୀତାଦିଭେଦଭିନ୍ନାନଞ୍ହି ରାସଟ୍ଠେନ ଖନ୍ଧୱୋହାରୋତି ନିବ୍ବାନଂ ଭେଦାଭାୱତୋ ଖନ୍ଧସଙ୍ଗହତୋ ନିସ୍ସଟଂ, ୱିନିମୁତ୍ତନ୍ତ୍ୟତ୍ଥୋ।

୫୧। ଛନ୍ନଂ ଦ୍ୱାରାନଂ, ଛନ୍ନଂ ଆରମ୍ମଣାନଞ୍ଚ ଭେଦେନ ଆଯତନାନି ଦ୍ୱାଦସ ଭୱନ୍ତି, ଛନ୍ନଂ ଦ୍ୱାରାନଂ ଛନ୍ନଂ ଆରମ୍ମଣାନଂ ତଦୁଭଯଂ ନିସ୍ସାଯ ଉପ୍ପନ୍ନାନଂ ତତ୍ତକାନମେୱ ୱିଞ୍ଞାଣାନଂ ପରିଯାଯେନ କମେନ ଧାତୁଯୋ ଅଟ୍ଠାରସ ଭୱନ୍ତି।

୫୨। ତିସ୍ସୋ ଭୂମିଯୋ ଇମସ୍ସାତି ତିଭୂମଂ, ତିଭୂମଂଯେୱ ତେଭୂମକଂ। ୱଟ୍ଟତି ଏତ୍ଥ କମ୍ମଂ, ତବ୍ବିପାକୋ ଚାତି ୱଟ୍ଟଂ। ତଣ୍ହାତି କାମତଣ୍ହାଦିୱସେନ ତିୱିଧା, ପୁନ ଛଠଆରମ୍ମଣୱସେନ ଅଟ୍ଠାରସୱିଧା, ଅତୀତାନାଗତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନୱସେନ ଚତୁପଞ୍ଞାସୱିଧା, ଅଜ୍ଝତ୍ତିକବାହିରୱସେନ ଅଟ୍ଠସତପ୍ପଭେଦା ତଣ୍ହା। କସ୍ମା ପନ ଅଞ୍ଞେସୁପି ଦୁକ୍ଖହେତୂସୁ ସନ୍ତେସୁ ତଣ୍ହାଯେୱ ସମୁଦଯୋତି ୱୁତ୍ତାତି? ପଧାନକାରଣତ୍ତା। କମ୍ମୱିଚିତ୍ତତାହେତୁଭାୱେନ, ହି କମ୍ମସହାଯଭାୱୂପଗମନେନ ଚ ଦୁକ୍ଖୱିଚିତ୍ତତାକାରଣତ୍ତା ତଣ୍ହା ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ୱିସେସକାରଣନ୍ତି । ମଗ୍ଗୋ ଦୁକ୍ଖନିରୋଧଗାମିନିପଟିପଦାନାମେନ ୱୁତ୍ତୋ ମଗ୍ଗୋ ଲୋକୁତ୍ତରୋ ମତୋତି ମଗ୍ଗୋତି ପୁନ ମଗ୍ଗଗ୍ଗହଣଂ ଯୋଜେତବ୍ବଂ।

୫୩।ମଗ୍ଗଯୁତ୍ତା ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକୱିନିମୁତ୍ତା ସେସା ମଗ୍ଗସମ୍ପଯୁତ୍ତା ଫସ୍ସାଦଯୋ ଫଲଞ୍ଚେୱ ସସମ୍ପଯୁତ୍ତନ୍ତି ଏତେ ଚତୂହି ସଚ୍ଚେହି ୱିନିସ୍ସଟା ୱିନିଗ୍ଗତା ନିପ୍ପରିଯାଯତୋ, ପରିଯାଯତୋ ପନ ଅଞ୍ଞାତାୱିନ୍ଦ୍ରିଯନିଦ୍ଦେସେପି ‘‘ମଗ୍ଗଙ୍ଗଂ ମଗ୍ଗପରିଯାପନ୍ନ’’ନ୍ତି (ଧ। ସ। ୫୫୫) ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଫଲଧମ୍ମେସୁ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠାଦୀନଂ ମଗ୍ଗସଚ୍ଚେ, ଇତରେସଞ୍ଚ ମଗ୍ଗଫଲସମ୍ପଯୁତ୍ତାନଂ ସଙ୍ଖାରଦୁକ୍ଖସାମଞ୍ଞେନ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚେ ସଙ୍ଗହୋ ସକ୍କା କାତୁଂ। ଏୱଞ୍ହି ସତି ସଚ୍ଚଦେସନାଯପି ସବ୍ବସଙ୍ଗାହିକତା ଉପପନ୍ନା ହୋତି। କସ୍ମା ପନେତେ ଖନ୍ଧାଦଯୋ ବହୂ ଧମ୍ମା ୱୁତ୍ତାତି? ଭଗୱତାପି ତଥେୱ ଦେସିତତ୍ତା। ଭଗୱତାପି କସ୍ମା ତଥା ଦେସିତାତି? ତିୱିଧସତ୍ତାନୁଗ୍ଗହସ୍ସ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା। ନାମରୂପତଦୁଭଯସମ୍ମୂଳହୱସେନ ହି ତିକ୍ଖନାଭିତିକ୍ଖମୁଦିନ୍ଦ୍ରିଯୱସେନ, ସଙ୍ଖିତ୍ତମଜ୍ଝିମୱିତ୍ଥାରରୁଚିୱସେନ ଚ ତିୱିଧା ସତ୍ତା। ତେସୁ ନାମସମ୍ମୂଳହାନଂ ଖନ୍ଧଗ୍ଗହଣଂ ନାମସ୍ସ ତତ୍ଥ ଚତୁଧା ୱିଭତ୍ତତ୍ତା, ରୂପସମ୍ମୂଳହାନଂ ଆଯତନଗ୍ଗହଣଂ ରୂପସ୍ସ ତତ୍ଥ ଅଡ୍ଢେକାଦସଧା ୱିଭତ୍ତତ୍ତା, ଉଭଯମୂଳହାନଂ ଧାତୁଗ୍ଗହଣଂ ଉଭଯେସମ୍ପି ତତ୍ଥ ୱିତ୍ଥାରତୋ ୱିଭତ୍ତତ୍ତା, ତଥା ତିକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ, ସଙ୍ଖିତ୍ତରୁଚିକାନଞ୍ଚ ଖନ୍ଧାଗ୍ଗହଣନ୍ତ୍ୟାଦି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ତଂ ପନେତଂ ତିୱିଧମ୍ପି ପୱତ୍ତିନିୱତ୍ତିତଦୁଭଯହେତୁୱସେନ ଦିଟ୍ଠମେୱ ଉପକାରାୱହଂ। ନୋ ଅଞ୍ଞଥାତି ସଚ୍ଚଗ୍ଗହଣନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ସବ୍ବସଙ୍ଗହୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଇତି ଅଭିଧମ୍ମତ୍ଥୱିଭାୱିନିଯା ନାମ ଅଭିଧମ୍ମତ୍ଥସଙ୍ଗହୱଣ୍ଣନାଯ

ସମୁଚ୍ଚଯପରିଚ୍ଛେଦୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୮। ପଚ୍ଚଯପରିଚ୍ଛେଦୱଣ୍ଣନା

୧। ଇଦାନି ଯଥାୱୁତ୍ତନାମରୂପଧମ୍ମାନଂ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦପଟ୍ଠାନନଯୱସେନ ପଚ୍ଚଯେ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଯେସ’’ନ୍ତ୍ୟାଦି ଆରଦ୍ଧଂ। ଯେସଂ ପଚ୍ଚଯେହି ସଙ୍ଖତତ୍ତା ସଙ୍ଖତାନଂ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନଧମ୍ମାନଂ ଯେ ପଚ୍ଚଯଧମ୍ମା ଯଥା ଯେନାକାରେନ ପଚ୍ଚଯା ଠିତିଯା, ଉପ୍ପତ୍ତିଯା ଚ ଉପକାରକା, ତଂ ୱିଭାଗଂ ତେସଂ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନାନଂ, ତେସଂ ପଚ୍ଚଯାନଂ, ତସ୍ସ ଚ ପଚ୍ଚଯାକାରସ୍ସ ପଭେଦଂ ଇହ ଇମସ୍ମିଂ ସମୁଚ୍ଚଯସଙ୍ଗହାନନ୍ତରେ ଠାନେ ଯଥାରହଂ ତଂତଂପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନଧମ୍ମେ ସତି ତଂତଂପଚ୍ଚଯାନଂ ତଂତଂପଚ୍ଚଯଭାୱାକାରାନୁରୂପଂ ଇଦାନି ପୱକ୍ଖାମୀତି ଯୋଜନା।

୨। ତତ୍ଥ ପଚ୍ଚଯସାମଗ୍ଗିଂ ପଟିଚ୍ଚ ସମଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ଫଲାନଂ ଉପ୍ପାଦୋ ଏତସ୍ମାତି ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦୋ, ପଚ୍ଚଯାକାରୋ। ନାନପ୍ପକାରାନି ଠାନାନି ପଚ୍ଚଯା ଏତ୍ଥାତ୍ୟାଦିନା ପଟ୍ଠାନଂ, ଅନନ୍ତନଯସମନ୍ତପଟ୍ଠାନମହାପକରଣଂ, ତତ୍ଥ ଦେସିତନଯୋ ପଟ୍ଠାନନଯୋ।

୩।ତସ୍ମାତି ତେସୁ ଵୀସୁ ନଯେସୁ। ତସ୍ସ ପଚ୍ଚଯଧମ୍ମସ୍ସ ଭାୱେନ ଭୱନସୀଲସ୍ସ ଭାୱୋ ତବ୍ଭାୱଭାୱୀଭାୱୋ, ସୋଯେୱ ଆକାରମତ୍ତଂ, ତେନ ଉପଲକ୍ଖିତୋ ତବ୍ଭାୱଭାୱୀଭାୱାକାରମତ୍ତୋପଲକ୍ଖିତୋ। ଏତେନେୱ ତଦଭାୱାଭାୱାକାରମତ୍ତୋପଲକ୍ଖିତତାପି ଅତ୍ଥତୋ ଦସ୍ସିତା ହୋତି। ଅନ୍ୱଯବ୍ୟତିରେକୱସେନ ହି ପଚ୍ଚଯଲକ୍ଖଣଂ ଦସ୍ସେତବ୍ବଂ। ତେନାହ ଭଗୱା – ‘‘ଇମସ୍ମିଂ ସତି ଇଦଂ ହୋତି, ଇମସ୍ସୁପ୍ପାଦା ଇଦମୁପ୍ପଜ୍ଜତି। ଇମସ୍ମିଂ ଅସତି ଇଦଂ ନ ହୋତି, ଇମସ୍ସ ନିରୋଧା ଇଦଂ ନିରୁଜ୍ଝତୀ’’ତି (ମ। ନି। ୧।୪୦୪, ୪୦୬; ସଂ। ନି। ୨।୨୧; ଉଦା। ୧, ୨)। ପଟିଚ୍ଚ ଫଲଂ ଏତି ଏତସ୍ମାତି ପଚ୍ଚଯୋ। ତିଟ୍ଠତି ଫଲଂ ଏତ୍ଥ ତଦାଯତ୍ତୱୁତ୍ତିତାଯାତି ଠିତି, ଆହଚ୍ଚ ୱିସେସେତ୍ୱା ପୱତ୍ତା ପଚ୍ଚଯସଙ୍ଖାତା ଠିତି ଆହଚ୍ଚପଚ୍ଚଯଟ୍ଠିତି। ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦନଯୋ ହି ତବ୍ଭାୱଭାୱୀଭାୱାକାରମତ୍ତଂ ଉପାଦାଯ ପୱତ୍ତୋ ହେତାଦିପଚ୍ଚଯନିଯମୱିସେସଂ ଅନପେକ୍ଖିତ୍ୱା ଅୱିସେସତୋୱ ପୱତ୍ତତି, ଅଯଂ ପନ ହେତାଦିତଂତଂପଚ୍ଚଯାନଂ ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଧମ୍ମନ୍ତରସ୍ସ ତଂତଂପଚ୍ଚଯଭାୱସାମତ୍ଥିଯାକାରୱିସେସଂ ଉପାଦାଯ ୱିସେସେତ୍ୱା ପୱତ୍ତୋତି ଆହଚ୍ଚପଚ୍ଚଯଟ୍ଠିତିମାରବ୍ଭ ପୱୁଚ୍ଚତୀତି। କେଚି ପନ ‘‘ଆହଚ୍ଚ କଣ୍ଠତାଲୁଆଦୀସୁ ପହରିତ୍ୱା ୱୁତ୍ତା ଠିତି ଆହଚ୍ଚପଚ୍ଚଯଟ୍ଠିତୀ’’ତି ୱଣ୍ଣେନ୍ତି। ତଂ ପନ ସୱନମତ୍ତେନେୱ ତେସଂ ଅୱହସିତବ୍ବୱଚନତଂ ପକାସେତି। ନ ହି ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦନଯୋ, ଅଞ୍ଞୋ ୱା କୋଚି ନଯୋ କଣ୍ଠତାଲୁଆଦୀସୁ ଅନାହଚ୍ଚ ଦେସେତୁଂ ସକ୍କାତି। ୱୋମିସ୍ସେତ୍ୱାତି ପଟ୍ଠାନନଯମ୍ପି ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦେଯେୱ ପକ୍ଖିପିତ୍ୱା ତବ୍ଭାୱଭାୱୀଭାୱେନ ହେତାଦିପଚ୍ଚଯୱସେନ ଚ ମିସ୍ସେତ୍ୱା ଆଚରିଯା ସଙ୍ଗହକାରାଦଯୋ ପପଞ୍ଚେନ୍ତି ୱିତ୍ଥାରେନ୍ତି, ମଯଂ ପନ ୱିସୁଂ ୱିସୁଂଯେୱ ଦସ୍ସଯିସ୍ସାମାତ୍ୟଧିପ୍ପାଯୋ।

ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦନଯୱଣ୍ଣନା

୪। ନ ୱିଜାନାତୀତି ଅୱିଜ୍ଜା, ଅୱିନ୍ଦିଯଂ ୱା କାଯଦୁଚ୍ଚରିତାଦିଂ ୱିନ୍ଦତି ପଟିଲଭତି, ୱିନ୍ଦିଯଂ ୱା କାଯସୁଚରିତାଦିଂ ନ ୱିନ୍ଦତି, ୱେଦିତବ୍ବଂ ୱା ଚତୁସଚ୍ଚାଦିକଂ ନ ୱିଦିତଂ କରୋତି, ଅୱିଜ୍ଜମାନେ ୱା ଜୱାପେତି, ୱିଜ୍ଜମାନେ ୱା ନ ଜୱାପେତୀତି ଅୱିଜ୍ଜା, ଚତୂସୁ ଅରିଯସଚ୍ଚେସୁ ପୁବ୍ବନ୍ତାଦୀସୁ ଚତୂସୁ ଅଞ୍ଞାଣସ୍ସେତଂ ନାମଂ। ଅୱିଜ୍ଜା ଏୱ ପଚ୍ଚଯୋ ଅୱିଜ୍ଜାପଚ୍ଚଯୋ। ତତୋ ଅୱିଜ୍ଜାପଚ୍ଚଯା ସଙ୍ଖତମଭିସଙ୍ଖରୋନ୍ତୀତି ସଙ୍ଖାରା, କୁସଲାକୁସଲକମ୍ମାନି। ତେ ତିୱିଧା ପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରୋ ଅପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରୋ ଆନେଞ୍ଜାଭିସଙ୍ଖାରୋତି। ତତ୍ଥ କାମରୂପାୱଚରା ତେରସ କୁସଲଚେତନା ପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରୋ, ଦ୍ୱାଦସ ଅକୁସଲଚେତନା ଅପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରୋ, ଚତସ୍ସୋ ଆରୁପ୍ପଚେତନା ଆନେଞ୍ଜାଭିସଙ୍ଖାରୋତି ଏୱମେତା ଏକୂନତିଂସ ଚେତନା ସଙ୍ଖାରା ନାମ। ପଟିସନ୍ଧିୱସେନ ଏକୂନୱୀସତିୱିଧଂ, ପୱତ୍ତିୱସେନ ଦ୍ୱତ୍ତିଂସୱିଧଂ ୱିପାକଚିତ୍ତଂ ୱିଞ୍ଞାଣଂ ନାମ। ନାମଞ୍ଚ ରୂପଞ୍ଚ ନାମରୂପଂ। ତତ୍ଥ ନାମଂ ଇଧ ୱେଦନାଦିକ୍ଖନ୍ଧତ୍ତଯଂ, ରୂପଂ ପନ ଭୂତୁପାଦାଯଭେଦତୋ ଦୁୱିଧଂ କମ୍ମସମୁଟ୍ଠାନରୂପଂ, ତଦୁଭଯମ୍ପି ଇଧ ପଟିସନ୍ଧିୱିଞ୍ଞାଣସହଗତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ନାମରୂପପଚ୍ଚଯାତି ଏତ୍ଥ ନାମଞ୍ଚ ରୂପଞ୍ଚ ନାମରୂପଞ୍ଚ ନାମରୂପନ୍ତି ସରୂପେକସେସୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଚକ୍ଖାଦୀନି ଛ ଅଜ୍ଝତ୍ତିକାଯତନାନି, କେସଞ୍ଚି ମତେନ ରୂପାଦୀନି ଛ ବାହିରାଯତନାନିପି ୱା ଆଯତନଂ ନାମ। ଛ ଆଯତନାନି ଚ ଛଟ୍ଠାଯତନଞ୍ଚ ସଳାଯତନଂ। ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସାଦିୱସେନ ଛଦ୍ୱାରିକୋ ଫସ୍ସୋ ଫସ୍ସୋ ନାମ। ସୁଖଦୁକ୍ଖୁପେକ୍ଖାୱସେନ ତିୱିଧା ୱେଦନା।

କାମତଣ୍ହା ଭୱତଣ୍ହା ୱିଭୱତଣ୍ହାତି ତିୱିଧା ତଣ୍ହା। ଛଳାରମ୍ମଣାଦିୱସେନ ପନ ଅଟ୍ଠସତପ୍ପଭେଦା ହୋନ୍ତି କାମୁପାଦାନାଦିୱସେନ ଚତ୍ତାରି ଉପାଦାନାନି। ଏତ୍ଥ ଚ ଦୁବ୍ବଲା ତଣ୍ହା ତଣ୍ହା ନାମ, ବଲୱତୀ ଉପାଦାନଂ। ଅସମ୍ପତ୍ତୱିସଯପତ୍ଥନା ୱା ତଣ୍ହା ତମସି ଚୋରାନଂ ହତ୍ଥପ୍ପସାରଣଂ ୱିଯ, ସମ୍ପତ୍ତୱିସଯଗ୍ଗହଣଂ ଉପାଦାନଂ ଚୋରାନଂ ହତ୍ଥପ୍ପତ୍ତସ୍ସ ଗହଣଂ ୱିଯ। ଅପ୍ପିଚ୍ଛତାପଟିପକ୍ଖା ତଣ୍ହା, ସନ୍ତୋସପ୍ପଟିପକ୍ଖଂ ଉପାଦାନଂ। ପରିଯେସନଦୁକ୍ଖମୂଲଂ ତଣ୍ହା, ଆରକ୍ଖଦୁକ୍ଖମୂଲଂ ଉପାଦାନନ୍ତି ଅଯମେତେସଂ ୱିସେସୋ। କମ୍ମଭୱୋ ଉପପତ୍ତିଭୱୋତି ଦୁୱିଧୋ ଭୱୋ। ତତ୍ଥ ପଠମୋ ଭୱତି ଏତସ୍ମା ଫଲନ୍ତି ଭୱୋ, ସୋ କାମାୱଚରକୁସଲାକୁସଲାଦିୱସେନ ଏକୂନତିଂସୱିଧୋ। ଦୁତିଯୋ ପନ ଭୱତୀତି ଭୱୋ, ସୋ

କାମଭୱାଦିୱସେନ ନୱୱିଧୋ। ଉପାଦାନପଚ୍ଚଯା ଭୱୋତି ଚେତ୍ଥ ଉପପତ୍ତିଭୱୋପି ଅଧିପ୍ପେତୋ। ଭୱପଚ୍ଚଯା ଜାତୀତି କମ୍ମଭୱୋୱ। ସୋ ହି ଜାତିଯା ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ନ ଇତରୋ। ସୋ ହି ପଠମାଭିନିବ୍ବତ୍ତକ୍ଖନ୍ଧସଭାୱୋ ଜାତିଯେୱ, ନ ଚ ତଦେୱ ତସ୍ସ କାରଣଂ ଯୁତ୍ତଂ। ତେସଂ ତେସଂ ସତ୍ତାନଂ ତଂତଂଗତିଆଦୀସୁ ଅତ୍ତଭାୱପଟିଲାଭୋ ଜାତି। ତଥାନିବ୍ବତ୍ତସ୍ସ ଚ ଅତ୍ତଭାୱସ୍ସ ପୁରାଣଭାୱୋ ଜରା। ଏତସ୍ସେୱ ଏକଭୱପରିଚ୍ଛିନ୍ନସ୍ସ ପରିଯୋସାନଂ ମରଣଂ। ଞାତିବ୍ଯସନାଦୀହି ଫୁଟ୍ଠସ୍ସ ଚିତ୍ତସନ୍ତାପୋ ସୋକୋ। ତସ୍ସେୱ ୱଚୀପଲାପୋ ପରିଦେୱୋ। କାଯିକଦୁକ୍ଖୱେଦନା ଦୁକ୍ଖଂ। ମାନସିକଦୁକ୍ଖୱେଦନା ଦୋମନସ୍ସଂ। ଞାତିବ୍ଯସନାଦୀହି ଫୁଟ୍ଠସ୍ସ ଅଧିମତ୍ତଚେତୋଦୁକ୍ଖପ୍ପଭାୱିତୋ ଭୁସୋ ଆଯାସୋ ଉପାଯାସୋ।

ଏତ୍ଥ ଚ ସତିପି ୱତ୍ଥାରମ୍ମଣାଦିକେ ପଚ୍ଚଯନ୍ତରେ ଅୱିଜ୍ଜାଦିଏକେକପଚ୍ଚଯଗ୍ଗହଣଂ ପଧାନଭାୱତୋ, ପାକଟଭାୱତୋ ଚାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଏତ୍ଥ ଚ ଅୱିଜ୍ଜାନୁସଯିତେଯେୱ ସନ୍ତାନେ ସଙ୍ଖାରାନଂ ୱିପାକଧମ୍ମଭାୱେନ ପୱତ୍ତନତୋ ଅୱିଜ୍ଜାପଚ୍ଚଯାସଙ୍ଖାରାସମ୍ଭୱନ୍ତି, ୱିଞ୍ଞାଣଞ୍ଚ ସଙ୍ଖାରଜନିତଂ ହୁତ୍ୱା ଭୱନ୍ତରେ ପତିଟ୍ଠାତି। ନ ହି ଜନକାଭାୱେ ତସ୍ସୁପ୍ପତ୍ତି ସିଯା, ତସ୍ମା ସଙ୍ଖାରପଚ୍ଚଯା ୱିଞ୍ଞାଣଂ। ନାମରୂପଞ୍ଚ ପୁବ୍ବଙ୍ଗମାଧିଟ୍ଠାନଭୂତୱିଞ୍ଞାଣୁପତ୍ଥଦ୍ଧଂ ପଟିସନ୍ଧିପୱତ୍ତୀସୁ ପତିଟ୍ଠହତୀତି ୱିଞ୍ଞାଣପଚ୍ଚଯାନାମରୂପଂ, ସଳାଯତନଞ୍ଚ ନାମରୂପନିସ୍ସଯମେୱ ଛବ୍ବିଧଫସ୍ସସ୍ସ ଦ୍ୱାରଭାୱେନ ଯଥାରହଂ ପୱତ୍ତତି, ନୋ ଅଞ୍ଞଥାତି ନାମରୂପପଚ୍ଚଯା ସଳାଯତନଂ। ଫସ୍ସୋ ଚ ସଳାଯତନସମ୍ଭୱେଯେୱ ଆରମ୍ମଣଂ ଫୁସତି। ନ ହି ଦ୍ୱାରାଭାୱେ ତସ୍ସୁପ୍ପତ୍ତି ସିଯାତି ସଳାଯତନପଚ୍ଚଯା ଫସ୍ସୋ। ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠମଜ୍ଝତ୍ତଞ୍ଚ ଆରମ୍ମଣଂ ଫୁସନ୍ତୋଯେୱ ୱେଦନଂ ୱେଦଯତି, ନୋ ଅଞ୍ଞଥାତି ଫସ୍ସପଚ୍ଚଯା ୱେଦନା। ୱେଦନୀଯେସୁ ଚ ଧମ୍ମେସୁ ଅସ୍ସାଦାନୁପସ୍ସିନୋ ୱେଦନାହେତୁକା ତଣ୍ହା ସମୁଟ୍ଠାତୀତି ୱେଦନାପଚ୍ଚଯା ତଣ୍ହା। ତଣ୍ହାସିନେହପିପାସିତାଯେୱ ଚ ଉପାଦାନିଯେସୁ ଧମ୍ମେସୁ ଉପାଦାଯ ଦଳ୍ହଭାୱାଯ ସଂୱତ୍ତନ୍ତି। ତଣ୍ହାଯ ହି ରୂପାଦୀନି ଅସ୍ସାଦେତ୍ୱା ଅସ୍ସାଦେତ୍ୱା କାମେସୁ ପାତବ୍ଯତଂ ଆପଜ୍ଜନ୍ତୀତି ତଣ୍ହା କାମୁପାଦାନସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୋ। ତଥା ରୂପାଦିଭେଦେଗଧିତୋ ''ନତ୍ଥି ଦିନ୍ନ''ନ୍ତ୍ୟାଦିନା ମିଚ୍ଛାଦସ୍ସନଂ ସଂସାରତୋ ମୁଚ୍ଚିତୁକାମୋ ଅସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗେ ସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗପରାମାସଂ ଖନ୍ଧେସୁ ଅତ୍ତତ୍ତନିଯଗାହଭୂତଂ ଅତ୍ତୱାଦଦସ୍ସନଦ୍ୱଯଞ୍ଚ ଗଣ୍ହାତି, ତସ୍ମା ଦିଟ୍ଠୁପାଦାଦୀନମ୍ପି ପଚ୍ଚଯୋତି ତଣ୍ହାପଚ୍ଚଯା ଉପାଦାନଂ। ଯଥାରହଂ ସମ୍ପଯୋଗାନୁସଯୱସେନ ଉପାଦାନପତିଟ୍ଠିତାଯେୱ ସତ୍ତା କମ୍ମାଯୂହନାଯ ସଂୱତ୍ତନ୍ତୀତି ଉପାଦାନଂ ଭୱସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୋ। ଉପପତ୍ତିଭୱସଙ୍ଖାତା ଚ ଜାତି କମ୍ମଭୱହେତୁକାଯେୱ । ବୀଜତୋ ଅଙ୍କୁରୋ ୱିଯ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ସମୁପଲବ୍ଭତୀତି ଭୱୋ ଜାତିଯା ପଚ୍ଚଯୋ ନାମ। ସତି ଚ ଜାତିଯା ଏୱ ଜରାମରଣସମ୍ଭୱୋ। ନ ହି ଅଜାତାନଂ ଜରାମରଣସମ୍ଭୱୋ ହୋତୀତି ଜାତି ଜରାମରଣାନଂ ପଚ୍ଚଯୋତି ଏୱମେତେସଂ ତବ୍ଭାୱଭାୱୀଭାୱୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ଏୱମେତସ୍ସ କେୱଲସ୍ସ ଦୁକ୍ଖକ୍ଖନ୍ଧସ୍ସ ସମୁଦଯୋ ହୋତୀତି ଯଥାୱୁତ୍ତେନ ପଚ୍ଚଯପରମ୍ପରୱିଧିନା, ନ ପନ ଇସ୍ସରନିମ୍ମାନାଦୀହି ଏତସ୍ସ ୱଟ୍ଟସଙ୍ଖାତସ୍ସ କେୱଲସ୍ସ ସୁଖାଦୀହି ଅସମ୍ମିସ୍ସସ୍ସ, ସକଲସ୍ସ ୱା ଦୁକ୍ଖକ୍ଖନ୍ଧସ୍ସ ଦୁକ୍ଖରାସିସ୍ସ ନ ସୁଖସୁଭାଦୀନଂ ସମୁଦଯୋ ନିବ୍ବତ୍ତି ହୋତି। ଏତ୍ଥ ଇମସ୍ମିଂ ପଚ୍ଚଯସଙ୍ଗହାଧିକାରେ।

୫। ଅତତି ସତତଂ ଗଚ୍ଛତି ପୱତ୍ତତୀତି ଅଦ୍ଧା, କାଲୋ।

୬।ଅୱିଜ୍ଜାସଙ୍ଖାରା ଅତୀତୋ ଅଦ୍ଧା ଅତୀତଭୱପରିଯାପନ୍ନହେତୂନମେୱେତ୍ଥ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା, ଅଦ୍ଧାଗ୍ଗହଣେନ ଚ ଅୱିଜ୍ଜାଦୀନଂ ଧମ୍ମାନମେୱ ଗହଣଂ ତବ୍ବିନିମୁତ୍ତସ୍ସ କସ୍ସଚି କାଲସ୍ସ ଅନୁପଲବ୍ଭନତୋ। ନିରୁଦ୍ଧାନୁପ୍ପାଦା ଏୱ ହି ଧମ୍ମା ଅତୀତାନାଗତକାଲୱସେନ ଉପ୍ପାଦାଦିକ୍ଖଣତ୍ତଯପରିଯାପନ୍ନା ଚ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନକାଲୱସେନ ୱୋହରୀଯନ୍ତି। ଜାତିଜରାମରଣଂ ଅନାଗତୋ ଅଦ୍ଧା ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନହେତୁତୋ ଅନାଗତେ ନିବ୍ବତ୍ତନତୋ। ମଜ୍ଝେ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନୋ ଅଦ୍ଧା ଅତୀତହେତୁତୋ ଇଧ ନିବ୍ବତ୍ତନକଫଲସଭାୱତ୍ତା, ଅନାଗତଫଲସ୍ସ ଇଧ ହେତୁସଭାୱତ୍ତା ଚ ମଜ୍ଝେ ୱିଞ୍ଞାଣାଦୀନି ଅଟ୍ଠଙ୍ଗାନି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନୋ ଅଦ୍ଧା।

୮। ନନୁ ସୋକପରିଦେୱାଦଯୋପି ଅଙ୍ଗଭାୱେନ ୱତ୍ତବ୍ବାତି ଆହ ''ସୋକାଦିୱଚନ''ନ୍ତ୍ୟାଦି। ସୋକାଦିୱଚନଂ ଜାତିଯା ନିସ୍ସନ୍ଦସ୍ସ ଅମୁଖ୍ୟଫଲମତ୍ତସ୍ସ ନିଦସ୍ସନଂ, ନ ପନ ୱିସୁଂ ଅଙ୍ଗଦସ୍ସନନ୍ତ୍ୟତ୍ଥୋ।

୯।ତଣ୍ହୁପାଦାନଭୱାପିଗହିତା ହୋନ୍ତୀତି କିଲେସଭାୱସାମଞ୍ଞତୋ ଅୱିଜ୍ଜାଗ୍ଗହଣେନ ତଣ୍ହୁପାଦାନାନି, କମ୍ମଭୱସାମଞ୍ଞତୋ ସଙ୍ଖାରଗ୍ଗହଣେନ କମ୍ମଭୱୋ ଗହିତୋ। ତଥା ତଣ୍ହୁପାଦାନଭୱଗ୍ଗହଣେନ ଚ ଅୱିଜ୍ଜାସଙ୍ଖାରା ଗହିତାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଏତ୍ଥାପି ୱୁତ୍ତନଯେନ ତେସଂ ଗହଣେନ ତେସଂ ସଙ୍ଗହୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ, ୱିଞ୍ଞାଣନାମରୂପସଳାଯତନଫସ୍ସୱେଦନାନଂ ଜାତିଜରାଭଙ୍ଗାୱ ଜାତିଜରାମରଣନ୍ତି ଚ ୱୁତ୍ତାତି ଆହ ''ଜାତିଜରାମରଣଗ୍ଗହଣେନା''ତ୍ୟାଦି।

୧୦।ଅତୀତେ ହେତୱୋ ପଞ୍ଚାତି ସରୂପତୋ ୱୁତ୍ତାନଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଅୱିଜ୍ଜାସଙ୍ଖାରାନଂ, ସଙ୍ଗହୱସେନ ଗହିତାନଂ ତିଣ୍ଣଂ ତଣ୍ହୁପାଦାନଭୱାନଞ୍ଚ ୱସେନ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଫଲସ୍ସ ପଚ୍ଚଯା ଅତୀତଭୱେ ନିବ୍ବତ୍ତା ହେତୱୋ ପଞ୍ଚ, ଇଦାନି ଫଲପଞ୍ଚକନ୍ତି ଅତୀତହେତୁପଚ୍ଚଯା ଇଧ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନେ ନିବ୍ବତ୍ତଂ

ୱିଞ୍ଞାଣାଦିଫଲପଞ୍ଚକଂ। ଇଦାନି ହେତଓ୍ୱୋ ପଞ୍ଚାତି ସରୂପତୋ ୱୁତ୍ତାନଂ ତଣ୍ହାଦୀନଂ ତିଣ୍ଣଂ, ସଙ୍ଗହତୋ ଲଦ୍ଧାନଂ ଅୱିଜ୍ଜାସଙ୍ଖାରାନଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଞ୍ଚ ୱସେନ ଆୟତିଂ ଫଲସ୍ସ ପଚ୍ଚୟା ଇଦାନି ହେତଓ୍ୱୋ ପଞ୍ଚ। ଆୟତିଂ ଫଲପଞ୍ଚକନ୍ତି ଜାତିଜରାମରଣଗ୍ଗହଣେନ ୱୁତ୍ତଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନହେତୁପଚ୍ଚୟା ଅନାଗତେ ନିବ୍ବତ୍ତନକୱିଞ୍ଞାଣାଦିଫଲପଞ୍ଚକନ୍ତି ଏୱଂ ୱୀସତି ଅତୀତାଦୀସୁ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଆକିରିୟନ୍ତୀତି ଆକାରା।

ଅତୀତହେତୂନଂ, ଇଦାନି ଫଲପଞ୍ଚକସ୍ସ ଚ ଅନ୍ତରା ଏକୋ ସନ୍ଧି, ଇଦାନି ଫଲପଞ୍ଚକସ୍ସ, ଇଦାନି ହେତୂନଞ୍ଚ ଅନ୍ତରା ଏକୋ, ଇଦାନି ହେତୂନଂ, ଆୟତିଂ ଫଲସ୍ସ ଚ ଅନ୍ତରା ଏକୋତି ଏୱଂ ତିସନ୍ଧି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ – ‘‘ସଙ୍ଖାରୱିଞ୍ଞାଣାନମନ୍ତରା ଏକୋ, ୱେଦନାତଣ୍ହାନମନ୍ତରା ଏକୋ, ଭୱଜାତୀନମନ୍ତରା ଏକୋ ସନ୍ଧୀ’’ତି। ଏତ୍ଥ ହି ହେତୁତୋଫଲସ୍ସ ଅୱିଚ୍ଛେଦପ୍ପୱତ୍ତିଭାୱତୋ ହେତୁଫଲସମ୍ବନ୍ଧଭୂତୋ ପଠମୋ ସନ୍ଧି, ତଥା ତତିୟୋ, ଦୁତିୟୋ ପନ ଫଲତୋ ହେତୁନୋ ଅୱିଚ୍ଛେଦପ୍ପୱତ୍ତିଭାୱତୋ ଫଲହେତୁସମ୍ବନ୍ଧଭୂତୋ। ଫଲଭୂତୋପି ହି ଧମ୍ମୋ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ହେତୁସଭାୱସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ପଚ୍ଚୟୋତି। ସଙ୍ଖିପୀୟନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଅୱିଜ୍ଜାଦୟୋ, ୱିଞ୍ଞାଣାଦୟୋ ଚାତି ସଙ୍ଖେପୋ, ଅତୀତହେତୁ, ଏତରହି ୱିପାକୋ, ଏତରହି ହେତୁ ଆୟତିଂ ୱିପାକୋତି ଚତ୍ତାରୋ ସଙ୍ଖେପାତି ଚତୁସଙ୍ଖେପା।

୧୧।କମ୍ମଭୱସଙ୍ଖାତୋ ଭୱେକଦେସୋତି ଏତ୍ଥ ଆୟତିଂ ପଟିସନ୍ଧିୟା ପଚ୍ଚୟଚେତନା ଭୱୋ ନାମ, ପୁରିମକମ୍ମଭୱସ୍ମିଂ ଇଧ ପଟିସନ୍ଧିୟା ପଚ୍ଚୟଚେତନା ସଙ୍ଖାରାତି ୱେଦିତବ୍ବା। ଅୱସେସା ଚାତି ୱିଞ୍ଞାଣାଦିପଞ୍ଚକଜାତିଜରାମରଣୱସେନ ସତ୍ତୱିଧା ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଫଲୱସେନ ୱୁତ୍ତଧମ୍ମା। ଉପପତ୍ତିଭୱସଙ୍ଖାତୋ ଭୱେକଦେସୋତି ପନ ଅନାଗତପରିୟାପନ୍ନା ୱେଦିତବ୍ବା। ଭୱ-ସଦ୍ଦେନ କମ୍ମଭୱସ୍ସାପି ୱୁଚ୍ଚମାନତ୍ତା ଭୱେକଦେସ-ସଦ୍ଦୋ ୱୁତ୍ତୋ।

୧୨। ପୁବ୍ବନ୍ତସ୍ସ ଅୱିଜ୍ଜା ମୂଲଂ। ଅପରନ୍ତସ୍ସ ତଣ୍ହା ମୂଲନ୍ତି ଆହ ଅୱିଜ୍ଜାତଣ୍ହାୱସେନ ଦ୍ୱେ ମୂଲାନୀ’’ତି।

୧୩।ତେସମେୱ ଅୱିଜ୍ଜାତଣ୍ହାସଙ୍ଖାତାନଂ ୱଟ୍ଟମୂଲାନଂ ନିରୋଧେନ ଅନୁପ୍ପାଦଧମ୍ମତାପତ୍ତିୟା ସଚ୍ଛେଦପ୍ପଟିୱେଧତୋ ସିଦ୍ଧାୟ ଅପ୍ପୱତ୍ତିୟା ୱଟ୍ଟଂ ନିରୁଜ୍ଝତି। ଅଭିଣ୍ହସୋ ଅଭିକ୍ଖଣଂ ଜରାମରଣସଙ୍ଖାତାୟ ମୁଚ୍ଛାୟ ପୀଳିତାନଂ ସତ୍ତାନଂ ସୋକାଦିସମପ୍ପିତାନଂ କାମାସୱାଦିଆସୱାନଂ ସମୁପ୍ପାଦତୋ ପୁନ ଅୱିଜ୍ଜା ଚ ପୱତ୍ତତି। ‘‘ଆସୱସମୁଦୟା ଅୱିଜ୍ଜାସମୁଦୟୋ’’ତି (ମ। ନି। ୧।୧୦୩) ହି ୱୁତ୍ତଂ। ଏତେନ ଅୱିଜ୍ଜାୟପି ପଚ୍ଚୟୋ ଦସ୍ସିତୋ ହୋତି, ଇତରଥା ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦଚକ୍କଂ ଅବଦ୍ଧଂ ସିୟାତି। ଇଚ୍ଚେୱଂ ୱୁତ୍ତନୟେନ ଆବଦ୍ଧଂ ଅୱିଚ୍ଛିନ୍ନଂ ଅନାଦିକଂ ଆଦିରହିତଂ ତିଭୂମକପରିୟାପନ୍ନତ୍ତା ତେଭୂମକଂ କିଲେସକମ୍ମୱିପାକୱସେନ ତିୱଟ୍ଟଭୂତଂ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦୋତି ପଟ୍ଠପେସି ପଞ୍ଞପେସି ମହାମୁନି ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ।

ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦନୟୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପଟ୍ଠାନନୟୱଣ୍ଣନା

୧୪। ଏୱଂ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦନୟଂ ୱିଭାଗତୋ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ପଟ୍ଠାନନୟଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ହେତୁପଚ୍ଚୟୋ’’ତ୍ୟାଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ହିନୋତି ପତିଟ୍ଠାତି ଏତେନାତି ହେତୁ। ଅନେକତ୍ଥତ୍ତା ଧାତୁସଦ୍ଦାନଂ ହି-ସଦ୍ଦୋ ଇଧ ପତିଟ୍ଠତ୍ଥୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ହିନୋତି ୱା ଏତେନ କମ୍ମନିଦାନଭୂତେନ ଉଦ୍ଧଂ ଓଜଂ ଅଭିହରନ୍ତେନ ମୂଲେନ ୱିୟ ପାଦପୋ ତପ୍ପଚ୍ଚୟଂ ଫଲଂ ଗଚ୍ଛତି ପୱତ୍ତତି ୱୁଦ୍ଧିଂ ୱିରୂଳ୍ହିଂ ଆପଜ୍ଜତୀତି ହେତୁ। ହେତୁ ଚ ସୋ ପଚ୍ଚୟୋ ଚାତି ହେତୁପଚ୍ଚୟୋ। ହେତୁ ହୁତ୍ୱା ପଚ୍ଚୟୋ, ହେତୁଭାୱେନ ପଚ୍ଚୟୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ମୂଲଟ୍ଠେନ ହେତୁ, ଉପକାରଟ୍ଠେନ ପଚ୍ଚୟୋତି ସଙ୍ଖେପତୋ ମୂଲଟ୍ଠେନ ଉପକାରକୋ ଧମ୍ମୋ ହେତୁପଚ୍ଚୟୋ। ସୋ ପନ ପୱତ୍ତେ ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନାନଂ, ପଟିସନ୍ଧିୟଂ କମ୍ମସମୁଟ୍ଠାନାନଞ୍ଚ ରୂପାନଂ ଉଭୟତ୍ଥ ସମ୍ପୟୁତ୍ତାନଂ ନାମଧମ୍ମାନଞ୍ଚ ରୁକ୍ଖସ୍ସ ମୂଲାନି ୱିୟ ସୁପ୍ପତିଟ୍ଠିତଭାୱସାଧନସଙ୍ଖାତମୂଲଟ୍ଠେନ ଉପକାରକା ଛ ଧମ୍ମାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ଆଲମ୍ବୀୟତି ଦୁବ୍ବଲେନ ୱିୟ ଦଣ୍ଡାଦିକଂ ଚିତ୍ତଚେତସିକେହି ଗୟ୍ହତୀତି ଆରମ୍ମଣଂ। ଚିତ୍ତଚେତସିକା ହି ଯଂ ଯଂ ଧମ୍ମଂ ଆରବ୍ଭ ପୱତ୍ତନ୍ତି, ତେ ତେ ଧମ୍ମା ତେସଂ ତେସଂ ଧମ୍ମାନଂ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚୟୋ ନାମ। ନ ହି ସୋ ଧମ୍ମୋ ଅତ୍ଥି, ଯୋ ଚିତ୍ତଚେତସିକାନଂ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚୟଭାୱଂ ନ ଗଚ୍ଛେୟ୍ୟ। ଅତ୍ତାଧୀନପ୍ପୱତ୍ତୀନଂ ପତିଭୂତୋ ପଚ୍ଚୟୋ ଅଧିପତିପଚ୍ଚୟୋ।

ନ ୱିଜ୍ଜତି ପଚ୍ଚୟୁପ୍ପନ୍ନେନ ସହ ଅନ୍ତରଂ ଏତସ୍ସ ପଚ୍ଚୟସ୍ସାତି ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚୟୋ। ସଣ୍ଠାନାଭାୱେନ ସୁଟ୍ଠୁ ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚୟୋ ସମନନ୍ତରପଚ୍ଚୟୋ। ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ତନୋ ଅନନ୍ତରଂ ଅନୁରୂପଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦଜନନସମତ୍ଥୋ ପୁରିମପୁରିମନିରୁଦ୍ଧୋ ଧମ୍ମୋ ‘‘ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚୟୋ’’, ‘‘ସମନନ୍ତରପଚ୍ଚୟୋ’’ତି ଚ ୱୁଚ୍ଚତି। ବ୍ୟଞ୍ଜନମତ୍ତେନେୱ ହି ନେସଂ ୱିସେସୋ। ଅତ୍ଥତୋ ପନ ଉଭୟମ୍ପି ସମନନ୍ତରନିରୁଦ୍ଧସ୍ସେୱାଧିୱଚନଂ। ନ ହି ତେସଂ ଅତ୍ଥତୋ ଭେଦୋ ଉପଲବ୍ଭତି । ଯଂ ପନ କେଚି ୱଦନ୍ତି ‘‘ଅତ୍ଥାନନ୍ତରତାୟ ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚୟୋ, କାଲାନନ୍ତରତାୟ ସମନନ୍ତରପଚ୍ଚୟୋ’’ତି, ତଂ ‘‘ନିରୋଧା ୱୁଟ୍ଠହନ୍ତସ୍ସ

ନେଓସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାୟତନଂ ଫଲସମାପତ୍ତିୟା ସମନନ୍ତରପଚ୍ଚୟେନ ପଚ୍ଚୟୋ’’ତ୍ୟାଦୀହି (ପଟ୍ଠା। ୧।୧।୪୧୭) ୱିରୁଜ୍ଝତି। ନେଓସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାୟତନଂ ହି ସତ୍ତାହାଦିକାଲଂ ନିରୁଦ୍ଧଂ ଫଲସମାପତ୍ତିୟା ସମନନ୍ତରପଚ୍ଚୟୋ, ତସ୍ମା ଅଭିନିୱେସଂ ଅକତ୍ୱା ବ୍ୟଞ୍ଜନମତ୍ତତୋୱେତ୍ଥ ନାନାକରଣଂ ପଚ୍ଚେତବ୍ବଂ, ନ ଅତ୍ଥତୋ। ପୁବ୍ବଧମ୍ମନିରୋଧସ୍ସ ହି ପଚ୍ଛାଜାତଧମ୍ମୁପ୍ପାଦନସ୍ସ ଚ ଅନ୍ତରାଭାୱେନ ଉପ୍ପାଦନସମତ୍ଥତାୟ ନିରୋଧୋ ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚୟତା, ‘‘ଇଦମିତୋ ଉଦ୍ଧଂ, ଇଦଂ ହେଟ୍ଠା, ଇଦଂ ସମନ୍ତତୋ’’ତି ଅତ୍ତନା ଏକତ୍ତଂ ଉପନେତ୍ୱା ୱିୟ ସୁଟ୍ଠୁ ଅନନ୍ତରଭାୱେନ ଉପ୍ପାଦେତୁଂ ସମତ୍ଥଂ ହୁତ୍ୱା ନିରୋଧୋ ସମନନ୍ତରପଚ୍ଚୟତାତି ଏୱଂ ବ୍ୟଞ୍ଜନମତ୍ତତୋୱ ଭେଦୋ। ନିରୋଧପଚ୍ଚୟସ୍ସପି ହି ନେଓସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାୟତନସ୍ସ ଅସଞ୍ଞୁପ୍ପତ୍ତିୟା ପୁରିମସ୍ସ ଚ ଚୁତିଚିତ୍ତସ୍ସ କାଲନ୍ତରେପି ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତାନଂ ଫଲପଟିସନ୍ଧୀନଂ ଅନ୍ତରା ସମାନଜାତିୟେନ ଅରୂପଧମ୍ମେନ ବ୍ୟୱଧାନାଭାୱତୋ ଭିନ୍ନଜାତିକାନଞ୍ଚ ରୂପଧମ୍ମାନଂ ବ୍ୟୱଧାନକରଣେ ଅସମତ୍ଥତାୟ ନିରନ୍ତରୁପ୍ପାଦନେ ଏକତ୍ତଂ ଉପନେତ୍ୱା ୱିୟ ଉପ୍ପାଦନେ ଚ ସମତ୍ଥତା ଅତ୍ଥୀତି ତେସମ୍ପି ଅନନ୍ତରସମନନ୍ତରପଚ୍ଚୟତା ଲବ୍ଭତି, ତସ୍ମା ଧମ୍ମତୋ ଅୱିସେସେପି ତଥା ତଥା ବୁଜ୍ଝନକାନଂ ୱେନେୟ୍ୟାନଂ ୱସେନ ଉପସଗ୍ଗତ୍ଥୱିସେସମତ୍ତତୋୱ ଭେଦୋ ପଚ୍ଚେତବ୍ବୋତି।

ଅତ୍ତନୋ ଅନୁପ୍ପତ୍ତିୟା ସହୁପ୍ପନ୍ନାନମ୍ପି ଅନୁପ୍ପତ୍ତିତୋ ପକାସସ୍ସ ପଦୀପୋ ୱିୟ ସହୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ସହୁପ୍ପାଦଭାୱେନ ପଚ୍ଚୟୋ ସହଜାତପଚ୍ଚୟୋ, ଅରୂପିନୋ ଚତୁକ୍ଖନ୍ଧା, ଚତ୍ତାରୋ ମହାଭୂତା, ପଟିସନ୍ଧିକ୍ଖଣେ ୱତ୍ଥୁୱିପାକା ଚ ଧମ୍ମା।

ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ଉପତ୍ଥମ୍ଭୟମାନଂ ତିଦଣ୍ଡଂ ୱିୟ ଅତ୍ତନୋ ଉପକାରକଧମ୍ମାନଂ ଉପତ୍ଥମ୍ଭକଭାୱେନ ପଚ୍ଚୟୋ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚୟୋ। ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞତାୱସେନେୱ ଚ ଉପକାରକତା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚୟତା, ନ ସହଜାତମତ୍ତେନାତି ଅୟମେତେସଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ୱିସେସୋ। ତଥା ହି ସହଜାତପଚ୍ଚୟଭାୱୀୟେୱ କୋଚି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚୟୋ ନ ହୋତି ଚିତ୍ତଜରୂପାନଂ ସହଜାତପଚ୍ଚୟଭାୱିନୋ ନାମସ୍ସ ଉପାଦାରୂପାନଂ ସହଜାତପଚ୍ଚୟଭାୱୀନଂ ମହାଭୂତାନଞ୍ଚ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚୟଭାୱସ୍ସ ଅନୁଦ୍ଧଟତ୍ତା। ଯଦି ହି ସହଜାତଭାୱେନେୱ ଅତ୍ତନୋ ଉପକାରକାନଂ ଉପକାରକତା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚୟତା ସିୟା, ତଦା ସହଜାତଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚୟେହି ସମାନେହି ଭୱିତବ୍ବନ୍ତି।

ଚିତ୍ତକମ୍ମସ୍ସ ପଟୋ ୱିୟ ସହଜାତନାମରୂପାନଂ ନିସ୍ସୟଭୂତା ଚତୁକ୍ଖନ୍ଧା, ତରୁପବ୍ବତାଦୀନଂ ପଥୱୀ ୱିୟ ଆଧାରଣତୋୟେୱ ସହଜାତରୂପସତ୍ତୱିଞ୍ଞାଣଧାତୂନଂ ଯଥାକ୍କମଂ ନିସ୍ସୟା ଭୂତରୂପଂ, ୱତ୍ଥୁ ଚାତି ଇମେ ନିସ୍ସୟପଚ୍ଚୟୋ ନାମ ନିସ୍ସୀୟତି ନିସ୍ସିତକେହୀତି କତ୍ୱା, ବଲୱଭାୱେନ ନିସ୍ସୟୋ ପଚ୍ଚୟୋ ଉପନିସ୍ସୟପଚ୍ଚୟୋ ଉପ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତିସୟଜୋତକତ୍ତା, ତସ୍ସ ପନ ଭେଦଂ ୱକ୍ଖତି।

ଛ ୱତ୍ଥୂନି, ଛ ଆରମ୍ମଣାନି ଚାତି ଇମେ ପଚ୍ଚୟୁପ୍ପନ୍ନତୋ ପଠମଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ପୱତ୍ତମାନଭାୱେନ ଉପକାରକୋ ପୁରେଜାତପଚ୍ଚୟୋ। ପଚ୍ଛାଜାତପଚ୍ଚୟେ ଅସତି ସନ୍ତାନଟ୍ଠିତିହେତୁଭାୱଂ ଆଗଚ୍ଛନ୍ତସ୍ସ କାୟସ୍ସ ଉପତ୍ଥମ୍ଭନଭାୱେନ ଉପକାରକା ପଚ୍ଛାଜାତା ଚିତ୍ତଚେତସିକା ଧମ୍ମା ପଚ୍ଛାଜାତପଚ୍ଚୟୋ। ସୋ ଗିଜ୍ଝପୋତକସରୀରାନଂ ଆହାରାସା ଚେତନା ୱିୟ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ପୁରିମପୁରିମପରିଚିତଗନ୍ଥୋ ୱିୟ ଉତ୍ତରୌତ୍ତରଗନ୍ଥସ୍ସ କୁସଲାଦିଭାୱେନ ଅତ୍ତସଦିସସ୍ସ ପଗୁଣବଲୱଭାୱୱିସିଟ୍ଠଅତ୍ତସମାନଜାତିୟତାଗାହଣଂ ଆସେୱନଂ, ତେନ ପଚ୍ଚୟା ସଜାତିୟଧମ୍ମାନଂ ସଜାତିୟଧମ୍ମାୱ ଆସେୱନପଚ୍ଚୟୋ। ଭିନ୍ନଜାତିକା ହି ଭିନ୍ନଜାତିକେହି ଆସେୱନପଗୁଣେନ ପଗୁଣବଲୱଭାୱୱିସିଟ୍ଠଂ କୁସଲାଦିଭାୱସଙ୍ଖାତଂ ଅତ୍ତନୋ ଗତିଂ ଗାହାପେତୁଂ ନ ସକ୍କୋନ୍ତି, ନ ଚ ସୟଂ ତତୋ ଗଣ୍ହନ୍ତି, ତେ ପନ ଅନନ୍ତରାତୀତାନି ଲୋକିୟକୁସଲାକୁସଲାନି ଚେୱ ଅନାୱଜ୍ଜନକିରିୟଜୱନାନି ଚାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଚିତ୍ତପ୍ପୟୋଗସଙ୍ଖାତକିରିୟାଭାୱେନ ସହଜାତାନଂ ନାନାକ୍ଖଣିକାନଂ ୱିପାକାନଂ, କଟତ୍ତାରୂପାନଞ୍ଚ ଉପକାରିକା ଚେତନା କମ୍ମପଚ୍ଚୟୋ।

ଅତ୍ତନୋ ନିରୁସ୍ସାହସନ୍ତଭାୱେନ ସହଜାତନାମରୂପାନଂ ନିରୁସ୍ସାହସନ୍ତଭାୱାୟ ଉପକାରକା ୱିପାକଚିତ୍ତଚେତସିକା ୱିପାକପଚ୍ଚୟୋ। ତେ ହି ପୟୋଗେନ ଅସାଧେତବ୍ବତାୟ କମ୍ମସ୍ସ କଟତ୍ତା ନିପ୍ଫଜ୍ଜମାନମତ୍ତତୋ ନିରୁସ୍ସାହସନ୍ତଭାୱା ହୋନ୍ତି, ନ କିଲେସୱୂପସମସନ୍ତଭାୱା। ତଥା ସନ୍ତଭାୱତୋୟେୱ ହି ଭୱଙ୍ଗାଦୟୋ ଦୁବିଞ୍ଞେୟ୍ୟା। ଅଭିନିପାତସମ୍ପଟିଚ୍ଛନସନ୍ତୀରଣମତ୍ତା ପନ ୱିପାକା ଦୁବିଞ୍ଞେୟ୍ୟାୱ। ଜୱନପ୍ପୱତ୍ତିୟାୱ ନେସଂ ରୂପାଦିଗ୍ଗହିତତା ୱିଞ୍ଞାୟତି।

ରୂପାରୂପାନଂ ଉପତ୍ଥମ୍ଭକତ୍ତେନ ଉପକାରକା ଚତ୍ତାରୋ ଆହାରା ଆହାରପଚ୍ଚୟୋ। ସତିପି ହି ଜନକଭାୱେ ଉପତ୍ଥମ୍ଭକତ୍ତମେୱ ଆହାରସ୍ସ ପଧାନକିଚ୍ଚଂ। ଜନୟନ୍ତୋପି ଆହାରୋ ଅୱିଚ୍ଛେଦୱସେନ ଉପତ୍ଥମ୍ଭେନ୍ତୋ ୱ ଜନେତୀତି ଉପତ୍ଥମ୍ଭକଭାୱୋ ୱ ଆହାରଭାୱୋ। ତେସୁ ତେସୁ କିଚ୍ଚେସୁ ପଚ୍ଚୟୁପ୍ପନ୍ନଧମ୍ମେହି ଅତ୍ତାନଂ ଅନୁୱତ୍ତାପନସଙ୍ଖାତାଧିପତିୟଟ୍ଠେନ ପଚ୍ଚୟୋ ଇନ୍ଦ୍ରିୟପଚ୍ଚୟୋ।

ଆରମ୍ମଣୂପନିଜ୍ଝାନଲକ୍ଖଣୂପନିଜ୍ଝାନଓସେନ ଉପଗନ୍ତ୍ୱା ଆରମ୍ମଣନିଜ୍ଝାନକା ୱିତକ୍କାଦଯୋ ଝାନପଚ୍ଚଯୋ। ସୁଗତିତୋ ପୁଞ୍ଞତୋ, ଦୁଗ୍ଗତିତୋ ପାପତୋ ୱା ନିଯ୍ୟାନଟ୍ଠେନ ଉପକାରକା ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠାଦଯୋ ମଗ୍ଗପଚ୍ଚଯୋ।

ପରମତ୍ଥତୋ ଭିନ୍ନାପି ଏକୀଭାୱଗତା ୱିଯ ଏକୁପ୍ପାଦାଦିଭାୱସଙ୍ଖାତସମ୍ପଯୋଗଲକ୍ଖଣେନ ଉପକାରକା ନାମଧମ୍ମା ୱ ସମ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯୋ। ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞସମ୍ବନ୍ଧତାଯ ଯୁତ୍ତାପି ସମାନା ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତଭାୱେନ ୱିସଂସଟ୍ଠତାଯ ନାନତ୍ତୁପଗମନେନ ଉପକାରକା ୱତ୍ଥୁଚିତ୍ତଚେତସିକା ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯୋ।

ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନସଭାୱସଙ୍ଖାତେନ ଅତ୍ଥିଭାୱେନ ତାଦିସସ୍ସେୱ ଧମ୍ମସ୍ସ ଉପତ୍ଥମ୍ଭକତ୍ତେନ ଉପକାରକା ''ସହଜାତଂ ପୁରେଜାତ''ନ୍ତ୍ୟାଦିନା ୱୁତ୍ତମାନଧମ୍ମା ଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯୋ। ସତିପି ହି ଜନକତ୍ତେ ଠିତିଯଂଯେୱ ସାତିସଯୋ ଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯାନଂ ବ୍ୟାପାରୋତି ଉପତ୍ଥମ୍ଭକତାୱ ତେସଂ ଗହିତା। ଏକସ୍ମିଂ ଫସ୍ସାଦିସମୂହାଯେ ପୱତ୍ତମାନେ ଦୁତିଯସ୍ସ ଅଭାୱତୋ ଅତ୍ତନୋ ଠିତିଯା ଓକାସଂ ଅଲଭନ୍ତାନଂ ଅନନ୍ତରମୁପ୍ପଜ୍ଜମାନକଚିତ୍ତଚେତସିକାନଂ ଓକାସଦାନୱସେନ ଉପକାରକା ଅନନ୍ତରନିରୁଦ୍ଧା ଚିତ୍ତଚେତସିକା ନତ୍ଥିପଚ୍ଚଯୋ।

ଅତ୍ତନୋ ସଭାୱୱିଗମନେନ ଅପ୍ପୱତ୍ତମାନାନଂ ୱିଗତଭାୱେନ ଉପକାରକାଯେୱ ଧମ୍ମା ୱିଗତପଚ୍ଚଯୋ। ନିରୋଧାନୁପଗମନୱସେନ ଉପକାରକା ଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯା ୱ ଅୱିଗତପଚ୍ଚଯୋ। ସସଭାୱତାମତ୍ତେନ ଉପକାରକତା ଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯତା, ନିରୋଧାନୁପଗମନୱସେନ ଉପକାରକତା ଅୱିଗତପଚ୍ଚଯତାତି ପଚ୍ଚଯତାୱିସେସୋ ନେସଂ ଧମ୍ମାୱିସେସେପି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଧମ୍ମାନଞ୍ହି ସମତ୍ଥତାୱିସେସଂ ସବ୍ବାକାରେନ ଞତ୍ୱା ଭଗୱତା ଚତୁୱୀସତିପଚ୍ଚଯା ଦେସିତାତି ଭଗୱତି ସଦ୍ଧାଯ ''ଏୱଂ ୱିସେସା ଏତେ ଧମ୍ମା''ତି ସୁତମଯଞାଣଂ ଉପ୍ପାଦେତ୍ୱା ଚିନ୍ତାଭାୱନାମଯଞାଣେହି ତଦଭିସମଯାଯ ଯୋଗୋ କରଣୀଯୋ। ଅୱିସେସେପି ହି ଧମ୍ମସାମଗ୍ଗିଯସ୍ସ ତଥା ତଥା ୱିନେତବ୍ବପୁଗ୍ଗଲାନଂ ୱସେନ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତୋପି ପଚ୍ଚଯୋ ପୁନ ପକାରନ୍ତେନ ୱୁଚ୍ଚତି ଅହେତୁକଦୁକଂ ୱତ୍ୱାପି ହେତୁୱିପ୍ପଯୁତ୍ତଦୁକଂ ୱିଯାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

୧୫।ନାମଂ ଚତୁକ୍ଖନ୍ଧସଙ୍ଖାତଂ ନାମଂ ତାଦିସସ୍ସେୱ ନାମସ୍ସ ଛଧା ଛହାକାରେହି ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ତଦେୱ ନାମରୂପୀନଂ ସମୁଦିତାନଂ ପଞ୍ଚଧା ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ରୂପସ୍ସ ପୁନ ଭୂତୁପାଦାଯଭେଦସ୍ସ ଏକଧା ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ରୂପଞ୍ଚ ନାମସ୍ସ ଏକଧା ପଚ୍ଚଯୋ, ପଞ୍ଞତ୍ତିନାମରୂପାନି ନାମସ୍ସ ଦ୍ୱିଧା ଦ୍ୱିପ୍ପକାରା ପଚ୍ଚଯା ହୋନ୍ତି, ଦ୍ୱଯଂ ପନ ନାମରୂପଦ୍ୱଯଂ ସମୁଦିତଂ ଦ୍ୱଯସ୍ସ ତାଦିସସ୍ସେୱ ନାମରୂପଦ୍ୱଯସ୍ସ ନୱଧା ପଚ୍ଚଯୋ ଚେତି ଏୱଂ ପଚ୍ଚଯା ଛବ୍ବିଧା ଠିତା।

୧୬। ୱିପାକବ୍ୟାକତଂ କମ୍ମୱସେନ ୱିପାକଭାୱପ୍ପତ୍ତଂ କମ୍ମୱେଗକ୍ଖିତ୍ତପତିତଂ ୱିଯ ହୁତ୍ୱା ପୱତ୍ତମାନଂ ଅତ୍ତନୋ ସଭାୱଂ ଗାହେତ୍ୱା ପରିଭାୱେତ୍ୱା ନେୱ ଅଞ୍ଞଂ ପୱତ୍ତେତି, ନ ଚ ପୁରିମୱିପାକାନୁଭାୱଂ ଗହେତ୍ୱା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ''ନ ମଗ୍ଗପଚ୍ଚଯା ଆସେୱନେ ଏକ''ନ୍ତି (ପଟ୍ଠା। ୧।୧।୨୨୧) ୱଚନତୋ ଚ ଅହେତୁକକିରିଯେସୁ ହସିତୁପ୍ପାଦସ୍ସେୱ ଆସେୱନତାଉଦ୍ଧରଣେନ ଆୱଜ୍ଜନଦ୍ୱଯଂ ଆସେୱନପଚ୍ଚଯୋ ନ ହୋତି, ତସ୍ମା ଜୱନାନେୱ ଆସେୱନପଚ୍ଚଯଭାୱଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୀତି ଆହ ''ପୁରିମାନି ଜୱନାନୀ''ତ୍ୟାଦି। ଅୱିସେସୱଚନେନେପେତ୍ଥ ଲୋକିଯକୁସଲାକୁସଲାବ୍ୟାକତଜୱନାନେୱ ଦଟ୍ଠବ୍ବାନି ଲୋକୁତ୍ତରଜୱନାନଂ ଆସେୱନଭାୱସ୍ସ ଅନୁଦ୍ଧଟତ୍ତା।

ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ ପଟ୍ଠାନଟ୍ଠକଥାଯଂ (ପଟ୍ଠା। ଅଟ୍ଠ। ୧।୧୨) ''ଲୋକୁତ୍ତରୋ ପନ ଆସେୱନପଚ୍ଚଯୋ ନାମ ନତ୍ଥୀ''ତି। ତତ୍ଥ ହି କୁସଲଂ ଭିନ୍ନଜାତିକସ୍ସ ପୁରେଚରତ୍ତା ନ ତେନ ଆସେୱନଗୁଣଂ ଗଣ୍ହାପେତି, ଫଲଚିତ୍ତାନି ଚ ଜୱନୱସେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନାନିପି ୱିପାକାବ୍ୟାକତେ ୱୁତ୍ତନଯେନ ଆସେୱନଂ ନ ଗଣ୍ହନ୍ତି, ନ ଚ ଅଞ୍ଞଂ ଗାହାପେନ୍ତି। ଯମ୍ପି ''ଆସେୱନୱିନିମୁତ୍ତଂ ଜୱନଂ ନତ୍ଥୀ''ତି ଆଚରିଯଧମ୍ମପାଲତ୍ଥେରେନ ୱୁତ୍ତଂ, ତମ୍ପି ଯେଭୁଯ୍ୟୱସେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱିଞ୍ଞାଯତି। ଇତରଥା ଆଚରିଯସ୍ସ ଅସମପେକ୍ଖିତାଭିଧାଯକତ୍ତପ୍ପସଙ୍ଗୋ ସିଯା। ମଗ୍ଗୋ ପନ ଗୋତ୍ରଭୁତୋ ଆସେୱନଂ ନ ଗଣ୍ହାତୀତି ନତ୍ଥି ଭୂମିଆଦିୱସେନ ନାନାଜାତିତାଯ ଅନଧିପ୍ପେତତ୍ତା। ତଥା ହି ୱୁତ୍ତଂ ପଟ୍ଠାନେ ''ଗୋତ୍ରଭୁ ମଗ୍ଗସ୍ସ ଆସେୱନପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ, ୱୋଦାନଂ ମଗ୍ଗସ୍ସ ଆସେୱନପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ''ତି (ପଟ୍ଠା। ୧।୧।୪୨୬)। ଏକୁପ୍ପାଦାଦିଚତୁବ୍ବିଧସମ୍ପଯୋଗଲକ୍ଖଣାଭାୱତୋ ସହୁପ୍ପନ୍ନାନମ୍ପି ରୂପଧମ୍ମାନଂ ସମ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯତା ନତ୍ଥୀତି ୱୁତ୍ତଂ ''ଚିତ୍ତଚେତସିକା ଧମ୍ମା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞ''ନ୍ତି।

୧୭।ହେତୁଝାନଙ୍ଗମଗ୍ଗଙ୍ଗାନି ସହଜାତାନଂ ନାମ ରୂପାନନ୍ତି ତଯୋପେତେ ପଟିସନ୍ଧିଯଂ କମ୍ମସମୁଟ୍ଠାନାନଂ, ପୱତ୍ତିଯଂ ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନାନଞ୍ଚ ରୂପାନଂ, ଉଭଯତ୍ଥ ସହଜାତାନଂ ନାମାନଞ୍ଚ ହେତାଦିପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯା ହୋନ୍ତି। ''ସହଜାତରୂପନ୍ତି ହି ସବ୍ବତ୍ଥ ପଟିସନ୍ଧିଯଂ କମ୍ମସମୁଟ୍ଠାନାନଂ, ପୱତ୍ତିଯଂ ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନାନ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି। ସହଜାତା ଚେତନାତି ଅନ୍ତମସୋ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣାଦୀହିପି ସହଜାତଚେତନା। ସହଜାତାନଂ ନାମ ରୂପାନନ୍ତି ସବ୍ବାପି ଚେତନା ନାମାନଂ, ପଟିସନ୍ଧିସହଗତା ଚେତନା କମ୍ମସମୁଟ୍ଠାନରୂପାନଂ, ପୱତ୍ତିଯଂ ରୂପସମୁଟ୍ଠାପକଚିତ୍ତସହଗତା ଚେତନା ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନରୂପାନଞ୍ଚ। ନାନାକ୍ଖଣିକାଚେତନାତି ୱିପାକକ୍ଖଣତୋ ନାନାକ୍ଖଣେ ଅତୀତଭୱାଦୀସୁ ନିବ୍ବତ୍ତା କୁସଲାକୁସଲଚେତନା। ନାମରୂପାନନ୍ତି ଉଭଯତ୍ଥାପି ନାମରୂପାନଂ। ୱିପାକକ୍ଖନ୍ଧାତି ପଟିସନ୍ଧିୱିଞ୍ଞାଣାଦିକା ୱିପାକା ଅରୂପକ୍ଖନ୍ଧା। କମ୍ମସମୁଟ୍ଠାନମ୍ପି ହି ରୂପଂ ୱିପାକୱୋହାରଂ ନ ଲଭତି ଅରୂପଧମ୍ମଭାୱେନ,

ସାରମ୍ମଣଭାୱେନ ଚ କମ୍ମସଦିସେସୁ ଅରୂପଧମ୍ମେସ୍ୱେୱ ୱିପାକ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ନିରୁଳ୍ହତ୍ତା।

୧୮।ପୁରେଜାତସ୍ସ ଇମସ୍ସ କାଯସ୍ସାତି ପଚ୍ଚଯଧମ୍ମତୋ ପୁରେ ଉପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ଇମସ୍ସ ରୂପକାଯସ୍ସ। କଥଂ ପନ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ପୁରେ ନିବ୍ବତ୍ତିଯଂ ପଚ୍ଛାଜାତସ୍ସ ପଚ୍ଚଯତାତି? ନନୁ ୱୁତ୍ତଂ ''ପଚ୍ଛାଜାତପଚ୍ଚଯେ ଅସତି ସନ୍ତାନଟ୍ଠିତିହେତୁକଭାୱଂ ଆଗଚ୍ଛନ୍ତସ୍ସା''ତି, ତସ୍ମା ସନ୍ତାନପ୍ପୱତ୍ତସ୍ସ ହେତୁଭାୱୁପଗମନେ ଇମସ୍ସ ବ୍ୟାପାରୋତି ନ କୋଚି ୱିରୋଧୋ।

୧୯। ପଟିସନ୍ଧିଯଂ ଚକ୍ଖାଦିୱତ୍ଥୂନଂ ଅସମ୍ଭୱତୋ, ସତି ଚ ସମ୍ଭୱେ ତଂତଂୱିଞ୍ଞାଣାନଂ ପଚ୍ଚଯଭାୱାନୁପଗମନତୋ, ହଦଯୱତ୍ଥୁନୋ ଚ ପଟିସନ୍ଧିୱିଞ୍ଞାଣେନ ସହୁପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ପୁରେଜାତକତାଭାୱତୋ ୱୁତ୍ତଂ ''ଛୱତ୍ଥୂନି ପୱତ୍ତିଯ''ନ୍ତି। ''ପଞ୍ଚାରମ୍ମଣାନି ପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣୱୀଥିଯା''ତି ଚ ଇଦଂ ଆରମ୍ମଣପୁରେଜାତନିଦ୍ଦେସେ ଆଗତଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ପଞ୍ହାୱାରେ ପନ ''ସେକ୍ଖା ୱା ପୁଥୁଜ୍ଜନା ୱା ଚକ୍ଖୁଂ ଅନିଚ୍ଚତୋ ଦୁକ୍ଖତୋ ଅନତ୍ତତୋ ୱିପସ୍ସନ୍ତୀ''ତ୍ୟାଦିନା (ପଟ୍ଠା। ୧।୧।୪୨୪) ଅୱିସେସେନ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଚକ୍ଖାଦୀନମ୍ପି ଗହିତତ୍ତା ଧମ୍ମାରମ୍ମଣମ୍ପି ଆରମ୍ମଣପୁରେଜାତଂ ମନୋୱିଞ୍ଞାଣୱୀଥିଯା ଲବ୍ଭତି। ଅତ୍ଥତୋ ହେତଂ ସିଦ୍ଧଂ, ଯଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଧମ୍ମାରମ୍ମଣଂ ଗହେତ୍ୱା ମନୋଦ୍ୱାରିକୱୀଥି ପୱତ୍ତତି, ତଂ ତସ୍ସ ଆରମ୍ମଣପୁରେଜାତଂ ହୋତୀତି।

୨୨। ପକତିଯା ଏୱ ପଚ୍ଚଯନ୍ତରରହିତେନ ଅତ୍ତନୋ ସଭାୱେନେୱ ଉପନିସ୍ସଯୋ ପକତୂପନିସ୍ସଯୋ। ଆରମ୍ମଣାନନ୍ତରେହି ଅସଂମିସ୍ସୋ ପୁଥଗେୱ କୋଚି ଉପନିସ୍ସଯୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଅଥ ୱା ପକତୋ ଉପନିସ୍ସଯୋ ପକତୂପନିସ୍ସଯୋ। ପକତୋତି ଚେତ୍ଥ ପ-କାରୋ ଉପସଗ୍ଗୋ, ସୋ ଅତ୍ତନୋ ଫଲସ୍ସ ଉପ୍ପାଦନସମତ୍ଥଭାୱେନ ସନ୍ତାନେ ନିପ୍ଫାଦିତଭାୱଂ, ଆସେୱିତଭାୱଞ୍ଚ ଦୀପେତି, ତସ୍ମା ଅତ୍ତନୋ ସନ୍ତାନେ ନିପ୍ଫନ୍ନୋ ରାଗାଦି, ସଦ୍ଧାଦି, ଉପସେୱିତୋ ୱା ଉତୁଭୋଜନାଦି ପକତୂପନିସ୍ସଯୋ। ତଥା ଚେୱ ନିଦ୍ଦିସତି।

୨୩।ଗରୁକତନ୍ତି ଗରୁଂ କତ୍ୱା ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖିତଂ। ତଥା ହି ''ଦାନଂ ଦତ୍ୱା ସୀଲଂ ସମାଦିଯିତ୍ୱା ଉପୋସଥକମ୍ମଂ କତ୍ୱା ତଂ ଗରୁଂ କତ୍ୱା ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖତୀ''ତ୍ୟାଦିନା (ପଟ୍ଠା। ୧।୧।୪୧୩) ଦାନସୀଲୋପୋସଥକମ୍ମପୁବ୍ବେକତସୁଚିଣ୍ଣଝାନଗୋତ୍ରଭୁୱୋଦାନମଗ୍ଗାଦୀନି ଗରୁଂ କତ୍ୱା ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣୱସେନ ଅସ୍ସ ନିଦ୍ଦେସୋ ପୱତ୍ତୋ।

୨୪। ''ପୁରିମା ପୁରିମା କୁସଲା ଖନ୍ଧା ପଚ୍ଛିମାନଂ ପଚ୍ଛିମାନଂ କୁସଲାନଂ ଖନ୍ଧାନଂ ଉପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ''ତ୍ୟାଦିନା (ପଟ୍ଠା। ୧।୧।୪୨୩) ନଯେନ ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚଯେନ ସଦ୍ଧିଂ ନାନତ୍ତଂ ଅକତ୍ୱା ଅନନ୍ତରୂପନିସ୍ସଯସ୍ସ ଆଗତତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ ''ଅନନ୍ତରନିରୁଦ୍ଧା''ତ୍ୟାଦି। ଏୱଂ ସନ୍ତେପି ଅତ୍ତନୋ ଅନନ୍ତରଂ ଅନୁରୂପଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦୱସେନ ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚଯୋ, ବଲୱକାରଣୱସେନ ଅନନ୍ତରୂପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯୋତି ଅଯମେତେସଂ ୱିସେସୋ।

୨୫। ଯଥାରହଂ ଅଜ୍ଝତ୍ତଞ୍ଚ ବହିଦ୍ଧା ଚ ରାଗାଦଯୋ…ପେ… ସେନାସନଞ୍ଚାତି ଯୋଜନା। ରାଗାଦଯୋ ହି ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ ନିପ୍ଫାଦିତା, ପୁଗ୍ଗଲାଦଯୋ ବହିଦ୍ଧା ସେୱିତା। ତଥା ହି ୱୁତ୍ତଂ ଆଚରିଯେନ –

''ରାଗସଦ୍ଧାଦଯୋ ଧମ୍ମା, ଅଜ୍ଝତ୍ତମନୁୱାସିତା;

ସତ୍ତସଙ୍ଖାରଧମ୍ମା ଚ, ବହିଦ୍ଧୋପନିସେୱିତା''ତି। (ନାମ। ପରି। ୮୨୭);

ଅଥ ୱା ଅଜ୍ଝତ୍ତଞ୍ଚ ବହିଦ୍ଧା ଚ କୁସଲାଦିଧମ୍ମାନନ୍ତି ଯଥାଠିତୱସେନେୱ ଯୋଜନା ଅତ୍ତନୋ ହି ରାଗାଦଯୋ ଚ ଅତ୍ତନୋ କୁସଲାଦିଧମ୍ମାନଂ କଲ୍ୟାଣମିତ୍ତସ୍ସ ସଦ୍ଧାଦିକେ ନିସ୍ସାଯ କୁସଲଂ କରୋନ୍ତାନଂ ପରେସଞ୍ଚ ନିସ୍ସଯା ହୋନ୍ତି।

ତତ୍ଥ କାମରାଗାଦଯୋ ନିସ୍ସାଯ କାମଭୱାଦୀସୁ ନିବ୍ବତ୍ତନତ୍ଥଂ, ରାଗାଦିୱୂପସମତ୍ଥଞ୍ଚ ଦାନସୀଲୋପୋସଥଜ୍ଝାନାଭିଞ୍ଞାୱିପସ୍ସନାମଗ୍ଗଭାୱନା, ରାଗାଦିହେତୁକା ଚ ଉପରୂପରିରାଗାଦଯୋ ହୋନ୍ତୀତି ଯଥାରହଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଯଂ ଯଞ୍ହି ନିସ୍ସାଯ ଯସ୍ସ ଯସ୍ସ ସମ୍ଭୱୋ, ତଂ ତଂ ତସ୍ସ ତସ୍ସ ପକତୂପନିସ୍ସଯୋ ହୋତି। ପଚ୍ଚଯମହାପଦେସୋ ହେସ, ଯଦିଦଂ ''ଉପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯୋ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତଥା ଚାହ ''ବହୁଧା ହୋତି ପକତୂପନିସ୍ସଯୋ''ତି। ସଦ୍ଧାଦଯୋତି ସୀଲସୁତଚାଗପଞ୍ଞା। ଅତ୍ତନୋ ସଦ୍ଧାଦିକଞ୍ହି ଉପନିସ୍ସାଯ ଅତ୍ତନୋ ଦାନସୀଲାଦଯୋ, ତଥା କଲ୍ୟାଣମିତ୍ତାନଂ ସଦ୍ଧାଦଯୋ ଉପନିସ୍ସାଯ ପରେସଞ୍ଚ ଦାନସୀଲାଦଯୋ ହୋନ୍ତୀତି ପାକଟମେତଂ। ସୁଖଂ ଦୁକ୍ଖନ୍ତି କାଯିକଂ ସୁଖଂ ଦୁକ୍ଖଂ। ପୁଗ୍ଗଲୋତି କଲ୍ୟାଣମିତ୍ତାଦିପୁଗ୍ଗଲୋ। ଭୋଜନନ୍ତି ସପ୍ପାଯାଦିଭୋଜନଂ, ଉତୁପି ତାଦିସୋୱ।

୨୭। ''ଅଧିପତି…ପେ… ପଚ୍ଚଯା ହୋନ୍ତୀ''ତି ସଙ୍ଖେପେନ ୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ୱିତ୍ଥାରେତୁଂ ''ତତ୍ଥ ଗରୁକତମାରମ୍ମଣ''ନ୍ତ୍ୟାଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଗରୁକତମାରମ୍ମଣନ୍ତି ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଅସ୍ସାଦାଦିନା ଗରୁକତଂ ଆରମ୍ମଣଂ। ତଞ୍ହି ଝାନମଗ୍ଗଫଲୱିପସ୍ସନାନିବ୍ବାନାଦିଭେଦଂ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଅସ୍ସାଦାଦିମଗ୍ଗଫଲାଦିଧମ୍ମେ ଅତ୍ତାଧୀନେ କରୋତୀତି ଆରମ୍ମଣାଧିପତି ନାମ। ଗରୁକାତବ୍ବତାମତ୍ତେନ ଆରମ୍ମଣାଧିପତି। ଗରୁକତୋପି ବଲୱକାରଣଟ୍ଠେନ ଆରମ୍ମଣୂପନିସ୍ସଯୋତି ଅଯମେତେସଂ ୱିସେସୋ। ସହଜାତା…ପେ… ନାମରୂପାନନ୍ତି ଛନ୍ଦଚିତ୍ତୱୀରିଯୱୀମଂସାନଂ, ୱସେନ ଚତୁବ୍ବିଧୋପି ସହଜାତାଧିପତି ଯଥାରହଂ ସହଜାତନାମରୂପାନଂ ପୱତ୍ତିଯଂଯେୱ ସହଜାତାଧିପତିୱସେନ ପଚ୍ଚଯୋ।

୨୮। ରୂପଧମ୍ମସ୍ସ ଅରୂପଧମ୍ମଂ ପତି ସହଜାତପଚ୍ଚଯତା ପଟିସନ୍ଧିଯଂ ୱତ୍ଥୁୱସେନ ୱୁତ୍ତାତି ଆହ ''ୱତ୍ଥୁୱିପାକା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞ''ନ୍ତି –

୩୦। ଯସ୍ମା ପନ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞୁପତ୍ଥମ୍ଭନୱସେନେୱ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚଯତା, ନ ସହଜାତମତ୍ତତୋତି ପୱତ୍ତିଯଂ ରୂପଂ ନାମାନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚଯୋ ନ ହୋତି, ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ ''ଚିତ୍ତଚେତସିକା ଧମ୍ମା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞ''ନ୍ତି। ତଥା ଉପାଦାରୂପାନି ଚ ଭୂତରୂପାନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚଯା ନ ହୋନ୍ତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ''ମହାଭୂତା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞ''ନ୍ତି।

୩୧। ନନୁ ଚ ''ଅରୂପିନୋ ଆହାରା ସହଜାତାନଂ ନାମରୂପାନ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ଏୱଞ୍ଚ ସତି ଅସଞ୍ଞୀନଂ ସହଜାତାହାରସ୍ସ ଅସମ୍ଭୱତୋ ''ସବ୍ବେ ସତ୍ତା ଆହାରଟ୍ଠିତିକା''ତି କଥମିଦଂ ନୀଯତୀତି? ୱୁଚ୍ଚତେ – ମନୋସଞ୍ଚେତନାହାରୱସପ୍ପୱତ୍ତସ୍ସ କମ୍ମସ୍ସ , ତଂସହଗତାନମ୍ପି ୱା ସେସାହାରାନଂ କମ୍ମୂପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯେହି ପଚ୍ଚଯତ୍ତପରିଯାଯଂ ଗହେତ୍ୱା ସବ୍ବସତ୍ତାନଂ ଆହାରଟ୍ଠିତିକତା ୱୁତ୍ତା, ନ ଆହାରପଚ୍ଚଯଭାୱତୋତି।

୩୨। ''ପଞ୍ଚ ପସାଦା''ତ୍ୟାଦୀସୁ ନନୁ ଇତ୍ଥିନ୍ଦ୍ରିଯପୁରିସିନ୍ଦ୍ରିଯା ନ ଗହିତାତି? ସଚ୍ଚଂ ନ ଗହିତା। ଯଦିପି ତେସଂ ଲିଙ୍ଗାଦୀହି ଅନୁୱତ୍ତନୀଯତା ଅତ୍ଥି, ସା ପନ ନ ପଚ୍ଚଯଭାୱତୋ। ଯଥା ହି ଜୀୱିତାହାରା ଯେସଂ ପଚ୍ଚଯା ହୋନ୍ତି, ତେସଂ ଅନୁପାଲକା ଉପତ୍ଥମ୍ଭକା ଅତ୍ଥି, ଅୱିଗତପଚ୍ଚଯଭୂତା ଚ ହୋନ୍ତି, ନ ଏୱଂ ଇତ୍ଥିପୁରିସଭାୱା ଲିଙ୍ଗାଦୀନଂ କେନଚି ଉପକାରେନ ଉପକାରା ହୋନ୍ତି। କେୱଲଂ ପନ ଯଥାସକେହେୱ କମ୍ମାଦିପଚ୍ଚଯେହି ପୱତ୍ତମାନଂ ଲିଙ୍ଗାଦୀନଂ ଯଥା ଇତ୍ଥାଦିଗ୍ଗହଣସ୍ସ ପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ହୋତି, ତତୋ ଅଞ୍ଞେନାକାରେନ ତଂ-ସହିତସନ୍ତାନେ ଅପ୍ପୱତ୍ତିତୋ ଲିଙ୍ଗାଦୀହି ଅନୁୱତ୍ତନୀଯତା, ଇନ୍ଦ୍ରିଯତା ଚ ନେସଂ ୱୁଚ୍ଚତି, ତସ୍ମା ନ ତେସଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋ।

୩୩। ଯେସଂ ନାମାନଂ ଚକ୍ଖାଦୀନଂ ଅବ୍ଭନ୍ତରତୋ ନିକ୍ଖମନ୍ତାନଂ ୱିଯ ପୱତ୍ତାନଂ, ଯେସଞ୍ଚ ରୂପାନଂ ନାମସନ୍ନିସ୍ସଯେନେୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନାନଂ ସମ୍ପଯୋଗାସଙ୍କା ହୋତି, ତେସମେୱ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯତା। ରୂପାନଂ ପନ ରୂପେହି ସାସଙ୍କା ନତ୍ଥି। ୱତ୍ଥୁସନ୍ନିସ୍ସଯେନେୱ ଜାଯନ୍ତାନଂ ୱିସଯଭାୱମତ୍ତଂ ଆରମ୍ମଣନ୍ତି ତେନାପି ତେସଂ ସମ୍ପଯୋଗାସଙ୍କା ନତ୍ଥୀତି ଯେସଂ ସମ୍ପଯୋଗାସଙ୍କା ଅତ୍ଥି, ତେସମେୱ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯତାପି ୱୁତ୍ତାତି ଆହ ''ଓକ୍କନ୍ତିକ୍ଖଣେ ୱତ୍ଥୂ''ତ୍ୟାଦି।

୩୪।ସବ୍ବଥା ସବ୍ବାକାରେନ ଯଥାରହଂ ନାମୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ ତିୱିଧଂ ସହଜାତଂ, ଦୁୱିଧଂ ପୁରେଜାତଂ, ଏକୱିଧଂ ପଚ୍ଛାଜାତଞ୍ଚ ପଚ୍ଚଯଜାତଂ, ଆହାରେସୁ କବଳୀକାରୋ ଆହାରୋ, ରୂପଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯନ୍ତି ଅଯଂ ପଞ୍ଚୱିଧୋପି ଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯୋ, ଅୱିଗତପଚ୍ଚଯୋ ଚ ହୋତି। ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନସଭାୱେନ ଅତ୍ଥିଭାୱେନ ତାଦିସସ୍ସେୱ ଧମ୍ମସ୍ସ ଉପତ୍ଥମ୍ଭକତ୍ତା ଅତ୍ଥିଭାୱାଭାୱେନ ଅନୁପକାରକାନମେୱ ଅତ୍ଥିଭାୱେନ ଉପକାରକତା ଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯଭାୱୋତି ନତ୍ଥି ନିବ୍ବାନସ୍ସ ସବ୍ବଦା ଭାୱିନୋ ଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯତା, ଅୱିଗତପଚ୍ଚଯତା ଚ। ଉପ୍ପାଦାଦିଯୁତ୍ତାନଂ ୱା ନତ୍ଥିଭାୱୋପକାରକତାୱିରୁଦ୍ଧୋ, ୱିଗତଭାୱୋପକାରକତାୱିରୁଦ୍ଧୋ ଚ ଉପକାରକଭାୱୋ ଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯତାଦିକାତି ନ ତସ୍ସ ତପ୍ପଚ୍ଚଯତ୍ତପ୍ପସଙ୍ଗୋ। ରୂପଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯଞ୍ଚେତ୍ଥ ଓଜା ୱିଯ ଠିତିକ୍ଖଣେୱ ଉପକାରକତ୍ତା ସହଜାତପଚ୍ଚଯେସୁ ନ ଗଯ୍ହତୀତି ୱିସୁଂ ୱୁତ୍ତଂ।

୩୫। ଇଦାନି ସବ୍ବେପି ପଚ୍ଚଯା ସଙ୍ଖେପତୋପି ଚତୁଧାୟେୱାତି ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଆରମ୍ମଣୂ…ପେ… ଗଚ୍ଛନ୍ତୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ନ ହି ସୋ କୋଚି ପଚ୍ଚଯୋ ଅତ୍ଥି, ଯୋ ଚିତ୍ତଚେତସିକାନଂ ଆରମ୍ମଣଭାୱଂ ନ ଗଚ୍ଛେଯ୍ଯ, ସକସକପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ଚ ଉପନିସ୍ସଯଭାୱଂ ନ ଗଚ୍ଛତି, କମ୍ମହେତୁକତ୍ତା ଚ ଲୋକପ୍ପୱତ୍ତିଯା ଫଲହେତୂପଚାରୱସେନ ସବ୍ବେପି କମ୍ମସଭାୱଂ ନାତିୱତ୍ତନ୍ତି, ତେ ଚ ପରମତ୍ଥତୋ ଲୋକସମ୍ମୁତିୱସେନ ଚ ୱିଜ୍ଜମାନାୟେୱାତି ସବ୍ବେପି ଚତୂସୁ ସମୋଧାନଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି।

୩୬। ଇଦାନି ଯଂ ୱୁତ୍ତଂ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ''ସହଜାତରୂପ''ନ୍ତି, ତଂ ସବ୍ବଂ ନ ଅୱିସେସତୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବନ୍ତି ଦସ୍ସେତୁଂ ''ସହଜାତରୂପ''ନ୍ତ୍ୟାଦି ୱୁତ୍ତଂ। ପଟିସନ୍ଧିଯଞ୍ହି ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନରୂପାଭାୱତୋ ପୱତ୍ତିଯଂ କମ୍ମସମୁଟ୍ଠାନାନଞ୍ଚ ଚିତ୍ତଚେତସିକେହି ସହୁପ୍ପତ୍ତିନିଯମାଭାୱତୋ ସହଜାତରୂପନ୍ତି ସବ୍ବତ୍ଥାପି ପୱତ୍ତେ ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନାନଂ ରୂପାନଂ, ପଟିସନ୍ଧିଯଂ କଟତ୍ତାରୂପସଙ୍ଖାତକମ୍ମଜରୂପାନଞ୍ଚ ୱସେନ ଦୁୱିଧଂ ହୋତି। କମ୍ମସ୍ସ କଟତ୍ତା ନିବ୍ବତ୍ତମାନାନି ରୂପାନି

କଟତ୍ତାରୂପାନି।

୩୭।ଇତି ଏୱଂ ୱୁତ୍ତନଯେନ ସମ୍ପତ୍ତା ଯଥାସମ୍ଭୱଂ ତେକାଲିକା ଅନନ୍ତରସମନନ୍ତରଆସେୱନନତ୍ଥିୱିଗତୱସେନ ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ଅତୀତକାଲିକାନଂ, କମ୍ମପଚ୍ଚଯସ୍ସ ଅତୀତୱତ୍ତମାନୱସେନ ଦ୍ୱିକାଲିକସ୍ସ, ଆରମ୍ମଣଅଧିପତିଉପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯାନଂ ତିକାଲିକାନଂ , ଇତରେସଂ ପନ୍ନରସନ୍ନଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନକାଲିକାନଞ୍ଚ ୱସେନ କାଲତ୍ତଯୱନ୍ତୋ, ନିବ୍ବାନପଣ୍ଣତ୍ତିୱସେନ କାଲୱିମୁତ୍ତା ଚ, ଚକ୍ଖାଦିରାଗାଦିସଦ୍ଧାଦିୱସେନ ଅଜ୍ଝତ୍ତିକା ଚ, ପୁଗ୍ଗଲୌତୁଭୋଜନାଦିୱସେନ ତତୋ ବହିଦ୍ଧା ଚ, ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନଭାୱେନ ସଙ୍ଖତା ଚ, କଥା ତପ୍ପଟିପକ୍ଖଭାୱେନ ଅସଙ୍ଖତା ଚ ଧମ୍ମା ପଞ୍ଞତ୍ତିନାମରୂପାନଂ ୱସେନ ସଙ୍ଖେପତୋ ତିୱିଧା ଠିତା ସବ୍ବଥା ପଟ୍ଠାନେ ଅନନ୍ତନଯସମନ୍ତପଟ୍ଠାନେ ପକରଣେ ଚତୁୱୀସତିସଙ୍ଖାତା ପଚ୍ଚଯା ନାମାତି ଯୋଜନା।

୩୮।ତତ୍ଥାତି ତେସୁ ପଞ୍ଞତ୍ତିନାମରୂପେସୁ।

ପଟ୍ଠାନନଯୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପଞ୍ଞତ୍ତିଭେଦୱଣ୍ଣନା

୩୯। ୱଚନୀଯୱାଚକଭେଦା ଦୁୱିଧା ପଞ୍ଞତ୍ତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ପଞ୍ଞାପିଯତ୍ତା’’ତ୍ୟାଦି। ପଞ୍ଞାପିଯତ୍ତାତି ତେନ ତେନ ପକାରେନ ଞାପେତବ୍ବତ୍ତା, ଇମିନା ରୂପାଦିଧମ୍ମାନଂ ସମୂହସନ୍ତାନାଦିଅୱତ୍ଥାୱିସେସାଦିଭେଦା ସମ୍ମୁତିସଚ୍ଚଭୂତା ଉପାଦାପଞ୍ଞତ୍ତିସଙ୍ଖାତା ଅତ୍ଥପଞ୍ଞତ୍ତି ୱୁତ୍ତା। ସା ହି ନାମପଞ୍ଞତ୍ତିଯା ପଞ୍ଞାପୀଯତି। ପଞ୍ଞାପନତୋତି ପକାରେହି ଅତ୍ଥପଞ୍ଞତ୍ତିଯା ଞାପନତୋ। ଇମିନା ହି ପଞ୍ଞାପେତୀତି ‘‘ପଞ୍ଞତ୍ତୀ’’ତି ଲଦ୍ଧନାମାନଂ ଅତ୍ଥାନଂ ଅଭିଧାନସଙ୍ଖାତା ନାମପଞ୍ଞତ୍ତି ୱୁତ୍ତା।

୪୦।ଭୂତପରିଣାମାକାରମୁପାଦାଯାତି ପଥୱାଦିକାନଂ ମହାଭୂତାନଂ ପବନ୍ଧୱସେନ ପୱତ୍ତମାନାନଂ ପତ୍ଥଟସଙ୍ଗହତାଦିଆକାରେନ ପରିଣାମାକାରଂ ପରିଣତଭାୱସଙ୍ଖାତଂ ଆକାରଂ ଉପାଦାଯ ନିସ୍ସଯଂ କତ୍ୱା। ତଥା ତଥାତି ଭୂମାଦିୱସେନ। ଭୂମିପବ୍ବତାଦିକାତି ଭୂମିପବ୍ବତରୁକ୍ଖାଦିକା ସନ୍ତାନପଞ୍ଞତ୍ତି। ସମ୍ଭାରସନ୍ନିୱେସାକାରନ୍ତି ଦାରୁମତ୍ତିକାତନ୍ତାଦୀନଂ ସମ୍ଭାରାନଂ ଉପକରଣାନଂ ସନ୍ନିୱେସାକାରଂ ରଚନାୱିସିଟ୍ଠଂତଂସଣ୍ଠାନାଦିଆକାରଂ। ରଥସକଟାଦିକାତି ରଥସକଟଗାମଘଟପଟାଦିକା ସମୂହପଞ୍ଞତ୍ତି। ଚନ୍ଦାୱଟ୍ଟନାଦିକନ୍ତି ଚନ୍ଦିମସୂରିଯନକ୍ଖତ୍ତାନଂ ସିନେରୁଂ ପଦକ୍ଖିଣୱସେନ ଉଦଯାଦିଆୱଟ୍ଟନାକାରଂ। ଦିସାକାଲାଦିକାତି ପୁରତ୍ଥିମଦିସାଦିକା ଦିସାପଞ୍ଞତ୍ତି, ପୁବ୍ବଣ୍ହାଦିକା କାଲପଞ୍ଞତ୍ତି, ମାସୋତୁୱେସାଖମାସାଦିକା ତଂତଂନାମୱିସିଟ୍ଠା ମାସାଦିପଞ୍ଞତ୍ତି ଚ। ଅସମ୍ଫୁଟ୍ଠାକାରନ୍ତି ତଂତଂରୂପକଲାପେହି ଅସମ୍ଫୁଟ୍ଠଂ ସୁସିରାଦିଆକାରଂ। କୂପଗୁହାଦିକା ତି କୂପଗୁହଛିଦ୍ଦାଦିକା ଆକାସପଞ୍ଞତ୍ତି। ତଂତଂଭୂତନିମିତ୍ତନ୍ତି ପଥୱୀକସିଣାଦିତଂତଂଭୂତନିମିତ୍ତଂ। ଭାୱନାୱିସେସନ୍ତି ପରିକମ୍ମାଦିଭେଦଂ ଭାୱନାଯ ପବନ୍ଧୱିସେସଂ। କସିଣନିମିତ୍ତାଦିକାତି କସିଣାସୁଭନିମିତ୍ତାଦିଭେଦା ଯୋଗୀନଂ ଉପଟ୍ଠିତା ଉଗ୍ଗହପଟିଭାଗାଦିଭେଦା ନିମିତ୍ତପଞ୍ଞତ୍ତି। ଏୱମାଦିପ୍ପଭେଦାତି କସିଣୁଗ୍ଘାଟିମାକାସନିରୋଧକସିଣାଦିଭେଦା ଚ। ଅତ୍ଥଚ୍ଛାଯାକାରେନାତି ପରମତ୍ଥଧମ୍ମସ୍ସ ଛାଯାକାରେନ ପଟିଭାଗାକାରେନ।

୪୧।ନାମନାମକମ୍ମାଦିନାମେନାତି ନାମଂ ନାମକମ୍ମଂ ନାମଧେଯ୍ୟଂ ନିରୁତ୍ତି ବ୍ୟଞ୍ଜନଂ ଅଭିଲାପୋତି ଇମେହି ଛହି ନାମେହି। ତତ୍ଥ ଅତ୍ଥେସୁ ନମତୀତି ନାମଂ। ତଂ ଅନ୍ୱତ୍ଥରୁଳ୍ହୀୱସେନ ଦୁୱିଧଂ, ସାମଞ୍ଞଗୁଣକିରିଯାଯଦିଚ୍ଛାୱସେନ ଚତୁବ୍ବିଧଂ। ନାମମେୱ ନାମକମ୍ମଂ। ତଥା ନାମଧେଯ୍ୟଂ। ଅକ୍ଖରଦ୍ୱାରେନ ଅତ୍ଥଂ ନୀହରିତ୍ୱା ୱତ୍ତି କଥନଂ ନିରୁତ୍ତି, ଅତ୍ଥଂ ବ୍ୟଞ୍ଜଯତୀତି ବ୍ୟଞ୍ଜନଂ। ଅଭିଲପତୀତି ଅଭିଲାପୋ, ସଦ୍ଦଗତଅକ୍ଖରସନ୍ନିୱେସକ୍କମୋ। ସା ପନାଯଂ ନାମପଞ୍ଞତ୍ତି ୱିଜ୍ଜମାନଅୱିଜ୍ଜମାନତଦୁଭଯସଂଯୋଗୱସେନ ଛବ୍ବିଧା ହୋତୀତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ୱିଜ୍ଜମାନପଞ୍ଞତ୍ତୀ’’ତ୍ୟାଦି ୱୁତ୍ତଂ, ଏତାଯ ପଞ୍ଞାପେନ୍ତୀତି ‘‘ରୂପୱେଦନା’’ତ୍ୟାଦିନା ପକାସେନ୍ତି।

୪୨।ଉଭିନ୍ନନ୍ତି ୱିଜ୍ଜମାନାୱିଜ୍ଜମାନାନଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ। ପଞ୍ଚାଭିଞ୍ଞା, ଆସୱକ୍ଖଯଞାଣନ୍ତି ଛ ଅଭିଞ୍ଞା ଅସ୍ସାତି ଛଳଭିଞ୍ଞୋ। ଏତ୍ଥ ଚ ଅଭିଞ୍ଞାନଂ ୱିଜ୍ଜମାନତ୍ତା, ତପ୍ପଟିଲାଭିନୋ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଅୱିଜ୍ଜମାନତ୍ତା ଚ ଅଯଂ ୱିଜ୍ଜମାନେନ ଅୱିଜ୍ଜମାନପଞ୍ଞତ୍ତି ନାମ। ତଥା ଇତ୍ଥିଯା ଅୱିଜ୍ଜମାନତ୍ତା, ସଦ୍ଦସ୍ସ ଚ ୱିଜ୍ଜମାନତ୍ତା ଇତ୍ଥିସଦ୍ଦୋତି ଅୱିଜ୍ଜମାନେନ ୱିଜ୍ଜମାନପଞ୍ଞତ୍ତି। ପସାଦଚକ୍ଖୁନୋ, ତନ୍ନିସ୍ସିତୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଚ ୱିଜ୍ଜମାନତ୍ତା ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣନ୍ତି ୱିଜ୍ଜମାନେନ ୱିଜ୍ଜମାନପଞ୍ଞତ୍ତି। ରଞ୍ଞୋ ଚ ପୁତ୍ତସ୍ସ ଚ ସମ୍ମୁତିସଚ୍ଚଭୂତତ୍ତା ରାଜପୁତ୍ତୋତି ଅୱିଜ୍ଜମାନେନ ଅୱିଜ୍ଜମାନପଞ୍ଞତ୍ତି।

୪୩।ୱଚୀଘୋସାନୁସାରେନାତି ଭୂମିପବ୍ବତରୂପୱେଦନାଦିୱଚୀମଯସଦ୍ଦସ୍ସ ଅନୁସାରେନ ଅନୁଗମନେନ ଅନୁସ୍ସରଣେନ ଆରମ୍ମଣକରଣେନ ପୱତ୍ତାଯ ସୋତୱିଞ୍ଞାଣୱୀଥିଯା ପୱତ୍ତିତୋ ଅନନ୍ତରଂ ଉପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ମନୋଦ୍ୱାରସ୍ସ ନାମଚିନ୍ତନାକାରପ୍ପୱତ୍ତସ୍ସ ମନୋଦ୍ୱାରିକୱିଞ୍ଞାଣସନ୍ତାନସ୍ସ ‘‘ଇଦମୀଦିସସ୍ସ

ଅତ୍ଥସ୍ସ ନାମ’’ନ୍ତି ପୁଙ୍କେଯେୱ ଗହିତସଙ୍କେତୋପନିସ୍ସୟସ୍ସ ଗୋଚରା ଆରମ୍ମଣଭୂତା ତତୋ ନାମଗ୍ଗହଣତୋ ପରଂ ୟସ୍ସା ସମ୍ମୁତିପରମତ୍ଥୱିସୟାୟ ନାମପଞ୍ଞତ୍ତିୟା ଅନୁସାରେନ ଅନୁଗମନେନ ଅତ୍ଥା ସମ୍ମୁତିପରମତ୍ଥଭେଦା ୱିଞ୍ଞାୟନ୍ତି, ସାୟଂ ଭୂମିପଚ୍ଚତରୂପୱେଦନାଦିକା ପଞ୍ଞାପେତବ୍ବତ୍ଥପଞ୍ଞାପିକା ଲୋକସଙ୍କେତେନ ନିମ୍ମିତା ଲୋକୱୋହାରେନ ସିଦ୍ଧା, ମନୋଦ୍ୱାରଗ୍ଗହିତା ଅକ୍ଖରାୱଲିଭୂତା ପଞ୍ଞତ୍ତି ୱିଞ୍ଞେୟ୍ୟା ପଞ୍ଞାପନତୋ ପଞ୍ଞତ୍ତିସଙ୍ଖାତା ନାମପଞ୍ଞତ୍ତୀତି ୱିଞ୍ଞେୟ୍ୟା।

ଏତ୍ଥ ଚ ସୋତୱିଞ୍ଞାଣୱୀଥିୟା ଅନନ୍ତରଭାୱିନିଂ ମନୋଦ୍ୱାରିକୱୀଥିମ୍ପି ସୋତୱିଞ୍ଞାଣୱୀଥିଗ୍ଗହଣେନେୱ ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା ‘‘ସୋତୱିଞ୍ଞାଣୱୀଥିୟା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଘଟାଦିସଦ୍ଦଞ୍ହି ସୁଣନ୍ତସ୍ସ ଏକମେକଂ ସଦ୍ଦଂ ଆରବ୍ଭ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାତୀତାରମ୍ମଣୱସେନ ଦ୍ୱେ ଦ୍ୱେ ଜୱନୱାରା, ବୁଦ୍ଧିୟା ଗହିତନାମପଣ୍ଣତ୍ତିଭୂତଂ ଅକ୍ଖରାୱଲିମାରବ୍ଭ ଏକୋତି ଏୱଂ ସୋତୱିଞ୍ଞାଣୱୀଥିୟା ଅନନ୍ତରାୟ ଅତୀତସଦ୍ଦାରମ୍ମଣାୟ ଜୱନୱୀଥିୟା ଅନନ୍ତରଂ ନାମପଞ୍ଞତ୍ତିୟା ଗହଣଂ, ତତୋ ପରଂ ଅତ୍ଥାୱବୋଧୋତି ଆଚରିୟା।

ପଞ୍ଞତ୍ତିଭେଦୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଇତି ଅଭିଧମ୍ମତ୍ଥୱିଭାୱିନିୟା ନାମ ଅଭିଧମ୍ମତ୍ଥସଙ୍ଗହୱଣ୍ଣନାୟ

ପଚ୍ଚୟପରିଚ୍ଛେଦୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। କମ୍ମଟ୍ଠାନପରିଚ୍ଛେଦୱଣ୍ଣନା

୧।ଇତୋ ପଞ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସତୋ ପରଂ ନୀୱରଣାନଂ ସମନନ୍ତରେନ ସମଥସଙ୍ଖାତାନଂ, ଅନିଚ୍ଚାଦିୱିୱିଧାକାରତୋ ଦସ୍ସନଟ୍ଠେନ ୱିପସ୍ସନାସଙ୍ଖାତାନଞ୍ଚ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଭାୱନାନଂ ଦୁୱିଧମ୍ପି କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ଦୁୱିଧଭାୱନାକମ୍ମସ୍ସ ପୱତ୍ତିଟ୍ଠାନତାଯ କମ୍ମଟ୍ଠାନଭୂତମାରମ୍ମଣଂ ଉତ୍ତରୁତ୍ତରଯୋଗକମ୍ମସ୍ସ ପଦଟ୍ଠାନତାଯ କମ୍ମଟ୍ଠାନଭୂତଂ ଭାୱନାୱୀଥିଞ୍ଚ ଯଥାକ୍କମଂ ସମଥୱିପସ୍ସନାନୁକ୍କମେନ ପୱକ୍ଖାମୀତି ଯୋଜନା।

ସମଥକମ୍ମଟ୍ଠାନଂ

ଚରିତଭେଦୱଣ୍ଣନା

୩। ରାଗୋ ୱ ଚରିତା ପକତୀତି ରାଗଚରିତା। ଏୱଂ ଦୋସଚରିତାଦଯୋପି। ଚରିତସଙ୍ଗହୋତି ମୂଲଚରିତୱସେନ ପୁଗ୍ଗଲସଙ୍ଗହୋ, ସଂସଗ୍ଗୱସେନ ପନ ତେସଟ୍ଠି ଚରିତା ହୋନ୍ତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହି –

''ରାଗାଦିକେ ତିକେ ସତ୍ତ, ସତ୍ତ ସଦ୍ଧାଦିକେ ତିକେ;

ଏକଦ୍ୱିତିକମୂଲମ୍ହି, ମିସ୍ସତୋ ସତ୍ତସତ୍ତକ''ନ୍ତି।

ଏତ୍ଥ ହି ରାଗଚରିତା ଦୋସଚରିତା ମୋହଚରିତା ରାଗଦୋସଚରିତା ରାଗମୋହଚରିତା ଦୋସମୋହଚରିତା ରାଗଦୋସମୋହଚରିତାତି ଏୱଂ ରାଗାଦିକେ ତିକେ ସତ୍ତକମେକଂ। ତଥା ସଦ୍ଧାଚରିତା ବୁଦ୍ଧିଚରିତା ୱିତକ୍କଚରିତା ସଦ୍ଧାବୁଦ୍ଧିଚରିତା ସଦ୍ଧାବୁଦ୍ଧିୱିତକ୍କଚରିତା ବୁଦ୍ଧିୱିତକ୍କଚରିତା ସଦ୍ଧାବୁଦ୍ଧିୱିତକ୍କଚରିତାତି ସଦ୍ଧାଦିକେପି ତିକେ ଏକନ୍ତି ଏୱଂ ଦ୍ୱେ ତିକେ ଅମିସ୍ସେତ୍ୱା ଚୁଦ୍ଦସ ଚରିତା ହୋନ୍ତି। ରାଗାଦିତିକେ ପନ ଏକଦ୍ୱିତିକମୂଲୱସେନ ସଦ୍ଧାଦିତିକେନ ସହ ଯୋଜିତେ ରାଗସଦ୍ଧାଚରିତା ରାଗବୁଦ୍ଧିଚରିତା ରାଗୱିତକ୍କଚରିତା ରାଗସଦ୍ଧାବୁଦ୍ଧିଚରିତା ରାଗସଦ୍ଧାୱିତକ୍କଚରିତା ରାଗବୁଦ୍ଧିୱିତକ୍କଚରିତା ରାଗସଦ୍ଧାବୁଦ୍ଧିୱିତକ୍କଚରିତାତି ରାଗମୂଲନଯେ ଏକଂ ସତ୍ତକଂ, ତଥା ''ଦୋସସଦ୍ଧାଚରିତା ଦୋସବୁଦ୍ଧିଚରିତା ଦୋସୱିତକ୍କଚରିତା''ତ୍ୟାଦିନା ଦୋସମୂଲନଯେପି ଏକଂ, ''ମୋହସଦ୍ଧାଚରିତା''ତ୍ୟାଦିନା ମୋହମୂଲନଯେପି ଏକନ୍ତି ଏୱଂ ଏକମୂଲନଯେ ସତ୍ତକତ୍ତଯଂ ହୋତି। ଯଥା ଚେତ୍ଥ, ଏୱଂ ଦ୍ୱିମୂଲକନଯେପି ''ରାଗଦୋସସଦ୍ଧାଚରିତା ରାଗଦୋସବୁଦ୍ଧିଚରିତା ରାଗଦୋସୱିତକ୍କଚରିତା''ତ୍ୟାଦିନା ସତ୍ତକତ୍ତଯଂ। ତିମୂଲକନଯେ ପନ ''ରାଗଦୋସମୋହସଦ୍ଧାଚରିତା''ତ୍ୟାଦିନା ଏକଂ ସତ୍ତକନ୍ତି ଏୱଂ ମିସ୍ସତୋ ସତ୍ତସତ୍ତକୱସେନ ଏକୂନପଞ୍ଞାସ ଚରିତା ହୋନ୍ତି। ଇତି ଇମା ଏକୂନପଞ୍ଞାସ, ପୁରିମା ଚ ଚୁଦ୍ଦସାତି ତେସଟ୍ଠି ଚରିତା ଦଟ୍ଠବ୍ବା। କେଚି ପନ ଦିଟ୍ଠିଯା ସଦ୍ଧିଂ ''ଚତୁସଟ୍ଠୀ''ତି ୱଣ୍ଣେନ୍ତି।

ଚରିତଭେଦୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଭାୱନାଭେଦୱଣ୍ଣନା

୪। ଭାୱନାଯ ପଟିସଙ୍ଖାରକମ୍ମଭୂତା, ଆଦିକମ୍ମଭୂତା ୱା ପୁବ୍ବଭାଗଭାୱନା ପରିକମ୍ମଭାୱନା ନାମ। ନୀୱରଣୱିକ୍ଖମ୍ଭନତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଗୋତ୍ରଭୂପରିଯୋସାନା କାମାୱଚରଭାୱନା ଉପଚାରଭାୱନା ନାମ। ଅପ୍ପନାଯ ସମୀପଚାରିତ୍ତା ଗାମୂପଚାରାଦଯୋ ୱିଯ। ମହଗ୍ଗତଭାୱପ୍ପତ୍ତା ଅପ୍ପନାଭାୱନା ନାମ ଅପ୍ପନାସଙ୍ଖାତୱିତକ୍କପମୁଖତ୍ତା । ସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମେହି ଆରମ୍ମଣେ ଅପ୍ପେନ୍ତୋ ୱିଯ ପୱତ୍ତତୀତି ୱିତକ୍କୋ ଅପ୍ପନା। ତଥା ହି ସୋ ''ଅପ୍ପନା ବ୍ୟପ୍ପନା''ତି (ଧ। ସ। ୭) ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋ। ତପ୍ପମୁଖତାୱସେନ ପନ ସବ୍ବେପି ମହଗ୍ଗତାନୁତ୍ତରଝାନଧମ୍ମା ''ଅପ୍ପନା''ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି।

ଭାୱନାଭେଦୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ନିମିତ୍ତଭେଦୱଣ୍ଣନା

୫। ପରିକମ୍ମସ୍ସ ନିମିତ୍ତଂ ଆରମ୍ମଣତ୍ତାତି ପରିକମ୍ମନିମିତ୍ତଂ, କସିଣମଣ୍ଡଲାଦି। ତଦେୱ ଚକ୍ଖୁନା ଦିଟ୍ଠଂ ୱିଯ ମନସା ଉଗ୍ଗହେତବ୍ବଂ ନିମିତ୍ତଂ, ଉଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତସ୍ସ ୱା ନିମିତ୍ତନ୍ତି ଉଗ୍ଗହନିମିତ୍ତଂ। ତପ୍ପଟିଭାଗଂ ୱଣ୍ଣାଦିକସିଣଦୋସରହିତଂ ନିମିତ୍ତଂ ଉପଚାରପ୍ପନାନଂ ଆରମ୍ମଣତ୍ତାତି ପଟିଭାଗନିମିତ୍ତଂ।

୬। ପଥୱୀଯେୱ କସିଣଂ ଏକଦେସେ ଅଟ୍ଠତ୍ୱା ଅନନ୍ତସ୍ସ ଫରିତବ୍ବତାଯ ସକଲଟ୍ଠେନାତି ପଥୱୀକସିଣଂ, କସିଣମଣ୍ଡଲଂ। ପଟିଭାଗନିମିତ୍ତଂ, ତଦାରମ୍ମଣଞ୍ଚ ଝାନଂ 'ପଥୱୀକସିଣ'ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ତଥା ଆପୋକସିଣାଦୀସୁପି। ତତ୍ଥ ପଥୱାଦୀନି ଚତ୍ତାରି ଭୂତକସିଣାନି। ନୀଲାଦୀନି ଚତ୍ତାରି ୱଣ୍ଣକସିଣାନି, ପରିଚ୍ଛିନ୍ନାକାସୋ ଆକାସକସିଣଂ, ଚନ୍ଦାଦିଆଲୋକୋ ଆଲୋକକସିଣନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

୭। ଉଦ୍ଧଂ ଧୁମାତଂ ସୂନଂ ଛୱସରୀରଂ ଉଦ୍ଧୁମାତଂ, ତଦେୱ କୁଚ୍ଛିତଟ୍ଠେନୌଦ୍ଧୁମାତକଂ। ଏୱଂ ସେସେସୁପି। ସେତରତ୍ତାଦିନା ୱିମିସ୍ସିତଂ ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ନୀଲୱଣ୍ଣଂ ଛୱସରୀରଂ ୱିନୀଲକଂ ୱିସେସତୋ ନୀଲକନ୍ତି କତ୍ୱା। ୱିସ୍ସୱନ୍ତପୁବ୍ବକଂ ୱିପୁବ୍ବକଂ। ମଜ୍ଝେ ଦ୍ୱିଧା ଛିନ୍ନଂ ୱିଚ୍ଛିଦ୍ଦକଂ। ସୋଣସିଙ୍ଗାଲାଦୀହି ୱିୱିଧାକାରେନ ଖାଯିତଂ ୱିକ୍ଖାଯିତକଂ। ସୋଣସିଙ୍ଗାଲାଦୀହି ୱିୱିଧେନାକାରେନ ଖଣ୍ଡିତ୍ୱା ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଖିତ୍ତଂ ୱିକ୍ଖିତ୍ତକଂ। କାକପଦାଦିଆକାରେନ ସତ୍ଥେନ ହନିତ୍ୱା ୱିୱିଧଂ ଖିତ୍ତଂ ହତୱିକ୍ଖିତ୍ତକଂ। ଲୋହିତପଗ୍ଘରଣକଂ ଲୋହିତକଂ। କିମିକୁଲପଗ୍ଘରଣକଂ ପୁଳୱକଂ। ଅନ୍ତମସୋ ଏକମ୍ପି ଅଟ୍ଠି ଅଟ୍ଠିକଂ।

୮। ଅନୁ ଅନୁ ସରଣଂ ଅନୁସ୍ସତି, ଅରହତାଦିବୁଦ୍ଧଗୁଣାରମ୍ମଣା ଅନୁସ୍ସତି ବୁଦ୍ଧାନୁସ୍ସତି। ସ୍ୱାକ୍ଖାତତାଦିଧମ୍ମଗୁଣାରମ୍ମଣା ଅନୁସ୍ସତି ଧମ୍ମାନୁସ୍ସତି। ସୁପ୍ପଟିପନ୍ନତାଦିସଂଘଗୁଣାରମ୍ମଣା ଅନୁସ୍ସତି ସଂଘାନୁସ୍ସତି। ଅଖଣ୍ଡତାଦିନା ସୁପରିସୁଦ୍ଧସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ ସୀଲଗୁଣସ୍ସ ଅନୁସ୍ସରଣଂ ସୀଲାନୁସ୍ସତି। ୱିଗତମଲମଚ୍ଛେରତାଦିୱସେନ ଅତ୍ତନୋ ଚାଗାନୁସ୍ସରଣଂ ଚାଗାନୁସ୍ସତି। ''ଯେହି ସଦ୍ଧାଦୀହି ସମନ୍ନାଗତା ଦେୱା ଦେୱତ୍ତଂ ଗତା, ତାଦିସା ଗୁଣା ମଯ୍ହି ସନ୍ତୀ''ତି ଏୱଂ ଦେୱତା ସକ୍ଖିଟ୍ଠାନେ ଠପେତ୍ୱା ଅତ୍ତନୋ ସଦ୍ଧାଦିଗୁଣାନୁସ୍ସରଣଂ ଦେୱତାନୁସ୍ସତି। ସବ୍ବଦୁକ୍ଖୂପସମଭୂତସ୍ସ ନିବ୍ବାନସ୍ସ ଗୁଣାନୁସ୍ସରଣଂ ଉପସମାନୁସ୍ସତି। ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯୁପଚ୍ଛେଦଭୂତସ୍ସ ମରଣସ୍ସ ଅନୁସ୍ସରଣଂ ମରଣାନୁସ୍ସତି। କେସାଦିକାଯକୋଟ୍ଠାସେ ଗତା ପୱତ୍ତା ସତି କାଯଗତାସତି। ଆନଞ୍ଚ ଅପାନଞ୍ଚ ଆନାପାନଂ, ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସା, ତଦାରମ୍ମଣା ସତି ଆନାପାନସ୍ସତି।

୯। ମିଜ୍ଜତି ସିନିଯ୍ହତୀତି ମେତ୍ତା, ମିତ୍ତେସୁ ଭୱାତି ୱା ମେତ୍ତା, ସା ସତ୍ତାନଂ ହିତସୁଖୂପସଂହରଣଲକ୍ଖଣା। ପରଦୁକ୍ଖାପନଯନକାମତାଲକ୍ଖଣା କରୁଣା। ପରସମ୍ପତ୍ତିପମୋଦଲକ୍ଖଣା ମୁଦିତା। ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠେସୁ ମଜ୍ଝତ୍ତାକାରପ୍ପୱତ୍ତିଲକ୍ଖଣା ଉପେକ୍ଖା। ଅପ୍ପମାଣସତ୍ତାରମ୍ମଣତ୍ତା ଅପ୍ପମଞ୍ଞା। ଉତ୍ତମୱିହାରଭାୱତୋ, ଉତ୍ତମାନଂ ୱା ୱିହାରଭାୱତୋ ବ୍ରହ୍ମୱିହାରୋ।

୧୦। ଗମନପରିଯେସନପରିଭୋଗାଦିପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣୱସେନ କବଳୀକାରାହାରେ ପଟିକୂଲନ୍ତି ପୱତ୍ତା ସଞ୍ଞା ଆହାରେ ପଟିକୂଲସଞ୍ଞା।

୧୧। ପଥୱୀଧାତୁଆଦୀନଂ ଚତୁନ୍ନଂ ଧାତୂନଂ ସଲକ୍ଖଣତୋ କେସାଦିସସମ୍ଭାରାଦିତୋ ଚ ୱୱତ୍ଥାନଂ ଚତୁଧାତୁୱୱତ୍ଥାନଂ।

୧୨। ଅରୂପେ ଆରମ୍ମଣେ ପୱତ୍ତା ଆରୁପ୍ପା।

ନିମିତ୍ତଭେଦୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସପ୍ପାଯଭେଦୱଣ୍ଣନା

୧୩। ଇଦାନି ତସ୍ସ ତସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଚରିତାନୁକୂଲକମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଚରିତାସୁ ପନା''ତ୍ୟାଦିମାହ। ରାଗୋ ୱ ଚରିତଂ ପକତି ଏତସ୍ସାତି ରାଗଚରିତୋ, ରାଗବହୁଲୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ, ରାଗସ୍ସ ଉଜୁୱିପଚ୍ଚନୀକଭାୱତୋ ଅସୁଭକମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ତସ୍ସ ସପ୍ପାଯଂ। ଆନାପାନଂ ମୋହଚରିତସ୍ସ, ୱିତକ୍କଚରିତସ୍ସ ଚ ସପ୍ପାଯଂ ବୁଦ୍ଧିୱିସଯଭାୱେନ ମୋହପ୍ପଟିପକ୍ଖତ୍ତା, ୱିତକ୍କସନ୍ଧାୱନସ୍ସ ନିୱାରକତ୍ତା ଚ। ଛ ବୁଦ୍ଧାନୁସ୍ସତିଆଦଯୋ ସଦ୍ଧାଚରିତସ୍ସ ସପ୍ପାଯା ସଦ୍ଧାୱୁଦ୍ଧିହେତୁଭାୱତୋ।

୧୭।ମରଣୌପସମସଞ୍ଞାୱୱତ୍ଥାନାନି ବୁଦ୍ଧିଚରିତସ୍ସ ସପ୍ପାଯାନି ଗମ୍ଭୀରଭାୱତୋ ବୁଦ୍ଧିଯା ଏୱ ୱିସଯତ୍ତା।

୧୮।ସେସାନୀତି ଚତୁବ୍ବିଧଭୂତକସିଣଆକାସଆଲୋକକସିଣଆରୁପ୍ପଚତୁକ୍କୱସେନ ଦସୱିଧାନି। ତତ୍ଥାପୀତି ତେସୁ ଦସସୁ କମ୍ମଟ୍ଠାନେସୁ। ପୁଥୁଲଂ ମୋହଚରିତସ୍ସ ସପ୍ପାଯଂ ସମ୍ବାଧେ ଓକାସେ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଭିଯ୍ୟୋସୋମତ୍ତାଯ ସମ୍ମୁଯ୍ହନତୋ। ଖୁଦ୍ଦକଂ ୱିତକ୍କଚରିତସ୍ସ ସପ୍ପାଯଂ ମହନ୍ତାରମ୍ମଣସ୍ସ ୱିତକ୍କସନ୍ଧାୱନପଚ୍ଚଯତ୍ତା। ଉଜୁୱିପଚ୍ଚନୀକତୋ ଚେୱ ଅତିସପ୍ପାଯତାଯ ଚେତଂ ୱୁତ୍ତଂ। ରାଗାଦୀନଂ ପନ ଅୱିକ୍ଖମ୍ଭିକା, ସଦ୍ଧାଦୀନଂ ୱା ଅନୁପକାରିକା କସିଣାଦିଭାୱନା ନାମ ନତ୍ଥି।

ସପ୍ପାଯଭେଦୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଭାୱନାଭେଦୱଣ୍ଣନା

୧୯ ।ସବ୍ବତ୍ଥାପୀତି ଚତ୍ତାଲୀସକମ୍ମଟ୍ଠାନେସୁପି ନହି ଅପ୍ପନା, ବୁଦ୍ଧଗୁଣାଦୀନଂ ପରମତ୍ଥଭାୱତୋ, ଅନେକୱିଧତ୍ତା, ଏକସ୍ସପି ଗମ୍ଭୀରଭାୱତୋ ଚ। ବୁଦ୍ଧାନୁସ୍ସତିଆଦୀସୁ ଦସସୁ କମ୍ମଟ୍ଠାନେସୁ ଅପ୍ପନାୱସେନ ସମାଧିସ୍ସ ପତିଟ୍ଠାତୁଂ ଅସକ୍କୁଣେୟ୍ୟତ୍ତା ଅପ୍ପନାଭାୱଂ ଅପ୍ପତ୍ୱା ସମାଧି ଉପଚାରଭାୱେନ ପତିଟ୍ଠାତି। ଲୋକୁତ୍ତରସମାଧି, ପନ ଦୁତିୟଚତୁତ୍ଥାରୁପ୍ପସମାଧି ଚ ସଭାୱଧମ୍ମେପି ଭାୱନାୱିସେସୱସେନ ଅପ୍ପନଂ ପାପୁଣାତି। ୱିସୁଦ୍ଧିଭାୱନାନୁକ୍କମୱସେନ ହି ଲୋକୁତ୍ତରୋ ଅପ୍ପନଂ ପାପୁଣାତି। ଆରମ୍ମଣସମତିକ୍କମଭାୱନାୱସେନ ଆରୁପ୍ପସମାଧି। ଅପ୍ପନାପ୍ପତ୍ତସ୍ସେୱ ହି ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନସମାଧିନୋ ଆରମ୍ମଣସମତିକ୍କମନମତ୍ତଂ ହୋତି।

୨୧। ପଞ୍ଚପି ଝାନାନି ଏତେସମତ୍ଥି, ତତ୍ଥ ନିୟୁତ୍ତାନୀତି ୱା ପଞ୍ଚକଜ୍ଝାନିକାନି।

୨୨। ଅସୁଭଭାୱନାୟ ପଟିକୂଲାରମ୍ମଣତ୍ତା ଚଣ୍ଡସୋତାୟ ନଦିୟା ଅରିତ୍ତବଲେନ ନାୱା ୱିୟ ୱିତକ୍କବଲେନେୱ ତତ୍ଥ ଚିତ୍ତଂ ପୱତ୍ତତୀତି ଅସୁଭକମ୍ମଟ୍ଠାନେ ଅୱିତକ୍କଜ୍ଝାନାସମ୍ଭୱତୋ "ପଠମଜ୍ଝାନିକା"ତି ୱୁତ୍ତଂ।

୨୩। ମେତ୍ତାକରୁଣାମୁଦିତାନଂ ଦୋମନସ୍ସସହଗତବ୍ୟାପାଦୱିହିଂସାନଭିରତୀନଂ ପହାୟକତ୍ତା ଦୋମନସ୍ସପ୍ପଟିପକ୍ଖେନ ସୋମନସ୍ସେନେୱ ସହଗତତା ୟୁତ୍ତାତି "ମେତ୍ତାଦୟୋ ତୟୋ ଚତୁକ୍କଜ୍ଝାନିକା"ତି ୱୁତ୍ତା।

୨୪। "ସବ୍ବେ ସତ୍ତା ସୁଖିତା ହୋନ୍ତୁ, ଦୁକ୍ଖା ମୁଚ୍ଚନ୍ତୁ, ଲଦ୍ଧସୁଖସମ୍ପତ୍ତିତୋ ମା ୱିଗଚ୍ଛନ୍ତୂ"ତି ମେତ୍ତାଦିୱସପ୍ପୱତ୍ତବ୍ୟାପାରତ୍ତୟଂ ପହାୟ କମ୍ମସ୍ସକତାଦସ୍ସନେନ ସତ୍ତେସୁ ମଜ୍ଝତ୍ତାକାରପ୍ପୱତ୍ତଭାୱନାନିବ୍ବତ୍ତାୟ ତତ୍ରମଜ୍ଝତ୍ତୁପେକ୍ଖାୟ ବଲୱତରତ୍ତା ଉପେକ୍ଖାବ୍ରହ୍ମୱିହାରସ୍ସ ସୁଖସହଗତାସମ୍ଭୱତୋ "ଉପେକ୍ଖା ପଞ୍ଚମଜ୍ଝାନିକା"ତି ୱୁତ୍ତା।

ଭାୱନାଭେଦୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଗୋଚରଭେଦୱଣ୍ଣନା

୨୬।ୟଥାରହନ୍ତି ତଂତଂଆରମ୍ମଣାନୁରୂପତୋ। କସ୍ସଚି ଆରମ୍ମଣସ୍ସ ଅପରିଚ୍ଛିନ୍ନତ୍ତତାୟ "ପରିୟାୟେନା"ତି ୱୁତ୍ତଂ।

୨୭। କସିଣାସୁଭକୋଟ୍ଠାସାନାପାନସ୍ସତୀସ୍ୱେୱ ହି ପରିଚ୍ଛିନ୍ନନିମିତ୍ତସମ୍ଭୱୋତି।

୨୮।ପଥୱୀମଣ୍ଡଲାଦୀସୁ ନିମିତ୍ତଂ ଉଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତସ୍ସାତି ଆଦିମ୍ହି ତାୱ ଚତୁପାରିସୁଦ୍ଧିସୀଲଂ ୱିସୋଧେତ୍ୱା ଦସୱିଧଂ ପଲିବୋଧଂ ଉପଚ୍ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା ପିୟଗରୁଭାୱନୀୟାଦିଗୁଣସମନ୍ନାଗତଂ କଲ୍ୟାଣମିତ୍ତଂ ଉପସଙ୍କମିତ୍ୱା ଅତ୍ତନୋ ଚରିୟାନୁକୂଲଂ କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ଗହେତ୍ୱା ଅଟ୍ଠାରସୱିଧଂ ଅନନୁରୂପୱିହାରଂ ପହାୟ ପଞ୍ଚଙ୍ଗସମନ୍ନାଗତେ ଅନୁରୂପୱିହାରେ ୱିହରନ୍ତସ୍ସ କେସନଖଚ୍ଛେଦନାଦିଖୁଦ୍ଦକପଲିବୋଧୁପଚ୍ଛେଦଂ କତ୍ୱା କସିଣମଣ୍ଡଲାଦୀନି ପୁରତୋ କତ୍ୱା ଆନାପାନକୋଟ୍ଠାସାଦୀସୁ ଚିତ୍ତଂ ଠପେତ୍ୱା ନିସୀଦିତ୍ୱା "ପଥୱୀ ପଥୱୀ"ତ୍ୟାଦିନା ତଂତଂଭାୱନାନୁକ୍କମେନ ପଥୱୀକସିଣାଦୀସୁ ତଂତଦାରମ୍ମଣେସୁ ନିମିତ୍ତଂ ଉଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତସ୍ସ। ଅୟମେତ୍ଥ ସଙ୍ଖେପୋ। ୱିତ୍ଥାରତୋ ପନ ଭାୱନା ୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗତୋ (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୧।୫୪ ଆଦୟୋ) ଗହେତବ୍ବା। ଦୁୱିଧମ୍ପି ହି ଭାୱନାୱିଧାନଂ ଇଧ ଆଚରିୟେନ ଅତିସଙ୍ଖେପତୋ ୱୁତ୍ତଂ, ତଦତ୍ଥଦସ୍ସନତ୍ଥଞ୍ଚ ୱିତ୍ଥାରନୟେ ଆହରିୟମାନେ ଅତିପ୍ପପଞ୍ଚୋ ସିୟାତି ମୟମ୍ପି ତଂ ନ ୱିତ୍ଥାରେସ୍ସାମ। ୟଦା ପନ ତଂ ନିମିତ୍ତଂ ଚିତ୍ତେନ ସମୁଗ୍ଗହିତନ୍ତି ଏୱଂ ପୱତ୍ତାନୁପୁବ୍ବଭାୱନାୱସେନ ୟଦା ତଂ ପରିକମ୍ମନିମିତ୍ତଂ ଚିତ୍ତେନ ସମ୍ମା ଉଗ୍ଗହିତଂ ହୋତି। ମନୋଦ୍ୱାରସ୍ସ ଆପାଥମାଗତନ୍ତି ଚକ୍ଖୁଂ ନିମ୍ମୀଲେତ୍ୱା, ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ଗନ୍ତ୍ୱା ୱା ମନସି କରୋନ୍ତସ୍ସ କସିଣମଣ୍ଡଲସଦିସମେୱ ହୁତ୍ୱା ମନୋଦ୍ୱାରିକଜୱନାନଂ ଆପାଥଂ ଆଗତଂ ହୋତି।

୨୯।ସମାଧିୟତୀତି ୱିସେସତୋ ଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତାପତ୍ତିୟା ସମାହିତା ହୋତି।

୩୦। ଚିତ୍ତସମାଧାନୱସେନ ପୁଗ୍ଗଲୋପି ସମାହିତୋୟେୱାତି ୱୁତ୍ତଂ "ତଥା ସମାହିତସ୍ସା"ତି। ତପ୍ପଟିଭାଗନ୍ତି ଉଗ୍ଗହନିମିତ୍ତସଦିସଂ, ତତୋୟେୱ ହି ତଂ "ପଟିଭାଗନିମିତ୍ତ"ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ତଂ ପନ ଉଗ୍ଗହନିମିତ୍ତତୋ ଅତିପରିସୁଦ୍ଧଂ ହୋତି। ୱତ୍ଥୁଧମ୍ମୱିମୁଚ୍ଚିତନ୍ତି ପରମତ୍ଥଧମ୍ମତୋ ୱିମୁତ୍ତଂ, ୱତ୍ଥୁଧମ୍ମତୋ ୱା କସିଣମଣ୍ଡଲଗତକସିଣଦୋସତୋ ୱିନିମୁତ୍ତଂ। ଭାୱନାୟ ନିବ୍ବତ୍ତା ଭାୱନାମୟଂ। ସମପ୍ପିତନ୍ତି ସୁଟ୍ଠୁ ଅପ୍ପିତଂ।

୩୧।ତତୋ ପଟ୍ଠାଯାତି ପଟିଭାଗନିମିତ୍ତୁପ୍ପତ୍ତିତୋ ପଟ୍ଠାଯ।

୩୩। ପଞ୍ଚସୁ ଝାନଙ୍ଗେସୁ ଏକେକାରମ୍ମଣେ ଉପ୍ପନ୍ନାୱଜ୍ଜନାନନ୍ତରଂ ଚତୁପଞ୍ଚଜୱନକତିପଯଭୱଙ୍ଗତୋ ପରଂ ଅଗନ୍ତ୍ୱା ଅପରାପରଂ ଝାନଙ୍ଗାୱଜ୍ଜନସମତ୍ଥତା ଆୱଜ୍ଜନୱସିତା ନାମ। ସମାପଜ୍ଜିତୁକାମତାନନ୍ତରଂ କତିପଯଭୱଙ୍ଗତୋ ପରଂ ଅଗନ୍ତ୍ୱା ଉପ୍ପନ୍ନାୱଜ୍ଜନାନନ୍ତରଂ ସମାପଜ୍ଜିତୁଂ ସମତ୍ଥତା ସମାପଜ୍ଜନୱସିତା ନାମ। ସେତୁ ୱିଯ ସୀଘସୋତାଯ ନଦିଯା ଓଘଂ ଭୱଙ୍ଗୱେଗଂ ଉପଚ୍ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା ଯଥାପରିଚ୍ଛିନ୍ନକାଲଂ ଝାନଂ ଠପେତୁଂ ସମତ୍ଥତା ଭୱଙ୍ଗପାତତୋ ରକ୍ଖଣଯୋଗ୍ଗତା ଅଧିଟ୍ଠାନୱସିତା ନାମ। ଯଥା ପରିଚ୍ଛିନ୍ନକାଲଂ ଅନତିକ୍କମିତ୍ୱା ଝାନତୋ ୱୁଟ୍ଠାନସମତ୍ଥତା ୱୁଟ୍ଠାନୱସିତା ନାମ। ଅଥ ୱା ଯଥାପରିଚ୍ଛିନ୍ନକାଲତୋ ଉଦ୍ଧଂ ଗନ୍ତୁଂ ଅଦତ୍ୱା ଠପନସମତ୍ଥତା ଅଧିଟ୍ଠାନୱସିତା ନାମ। ଯଥାପରିଚ୍ଛିନ୍ନକାଲତୋ ଅନ୍ତୋ ଅୱୁଟ୍ଠହିତ୍ୱା ଯଥାକାଲୱସେନେୱ ୱୁଟ୍ଠାନସମତ୍ଥତା ୱୁଟ୍ଠାନୱସିତା ନାମାତି ଅଲମତିପ୍ପପଞ୍ଚେନ। ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣୱସିତା ପନ ଆୱଜ୍ଜନୱସିତାଯ ଏୱ ସିଦ୍ଧା। ଆୱଜ୍ଜନାନନ୍ତରଜୱନାନେୱ ହି ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଜୱନାନି ନାମ। ୱିତକ୍କାଦିଓଳାରିକଙ୍ଗଂ ପହାନାଯାତି ଦୁତିଯଜ୍ଝାନାଦୀହି ୱିତକ୍କାଦିଓଳାରିକଙ୍ଗାନଂ ଝାନକ୍ଖଣେ ଅନୁପ୍ପାଦାଯ। ପଦହତୋତି ପରିକମ୍ମଂ କରୋନ୍ତସ୍ସ। ତସ୍ସ ପନ ଉପଚାରଭାୱନା ନିପ୍ଫନ୍ନା ନାମ ହୋତି ୱିତକ୍କାଦୀସୁ ନିକନ୍ତିୱିକ୍ଖମ୍ଭନତୋ ପଟ୍ଠାଯାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଯଥାରହନ୍ତି ତଂତଂଝାନିକକସିଣାଦିଆରମ୍ମଣାନୁରୂପଂ।

୩୬। ଆକାସକସିଣସ୍ସ ଉଗ୍ଘାଟେତୁଂ ଅସକ୍କୁଣେଯ୍ୟତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ ''ଆକାସୱଜ୍ଜିତେସୂ''ତି। କସିଣନ୍ତି କସିଣପଟିଭାଗନିମିତ୍ତଂ। ଉଗ୍ଘାଟେତ୍ୱାତି ଅମନସିକାରୱସେନ ଉଦ୍ଧରିତ୍ୱା। ଅନନ୍ତୱସେନ ପରିକମ୍ମଂ କରୋନ୍ତସ୍ସାତି ''ଅନନ୍ତଂ ଆକାସଂ, ଅନନ୍ତଂ ଆକାସ''ନ୍ତି ଆକାସଂ ଆରବ୍ଭ ପରିକମ୍ମଂ କରୋନ୍ତସ୍ସ, ନ ପନ କେୱଲଂ ''ଅନନ୍ତଂ ଅନନ୍ତ''ନ୍ତି। ଏୱଂ ୱିଞ୍ଞାଣଞ୍ଚାଯତନେପି। ''ଅନନ୍ତ''ନ୍ତି ଅୱତ୍ୱାପି ''ଆକାସୋ ଆକାସୋ (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୧। ୨୭୬), ୱିଞ୍ଞାଣଂ ୱିଞ୍ଞାଣ''ନ୍ତି (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୧।୨୮୧) ମନସି କାତୁଂ ୱଟ୍ଟତୀତି ଆଚରିଯା।

୩୯।''ସନ୍ତମେତଂ, ପଣୀତମେତ''ନ୍ତି ପରିକମ୍ମଂ କରୋନ୍ତସ୍ସାତି ଅଭାୱମତ୍ତାରମ୍ମଣତାଯ ''ଏତଂ ସନ୍ତଂ, ଏତଂ ପଣୀତ''ନ୍ତି ଭାୱେନ୍ତସ୍ସ।

୪୦।ଅୱସେସେସୁ ଚାତି କସିଣାଦୀହି ସହ ଅପ୍ପନାୱହକମ୍ମଟ୍ଠାନତୋ ଅୱସେସେସୁ ବୁଦ୍ଧାନୁସ୍ସତିଆଦୀସୁ ଅଟ୍ଠସୁ , ସଞ୍ଞାୱୱତ୍ଥାନେସୁ ଚାତି ଦସସୁ କମ୍ମଟ୍ଠାନେସୁ। ପରିକମ୍ମଂ କତ୍ୱାତି ''ସୋ ଭଗୱା ଇତିପି ଅରହଂ, ଇତିପି ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ''ତ୍ୟାଦିନା (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୧।୧୨୪) ୱୁତ୍ତୱିଧାନେନ ପରିକମ୍ମଂ କତ୍ୱା। ସାଧୁକମୁଗ୍ଗହିତେତି ବୁଦ୍ଧାଦିଗୁଣନିନ୍ନପୋଣପବ୍ଭାରଚିତ୍ତତାୱସେନ ସୁଟ୍ଠୁ ଉଗ୍ଗହିତେ। ପରିକମ୍ମଞ୍ଚ ସମାଧିଯତୀତି ପରିକମ୍ମଭାୱନା ସମାହିତା ନିପ୍ଫଜ୍ଜତି। ଉପଚାରୋ ଚ ସମ୍ପଜ୍ଜତୀତି ନୀୱରଣାନି ୱିକ୍ଖମ୍ଭେନ୍ତୋ ଉପଚାରସମାଧି ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି।

୪୧।ଅଭିଞ୍ଞାୱସେନପୱତ୍ତମାନନ୍ତି ଅଭିୱିସେସତୋ ଜାନନଟ୍ଠେନ ଅଭିଞ୍ଞାସଙ୍ଖାତଂ ଇଦ୍ଧିୱିଧାଦିପଞ୍ଚଲୋକିଯାଭିଞ୍ଞାୱସେନ ପୱତ୍ତମାନଂ, ଅଭିଞ୍ଞାପାଦକପଞ୍ଚମଜ୍ଝାନା ୱୁଟ୍ଠହିତ୍ୱାତି କସିଣାନୁଲୋମାଦୀହି ଚୁଦ୍ଦସହାକାରେହି (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୨।୩୬୫) ଚିତ୍ତଂ ପରିଦମେତ୍ୱା ଅଭିନୀହାରକ୍ଖମଂ କତ୍ୱା ଉପେକ୍ଖେକଗ୍ଗତାଯୋଗତୋ ଅନୁରୂପତ୍ତା ଚ ରୂପାୱଚରପଞ୍ଚମଜ୍ଝାନମେୱ ଅଭିଞ୍ଞାନଂ ପାଦକଂ ପତିଟ୍ଠାଭୂତଂ ପଥୱାଦିକସିଣାରମ୍ମଣଂ ପଞ୍ଚମଜ୍ଝାନଂ, ତଂ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ତତୋ ୱୁଟ୍ଠାଯ। ଅଧିଟ୍ଠେଯ୍ୟାଦିକମାୱଜ୍ଜେତ୍ୱାତି ଇଦ୍ଧିୱିଧଞାଣସ୍ସ ପରିକମ୍ମକାଲେ ଅଧିଟ୍ଠାତବ୍ବଂ ୱିକୁବ୍ବନୀଯଂ ସତାଦିକଂ କୋମାରରୂପାଦିକଂ, ଦିବ୍ବସୋତସ୍ସ ପରିକମ୍ମକାଲେ ଥୂଲସୁଖୁମଭେଦଂ ସଦ୍ଦଂ, ଚେତୋପରିଯଞାଣସ୍ସ ପରିକମ୍ମକାଲେ ପରସ୍ସ ହଦଯଙ୍ଗତୱଣ୍ଣଦସ୍ସନେନ ସରାଗାଦିଭେଦଂ ଚିତ୍ତଂ, ପୁବ୍ବେନିୱାସାନୁସ୍ସତିଞାଣସ୍ସ ପରିକମ୍ମସମଯେ ପୁରିମଭୱେସୁ ଚୁତିଚିତ୍ତାଦିଭେଦଂ ପୁବ୍ବେ ନିୱୁତ୍ଥକ୍ଖନ୍ଧଂ, ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁସ୍ସ ପରିକମ୍ମସମଯେ ଓଭାସଫରିତଟ୍ଠାନଗତଂ ରୂପଂ ୱା ଆୱଜ୍ଜେତ୍ୱା।

ପରିକମ୍ମଂ କରୋନ୍ତସ୍ସାତି ''ସତଂ ହୋମି, ସହସ୍ସଂ ହୋମୀ''ତ୍ୟାଦିନା ପରିକମ୍ମଂ କରୋନ୍ତସ୍ସ। ରୂପାଦୀସୂତି ପରିକମ୍ମୱିସଯଭୂତେସୁ ରୂପପାଦକଜ୍ଝାନସଦ୍ଦପରଚିତ୍ତପୁବ୍ବେନିୱୁତ୍ଥକ୍ଖନ୍ଧାଦିଭେଦେସୁ ଆରମ୍ମଣେସୁ। ଏତ୍ଥ ହି ଇଦ୍ଧିୱିଧଞାଣସ୍ସ ତାୱ ପାଦକଜ୍ଝାନଂ, କାଯୋ, ରୂପାଦିଅଧିଟ୍ଠାନେ ରୂପାଦୀନି ଚାତି ଛ ଆରମ୍ମଣାନି । ତତ୍ଥ ପାଦକଜ୍ଝାନଂ ଅତୀତମେୱ, କାଯୋ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନୋ, ଇତରଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନମନାଗତଂ ୱା। ଦିବ୍ବସୋତସ୍ସ ପନ ସଦ୍ଦୋଯେୱ, ସୋ ଚ ଖୋ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନୋ। ପରଚିତ୍ତୱିଜାନନାଯ ପନ ଅତୀତେ ସତ୍ତଦିୱସେସୁ, ଅନାଗତେ ସତ୍ତଦିୱସେସୁ ଚ ପୱତ୍ତଂ ପରିତ୍ତାଦୀସୁ ଯଂ କିଞ୍ଚି ଟିକାଲିକଂ ଚିତ୍ତମେୱ ଆରମ୍ମଣଂ ହୋତୀତି ମହାଅଟ୍ଠକଥାଚରିଯା (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୨।୪୧୬; ଧ। ସ। ଅଟ୍ଠ। ୧୪୩୪)।

ସଙ୍ଗହକାରା ପନ ''ଚତ୍ତାରୋପି ଖନ୍ଧା''ତି (ଧ। ସ। ଅଟ୍ଠ। ୧୪୩୪) ୱଦନ୍ତି, କଥଂ ପନସ୍ସା ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଚିତ୍ତାରମ୍ମଣତା, ନନୁ ଚ ଆୱଜ୍ଜନାଯ ଗହିତମେୱ ଇଦ୍ଧିଚିତ୍ତସ୍ସ ଆରମ୍ମଣଂ ହୋତି, ଆୱଜ୍ଜନାଯ ଚ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଚିତ୍ତମାରମ୍ମଣଂ କତ୍ୱା ନିରୁଜ୍ଝମାନାଯ ତଂସମକାଲମେୱ ପରସ୍ସ ଚିତ୍ତମ୍ପି ନିରୁଜ୍ଝତୀତି ଆୱଜ୍ଜନଜୱନାନଂ କାଲୱସେନ ଏକାରମ୍ମଣତା ନ ସିଯା, ମଗ୍ଗଫଲୱୀଥିତୋ ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ଆୱଜ୍ଜନଜୱନାନଂ କଥଞ୍ଚ ନାନାରମ୍ମଣତା ନ ଅଧିପ୍ପେତାତି?

ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ (ୱିସୁଦ୍ଧି. ୨।୪୧୬; ଧ. ସ. ଅଟ୍ଠ. ୧୪୩୪) ତାୱ ସନ୍ତତିଅଦ୍ଧାପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାରମ୍ମଣତା ଯୋଜିତା। ଆନନ୍ଦାଚରିଯୋ (ଧ. ସ. ମୂଲଟୀ. ୧୪୩୪ ଥୋକ ୱିସଦିସଂ) ପନ ଭଣତି ''ପାଦକଜ୍ଝାନତୋ ୱୁଟ୍ଠାଯ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାଦିୱିଭାଗଂ ଅକତ୍ୱା କେୱଲଂ 'ଇମସ୍ସ ଚିତ୍ତଂ ଜାନାମି'ଚ୍ଚେୱ ପରିକମ୍ମଂ କତ୍ୱା ପୁନପି ପାଦକଜ୍ଝାନଂ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ୱୁଟ୍ଠାଯ ଅୱିସେସେନେୱ ଚିତ୍ତଂ ଆୱଜ୍ଜେତ୍ୱା ତିଣ୍ଣଂ, ଚତୁନ୍ନଂ ୱା ପରିକମ୍ମାନଂ ଅନନ୍ତରଂ ଚେତୋପରିଯଞ୍ଞାଣେନ ପରସ୍ସ ଚିତ୍ତଂ ପଟିୱିଜ୍ଝତି ରୂପଂ ୱିଯ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁନା। ପଚ୍ଛା କାମାୱଚରଚିତ୍ତେନ ସରାଗାଦିୱୱତ୍ଥାନମ୍ପି କରୋତି ନୀଲାଦିୱୱତ୍ଥାନଂ ୱିଯ। ତାନି ଚ ସବ୍ବାନି ଅଭିମୁଖୀଭୂତଚିତ୍ତାରମ୍ମଣାନେୱ, ଅନିଟ୍ଠେ ଚ ଠାନେ ନାନାରମ୍ମଣତାଦୋସୋ ନତ୍ଥି ଅଭିନ୍ନାକାରପ୍ପୱତ୍ତିତୋ''ତି। ପୁବ୍ବେନିୱାସାନୁସ୍ସତିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ପୁବ୍ବେ ନିୱୁତ୍ଥକ୍ଖନ୍ଧା, ଖନ୍ଧପ୍ପଟିବଦ୍ଧାନି ଚ ନାମଗୋତ୍ତାନି, ନିବ୍ବାନଞ୍ଚ ଆରମ୍ମଣଂ ହୋତି, ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁସ୍ସ ପନ ରୂପମେୱ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନନ୍ତି ଅଯମେତେସଂ ଆରମ୍ମଣୱିଭାଗୋ। ଯଥାରହମପ୍ପେତୀତି ତଂତଂପରିକମ୍ମାନୁରୂପତୋ ଅପ୍ପେତି।

୪୨। ଇଦାନି ଆରମ୍ମଣାନଂ ଭେଦେନ ଅଭିଞ୍ଞାଭେଦଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଇଦ୍ଧିୱିଧା''ତ୍ୟାଦିମାହ। ଅଧିଟ୍ଠାନାଦି ଇଦ୍ଧିପ୍ପଭେଦୋ ଏତିସ୍ସାତି ଇଦ୍ଧିୱିଧା। ଦିବ୍ବାନଂ ସୋତସଦିସତାଯ, ଦିବ୍ବୱିହାରସନ୍ନିସ୍ସିତତାଯ ଚ ଦିବ୍ବଞ୍ଚ ତଂ ସୋତଞ୍ଚାତି ଦିବ୍ବସୋତଂ। ପରେସଂ ଚିତ୍ତଂ ୱିଜ୍ଜାଯତି ଏତାଯାତି ପରଚିତ୍ତୱିଜାନନା। ଅତ୍ତନୋ ସନ୍ତାନେ ନିୱୁତ୍ଥୱସେନ ଚେୱ ଗୋଚରନିୱାସୱସେନ ଚ ପୁବ୍ବେ ଅତୀତଭୱେସୁ ଖନ୍ଧାଦୀନଂ ଅନୁସ୍ସରଣଂ ପୁବ୍ବେନିୱାସାନୁସ୍ସତି। ୱୁତ୍ତନଯେନ ଦିବ୍ବଞ୍ଚ ତଂ ଚକ୍ଖୁ ଚାତି ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁ। 'ଚୁତୂପପାତଞ୍ଞାଣ'ନ୍ତି ପନ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁମେୱ ୱୁଚ୍ଚତି। ଯଥାକମ୍ମୂପଗଞ୍ଞାଣଅନାଗତଂସଞ୍ଞାଣାନିପି ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁୱସେନେୱ ଇଜ୍ଝନ୍ତି। ନ ହି ତେସଂ ୱିସୁଂ ପରିକମ୍ମଂ ଅତ୍ଥି। ତତ୍ଥ ଅନାଗତଂସଞ୍ଞାଣସ୍ସ ତାୱ ଅନାଗତେ ସତ୍ତଦିୱସତୋ ପରଂ ପୱତ୍ତନକଂ ଚିତ୍ତଚେତସିକଂ ଦୁତିଯଦିୱସତୋ ପଟ୍ଠାଯ ପୱତ୍ତନକଞ୍ଚ ଯଂ କିଞ୍ଚି ଆରମ୍ମଣଂ ହୋତି। ତଞ୍ହି ସୱିସଯେ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଗତିକନ୍ତି। ଯଥା କମ୍ମୂପଗଞ୍ଞାଣସ୍ସ ପନ କୁସଲାକୁସଲସଙ୍ଖାତା ଚେତନା, ଚତ୍ତାରୋପି ୱା ଖନ୍ଧା ଆରମ୍ମଣନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ଗୋଚରୱସେନ ଭେଦୋ ଗୋଚରଭେଦୋ।

ଗୋଚରଭେଦୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସମଥକମ୍ମଟ୍ଠାନୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ୱିପସ୍ସନାକମ୍ମଟ୍ଠାନଂ

ୱିସୁଦ୍ଧିଭେଦୱଣ୍ଣନା

୪୩। ଅନିଚ୍ଚାଦିୱସେନ ୱିୱିଧାକାରେନ ପସ୍ସତୀତି ୱିପସ୍ସନା, ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନାଦିକା ଭାୱନାପଞ୍ଞା। ତସ୍ସା କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ, ସାୟେୱ ୱା କମ୍ମଟ୍ଠାନନ୍ତି ୱିପସ୍ସନାକମ୍ମଟ୍ଠାନଂ। ତସ୍ମିଂ ୱିପସ୍ସନାକମ୍ମଟ୍ଠାନେ ସତ୍ତୱିଧେନ ୱିସୁଦ୍ଧିସଙ୍ଗହୋତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

୪୪। ଅନିଚ୍ଚତାଯେୱ ଲକ୍ଖଣଂ ଲକ୍ଖିତବ୍ବଂ, ଲକ୍ଖୀଯତି ଅନେନାତି ୱା ଅନିଚ୍ଚଲକ୍ଖଣଂ। ଉଦଯୱଯପଟିପୀଳନସଙ୍ଖାତଦୁକ୍ଖଭାୱୋ ୱ ଲକ୍ଖଣନ୍ତି ଦୁକ୍ଖଲକ୍ଖଣଂ। ପରପରିକପ୍ପିତସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ ଅଭାୱୋ ଅନତ୍ତତା, ତଦେୱ ଲକ୍ଖଣନ୍ତି ଅନତ୍ତଲକ୍ଖଣଂ।

୪୫। ତିଣ୍ଣଂ ଲକ୍ଖଣାନଂ ଅନୁ ଅନୁ ପସ୍ସନା ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନାଦିକା।

୪୬। ଖନ୍ଧାଦୀନଂ କଲାପତୋ ସମ୍ମସନୱସପ୍ପୱତ୍ତଂ ଞାଣଂ ସମ୍ମସନଞ୍ଞାଣଂ। ଉପ୍ପାଦଭଙ୍ଗାନୁପସ୍ସନାୱସପ୍ପୱତ୍ତଞ୍ଞାଣଂ ଉଦଯବ୍ବଯଞ୍ଞାଣଂ। ଉଦଯଂ ମୁଞ୍ଚିତ୍ୱା ୱଯେ ପୱତ୍ତଂ ଞାଣଂ ଭଙ୍ଗଞ୍ଞାଣଂ। ସଙ୍ଖାରାନଂ ଭଯତୋ ଅନୁପସ୍ସନାୱସେନ ପୱତ୍ତଂ ଞାଣଂ ଭଯଞ୍ଞାଣଂ, ଦିଟ୍ଠଭଯାନଂ ଆଦୀନୱତୋ ପେକ୍ଖଣୱସେନ ପୱତ୍ତଂ ଞାଣଂ ଆଦୀନୱଞ୍ଞାଣଂ, ଦିଟ୍ଠାଦୀନୱେସୁ ନିବ୍ବିଦନୱସପ୍ପୱତ୍ତଂ ଞାଣଂ ନିବ୍ବିଦାଞ୍ଞାଣଂ। ନିବ୍ବିନ୍ଦିତ୍ୱା ସଙ୍ଖାରେହି ମୁଞ୍ଚିତୁକମ୍ୟତାୱସେନ ପୱତ୍ତଂ ଞାଣଂ ମୁଞ୍ଚିତୁକମ୍ୟତାଞ୍ଞାଣଂ। ମୁଞ୍ଚନସ୍ସ ଉପାଯସମ୍ପଟିପାଦନତ୍ଥଂ ପୁନ ସଙ୍ଖାରାନଂ ପରିଗ୍ଗହୱସପ୍ପୱତ୍ତଂ ଞାଣଂ ପଟିସଙ୍ଖାଞ୍ଞାଣଂ। ପଟିସଙ୍ଖାତଧମ୍ମେସୁ ଭଯନନ୍ଦୀୱିୱଜ୍ଜନୱସେନ ଅଜ୍ଝୁପେକ୍ଖିତ୍ୱା ପୱତ୍ତଂ ଞାଣଂ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାଞ୍ଞାଣଂ। ପୁରିମାନଂ ନୱନ୍ନଂ କିଚ୍ଚନିପ୍ଫତ୍ତିଯା, ଉପରି ଚ ସତ୍ତତିଂସାଯ ବୋଧିପକ୍ଖିଯଧମ୍ମାନଂ ଅନୁକୂଲଂ ଞାଣଂ ଅନୁଲୋମଞ୍ଞାଣଂ।

୪୭। ଅତ୍ତସୁଞ୍ଞତାଯ ସୁଞ୍ଞତୋ। ସଂଯୋଜନାଦୀହି ୱିମୁଚ୍ଚନଟ୍ଠେନ ୱିମୋକ୍ଖୋ। ନିଚ୍ଚନିମିତ୍ତାଦିନୋ ଅଭାୱତୋ ଅନିମିତ୍ତୋ। ପଣିହିତସ୍ସ ତଣ୍ହାପଣିଧିସ୍ସ ଅଭାୱତୋ ଅପ୍ପଣିହିତୋ।

୪୯। ଯୋ ନଂ ପାତି, ତଂ ମୋକ୍ଖେତି ଅପାଯାଦୀହି ଦୁକ୍ଖେହୀତି ପାତିମୋକ୍ଖଂ, ତଦେୱ କାଯଦୁଚ୍ଚରିତାଦୀହି ସଂୱରଣତୋ ସଂୱରୋ, ସମାଧାନୋପଧାରଣଟ୍ଠେନ ସୀଲଞ୍ଚାତି ପାତିମୋକ୍ଖସଂୱରସୀଲଂ। ମନଚ୍ଛଟ୍ଠାନଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ରୂପାଦୀସୁ ସଂୱରଣୱସେନ ପୱତ୍ତଂ ସୀଲଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯସଂୱରସୀଲଂ। ମିଚ୍ଛାଜୀୱ ୱିୱଜ୍ଜନେନ ଆଜୀୱସ୍ସ ପରିସୁଦ୍ଧିୱସପ୍ପୱତ୍ତଂ ଆଜୀୱପାରିସୁଦ୍ଧିସୀଲଂ। ପଚ୍ଚଯେ ସନ୍ନିସ୍ସିତଂ ତେସଂ ଇଦମତ୍ଥିକତାଯ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣସୀଲଂ ପଚ୍ଚଯସନ୍ନିସ୍ସିତସୀଲଂ। ଚତୁବ୍ବିଧତ୍ତା ଦେସନାସଂୱରପରିଯେଟ୍ଠିପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣୱସେନ, ପରିସୁଦ୍ଧତ୍ତା ଚ ଚତୁପାରିସୁଦ୍ଧିସୀଲଂ ନାମ।

୫୦।ଚିତ୍ତୱିସୁଦ୍ଧି ନାମ ଚିତ୍ତସ୍ସ ୱିନୀୱରଣଭାୱାପାଦନୱସେନ ୱିସୋଧନତୋ, ଚିତ୍ତସୀସେନ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠତ୍ତା, ୱିସୁଦ୍ଧତ୍ତା ଚାତି ୱା କତ୍ୱା।

୫୧। ''ଧମ୍ମାନଂ ସାମଞ୍ଞସଭାୱୋ ଲକ୍ଖଣଂ, କିଚ୍ଚସମ୍ପତ୍ତିଯୋ ରସୋ, ଉପଟ୍ଠାନାକାରୋ, ଫଲଞ୍ଚ ପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନ''ନ୍ତି ଏୱଂ ୱୁତ୍ତାନଂ ଲକ୍ଖଣାଦୀନଂ ''ଫୁସନଲକ୍ଖଣୋ ଫସ୍ସୋ, କକ୍ଖଢଅଲକ୍ଖଣା ପଥୱୀ''ତ୍ୟାଦିନା ୱିତ୍ଥାରତୋ, ''ନମନଲକ୍ଖଣଂ ନାମଂ, ରୁପ୍ପନଲକ୍ଖଣଂ ରୂପ''ନ୍ତ୍ୟାଦିନା ସଙ୍ଖେପତୋ ଚ ପରିଗ୍ଗହୋ ପଚ୍ଚତ୍ତଲକ୍ଖଣାଦିୱସେନ ପରିଚ୍ଛିଜ୍ଜ ଗହଣଂ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚୱୱତ୍ଥାନଂ ଦିଟ୍ଠିୱିସୁଦ୍ଧି ନାମ ''ନାମରୂପତୋ ଅତ୍ତା ନତ୍ଥୀ''ତି ଦସ୍ସନତୋ ଦିଟ୍ଠି ଚ ଅତ୍ତଦିଟ୍ଠିମଲୱିସୋଧନତୋ ୱିସୁଦ୍ଧି ଚାତି କତ୍ୱା।

୫୨।ପଚ୍ଚଯପରିଗ୍ଗହୋତି ନାମଞ୍ଚ ରୂପଞ୍ଚ ପଟିସନ୍ଧିଯଂ ତାୱ ଅୱିଜ୍ଜାତଣ୍ହୁପାଦାନକମ୍ମହେତୁୱସେନ ନିବ୍ବତ୍ତତି। ପୱତ୍ତିଯଞ୍ଚ ରୂପଂ କମ୍ମଚିତ୍ତୋତୁଆହାରପଚ୍ଚଯୱସେନ, ନାମଞ୍ଚ ଚକ୍ଖୁରୂପାଦିନିସ୍ସଯାରମ୍ମଣାଦିପଚ୍ଚଯୱସେନ, ୱିସେସତୋ ଚ ଯୋନିସୋମନସିକାରାଦିଚତୁଚକ୍କସମ୍ପତ୍ତିଯା କୁସଲଂ, ତବ୍ବିପରିଯାଯେନ ଅକୁସଲଂ, କୁସଲାକୁସଲୱସେନ ୱିପାକୋ ଭୱଙ୍ଗାଦିୱସେନ ଆୱଜ୍ଜନଂ, ଖୀଣାସୱସନ୍ତାନୱସେନ କିରିଯଜୱନଂ, ଆୱଜ୍ଜନଞ୍ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଏୱଂ ସାଧାରଣାସାଧାରଣୱସେନ ତୀସୁ ଅଦ୍ଧାସୁ ନାମରୂପପ୍ପୱତ୍ତିଯା ପଚ୍ଚକ୍ଖାଦିସିଦ୍ଧସ୍ସ କମ୍ମାଦିପଚ୍ଚଯସ୍ସ ପରିଗ୍ଗଣ୍ହନଂ ସମୁଦଯସଚ୍ଚସ୍ସ ୱୱତ୍ଥାନଂ କଙ୍ଖାୱିତରଣୱିସୁଦ୍ଧି ନାମ ''ଅହୋସିଂ ନୁ ଖୋ ଅହମତୀତମଦ୍ଧାନ''ନ୍ତ୍ୟାଦିକାଯ (ମ। ନି। ୧।୧୮; ସଂ। ନି। ୨।୨୦) ସୋଢଅସୱିଧାଯ, ''ସତ୍ଥରିକଙ୍ଖତୀ''ତ୍ୟାଦିକାଯ (ଧ। ସ। ୧୧୨୩; ୱିଭ। ୯୧୫) ଅଟ୍ଠୱିଧାଯ ଚ କଙ୍ଖାଯ ୱିତରଣତୋ ଅତିକ୍କମନତୋ କଙ୍ଖାୱିତରଣା, ଅହେତୁକୱିସମହେତୁଦିଟ୍ଠିମଲୱିସୋଧନତୋ ୱିସୁଦ୍ଧି ଚାତି କତ୍ୱା।

୫୩।ତତୋ ପଚ୍ଚଯପରିଗ୍ଗହତୋ ପରଂ ତଥାପରିଗ୍ଗହିତେସୁ ପଚ୍ଚତ୍ତଲକ୍ଖଣାଦିୱୱତ୍ଥାନୱସେନ, ପଚ୍ଚଯୱୱତ୍ଥାନୱସେନ ଚ ପରିଗ୍ଗହିତେସୁ ଲୋକୁତ୍ତରୱଜ୍ଜେସୁ ତିଭୂମିପରିଯାପନ୍ନେସୁ ନାମରୂପେସୁ ଅତୀତାଦିଭେଦଭିନ୍ନେସୁ ଖନ୍ଧାଦିନଯମାରବ୍ଭ ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧଛଦ୍ୱାରଛଢଆରମ୍ମଣଛଦ୍ୱାରପ୍ପୱତ୍ତଧମ୍ମାଦିୱସେନ ଆଗତଂ ଖନ୍ଧାଦିନଯଂ ଆରବ୍ଭ କଲାପୱସେନ ପିଣ୍ଡୱସେନ ସଙ୍ଖିପିତ୍ୱା ଯଂ ଅତୀତେ ଜାତଂ ରୂପଂ, ତଂ ଅତୀତେୱ ନିରୁଦ୍ଧଂ। ଯଂ ଅନାଗତେ ଭାୱି ରୂପଂ, ତମ୍ପି ତତ୍ଥେୱ ନିରୁଜ୍ଝିସ୍ସତି। ଯଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ, ତଂ ଅନାଗତଂ ଅପ୍ପତ୍ୱା ଏତ୍ଥେୱ ନିରୁଜ୍ଝତି, ତଥା ଅଜ୍ଝତ୍ତବହିଦ୍ଧସୁଖୁମଓଢଆରିକହୀନପଣୀତରୂପାଦଯୋ। ତସ୍ମା ''ଅନିଚ୍ଚଂ ଅତ୍ତାଦିୱସେନ ନ ଇଚ୍ଚଂ ଅନୁପଗନ୍ତବ୍ବଂ ଖଯଟ୍ଠେନ ଖଯଗମନତୋ, ଦୁକ୍ଖଂ ଭଯଟ୍ଠେନ ଭଯକରତ୍ତା, ଅନତ୍ତା ଅସାରକଟ୍ଠେନ ଅତ୍ତସାରାଦିଅଭାୱେନା''ତି ଚ ''ଚକ୍ଖୁଂ ଅନିଚ୍ଚଂ...ପେ... ମନୋ। ରୂପଂ...ପେ... ଧମ୍ମା। ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣଂ...ପେ... ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଂ ଅନିଚ୍ଚଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଅନତ୍ତା''ତ୍ୟାଦିନା (ପଟି। ମ। ୧।୪୮) ଅତୀତାଦିଅଦ୍ଧାୱସେନ, ଅତୀତାଦିସନ୍ତାନୱସେନ, ଅତୀତାଦିଖଣୱସେନ ଚ ସମ୍ମସନଞ୍ଞାଣେନ ହୁତ୍ୱାଅଭାୱୋଦଯବ୍ବଯପଟିପୀଢଅନଅୱସୱତ୍ତନାକାରସଙ୍ଖାତଲକ୍ଖଣତ୍ତଯସମ୍ମସନୱସପ୍ପୱତ୍ତେନ କଲାପସମ୍ମସନଞ୍ଞାଣେନ ଲକ୍ଖଣତ୍ତଯଂ ସମ୍ମସନ୍ତସ୍ସ ପରିମଜ୍ଜନ୍ତସ୍ସ।

ସମ୍ମସନଞ୍ଞାଣେ ପନ ଉପ୍ପନ୍ନେ ପୁନ ତେସ୍ୱେୱ ସଙ୍ଖାରେସୁ ''ଅୱିଜ୍ଜାସମୁଦଯା ରୂପସମୁଦଯୋ, ତଣ୍ହାକମ୍ମଆହାରସମୁଦଯା ରୂପସମୁଦଯୋ, ତଥା ଅୱିଜ୍ଜାନିରୋଧା ରୂପନିରୋଧୋ, ତଣ୍ହାକମ୍ମଆହାରନିରୋଧା ରୂପନିରୋଧୋ''ତି (ପଟି। ମ। ୧।୫୦) ଏୱଂ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧେ ୱେଦନାସଞ୍ଞାସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧେସୁପି ଆହାରଂ ଅପନେତ୍ୱା ''ଫସ୍ସସମୁଦଯା ଫସ୍ସନିରୋଧା''ତି ଚ ଏୱଂ ଫସ୍ସଂ ପକ୍ଖିପିତ୍ୱା, ୱିଞ୍ଞାଣକ୍ଖନ୍ଧେ ''ନାମରୂପସମୁଦଯା ନାମରୂପନିରୋଧା''ତି ନାମରୂପଂ ପକ୍ଖିପିତ୍ୱା ପଚ୍ଚଯସମୁଦଯୱସେନ, ପଚ୍ଚଯନିରୋଧୱସେନ ଚ, ପଚ୍ଚଯେ ଅନାମସିତ୍ୱା ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନକ୍ଖନ୍ଧେସୁ ନିବ୍ବତ୍ତିଲକ୍ଖଣମତ୍ତସ୍ସ, ୱିପରିଣାମଲକ୍ଖଣମତ୍ତସ୍ସ ଚ ଦସ୍ସନେନ ଖଣୱସେନ ଚାତି ଏକେକସ୍ମିଂ ଖନ୍ଧେ ପଚ୍ଚଯୱସେନ ଚତୁଧା, ଖଣୱସେନ ଏକଧା ଚାତି ପଞ୍ଚଧା ଉଦଯଂ, ପଞ୍ଚଧା ୱଯନ୍ତି ଦସଦସୌଦଯବ୍ବଯଦସ୍ସନୱସେନ ସମପଞ୍ଞାସାକାରେହି ଉଦଯବ୍ବଯଞ୍ଞାଣେନ ଉଦଯବ୍ବଯଂ ସମନୁପସ୍ସନ୍ତସ୍ସ ଆରଦ୍ଧୱିପସ୍ସକସ୍ସ ଯୋଗିନୋ ୱିପସ୍ସନାଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନୋ ସରୀରତୋ ନିଚ୍ଛରଣକଆଲୋକସଙ୍ଖାତୋ ଓଭାସୋ, ୱିପସ୍ସନାଚିତ୍ତସହଜାତା ଖୁଦ୍ଦିକାଦିପଞ୍ଚୱିଧା (ଧ। ସ। ଅଟ୍ଠ। ୧ ଧମ୍ମୁଦ୍ଦେସୱାର ଝାନଙ୍ଗରାସିୱଣ୍ଣନା) ପୀତି, ତଥା କାଯଚିତ୍ତଦରଥୱୂପସମଲକ୍ଖଣା କାଯଚିତ୍ତୱସେନ ଦୁୱିଧା ପସ୍ସଦ୍ଧି, ବଲୱସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯସଙ୍ଖାତୋ ଅଧିମୋକ୍ଖୋ, ସମ୍ମପ୍ପଧାନକିଚ୍ଚସାଧକୋ ୱୀରିଯସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗସଙ୍ଖାତୋ ପଗ୍ଗହୋ, ଅତିପଣୀତଂ ସୁଖଂ, ଇନ୍ଦୱିସ୍ସଟ୍ଠୱଜିରସଦିସଂ ତିଲକ୍ଖଣୱିପସ୍ସନାଭୂତଂ ଞାଣଂ, ସତିପଟ୍ଠାନଭୂତା ଚିରକତାଦିଅନୁସ୍ସରଣସମତ୍ଥା ଉପଟ୍ଠାନସଙ୍ଖାତା ସତି, ସମପ୍ପୱତ୍ତୱିପସ୍ସନାସହଜାତା ଉପେକ୍ଖାସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗଭୂତା ତତ୍ରମଜ୍ଝତ୍ତୁପେକ୍ଖା, ମନୋଦ୍ୱାରେ ଆୱଜ୍ଜନୁପେକ୍ଖା ଚାତି ଦୁୱିଧାପି ଉପେକ୍ଖା, ଓଭାସାଦୀସୁ

ଉପ୍ପନ୍ନେସୁ ''ନ ୱତ ମେ ଇତୋ ପୁବ୍ବେ ଏୱରୂପୋ ଓଭାସୋ ଉପ୍ପନ୍ନପୁବ୍ବୋ''ତ୍ୟାଦିନା (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୨।୭୩୩) ନୟେନ ତତ୍ଥ ଆଲୟଂ କୁରୁମାନା ସୁଖୁମତଣ୍ହା ରୂପନିକନ୍ତିଚାତି ଓଭାସାଦୀସୁ ଦସସୁ ୱିପସ୍ସନୁପକ୍କିଲେସେସୁ ଉପ୍ପନ୍ନେସୁ ''ନ ୱତ ମେ ଇତୋ ପୁବ୍ବେ ଏୱରୂପା ଓଭାସାଦୟୋ ଉପ୍ପନ୍ନପୁବ୍ବା ଅଦ୍ଧା ମଗ୍ଗପ୍ପତ୍ତୋସ୍ମି, ଫଲପ୍ପତ୍ତୋସ୍ମୀ''ତି (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୨।୭୩୩) ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା ''ଇମେ ଓଭାସାଦୟୋ ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠିମାନୱତ୍ଥୁତାୟ ନ ମଗ୍ଗୋ, ଅଥ ଖୋ ୱିପସ୍ସନୁପକ୍କିଲେସା ଏୱ, ତବ୍ବିନିମୁତ୍ତଂ ପନ ୱୀଥିପଟିପନ୍ନଂ ୱିପସ୍ସନାଞାଣଂ ମଗ୍ଗୋ''ତି ଏୱଂ ମଗ୍ଗାମଗ୍ଗଲକ୍ଖଣସ୍ସ ୱୱତ୍ଥାନଂ ନିଚ୍ଛୟନଂ ମଗ୍ଗାମଗ୍ଗସ୍ସ ଜାନନତୋ, ଦସ୍ସନତୋ, ଅମଗ୍ଗେ ମଗ୍ଗସଞ୍ଞାୟ ୱିସୋଧନତୋ ଚ ମଗ୍ଗାମଗ୍ଗଞାଣଦସ୍ସନୱିସୁଦ୍ଧି ନାମ।

୫୪।ୟାୱାନୁଲୋମାତି ୟାୱ ସଚ୍ଚାନୁଲୋମଞାଣା। ନୱ ୱିପସ୍ସନାଞାଣାନୀତି (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୨।୭୩୭ ଆଦୟୋ) ଖନ୍ଧାନଂ ଉଦୟଞ୍ଚ ୱୟଞ୍ଚ ଜାନନକଂ ଉଦୟବ୍ବୟଞାଣଂ, ଉଦୟଂ ମୁଞ୍ଚିତ୍ୱା ଭଙ୍ଗମତ୍ତାନୁପେକ୍ଖକଂ ଭଙ୍ଗଞାଣଂ, ଭଙ୍ଗୱସେନ ଉପଟ୍ଠିତାନଂ ସୀହାଦୀନଂ ୱିୟ ଭାୟିତବ୍ବାକାରାନୁପେକ୍ଖକଂ ଭୟଞାଣଂ, ତଥାନୁପେକ୍ଖିତାନଂ ଆଦିତ୍ତଘରସ୍ସ ୱିୟ ଆଦୀନୱାକାରାନୁପେକ୍ଖକଂ ଆଦୀନୱଞାଣଂ, ଦିଟ୍ଠାଦୀନୱେସୁ ନିବ୍ବିନ୍ଦନୱସେନ ପୱତ୍ତଂ ନିବ୍ବିଦାଞାଣଂ, ଜାଲାଦିତୋ ମଚ୍ଛାଦିକା ୱିୟ ତେହି ତେଭୂମକଧମ୍ମେହି ମୁଚ୍ଚିତୁକାମତାୱସେନ ପୱତ୍ତଂ ମୁଚ୍ଚିତୁକମ୍ୟତାଞାଣଂ, ମୁଚ୍ଚନୁପାୟସମ୍ପାଦନତ୍ଥଂ ଦିଟ୍ଠାଦୀନୱେସୁପି ସମୁଦ୍ଦସକୁଣୀ ୱିୟ ପୁନପ୍ପୁନଂ ସମ୍ମସନୱସପ୍ପୱତ୍ତଂ ପଟିସଙ୍ଖାନୁପସ୍ସନାଞାଣଂ, ଚତ୍ତଭରିୟୋ ପୁରିସୋ ୱିୟ ଦିଟ୍ଠାଦୀନୱେସୁ ତେସୁ ସଙ୍ଖାରେସୁ ଉପେକ୍ଖନାକାରପ୍ପୱତ୍ତଂ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାଞାଣଂ, ଅନିଚ୍ଚାଦିଲକ୍ଖଣୱିପସ୍ସନତାୟ ହେଟ୍ଠା ପୱତ୍ତାନଂ ଅଟ୍ଠନ୍ନଂ ୱିପସ୍ସନାଞାଣାନଂ, ଉଦ୍ଧଂ ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ଅଧିଗନ୍ତବ୍ବାନଂ ସତ୍ତତିଂସବୋଧିପକ୍ଖିୟଧମ୍ମାନଞ୍ଚ ଅନୁଲୋମତୋ ମଗ୍ଗୱୀଥିୟଂ ଗୋତ୍ରଭୁତୋ ପୁବ୍ବେ ପୱତ୍ତଂ ସଚ୍ଚାନୁଲୋମିକଞାଣସଙ୍ଖାତଂ ନୱମଂ ଅନୁଲୋମଞାଣନ୍ତି ଇମାନି ନୱ ଞାଣାନି ଞାଣଦସ୍ସନୱିସୁଦ୍ଧିୟା ପଟିପଦାଭାୱତୋ ତିଲକ୍ଖଣଜାନନଟ୍ଠେନ, ପଚ୍ଚକ୍ଖତୋ ଦସ୍ସନଟ୍ଠେନ, ପଟିପକ୍ଖତୋ ୱିସୁଦ୍ଧତ୍ତା ଚ ପଟିପଦାଞାଣଦସ୍ସନୱିସୁଦ୍ଧି ନାମ।

୫୫। ୱିପସ୍ସନାୟ ପରିପାକୋ ୱିପସ୍ସନାପରିପାକୋ, ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାଞାଣଂ। ତଂ ଆଗମ୍ମ ପଟିଚ୍ଚ। ଇଦାନି ଅପ୍ପନାଉପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତୀତି ''ଇଦାନି ଅପ୍ପନାସଙ୍ଖାତୋ ଲୋକୁତ୍ତରମଗ୍ଗୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତୀ''ତି ୱତ୍ତବ୍ବକ୍ଖଣେ। ୟଂ କିଞ୍ଚୀତି ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାୟ ଗହିତେସୁ ତୀସୁ ଏକଂ ୟଂ କିଞ୍ଚି।

୫୬। ୱିପସ୍ସନାୟ ମତ୍ଥକପ୍ପତ୍ତିୟା ସିଖାପ୍ପତ୍ତା। ଅନୁଲୋମଞାଣସହିତତାୟ ସାନୁଲୋମା। ସା ଏୱ ସଙ୍ଖାରେସୁ ଉଦାସୀନତ୍ତା ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖା। ୟଥାନୁରୂପଂ ଅପାୟାଦିତୋ, ସଙ୍ଖାରନିମିତ୍ତତୋ ଚ ୱୁଟ୍ଠହନତୋ ୱୁଟ୍ଠାନସଙ୍ଖାତଂ ମଗ୍ଗଂ ଗଚ୍ଛତୀତି ୱୁଟ୍ଠାନଗାମିନୀ।

୫୭।ଅଭିସମ୍ଭୋନ୍ତି ପାପୁଣନ୍ତଂ।

୫୮।ପରିଜାନନ୍ତୋତି ''ଏତ୍ତକଂ ଦୁକ୍ଖଂ, ନ ଇତୋ ଉନାଧିକ''ନ୍ତି ପରିଚ୍ଛିଜ୍ଜ ଜାନନ୍ତୋ। ସଚ୍ଛିକରୋନ୍ତୋତି ଆରମ୍ମଣକରଣୱସେନ ପଚ୍ଚକ୍ଖଂ କରୋନ୍ତୋ। ମଗ୍ଗସଚ୍ଚଂ ଭାୱନାୱସେନାତି ମଗ୍ଗସଚ୍ଚସଙ୍ଖାତସ୍ସ ସମ୍ପୟୁତ୍ତମଗ୍ଗସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଚତୁତ୍ଥସଚ୍ଚସ୍ସ ସହଜାତାଦିପଚ୍ଚୟୋ ହୁତ୍ୱା ୱଡ୍ଢନୱସେନ। ଏକସ୍ସେୱ ଞାଣସ୍ସ ଚତୁକିଚ୍ଚସାଧନଂ ପଦୀପାଦୀନଂ ୱଟ୍ଟିଦାହାଦିଚତୁକିଚ୍ଚଦସ୍ସନତୋ, ''ୟୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଦୁକ୍ଖଂ ପସ୍ସତୀ''ତ୍ୟାଦି (ସଂ। ନି। ୫।୧୧୦୦; ୱିସୁଦ୍ଧି। ୨।୮୩୯) ଆଗମତୋ ଚ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛିତବ୍ବଂ।

୫୯।ଦ୍ୱେ ତୀଣି ଫଲଚିତ୍ତାନି ପୱତ୍ତିତ୍ୱାତି ମଗ୍ଗୁପ୍ପତ୍ତିୟା ଅନୁରୂପତୋ ଦ୍ୱେ ୱା ତୀଣି ୱା ଫଲଚିତ୍ତାନି ଅପନୀତଗ୍ଗିମ୍ହି ଠାନେ ଉଣ୍ହତ୍ତନିବ୍ବାପନତ୍ଥାୟ ଘଟେହି ଅଭିସିଞ୍ଚମାନମୁଦକଂ ୱିୟ ସମୁଚ୍ଛିନ୍ନକିଲେସେପି ସନ୍ତାନେ ଦରଥପଟିପ୍ପସ୍ସମ୍ଭକାନି ହୁତ୍ୱା ପୱତ୍ତିତ୍ୱା, ତେସଂ ପୱତ୍ତିୟାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଞାଣାନୀତି ମଗ୍ଗଫଲାଦିୱିସୟାନି କାମାୱଚରଞାଣାନି, ୟାନି ସନ୍ଧାୟ ''ୱିମୁତ୍ତସ୍ମିଂ ୱିମୁତ୍ତମିତି ଞାଣଂ ହୋତୀ''ତି (ମହାୱ। ୨୩) ୱୁତ୍ତଂ।

୬୦। ଇଦାନି ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାୟ ଭୂମିଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ମଗ୍ଗଂ ଫଲଞ୍ଚା''ତ୍ୟାଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ''ଇମିନାୱ ୱତାହଂ ମଗ୍ଗେନ ଆଗତୋ''ତି ମଗ୍ଗଂ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖତି। ତତୋ ''ଅୟଂ ନାମ ମେ ଆନିସଂସୋ ଲଦ୍ଧୋ''ତି ତସ୍ସ ଫଲଂ, ତତୋ ''ଅୟଂ ନାମ ମେ ଧମ୍ମୋ ଆରମ୍ମଣତୋ ସଚ୍ଛିକତୋ''ତି ନିବ୍ବାନଞ୍ଚ ପଣ୍ଡିତୋ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖତି। ତତୋ ''ଇମେ ନାମ ମେ କିଲେସା ପହୀନା''ତି ପହୀନେ କିଲେସେ, ''ଇମେ ନାମ ଅୱସିଟ୍ଠା''ତି ଅୱସିଟ୍ଠକିଲେସେ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖତି ୱା, ନ ୱା। କୋଚି ସେକ୍ଖୋ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖତି, କୋଚି ନ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖତି। ତତ୍ଥ କାମଚାରୋତ୍ୟଧିପ୍ପାୟୋ। ତଥା ହି ମହାନାମୋ ସକ୍କୋ ''କୋ ସୁ ନାମ ମେ ଧମ୍ମୋ ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ ଅପ୍ପହୀନୋ''ତି (ମ। ନି। ୧।୧୭୫; ୱିସୁଦ୍ଧି। ୨।୮୧୨) ଅପ୍ପହୀନେ କିଲେସେ ପୁଚ୍ଛି। ଅରହତୋ ପନ ଅୱସିଟ୍ଠକିଲେସପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଂ ନତ୍ଥି ସବ୍ବକିଲେସାନଂ ପହୀନତ୍ତା, ତସ୍ମା ତିଣ୍ଣଂ ସେକ୍ଖାନଂ ପନ୍ନରସ ଅରହତୋ ଚତ୍ତାରୀତି ଏକୂନୱୀସତି ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଞାଣାନୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ଛବ୍ବିସୁଦ୍ଧିକମେନାତି (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୨।୬୬୨ ଆଦୟୋ) ସୀଲଚିତ୍ତୱିସୁଦ୍ଧୀନଂ ୱସେନ ମୂଲଭୂତାନଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ, ଦିଟ୍ଠିୱିସୁଦ୍ଧିଆଦୀନଂ ୱସେନ ସରୀରଭୂତାନଂ

ଚତୁନ୍ନନ୍ତି ଏତାସଂ ଛନ୍ନଂ ୱିସୁଦ୍ଧୀନଂ କମେନ। ଚତୁନ୍ନଂ ସଚ୍ଚାନଂ ଜାନନତା, ପଚ୍ଚକ୍ଖକରଣତୋ, କିଲେସମଲେହି ୱିସୁଦ୍ଧତ୍ତା ଚ ଞାଣଦସ୍ସନୱିସୁଦ୍ଧି ନାମ।

ଏତ୍ତାତି ୱିପସ୍ସନାକମ୍ମଟ୍ଠାନେ।

ୱିସୁଦ୍ଧିଭେଦୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ୱିମୋକ୍ଖଭେଦୱଣ୍ଣନା

୬୧।ତତ୍ଥ ତସ୍ମିଂ ଉଦ୍ଦେସେ। ସଙ୍ଖାରେସୁ ''ଯୋ ଅତ୍ତାଭିନିୱେସୋ କମ୍ମସ୍ସ କାରକୋ ଫଲସ୍ସ ଚ ୱେଦକୋ ଏସୋ ମେ ଅତ୍ତା''ତି ଏୱଂ ଅଭିନିୱେସୋ ଦଳ୍ହଗ୍ଗାହୋ, ତଂ ମୁଞ୍ଚନ୍ତୀ ''ଅନତ୍ତା''ତି ପୱତ୍ତା ଅନୁପସ୍ସନାୱ ଅତ୍ତସୁଞ୍ଞତାକାରାନୁପସ୍ସନତୋ ସୁଞ୍ଞତାନୁପସ୍ସନା ନାମ ୱିମୋକ୍ଖମୁଖଂ ପଟିପକ୍ଖତୋ ୱିମୁତ୍ତିୱସେନ ୱିମୋକ୍ଖସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଲୋକୁତ୍ତରଂ ମଗ୍ଗଫଲସ୍ସ ଦ୍ୱାରଂ ହୋତି।

୬୨। ସଙ୍ଖାରେସୁ ''ଅନିଚ୍ଚ''ନ୍ତି ପୱତ୍ତା ଅନୁପସ୍ସନା ଅନିଚ୍ଚେ ''ନିଚ୍ଚ''ନ୍ତି (ଅ। ନି। ୪।୪୯; ପଟି। ମ। ୧।୨୩୬; ୱିଭ। ୯୩୯) ପୱତ୍ତଂ ସଞ୍ଞାଚିତ୍ତଦିଟ୍ଠିୱିପଲ୍ଲାସସଙ୍ଖାତଂ ୱିପଲ୍ଲାସନିମିତ୍ତଂ ମୁଞ୍ଚନ୍ତୀ ପଜହନ୍ତୀ ୱିପଲ୍ଲାସନିମିତ୍ତରହିତାକାରାନୁପସ୍ସନତୋ ଅନିମିତ୍ତାନୁପସ୍ସନା ନାମ ୱିମୋକ୍ଖମୁଖଂ ହୋତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

୬୩। ''ଦୁକ୍ଖ''ନ୍ତି ପୱତ୍ତାନୁପସ୍ସନା ସଙ୍ଖାରେସୁ ''ଏତଂ ମମ, ଏତଂ ସୁଖ''ନ୍ତ୍ୟାଦିନା ନୟେନ ପୱତ୍ତଂ କାମଭୱତଣ୍ହାସଙ୍ଖାତଂ ତଣ୍ହାପଣିଧିଂ ତଣ୍ହାପତ୍ଥନଂ ମୁଞ୍ଚନ୍ତୀ ଦୁକ୍ଖାକାରଦସ୍ସନେନ ପରିଚ୍ଚଜନ୍ତୀ ପଣିଧିରହିତାକାରାନୁପସ୍ସନତୋ ଅପ୍ପଣିହିତାନୁପସ୍ସନା ନାମ।

୬୪।ତସ୍ମାତି ଯସ୍ମା ଏତାସଂ ତିସ୍ସନ୍ନଂ ଏତାନି ତୀଣି ନାମାନି, ତସ୍ମା ଯଦି ୱୁଟ୍ଠାନଗାମିନିୱିପସ୍ସନା ଅନତ୍ତତୋ ୱିପସ୍ସତି। ମଗ୍ଗୋ ସୁଞ୍ଞତୋ ନାମ ୱିମୋକ୍ଖୋ ହୋତି ଆଗମନୱସେନ ଲଦ୍ଧନାମତ୍ତା।

୬୬।ୱିପସ୍ସନାଗମନୱସେନାତି ୱିପସ୍ସନାସଙ୍ଖାତାଗମନୱସେନ। ଆଗଚ୍ଛତି ଏତେନ ମଗ୍ଗୋ, ଫଲଞ୍ଚାତି ୱିପସ୍ସନାମଗ୍ଗୋ ଇଧ ଆଗମନଂ ନାମ।

୬୭।ଯଥାୱୁତ୍ତନୟେନାତି ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତଅନତ୍ତାନୁପସ୍ସନାଦିୱସେନ। ଯଥାସକଂ ଫଲମୁପ୍ପଜ୍ଜମାନମ୍ପୀତି ଯଥାଲଦ୍ଧମଗ୍ଗସ୍ସ ଫଲଭୂତଂ ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ତନୋ ଫଲଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନମ୍ପି ମଗ୍ଗାଗମନୱସେନ ଅଲଭିତ୍ୱା ୱିପସ୍ସନାଗମନୱସେନେୱ ତୀଣି ନାମାନି ଲଭତି ଫଲସମାପତ୍ତିକାଲେ ତଦା ମଗ୍ଗପ୍ପୱତ୍ତାଭାୱେନ ତସ୍ସ ଦ୍ୱାରଭାୱାଯୋଗତୋ। ଆରମ୍ମଣୱସେନାତି ସବ୍ବସଙ୍ଖାରସୁଞ୍ଞତତ୍ତା, ସଙ୍ଖାରନିମିତ୍ତରହିତତ୍ତା, ତଣ୍ହାପଣିଧିରହିତତ୍ତା ଚ ସୁଞ୍ଞତଅନିମିତ୍ତଅପ୍ପଣିହିତନାମୱନ୍ତଂ ନିବ୍ବାନଂ ଆରବ୍ଭ ପୱତ୍ତତ୍ତା ତସ୍ସ ୱସେନ। ସରସୱସେନାତି ରାଗାଦିସୁଞ୍ଞତତ୍ତା, ରୂପନିମିତ୍ତାଦିଆରମ୍ମଣରହିତତ୍ତା, କିଲେସପଣିଧିରହିତତ୍ତା ଅତ୍ତନୋ ଗୁଣୱସେନ। ସବ୍ବତ୍ଥାତି ମଗ୍ଗୱୀଥିଯଂ, ଫଲସମାପତ୍ତିୱୀଥିଯଞ୍ଚ। ସବ୍ବେସମ୍ପୀତି ମଗ୍ଗସ୍ସ, ଫଲସ୍ସପି।

ୱିମୋକ୍ଖଭେଦୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପୁଗ୍ଗଲଭେଦୱଣ୍ଣନା

୬୮। ସତ୍ତକ୍ଖତ୍ତୁଂ ସତ୍ତସୁ ୱାରେସୁ କାମସୁଗତିଯଂ ପଟିସନ୍ଧିଗ୍ଗହଣଂ ପରମଂ ଏତସ୍ସାତି ସତ୍ତକ୍ଖତ୍ତୁପରମୋ ନ ପନ ଅଟ୍ଠମାଦିକାମଭୱଗାମୀତ୍ୟଧିପ୍ପାଯୋ। ଯଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ ''ନ ତେ ଭୱଂ ଅଟ୍ଠମମାଦିଯନ୍ତୀ''ତି (ଖୁ। ପା। ୬।୯; ସୁ। ନି। ୨୩୨; ନେତ୍ତି। ୧୧୫)। ରୂପାରୂପସୁଗତିଭୱଂ ପନ ସତ୍ତୱାରତୋ ପରମ୍ପି ଗଚ୍ଛତୀତି ଆଚରିଯା।

୬୯।ରାଗଦୋସମୋହାନନ୍ତି ମୋହଗ୍ଗହଣଂ ରାଗଦୋସେକଟ୍ଠମୋହଂ ସନ୍ଧାଯାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

୭୦। ଖୀଣା ଚତ୍ତାରୋ ଆସୱା ଏତସ୍ସାତି ଖୀଣାସୱୋ। ଦକ୍ଖିଣାରହେସୁ ଅଗ୍ଗତ୍ତା ଅଗ୍ଗଦକ୍ଖିଣେଯ୍ୟୋ।

ପୁଗ୍ଗଲଭେଦୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସମାପତ୍ତିଭେଦୱଣ୍ଣନା

୭୨।ସବ୍ବେସମ୍ପୀତି ଚତୁନ୍ନମ୍ପି ଅରିଯପୁଗ୍ଗଲାନଂ।

୭୩। ଚିତ୍ତଚେତସିକାନଂ ଅପ୍ପୱତ୍ତିସଙ୍ଖାତସ୍ସ ନିରୋଧସ୍ସ ସମାପତ୍ତି ନିରୋଧସମାପତ୍ତି, ଦିଟ୍ଠେୱ ଧମ୍ମେ ଚିତ୍ତନିରୋଧଂ ପତ୍ୱା ୱିହରଣଂ। ଅନାଗାମୀନଞ୍ଚାତି କାମରୂପଭୱଟ୍ଠାନଂ ଅଟ୍ଠସମାପତ୍ତିଲାଭୀନମେୱ ଅନାଗାମୀନଂ, ତଥା ଖୀଣାସୱାନଞ୍ଚ। ତତ୍ଥାତି ନିରୋଧସମାପତ୍ତିଯଂ। ଯାୱ ଆକିଞ୍ଚଞ୍ଞାଯତନଂ ଗନ୍ତ୍ୱାତି ଏୱଂ ସମଥୱିପସ୍ସନାନଂ ଯୁଗନଦ୍ଧଭାୱାପାଦନୱସେନ ଯାୱ ଆକିଞ୍ଚଞ୍ଞାଯତନଂ, ତାୱ ଗନ୍ତ୍ୱା। ଅଧିଟ୍ଠେଯ୍ୟାଦିକନ୍ତି କାଯପଟିବଦ୍ଧଂ ଠପେତ୍ୱା ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ ଠପିତଚୀୱରାଦିପରିକ୍ଖାରଗେହାଦୀନଂ ଅଗ୍ଗିଆଦିନା ଅୱିନାସନାଧିଟ୍ଠାନଂ, ସଂଘପଟିମାନନସତ୍ଥୁପକ୍କୋସନାନଂ ପୁରେତରଂ ୱୁଟ୍ଠାନଂ, ସତ୍ତାହବ୍ଭନ୍ତରେ ଆଯୁସଙ୍ଖାରପ୍ପୱତ୍ତିଓଲୋକନନ୍ତି ଚତୁବ୍ବିଧଂ ଅଧିଟ୍ଠାନାଦିକଂ ପୁବ୍ବକିଚ୍ଚଂ କତ୍ୱା।

ସମାପତ୍ତିଭେଦୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ୱିପସ୍ସନାକମ୍ମଟ୍ଠାନୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଉଯ୍ୟୋଜନୱଣ୍ଣନା

୭୫।ପଟିପତ୍ତିରସସ୍ସାଦନ୍ତି ଝାନସୁଖଫଲସୁଖାଦିଭେଦଂ ସମଥୱିପସ୍ସନାପଟିପତ୍ତିରସସ୍ସାଦଂ।

ଇତି ଅଭିଧମ୍ମତ୍ଥୱିଭାୱିନିଯା ନାମ ଅଭିଧମ୍ମତ୍ଥସଙ୍ଗହୱଣ୍ଣନାଯ

କମ୍ମଟ୍ଠାନପରିଚ୍ଛେଦୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ନିଗମନୱଣ୍ଣନା

(କ) ଚାରିତ୍ତେନ କୁଲାଚାରେନ ସୋଭିତେ ୱିସାଲକୁଲେ ଉଦଯୋ ନିବ୍ବତ୍ତି ଯସ୍ସ, ତେନ, କମ୍ମାଦିୱିସଯାଯ ସଦ୍ଧାଯ ଅଭିୱୁଦ୍ଧୋ ପରିସୁଦ୍ଧୋ ଚ ଦାନସୀଲାଦିଗୁଣାନଂ ଉଦଯୋ ଯସ୍ସ, ତେନ, ନମ୍ପୱ୍ହଯେନ ନମ୍ପନାମକେନ, ପରାନୁକମ୍ପଂ ସାସନେ ସୁଖୋତରଣପରିପାଚନଲକ୍ଖଣଂ ପରାନୁଗ୍ଗହଂ, ପଣିଧାଯ ପତ୍ଥେତ୍ୱା ଯଂ ପକରଣଂ ପତ୍ଥିତଂ ଅଭିଯାଚିତଂ, ତଂ ଏତ୍ତାୱତା ପରିନିଟ୍ଠିତନ୍ତି ଯୋଜନା।

(ଖ) ତେନ ପକରଣପ୍ପସୁତେନ ୱିପୁଲେନ ପୁଞ୍ଞେନ ପଞ୍ଞାୱଦାତେନ ଅରିଯମଗ୍ଗପଞ୍ଞାପରିସୁଦ୍ଧେନ ସୀଲାଦିଗୁଣେନ ସୋଭିତା। ତତୋଯେୱ ଲଜ୍ଜିନୋ ଭିକ୍ଖୂ, ଧଞ୍ଞାନଂ ଅଧିୱାସଭୂତଂ, ଉଦିତୋଦିତଂ ଅଚ୍ଚନ୍ତପ୍ପସିଦ୍ଧଂ, ମୂଲସୋମଂ ନାମ ୱିହାରଂ, ପୁଞ୍ଞୱିଭୱସ୍ସ ଉଦଯସଙ୍ଖାତାଯ ମଙ୍ଗଲତ୍ଥାଯ ଆଯୁକନ୍ତଂ ମଞ୍ଞନ୍ତୁ, ତତ୍ଥ ନିୱାସିନୋ ଭିକ୍ଖୂ ଇଦିସା ହୋନ୍ତୂତ୍ୟଧିପ୍ପାଯୋ।

ନିଗମନୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ନିଟ୍ଠିତା ଚାଯଂ ଅଭିଧମ୍ମତ୍ଥୱିଭାୱିନୀ ନାମ।

ଅଭିଧମ୍ମତ୍ଥସଙ୍ଗହଟୀକା।

ନିଗମନକଥା

୧। ରମ୍ମେ ପୁଲତ୍ଥିନଗରେ ନଗରାଧିରାଜେ,

ରଞ୍ଞା ପରକ୍କମଭୁଜେନ ମହାଭୁଜେନ;

କାରାପିତେ ୱସତି ଜେତୱନେ ୱିହାରେ;

ଯୋ ରମ୍ମହମ୍ମିଯଓ୍ୱରୂପଓ୍ୱନାଭିରାମୋ।

୨। ସମ୍ପନ୍ନସୀଲଦମସଂଯମତୋସିତେହି,

ସମ୍ମାନିତୋ ଓ୍ୱସିଗଣେହି ଗୁଣାକରେହି;

ପଣ୍ଡୋ ମୁନିନ୍ଦଓ୍ୱଚନାଦିସୁ ନେକଗନ୍ଥ-

ଜାତେସୁ ଚାଚରିଯତଂ ମହିତଂ ୱିଦୂହି।

୩। ଞାଣାନୁଭାଓ୍ୱମିହ ଯସ୍ସ ଚ ସୂଚଯନ୍ତୀ,

ସଂଓ୍ୱଣ୍ଣନା ଚ ୱିନଯଟ୍ଠକଥାଦିକାନଂ;

ସାରତ୍ଥଦୀପନିମୁଖା ମଧୁରତ୍ଥସାର-

ସନ୍ଦୀପନେନ ସୁଜନଂ ପରିତୋସଯନ୍ତୀ।

୪। ତସ୍ସାନୁକମ୍ପମଓ୍ୱଲମ୍ବିଯ ସାରିପୁତ୍ତ-

ତ୍ଥେରସ୍ସ ଥାମଗତସାରଗୁଣାକରସ୍ସ;

ଯୋ ନେକଗନ୍ଥୱିସଯଂ ପଟୁତଂ ଅଲତ୍ଥଂ,

ତସ୍ସେସ ଞାଣୱିଭଓ୍ୱୋ ୱିଭଓ୍ୱେକହେତୁ।

୫। ସୋହମେତସ୍ସ ସଂସୁଦ୍ଧ-ଓ୍ୱାଯାମସ୍ସାନୁଭାଓ୍ୱତୋ।

ଅଦ୍ଧାସାସନଦାଯାଦୋ, ହେସ୍ସଂ ମେତ୍ତେଯ୍ୟସତ୍ଥୁନୋ।

୬। ଜୋତଯନ୍ତଂ ତଦା ତସ୍ସ, ସାସନଂ ସୁଦ୍ଧମାନସଂ।

ପସ୍ସେଯ୍ୟଂ ସକ୍କରେଯ୍ୟଞ୍ଚ, ଗରୁଂ ମେ ସାରିସମ୍ଭଓ୍ୱଂ।

୭। ଦିନେହି ଚତୁଓ୍ୱୀସେହି, ଟୀକାଯଂ ନିଟ୍ଠିତା ଯଥା।

ତଥା କଲ୍ୟାଣସଙ୍କପ୍ପା, ସୀଘଂ ସିଜ୍ଝନ୍ତୁ ପାଣିନନ୍ତି।

ଇତି ଭଦନ୍ତସାରିପୁତ୍ତମହାଥେରସ୍ସ ସିସ୍ସେନ ରଚିତା

ଅଭିଧମ୍ମତ୍ଥୱିଭାୱିନୀ ନାମ

ଅଭିଧମ୍ମତ୍ଥସଙ୍ଗହଟୀକା ନିଟ୍ଠିତା।